නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

ඛුද්දකනිකායෙ

මහානිද්දෙස-අට්ඨකථා

ගන්ථාරම්භකථා

අවිජ්ජාලඞ්ගිං ඝාතෙන්තො, නන්දිරාගඤ්ච මූලතො;
භාවෙන්තට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං, ඵුසි යො අමතං පදං.

පාපුණිත්වා ජිනො බොධිං, මිගදායං විගාහිය;
ධම්මචක්කං පවත්තෙත්වා, ථෙරං කොණ්ඩඤ්ඤමාදිතො.

අට්ඨාරසන්නං කොටීනං, බොධෙසි තාපසො තහිං;
වන්දෙහං සිරසා තඤ්ච, සබ්බසත්තානමුත්තමං.

තථා ධම්මුත්තමඤ්චෙව, සඞ්ඝඤ්චාපි අනුත්තරං;
සංඛිත්තෙන හි යො වුත්තං, ධම්මචක්කං විභාගසො.

සාරිපුත්තො මහාපඤ්ඤො, සත්ථුකප්පො ජිනත්‍රජො;
ධම්මචක්කං විභාජෙත්වා, මහානිද්දෙසමබ්‍රවි;
පායො විසිට්ඨො නිද්දෙසො, තංනාමවිසෙසිතො ච.

තං **සාරිපුත්තං** ජිනරාජපුත්තං, ථෙරං ථිරානෙකගුණාධිවාසං;
පඤ්ඤාපභාවුග්ගතචාරුකිත්තිං, සුනීචවුත්තිඤ්ච අථො නමිත්වා.

ඛමාදයාදියුත්තෙන , යුත්තමුත්තාදිවාදිනා;
බහුස්සුතෙන ථෙරෙන, දෙවෙන අභියාචිතො.

මහාවිහාරවාසීනං , සජ්ඣායම්හි පතිට්ඨිතො;
ගහෙතබ්බං ගහෙත්වාන, පොරාණෙසු විනිච්ඡයං.

අවොක්කමෙන්තො සමයං සකඤ්ච, අනාමසන්තො සමයං පරඤ්ච;
පුබ්බොපදෙසට්ඨකථානයඤ්ච, යථානුරූපං උපසංහරන්තො.

ඤාණප්පභෙදාවහනස්ස තස්ස, යොගීහි නෙකෙහි නිසෙවිතස්ස;
අත්ථං අපුබ්බං අනුවණ්ණයන්තො, සුත්තඤ්ච යුත්තිඤ්ච අනුක්කමෙන්තො.

ආරභිස්සං සමාසෙන, **මහානිද්දෙසවණ්ණනං;**
සද්ධම්මබහුමානෙන, නාත්තුක්කංසනකම්‍යතා.

වක්ඛාමහං අට්ඨකථං ජනස්ස, හිතාය සද්ධම්මචිරට්ඨිතත්ථං;
සක්කච්ච **සද්ධම්මපජොතිකං** තං, සුණාථ ධාරෙථ ච සාධු සන්තොති.

තත්ථ **''පායො විසිට්ඨො නිද්දෙසො, තංනාමවිසෙසිතො ච''**ති වුත්තත්තා දුවිධො පායො – බ්‍යඤ්ජනපායො, අත්ථපායො ච. තෙසු බ්‍යඤ්ජනපායො අක්ඛරපදබ්‍යඤ්ජනආකාරනිරුත්තිනිද්දෙසවසෙන ඡබ්බිධො. අත්ථපායො සඞ්කාසනපකාසනවිවරණවිභජනඋත්තානීකරණපඤ්ඤත්තිවසෙන ඡබ්බිධො. තත්ථ තීසු ද්වාරෙසු පරිසුද්ධපයොගභාවෙන විසුද්ධකරුණානං චිත්තෙන පවත්තිතදෙසනා වාචාහි අකථිතත්තා අදෙසිතත්තා අක්ඛරමිති සඤ්ඤිතා, තං පාරායනිකබ්‍රාහ්මණානං මනසා පුච්ඡිතපඤ්හානං වසෙන භගවතා රතනඝරෙ නිසීදිත්වා සම්මසිතපට්ඨානමහාපකරණවසෙන ච අක්ඛරං නාමාති ගහෙතබ්බං.

අථ වා අපරිපුණ්ණං පදං අක්ඛරමිති ගහෙතබ්බං ''සට්ඨිවස්සසහස්සානී''ති එවමාදීසු (පෙ. ව. 802; ජා. 1.4.54; නෙත්ති. 120) විය. එත්ථ හි සකාර නකාර සොකාරාදීනි අක්ඛරමිති, එකක්ඛරං වා පදං අක්ඛරමිති එකෙ. ''යායං

තණ්හා පොනොභවිකා''ති එවමාදීසු (මහාව. 14; විභ. 203; ම. නි. 3.374; පටි. ම. 2.30) විභත්‍යන්තං අත්ථජොතකං අක්ඛරපිණ්ඩං පදං. ''නාමඤ්ච රූපඤ්චා''ති එවමාදීසු (ධ. ස. දුකමාතිකා 109; සු. නි. 878; මහානි. 107; චූළනි. අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙසො 6; නෙත්ති. 45) බහුඅක්ඛරෙහි යුත්තං පදං නාම. සංඛිත්තෙන වුත්තං පදං විභාවෙති. පදෙන අභිහිතං බ්‍යඤ්ජයති බ්‍යත්තං පාකටං කරොතීති බ්‍යඤ්ජනං, වාක්‍යමෙව. ''චත්තාරො ඉද්ධිපාදා''ති සඞ්ඛෙපෙන කථිතමත්ථං. ''කතමෙ චත්තාරො? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු ඡන්දසමාධිපධානසඞ්ඛාරසමන්නාගතං ඉද්ධිපාදං භාවෙති. වීරියචිත්තවීමංසසමාධිපධානසඞ්ඛාරසමන්නාගතං ඉද්ධිපාදං භාවෙතී''තිආදීසු (විභ. 431; සං. නි. 5.813; දී. නි. 3.306; අ. නි. 4.276) පාකටකරණභාවෙන බ්‍යඤ්ජනං නාම. බ්‍යඤ්ජනවිභාගපකාසො ආකාරො. ''තත්ථ කතමො ඡන්දො? යො ඡන්දො ඡන්දිකතා කත්තුකම්‍යතා''ති එවමාදීසු (විභ. 433) කථිතබ්‍යඤ්ජනං අනෙකවිධෙන විභාගකරණං ආකාරො නාම. ආකාරාභිහිතස්ස නිබ්බචනං නිරුත්ති. ''ඵස්සො, වෙදනා''ති එවමාදීසු (ධ. ස. 1) ආකාරෙන කථිතං ''ඵුසතීති ඵස්සො. වෙදියතීති වෙදනා''ති නීහරිත්වා වචනං නිරුත්ති නාම. නිබ්බචනවිත්ථාරො නිස්සෙසතො දෙසොති නිද්දෙසො, වෙදියතීති වෙදනාති නිබ්බචනලද්ධපදං ''සුඛා දුක්ඛා අදුක්ඛමසුඛා, සුඛයතීති සුඛා, දුක්ඛයතීති දුක්ඛා, නෙව දුක්ඛයති න සුඛයතීති අදුක්ඛමසුඛා''ති අත්ථවිත්ථාරො නිරවසෙසෙන කථිතත්තා නිද්දෙසො නාම.

එවං ඡබ්බිධානි බ්‍යඤ්ජනපදානි ජානිත්වා ච ඡසු අත්ථපදෙසු සඞ්ඛෙපතො කාසනා දීපනා සඞ්කාසනා, ''මඤ්ඤමානො ඛො, භික්ඛු, බන්ධො මාරස්ස අමඤ්ඤමානො මුත්තො පාපිමතො''ති එවමාදීසු සඞ්ඛෙපෙන අත්ථදීපනා සඞ්කාසනා නාම. එසො පන ථෙරො ''බුද්ධෙන භගවතා එවං සඞ්ඛෙපං කත්වා වුත්තමත්ථං 'අඤ්ඤාතං භගවා, අඤ්ඤාතං සුගතා'''ති කථෙතුං සමත්ථො පටිවිජ්ඣි.

උපරි වත්තබ්බමත්ථං ආදිතො කාසනා දීපනා පකාසනා, ''සබ්බං, භික්ඛවෙ, ආදිත්ත''න්ති එවමාදීසු (මහාව. 54; සං. නි. 4.28) පච්ඡා කථිතබ්බමත්ථං පඨමවචනෙන දීපනා පකාසනා නාම. එවං පඨමං දීපිතං අත්ථං පුන පාකටං කත්වා දීපනෙන ''කිඤ්ච, භික්ඛවෙ, සබ්බං ආදිත්තං? චක්ඛුං, භික්ඛවෙ, ආදිත්තං, රූපා ආදිත්තා''ති එවමාදීසු (මහාව. 54; සං. නි. 4.28) කථිතෙසු ''තික්ඛින්ද්‍රියො සඞ්ඛෙපෙන වුත්තං පටිවිජ්ඣතී''ති කථිතත්තා ද්වෙ අත්ථපදානි තික්ඛින්ද්‍රියස්ස උපකාරවසෙන වුත්තානි.

සංඛිත්තස්ස විත්ථාරාභිධානං සකිං වුත්තස්ස ච පුනපි අභිධානං විවරණං, ''කුසලා ධම්මා''ති (ධ. ස. 1) සඞ්ඛෙපෙන නික්ඛිත්තස්ස. ''කතමෙ ධම්මා කුසලා? යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොතී''ති (ධ. ස. 1) නිද්දෙසවසෙන විත්ථාරණං විත්ථාරවසෙන පුන කථනං විවරණං නාම.

තං විභාගකරණං විභජනං, ''යස්මිං සමයෙ''ති (ධ. ස. 1) විවරිතෙ කුසලෙ ධම්මෙ ''තස්මිං සමයෙ ඵස්සො හොති, වෙදනා හොතී''ති (ධ. ස. 1) විභාගකරණං විභජනං නාම. විවරස්ස විත්ථාරාභිධානෙන විභත්තස්ස ච උපමාභිධානෙන පටිපාදනං උත්තානීකරණං, විවරණෙන විවරිතත්ථස්ස ''කතමො තස්මිං සමයෙ ඵස්සො හොති? යො තස්මිං සමයෙ ඵස්සො ඵුසනා සම්ඵුසනා''ති (ධ. ස. 2) අතිවිවරිත්වා කථනඤ්ච විභජනෙන විභත්තස්ස ''සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, ගාවී නිච්චම්මා, එවමෙව ඛ්වාහං, භික්ඛවෙ, ඵස්සාහාරො දට්ඨබ්බොති වදාමී''ති (සං. නි. 2.63) එවමාදිඋපමාකථනඤ්ච උත්තානීකරණං නාම. ධම්මං සුණන්තානං ධම්මදෙසනෙන චිත්තස්ස අනෙකවිධෙන සොමනස්සඋප්පාදනඤ්ච අතිඛිණබුද්ධීනං අනෙකවිධෙන ඤාණස්ස තිඛිණභාවකරණඤ්ච පඤ්ඤත්ති නාම, තෙසං සුණන්තානං තංචිත්තතොසනෙන තංචිත්තනිසාමනෙන ච පඤ්ඤායතීති පඤ්ඤත්ති. තත්ථ භගවා අක්ඛරෙහි සඞ්කාසයති, පදෙහි පකාසයති, බ්‍යඤ්ජනෙහි විවරති, ආකාරෙහි විභජති, නිරුත්තීහි උත්තානීකරොති, නිද්දෙසෙහි පඤ්ඤාපයතීති. කිං වුත්තං හොති? බුද්ධා භගවන්තො එකච්චෙ වෙනෙය්‍යෙ එකස්මිං දෙසනෙ අක්ඛරෙහි අත්ථසඞ්කාසනං කරොන්ති… පෙ…. නිද්දෙසෙහි අත්ථපඤ්ඤාපනං කරොන්තීති අයමෙත්ථ අධිප්පායො.

අථ වා අක්ඛරෙහි සඞ්කාසයිත්වා පදෙහි පකාසයති, බ්‍යඤ්ජනෙහි විවරිත්වා ආකාරෙහි විභජති, නිරුත්තීහි උත්තානීකත්වා නිද්දෙසෙහි පඤ්ඤාපයති . කිං වුත්තං හොති? එවරූපෙන ධම්මදෙසනෙන එකච්චෙසු ඨානෙසු එකච්චානං වෙනෙය්‍යානං විනයතීති.

අථ වා අක්ඛරෙහි උග්ඝාටයිත්වා පදෙහි පකාසෙන්තො විනයති උග්ඝටිතඤ්ඤුං, බ්‍යඤ්ජනෙහි විවරිත්වා ආකාරෙහි විභජන්තො විනයති විපඤ්චිතඤ්ඤුං, නිරුත්තීහි උත්තානීකත්වා නිද්දෙසෙහි පඤ්ඤාපෙන්තො විනයති නෙය්‍යං. ඉති වෙනෙය්‍යවසෙනපි යොජෙතබ්බමෙව.

අත්ථතො පනෙත්ථ කතමො බ්‍යඤ්ජනපායො, කතමො අත්ථපායොති? බුද්ධානං භගවන්තානං ධම්මං දෙසෙන්තානං යො අත්ථාවගමකො සවිඤ්ඤත්තිකසද්දො, සො බ්‍යඤ්ජනපායො . යො තෙන අභිසමෙතබ්බො ලක්ඛණරසාදිසහිතො ධම්මො, සො අත්ථපායොති වෙදිතබ්බො. පුනපි සන්ධායභාසිතො බ්‍යඤ්ජනභාසිතො සාවසෙසපායො අනවසෙසපායො නීතො නෙය්‍යොති ඡබ්බිධො පායො. තත්ථ අනෙකත්ථවත්තා සන්ධායභාසිතො ''මාතරං පිතරං හන්ත්වා, රාජානො ද්වෙ ච ඛත්තියෙ''ති එවමාදි (ධ. ප. 294). එකත්ථවත්තා බ්‍යඤ්ජනභාසිතො 'මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මා''ති එවමාදි (ධ. ප. 1.2; නෙත්ති. 89, 92; පෙටකො. 14). සාවසෙසො ''සබ්බං, භික්ඛවෙ, ආදිත්ත''න්ති එවමාදි (මහාව. 54; සං. නි. 4.28). විපරීතො අනවසෙසො ''සබ්බෙ ධම්මා සබ්බාකාරෙන බුද්ධස්ස භගවතො ඤාණමුඛෙ ආපාථං ආගච්ඡන්තී''ති එවමාදි (මහානි. 156; චූළනි. මොඝරාජමාණවපුච්ඡානිද්දෙසො 85; පටි.

ම. 3.5). යථා වචනං, තථා අවගන්තබ්බො නීතො ‘‘අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා’’ති එවමාදි. යුත්තියා අනුස්සරිතබ්බො නෙය්‍යො ‘‘එකපුග්ගලො භික්ඛවෙ’’ති එවමාදි (අ. නි. 1.170).

අත්ථො පන අනෙකප්පකාරො පායත්ථො සභාවත්ථො ඤායත්ථො පායානුරූපො නපායානුරූපො සාවසෙසත්ථො නිරවසෙසත්ථො නීතත්ථො නෙය්‍යත්ථො ඉච්චාදි. තත්ථ යො අප්පස්සත්ථස්ස ඤාපනත්ථමුච්චාරියතෙ, සො පායත්ථො ‘‘සාත්ථං සබ්‍යඤ්ජන’’න්තිආදීසු (පාරා. 1; දී. නි. 1.190) විය. රූපාරූපධම්මානං ලක්ඛණරසාදිසභාවත්ථො ‘‘සම්මාදිට්ඨිං භාවෙතී’’තිආදීසු (විභ. 485; සං. නි. 5.3) විය. යො ඤායමානො හිතාය සංවත්තති, සො ඤාතුං අරහතීති ඤායත්ථො – ‘‘අත්ථවාදී ධම්මවාදී’’තිආදීසු (දී. නි. 1.9, 194; 3.238; ම. නි. 1.411) විය. යථාපායං භාසිතො පායානුරූපො ‘‘චක්ඛු , භික්ඛවෙ, පුරාණකම්ම’’න්ති (සං. නි. 4.146) භගවතා වුත්තං. තස්මා චක්ඛුමපි කම්මන්ති. බ්‍යඤ්ජනච්ඡායාය අත්ථං පටිබාහයමානෙන වුත්තො අත්ථො නපායානුරූපො, සො පායතො අනනුඤ්ඤාතො අකතපටික්ඛෙපො වියුත්තො. සො ච සඞ්ගහෙතබ්බම්පි අසඞ්ගහෙත්වා, පරිවජ්ජෙතබ්බම්පි වා කිඤ්චි අපරිවජ්ජෙත්වා පරිසෙසං කත්වා වුත්තො සාවසෙසත්ථො ‘‘චක්ඛුඤ්ච පටිච්ච රූපෙ ච උප්පජ්ජති චක්ඛුවිඤ්ඤාණං (සං. නි. 4.60; මහානි. 107). සබ්බෙ තසන්ති දණ්ඩස්ස, සබ්බෙ භායන්ති මච්චුනො’’තිආදීසු (ධ. ප. 129) විය. විපරීතො නිරවසෙසත්ථො ‘‘සන්ධාවිතං සංසරිතං මමඤ්චෙව තුම්හාකඤ්ච (දී. නි. 2.155; මහාව. 287; නෙත්ති. 114). තත්‍ර, භික්ඛවෙ, කො මන්තා කො සද්ධාතා…පෙ…. අඤ්ඤත්‍ර දිට්ඨපදෙහී’’තිආදීසු (අ. නි. 7.66) විය. සද්දවසෙනෙව වෙදිතබ්බො නීතත්ථො ‘‘රූපා සද්දා රසා ගන්ධා, ඵොට්ඨබ්බා ච මනොරමා’’තිආදීසු (සං. නි. 1.151, 165; මහාව. 33) විය. සම්මුතිවසෙන වෙදිතබ්බො නෙය්‍යත්ථො ‘‘චත්තාරොමෙ, භික්ඛවෙ, වලාහකූපමා පුග්ගලා’’තිආදීසු (අ. නි. 4.101-102) විය. එවමිධ පායඤ්ච අත්ථඤ්ච විචරිත්වා යීතො අසංහීරො භවති පරවාදීහි දීඝරත්තං තිත්ථවාසෙන.

ඉති අසංහීරභාවෙන යාව ආගමාධිගමසම්පදං, තාව වත්තුං සක්කොති. සඞ්ඛෙපවිත්ථාරනයෙන හෙතුදාහරණාදීහි අවබොධයිතුං සමත්ථො. එවංවිධො අත්තානඤ්ච පරඤ්ච සොධෙතුං සමත්ථභාවෙන දුස්සීල්‍යදිට්ඨිමලවිරහිතත්තා සුචි. දුස්සීලො හි අත්තානං උපහනති, තෙන නාදෙය්‍යවාචො ච භවති සබ්‍යාහාරමානො ඉධ නිච්චාතුරො වෙජ්ජොව. දුද්දිට්ඨි පරං උපහනති, නාවස්සයො ච භවති වාළගහාකුලො ඉව කමලසණ්ඩො. උභයවිපන්නො පන සබ්බථාපි අනුපාසනීයො භවති ගූථගතමිව ජවාලාතං ගූථගතො විය ච කණ්හසප්පො. උභයසම්පන්නො පන සබ්බථාපි උපාසනීයො සෙවිතබ්බො ච විඤ්ඤූහි, නිරුපද්දවො ඉව රතනාකරො, එවං භූතො එවං අමච්ඡරො අහීනාචරියමුට්ඨී. සුත්තසුත්තානුලොමආචරියවාදඅත්තනොමතිසඞ්ඛාතානඤ්ච චතුන්නං අපරිච්චාගී, තෙසං වසෙන බ්‍යාඛ්‍යාතො.

‘‘එකංසවචනං එකං, විභජ්ජවචනං පදං;
තතියං පටිපුච්ඡෙය්‍ය, චතුත්ථං පන ඨාපයෙ’’ති.

එතෙසං වා අපරිච්චාගී. තතො එව සොතූනං හිතෙ නියුත්තත්තා නෙසං අවබොධනං පති අකිලාසු භවතීති. ආහ චෙත්ථ –

‘‘පායත්ථවිදසංහීරො, වත්තා සුචි අමච්ඡරො;
චතුන්නං අපරිච්චාගී, දෙසකස්ස හිතාන්විතො’’ති.

එත්ථ **දෙසකස්සාති** දෙසකො අස්ස, භවෙය්‍යාති අත්ථො. **හිතාන්විතොති** හිතෙ අනුගතො හිතචිත්තො. සො එසො සුචිත්තා පියො, චතුන්නං අපරිච්චාගිත්තා ගරු, අසංහීරත්තා භාවනීයො, දෙසකත්තා වත්තා, හිතාන්විතත්තා වචනක්ඛමො, පායත්ථවිදත්තා ගම්භීරකථං කත්තා, අමච්ඡරත්තා න චාට්ඨානෙ නියොජකො ඉති –

‘‘පියො ගරු භාවනීයො, වත්තා ච වචනක්ඛමො;
ගම්භීරඤ්ච කථං කත්තා, නො චාට්ඨානෙ නියොජකො’’ති. (අ. නි. 7.37; නෙත්ති. 113);

‘‘අභිහිතො දෙසකො සො, තාව දානි අභිධීයතෙ’’.

තත්ථ ධම්මගරුත්තා කථං න පරිභවති, ආචරියගරුත්තා කථිකං න පරිභවති, සද්ධාපඤ්ඤාදිගුණපටිමණ්ඩිතත්තා අත්තානං න පරිභවති, අසඨාමායාචිත්තා අමතාභිමුඛත්තා ච අවික්ඛිත්තචිත්තො භවති, සුමෙධත්තා යොනිසො මනසි කරොතීති. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘පඤ්චහි, භික්ඛවෙ, ධම්මෙහි සමන්නාගතො සුණන්තො සද්ධම්මං භබ්බො නියාමං ඔක්කමිතුං කුසලෙසු ධම්මෙසු සම්මත්තං. කතමෙහි පඤ්චහි? න කථං පරිභොති, න කථිකං පරිභොති, න අත්තානං පරිභොති, අවික්ඛිත්තචිත්තො ධම්මං සුණාති එකග්ගචිත්තො, යොනිසො මනසි කරොතී’’ති (අ. නි. 5.151).

තංලක්ඛණප්පත්තත්තා භාවනං භජතීති. ආහ චෙත්ථ –

‘‘ධම්මාචරියගරු සද්ධාපඤ්ඤාදිගුණමණ්ඩිතො;

අසඨාමායාවිකස්ස, සුමෙධො අමතාභිමුඛො’’. –

ඉති වත්තා ච සොතා ච.

එවං වුත්තප්පකාරං බ්‍යඤ්ජනඤ්ච අත්ථඤ්ච දස්සෙත්වා ඉදානි යො අතිඅග්ගං කත්වා කථිතත්තා මහාසමුද්දමහාපථවී විය මහා ච සො නිද්දෙසො චාති මහානිද්දෙසො, තං **මහානිද්දෙසං** වණ්ණයිස්සාමි.

තදෙතං මහානිද්දෙසං අත්ථසම්පන්නං බ්‍යඤ්ජනසම්පන්නං ගම්භීරං ගම්භීරත්ථං ලොකුත්තරප්පකාසකං සුඤ්ඤතප්පටිසංයුත්තං පටිපත්තිමග්ගඵලවිසෙසසාධනං පටිපත්තිපටිපක්ඛපටිසෙධනං යොගාවචරානං ඤාණවරරතනාකරභූතං ධම්මකථිකානං ධම්මකථාවිලාසවිසෙසහෙතුභූතං සංසාරභීරුකානං දුක්ඛනිස්සරණතදුපායදස්සනෙන අස්සාසජනනත්ථං තප්පටිපක්ඛනාසනත්ථඤ්ච ගම්භීරත්ථානඤ්ච අනෙකෙසං සුත්තන්තපදානං අත්ථවිවරණෙන සුජනහදයපරිතොසජනනත්ථං, තථාගතෙන අරහතා සම්මාසම්බුද්ධෙන සබ්බත්ථ අප්පටිහතසබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණමහාදීපොභාසෙන සකලජනචිත්ථතමහාකරුණාසිනෙහෙන වෙනෙය්‍යජනහදයගතකිලෙසන්ධකාරවිධමනත්ථං සමුජ්ජලිතස්ස සද්ධම්මමහාපදීපස්ස තදධිප්පායවිකාසනසිනෙහපරිසෙකෙන පඤ්චවස්සසහස්සමතිචිරසමුජ්ජලනමිච්ඡතා ලොකානුකම්පකෙන සත්ථුකප්පෙන ධම්මරාජස්ස ධම්මසෙනාපතිනා ආයස්මතා සාරිපුත්තත්ථෙරෙන භාසිතං සුත්වා ආයස්මා ආනන්දො පඨමමහාසඞ්ගීතිකාලෙ යථාසුතමෙව සඞ්ගහං ආරොපෙසි.

සො පනෙස විනයපිටකං සුත්තන්තපිටකං අභිධම්මපිටකන්ති තීසු පිටකෙසු සුත්තන්තපිටකපරියාපන්නො, දීඝනිකායො මජ්ඣිමනිකායො සංයුත්තනිකායො අඞ්ගුත්තරනිකායො ඛුද්දකනිකායොති පඤ්චසු මහානිකායෙසු ඛුද්දකමහානිකායපරියාපන්නො, සුත්තං ගෙය්‍යං වෙය්‍යාකරණං ගාථා උදානං ඉතිවුත්තකං ජාතකං අබ්භුතධම්මං වෙදල්ලන්ති නවසු සත්ථුසාසනඞ්ගෙසු යථාසම්භවං ගාථඞ්ගවෙය්‍යාකරණඞ්ගද්වයසඞ්ගහිතො.

‘‘ද්වාසීති බුද්ධතො ගණ්හිං, ද්වෙසහස්සානි භික්ඛුතො;
චතුරාසීති සහස්සානි, යෙ මෙ ධම්මා පවත්තිනො’’ති. (ථෙරගා. 1027) –

ධම්මභණ්ඩාගාරිකත්ථෙරෙන පඤ්චසු ඨානෙසු එතදග්ගං ආරොපිතෙන පටිඤ්ඤාතානං චතුරාසීතියා ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානං භික්ඛුතො ගහිතෙසු ද්වීසු ධම්මක්ඛන්ධසහස්සෙසු අනෙකසතධම්මක්ඛන්ධසඞ්ගහිතො. තස්ස ද්වෙ වග්ගා අට්ඨකවග්ගො පාරායනවග්ගො ඛග්ගවිසාණසුත්තඤ්ච, එකෙකස්මිං වග්ගෙ සොළස සොළස කත්වා ඛග්ගවිසාණසුත්තඤ්චාති තෙත්තිංස සුත්තානි කාමසුත්තාදිඛග්ගවිසාණසුත්තපරියොසානානි . එවං අනෙකධා වවත්ථාපිතස්ස ඉමස්ස මහානිද්දෙසස්ස අනුපුබ්බපදත්ථවණ්ණනං කරිස්සාමි. අයඤ්හි මහානිද්දෙසො පාඨතො අත්ථතො ච උද්දිසන්තෙන නිද්දිසන්තෙන ච සක්කච්චං උද්දිසිතබ්බො නිද්දිසිතබ්බො ච, උග්ගණ්හන්තෙනාපි සක්කච්චං උග්ගණ්හිතබ්බො ධාරෙතබ්බො ච. තං කිස්ස හෙතු? ගම්භීරත්තා ඉමස්ස මහානිද්දෙසස්ස ලොකහිතාය ලොකෙ චිරට්ඨිතත්ථන්ති.

1. අට්ඨකවග්ගො

1. කාමසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

තත්ථ කාමසුත්තං ආදි. තස්මිම්පි ''කාමං කාමයමානස්සා''ති ගාථා ආදි. සා උද්දෙසනිද්දෙසපටිනිද්දෙසවසෙන තිධා ඨිතා. ''කාමං කාමයමානස්සා''ති එවමාදි උද්දෙසො. ''කාමාති උද්දානතො ද්වෙ කාමා – වත්ථුකාමා ච කිලෙසකාමා චා''ති නිද්දෙසො. ''කතමෙ වත්ථුකාමා? මනාපිකා රූපා''ති එවමාදි පටිනිද්දෙසො.

1. තත්ථ **කාමන්ති** මනාපියරූපාදිතෙභූමකධම්මසඞ්ඛාතං වත්ථුකාමං. **කාමයමානස්සාති** ඉච්ඡමානස්ස. **තස්ස චෙතං සමිජ්ඣතීති** තස්ස කාමයමානස්ස සත්තස්ස තං කාමසඞ්ඛාතං වත්ථු සමිජ්ඣති චෙ, සචෙ සො තං ලභතීති වුත්තං හොති. **අද්ධා පීතිමනො හොතීති** එකංසං තුට්ඨචිත්තො හොති. **ලද්ධාති** ලභිත්වා. **මච්චොති** සත්තො. **යදිච්ඡතීති** යං ඉච්ඡති. ඉදං පන සඞ්ඛෙපතො පදත්ථසම්බන්ධමත්තමෙව, විත්ථාරො පන උපරි පාළියං ආගතනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. යථා ච ඉමස්මිං, එවං ඉතො පරං සබ්බෙසුපීති.

කාමාති උද්දිසිතබ්බපදං. **උද්දානතොති** නිද්දිසිතබ්බපදං. **උද්දානතොති** වග්ගවසෙන ''මච්ඡුද්දානං කිනෙය්‍යා''ති ආදීසු විය. අථ වා උපරූපරි දානතො උද්දානං, උද්ධං උද්ධං සොධනතො ඛ්‍යවදානට්ඨෙන වොදානං විය. විත්ථාරකරණභාවෙන වා. කාමා ඉති පාඨසෙසං කත්වා වත්තබ්බං. **ද්වෙති** ගණනපරිච්ඡෙදො , න එකං, න තයො. **වත්ථුකාමා චාති** මනාපියරූපාදිවත්ථුකාමා ච. උපතාපනට්ඨෙන විබාධනට්ඨෙන ච **කිලෙසකාමා ච**. තෙසු වත්ථුකාමො පරිඤ්ඤෙය්‍යො, කිලෙසකාමො පහාතබ්බො. තත්ථ වත්ථුකාමො කිලෙසකාමෙන පත්ථයිතබ්බොති කාමීයතීති කාමො. කිලෙසකාමො වත්ථුකාමානං පච්චාසීසනස්ස කාරණභාවෙන කාමීයතෙ අනෙනාති කාමො. තත්ථ රූපාදික්ඛන්ධෙ සඞ්ගහිතො වත්ථුකාමො, සඞ්ඛාරක්ඛන්ධෙ සඞ්ගහිතො කිලෙසකාමො. ඡහි විඤ්ඤාණෙහි විජානිතබ්බො වත්ථුකාමො, මනොවිඤ්ඤාණෙන ජානිතබ්බො කිලෙසකාමො. කිලෙසානං පතිට්ඨට්ඨෙන කාරණට්ඨෙන ආරම්මණට්ඨෙන ච වත්ථුකාමො.

> ''නෙතෙ කාමා යානි චිත්‍රානි ලොකෙ, සඞ්කප්පරාගො පුරිසස්ස කාමො;
> තිට්ඨන්ති චිත්‍රානි තථෙව ලොකෙ, අථෙත්ථ ධීරා විනයන්ති ඡන්ද''න්ති. (අ. නි. 6.63);

නන්දමාණවක- (ධ. ප. අට්ඨ. 1.68 උප්පලවණ්ණත්ථෙරීවත්ථු) සොරෙය්‍යසෙට්ඨිපුත්තාදීනං (ධ. ප. 43) වත්ථූනි චෙත්ථ නිදස්සනං. කිලෙසකාමො තාපනට්ඨෙන බාධනට්ඨෙන ච සයං කාමෙතීති කාමො. වුත්තම්පි චෙතං ''රත්තො ඛො, බ්‍රාහ්මණ, රාගෙන අභිභූතො පරියාදින්නචිත්තො අත්තබ්‍යාබාධායපි චෙතෙති, පරබ්‍යාබාධායපි චෙතෙති, උභයබ්‍යාබාධායපි චෙතෙතී''ති ච ''රත්තො ඛො, බ්‍රාහ්මණ, පාණම්පි හනති, අදින්නම්පි ආදියති, පරදාරම්පි ගච්ඡති, මුසාපි භණතී''ති (අ. නි. 3.54) ච එවමාදි නිදස්සනං.

තමෙව පටිනිද්දෙසවසෙන විත්ථාරෙත්වා වත්තුකාමො – **''කතමෙ වත්ථුකාමා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **කතමෙති** කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡා. පඤ්චවිධා හි පුච්ඡා, තාසං විභාගො උපරි පාළියංයෙව ආවි භවිස්සති. තාසු අයං කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡා. තත්ථ **මනාපිකාති** මනං අප්පායන්ති වඩ්ඪෙන්තීති මනාපා, මනාපා එව මනාපිකා. **රූපාති** කම්මචිත්තඋතුආහාරසමුට්ඨානවසෙන චතුසමුට්ඨානිකා රූපාරම්මණා. රූපයන්තීති රූපා, වණ්ණවිකාරං ආපජ්ජමානා හදයඞ්ගතභාවං පකාසෙන්තීති අත්ථො.

තත්ථ කෙනට්ඨෙන රූපන්ති? රුප්පනට්ඨෙන. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

> ''කිඤ්ච, භික්ඛවෙ, රූපං වදෙථ? රුප්පතීති ඛො, භික්ඛවෙ, තස්මා 'රූප'න්ති වුච්චති. කෙන රුප්පති? සීතෙනපි රුප්පති, උණ්හෙනපි රුප්පති, ජිඝච්ඡායපි රුප්පති, පිපාසායපි රුප්පති, ඩංසමකසවාතාතපසරීසපසම්ඵස්සෙනපි රුප්පති. රුප්පතීති ඛො, භික්ඛවෙ, තස්මා 'රූප'න්ති වුච්චතී''ති (සං. නි. 3.79).

තත්ථ **රුප්පතීති** කුප්පති ඝට්ටීයති පීළීයති, භිජ්ජතීති අත්ථො. **සීතෙන** තාව **රුප්පනං** ලොකන්තරිකනිරයෙ පාකටං. මහිංසකරට්ඨාදීසුපි හිමපාතසීතලෙසු පදෙසෙසු එතං පාකටමෙව. තත්ථ හි සත්තා සීතෙන භින්නඡින්නසරීරා ජීවිතක්ඛයම්පි පාපුණන්ති.

උණ්හෙන රුප්පනං අවීචිමහානිරයෙ පාකටං. තත්ථ හි තත්තාය ලොහපථවියා නිපජ්ජාපෙත්වා පඤ්චවිධබන්ධනාදිකරණකාලෙ සත්තා මහාදුක්ඛං අනුභවන්ති.

ජිඝච්ඡාය රුප්පනං පෙත්තිවිසයෙ චෙව දුබ්භික්ඛකාලෙ ච පාකටං. පෙත්තිවිසයස්මිඤ්හි සත්තා ද්වෙ තීණි බුද්ධන්තරානි කිඤ්චිදෙව ආමිසං හත්ථෙන ගහෙත්වා මුඛෙ පක්ඛිපන්තා නාම න හොන්ති, අන්තොඋදරං ආදිත්තසුසිරරුක්ඛො විය හොති. දුබ්භික්ඛෙ කඤ්ජිකමත්තම්පි අලභිත්වා මරණසත්තානං පමාණං නත්ථි.

පිපාසාය රුප්පනං කාලකඤ්ජිකාදීසු පාකටං. තත්ථ හි සත්තා ද්වෙ තීණි බුද්ධන්තරානි හදයතෙමනමත්තං වා ජිව්හාතෙමනමත්තං වා උදකබින්දුම්පි ලද්ධුං න සක්කොන්ති. ''පානීයං පිවිස්සාමා''ති නදිං ගතානං ජලං වාලුකාතලං සම්පජ්ජති. මහාසමුද්දං පක්ඛන්තානම්පි සමුද්දො පිට්ඨිපාසාණොයෙව හොති. තෙ සුස්සන්තා බලවදුක්ඛපීළිතා විරවන්ති. **ඩංසාදීහි රුප්පනං** ඩංසමක්ඛිකාදිබහුලෙසු පදෙසෙසු පාකටං. තං පන – ''කතමං තං රූපං සනිදස්සනං? සප්පටිඝ''න්ති ආදිනා නයෙන අභිධම්මෙ (ධ. ස. 656, 658) විත්ථාරිතමෙව.

සප්පන්තීති **සද්දා,** උදාහරීයන්තීති අත්ථො. උතුචිත්තවසෙන ද්විසමුට්ඨානිකා සද්දා. ගන්ධයන්තීති **ගන්ධා,** අත්තනො වත්ථුනි සූචයන්තීති අත්ථො. රසන්ති තෙ සත්තාති **රසා,** අස්සාදෙන්තීති අත්ථො. ඵුසීයන්තීති **ඵොට්ඨබ්බා** . එතෙ ගන්ධාදයො චතුසමුට්ඨානිකාව . තෙසං විභාගො අභිධම්මෙ (ධ. ස. 622-624) විත්ථාරිතොයෙව.

තමෙවත්ථං විත්ථාරවසෙන දස්සෙන්තො **''අත්ථරණා පාවුරණා''**තිආදිමාහ. තත්ථ අත්ථරිත්වා නිපජ්ජියන්තීති **අත්ථරණා.** සරීරං වෙඨෙත්වා පාරුපියන්තීති **පාවුරණා.** අන්තොජාතාදයො චත්තාරො දාසී ච දාසො ච **දාසිදාසා. ඛෙත්තං** නාම යස්මිං පුබ්බණ්ණං රුහති. **වත්ථු** නාම යස්මිං අපරණ්ණං රුහති. යත්ථ වා උභයම්පි රුහති, තං ඛෙත්තං. තදත්ථාය කතභූමිභාගො වත්ථු. ඛෙත්තවත්ථුසීසෙන චෙත්ථ වාපිතළාකාදීනිපි සඞ්ගහිතානි. **හිරඤ්ඤ**න්ති කහාපණො. **සුවණ්ණ**න්ති ජාතරූපං. තෙසං ගහණෙන ලොහමාසකො ජතුමාසකො දාරුමාසකොති සබ්බෙපි සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති. **ගාමනිගමරාජධානියො**ති එකකුටිකාදි **ගාමො.** ආපණයුත්තො **නිගමො.** එකස්ස රඤ්ඤො ආණාපවත්තිට්ඨානං **රාජධානී. රට්ඨ**න්ති ජනපදෙකදෙසං. **ජනපදො**ති කාසිකොසලාදිජනපදො. **කොසො**ති චතුබ්බිධො කොසො – හත්ථී අස්සො රථො පත්ති. **කොට්ඨාගාර**න්ති තිවිධං කොට්ඨාගාරං – ධනකොට්ඨාගාරං ධඤ්ඤකොට්ඨාගාරං වත්ථකොට්ඨාගාරං. **යං කිඤ්චී**ති අනවසෙසපරියාදානවචනං. **රජනීය**න්ති රඤ්ජෙතුං යුත්තට්ඨෙන.

ඉතො පරං තිකවසෙන දස්සෙතුං අතීතත්තිකඅජ්ඣත්තත්තිකහීනත්තිකඔකාසත්තිකසංයොගත්තිකකාමාවචරත්තිකවසෙන ඡත්තිකෙ ආහ. තත්ථ අතීතත්තිකෙ තාව අත්තනො සභාවං උප්පාදාදික්ඛණං වා පත්වා අතික්කන්තාති **අතීතා.** තදුභයම්පි න ආගතාති **අනාගතා.** තං තං කාරණං පටිච්ච උප්පන්නාති **පච්චුප්පන්නා.** ඉදං භවෙන පරිච්ඡින්නං. පටිසන්ධිතො හි පට්ඨාය අතීතභවෙසු නිබ්බත්තා අනන්තරභවෙ වා නිබ්බත්තා හොන්තු කප්පකොටිසතසහස්සමත්ථකෙ වා, සබ්බෙ අතීතායෙව නාම. චුතිතො පට්ඨාය අනාගතභවෙසු නිබ්බත්තනකා කාමා අනන්තරභවෙ වා නිබ්බත්තන්තු කප්පකොටිසතසහස්සමත්ථකෙ වා, සබ්බෙ අනාගතායෙව නාම. චුතිපටිසන්ධිඅන්තරෙ පවත්තා කාමා පච්චුප්පන්නා නාම.

අජ්ඣත්තත්තිකෙ ''එවං පවත්තමානා මයං අත්තාති ගහණං ගමිස්සාමා''ති ඉමිනා විය අධිප්පායෙන අත්තානං අධිකාරං කත්වා පවත්තා අත්තනො සන්තානෙ පවත්තා පාටිපුග්ගලිකා කාමා **අජ්ඣත්තා කාමා** නාම. තතො බහිභූතා පන ඉන්ද්‍රියබද්ධා වා අනින්ද්‍රියබද්ධා වා **බහිද්ධා** නාම. තතියපදං තදුභයවසෙන වුත්තං.

හීනත්තිකෙ **හීනා**ති ලාමකා. **මජ්ඣිමා**ති හීනපණීතානං මජ්ඣෙ භවාති මජ්ඣිමා. අවසෙසා උත්තමට්ඨෙන **පණීතා.** අපි ච උපාදායුපාදාය හීනමජ්ඣිමපණීතතා වෙදිතබ්බා. නෙරයිකානඤ්හි කාමා කොටිප්පත්තා හීනා නාම. තෙ උපාදාය තිරච්ඡානෙසු නාගසුපණ්ණානං කාමා පණීතා නාම. සෙසතිරච්ඡානගතානං කාමා මජ්ඣිමා නාම. තෙසම්පි කාමා හීනා. තෙ උපාදාය මහෙසක්ඛපෙතානං කාමා පණීතා නාම. අවසෙසානං කාමා මජ්ඣිමා නාම. තෙසම්පි හීනා. තෙ උපාදාය ජානපදානං කාමා පණීතා නාම. පච්චන්තවාසීනං කාමා මජ්ඣිමා නාම. තෙසම්පි හීනා. තෙ උපාදාය ගාමභොජකානං කාමා පණීතා නාම. තෙසං පරිචාරිකානං කාමා මජ්ඣිමා නාම. තෙසම්පි හීනා. තෙ උපාදාය ජනපදසාමිකානං කාමා පණීතා නාම. තෙසං පරිචාරිකානං කාමා මජ්ඣිමා නාම. තෙසම්පි හීනා. තෙ උපාදාය පදෙසරාජූනං කාමා පණීතා නාම. තෙසං අමච්චානං කාමා මජ්ඣිමා නාම. තෙසම්පි හීනා. තෙ උපාදාය චක්කවත්තිරඤ්ඤො කාමා පණීතා නාම. තස්ස අමච්චානං කාමා මජ්ඣිමා නාම. තස්සපි හීනා. තෙ උපාදාය භුම්මදෙවානං කාමා පණීතා නාම. තෙසං පරිචාරිකානං දෙවානං කාමා මජ්ඣිමා නාම. තෙසම්පි හීනා. තෙ උපාදාය චාතුමහාරාජිකානං දෙවානං කාමා පණීතාතිආදිනා නයෙන යාව අකනිට්ඨදෙවානං කාමා මත්ථකප්පත්තා පණීතා නාම. එවං උපාදායුපාදාය හීනමජ්ඣිමපණීතතා වෙදිතබ්බා.

ඔකාසත්තිකෙ **ආපායිකා කාමා**ති අවඞ්ඝීසඞ්ඛාතෙසු අපගතඅයෙසු චතූසු අපායෙසු නිබ්බත්තකාමා **ආපායිකා.** මනුස්සෙසු නිබ්බත්තකාමා **මානුසිකා.** දෙවෙසු නිබ්බත්තකාමා **දිබ්බා.**

සංයොගත්තිකෙ පච්චුපට්ඨිතානං කාමානං පරිභුඤ්ජනතො ඨපෙත්වා නෙරයිකෙ සෙසඅපායසත්තානං මනුස්සානං චාතුමහාරාජිකෙ දෙවෙ උපාදාය යාව තුසිතකායිකානඤ්ච දෙවානං කාමා **පච්චුපට්ඨිතා කාමා** නාම. පකතිපටියත්තාරම්මණතො අතිරෙකෙන රමිතුකාමතාකාලෙ යථාරුචිතං ආරම්මණං නිම්මිනිත්වා නිම්මිනිත්වා රමන්තීති නිම්මානරතීනං දෙවානං කාමා **නිම්මිතා කාමා** නාම. අත්තනො අජ්ඣාසයං ඤත්වා පරෙහි නිම්මිතෙ ආරම්මණෙ වසවත්තීති පරනිම්මිතවසවත්තීනං කාමා **පරනිම්මිතා කාමා** නාම. **පරිග්ගහිතා**ති ''මය්හං එත''න්ති ගහිතා කාමා. **අපරිග්ගහිතා**ති තථා අපරිග්ගහිතා උත්තරකුරුකානං කාමා. **මමායිතා**ති තණ්හාවසෙන ''මම එත''න්ති ගහිතා. **අමමායිතා**ති වුත්තපටිපක්ඛා.

සබ්බෙපි කාමාවචරා ධම්මාති ‘‘හෙට්ඨතො අවීචිනිරයං පරියන්තං කරිත්වා’’තිආදිනා (ධ. ස. 1287) නයෙන වුත්තෙසු කාමාවචරධම්මෙසු පරියාපන්නා. තත්‍රායං වචනත්ථො – උද්දානතො ද්වෙ කාමා, වත්ථුකාමො ච කිලෙසකාමො චාති. තත්ථ කිලෙසකාමො අත්ථතො ඡන්දරාගො. වත්ථුකාමො තෙභූමකං වට්ටං. කිලෙසකාමො චෙත්ථ කාමෙතීති කාමො. ඉතරො කාමියතීති. යස්මිං පන පදෙසෙ දුවිධොපෙසො කාමො පවත්තිවසෙන අවචරති, සො චතුන්නං අපායානං මනුස්සානං ඡන්නඤ්ච දෙවලොකානං වසෙන එකාදසවිධො පදෙසො කාමො එත්ථ අවචරතීති කාමාවචරො. තත්ථ පරියාපන්නධම්මෙ සන්ධාය ‘‘සබ්බෙපි කාමාවචරා ධම්මා’’ති වුත්තං. අත්තනො සභාවං ධාරෙන්තීති ධම්මා. **රූපාවචරා ධම්මාති** ‘‘හෙට්ඨතො බ්‍රහ්මලොකං පරියන්තං කරිත්වා උපරිතො අකනිට්ඨෙ දෙවෙ අන්තොකරිත්වා’’තිආදිනා (ධ. ස. 1289) නයෙන වුත්තානං රූපාවචරධම්මානං වසෙන සබ්බෙපි ධම්මා රූපාවචරා. **අරූපාවචරා ධම්මාති** ‘‘හෙට්ඨතො ආකාසානඤ්චායතනුපගෙ දෙවෙ පරියන්තං කරිත්වා උපරිතො නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනුපගෙ දෙවෙ අන්තොකරිත්වා’’තිආදිනා (ධ. ස. 1291) නයෙන වුත්තා සබ්බෙපි අරූපාවචරා ධම්මා . තත්ථ රූපෙ අවචරන්තීති රූපාවචරා. අරූපෙ අවචරන්තීති අරූපාවචරා. **තණ්හාවත්ථුකාති** පතිට්ඨට්ඨෙන කාරණට්ඨෙන ච තණ්හාය වත්ථුභූතා. **තණ්හාරම්මණාති** තණ්හාපවත්තිවසෙන තණ්හාය ආරම්මණභූතා. **කාමනීයට්ඨෙනාති** පච්චාසීසිතබ්බට්ඨෙන. **රජනීයට්ඨෙනාති** රඤ්ජෙතුං යුත්තට්ඨෙන. **මදනීයට්ඨෙනාති** කුලමදාදිමදං උප්පාදනීයට්ඨෙන.

තත්ථ ‘‘කතමෙ වත්ථුකාමා? මනාපිකා රූපා’’තිආදිං කත්වා ‘‘යං කිඤ්චි රජනීයං වත්ථූ’’ති පරියොසානං සවිඤ්ඤාණකඅවිඤ්ඤාණකවසෙන වුත්තං. අවසෙසං එකචතුක්කාදිකඡත්තිකන්ති වෙදිතබ්බං.

එවං වත්ථුකාමං දස්සෙත්වා කිලෙසකාමං දස්සෙතුං **‘‘කතමෙ කිලෙසකාමා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **ඡන්දොති** දුබ්බලරාගො. **රාගොති** තතො බලවතරො . උපරි තයොපි රාගා ඉමෙහි බලවතරා. **කාමෙසූති** පඤ්චසු කාමගුණෙසු. **කාමච්ඡන්දොති** කාමසඞ්ඛාතො ඡන්දො, න කත්තුකම්‍යතාඡන්දො, න ධම්මච්ඡන්දො. කාමනවසෙන රජ්ජනවසෙන ච කාමොයෙව රාගො **කාමරාගො.** කාමනවසෙන නන්දනවසෙන ච කාමොයෙව නන්දී **කාමනන්දී.** එවං සබ්බත්ථ කාමත්ථං විදිත්වා තණ්හායනට්ඨෙන **කාමතණ්හා.** සිනෙහනට්ඨෙන **කාමස්නෙහො.** පරිඩය්හනට්ඨෙන **කාමපරිළාහො.** මුච්ඡනට්ඨෙන **කාමමුච්ඡා.** ගිලිත්වා පරිනිට්ඨාපනට්ඨෙන **කාමජ්ඣොසානං.** වට්ටස්මිං ඔසෙහි ඔසීදාපෙතීති **කාමොඝො.** වට්ටස්මිං යොජෙතීති **කාමයොගො.** දළ්හවසෙන තණ්හාදිට්ඨිග්ගහණං **උපාදානං.** චිත්තං නීවරති පරියොනන්ධතීති **නීවරණං.**

අද්දසන්ති අද්දක්ඛිං. **කාමාති** ආලපනං. **තෙති** තව. **මූලන්ති** පතිට්ඨං. **සඞ්කප්පාති** පරිකප්පෙන. **න තං සඞ්කප්පයිස්සාමීති** තං පරිකප්පනං න කරිස්සාමි. **න හොහිසීති** න භවිස්සසි.

ඉච්ඡමානස්සාති පච්චාසීසන්තස්ස. **සාදියමානස්සාති** අස්සාදියමානස්ස. **පත්ථයමානස්සාති** පත්ථනං උප්පාදෙන්තස්ස. **පිහයමානස්සාති** පාපුණිතුං ඉච්ඡං උප්පාදෙන්තස්ස. **අභිජප්පමානස්සාති** තණ්හාවසෙන තිත්තිං උප්පාදෙන්තස්ස. අථ වා අභිවදන්තස්ස.

ඛත්තියස්ස වාතිආදි චතුජ්ජාතිවසෙන වුත්තං. **ගහට්ඨස්ස වා පබ්බජිතස්ස වාති** ලිඞ්ගවසෙන වුත්තං. **දෙවස්ස වා මනුස්සස්ස වාති** උපපත්තිවසෙන වුත්තං. **ඉජ්ඣතීති** නිප්ඵජ්ජති. **සමිජ්ඣතීති** සම්මා නිප්ඵජ්ජති. **ඉජ්ඣති** විසෙසරූපපටිලාභවසෙන. **ලභති** දස්සනීයරූපපටිලාභවසෙන. **පටිලභති** පසාදනීයරූපපටිලාභවසෙන. **අධිගච්ඡති** සණ්ඨානරූපපටිලාභවසෙන. **වින්දති** ඡවිප්පසාදරූපපටිලාභවසෙන. අථ වා පුඤ්ඤමහත්තෙන **ඉජ්ඣති.** ජාතිමහත්තෙන **ලභති.** ඉස්සරියමහත්තෙන **පටිලභති.** සුඛමහත්තෙන **අධිගච්ඡති.** සම්පත්තිමහත්තෙන **වින්දතීති.**

එකංසවචනන්ති එකකොට්ඨාසවචනං. ‘‘එකංසං චීවරං කත්වා (පාරා. 349, 367), එකංසබ්‍යාකරණීයො පඤ්හො’’තිආදීසු (දී. නි. 3.312; අ. නි. 4.42) විය අනෙකංසගහණපටික්ඛෙපො. **නිස්සංසයවචනන්ති** සංසයවිරහිතවචනං, සන්දෙහපටික්ඛෙපවචනන්ති අත්ථො. **නික්කඞ්ඛාවචනන්ති** ‘‘කථමිදං කථමිද’’න්ති කඞ්ඛාපටික්ඛෙපවචනං. **අද්වෙජ්ඣවචනන්ති** ද්විධාභාවං ද්වෙජ්ඣං, තංඅභාවෙන අද්වෙජ්ඣවචනං. ද්විධාභාවවිරහිතං ‘‘අද්වෙජ්ඣවචනා බුද්ධා’’තිආදීසු විය විමතිපටික්ඛෙපො. **අද්වෙළ්හකවචනන්ති** ද්විහදයාභාවෙන අද්වෙළ්හකං. ‘‘ඉතිහාස, ඉතිහාසා’’ති ද්වෙළ්හකපටික්ඛෙපවචනං. **නියොගවචනන්ති** එකස්මිං අත්ථෙ ද්වෙ න යුජ්ජන්තීති නියොගවචනං ද්විධාපථපටික්ඛෙපො. අඤ්ඤත්ථ පන ‘‘නියොගා අනාගතාරම්මණා නත්ථී’’ති ආගතං. **අපණ්ණකවචනන්ති** පලාසරහිතං සාරවචනං අවිරද්ධකාරණං ‘‘අපණ්ණකං ඨානමෙකෙ’’තිආදීසු (ජා. 1.1.1) විය, අපණ්ණකමණි විය සප්පතිට්ඨවචනං. **අවත්ථාපනවචනමෙතන්ති** එතං වචනං ඔතරිත්වා පතිට්ඨිතං සන්තිට්ඨාපනං ඨපනං.

යානි ඉමස්මිං මහානිද්දෙසෙ විභත්තිං ආරොපිතානි පදානි, තානි විභත්තිං ගච්ඡන්තානි තීහි කාරණෙහි විභත්තිං ගච්ඡන්ති, නානා හොන්තානි චතූහි කාරණෙහි නානා භවන්ති. අපරදීපනා පනෙත්ථ ද්වෙ ඨානානි ගච්ඡන්ති. කථං? තානි හි බ්‍යඤ්ජනවසෙන උපසග්ගවසෙන අත්ථවසෙන වාති ඉමෙහි තීහි කාරණෙහි විභත්තිං ගච්ඡන්ති. තත්ථ ‘‘කොධො කුජ්ඣනා කුජ්ඣිතත්තං, දොසො දුස්සනා දුස්සිතත්ත’’න්ති (ධ. ස. 1066) එවං බ්‍යඤ්ජනවසෙන

විභත්තිගමනං වෙදිතබ්බං. තත්ථ හි එකොව කොධො බ්‍යඤ්ජනවසෙන එවං විභත්තිං ලභති. ‘‘ඉජ්ඣති සමිජ්ඣති ලභති පටිලභති ගච්ඡති අධිගච්ඡතී’’ති එවං පන උපසග්ගවසෙන විභත්තිගමනං වෙදිතබ්බං. ‘‘පණ්ඩිච්චං කොසල්ලං නෙපුඤ්ඤං වෙභබ්‍යා චින්තා උපපරික්ඛා’’ති (ධ. ස. 16) එවං අත්ථවසෙන විභත්තිගමනං වෙදිතබ්බං.

තෙසු පීතිපදනිද්දෙසෙ තාව ඉමා තිස්සො විභත්තියො ලබ්භන්ති. **පීති පාමොජ්ජ**න්ති හි බ්‍යඤ්ජනවසෙන විභත්තිගමනං හොති. **ආමොදනා පමොදනා පහාසො**ති උපසග්ගවසෙන. **චිත්ති තුට්ඨී ඔදග්‍යං අත්තමනතා**ති අත්ථවසෙන. ඉමිනා නයෙන සබ්බපදනිද්දෙසෙසු විභත්තිගමනං වෙදිතබ්බං.

නානා හොන්තානිපි නාමනානත්තෙන ලක්ඛණනානත්තෙන කිච්චනානත්තෙන පටික්ඛෙපනානත්තෙනාති ඉමෙහි චතූහි කාරණෙහි නානා හොන්ති. තත්ථ ‘‘කතමො තස්මිං සමයෙ බ්‍යාපාදො හොති? යො තස්මිං සමයෙ දොසො දුස්සනා’’ති එත්ථ බ්‍යාපාදොති වා දොසොති වා ද්වෙපි එතෙ කොධො එව, නාමෙන පන නානත්තං ගතාති එවං නාමනානත්තෙන නානත්තං වෙදිතබ්බං.

රාසට්ඨෙන ච පඤ්චපි ඛන්ධා එකොව ඛන්ධො හොති. එත්ථ පන රූපං රුප්පනලක්ඛණං, වෙදනා වෙදයිතලක්ඛණා, සඤ්ඤා සඤ්ජානනලක්ඛණා, චෙතනා චෙතයිතලක්ඛණා, විඤ්ඤාණං විජානනලක්ඛණන්ති ඉමිනා ලක්ඛණනානත්තෙන පඤ්චක්ඛන්ධා හොන්ති. එවං ලක්ඛණනානත්තෙන නානත්තං වෙදිතබ්බං.

‘‘චත්තාරො සම්මප්පධානා – ඉධ භික්ඛු අනුප්පන්නානං පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං අනුප්පාදාය…පෙ…. චිත්තං පග්ගණ්හාති පදහතී’’ති (විභ. 390; දී. නි. 2.402) එකමෙව වීරියං කිච්චනානත්තෙන චතූසු ඨානෙසු ආගතං. එවං කිච්චනානත්තෙන නානත්තං වෙදිතබ්බං.

‘‘චත්තාරො අසද්ධම්මා කොධගරුතා, න සද්ධම්මගරුතා, මක්ඛගරුතා, න සද්ධම්මගරුතා, ලාභගරුතා, න සද්ධම්මගරුතා, සක්කාරගරුතා, න සද්ධම්මගරුතා’’ති එවමාදීසු (අ. නි. 4.44) පන පටික්ඛෙපනානත්තෙන නානත්තං වෙදිතබ්බං.

ඉමානි පන චත්තාරි නානත්තානි න පීතියායෙව ලබ්භන්ති, සබ්බෙසුපි යථාලාභවසෙන ලබ්භන්ති. පීතියා හි පීතීති නාමං, චිත්තස්ස චිත්තන්ති නාමං. පීති ච ඵරණලක්ඛණා, වෙදනා වෙදයිතලක්ඛණා, සඤ්ඤා සඤ්ජානනලක්ඛණා, චෙතනා චෙතයිතලක්ඛණා, විඤ්ඤාණං විජානනලක්ඛණං.

තථා පීති ඵරණකිච්චා, වෙදනා අනුභවනකිච්චා, සඤ්ඤා සඤ්ජානනකිච්චා, චෙතනා චෙතයිතකිච්චා, විඤ්ඤාණං විජානනකිච්චන්ති එවං කිච්චනානත්තෙන නානත්තං වෙදිතබ්බං. පටික්ඛෙපනානත්තං පීතිපදෙ නත්ථි.

අලොභාදිනිද්දෙසෙ පන ‘‘අලොභො අලුබ්භනා අලුබ්භිතත්ත’’න්තිආදිනා (ධ. ස. 35) නයෙන ලබ්භතීති එවං පටික්ඛෙපනානත්තෙන නානත්තං වෙදිතබ්බං. එවං සබ්බපදනිද්දෙසෙසු ලබ්භමානවසෙන චතුබ්බිධම්පි නානත්තං වෙදිතබ්බං.

අපරදීපනා පන පදත්ථුති වා හොති දළ්හීකම්මං වාති එවං ද්වෙ ඨානානි ගච්ඡති. යට්ඨිකොටියා උප්පීළෙන්තෙන විය හි සකිමෙව ‘‘පීතී’’ති වුත්තෙ එතං පදං ඵුල්ලිතමණ්ඩිතවිභූසිතං නාම න හොති, පුනප්පුනං බ්‍යඤ්ජනවසෙන උපසග්ගවසෙන අත්ථවසෙන ‘‘පීති පාමොජ්ජං ආමොදනා පමොදනා හාසො පහාසො චිත්තී’’ති (ධ. ස. 9) වුත්තෙ ඵුල්ලිතමණ්ඩිතවිභූසිතං නාම හොති. යථා හි දහරකුමාරං නහාපෙත්වා මනොරමං වත්ථං පරිදහාපෙත්වා පුප්ඵානි පිළන්ධාපෙත්වා අක්ඛීනි අඤ්ජෙත්වා අථස්ස නලාටෙ එකමෙව මනොසිලාබින්දුං කරෙය්‍ය, න තස්ස එත්තාවතා චිත්තතිලකො නාම හොති, නානාවණ්ණෙහි පන පරිවාරෙත්වා බින්දූසු කතෙසු චිත්තතිලකො නාම හොති. එවං සම්පදමිදං වෙදිතබ්බං. අයං පදත්ථුති නාම.

බ්‍යඤ්ජනවසෙන පන උපසග්ගවසෙන අත්ථවසෙන ච පුනප්පුනං භණනමෙව දළ්හීකම්මං නාම. යථා හි ‘‘ආවුසො’’ති වා ‘‘භන්තෙ’’ති වා ‘‘යක්ඛො’’ති වා ‘‘සප්පො’’ති වා වුත්තෙ දළ්හීකම්මං නාම න හොති, ‘‘ආවුසො ආවුසො, භන්තෙ භන්තෙ, යක්ඛො යක්ඛො, සප්පො සප්පො’’ති වුත්තෙ පන දළ්හීකම්මං නාම හොති, එවමෙව සකිංදෙව යට්ඨිකොටියා උප්පීළෙන්තෙන විය ‘‘පීතී’’ති වුත්තමත්තෙ දළ්හීකම්මං නාම න හොති, පුනප්පුනං බ්‍යඤ්ජනවසෙන උපසග්ගවසෙන අත්ථවසෙන ‘‘පීති පාමොජ්ජං ආමොදනා පමොදනා හාසො පහාසො චිත්තී’’ති වුත්තෙයෙව දළ්හීකම්මං නාම හොතීති එවං අපරදීපනා ද්වෙ ඨානානි ගච්ඡති. එත්තාවතාපි චයෙන ලබ්භමානකපදනිද්දෙසෙසු සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

තත්ථ පීනයතීති **පීති**. සා සම්පියායනලක්ඛණා, කායචිත්තපීණනරසා ඵරණරසා වා, ඔදග්‍යපච්චුපට්ඨානා. **යා පඤ්චකාමගුණපටිසඤ්ඤුත්තා**ති යා රූපාදිපඤ්චකාමකොට්ඨාසපටිසංයුත්තා පීති, සා පීනයතීති **පීති,** ඉදං සභාවපදං. පමුදිතස්ස භාවො **පාමොජ්ජං**. ආමොදනාකාරො **ආමොදනා**. පමොදනාකාරො **පමොදනා**. යථා වා භෙසජ්ජානං වා තෙලානං වා උණ්හොදකසීතොදකානං වා එකතො කරණං ‘‘මොදනා’’ති වුච්චති, එවමයම්පි පීතිධම්මානං එකතො කරණෙන මොදනා. උපසග්ගවසෙන පන මණ්ඩෙත්වා ‘‘ආමොදනා පමොදනා’’ති වුත්තා.

හාසෙතීති **හාසො.** පහාසෙතීති **පහාසො,** හට්ඨපහට්ඨාකාරානමෙතං අධිවචනං. **විත්තීති** විත්තං, ධනස්සෙතං නාමං. අයං පන සොමනස්සපච්චයත්තා විත්තිසරික්ඛතාය විත්ති. යථා හි ධනිනො ධනං පටිච්ච සොමනස්සං උප්පජ්ජති, එවං පීතිමතොපි පීතිං පටිච්ච සොමනස්සං උප්පජ්ජති. තස්මා ''විත්තී''ති වුත්තා. **තුට්ඨීති** සභාවසණ්ඨිතාය පීතියා එතං නාමං. පීතිමා පන පුග්ගලො කායචිත්තානං උග්ගතත්තා අබ්භුග්ගතත්තා ''උදග්ගො''ති වුච්චති, උදග්ගස්ස භාවො **ඔදග්‍යං.**

අත්තනො මනතා **අත්තමනතා.** අනභිරද්ධස්ස හි මනො දුක්ඛපදට්ඨානත්තා න අත්තනො මනො නාම හොති, අභිරද්ධස්ස සුඛපදට්ඨානත්තා අත්තනො මනො නාම හොති, ඉති අත්තනො මනතා අත්තමනතා, සකමනතා, සකමනස්ස භාවොති අත්ථො. සා පන යස්මා න අඤ්ඤස්ස කස්සචි අත්තනො මනතා, චිත්තස්සෙව පනෙසා භාවො චෙතසිකො ධම්මො, තස්මා ''අත්තමනතා චිත්තස්සා''ති වුත්තා.

චිත්තවිචිත්තතාය **චිත්තං.** ආරම්මණං මිනමානං ජානාතීති **මනො. මානසන්ති** මනො එව, ''අන්තලික්ඛචරො පාසො, ය්වායං චරති මානසො''ති (මහාව. 33; සං. නි. 1.151) හි එත්ථ පන සම්පයුත්තකධම්මො ''මානසො''ති වුත්තො.

> ''කථඤ්හි භගවා තුය්හං, සාවකො සාසනෙ රතො;
> අප්පත්තමානසො සෙක්ඛො, කාලංකයිරා ජනෙ සුතා''ති. (සං. නි. 1.159) –

එත්ථ අරහත්තං ''මානස''න්ති වුත්තං. ඉධ පන මනො එව මානසං, බ්‍යඤ්ජනවසෙන හෙතං පදං වඩ්ඪිතං.

හදයන්ති චිත්තං. ''චිත්තං වා තෙ ඛිපිස්සාමි, හදයං වා තෙ ඵාලෙස්සාමී''ති (සු. නි. ආළවකසුත්තං; සං. නි. 1.237; 246) එත්ථ උරො ''හදය''න්ති වුත්තං. ''හදයා හදයං මඤ්ඤෙ අඤ්ඤාය තච්ඡතී''ති (ම. නි. 1.63) එත්ථ චිත්තං. ''වක්කං හදය''න්ති (ඛු. පා. 3.ද්වත්තිංසාකාරො; දී. නි. 2.377; ම. නි. 1.110) එත්ථ හදයවත්ථු. ඉධ පන චිත්තමෙව අබ්භන්තරට්ඨෙන ''හදය''න්ති වුත්තං. තමෙව පරිසුද්ධට්ඨෙන **පණ්ඩරං,** භවඞ්ගං සන්ධායෙතං වුත්තං. යථාහ – ''පභස්සරමිදං, භික්ඛවෙ, චිත්තං, තඤ්ච ඛො ආගන්තුකෙහි උපක්කිලෙසෙහි උපක්කිලිට්ඨ''න්ති (අ. නි. 1.49). තතො නික්ඛන්තත්තා පන අකුසලම්පි ගඞ්ගාය නික්ඛන්තා නදී ගඞ්ගා විය ගොධාවරිතො නික්ඛන්තා ගොධාවරී විය ච ''පණ්ඩර''න්ත්වෙව වුත්තං.

මනො මනායතනන්ති ඉධ පන මනොග්ගහණං මනස්සෙව ආයතනභාවදීපනත්ථං. තෙනෙතං දීපෙති ''නයිදං දෙවායතනං විය මනස්ස ආයතනත්තා මනායතනං, අථ ඛො මනො එව ආයතනං මනායතන''න්ති. තත්ථ නිවාසට්ඨානට්ඨෙන ආකරට්ඨෙන සමොසරණට්ඨානට්ඨෙන සඤ්ජාතිදෙසට්ඨෙන කාරණට්ඨෙන ච **ආයතනං** වෙදිතබ්බං. තථා හි ලොකෙ ''ඉස්සරායතනං, වාසුදෙවායතන''න්තිආදීසු නිවාසට්ඨානං ''ආයතන''න්ති වුච්චති. ''සුවණ්ණායතනං, රජතායතන''න්තිආදීසු ආකරො. සාසනෙ පන ''මනොරමෙ ආයතනෙ, සෙවන්ති නං විහඞ්ගමා''තිආදීසු (අ. නි. 5.38) සමොසරණට්ඨානං. ''දක්ඛිණාපථො ගුන්නං ආයතන''න්තිආදීසු සඤ්ජාතිදෙසො. ''තත්‍ර තත්‍රෙව සක්ඛිභබ්බතං පාපුණාති සති සතිආයතනෙ''තිආදීසු (අ. නි. 3.102; 5.23; ම. නි. 3.158) කාරණං. ඉධ පන සඤ්ජාතිදෙසට්ඨෙන සමොසරණඨානට්ඨෙන කාරණට්ඨෙනාති තිධාපි වට්ටති.

ඵස්සාදයො හි ධම්මා එත්ථ සඤ්ජායන්තීති සඤ්ජාතිදෙසට්ඨෙනපි එතං ආයතනං. බහිද්ධා රූපසද්දගන්ධරසඵොට්ඨබ්බා ආරම්මණභාවෙනෙත්ථ ඔසරන්තීති සමොසරණඨානට්ඨෙනපි ආයතනං. ඵස්සාදීනං පන සහජාතාදිපච්චයට්ඨෙන කාරණත්තා කාරණට්ඨෙනපි ආයතනන්ති වෙදිතබ්බං. තදෙව මනනලක්ඛණෙ ඉන්දට්ඨං කාරෙතීති ඉන්ද්‍රියං, මනො එව ඉන්ද්‍රියං **මනින්ද්‍රියං.**

විජානාතීති **විඤ්ඤාණං.** විඤ්ඤාණමෙව ඛන්ධො **විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො.** තස්ස රාසිආදිවසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. ''මහාඋදකක්ඛන්ධොත්වෙව සඞ්ඛං ගච්ඡතී''ති (අ. නි. 4.51) එත්ථ හි රාසට්ඨෙන ඛන්ධො වුත්තො. ''සීලක්ඛන්ධො සමාධික්ඛන්ධො''තිආදීසු (දී. නි. 3.555) ගුණට්ඨෙන. ''අද්දසා ඛො භගවා මහන්තං දාරුක්ඛන්ධ''න්ති (සං. නි. 4.241-242) එත්ථ පණ්ණත්තිමත්තට්ඨෙන. ඉධ පන රුළ්හිතො ඛන්ධො වුත්තො. රාසට්ඨෙන හි විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්ස එකදෙසො එකං විඤ්ඤාණං. තස්මා යථා රුක්ඛස්ස එකදෙසං ඡින්දන්තො ''රුක්ඛං ඡින්දතී''ති වුච්චති, එවමෙව විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්ස එකදෙසභූතං එකම්පි විඤ්ඤාණං රුළ්හිතො ''විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො''ති වුත්තං.

තජ්ජා මනොවිඤ්ඤාණධාතූති තෙසං ඵස්සාදීනං ධම්මානං අනුච්ඡවිකා මනොවිඤ්ඤාණධාතු. ඉමස්මිඤ්හි පදෙ එකමෙව චිත්තං මිනනට්ඨෙන **මනො,** විජානනට්ඨෙන **විඤ්ඤාණං,** සභාවට්ඨෙන නිස්සත්තට්ඨෙන වා **ධාතූති** තීහි නාමෙහි වුත්තං. **සහගතොති** අවිජහිතො. **සහජාතොති** සද්ධිං නිග්ගතො. **සංසට්ඨොති** සංසග්ගො හුත්වා ඨිතො. **සම්පයුත්තොති** සමං පකාරෙහි යුත්තො. කතමෙහි පකාරෙහීති? එකුප්පාදාදීහි. නත්ථි කෙචි ධම්මා කෙහිචි ධම්මෙහි සම්පයුත්තාති? ආමන්තා. ඉති හි ඉමස්ස පඤ්හස්ස පටික්ඛෙපෙ ''නනු අත්ථි කෙචි ධම්මා කෙහිචි ධම්මෙහි සහගතා සහජාතා සංසට්ඨා එකුප්පාදා එකනිරොධා එකවත්ථුකා එකාරම්මණා''ති (කථා. 473) එවං එකුප්පාදතාදීනං වසෙන

සම්පයොගත්ථො වුත්තො. ඉති ඉමෙහි එකුප්පාදතාදීහි සමං පකාරෙහි යුත්තො සම්පයුත්තො. **එකුප්පාදොති** එකතො උප්පන්නො, න විනාති අත්ථො. **එකනිරොධොති** එකතො නිරොධො. **එකවත්ථුකොති** හදයවත්ථුවසෙන එකවත්ථුකො. **එකාරම්මණොති** රූපාදිවසෙන එකාරම්මණො.

එත්ථ සහගතසද්දො තබ්භාවෙ, වොකිණ්ණෙ, ආරම්මණෙ, නිස්සයෙ, සංසට්ඨෙති පඤ්චසු අත්ථෙසු දිස්සති ජිනවචනෙ. ''යායං තණ්හා පොනොභවිකා නන්දිරාගසහගතා''ති (මහාව. 14; විභ. 203; ම. නි. 3.374; සං. නි. 5.1081; පටි. ම. 2.30) එත්ථ තබ්භාවෙ වෙදිතබ්බො, නන්දිරාගභූතාති අත්ථො. ''යා, භික්ඛවෙ, වීමංසා කොසජ්ජසහගතා කොසජ්ජසම්පයුත්තා''ති (සං. නි. 5.832) එත්ථ වොකිණ්ණෙ, අන්තරන්තරා උප්පජ්ජමානෙන කොසජ්ජෙන වොකිණ්ණාති අයමෙත්ථ අත්ථො. ''ලාභී හොති රූපසහගතානං වා සමාපත්තීනං අරූපසහගතානං වා සමාපත්තීන''න්ති (පු. ප. 3-6) එත්ථ ආරම්මණෙ, රූපාරම්මණානං අරූපාරම්මණානන්ති අත්ථො. ''අට්ඨිකසඤ්ඤාසහගතං සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගං භාවෙතී''ති (සං. නි. 5.238) එත්ථ නිස්සයෙ, අට්ඨිකසඤ්ඤං නිස්සාය අට්ඨිකසඤ්ඤං භාවෙත්වා පටිලද්ධන්ති අත්ථො. ''ඉදං සුඛං ඉමාය පීතියා සහගතං හොති සහජාතං සම්පයුත්ත''න්ති (විභ. 578) එත්ථ සංසට්ඨෙ, සංමිස්සන්ති අත්ථො. ඉමස්මිම්පි ඨානෙ සංසට්ඨෙ ආගතො.

සහජාතසද්දො ''සහජාතං පුරෙජාතං පච්ඡාජාත''න්ති (පට්ඨා. 1.1.435) එත්ථ විය සහජාතෙ. සංසට්ඨසද්දො ''ගිහීහි සංසට්ඨො''ති ච, ''එවං සංසට්ඨො, භන්තෙ''ති (සං. නි. 3.3) චාති එවමාදීසු සංසග්ගෙ. ''කිසෙ ථූලෙ විවජ්ජෙත්වා සංසට්ඨා යොජිතා හයා''ති (ජා. 2.22.70) එත්ථ සදිසෙ.

''පුච්ඡිමන්දපරිවාරො, අම්බො තෙ දධිවාහන;
මූලං මූලෙන සංසට්ඨං, සාඛා සාඛා නිසෙවරෙ''ති. (ජා. 1.2.72) –

එත්ථ උපචිතෙ. ''චිත්තසංසට්ඨා ධම්මා''ති (ධ. ස. දුකමාතිකා 59) එත්ථ චිත්තසම්පයුත්තධම්මෙ . ඉධ පන යො ඵලප්පදානෙ අවියොගධම්මො විනිබ්භොගං අකත්වා එකුප්පාදාදිධම්මො හුත්වා ''සම්පයුත්තො''ති වුච්චති. තංවිසයො. අථ වා ''සහගතො''ති වත්වා පච්ඡතො පච්ඡතො ආගතසුත්තෙන විය සො න හොතීති දස්සෙතුං **''සහජාතො''**ති වුත්තං. එකතො උප්පන්නරූපාරූපං විය සොපි න හොතීති දස්සෙතුං **''සංසට්ඨො''**ති වුත්තං.

ඛීරොදකං විය ච සොපි න හොතීති දස්සෙතුං **''සම්පයුත්තො''**ති වුත්තං. විනිබ්භොගං කාතුං අසක්කුණෙය්‍යට්ඨෙන හි සහුප්පන්නා ධම්මා සම්පයුත්තාපි අත්ථි ඛීරතෙලං විය. තථා විප්පයුත්තාපි ඛීරතො අපනීතං නවනීතං විය. එවං ලක්ඛණසම්පයුත්තො එකුප්පාදාදිලක්ඛණොයෙව හොතීති දස්සෙතුං **''එකුප්පාදො''**තිආදි වුත්තං. එත්ථ එකුප්පාදසහජාතානං කිං නානත්තං? උප්පාදෙ අන්තරවිරහිතො **එකුප්පාදො**. ඛීරකාලමුත්තස්සාපි දධිනො මථනෙ මථනෙ පාකටං නවනීතං විය පුරෙභත්තපච්ඡාභත්තවසෙන එකදිවසමෙව ජාතො විය සො න හොතීති දස්සෙතුං එකක්ඛණෙ නිබ්බත්තොති **සහජාතො. එකවත්ථුකොති** පතිට්ඨට්ඨෙන එකපරිච්ඡෙදෙන එකවත්ථුකො, ද්වින්නං භික්ඛූනං එකවත්ථුකතා විය ඨානන්තරවිරහිතො. **එකාරම්මණොති** අනියතෙකාරම්මණො න චක්ඛුවිඤ්ඤාණං වියාති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

මච්චොති මූලපදං. රූපාදීසු සත්තො ලග්ගො ලග්ගිතොති **සත්තො**. වුත්තඤ්හෙතං ''සත්තො සත්තොති, භන්තෙ, වුච්චති, කිත්තාවතා නු ඛො, භන්තෙ, 'සත්තො'ති වුච්චතීති? රූපෙ ඛො, රාධ, යො ඡන්දො යො රාගො යා නන්දී යා තණ්හා, තත්‍ර සත්තො තත්‍ර විසත්තො, තස්මා 'සත්තො'ති වුච්චතී''ති (සං. නි. 3.161; මහානි. 7). සත්තයොගෙන වා සත්තො. සුගතිදුග්ගතිං නරතීති **නරො**. මනුනො පුත්තොති **මානවො**. උපකරණෙන සයං පොසයතීති **පොසො**. පුං වුච්චති නිරයො, තං ගලතීති **පුග්ගලො**. ජීවිතින්ද්‍රියං ධාරෙතීති **ජීවො**. චුතිතො ජාතිං ගච්ඡතීති **ජාගු**. ජීයතීති **ජන්තු**. ඉන්ද්‍රියෙන ගච්ඡතීති **ඉන්දගු**. අථ වා ඉන්දභූතෙන කම්මුනා ගච්ඡතීති **ඉන්දගු**. ''හින්දගූ''තිපි පාළි. හින්දන්ති මරණං, තං ගච්ඡතීති හින්දගු. මනුතො ජාතොති **මනුජො**. **යං සාදියතීති** යං රූපාදිං අස්සාදියති. සෙසං වුත්තනයමෙව. ඉතො පරං වුත්තමත්ථං නිගමෙන්තො තෙනාහ භගවා –

''කාමං කාමයමානස්ස...පෙ.... ලද්ධා මච්චො යදිච්ඡතී''ති;

ඉතො පරං එත්තකම්පි අවත්වා විසෙසමත්තමෙව වක්ඛාම.

2. තස්ස චෙ කාමයානස්සාති තස්ස පුග්ගලස්ස කාමෙ ඉච්ඡමානස්ස, කාමෙන වා යායමානස්ස. **ඡන්දජාතස්සාති** ජාතතණ්හස්ස. **ජන්තුනොති** සත්තස්ස. **තෙ කාමා පරිහායන්තීති** තෙ කාමා පරිහායන්ති චෙ. **සල්ලවිද්ධොව රුප්පතීති** අථ සො අයොමයාදිනා සල්ලෙන විද්ධො විය පීළීයති. ඉතො පරං වුත්තං වජ්ජෙත්වා අවුත්තෙසු යං යං අනුත්තානං, තං තදෙව කථයිස්සාමි.

චක්ඛුපීණනං ආරම්මණං පාපුණනවසෙන **යායති** ගච්ඡති . දස්සනීයවසෙන පියත්තං ආරම්මණවසෙන අප්පාපෙතීති **නියාති**. සවනීයං හුත්වා කණ්ණසොතපීණනං ආරම්මණවසෙන පරිකඩ්ඪතීති **වුය්හති**. සරිතබ්බං හුත්වා චිත්තපීණනං ආරම්මණවසෙන ගහෙත්වා උපසංහරීයතීති **සංහරීයති. යථාති** ඔපම්මත්ථෙ නිපාතො. හත්ථිනා යායති

ගච්ඡතීති **හත්ථියානෙන වා,** වාඉති විකප්පත්ථෙ. අස්සෙන යායති ගච්ඡතීති **අස්සයානෙන වා.** ගොයුත්තං වය්හාදියානං ගොයානං, තෙන **ගොයානෙන.** අජයානාදීසුපි එසෙව නයො. ඉට්ඨවසෙන ජාතො **සඤ්ජාතො.**

ආරම්මණපියත්තවසෙන නිබ්බත්තො **අභිනිබ්බත්තො.** ආරම්මණමනාපභාවෙන **පාතුභූතො.** අථ වා කාමරාගවසෙන ජාතො **සඤ්ජාතො.** කාමනන්දිවසෙන නිබ්බත්තො **අභිනිබ්බත්තො.** කාමතණ්හාවසෙන කාමසිනෙහවසෙන කාමච්ඡන්දවසෙන කාමපරිළාහවසෙන ච **පාතුභූතොති** වෙදිතබ්බො.

තෙ වා කාමා පරිහායන්තීති තෙ වත්ථුකාමාදයො පරිහායන්ති විගච්ඡන්ති. **සො වා කාමෙහි පරිහායතීති** එසො ඛත්තියාදිපුග්ගලො වත්ථුකාමාදිකාමෙහි පරිහායති විගච්ඡති ''පුබ්බෙව මච්චං විජහන්ති භොගා, මච්චො ධනෙ පුබ්බතරං ජහාතී''ති (ජා. 1.5.2) එවමාදීසු විය. **කථන්ති** කෙන පකාරෙන. **තිට්ඨන්තස්සෙවාති** ධරන්තස්සෙව. **තෙ භොගෙති** තෙ වත්ථුකාමාදයො භොගෙ. **රාජානො වාති** පථබ්‍යාදිරාජානො. **හරන්තීති** ගහෙත්වා ගච්ඡන්ති, අපහරන්ති වා. **චොරා වාති** සන්ධිච්ඡෙදාදිකා. **අග්ගි වාති** දාවග්ගිආදි. **දහතීති** ඣාපෙති භස්මං කරොති. **උදකං වාති** ඔඝාදිඋදකං . **වහතීති** ගහෙත්වා මහාසමුද්දං පාපෙති. **අප්පියා වාති** අකන්තා අමනාපා. **දායාදා හරන්තීති** දායජ්ජවිරහිතා අස්සාමිකා හරන්ති. **නිහිතං වාති** නිධානං කත්වා ඨපිතං. **නාධිගච්ඡතීති** න වින්දති න පටිලභති, න පස්සතීති අත්ථො. **දුප්පයුත්තාති** විසමපයොගෙන යොජිතා කසිවාණිජ්ජාදිකම්මන්තා. **භිජ්ජන්තීති** භෙදං පාපුණන්ති, න පවත්තන්තීති අත්ථො. ''භඤ්ජන්ති රථං අයානකා''තිආදීසු (ජා. 2.21.296) සම්භවො වෙදිතබ්බො.

කුලෙ වා කුලඞ්ගාරො උප්පජ්ජතීති ඛත්තියාදිකුලෙ කුලඣාපකො කුලෙ අන්තිමපුරිසො නිබ්බත්තති . ''කුලඞ්කරො''තිපි පාළි. **යො තෙ භොගෙ විකිරතීති** යො එසො කුලෙ පච්ඡිමකො තෙ හිරඤ්ඤාදිකෙ භොගෙ ඛෙපෙති. **විධමතීති** වියොගං කරොති, දූරෙ ඛිපති. **විද්ධංසෙතීති** නාසෙති අදස්සනං ගමෙති. අථ වා ඉත්ථිධුත්තො හුත්වා **විකිරති.** සුරාධුත්තො හුත්වා **විධමති.** අක්ඛධුත්තො හුත්වා **විද්ධංසෙති.** විකිරති වා උප්පන්නං ආයං අජානනෙන. විධමති විස්සජ්ජනමුඛං අජානනෙන. විද්ධංසෙති ඨපිතට්ඨානෙ ආරක්ඛං අසංවිධානෙනාති එවමාදිනා යොජෙතබ්බං.

අනිච්චතායෙව අට්ඨමීති විනාසභාවො එව අට්ඨමො. **හායන්තීති** අදස්සනං යන්ති. **පරිහායන්තීති** න පුන පඤ්ඤායන්ති. **පරිධංසෙන්තීති** ඨානතො අපගච්ඡන්ති. **පරිපතන්තීති** පග්ඝරන්ති. **අන්තරධායන්තීති** අන්තරධානං අදස්සනං ගච්ඡන්ති. **විප්පලුජ්ජන්තීති** චුණ්ණවිචුණ්ණා හුත්වා අපගච්ඡන්ති.

තිට්ඨන්තෙව තෙ භොගෙති තෙසං ධනානං ඨිතකාලෙ ''තිට්ඨන්තෙ නිබ්බුතෙ චාපී''ති එවමාදීසු (වි. ව. 806) විය. **සොති** සො භොගසාමිකො පුග්ගලො. **චවති** දෙවලොකතො. **මරති** මනුස්සලොකතො. **විප්පලුජ්ජති** නාගසුපණ්ණාදිලොකතො. අථ වා **හායති** ධඤ්ඤකොට්ඨාගාරවසෙන. **පරිහායති** ධනකොට්ඨාගාරවසෙන. **පරිධංසති** බලිබද්දහත්ථිඅස්සාදිවසෙන. **පරිපතති** දාසිදාසවසෙන. **අන්තරධායති** දාරාභරණවසෙන. **නස්සති** උදකාදිවසෙනාති එකෙ වණ්ණයන්ති.

අයොමයෙනාති කාළලොහාදිනිබ්බත්තෙන. **සල්ලෙනාති** කණ්ඩෙන. **අට්ඨිමයෙනාති** මනුස්සට්ඨිං ඨපෙත්වා අවසෙසෙන. **දන්තමයෙනාති** හත්ථිදන්තාදිනා. **විසාණමයෙනාති** ගොවිසාණාදිනා. **කට්ඨමයෙනාති** වෙළුකට්ඨාදිනා. **විද්ධොති** වුත්තප්පකාරසල්ලානං අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙන පහටො. **රුප්පතීති** විකිරති, විකාරං ආපජ්ජති. **කුප්පතීති** චලති, කොපං උප්පාදෙති. **ඝට්ටියතීති** ඝට්ටිතො හොති. **පීළියතීති** පීළිතො හොති, ලද්ධප්පහාරො **කුප්පති.** ''තතියදිවසෙ සලාකං පවෙසෙත්වා ධොවනකාලෙ **ඝට්ටියති.** ඛාරප්පදානෙ **පීළියති.** පහාරධොවනෙ වා **රුප්පති.** තස්මිං දුක්ඛුප්පාදනෙ **කුප්පති.** සලාකපවෙසනෙ **පීළියති.** ඛාරප්පදානෙ **ඝට්ටියතී''**ති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

බ්‍යාධිතොති ලද්ධප්පහාරො හුත්වා පීළිතො. **දොමනස්සිතොති** දොමනස්සප්පත්තො. **විපරිණාමඤ්ඤථාභාවාති** පකතිභාවං ජහිත්වා අඤ්ඤථාභාවං උපනීතෙන, අන්තොසොසාදි **සොකො** ච වාචාවිප්පලාපො **පරිදෙවො** ච කායපීළනාදි **දුක්ඛඤ්ච** චිත්තපීළනාදි **දොමනස්සඤ්ච** භුසො ආයාසො **උපායාසො** ච. එතෙ වුත්තප්පකාරා සොකාදයො උප්පජ්ජන්ති සමුදාචාරං ගච්ඡන්ති.

3. තතියගාථායං සඞ්ඛෙපත්ථො – යො පන ඉමෙ කාමෙ තත්ථ ඡන්දරාගවික්ඛම්භනෙන වා සමුච්ඡෙදෙන වා අත්තනො පාදෙන සප්පස්ස සිරං විය පරිවජ්ජෙති, සො භික්ඛු සබ්බලොකං විප්ඵාරෙත්වා ඨිතත්තා ලොකෙ විසත්තිකාසඞ්ඛාතං තණ්හං සතො හුත්වා සමතිවත්තතීති.

යොති විභජිතබ්බං පදං. **යො යාදිසොතිආදීනි** තස්ස විභජනපදානි. එත්ථ ච යස්මා **යොති** අත්ථපදං. තඤ්ච අනියමෙන පුග්ගලං දීපෙති. තස්මා තස්ස අත්ථං දස්සෙන්තො අනියමෙන පුග්ගලදීපකං යො-සද්දමෙව ආහ. තස්මා එත්ථ එවමත්ථො වෙදිතබ්බො – **යොති** යො කොචි. යස්මා යො යො කොචි නාම, සො අවස්සං යථාලිඞ්ගයථායුත්තයථාවිහිතයථාප්පකාරයථාඨානපත්තයථාධම්මසමන්නාගතවසෙන එකෙනාකාරෙන පඤ්ඤායති,

තස්මා තං තත්ථ ඤාපෙතුං තං භෙදං පකාසෙන්තො **''යාදිසො''**තිආදිමාහ. තත්ථ **යාදිසොති** ලිඞ්ගවසෙන යාදිසො වා තාදිසො වා හොතු, දීඝො වා රස්සො වා කාළො වා ඔදාතො වා මඞ්ගුරච්ඡවි වා කිසො වා ථූලො වාති අත්ථො.

යථායුත්තොති යොගවසෙන යෙන වා තෙන වා යුත්තො හොතු, නවකම්මයුත්තො වා උද්දෙසයුත්තො වා වාසධුරයුත්තො වාති අත්ථො. **යථාවිහිතොති** යථාඨපිතො නවකම්මාධිට්ඨායිකාදිවසෙන. **යථාපකාරොති** යථාපකාරෙන පතිට්ඨිතො පදීපනායකාදිවසෙන. **යංඨානප්පත්තොති** යං ඨානන්තරං පත්තො සෙනාපතිසෙට්ඨිට්ඨානාදිවසෙන. **යංධම්මසමන්නාගතොති** යෙන ධම්මෙන උපාගතො ධුතඞ්ගාදිවසෙන.

වික්ඛම්භනතො වාති උපචාරප්පනාසමාධීහි කිලෙසානං දූරීකරණතො වා ඝටප්පහාරෙන සෙවාලානං විය. **සමුච්ඡෙදතො වාති** පුන අප්පවත්තිං කත්වා අච්චන්තතො මග්ගෙන කිලෙසානං උච්ඡින්නමූලතො පහානවසෙන සමුච්ඡෙදතො වා. **අට්ඨිකඞ්කලූපමා කාමාති**ආදීනි එකාදස පදානි විපස්සනාවසෙන වුත්තානි.

බුද්ධානුස්සතිං භාවෙන්තොපීතිආදීනි ඡ පදානි **මරණස්සතිං භාවෙන්තොපි, උපසමානුස්සතිං භාවෙන්තොපීති** ඉමානි ච උපචාරජ්ඣානවසෙන වුත්තානි. **ආනාපානස්සතිං භාවෙන්තොපි, කායගතාසතිං භාවෙන්තොපි, පඨමං ඣානං භාවෙන්තොපීති**ආදීනි **නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්තිං භාවෙන්තොපීති** පරියොසානානි අප්පනාජ්ඣානවසෙන වුත්තානි. තත්ථ **අට්ඨිකඞ්කලූපමා කාමාති** සුනික්කන්තං නික්කන්තං නිම්මංසං ලොහිතමක්ඛිතං අට්ඨිකඞ්කලං උපමා එතෙසං කාමානන්ති අට්ඨිකඞ්කලූපමා කාමා. **අප්පස්සාදට්ඨෙනාති** ''අප්පං පරිත්තං සුඛස්සාදං ආදීනවො එත්ථ භිය්‍යො''ති දස්සනට්ඨෙන. **පස්සන්තොති** ''යාවදෙව පන සො කුක්කුරො කිලමථස්ස විඝාතස්ස භාගී අස්සා''ති ඤාණචක්ඛුනා පස්සන්තො. **පරිවජ්ජෙතීති** දූරඞ්ගමෙති. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

> ''සෙය්‍යථාපි , ගහපති, කුක්කුරො ජිඝච්ඡාදුබ්බල්‍යපරෙතො ගොඝාතකසූනං පච්චුපට්ඨිතො අස්ස, තමෙනං දක්ඛො ගොඝාතකො වා ගොඝාතකන්තෙවාසී වා අට්ඨිකඞ්කලං සුනික්කන්තං නික්කන්තං නිම්මංසං ලොහිතමක්ඛිතං උපසුම්භෙය්‍ය. තං කිං මඤ්ඤසි, ගහපති, අපි නු ඛො සො කුක්කුරො අමුං අට්ඨිකඞ්කලං සුනික්කන්තං නික්කන්තං නිම්මංසං ලොහිතමක්ඛිතං පලෙහන්තො ජිඝච්ඡාදුබ්බල්‍යං පටිවිනෙය්‍යා''ති? ''නො හෙතං, භන්තෙ''. ''තං කිස්ස හෙතු''? ''අදුඤ්හි, භන්තෙ, අට්ඨිකඞ්කලං සුනික්කන්තං නික්කන්තං නිම්මංසං ලොහිතමක්ඛිතං, යාවදෙව පන සො කුක්කුරො කිලමථස්ස විඝාතස්ස භාගී අස්සා''ති. ''එවමෙව ඛො, ගහපති, අරියසාවකො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති 'අට්ඨිකඞ්කලූපමා කාමා වුත්තා භගවතා බහුදුක්ඛා බහුපායාසා, ආදීනවො එත්ථ භිය්‍යො'ති. එවමෙතං යථාභූතං සම්මප්පඤ්ඤාය දිස්වා යායං උපෙක්ඛා නානත්තා නානත්තසිතා , තං අභිනිවජ්ජෙත්වා යායං උපෙක්ඛා එකත්තා එකත්තසිතා, යත්ථ සබ්බසො ලොකාමිසූපාදානා අපරිසෙසා නිරුජ්ඣන්ති, තමෙවූපෙක්ඛං භාවෙතී''ති (ම. නි. 2.42).

ගිජ්ඣාදීහි සාධාරණා මංසපෙසි උපමා එතෙසන්ති **මංසපෙසූපමා.** බහූනං සාධාරණට්ඨෙන **බහුසාධාරණා.** ආදිත්තං තිණුක්කං උපමා එතෙසන්ති **තිණුක්කූපමා. අනුදහනට්ඨෙනාති** හත්ථාදිඩහනට්ඨෙන. සාධිකපොරිසප්පමාණා වීතච්චිකානං වීතධූමානං අඞ්ගාරානං පූරා අඞ්ගාරකාසු උපමා එතෙසන්ති **අඞ්ගාරකාසූපමා. මහාපරිළාහට්ඨෙනාති** මහන්තපරිතාපනට්ඨෙන. ආරාමරාමණෙය්‍යාදිකං සුපිනං උපමා එතෙසන්ති **සුපිනකූපමා. ඉත්තරපච්චුපට්ඨානට්ඨෙනාති** අප්පත්වා, න උපගන්ත්වා තිට්ඨනට්ඨෙන. යාචිතෙන ලද්ධං යානාදිභණ්ඩං උපමා එතෙසන්ති **යාචිතකූපමා. තාවකාලිකට්ඨෙනාති** අනිබන්ධනට්ඨෙන. සම්පන්නඵලරුක්ඛො උපමා එතෙසන්ති **රුක්ඛඵලූපමා. සම්භඤ්ජනපරිභඤ්ජනට්ඨෙනාති** සාඛාභඤ්ජනට්ඨෙන චෙව සමන්තතො භඤ්ජිත්වා රුක්ඛපාතනට්ඨෙන ච. අසි ච සූනා ච උපමා එතෙසන්ති **අසිසූනූපමා. අධිකුට්ටනට්ඨෙනාති** ඡින්දනට්ඨෙන. සත්තිසූලං උපමා එතෙසන්ති **සත්තිසූලූපමා. විනිවිජ්ඣනට්ඨෙනාති** නිපතෙත්වා ගමනට්ඨෙන. භයජනනට්ඨෙන සප්පසිරං උපමා එතෙසන්ති **සප්පසිරූපමා. සප්පටිභයට්ඨෙනාති** සහ අභිමුඛෙ භයට්ඨෙන. දුක්ඛජනනං අග්ගික්ඛන්ධං උපමා එතෙසන්ති **අග්ගික්ඛන්ධූපමා. මහාභිතාපනට්ඨෙනාති** මහන්තඅභිතාපකායපීළාඋප්පාදනට්ඨෙනාති කාමං පරිවජ්ජෙතීති. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''සෙය්‍යථාපි, ගහපති, ගිජ්ඣො වා කඞ්කො වා කුලලො වා මංසපෙසිං ආදාය උඩ්ඩීයෙය්‍ය, තමෙනං ගිජ්ඣාපි කඞ්කාපි කුලලාපි අනුපතිත්වා අනුපතිත්වා විතච්ඡෙය්‍යුං විස්සජ්ජෙය්‍යුං. තං කිං මඤ්ඤසි, ගහපති, සචෙ සො ගිජ්ඣො වා කඞ්කො වා කුලලො වා තං මංසපෙසිං න ඛිප්පමෙව පටිනිස්සජ්ජෙය්‍ය, සො තතොනිදානං මරණං වා නිගච්ඡෙය්‍ය , මරණමත්තං වා දුක්ඛ''න්ති ''එවං, භන්තෙ''. ''එවමෙව ඛො, ගහපති, අරියසාවකො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති 'මංසපෙසූපමා කාමා වුත්තා භගවතා…පෙ…. තමෙවූපෙක්ඛං භාවෙති. සෙය්‍යථාපි, ගහපති, පුරිසො ආදිත්තං තිණුක්කං ආදාය පටිවාතං ගච්ඡෙය්‍ය. තං කිං මඤ්ඤසි, ගහපති, සචෙ සො පුරිසො තං ආදිත්තං තිණුක්කං න ඛිප්පමෙව පටිනිස්සජ්ජෙය්‍ය, තස්ස සා ආදිත්තා තිණුක්කා හත්ථං වා දහෙය්‍ය, බාහුං වා දහෙය්‍ය, අඤ්ඤතරං වා අඤ්ඤතරං වා අඞ්ගපච්චඞ්ගං දහෙය්‍ය, සො තතොනිදානං මරණං වා නිගච්ඡෙය්‍ය, මරණමත්තං වා දුක්ඛ''න්ති? ''එවං, භන්තෙ''. ''එවමෙව ඛො, ගහපති, අරියසාවකො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති 'තිණුක්කූපමා කාමා වුත්තා භගවතා බහුදුක්ඛා බහුපායාසා…පෙ…. තමෙවූපෙක්ඛං භාවෙති. සෙය්‍යථාපි, ගහපති, අඞ්ගාරකාසු සාධිකපොරිසා පූරා අඞ්ගාරානං වීතච්චිකානං වීතධූමානං. අථ පුරිසො ආගච්ඡෙය්‍ය ජීවිතුකාමො අමරිතුකාමො සුඛකාමො දුක්ඛප්පටික්කූලො, තමෙනං ද්වෙ බලවන්තො පුරිසා

නානාබාහාසු ගහෙත්වා අඞ්ගාරකාසුං උපකඩ්ඪෙය්‍යුං. තං කිං මඤ්ඤසි ගහපති, අපි නු සො පුරිසො ඉති චිති චෙව කායං සන්නාමෙය්‍යා’’ති? ‘‘එවං, භන්තෙ’’. ‘‘තං කිස්සහෙතු’’? ‘‘විදිතඤ්හි, භන්තෙ, තස්ස පුරිසස්ස ‘ඉමඤ්ච අහං අඞ්ගාරකාසුං පපතිස්සාමි, තතොනිදානං මරණං වා නිගච්ඡිස්සාමි මරණමත්තං වා දුක්ඛ’’’න්ති. ‘‘එවමෙව ඛො ගහපති අරියසාවකො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති ‘අඞ්ගාරකාසූපමා කාමා වුත්තා භගවතා…පෙ…. තමෙවූපෙක්ඛං භාවෙති. සෙය්‍යථාපි, ගහපති, පුරිසො සුපිනකං පස්සෙය්‍ය ආරාමරාමණෙය්‍යකං වනරාමණෙය්‍යකං භූමිරාමණෙය්‍යකං පොක්ඛරණිරාමණෙය්‍යකං, සො පටිබුද්ධො න කිඤ්චි පටිපස්සෙය්‍ය. එවමෙව ඛො, ගහපති, අරියසාවකො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති ‘සුපිනකූපමා කාමා වුත්තා භගවතා…පෙ…. තමෙවූපෙක්ඛං භාවෙති. සෙය්‍යථාපි, ගහපති, පුරිසො යාචිතකං භොගං යාචිත්වා යානං වා පොරිසෙය්‍යං පවරමණිකුණ්ඩලං. සො තෙහි යාචිතකෙහි භොගෙහි පුරක්ඛතො පරිවුතො අන්තරාපණං පටිපජ්ජෙය්‍ය. තමෙනං ජනො දිස්වා එවං වදෙය්‍ය ‘භොගී වත භො පුරිසො, එවං කිර භො භොගිනො භොගානි භුඤ්ජන්තී’ති. තමෙනං සාමිකා යත්ථ යත්ථෙව තානි පස්සෙය්‍යුං, තත්ථ තත්ථෙව තානි හරෙය්‍යුං. තං කිං මඤ්ඤසි, ගහපති, අලං නු ඛො තස්ස පුරිසස්ස අඤ්ඤථත්තායා’’ති? ‘‘එවං, භන්තෙ’’. ‘‘තං කිස්සහෙතු’’? ‘‘සාමිනො හි, භන්තෙ, තානි හරන්තී’’ති. ‘‘එවමෙව ඛො, ගහපති, අරියසාවකො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති ‘යාචිතකූපමා කාමා වුත්තා භගවතා…පෙ…. තමෙවූපෙක්ඛං භාවෙති. සෙය්‍යථාපි, ගහපති, ගාමස්ස වා නිගමස්ස වා අවිදූරෙ තිබ්බො වනසණ්ඩො, තත්‍රස්ස රුක්ඛො සම්පන්නඵලො ච උපපන්නඵලො ච. න චස්සු කානිචි ඵලානි භූමියං පතිතානි. අථ පුරිසො ආගච්ඡෙය්‍ය ඵලත්ථිකො ඵලගවෙසී ඵලපරියෙසනං චරමානො. සො තං වනසණ්ඩං අජ්ඣොගාහෙත්වා තං රුක්ඛං පස්සෙය්‍ය සම්පන්නඵලඤ්ච උපපන්නඵලඤ්ච. තස්ස එවමස්ස ‘අයං ඛො රුක්ඛො සම්පන්නඵලො ච උපපන්නඵලො ච, නත්ථි ච කානිචි ඵලානි භූමියං පතිතානි, ජානාමි ඛො පනාහං රුක්ඛං ආරොපිතුං. යංනූනාහං ඉමං රුක්ඛං ආරොහිත්වා යාවදත්ථඤ්ච ඛාදෙය්‍යං, උච්ඡඞ්ගඤ්ච පූරෙය්‍ය’න්ති? සො තං රුක්ඛං ආරොහිත්වා යාවදත්ථඤ්ච ඛාදෙය්‍ය, උච්ඡඞ්ගඤ්ච පූරෙය්‍ය. අථ දුතියො පුරිසො ආගච්ඡෙය්‍ය ඵලත්ථිකො ඵලගවෙසී ඵලපරියෙසනං චරමානො තිණ්හං කුඨාරිං ආදාය. සො තං වනසණ්ඩං අජ්ඣොගාහෙත්වා තං රුක්ඛං පස්සෙය්‍ය සම්පන්නඵලඤ්ච උපපන්නඵලඤ්ච. තස්ස එවමස්ස ‘අයං ඛො රුක්ඛො සම්පන්නඵලො ච උපපන්නඵලො ච, නත්ථි ච කානිචි ඵලානි භූමියං පතිතානි, න ඛො පනාහං ජානාමි රුක්ඛං ආරොහිතුං. යංනූනාහං ඉමං රුක්ඛං මූලතො ඡෙත්වා යාවදත්ථඤ්ච ඛාදෙය්‍යං, උච්ඡඞ්ගඤ්ච පූරෙය්‍ය’න්ති. සො තං රුක්ඛං මූලතොව ඡින්දෙය්‍ය. තං කිං මඤ්ඤසි , ගහපති, අමුකො සො පුරිසො පඨමං රුක්ඛං ආරුළ්හො, සචෙ සො න ඛිප්පමෙව ඔරොහෙය්‍ය, තස්ස සො රුක්ඛො පපතන්තො හත්ථං වා භඤ්ජෙය්‍ය පාදං වා භඤ්ජෙය්‍ය අඤ්ඤතරං වා අඤ්ඤතරං වා අඞ්ගපච්චඞ්ගං භඤ්ජෙය්‍ය, සො තතොනිදානං මරණං වා නිගච්ඡෙය්‍ය, මරණමත්තං වා දුක්ඛ’’න්ති? ‘‘එවං, භන්තෙ’’. ‘‘එවමෙව ඛො, ගහපති, අරියසාවකො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති ‘රුක්ඛඵලූපමා කාමා වුත්තා භගවතා බහුදුක්ඛා බහුපායාසා, ආදීනවො එත්ථ භිය්‍යො’ති. එවමෙතං යථාභූතං සම්මප්පඤ්ඤාය දිස්වා යායං උපෙක්ඛා නානත්තා නානත්තසිතා, තං අභිනිවජ්ජෙත්වා යායං උපෙක්ඛා එකත්තා එකත්තසිතා. යත්ථ සබ්බසො ලොකාමිසූපාදානා අපරිසෙසා නිරුජ්ඣන්ති. තමෙවූපෙක්ඛං භාවෙතී’’ති (ම. නි. 2.43-48).

එවං අට්ඨිකඞ්කලාදිකඅග්ගික්ඛන්ධූපමපරියොසානතො විපස්සනං දස්සෙත්වා ඉදානි උපචාරසමාධිං දස්සෙන්තො **‘‘බුද්ධානුස්සතිං භාවෙන්තො’’**තිආදිමාහ.

තත්ථ පුනප්පුනං උප්පජ්ජනතො සති එව අනුස්සති. පවත්තිතබ්බට්ඨානම්හියෙව ච පවත්තත්තා සද්ධාපබ්බජිතස්ස කුලපුත්තස්ස අනුරූපා සතීතිපි අනුස්සති. බුද්ධං ආරබ්භ උප්පන්නා අනුස්සති බුද්ධානුස්සති. අරහතාදිබුද්ධගුණාරම්මණාය සතියා එතං අධිවචනං, තං **බුද්ධානුස්සතිං. භාවෙන්තො**ති වඩ්ඪෙන්තො බ්‍රූහෙන්තො. ධම්මං ආරබ්භ උප්පන්නා අනුස්සති **ධම්මානුස්සති,** ස්වාක්ඛාතතාදිධම්මගුණාරම්මණාය සතියා එතං අධිවචනං. සඞ්ඝං ආරබ්භ උප්පන්නා අනුස්සති **සඞ්ඝානුස්සති,** සුප්පටිපන්නතාදිසඞ්ඝගුණාරම්මණාය සතියා එතං අධිවචනං. සීලං ආරබ්භ උප්පන්නා අනුස්සති **සීලානුස්සති,** අත්තනො අඛණ්ඩතාදිසීලගුණාරම්මණාය සතියා එතං අධිවචනං. චාගං ආරබ්භ උප්පන්නා අනුස්සති **චාගානුස්සති,** අත්තනො මුත්තචාගතාදිචාගගුණාරම්මණාය සතියා එතං අධිවචනං. දෙවතා ආරබ්භ උප්පන්නා අනුස්සති **දෙවතානුස්සති,** දෙවතා සක්ඛිට්ඨානෙ ඨපෙත්වා අත්තනො සද්ධාදිගුණාරම්මණාය සතියා එතං අධිවචනං. ආනාපානෙ ආරබ්භ උප්පන්නා සති **ආනාපානස්සති,** ආනාපානනිමිත්තාරම්මණාය සතියා එතං අධිවචනං. මරණං ආරබ්භ උප්පන්නා සති **මරණස්සති,** එකභවපරියාපන්නජීවිතින්ද්‍රියුපච්ඡෙදසඞ්ඛාතමරණාරම්මණාය සතියා එතං අධිවචනං.

කුච්ඡිතානං කෙසාදීනං පටික්කූලානං ආයත්තා ආකරත්තා කායොති සඞ්ඛං ගතෙ සරීරෙ ගතා පවත්තා සති **කායගතාසති,** තාදිසං වා කායං ගතා සති ‘‘කායගතසතී’’ති වත්තබ්බෙ රස්සං අකත්වා ‘‘කායගතාසතී’’ති වුත්තං. කෙසාදිකෙසු කායකොට්ඨාසෙසු පටික්කූලනිමිත්තාරම්මණාය සතියා එතං අධිවචනං. උපසමං ආරබ්භ උප්පන්නා අනුස්සති. **උපසමානුස්සති,** සබ්බදුක්ඛූපසමාරම්මණාය සතියා එතං අධිවචනං.

විතක්කවිචාරපීතිසුඛචිත්තෙකග්ගතාසම්පයුත්තං පඨමජ්ඣානං භාවෙන්තො. පීතිසුඛචිත්තෙකග්ගතාසම්පයුත්තං දුතියජ්ඣානං භාවෙන්තො. සුඛචිත්තෙකග්ගතාසම්පයුත්තං තතියජ්ඣානං භාවෙන්තො. උපෙක්ඛාචිත්තෙකග්ගතාසම්පයුත්තං චතුත්ථජ්ඣානං භාවෙන්තො…පෙ…. නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං භාවෙන්තොපි කාමෙ පරිවජ්ජෙතීති.

වික්ඛම්භනප්පහානං දස්සෙත්වා ඉදානි සමුච්ඡෙදෙන කාමානං පහානං දස්සෙතුං **''සොතාපත්තිමග්ගං භාවෙන්තොපී''**තිආදිමාහ. තත්ථ මග්ගසොතස්ස ආපජ්ජනං සොතාපත්ති, සොතාපත්තියා මග්ගො සොතාපත්තිමග්ගො. **අපායගමනීයෙ කාමෙති** යෙහි අපායං ගච්ඡන්ති, තෙ අපායගමනීයෙ කාමෙ සමුච්ඡෙදතො සොතාපත්තිමග්ගං භාවෙන්තො පරිවජ්ජෙති. පටිසන්ධිවසෙන සකිංයෙව ඉමං ලොකං ආගච්ඡතීති සකදාගාමී, තස්ස මග්ගො සකදාගාමිමග්ගො. තං මග්ගං භාවෙන්තො. **ඔළාරිකෙති** පරිළාහප්පත්තෙ. පටිසන්ධිවසෙනෙව කාමභවං නාගච්ඡතීති අනාගාමී, තස්ස මග්ගො අනාගාමිමග්ගො. තං මග්ගං භාවෙන්තො. **අනුසහගතෙති** සුඛුමභාවප්පත්තෙ. කිලෙසෙහි ආරකත්තා, කිලෙසාරීනං හතත්තා, සංසාරචක්කස්ස අරානං හතත්තා, පාපකරණෙ රහාභාවා, පච්චයාදීනං අරහත්තා ච අරහං, අරහතො භාවො අරහත්තං. කිං තං? අරහත්තඵලං. අරහත්තස්ස මග්ගො අරහත්තමග්ගො. තං අරහත්තමග්ගං භාවෙන්තො. **සබ්බෙන සබ්බන්ති** සබ්බෙනාකාරෙන සබ්බං. **සබ්බථා සබ්බන්ති** සබ්බප්පකාරෙන සබ්බං. **අසෙසං නිස්සෙසන්ති** නිරවසෙසං ගන්ධමත්තම්පි අට්ඨපෙත්වා. අථ වා **සබ්බෙන සබ්බං** මූලවසෙන. **සබ්බථා සබ්බං** ආකාරනිප්පදෙසවසෙන. **අසෙසං නිස්සෙසං** භාවනානිප්පදෙසවසෙන. තථා පුරිමෙන දුච්චරිතාභාවෙන. දුතියෙන පරියුට්ඨානාභාවෙන. තතියෙන අනුසයාභාවෙන එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

සප්පො වුච්චති අහීති යො කොචි සරන්තො ගච්ඡති. **කෙනට්ඨෙනාති** කෙන අත්ථෙන. **සංසප්පන්තො ගච්ඡතීති** යස්මා සම්මා සංසරන්තො ගච්ඡතීති **සප්පො. භුජන්තොති** වඞ්කවඞ්කො හුත්වා. **පන්නසිරොති** නිපන්නසීසො හුත්වා. **සිරෙන සුපතීති** සීසං භොගන්තරෙ කත්වා සුපනභාවෙන සිරසා සුපතීති **සරීසපො**. බිලෙ සයතීති **බිලාසයො.** ''බිලසයො''තිපි පාළි, තං සුන්දරං. ගුහායං සෙතීති **ගුහාසයො. දාඨා තස්ස ආවුධොති** තස්ස සප්පස්ස දුවෙ දාඨා පහරණසත්ථසඞ්ඛාතො ආවුධො. **විසං තස්ස ඝොරන්ති** තස්ස සප්පස්ස බ්‍යාපකසඞ්ඛාතං විසං දාරුණං කක්ඛළං. **ජිව්හා තස්ස දුවිධාති** තස්ස සප්පස්ස ද්වෙධා ජිව්හා. **ද්වීහි ජිව්හාහි රසං සායතීති** දුවිධාහි ජිව්හාහි රසං ජානාති අස්සාදං වින්දති සාදියතීති. ජීවිතුං කාමයතීති **ජීවිතුකාමො**. අමරිතුං කාමයතීති **අමරිතුකාමො**. සුඛං කාමයතීති **සුඛකාමො. දුක්ඛප්පටික්කූලොති** දුක්ඛං අනිච්ඡමානො. **පාදෙනාති** අත්තනො පාදෙන. **සප්පසිරන්ති** සප්පස්ස සීසං. **වජ්ජෙය්‍යාති** දූරතො වජ්ජෙය්‍ය. **විවජ්ජෙය්‍යාති** තස්ස පමාණෙන. **පරිවජ්ජෙය්‍යාති** සමන්තතො. **අභිනිවජ්ජෙය්‍යාති** චතුත්ථප්පමාණෙන. අථ වා පුරිමෙන සීසතො. දුතියතතියෙන ද්වීහි පස්සෙහි. චතුත්ථෙන පච්ඡතො. ''කාමෙ පන අප්පත්තස්ස පරියෙසනමූලදුක්ඛවත්ථුභාවෙන **වජ්ජෙය්‍ය**. පත්තස්ස ආරක්ඛමූලදුක්ඛවත්ථුභාවෙන **විවජ්ජෙය්‍ය**. අඤ්ඤාණපරිළාහදුක්ඛවත්ථුභාවෙන **පරිවජ්ජෙය්‍ය**. විනාසමුඛෙ පියවිප්පයොගදුක්ඛවත්ථුභාවෙන **අභිනිවජ්ජෙය්‍යා''**ති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

රඤ්ජනවසෙන **රාගො**. බලවරඤ්ජනට්ඨෙන **සාරාගො**. විසයෙ සත්තානං අනු අනු නයනතො **අනුනයො**. අනුරුජ්ඣතීති **අනුරොධො,** කාමෙතීති අත්ථො. යත්ථ කත්ථචි භවෙ සත්තා එතාය නන්දන්තීති **නන්දී,** සයං වා නන්දතීති **නන්දී**. නන්දී ච සා රඤ්ජනට්ඨෙන රාගො චාති **නන්දිරාගො**. තත්ථ එකස්මිං ආරම්මණෙ සකිං උප්පන්නා තණ්හා නන්දී, පුනප්පුනං උප්පජ්ජමානා නන්දිරාගොති වුච්චති. **චිත්තස්ස සාරාගොති** යො හෙට්ඨා ''බලවරඤ්ජනට්ඨෙන සාරාගො''ති වුත්තො, සො න සත්තස්ස, චිත්තස්සෙව සාරාගොති අත්ථො.

ඉච්ඡන්ති එතාය ආරම්මණානීති **ඉච්ඡා**. බහලකිලෙසභාවෙන මුච්ඡන්ති එතාය පාණිනොති **මුච්ඡා**. ගිලිත්වා පරිනිට්ඨපෙත්වා ගහණවසෙන **අජ්ඣොසානං**. ඉමිනා සත්තා ගිජ්ඣන්ති ගෙධං ආපජ්ජන්තීති **ගෙධො**. බහලට්ඨෙන වා **ගෙධො**. ''ගෙධං වා පන පවනසණ්ඩ''න්ති හි බහලට්ඨෙනෙව වුත්තං . අනන්තරපදං උපසග්ගවසෙන වඩ්ඪිතං, සබ්බතොභාගෙන වා ගෙධොති **පලිගෙධො**. සජ්ජන්ති එතෙනාති **සඞ්ගො**. ලග්ගනට්ඨෙන වා **සඞ්ගො**. ඔසීදනට්ඨෙන **පඞ්කො**. ආකඩ්ඪනවසෙන **එජා**. ''එජා ඉමං පුරිසං පරිකඩ්ඪති තස්ස තස්සෙව භවස්ස අභිනිබ්බත්තියා''ති හි වුත්තං. වඤ්චනට්ඨෙන **මායා**. වට්ටස්මිං සත්තානං ජනනට්ඨෙන **ජනිකා**. ''තණ්හා ජනෙති පුරිසං, චිත්තමස්ස විධාවතී''ති (සං. නි. 1.55) හි වුත්තං. වට්ටස්මිං සත්තෙ දුක්ඛෙන සංයොජයමානා ජනෙතීති **සඤ්ජනනී**. ඝටනට්ඨෙන **සිබ්බිනී**. අයඤ්හි වට්ටස්මිං සත්තෙ චුතිපටිසන්ධිවසෙන සිබ්බති ඝටෙති තුන්නකාරො විය පිලොතිකාය පිලොතිකං, තස්මා ''ඝටනට්ඨෙන සිබ්බිනී''ති වුත්තා. අනෙකප්පකාරං විසයජාලං තණ්හාවිප්ඵන්දිතනිවෙසසඞ්ඛාතං වා ජාලමස්සා අත්ථීති **ජාලිනී**.

ආකඩ්ඪනට්ඨෙන සීඝසොතා සරිතා වියාති **සරිතා**. අල්ලට්ඨෙන වා **සරිතා**. වුත්තඤ්හෙතං ''සරිතානි සිනෙහිතානි ච සොමනස්සානි භවන්ති ජන්තුනො''ති (ධ. ප. 341). අල්ලානි චෙව සිනිද්ධානි චාති අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො. අනයබ්‍යසනාපාදනට්ඨෙන කුම්මානුබන්ධසුත්තකං වියාති **සුත්තං**. වුත්තඤ්හෙතං ''සුත්තන්ති ඛො, භික්ඛවෙ, නන්දිරාගස්සෙතං අධිවචන''න්ති (සං. නි. 2.159). රූපාදීසු විත්ථතට්ඨෙන **විසතා**. තස්ස තස්ස පටිලාභත්ථාය සත්තෙ ආයූහාපෙතීති **ආයූහිනී**. උක්කණ්ඨිතුං අපදානතො සහායට්ඨෙන **දුතියා**. අයඤ්හි සත්තානං වට්ටස්මිං උක්කණ්ඨිතුං න දෙති, ගතගතට්ඨානෙ පියසහායො විය අභිරමාපෙති. තෙනෙව වුත්තං –

> ''තණ්හාදුතියො පුරිසො, දීඝමද්ධානසංසරං;
> ඉත්ථභාවඤ්ඤථාභාවං, සංසාරං නාතිවත්තතී''ති. (ඉතිවු. 15; අ. නි. 4.9; මහානි. 191; චූළනි. පාරායනානුගීතිගාථානිද්දෙස 107);

පණිධානකවසෙන **පණිධි. භවනෙත්තීති** භවරජ්ජු. එතාය හි සත්තා රජ්ජුයා ගීවායං බද්ධා ගොණා විය ඉච්ඡිතිච්ඡිතට්ඨානං නියාන්ති. තං තං ආරම්මණං වනති භජති අල්ලීයතීති **වනං,** වනති යාචතීති වා **වනං. වනථොති** බ්‍යඤ්ජනෙන පදං වඩ්ඪිතං. අනත්ථදුක්ඛානං වා සමුට්ඨාපනට්ඨෙන ගහනට්ඨෙන ච වනං වියාති **වනං.** බලවතණ්හායෙතං නාමං. ගහනතරට්ඨෙන පන තතො බලවතරා **වනථො** නාම. තෙන වුත්තං –

> ''වනං ඡින්දථ මා රුක්ඛං, වනතො ජායතෙ භයං;
> ඡෙත්වා වනඤ්ච වනථඤ්ච, නිබ්බනා හොථ භික්ඛවො''ති. (ධ. ප. 283);

සන්ථවනවසෙන **සන්ථවො,** සංසග්ගොති අත්ථො. සො දුවිධො – තණ්හාසන්ථවො මිත්තසන්ථවො ච. තෙසු ඉධ තණ්හාසන්ථවො අධිප්පෙතො. සිනෙහවසෙන **ස්නෙහො.** ආලයකරණවසෙන කම්පමානා අපෙක්ඛතීති **අපෙක්ඛා.** වුත්තම්පි චෙතං ''ඉමානි තෙ දෙව චතුරාසීති නගරසහස්සානි කුසාවතීරාජධානිප්පමුඛානි, එත්ථ දෙව ඡන්දං ජනෙහි ජීවිතෙ අපෙක්ඛං කරොහී''ති (දී. නි. 2.266). ආලයං කරොහීති අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො. පාටියෙක්කෙ පාටියෙක්කෙ ආරම්මණෙ බන්ධතීති **පටිබන්ධු,** ඤාතකට්ඨෙන වා පාටියෙක්කො බන්ධූතිපි **පටිබන්ධු.** නිච්චසන්නිස්සිතට්ඨෙනපි සත්තානං තණ්හාසමො බන්ධු නාම නත්ථි. ආරම්මණානං අසනතො **ආසා.** අජ්ඣොත්ථරණතො චෙව තිත්තිං අනුගන්ත්වාව පරිභුඤ්ජනතො චාති අත්ථො. ආසීසනවසෙන **ආසීසනා.** ආසීසිතස්ස භාවො **ආසීසිතත්තං.**

ඉදානි තස්සා පවත්තිට්ඨානං දස්සෙතුං **''රූපාසා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ ආසීසනවසෙන ආසාති ආසාය අත්ථං ගහෙත්වා රූපෙ ආසා **රූපාසා.** එවං නවපි පදානි වෙදිතබ්බානි. එත්ථ ච පුරිමානි පඤ්ච පඤ්චකාමගුණවසෙන වුත්තානි, පරික්ඛාරලොභවසෙන ඡට්ඨං. තං විසෙසතො පබ්බජිතානං, තතො පරානි තීණි අතිත්තියවත්ථුවසෙන ගහට්ඨානං. න හි තෙසං ධනපුත්තජීවිතෙහි අඤ්ඤං පියතරං අත්ථි. ''ඉදං මය්හං, ඉදං මය්හ''න්ති වා ''අසුකෙන මෙ ඉදං දින්නං, ඉදං දින්න''න්ති වා එවං සත්තෙ ජප්පාපෙතීති **ජප්පා.** පරතො ද්වෙ පදානි උපසග්ගෙන වඩ්ඪිතානි, තතො පරං අඤ්ඤෙනාකාරෙන විභජිතුං ආරද්ධත්තා පුන ''ජප්පා''ති වුත්තං. ජප්පනාකාරො **ජප්පනා.** ජප්පිතස්ස භාවො **ජප්පිතත්තං.** පුනප්පුනං විසයෙ ලුම්පති ආකඩ්ඪතීති ලොලුපො, ලොලුපස්ස භාවො **ලොලුප්පං.** ලොලුප්පනාකාරො **ලොලුප්පායනා.** ලොලුප්පසමඞ්ගිනො භාවො **ලොලුප්පායිතත්තං.**

පුච්ඡඤ්ජිකතාති යාය තණ්හාය ලාභට්ඨානෙසු පුච්ඡං චාලයමානා සුනඛා විය කම්පමානා විචරන්ති, තං තස්සා කම්පනතණ්හාය නාමං. සාධු මනාපමනාපෙ විසයෙ කාමෙතීති සාධුකාමො, තස්ස භාවො **සාධුකම්‍යතා.** මාතාමාතුච්ඡාතිආදිකෙ අයුත්තට්ඨානෙ රාගොති **අධම්මරාගො.** යුත්තට්ඨානෙපි බලවා හුත්වා උප්පන්නො ලොභො **විසමලොභො.** ''රාගො විසම''න්තිආදිවචනතො (විභ. 924) වා යුත්තට්ඨානෙ වා අයුත්තට්ඨානෙ වා උප්පන්නො ඡන්දරාගො අධම්මට්ඨෙන අධම්මරාගො. විසමට්ඨෙන විසමලොභොති වෙදිතබ්බො. ආරම්මණානං නිකාමනවසෙන **නිකන්ති.** නිකාමනාකාරො **නිකාමනා.** පත්ථනවසෙන **පත්ථනා.** පිහායනවසෙන **පිහනා.** සුට්ඨු පත්ථනා **සම්පත්ථනා.** පඤ්චසු කාමගුණෙසු තණ්හා **කාමතණ්හා.** රූපාරූපභවෙසු තණ්හා **භවතණ්හා.** උච්ඡෙදසඞ්ඛාතෙ විභවෙ තණ්හා **විභවතණ්හා.** සුද්ධෙ රූපභවස්මිංයෙව තණ්හා **රූපතණ්හා.** අරූපභවෙ තණ්හා **අරූපතණ්හා.** උච්ඡෙදදිට්ඨිසහගතො රාගො, නිරොධෙ තණ්හා **නිරොධතණ්හා.** රූපෙ තණ්හා **රූපතණ්හා.** සද්දෙ තණ්හා **සද්දතණ්හා. ගන්ධතණ්හාදීසුපි** එසෙව නයො. **ඔඝාදයො** වුත්තත්ථාව.

කුසලධම්මෙ ආවරතීති **ආවරණං.** ඡාදනවසෙන **ඡදනං.** සත්තෙ වට්ටස්මිං බන්ධතීති **බන්ධනං.** චිත්තං උපහන්ත්වා කිලිස්සති සංකිලිට්ඨං කරොතීති **උපක්කිලෙසො.** ථාමගතට්ඨෙන අනු අනු සෙතීති **අනුසයො.** උප්පජ්ජමානං චිත්තං පරියුට්ඨාතීති **පරියුට්ඨානං,** උප්පජ්ජිතුං අපදානෙන කුසලවාරං ගණ්හාතීති අත්ථො. ''චොරා මග්ගෙ පරියුට්ඨිංසු, ධුත්තා මග්ගෙ පරියුට්ඨිංසූ''තිආදීසු (චූළව. 430) හි මග්ගං ගණ්හිංසූති අත්ථො. එවම්ධාපි ගහණට්ඨෙන පරියුට්ඨානං වෙදිතබ්බං. පලිවෙඨනට්ඨෙන ලතා වියාති **ලතා.** ''ලතා උප්පජ්ජ තිට්ඨතී''ති (ධ. ප. 340) ආගතට්ඨානෙපි අයං තණ්හා ලතාති වුත්තා. විවිධානි වත්ථූනි ඉච්ඡතීති **වෙවිච්ඡං.** වට්ටදුක්ඛස්ස මූලන්ති **දුක්ඛමූලං.** තස්සෙව දුක්ඛස්ස නිදානන්ති **දුක්ඛනිදානං.** තං දුක්ඛං ඉතො පභවතීති **දුක්ඛප්පභවො.** බන්ධනට්ඨෙන පාසො වියාති පාසො, මාරස්ස පාසො **මාරපාසො.** දුරුග්ගිලනට්ඨෙන බළිසං වියාති බළිසං, මාරස්ස බළිසං **මාරබළිසං.** තණ්හාභිභූතා මාරස්ස විසයං නාතික්කමන්ති, තෙසං උපරි මාරො වසං වත්තෙතීති ඉමිනා පරියායෙන මාරස්ස විසයොති **මාරවිසයො.** සන්දනට්ඨෙන තණ්හාව නදී **තණ්හානදී.** අජ්ඣොත්ථරණට්ඨෙන තණ්හාව ජාලං **තණ්හාජාලං.** යථා සුනඛා ගද්දූලබද්ධා යදිච්ඡකං නියාන්ති, එවං තණ්හාබද්ධා සත්තාති දළ්හබන්ධනට්ඨෙන ගද්දූලං වියාති ගද්දූලං, තණ්හාව ගද්දූලං **තණ්හාගද්දූලං.** දුප්පූරණට්ඨෙන තණ්හාව සමුද්දො **තණ්හාසමුද්දො.** අභිජ්ඣායනට්ඨෙන **අභිජ්ඣා.** ලුබ්භන්ති එතෙන, සයං වා ලුබ්භති, ලුබ්භනමත්තමෙව වා තන්ති **ලොභො.** සම්පයුත්තකානං **අකුසලානං** පතිට්ඨට්ඨෙන **මූලං.**

විසත්තිකාතීති විසත්තිකා ඉති. **කෙනට්ඨෙනාති** කෙන සභාවෙන. **විසතාති** විත්ථටා රූපාදීසු. **විසාලාති** විපුලා. **විසටාති** තෙභූමකබ්‍යාපකවසෙන විසටා. පුරිමවචනමෙව තකාරස්ස ටකාරං කත්වා බ්‍යඤ්ජනවිභාගං කත්වා වුත්තං. **විසක්කතීති** පරිසප්පති සහති වා. රත්තො හි රාගවත්ථුනා පාදෙන තාළියමානොපි සහති. ඔසක්කනං විප්ඵන්දනං වා ''විසක්කන''න්තිපි වදන්ති. ''කුසලාකුසලානං පතී''ති කෙචි වණ්ණයන්ති. **විසංහරතීති** තථා තථා කාමෙසු ආනිසංසං පස්සන්තී විවිධෙහි ආකාරෙහි නෙක්ඛම්මාභිමුඛප්පවත්තිතො චිත්තං සංහරති සඞ්ඛිපති, විසං වා දුක්ඛං, තං හරති,

වහතීති අත්ථො. **විසංවාදිකාති** අනිච්චාදිං නිච්චාදිතො ගණ්හන්තී විසංවාදිකා හොති. දුක්ඛනිබ්බත්තකස්ස කම්මස්ස හෙතුභාවතො **විසමූලා** , විසං වා දුක්ඛදුක්ඛාදිභූතා වෙදනා මූලං එතිස්සාති **විසමූලා**. දුක්ඛසමුදයත්තා විසං ඵලං එතිස්සාති **විසඵලා**. යාය තණ්හාය රූපාදිකස්ස දුක්ඛස්සෙව පරිභොගො හොති, න අමතස්සාති සා ''විසපරිභොගා''ති වුත්තා. සබ්බත්ථ නිරුත්තිවසෙන පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා.

තස්සා විසයං දස්සෙතුකාමො **''විසාලා වා පන සා තණ්හා රූපෙ''**තිආදිමාහ. තත්ථ **විසාලා වා පනාති** මහන්තී එව තණ්හායනට්ඨෙන තණ්හා, රූපාදයො පඤ්ච පඤ්චකාමගුණිකරාගවසෙන වුත්තා. **කුලෙ ගණෙ**තිආදීනි එකාදස පදානි ලොලුප්පාදවසෙන වුත්තානි. කාමධාතුත්තිකො කම්මවට්ටවසෙන විභත්තො, කාමභවත්තිකො විපාකවට්ටවසෙන විභත්තො, සඤ්ඤාභවත්තිකො සඤ්ඤාවසෙන විභත්තො, එකවොකාරභවත්තිකො ඛන්ධවසෙන විභත්තො. අතීතත්තිකො කාලවසෙන, දිට්ඨචතුක්කො ආරම්මණවසෙන, අපායත්තිකො ඔකාසවසෙන, ඛන්ධත්තිකො නිස්සත්තනිජ්ජීවවසෙන විභත්තොති ඤාතබ්බං. තත්‍රායං සඞ්ඛෙපෙන අත්ථදීපනා විභාවනා ච –

''තත්ථ කතමා කාමධාතු? හෙට්ඨතො අවීචිනිරයං පරියන්තං කරිත්වා උපරිතො පරනිම්මිතවසවත්තිදෙවෙ අන්තොකරිත්වා යං එතස්මිං අන්තරෙ එත්ථාවචරා එත්ථ පරියාපන්නා ඛන්ධධාතුආයතනා රූපං වෙදනා සඤ්ඤා සඞ්ඛාරා විඤ්ඤාණං, අයං වුච්චති කාමධාතු'' (ධ. ස. 1287).

''තත්ථ කතමා රූපධාතු? හෙට්ඨතො බ්‍රහ්මලොකං පරියන්තං කරිත්වා උපරිතො අකනිට්ඨෙ දෙවෙ අන්තොකරිත්වා යං එතස්මිං අන්තරෙ එත්ථාවචරා එත්ථ පරියාපන්නා සමාපන්නස්ස වා උපපන්නස්ස වා දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරිස්ස වා චිත්තචෙතසිකා ධම්මා, අයං වුච්චති රූපධාතු'' (ධ. ස. 1289).

''තත්ථ කතමා අරූපධාතු? හෙට්ඨතො ආකාසානඤ්චායතනුපගෙ දෙවෙ පරියන්තං කරිත්වා උපරිතො නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනුපගෙ දෙවෙ අන්තොකරිත්වා යං එතස්මිං අන්තරෙ එත්ථාවචරා එත්ථ පරියාපන්නා සමාපන්නස්ස වා උපපන්නස්ස වා දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරිස්ස වා චිත්තචෙතසිකා ධම්මා, අයං වුච්චති අරූපධාතූ''ති (ධ. ස. 1291). අට්ඨකථායං පන **''කාමධාතූ**ති කාමභවො, පඤ්චක්ඛන්ධා ලබ්භන්ති. **රූපධාතූ**ති රූපභවො, පඤ්චක්ඛන්ධා ලබ්භන්ති. **අරූපධාතූ**ති අරූපභවො, චත්තාරො ඛන්ධා ලබ්භන්ති''ති වුත්තං.

අථ වා කාමරාගසඞ්ඛාතෙන කාමෙන යුත්තා ධාතු **කාමධාතු,** කාමසඞ්ඛාතා වා ධාතු **කාමධාතු**. කාමං පහාය රූපෙන යුත්තා ධාතු **රූපධාතු,** රූපසඞ්ඛාතා වා ධාතු **රූපධාතු**. කාමඤ්ච රූපඤ්ච පහාය අරූපෙන යුත්තා ධාතු **අරූපධාතු,** අරූපසඞ්ඛාතා වා ධාතු **අරූපධාතු**. තා එව ධාතුයො පුන භවපරියායෙන වුත්තා. භවන්තීති හි භවාති වුච්චන්ති. සඤ්ඤාය යුත්තො භවො, සඤ්ඤාවතං වා භවො, සඤ්ඤා වා එත්ථ භවෙ අත්ථීති **සඤ්ඤාභවො**. සො කාමභවො ච අසඤ්ඤාභවමුත්තො රූපභවො ච නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤාභවමුත්තො අරූපභවො ච හොති.

න සඤ්ඤාභවො **අසඤ්ඤාභවො,** සො රූපභවෙකදෙසො. ඔළාරිකත්තාභාවතො නෙවසඤ්ඤා, සුඛුමත්තෙන සබ්භාවතො නාසඤ්ඤාති නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤා, තාය යුත්තො භවො **නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤාභවො**. අථ වා ඔළාරිකාය සඤ්ඤාය අභාවා සුඛුමාය ච භාවා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤා අස්මිං භවෙති **නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤාභවො,** සො අරූපභවෙකදෙසො. එකෙන රූපක්ඛන්ධෙන වොකිණ්ණො භවො, එකො වා වොකාරො, අස්ස භවස්සාති **එකවොකාරභවො,** සො අසඤ්ඤාභවොව. චතූහි අරූපක්ඛන්ධෙහි වොකිණ්ණො භවො, චත්තාරො වා වොකාරා අස්ස භවස්සාති **චතුවොකාරභවො,** සො අරූපභවො එව. පඤ්චහි ඛන්ධෙහි වොකිණ්ණො භවො, පඤ්ච වා වොකාරා අස්ස භවස්සාති **පඤ්චවොකාරභවො,** සො කාමභවො ච රූපභවෙකදෙසො ච හොති. අතීතත්තිකො හෙට්ඨා වුත්තනයොව. **දිට්ඨන්**ති චක්ඛුසමුට්ඨානිකං රූපාරම්මණං. **සුතන්**ති ද්විසමුට්ඨානිකං සද්දාරම්මණං. **මුතන්**ති ඵුසිත්වා ගහෙතබ්බානි චතුසමුට්ඨානිකානි ගන්ධරසඵොට්ඨබ්බාරම්මණානි. **විඤ්ඤාතබ්බං** නාම මනසා ජානිතබ්බං ධම්මාරම්මණං. තෙසු දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාතබ්බෙසු ධම්මෙසු. **විසටා විත්ථතාති** මහන්තා පත්ථටා.

අපායලොකෙති වඩ්ඪිසඞ්ඛාතස්ස අයස්ස අභාවෙන අපායො, තස්මිං අපායලොකෙ. **ඛන්ධලොකෙති** රාසට්ඨෙන රූපාදයො පඤ්චක්ඛන්ධා එව ලොකො. **ධාතුලොකෙති** සුඤ්ඤතට්ඨෙන චක්ඛුධාතුආදයො අට්ඨාරස ධාතුයො එව ලොකො. **ආයතනලොකෙති** ආයතනාදීහි කාරණෙහි ද්වාදසායතනානි එව ලොකො. සබ්බෙපි ලුජ්ජනපලුජ්ජනට්ඨෙන ලොකො, වුත්තප්පකාරෙ ලොකෙ විසටා විත්ථටාති විසත්තිකා. **සතොති** සරතීති සතො, පුග්ගලෙන සති වුත්තා.

තත්ථ සරණලක්ඛණා **සති**. සරන්ති තාය, සයං වා සරති, සරණමත්තමෙව වා එසාති සති. සා පනෙසා අපිලාපනලක්ඛණා, අසම්මොසනරසා, ආරක්ඛපච්චුපට්ඨානා, විසයාභිමුඛභාවපච්චුපට්ඨානා වා, ථිරසඤ්ඤාපදට්ඨානා, කායාදිසතිපට්ඨානපදට්ඨානා වා. ආරම්මණෙ දළ්හපතිට්ඨිතත්තා පන එසිකා විය, චක්ඛුද්වාරාදීනං රක්ඛණතො දොවාරිකො විය ච දට්ඨබ්බා.

තස්සා පවත්තිට්ඨානං දස්සෙන්තො **''කායෙ කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානං භාවෙන්තො සතො''**තිආදිනා නයෙන චතුබ්බිධං සතිපට්ඨානමාහ. තත්ථ **කායෙති** රූපකායෙ. රූපකායො හි ඉධ අඞ්ගපච්චඞ්ගානං කෙසාදීනඤ්ච ධම්මානං සමූහට්ඨෙන හත්ථිකායරථකායාදයො විය ''කායො''ති අධිප්පෙතො. යථා ච සමූහට්ඨෙන, එවං කුච්ඡිතානං

ආයට්ඨෙන. කුච්ඡිතානඤ්හි පරමජෙගුච්ඡානං සො ආයොතිපි කායො. **ආයොති** උප්පත්තිදෙසො. තත්‍රායං වචනත්ථො – ආයන්ති තතොති ආයො. කෙ ආයන්තීති? කුච්ඡිතා කෙසාදයො. ඉති කුච්ඡිතානං කෙසාදීනං ආයොති **කායො.**

කායානුපස්සනාති කායස්ස අනුපස්සනා, කායං වා අනුපස්සනා, **''කායෙ''**ති ච වත්වාපි පුන **''කායානුපස්සනා''**ති දුතියං කායග්ගහණං අසම්මිස්සතො වවත්ථානඝනවිනිබ්භොගාදිදස්සනත්ථං කතන්ති වෙදිතබ්බං.

තෙන න කායෙ වෙදනානුපස්සනා චිත්තධම්මානුපස්සනා වා, අථ ඛො කායානුපස්සනායෙවාති කායසඞ්ඛාතෙ වත්ථුස්මිං කායානුපස්සනාකාරස්සෙව දස්සනෙන අසම්මිස්සතො වවත්ථානං දස්සිතං හොති, තථා න කායෙ අඞ්ගපච්චඞ්ගවිනිමුත්තඑකධම්මානුපස්සනා, නාපි කෙසලොමාදිවිනිමුත්තඉත්ථිපුරිසානුපස්සනා. යොපි චෙත්ථ කෙසලොමාදිකො භූතුපාදායසමූහසඞ්ඛාතො කායො, තත්ථාපි න භූතුපාදායවිනිමුත්තඑකධම්මානුපස්සනා, අථ ඛො රථසම්භාරානුපස්සකස්ස විය අඞ්ගපච්චඞ්ගසමූහානුපස්සනා, නගරාවයවානුපස්සකස්ස විය කෙසලොමාදිසමූහානුපස්සනා, කදලික්ඛන්ධපත්තවට්ටිවිනිභුජනකස්ස විය රිත්තමුට්ඨිවිනිවෙඨකස්ස විය ච භූතුපාදායසමූහානුපස්සනායෙවාති සමූහවසෙනෙව කායසඞ්ඛාතස්ස වත්ථුනො නානප්පකාරතො දස්සෙන්තෙන ඝනවිනිබ්භොගො දස්සිතො හොති. න හෙත්ථ යථාවුත්තසමූහවිනිමුත්තො කායො වා ඉත්ථී වා පුරිසො වා අඤ්ඤො වා කොචි ධම්මො දිස්සති, යථාවුත්තධම්මසමූහමත්තෙයෙව පන තථා තථා සත්තා මිච්ඡාභිනිවෙසං කරොන්ති. තෙනාහු පොරාණා –

> ''යං පස්සති න තං දිට්ඨං, යං දිට්ඨං තං න පස්සති;
> අපස්සං බජ්ඣතෙ මූළ්හො, බජ්ඣමානො න මුච්චතී''ති. (දී. නි. අට්ඨ. 2.373; ම. නි. අට්ඨ. 1.106);

ඝනවිනිබ්භොගාදිදස්සනත්ථන්ති වුත්තං. ආදිසද්දෙන චෙත්ථ අයම්පි අත්ථො වෙදිතබ්බො. අයඤ්හි එතස්මිං කායෙ කායානුපස්සනායෙව , න අඤ්ඤධම්මානුපස්සනා. යථා අනුදකභූතායපි මරීචියා උදකානුපස්සනා හොති, න එවං අනිච්චදුක්ඛානත්තාසුභභූතෙයෙව ඉමස්මිං කායෙ නිච්චසුඛත්තසුභභාවානුපස්සනා , අථ ඛො කායානුපස්සනා අනිච්චදුක්ඛානත්තාසුභාකාරසමූහානුපස්සනායෙවාති වුත්තං හොති.

අථ වා ය්වායං මහාසතිපට්ඨානෙ ''ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු අරඤ්ඤගතො වා…පෙ…. සො සතොව අස්සසතී''තිආදිනා (දී. නි. 2.374; ම. නි. 1.107) නයෙන අස්සාසපස්සාසාදිචුණ්ණිකජාතඅට්ඨිකපරියොසානො කායො වුත්තො, යො ච පටිසම්භිදායං සතිපට්ඨානකථායං ''ඉධෙකච්චො පථවීකායං අනිච්චතො අනුපස්සති. ආපොකායං. තෙජොකායං. වායොකායං. කෙසකායං. ලොමකායං. ඡවිකායං. චම්මකායං. මංසකායං. රුහිරකායං. න්හාරුකායං. අට්ඨිකායං. අට්ඨිමිඤ්ජකාය''න්ති කායො වුත්තො, තස්ස සබ්බස්ස ඉමස්මිංයෙව කායෙ අනුපස්සනතො කායෙ කායානුපස්සනාති එවම්පි අත්ථො දට්ඨබ්බො.

අථ වා කායෙ ''අහ''න්ති වා ''මම''න්ති වා එවං ගහෙතබ්බස්ස යස්ස කස්සචි අනුපස්සනතො තස්ස තස්සෙව පන කෙසලොමාදිකස්ස නානාධම්මසමූහස්ස අනුපස්සනතො කායෙ කෙසාදිසමූහසඞ්ඛාතකායානුපස්සනාති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො. අපි ච ''ඉමස්මිං කායෙ අනිච්චතො අනුපස්සති, නො නිච්චතො''තිආදිනා (පටි. ම. 3.35) අනුක්කමෙන පටිසම්භිදායං ආගතනයස්ස සබ්බස්සෙව අනිච්චලක්ඛණාදිනො ආකාරසමූහසඞ්ඛාතස්ස කායස්ස අනුපස්සනතොපි කායෙ කායානුපස්සනාති එවම්පි අත්ථො දට්ඨබ්බො. අයං පන චතුසතිපට්ඨානසාධාරණො අත්ථො.

සතිපට්ඨානන්ති තයො සතිපට්ඨානා සතිගොචරොපි, තිධා පටිපන්නෙසු සාවකෙසු සත්ථුනො පටිඝානුනයවීතිවත්තතාපි, සතිපි. ''චතුන්නං, භික්ඛවෙ, සතිපට්ඨානානං සමුදයඤ්ච අත්ථඞ්ගමඤ්ච දෙසිස්සාමි, තං සුණාථ සාධුකං මනසි කරොථ…පෙ…. කො ච, භික්ඛවෙ, කායස්ස සමුදයො? ආහාරසමුදයා කායසමුදයො''තිආදීසු (සං. නි. 5.408) හි සතිගොචරො ''සතිපට්ඨාන''න්ති වුච්චති . තථා ''කායො උපට්ඨානං, නො සති, සති උපට්ඨානඤ්චෙව සති චා''තිආදීසුපි (පටි. ම. 3.35). තස්සත්ථො – පතිට්ඨාති අස්මින්ති පට්ඨානං. කා පතිට්ඨාති? සති. සතියා පට්ඨානං **සතිපට්ඨානං,** පධානට්ඨානන්ති වා පට්ඨානං, සතියා පට්ඨානං සතිපට්ඨානං, හත්ථිට්ඨානඅස්සට්ඨානාදීනි විය.

''තයො සතිපට්ඨානා යදරියො සෙවති, යදරියො සෙවමානො සත්ථා ගණමනුසාසිතුමරහතී''ති (ම. නි. 3.304, 311) එත්ථ තිධා පටිපන්නෙසු සාවකෙසු සත්ථුනො පටිඝානුනයවීතිවත්තතා ''සතිපට්ඨාන''න්ති වුත්තා. තස්සත්ථො – පට්ඨපෙතබ්බතො පට්ඨානං, පවත්තයිතබ්බතොති අත්ථො. කෙන පට්ඨපෙතබ්බොති? සතියා, සතියා පට්ඨානං සතිපට්ඨානන්ති. ''චත්තාරො සතිපට්ඨානා භාවිතා බහුලීකතා සත්ත බොජ්ඣඞ්ගෙ පරිපූරෙන්තී''තිආදීසු (ම. නි. 3.147) පන සතියෙව ''සතිපට්ඨාන''න්ති වුච්චති. තස්සත්ථො – පතිට්ඨාතීති පට්ඨානං, උපට්ඨාති ඔක්කන්තිත්වා පක්ඛන්දිත්වා පවත්තතීති අත්ථො. සතියෙව පට්ඨානන්ති සතිපට්ඨානං. අථ වා සරණට්ඨෙන සති, උපට්ඨානට්ඨෙන පට්ඨානං. ඉති සති ච සා පට්ඨානඤ්චාතිපි සතිපට්ඨානං. ඉදමිධ අධිප්පෙතං. තං සතිපට්ඨානං. **භාවෙන්තොති** වඩ්ඪෙන්තො. එත්ථ ච යං තිධා පටිපන්නෙසු සාවකෙසු සත්ථුනො පටිඝානුනයවීතිවත්තතා ''සතිපට්ඨාන''න්ති වුත්තං, තං ඉමිනා සුත්තෙන ගහෙතබ්බං. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

‘‘තයො සතිපට්ඨානා යදරියො සෙවති, යදරියො සෙවමානො සත්ථා ගණමනුසාසිතුමරහතී’’ති (ම. නි. 3.304, 311) ඉති ඛො පනෙතං වුත්තං, කිඤ්චෙතං පටිච්ච වුත්තං. ඉධ, භික්ඛවෙ, සත්ථා සාවකානං ධම්මං දෙසෙති අනුකම්පකො හිතෙසී අනුකම්පං උපාදාය ‘‘ඉදං වො හිතාය ඉදං වො සුඛාය’’ති. තස්ස සාවකා න සුස්සූසන්ති, න සොතං ඔදහන්ති, න අඤ්ඤා චිත්තං උපට්ඨපෙන්ති, වොක්කම්ම ච සත්ථු සාසනා වත්තන්ති. තත්‍ර, භික්ඛවෙ, තථාගතො න චෙව අනත්තමනො හොති, න ච අනත්තමනතං පටිසංවෙදෙති , අනවස්සුතො ච විහරති සතො සම්පජානො. ඉදං, භික්ඛවෙ, පඨමං සතිපට්ඨානං. යදරියො…පෙ…. මරහති.

‘‘පුන චපරං, භික්ඛවෙ, සත්ථා…පෙ…. ඉදං වො සුඛායාති. තස්ස එකච්චෙ සාවකා න සුස්සූසන්ති…පෙ…. වත්තන්ති. එකච්චෙ සාවකා සුස්සූසන්ති…පෙ…. න ච වොක්කම්ම සත්ථු සාසනා වත්තන්ති. තත්‍ර, භික්ඛවෙ, තථාගතො න චෙව අනත්තමනො හොති, න ච අනත්තමනතං පටිසංවෙදෙති, න ච අත්තමනො හොති, න ච අත්තමනතං පටිසංවෙදෙති. අනත්තමනතා ච අත්තමනතා ච තදුභයං අභිනිවජ්ජෙත්වා උපෙක්ඛකො විහරති සතො සම්පජානො. ඉදං වුච්චති, භික්ඛවෙ, දුතියං…පෙ…..

‘‘පුන චපරං…පෙ…. ඉදං වො සුඛායාති. තස්ස සාවකා සුස්සූසන්ති…පෙ…. වත්තන්ති. තත්‍ර, භික්ඛවෙ, තථාගතො අත්තමනො චෙව හොති, අත්තමනතඤ්ච පටිසංවෙදෙති, අනවස්සුතො ච විහරති සතො සම්පජානො. ඉදං වුච්චති, භික්ඛවෙ, තතිය’’න්ති (දී. නි. 3.311).

එවං පටිසානුනයෙහි අනවස්සුතතා නිච්චං උපට්ඨිතසතිතාය තදුභයං වීතිවත්තතා ‘‘සතිපට්ඨාන’’න්ති වුත්තා. බුද්ධානමෙව කිර නිච්චං උපට්ඨිතසතිතා හොති, න පච්චෙකබුද්ධාදීනන්ති.

වෙදනාසු වෙදනානුපස්සනාතිආදීසු වෙදනාදීනං පුන වචනෙ පයොජනං කායානුපස්සනායං වුත්තනයෙනෙව යථායොගං යොජෙත්වා වෙදිතබ්බං. අයම්පි සාධාරණත්ථො. සුඛාදීසු අනෙකප්පභෙදාසු වෙදනාසු විසුං විසුං අනිච්චාදිතො එකෙකවෙදනානුපස්සනා. සරාගාදිකෙ සොළසප්පභෙදෙ චිත්තෙ විසුං විසුං අනිච්චාදිතො එකෙකචිත්තානුපස්සනා. කායවෙදනාචිත්තානි ඨපෙත්වා සෙසතෙභූමකධම්මෙසු විසුං විසුං අනිච්චාදිතො එකෙකධම්මානුපස්සනා සතිපට්ඨානසුත්තන්තෙ වුත්තනයෙන නීවරණාදිධම්මානුපස්සනාති. එත්ථ ච කායෙති එකවචනං, සරීරස්ස එකත්තා . චිත්තෙති එකවචනං, චිත්තස්ස සභාවභෙදාභාවතො ජාතිග්ගහණෙන කතන්ති වෙදිතබ්බං. යථා ච වෙදනාදයො අනුපස්සිතබ්බා, තථානුපස්සන්තො වෙදනාසු වෙදනානුපස්සනා, චිත්තෙ චිත්තානුපස්සනා, ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සනාති වෙදිතබ්බා. කථං වෙදනා අනුපස්සිතබ්බා? සුඛා තාව වෙදනා දුක්ඛතො, දුක්ඛා වෙදනා සල්ලතො, අදුක්ඛමසුඛා අනිච්චතො අනුපස්සිතබ්බා. යථාහ –

‘‘යො සුඛං දුක්ඛතො අද්ද, දුක්ඛමද්දක්ඛි සල්ලතො;
අදුක්ඛමසුඛං සන්තං, අද්දක්ඛි නං අනිච්චතො;
ස වෙ සම්මද්දසො භික්ඛු, පරිජානාති වෙදනා’’ති. (සං. නි. 4.253);

සබ්බා එව චෙතා දුක්ඛතොපි අනුපස්සිතබ්බා. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘යං කිඤ්චි වෙදයිතං, තං දුක්ඛස්මින්ති වදාමී’’ති (සං. නි. 4.259). සුඛදුක්ඛතොපි ච අනුපස්සිතබ්බා. යථාහ ‘‘සුඛා වෙදනා ඨිතිසුඛා, විපරිණාමදුක්ඛා. දුක්ඛා වෙදනා ඨිතිදුක්ඛා, විපරිණාමසුඛා. අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා ඤාණසුඛා, අඤ්ඤාණදුක්ඛා’’ති (ම. නි. 1.465). අපි ච අනිච්චාදිසත්තවිපස්සනාවසෙනාපි අනුපස්සිතබ්බා. චිත්තධම්මෙසුපි චිත්තං තාව ආරම්මණාධිපතිසහජාතභූමිකම්මවිපාකකිරියාදිනානත්තභෙදානං අනිච්චාදිසත්තානුපස්සනානං සරාගාදිසොළසභෙදානඤ්ච වසෙන අනුපස්සිතබ්බං. ධම්මා සලක්ඛණසාමඤ්ඤලක්ඛණානං සුඤ්ඤතධම්මස්ස අනිච්චාදිසත්තානුපස්සනානං සන්තාසන්තාදීනඤ්ච වසෙන අනුපස්සිතබ්බා.

ඉමෙ චත්තාරො සතිපට්ඨානා පුබ්බභාගෙ නානාචිත්තෙසු ලබ්භන්ති. අඤ්ඤෙනෙව හි චිත්තෙන කායං පරිග්ගණ්හාති, අඤ්ඤෙන වෙදනං, අඤ්ඤෙන චිත්තං, අඤ්ඤෙන ධම්මෙ පරිග්ගණ්හාති, ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ පන එකචිත්තෙයෙව ලබ්භන්තීති. ආදිතො හි කායං පරිග්ගණ්හිත්වා ආගතස්ස විපස්සනාසම්පයුත්තා සති කායානුපස්සනා නාම, තාය සතියා සමන්නාගතො පුග්ගලො කායානුපස්සී නාම. විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරියමග්ගං පත්තස්ස මග්ගක්ඛණෙ මග්ගසම්පයුත්තා සති කායානුපස්සනා නාම, තාය සතියා සමන්නාගතො පුග්ගලො කායානුපස්සී නාම.

වෙදනං පරිග්ගණ්හිත්වා චිත්තං පරිග්ගණ්හිත්වා ධම්මෙ පරිග්ගණ්හිත්වා ආගතස්ස විපස්සනාසම්පයුත්තා සති ධම්මානුපස්සනා නාම, තාය සතියා සමන්නාගතො පුග්ගලො ධම්මානුපස්සී නාම. විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරියමග්ගං පත්තස්ස මග්ගක්ඛණෙ මග්ගසම්පයුත්තා සති ධම්මානුපස්සනා නාම, තාය සතියා සමන්නාගතො පුග්ගලො ධම්මානුපස්සී නාම, එවං තාව දෙසනා පුග්ගලෙ තිට්ඨති, කායෙ පන ‘‘සුභ’’න්ති විපල්ලාසප්පහානා කායපරිග්ගාහිකා සති මග්ගෙන සමිජ්ඣතීති කායානුපස්සනා නාම. වෙදනාය ‘‘සුඛ’’න්ති විපල්ලාසප්පහානා වෙදනාපරිග්ගාහිකා සති මග්ගෙන සමිජ්ඣතීති වෙදනානුපස්සනා නාම. චිත්තෙ ‘‘නිච්ච’’න්ති විපල්ලාසප්පහානා චිත්තපරිග්ගාහිකා සති මග්ගෙන සමිජ්ඣතීති චිත්තානුපස්සනා නාම. ධම්මෙසු ‘‘අත්තා’’ති විපල්ලාසප්පහානා ධම්මපරිග්ගාහිකා සති මග්ගෙන සමිජ්ඣතීති ධම්මානුපස්සනා නාම. ඉති එකාව මග්ගසම්පයුත්තා සති

චතුකිච්චසාධකට්ඨෙන චත්තාරි නාමානි ලභති. තෙන වුත්තං ''ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ පන එකචිත්තෙයෙව ලබ්භන්තී''ති.

පුන උපකාරවසෙන ච අපරිහීනවසෙන ච ගුණවසෙන ච අපරෙ තයො චතුක්කා වුත්තා. තත්ථ **අසතිපරිවජ්ජනායා**ති න සති අසති, සති එත්ථ නත්ථීති වා අසති, මුට්ඨස්සතියා එතං අධිවචනං. **පරිවජ්ජනායා**ති සමන්තතො වජ්ජනෙන. හත්ථනික්ඛිත්තකාකසදිසෙ හි මුට්ඨසතිපුග්ගලෙ පරිවජ්ජනෙන උපට්ඨිතසතිපුග්ගලසෙවනෙන ඨානනිසජ්ජාදීසු සතිසමුට්ඨාපනත්ථං නින්නපොණපබ්භාරචිත්තතාය ච සති උප්පජ්ජති. **සතිකරණීයානං ධම්මානන්ති** සතියා කාතබ්බානං ධම්මානං. **කතත්තාති** කතභාවෙන. චතුන්නං මග්ගානං කතත්තා, භාවිතත්තාති අත්ථො. **සතිපරිබන්ධානං ධම්මානං හතත්තාති** කාමච්ඡන්දාදීනං නාසිතභාවෙන. **සතිනිමිත්තානං ධම්මානං අසම්මුට්ඨත්තාති** සතියා කාරණානං කායාදිආරම්මණානං අනට්ඨභාවෙන.

සතියා සමන්නාගතත්තාති සතියා සම්මා ආගතත්තා අපරිහීනත්තා ච. **වසිතත්තාති** වසිභාවප්පත්තෙන. **පාගුඤ්ඤතායාති** පගුණභාවෙන. **අපච්චොරොහණතායාති** අනිවත්තනභාවෙන අපච්චොසක්කනභාවෙන.

සත්තත්තාති සභාවෙන විජ්ජමානත්තා. **සන්තත්තාති** නිබ්බුතසභාවත්තා. **සමිතත්තාති** කිලෙසානං වූපසමිතභාවත්තා. **සන්තධම්මසමන්නාගතත්තාති** සප්පුරිසධම්මෙහි අපරිහීනත්තා. බුද්ධානුස්සතිආදයො හෙට්ඨා වුත්තනයා එව. සරණකවසෙන සති, ඉදං සතියා සභාවපදං. පුනප්පුනං සරණතො අනුස්සරණවසෙන **අනුස්සති.** අභිමුඛං ගන්ත්වා විය සරණතො පටිසරණවසෙන **පටිස්සති.** උපසග්ගවසෙන වා වඩ්ඪිතමත්තමෙව. සරණාකාරො **සරණතා.** යස්මා පන සරණතාති තිණ්ණං සරණානම්පි නාමං, තස්මා තං පටිසෙධෙතුං පුන සතිග්ගහණං කතං. සතිසඞ්ඛාතා සරණතාති අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො. සුතපරියත්තස්ස ධාරණභාවතො **ධාරණතා.** අනුපවිසනසඞ්ඛාතෙන ඔගාහනට්ඨෙන අපිලාපනභාවො **අපිලාපනතා.** යථා හි උදකෙ ලාබුකටාහාදීනි පලවන්ති, න අනුපවිසන්ති, න තථා ආරම්මණෙ සති. ආරම්මණඤ්හි එසා අනුපවිසති, තස්මා ''අපිලාපනතා''ති වුත්තා. චිරකතචිරභාසිතානං න සම්මුස්සනභාවතො **අසම්මුස්සනතා.** උපට්ඨානලක්ඛණෙ ජොතනලක්ඛණෙ ච ඉන්දට්ඨං කාරෙතීති ඉන්ද්‍රියං, සතිසඞ්ඛාතං ඉන්ද්‍රියං **සතින්ද්‍රියං.** පමාදෙ න කම්පතීති **සතිබලං.** යාථාවසති නිය්‍යානසති කුසලසතීති **සම්මාසති.** බුජ්ඣනකස්ස අඞ්ගොති බොජ්ඣඞ්ගො, පසට්ඨො සුන්දරො වා බොජ්ඣඞ්ගො සම්බොජ්ඣඞ්ගො, සතියෙව සම්බොජ්ඣඞ්ගො **සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො.**

එකායනමග්ගොති එකමග්ගො, අයං මග්ගො න ද්වෙධාපථභූතොති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො. අථ වා එකෙන අයිතබ්බොති එකායනො. එකෙනාති ගණසඞ්ගණිකං පහාය වූපකට්ඨෙන පවිවිත්තචිත්තෙන. අයිතබ්බො පටිපජ්ජිතබ්බො, අයන්ති වා එතෙනාති අයනො, සංසාරතො නිබ්බානං ගච්ඡතීති අත්ථො . එකස්ස අයනො එකායනො. එකස්සාති සෙට්ඨස්ස. සබ්බසත්තානං සෙට්ඨොව භගවා, තස්මා ''භගවතො''ති වුත්තං හොති. කිඤ්චාපි හි තෙන අඤ්ඤෙපි අයන්ති, එවං සන්තෙපි භගවතොව සො අයනො තෙන උප්පාදිතත්තා. යථාහ ''සො හි බ්‍රාහ්මණ භගවා අනුප්පන්නස්ස මග්ගස්ස උප්පාදෙතා''තිආදි (සං. නි. 1.215; පටි. ම. 3.5; ම. නි. 3.79). අයතීති වා අයනො, ගච්ඡති පවත්තතීති අත්ථො. එකස්මිං අයනො එකායනො. ඉමස්මිංයෙව ධම්මවිනයෙ පවත්තති, න අඤ්ඤත්ථාති වුත්තං හොති. යථාහ ''ඉමස්මිං ඛො, සුභද්ද, ධම්මවිනයෙ අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො උපලබ්භතී''ති (දී. නි. 2.214). දෙසනාභෙදොයෙව හෙසො, අත්ථතො පන එකොව. අපි ච එකං අයතීති එකායනො. පුබ්බභාගෙ නානාමුඛභාවනානයෙන පවත්තොපි අපරභාගෙ එකං නිබ්බානමෙව ගච්ඡතීති වුත්තං හොති. යථාහ බ්‍රහ්මා සහම්පති –

''එකායනං ජාතිඛයන්තදස්සී, මග්ගං පජානාති හිතානුකම්පී;
එතෙන මග්ගෙන තරිංසු පුබ්බෙ, තරිස්සන්ති යෙ ච තරන්ති ඔඝ''න්ති. (සං. නි. 5.384, 409);

මග්ගොති කෙනට්ඨෙන මග්ගො? නිබ්බානං ගමනට්ඨෙන, නිබ්බානත්ථිකෙහි මග්ගනීයට්ඨෙන ච. **උපෙතොති** ආසන්නං ගතො. **සමුපෙතොති** තතො ආසන්නතරං ගතො. උභයෙනපි සතියා අපරිහීනොති අත්ථො. **උපගතොති** උපගන්ත්වා ඨිතො. **සමුපගතොති** සම්පයුත්තො හුත්වා ඨිතො. ''උපාගතො සමුපාගතො''තිපි පාළි. උභයෙනාපි සතිසමීපං ආගතොති අත්ථො. **උපපන්නොති** අවියොගාපන්නො. **සමුපපන්නොති** පරිපුණ්ණො. **සමන්නාගතොති** අවිකලො විජ්ජමානො. ''උපෙතො සමුපෙතොති ද්වීහි පදෙහි පවත්තං කථිතං. උපගතො සමුපගතොති ද්වීහි පදෙහි පටිවෙධො. උපපන්නො සමුපපන්නො සමන්නාගතොති තීහි පදෙහි පටිලාභො කථිතො''ති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

ලොකෙ වා සා විසත්තිකාති යා එසා අනෙකප්පකාරෙන වුත්තා විසත්තිකා, සා ඛන්ධලොකෙ එව, න අඤ්ඤත්‍ර ඛන්ධෙහි පවත්තතීති අත්ථො. **ලොකෙ වා තං විසත්තිකන්ති** ඛන්ධලොකෙ එව පවත්තං එතං විසත්තිකසඞ්ඛාතං තණ්හං. **තරති** කාමෙ පරිවජ්ජෙන්තො. **උත්තරති** කිලෙසෙ පජහන්තො. **පතරති** තෙසං පතිට්ඨාහෙතුං ඡින්දන්තො. **සමතික්කමති** සංසාරං අතික්කමන්තො. **වීතිවත්තති** පටිසන්ධිඅභබ්බුප්පත්තිකං කරොන්තො. අථ වා **තරති උත්තරති** කායානුපස්සනෙන. **පතරති** වෙදනානුපස්සනෙන. **සමතික්කමති** චිත්තානුපස්සනෙන. අථ වා **තරති** සීලෙන. **උත්තරති** සමාධිනා. **පතරති** විපස්සනාය. **සමතික්කමති** මග්ගෙන. **වීතිවත්තති** ඵලෙනාති එවමාදිනා යොජෙතබ්බං.

4. චතුත්ථගාථාය අයං සඞ්ඛෙපත්ථො – යො එකං සාලිඛෙත්තාදිඛෙත්තං වා ඝරවත්ථාදිවත්ථුං වා කහාපණසඞ්ඛාතං හිරඤ්ඤං වා ගොඅස්සාදිභෙදං ගවාස්සං වා අන්තොජාතාදිදාසෙ වා භතකාදිකම්මකරෙ වා ඉත්ථිසඤ්ඤිතා ථියො වා ඤාතිබන්ධවාදිබන්ධූ වා අඤ්ඤෙ වා මනාපියරූපාදිකෙ පුථුකාමෙ අනුගිජ්ඣතීති. **සාලික්ඛෙත්තන්**ති යත්ථ සාලියො විරූහන්ති. **වීහික්ඛෙත්තාදීසු**පි එසෙව නයො. **වීහී**ති අවසෙසවීහයො. මොදයතීති **මුග්ගො. ඝරවත්ථුන්**ති ඝරපතිට්ඨාපනත්ථං කතාකතභූමිභාගො. කොට්ඨකවත්ථාදීසුපි එසෙව නයො. **කොට්ඨකො**ති ද්වාරකොට්ඨාදි. **පුරෙ**ති ඝරස්ස පුරතො. **පච්ඡා**ති ඝරස්ස පච්ඡතො. එත්ථ ආරාමෙන්ති චිත්තං තොසෙන්තීති **ආරාමො,** පුප්ඵෙනපි ඵලෙනපි ඡායායපි දකෙනපි රමන්තීති අත්ථො.

පසුකාදයොති එළකාදයො. **අන්තොජාතකො**ති අන්තොඝරදාසියා කුච්ඡිම්හි ජාතො. **ධනක්කීතකො**ති ධනෙන කිණිත්වා පරිවත්තෙත්වා ගහිතො. **සාමං වා**ති සයං වා. **දාසබ්‍යන්**ති දාසස්ස භාවො දාසබ්‍යං, තං දාසබ්‍යං. **උපෙතී**ති උපගච්ඡති. **අකාමකො වා**ති අත්තනො අරුචියා වා කරමරානීතො.

තෙ චත්තාරො පුනපි දස්සෙතුං **“ආමාය දාසාපි භවන්ති හෙකෙ”**ති ආහ. **ආමාය දාසා**ති අන්තොජාතදාසා. ‘‘යත්ථ දාසො ආමජාතො ඨිතො ථුල්ලානි ගච්ඡතී’’ති එත්ථාපි එතෙව වුත්තා. **ධනෙන කීතා**ති ධනදාසා. **සාමඤ්ච එකෙ**ති සයං දාසා. **භයාපණුන්නා**ති අකාමදාසා. භයෙන පණුන්නා ඛිපිතා.

භතකාති භතියා ජීවනකා. කසිකම්මාදිකම්මං කරොන්තීති **කම්මකරා. උපජීවිනො**ති සම්මන්තනාදිනා උපගන්ත්වා නිස්සයං කත්වා ජීවන්තීති උපජීවිනො.

ඉත්ථීති ථියති එතිස්සං ගබ්භොති ඉත්ථී. **පරිග්ගහො**ති සභායී සස්සාමිකා. මාතාපිතිබන්ධවාපි **ඤාතිබන්ධූ**. සගොත්තො **ගොත්තබන්ධූ**. එකාචරියකුලෙ වා එකජාතිමන්තං වා උග්ගහිතමන්තො **මන්තබන්ධූ**. ධනුසිප්පාදිසද්ධිං උග්ගහිතකො **සිප්පබන්ධූ**. ‘‘මිත්තබන්ධවාතිපි බන්ධූ’’ති කත්ථචි පොත්ථකෙ පාඨො දිස්සති.

ගිජ්ඣතීති කිලෙසකාමෙන පත්ථෙති. **අනුගිජ්ඣතී**ති අනු අනු ගිජ්ඣති පුනප්පුනං පත්ථෙති. **පලිගිජ්ඣතී**ති සමන්තතො පත්ථෙති. **පලිබජ්ඣතී**ති විසෙසෙන පත්ථෙති. ‘‘ඔළාරිකත්තෙන නිමිත්තග්ගාහවසෙන **ගිජ්ඣති, අනුගිජ්ඣති,** අනුබ්‍යඤ්ජනග්ගාහවසෙන **පලිගිජ්ඣති, පලිබජ්ඣතී’’**ති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

5. පඤ්චමගාථායං අයං සඞ්ඛෙපත්ථො – තං පුග්ගලං අබලඛ්‍යා කිලෙසා බලීයන්ති සහන්ති මද්දන්ති. සද්ධාබලාදිවිරහෙන වා අබලං තං පුග්ගලං අබලා කිලෙසා බලීයන්ති, අබලත්තා බලීයන්තීති අත්ථො. අථ වා තං කාමගිද්ධං කාමරත්තං කාමපරියෙසන්තඤ්ච සීහාදයො ච පාකටපරිස්සයා, කායදුච්චරිතාදයො ච අපාකටපරිස්සයා මද්දන්ති. තතො අපාකටපරිස්සයෙහි අභිභූතං තං පුග්ගලං ජාතිආදිදුක්ඛං භින්නං නාවං උදකං විය අන්වෙති.

අබලාති නත්ථි එතෙසං බලන්ති අබලා, බලවිරහිතා. **දුබ්බලා**ති මන්දපයොගාබලෙන කත්තබ්බකිච්චවිරහිතා . **අප්පබලා**ති අප්පං පරිත්තං එතෙසං බලන්ති අප්පබලා, යුජ්ඣිතුං අසමත්ථා. **අප්පථාමකා**ති අප්පො පරිත්තො ථාමො එතෙසං වායාමො උස්සාහොති අප්පථාමකා. **හීනා නිහීනා** පයොගහීනෙන. **ඔමකා** ථාමහීනෙන. **ලාමකා** පච්චයහීනෙන. **ඡතුක්කා** අජ්ඣාසයහීනෙන. **පරිත්තා** පත්තිහීනෙන. **සහන්තී**ති මද්දන්ති ඝට්ටනං උප්පාදෙන්ති. **පරිසහන්තී**ති සබ්බතො මද්දන්ති. **අභිභවන්ති** අපරාපරං උප්පත්තිවසෙන. **අජ්ඣොත්ථරන්ති** පුනප්පුනං උප්පත්තිවසෙන. **පරියාදියන්ති** සුස්සොසෙත්වා ඛාදනෙන. **මද්දන්ති** කුසලුප්පත්තිනිවාරණෙන.

සද්ධාබලන්ති සද්දහන්ති එතාය, සයං වා සද්දහති, සද්දහනමත්තමෙව වා එසාති සද්ධා. සා සද්දහනලක්ඛණා, ඔකප්පනලක්ඛණා වා, සම්පසාදනරසා උදකප්පසාදකමණි විය. පක්ඛන්දනරසා වා ඔඝුත්තරණො විය. අකාලුසියපච්චුපට්ඨානා, අධිමුත්තිපච්චුපට්ඨානා වා. සද්ධෙය්‍යවත්ථුපදට්ඨානා, සොතාපත්තියඞ්ගපදට්ඨානා වා. සා හත්ථවිත්තබීජානි විය දට්ඨබ්බා. අසද්ධියෙ න කම්පතීති **සද්ධාබලං. වීරියබලන්**ති වීරස්ස භාවො වීරියං, වීරානං වා කම්මං වීරියං, විධිනා වා නයෙන උපායෙන ඊරයිතබ්බං පවත්තයිතබ්බන්ති වීරියං. තං පනෙතං උපත්ථම්භනලක්ඛණඤ්ච පග්ගහණලක්ඛණඤ්ච වීරියං, සහජාතානං උපත්ථම්භනරසං, අසංසීදනභාවපච්චුපට්ඨානං, ‘‘සංවිග්ගො යොනිසො පදහතී’’ති වචනතො (අ. නි. 4.113) සංවෙගපදට්ඨානං, වීරියාරම්භවත්ථුපදට්ඨානං වා. සම්මා ආරද්ධං සබ්බසම්පත්තීනං මූලන්ති දට්ඨබ්බං. කොසජ්ජෙ න කම්පතීති **වීරියබලං**. සතියා ලක්ඛණාදීනි වුත්තානෙව.

මුට්ඨස්සච්චෙ න කම්පතීති **සතිබලං**. සහජාතානි සම්මා ආධීයති ඨපෙතීති සමාධි. සො පාමොක්ඛලක්ඛණො අවික්ඛෙපලක්ඛණො වා, සහජාතානං ධම්මානං ආරම්මණෙ සම්පිණ්ඩනරසො න්හානියචුණ්ණානං උදකං විය, උපසමපච්චුපට්ඨානො, ඤාණපච්චුපට්ඨානො වා. ‘‘සමාහිතො යථාභූතං පජානාති පස්සතී’’ති හි වුත්තං. විසෙසතො සුඛපදට්ඨානො නිවාතෙ පදීපච්චීනං ඨිති විය චෙතසො ඨිතීති දට්ඨබ්බො. උද්ධච්චෙ න කම්පතීති **සමාධිබලං**. පජානාතීති පඤ්ඤා. කිං පජානාති? ‘‘ඉදං දුක්ඛ’’න්තිආදිනා (මහාව. 15) නයෙන අරියසච්චානි. සා යථාසභාවපටිවෙධලක්ඛණා, අක්ඛලිතපටිවෙධලක්ඛණා වා කුසලිස්සාසඛිත්තඋසුපටිවෙධො විය, විසයොභාසනරසා පදීපො විය, අසම්මොහපච්චුපට්ඨානා අරඤ්ඤගතසුදෙසකො විය. අවිජ්ජාය න කම්පතීති **පඤ්ඤාබලං. හිරිබලං ඔත්තප්පබලන්**ති අහිරිකෙ න කම්පතීති හිරිබලං. අනොත්තප්පෙ න කම්පතීති ඔත්තප්පබලං. අයං උභයවසෙන

අත්ථවණ්ණනා හොති. කායදුච්චරිතාදීහි හිරීයතීති හිරී, ලජ්ජායෙතං අධිවචනං. තෙහි එව ඔත්තප්පතීති ඔත්තප්පං, පාපතො උබ්බෙගස්සෙතං අධිවචනං.

තෙසං නානාකරණදීපනත්ථං – ‘‘සමුට්ඨානං අධිපති, ලජ්ජාදිලක්ඛණෙන වා’’ති ඉමං මාතිකං ඨපෙත්වා අයං විත්ථාරකථා වුත්තා – අජ්ඣත්තසමුට්ඨානා හිරී නාම, බහිද්ධාසමුට්ඨානං ඔත්තප්පං නාම. අත්තාධිපති හිරී නාම, ලොකාධිපති ඔත්තප්පං නාම. ලජ්ජාසභාවසණ්ඨිතා හිරී නාම, භයසභාවසණ්ඨිතං ඔත්තප්පං නාම. සප්පතිස්සවලක්ඛණා හිරී නාම, වජ්ජභීරුකභයදස්සාවිලක්ඛණං ඔත්තප්පං නාම.

තත්ථ අජ්ඣත්තසමුට්ඨානං හිරිං චතූහි කාරණෙහි සමුට්ඨාපෙති – ජාතිං පච්චවෙක්ඛිත්වා, වයං පච්චවෙක්ඛිත්වා, සූරභාවං පච්චවෙක්ඛිත්වා, බාහුසච්චං පච්චවෙක්ඛිත්වා. කථං? ‘‘පාපකරණං නාමෙතං න ජාතිසම්පන්නානං කම්මං, හීනජච්චානං කෙවට්ටාදීනං ඉදං කම්මං, මාදිසස්ස ජාතිසම්පන්නස්ස ඉදං කම්මං කාතුං න යුත්ත’’න්ති එවං තාව ජාතිං පච්චවෙක්ඛිත්වා පාණාතිපාතාදිපාපං අකරොන්තො හිරිං සමුට්ඨාපෙති. තථා ‘‘පාපකරණං නාමෙතං දහරෙහි කත්තබ්බං කම්මං, මාදිසස්ස වයෙ ඨිතස්ස ඉදං කම්මං කාතුං න යුත්ත’’න්ති එවං වයං පච්චවෙක්ඛිත්වා පාණාතිපාතාදිපාපං අකරොන්තො හිරිං සමුට්ඨාපෙති. තථා ‘‘පාපකම්මං නාමෙතං දුබ්බලජාතිකානං කම්මං, මාදිසස්ස සූරභාවසම්පන්නස්ස ඉදං කම්මං කාතුං න යුත්ත’’න්ති එවං සූරභාවං පච්චවෙක්ඛිත්වා පාණාතිපාතාදිපාපං අකරොන්තො හිරිං සමුට්ඨාපෙති. තථා ‘‘පාපකම්මං නාමෙතං අන්ධබාලානං කම්මං, න පණ්ඩිතානං. මාදිසස්ස පණ්ඩිතස්ස බහුස්සුතස්ස ඉදං කම්මං කාතුං න යුත්ත’’න්ති එවං බාහුසච්චං පච්චවෙක්ඛිත්වා පාණාතිපාතාදිපාපං අකරොන්තො හිරිං සමුට්ඨාපෙති. එවං අජ්ඣත්තසමුට්ඨානං හිරිං චතූහි කාරණෙහි සමුට්ඨාපෙති. සමුට්ඨාපෙත්වා ච පන අත්තනො චිත්තෙ හිරිං පවෙසෙත්වා පාපකම්මං න කරොති. එවං අජ්ඣත්තසමුට්ඨානා හිරී නාම හොති. කථං බහිද්ධාසමුට්ඨානං ඔත්තප්පං නාම? ‘‘සචෙ ත්වං පාපකම්මං කරිස්සසි, චතූසු පරිසාසු ගරහප්පත්තො භවිස්සසි –

‘‘ගරහිස්සන්ති තං විඤ්ඤූ, අසුචිං නාගරිකො යථා;
වජ්ජිතො සීලවන්තෙහි, කථං භික්ඛු කරිස්සසී’’ති. (ධ. ස. අට්ඨ. 1 කාමාවචරකුසල ධම්මුද්දෙසකථා) –

එවං පච්චවෙක්ඛන්තො හි බහිද්ධාසමුට්ඨිතෙන ඔත්තප්පෙන පාපකම්මං න කරොති, එවං බහිද්ධාසමුට්ඨානං ඔත්තප්පං නාම හොති.

කථං අත්තාධිපති හිරී නාම? ඉධෙකච්චො කුලපුත්තො අත්තානං අධිපතිං ජෙට්ඨකං කත්වා ‘‘මාදිසස්ස සද්ධාපබ්බජිතස්ස බහුස්සුතස්ස ධුතඞ්ගධරස්ස න යුත්තං පාපකම්මං කාතු’’න්ති පාපං න කරොති. එවං අත්තාධිපති හිරී නාම හොති. තෙනාහ භගවා ‘‘සො අත්තානංයෙව අධිපතිං කරිත්වා අකුසලං පජහති, කුසලං භාවෙති, සාවජ්ජං පජහති, අනවජ්ජං භාවෙති, සුද්ධං අත්තානං පරිහරතී’’ති (ධ. ස. අට්ඨ. 1 කාමාවචරකුසල ධම්මුද්දෙසකථා; අ. නි. 3.40).

කථං ලොකාධිපති ඔත්තප්පං නාම? ඉධෙකච්චො කුලපුත්තො ලොකං අධිපතිං ජෙට්ඨකං කත්වා පාපකම්මං න කරොති. යථාහ –

‘‘මහා ඛො පනායං ලොකසන්නිවාසො, මහන්තස්මිං ඛො පන ලොකසන්නිවාසෙ සන්ති සමණබ්‍රාහ්මණා ඉද්ධිමන්තො දිබ්බචක්ඛුකා පරචිත්තවිදුනො, තෙ දූරතොපි පස්සන්ති, ආසන්නාපි න දිස්සන්ති, චෙතසාපි චිත්තං ජානන්ති. තෙපි මං එවං ජානෙය්‍යුං ‘පස්සථ භො ඉමං කුලපුත්තං සද්ධාය අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිතො සමානො වොකිණ්ණො විහරති පාපකෙහි අකුසලෙහි ධම්මෙහී’ති. දෙවතාපි ඛො සන්ති ඉද්ධිමන්තිනියො දිබ්බචක්ඛුකා පරචිත්තවිදුනියො, තා දූරතොපි පස්සන්ති, ආසන්නාපි න දිස්සන්ති, චෙතසාපි චිත්තං ජානන්ති. තාපි මං එවං ජානෙය්‍යුං ‘පස්සථ භො ඉමං කුලපුත්තං සද්ධාය අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිතො සමානො වොකිණ්ණො විහරති පාපකෙහි අකුසලෙහි ධම්මෙහී’ති. සො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති ‘ආරද්ධං ඛො පන මෙ වීරියං භවිස්සති අසල්ලීනං, උපට්ඨිතා සති අසම්මුට්ඨා, පස්සද්ධො කායො අසාරද්ධො, සමාහිතං චිත්තං එකග්ග’න්ති. සො ලොකංයෙව අධිපතිං කරිත්වා අකුසලං පජහති, කුසලං භාවෙති, සාවජ්ජං පජහති, අනවජ්ජං භාවෙති, සුද්ධං අත්තානං පරිහරතී’’ති (ධ. ස. අට්ඨ. 1 කාමාවචරකුසල ධම්මුද්දෙසකථා; අ. නි. 3.40).

එවං ලොකාධිපති ඔත්තප්පං නාම හොති. ‘‘ලජ්ජාසභාවසණ්ඨිතා හිරී, භයසභාවසණ්ඨිතං ඔත්තප්ප’’න්ති එත්ථ පන ලජ්ජාති ලජ්ජනාකාරො, තෙන සභාවෙන සණ්ඨිතා හිරී. භයන්ති අපායභයං, තෙන සභාවෙන සණ්ඨිතං ඔත්තප්පං. තදුභයම්පි පාපපරිවජ්ජනෙ පාකටං හොති. එකච්චො හි යථා නාම එකො කුලපුත්තො උච්චාරපස්සාවාදීනි කරොන්තො ලජ්ජිතබ්බයුත්තකං එකං දිස්වා ලජ්ජනාකාරප්පත්තො භවෙය්‍ය හීළිතො, එවමෙව අජ්ඣත්තං ලජ්ජීධම්මං ඔක්කමිත්වා පාපකම්මං න කරොති. එකච්චො අපායභයභීතො හුත්වා පාපකම්මං න කරොති.

තත්‍රිදං ඔපම්මං – යථා හි ද්වීසු අයොගුළෙසු එකො සීතලො භවෙය්‍ය ගූථමක්ඛිතො, එකො උණ්හො ආදිත්තො. තත්ථ පණ්ඩිතො සීතලං ගූථමක්ඛිතත්තා ජිගුච්ඡන්තො න ගණ්හාති, ඉතරං ඩාහභයෙන. තත්ථ සීතලස්ස ගූථමක්ඛනජිගුච්ඡාය අගණ්හනං විය අජ්ඣත්තං ලජ්ජීධම්මං ඔක්කමිත්වා පාපස්ස අකරණං, උණ්හස්ස ඩාහභයෙන අගණ්හනං විය අපායභයෙන පාපස්ස අකරණං වෙදිතබ්බං.

''සප්පතිස්සවලක්ඛණා හිරී, වජ්ජභීරුකභයදස්සාවිලක්ඛණං ඔත්තප්ප''න්ති ඉදම්පි ද්වයං පාපපරිවජ්ජනෙ එව පාකටං හොති. එකච්චො හි ජාතිමහත්තපච්චවෙක්ඛණා සත්ථුමහත්තපච්චවෙක්ඛණා දායජ්ජමහත්තපච්චවෙක්ඛණා සබ්‍රහ්මචාරිමහත්තපච්චවෙක්ඛණාති චතූහි කාරණෙහි සප්පතිස්සවලක්ඛණං හිරිං සමුට්ඨාපෙත්වා පාපං න කරොති. එකච්චො අත්තානුවාදභයං පරානුවාදභයං දණ්ඩභයං දුග්ගතිභයන්ති චතූහාකාරෙහි වජ්ජභීරුකභාවදස්සාවිලක්ඛණං ඔත්තප්පං සමුට්ඨාපෙත්වා පාපං න කරොති. තත්ථ ජාතිමහත්තපච්චවෙක්ඛණාදීනි චෙව අත්තානුවාදභයාදීනි ච විත්ථාරෙත්වා කථෙතබ්බානි. එවං වුත්තං සත්තවිධං බලං යස්ස පුග්ගලස්ස නත්ථි, තෙ කිලෙසා තං පුග්ගලං සහන්ති…පෙ…. පරියාදියන්ති මද්දන්තීති.

ද්වෙ පරිස්සයාති පාකටාපාකටවසෙන ද්වෙ එව උපද්දවා, න එකං, න තීණි. තෙ විභාගතො දස්සෙතුං **''කතමෙ පාකටපරිස්සයා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **කොකාති** කෙකා. අයමෙව වා පාඨො. **චොරාති** චොරියකම්මෙහි යුත්තා. **මාණවාති** සාහසිකකම්මෙහි යුත්තා. **කතකම්මාති** සන්ධිච්ඡෙදාදිකතචොරිකකම්මා. **අකතකම්මාති** තං කම්මං කාතුං නික්ඛන්තා. එත්ථ **අස්සූති** භවෙය්‍යුන්ති අත්ථො. **චක්ඛුරොගොති** චක්ඛුස්මිං උප්පන්නරොගො, රුජතීති රොගො. චක්ඛුරොගොතිආදයො වත්ථුවසෙන වෙදිතබ්බා. නිබ්බත්තිතපසාදානඤ්හි රොගො නාම නත්ථි. **කණ්ණරොගොති** බහිකණ්ණරොගො. **මුඛරොගොති** මුඛෙ උප්පන්නරොගො. **දන්තරොගොති** දන්තසූලං. **කාසොති** ඛයරොගො. **සාසොති** ස්වාසො උග්ගාරරොගො. **පිනාසොති** බහිනාසිකාය රොගො. **ඩාහොති** අබ්භන්තරෙ උප්පජ්ජනකො උණ්හො. **මුච්ඡාති** සතිවිස්සජ්ජනකා. **පක්ඛන්දිකාති** ලොහිතපක්ඛන්දිකා අතිසාරො. **සූලාති** ආමසූලා කුච්ඡිවාතො. **විසූචිකාති** මහන්තො විරෙචනකො. **කිලාසොති** සබලො. **සොසොති** සුක්ඛනකො සොසබ්‍යාධි. **අපමාරොති** අමනුස්සග්ගාහො වෙරියක්ඛාබාධො. **දද්දූති** දද්දුපීළකා. **කණ්ඩූති** ඛුද්දකපීළකා. **කච්ඡූති** මහාකච්ඡු. **රඛසාති** නඛෙහි විලිඛිතට්ඨානෙ රොගො. ''නඛසා''තිපි පාළි. **විතච්ඡිකාති** හත්ථතලපාදතලෙසු හීරං හීරං කත්වා ඵාලෙන්තො උප්පජ්ජනකරොගො. **ලොහිතපිත්තන්ති** සොණිතපිත්තං, රත්තපිත්තන්ති වුත්තං හොති. **මධුමෙහොති** සරීරබ්භන්තරෙ උක්කට්ඨරොගො. වුත්තඤ්හෙතං ''අපි ච මධුමෙහො ආබාධො උක්කට්ඨො''ති (පාචි. 15).

අංසාති අරිසරොගො. **පීළකාති** ලොහිතපීළකා. භගං දාලයතීති **භගන්දලා,** වච්චමග්ගං ඵාලෙතීති අත්ථො. **පිත්තසමුට්ඨානාති** පිත්තෙන සමුට්ඨානං උප්පත්ති එතෙසන්ති පිත්තසමුට්ඨානා. තෙ කිර ද්වත්තිංස හොන්ති. **සෙම්හසමුට්ඨානාදීසුපි** එසෙව නයො. **සන්නිපාතිකාති** වාතපිත්තසෙම්හානං සන්නිපාතෙන එකීභාවෙන උප්පන්නා. ආබාධට්ඨෙන **ආබාධා. උතුපරිණාමජාති** උතුපරිණාමෙන. **අච්චුණ්හාති** සීතෙන උප්පජ්ජනකරොගා. **විසමපරිහාරජාති** අතිට්ඨානනිසජ්ජාදිනා විසමපරිහාරෙන ජාතා. **ඔපක්කමිකාති** වධබන්ධනාදිනා උපක්කමෙන ජාතා. **කම්මවිපාකජාති** බලවකම්මවිපාකසම්භූතා. **සීතං උණ්හං…පෙ…. සම්ඵස්සොති** ඉමෙ පාකටා එව. **ඉති වාති** එවං වා. **ඉමෙ වුච්චන්තීති** නිගමෙන්තො ආහ.

කතමෙ පටිච්ඡන්නපරිස්සයාති අපාකටා අවිජ්ජාදිතථපද්දවා කතමෙති පුච්ඡති. තත්ථ **කායදුච්චරිතන්ති** පාණාතිපාතඅදින්නාදානමිච්ඡාචාරචෙතනා වෙදිතබ්බා. **වචීදුච්චරිතන්ති** මුසාවාදපිසුණවාචාඵරුසවාචාසම්ඵප්පලාපචෙතනා වෙදිතබ්බා. **මනොදුච්චරිතන්ති** අභිජ්ඣාබ්‍යාපාදමිච්ඡාදිට්ඨියො වෙදිතබ්බා. කායෙ පවත්තං, කායතො වා පවත්තං, දුට්ඨු චරිතං, කිලෙසපූතිකත්තා වා දුට්ඨු චරිතන්ති කායදුච්චරිතං. වචීමනොදුච්චරිතෙසුපි එසෙව නයො.

කාමීයන්තීති කාමා, පඤ්ච කාමගුණා. කාමෙසු ඡන්දො කාමච්ඡන්දො. කාමයතීති වා කාමො, කාමො එව ඡන්දො, කාමච්ඡන්දො න කත්තුකම්‍යතාඡන්දො, න ධම්මච්ඡන්දො වා. කාමතණ්හාව එවංනාමිකා. කුසලධම්මෙ නීවරතීති නීවරණං, කාමච්ඡන්දො එව නීවරණං **කාමච්ඡන්දනීවරණං**. එවං සෙසෙසුපි. බ්‍යාපජ්ජති තෙන චිත්තං පූතිභාවං උපගච්ඡති, බ්‍යාපාදයති වා විනයාචාරරූපසම්පත්තිහිතසුඛාදීනීති වා **බ්‍යාපාදො**. ථිනනතා ථිනං. මිද්ධනතා මිද්ධං, අනුස්සාහසංහනනතා අසත්තිවිඝාතතා චාති අත්ථො. ථිනඤ්ච මිද්ධඤ්ච **ථිනමිද්ධං**. තත්ථ ථිනං අනුස්සාහනලක්ඛණං, වීරියවිනොදනරසං, සංසීදනපච්චුපට්ඨානං. මිද්ධං අකම්මඤ්ඤතාලක්ඛණං, ඔනහනරසං, ලීනභාවපච්චුපට්ඨානං, පචලායිකානිද්දාපච්චුපට්ඨානං වා. උභයම්පි අරතිතන්දිවිජම්භිතාදීසු අයොනිසොමනසිකාරපදට්ඨානන්ති.

උද්ධතස්ස භාවො **උද්ධච්චං**. තං අවූපසමලක්ඛණං වාතාභිඝාතචලජලං විය, අනවට්ඨානරසං වාතාභිඝාතචලධජපටාකං විය, භන්තත්තපච්චුපට්ඨානං පාසාණාභිඝාතසමුද්ධතභස්මං විය , චෙතසො අවූපසමෙ අයොනිසොමනසිකාරපදට්ඨානං. චිත්තවික්ඛෙපොති දට්ඨබ්බං. කුච්ඡිතං කතං කුකතං, තස්ස භාවො **කුක්කුච්චං**. තං පච්ඡානුතාපලක්ඛණං, කතාකතානුසොචනරසං, විප්පටිසාරපච්චුපට්ඨානං, කතාකතපදට්ඨානං දාසබ්‍යං විය දට්ඨබ්බං . උද්ධච්චඤ්ච කුක්කුච්චඤ්ච **උද්ධච්චකුක්කුච්චං**. විගතා චිකිච්ඡාති **විචිකිච්ඡා,** සභාවං වා විචිනන්තො එතාය කිච්ඡති කිලමතීති **විචිකිච්ඡා,** සා සංසයලක්ඛණා, සංසප්පනරසා, අනිච්ඡයපච්චුපට්ඨානා, අනෙකංසග්ගාහපච්චුපට්ඨානා වා, අයොනිසොමනසිකාරපදට්ඨානා. පටිපත්තිඅන්තරායකරාති දට්ඨබ්බා.

රජ්ජනලක්ඛණො **රාගො**. දුස්සනලක්ඛණො **දොසො**. මුය්හනලක්ඛණො **මොහො**. කුජ්ඣනලක්ඛණො **කොධො,** චණ්ඩික්කලක්ඛණො වා, ආඝාතකරණරසො, දූසනපච්චුපට්ඨානො. උපනන්ධනලක්ඛණො **උපනාහො,**

වෙරඅප්පටිනිස්සජ්ජනරසො, කොධානුබන්ධභාවපච්චුපට්ඨානො. වුත්තඤ්චෙතං ‘‘පුබ්බකාලං කොධො, අපරකාලං උපනාහො’’තිආදි (විභ. 891).

පරගුණමක්ඛනලක්ඛණො **මක්ඛො**. තෙසං විනාසනරසො, තදච්ඡාදනපච්චුපට්ඨානො. යුගග්ගාහලක්ඛණො **පළාසො,** පරගුණෙහි අත්තනො ගුණානං සමීකරණරසො, පරෙසං ගුණප්පමාණෙන උපට්ඨානපච්චුපට්ඨානො.

පරසම්පත්තිඛීයනලක්ඛණා **ඉස්සා,** තස්ස අක්ඛමනලක්ඛණා වා, තත්ථ අනභිරතිරසා, තතො විමුඛභාවපච්චුපට්ඨානා. අත්තනො සම්පත්තිනිගූහනලක්ඛණං **මච්ඡරියං,** අත්තනො සම්පත්තියා පරෙහි සාධාරණභාවං අක්ඛමනරසං, සඞ්කොචනපච්චුපට්ඨානං.

කතපාපපටිච්ඡාදනලක්ඛණා **මායා,** තස්ස නිගූහනරසා, තදාවරණපච්චුපට්ඨානා. අත්තනො අවිජ්ජමානගුණප්පකාසනලක්ඛණං **සාඨෙය්‍යං,** තෙසං සමුදාහරණරසං, සරීරාකාරෙහිපි තෙසං විභූතකරණපච්චුපට්ඨානං.

චිත්තස්ස උද්ධුමාතභාවලක්ඛණො **ථම්භො,** අප්පතිස්සවවුත්තිරසො, අමද්දවපච්චුපට්ඨානො. කරණුත්තරියලක්ඛණො **සාරම්භො,** විපච්චනීකතාරසො, අගාරවපච්චුපට්ඨානො.

උණ්ණතිලක්ඛණො **මානො,** අහංකාරරසො, උද්ධුමාතභාවපච්චුපට්ඨානො. අබ්භුණ්ණතිලක්ඛණො **අතිමානො,** අතිවිය අහංකාරරසො, අච්චුද්ධුමාතභාවපච්චුපට්ඨානො.

මත්තභාවලක්ඛණො **මදො,** මදග්ගහණරසො, උම්මාදපච්චුපට්ඨානො . පඤ්චසු කාමගුණෙසු චිත්තස්ස වොස්සග්ගලක්ඛණො **පමාදො,** වොස්සග්ගානුප්පදානරසො, සතිවිප්පවාසපච්චුපට්ඨානොති එවං ඉමෙසං ධම්මානං ලක්ඛණාදීනි වෙදිතබ්බානි. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන ‘‘තත්ථ කතමො කොධො’’තිආදිනා විභඞ්ගෙ (විභ. 891) වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

විසෙසතො චෙත්ථ ආමිසගිද්ධො අත්තනා අලභන්තො අඤ්ඤස්ස ලාභිනො කුජ්ඣති, තස්ස සකිං උප්පන්නො කොධො කොධොයෙව. තදුත්තරි උපනාහො. සො එවං කුද්ධො උපනය්හන්තො ච සන්තෙපි අඤ්ඤස්ස ලාභිනො ගුණං මක්ඛෙති ‘‘අහම්පි තාදිසො’’ති ච යුගග්ගාහං ගණ්හාති. අයමස්ස මක්ඛො ච පලාසො ච, සො එවං මක්ඛී පලාසී තස්ස ලාභසක්කාරාදීසු ‘‘කිං ඉමස්ස ඉමිනා’’ති ඉස්සති පදුස්සති, අයමස්ස ඉස්සා. සචෙ පනස්ස කාචි සම්පත්ති හොති, තස්සා තෙන සාධාරණභාවං න සහති, ඉදමස්ස මච්ඡෙරං. ලාභහෙතු ඛො පන අත්තනො සන්තෙපි දොසෙ පටිච්ඡාදෙති, අයමස්ස මායා. අසන්තෙපි ගුණෙ පකාසෙති, ඉදමස්ස සාඨෙය්‍යං. සො එවං පටිපන්නො සචෙ පන යථාධිප්පායං ලාභං ලභති, තෙන ථද්ධො හොති අමුදුචිත්තො ‘‘න ඉදං එවං කාතබ්බ’’න්ති ඔවදිතුං අසක්කුණෙය්‍යො, අයමස්ස ථම්භො. සචෙ පන නං කොචි කිඤ්චි වදති ‘‘න ඉදං එවං කාතබ්බ’’න්ති, තෙන සාරද්ධචිත්තො හොති, භාකුටිකමුඛො ‘‘කො මෙ ත්ව’’න්ති පසය්හභාණී, අයමස්ස සාරම්භො. තතො ථම්භෙන ‘‘අහමෙව සෙය්‍යො’’ති අත්තානං මඤ්ඤන්තො මානී හොති. සාරම්භෙන ‘‘කෙ ඉමෙ’’ති පරෙ අතිමඤ්ඤන්තො අතිමානී, අයමස්ස මානො ච අතිමානො ච. සො තෙහි මානාතිමානෙහි ජාතිමදාදිඅනෙකරූපං මදං ජනෙති, මත්තො සමානො කාමගුණාදිභෙදෙසු වත්ථූසු පමජ්ජති, අයමස්ස මදො ච පමාදො චාති වෙදිතබ්බං.

සබ්බෙ කිලෙසාති සබ්බෙපි අකුසලා ධම්මා. උපතාපනට්ඨෙන විබාධනට්ඨෙන ච **කිලෙසා**. කිලෙසපූතිකත්තා **දුච්චරිතා**. කිලෙසදරථකරණට්ඨෙන **දරථා**. අන්තොඩාහාදිකරණට්ඨෙන **පරිළාහා**. සදා තාපනට්ඨෙන **සන්තාපා**. අකොසල්ලසම්භූතට්ඨෙන අභිසඞ්ඛරණට්ඨෙන ච සබ්බෙ **අකුසලාභිසඞ්ඛාරා**.

කෙනට්ඨෙනාති කෙන අත්ථෙන. අභිභවනාදිතිවිධං අත්ථං දස්සෙතුං **‘‘පරිසහන්තීති පරිස්සයා’’**තිආදිමාහ. **පරිසහන්තීති** දුක්ඛං උප්පාදෙන්ති අභිභවන්ති. **පරිහානාය සංවත්තන්තීති** කුසලානං ධම්මානං පරිච්චජනාය සංවත්තන්ති. **තත්‍රාසයාති** තස්මිං සරීරෙ අකුසලා ධම්මා ආසයන්ති නිවසන්ති උප්පජ්ජන්තීති අත්ථො. **තෙ පරිස්සයාති** කායදුච්චරිතාදයො උපද්දවා. **කුසලානං ධම්මානං අන්තරායායාති** උපරි වත්තබ්බානං සම්මාපටිපදාදිතො කොසල්ලසම්භූතානං ධම්මානං අන්තරධානාය අදස්සනත්ථාය සංවත්තන්ති. **සම්මාපටිපදායාති** සුන්දරාය පසට්ඨාය වා පටිපදාය, න මිච්ඡාපටිපදාය. **අනුලොමපටිපදායාති** අවිරුද්ධපටිපදාය, න පටිලොමපටිපදාය. **අපච්චනීකපටිපදායාති** න පච්චනීකපටිපදාය, අපච්චත්ථිකපටිපදාය. **අන්වත්ථපටිපදායාති** අත්ථඅනුගතාය පටිපදාය, උපරූපරි වඩ්ඪිතාය පටිපදාය. යථා අත්ථො, තථා පටිපජ්ජිතබ්බාය පටිපදායාති වුත්තං හොති. ‘‘අත්තත්ථපටිපදායා’’තිපි පාළි, තං න සුන්දරං. **ධම්මානුධම්මපටිපදායාති** ධම්මො නාම නවලොකුත්තරධම්මො. අනුධම්මො නාම විපස්සනාදි. තස්ස ධම්මස්ස අනුරූපා ධම්මපටිපදා ධම්මානුධම්මපටිපදා, තස්සා ධම්මානුධම්මපටිපදාය.

සීලෙසු පරිපූරිකාරිතායාති පාතිමොක්ඛසීලෙසු පාරිපූරිං කත්වා ඨිතතාය. **ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතායාති** ‘‘චක්ඛුනා රූපං දිස්වා’’තිආදිනා (දී. නි. 1.213; අ. නි. 3.16; ම. නි. 2.24; චූළනි. මෙත්තගූමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 18) නයෙන

වුත්තෙසු මනච්ඡට්ඨෙසු ඉන්ද්‍රියෙසු සුගොපිතද්වාරභාවස්ස. **භොජනෙ මත්තඤ්ඤුතායා**ති පටිග්ගහණාදීසු පමාණයුත්තතාය. අලංසාටකාදිං මුඤ්චිත්වා මිතභොජනතාය.

ජාගරියානුයොගස්සාති ''දිවසං චඞ්කමෙන නිසජ්ජාය ආවරණීයෙහි ධම්මෙහී''ති (අ. නි. 3.16; ම. නි. 2.24) එවමාදිනා නයෙන පඤ්ච ජාගරණධම්මෙ අනුයොගස්ස. **සතිසම්පජඤ්ඤස්සා**ති සබ්බකම්මට්ඨානභාවනානුයුත්තානං සබ්බයොගීනං සබ්බදා උපකාරකස්ස සතිසම්පජඤ්ඤස්ස.

සතිපට්ඨානානන්ති ආරම්මණෙසු ඔක්කන්තිත්වා පක්කන්දිත්වා උපට්ඨානතො පට්ඨානං, සතියෙව පට්ඨානං සතිපට්ඨානං. කායවෙදනාචිත්තධම්මෙසු පනස්සා අසුභදුක්ඛානිච්චානත්තාකාරගහණවසෙන සුභසුඛනිච්චත්තසඤ්ඤාපහානකිච්චසාධනවසෙන ච පවත්තිතො චතුධා පභෙදො හොති, තෙසං චතුන්නං සතිපට්ඨානානං.

චතුන්නං සම්මප්පධානානන්ති පදහන්ති එතෙනාති පධානං, සොභනං පධානං සම්මප්පධානං, සම්මා වා පදහන්ති එතෙනාති සම්මප්පධානං, සොභනං වා තං කිලෙසවිරූපත්තවිරහතො, පධානඤ්ච හිතසුඛනිප්ඵාදකට්ඨෙන සෙට්ඨභාවාවහනතො, පධානභාවකරණතො චාති සම්මප්පධානං, වීරියස්සෙතං අධිවචනං. උප්පන්නුප්පන්නානං අනුප්පන්නුප්පන්නානඤ්ච චතුන්නං අකුසලකුසලානං පහානානුප්පත්තිඋප්පාදට්ඨිතිකිච්චසාධනවසෙන පවත්තිතො පනස්ස චතුධා පභෙදො හොති, තෙසං චතුන්නං සම්මප්පධානානං.

චතුන්නං ඉද්ධිපාදානන්ති එත්ථ ඡන්දවීරියචිත්තවීමංසාසු එකෙකො ඉජ්ඣතීති ඉද්ධි, සමිජ්ඣති නිප්ඵජ්ජතීති අත්ථො. ඉජ්ඣන්ති වා එතාය සත්තා ඉද්ධා වුද්ධා උක්කංසගතා හොන්තීති ඉද්ධි. පඨමෙන අත්ථෙන ඉද්ධියෙව පාදොති ඉද්ධිපාදො, ඉද්ධිකොට්ඨාසොති අත්ථො. දුතියෙන අත්ථෙන ඉද්ධියා පාදොති ඉද්ධිපාදො, පාදොති පතිට්ඨා අධිගමුපායොති අත්ථො. තෙන හි යස්මා උපරූපරිවිසෙසසඞ්ඛාතං ඉද්ධිං පජ්ජන්ති පාපුණන්ති, තස්මා පාදොති වුච්චති. තෙසං චතුන්නං ඉද්ධිපාදානං.

සත්තන්නං බොජ්ඣඞ්ගානන්ති බොධියා, බොධිස්ස වා අඞ්ගාති බොජ්ඣඞ්ගා. ඉදං වුත්තං හොති, යා එසා ධම්මසාමග්ගී යාය ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ උප්පජ්ජමානාය ලීනුද්ධච්චපතිට්ඨානායූහනකාමසුඛත්තකිලමථානුයොගඋච්ඡෙදසස්සතාභිනිවෙසාදීනං අනෙකෙසං උපද්දවානං පටිපක්ඛභූතාය සතිධම්මවිචයවීරියපීතිපස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාසඞ්ඛාතාය ධම්මසාමග්ගියා අරියසාවකො බුජ්ඣතීති කත්වා ''බොධී''ති වුච්චති, **බුජ්ඣතී**ති කිලෙසසන්තානනිද්දාය උට්ඨහති, චත්තාරි වා අරියසච්චානි පටිවිජ්ඣති, නිබ්බානමෙව වා සච්ඡිකරොති, තස්සා ධම්මසාමග්ගිසඞ්ඛාතාය බොධියා අඞ්ගාතිපි බොජ්ඣඞ්ගා ඣානඞ්ගමග්ගඞ්ගාදීනි විය. යො පනෙස යථාවුත්තප්පකාරාය එතාය ධම්මසාමග්ගියා බුජ්ඣතීති කත්වා අරියසාවකො ''බොධී''ති වුච්චති, තස්ස බොධිස්ස අඞ්ගාතිපි බොජ්ඣඞ්ගා සෙනඞ්ගරථඞ්ගාදයො විය. තෙනාහු අට්ඨකථාචරියා ''බුජ්ඣනකස්ස පුග්ගලස්ස අඞ්ගාති බොජ්ඣඞ්ගා''ති. තෙසං සත්තන්නං බොජ්ඣඞ්ගානං.

අරියස්ස අට්ඨඞ්ගිකස්ස මග්ගස්සාති අරියොති තංතංමග්ගවජ්ඣකිලෙසෙහි ආරකත්තා අරියභාවකරත්තා අරියඵලපටිලාභකරත්තා ච අරියො. අට්ඨඞ්ගානි අස්සාති අට්ඨඞ්ගිකො. ස්වායං චතුරඞ්ගිකා විය සෙනා, පඤ්චඞ්ගිකං විය ච තූරියං අඞ්ගමත්තමෙව හොති, අඞ්ගවිනිමුත්තො නත්ථි. නිබ්බානං මග්ගති, කිලෙසෙ වා මාරෙන්තො ගච්ඡතීති මග්ගො, තස්ස අරියස්ස අට්ඨඞ්ගිකස්ස මග්ගස්ස භාවනානුයොගස්ස. **ඉමෙසං කුසලානං ධම්මානන්**ති වුත්තප්පකාරානං ලොකියලොකුත්තරකුසලධම්මානං. **අන්තරායායා**ති ලොකුත්තරකුසලධම්මානං අන්තරායාය අන්තරධානාය ලොකියකුසලධම්මානං පරිච්චාගාය.

තෙසු ලොකුත්තරකුසලධම්මානං උප්පජ්ජිතුං අප්පදානට්ඨෙන **පරිස්සයා** නාම. තෙ හි උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣමානා උපද්දවං නාවහන්ති. **තත්ථෙතෙ**ති තස්මිං අත්තභාවෙ එතෙ. **පාපකා**ති ලාමකා. **අත්තභාවසන්නිස්සයා**ති අත්තභාවං උපනිස්සාය ආරම්මණං කත්වා උප්පජ්ජන්තීති අත්තභාවසන්නිස්සයා. **දකෙ**ති උදකෙ.

වුත්තං හෙතන්ති කථිතඤ්හි එතං. **සාන්තෙවාසිකො**ති අන්තෙවාසිකසඞ්ඛාතෙන කිලෙසෙන සහ වසතීති සාන්තෙවාසිකො. **සාචරියකො**ති සමුදාචරණසඞ්ඛාතෙන කිලෙසෙන සහ වසතීති සාචරියකො.

චක්ඛුනා රූපං දිස්වාති චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන රූපං පස්සිත්වා. උපරි **සොතෙන සද්දං සුත්වා**තිආදීසුපි එසෙව නයො. **උප්පජ්ජන්තී**ති සමුදාචරන්ති. **සරසඞ්කප්පා**ති නානාරම්මණෙ සංසරණවසෙන උප්පන්නා පරිකප්පා. **සංයොජනියා**ති ආරම්මණභාවං උපගන්ත්වා සංයොජනසම්බන්ධනෙන සංයොජනානං හිතා. **ත්‍යාස්සා**ති තෙ පාපකා අස්ස පුග්ගලස්ස. **අන්තො වසන්තී**ති අබ්භන්තරෙ චිත්තෙ නිවසන්ති. **අන්වාසවන්තී**ති කිලෙසසන්තානං අනුගන්ත්වා භුසං සවන්ති අනුබන්ධන්ති. **තෙ නන්**ති තං පුග්ගලං එතෙ අකුසලා ධම්මා. **සමුදාචරන්තී**ති සම්මා ආචරන්ති පවත්තන්තීති අත්ථො.

කිලිස්සනට්ඨෙන **මලා**. සත්තුඅත්ථෙන **අමිත්තා**. වෙරිඅත්ථෙන **සපත්තා**. හනනට්ඨෙන **වධකා**. පච්චාමිත්තට්ඨෙන **පච්චත්ථිකා**. අථ වා **මලා** සූරියස්සොපක්කිලෙසවලාහකා විය. **අමිත්තා** සූරියස්ස ධූමං විය. සපත්තා සූරියස්ස හිමං විය. **වධකා** සූරියස්ස රජං විය. **පච්චත්ථිකා** සූරියස්ස රාහු විය. **"මලා** සුවණ්ණස්ස මලං විය චිත්තප්පභානාසකා. **අමිත්තා** කාළලොහමලං විය චිත්තෙ සිනිද්ධභාවනාසකා, **සපත්තා** යුගනද්ධං යුජ්ඣන්තා සපත්තා විය චිත්තෙ පතිට්ඨිතධම්මධංසකා. **වධකා** මනුස්සඝාතකා විය ධම්මඝාතකා. **පච්චත්ථිකා** රඤ්ඤො උපගතස්ස විනාසො විය මොක්ඛමග්ගස්ස පටිසෙධකා''ති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

අනත්ථජනනොති න අත්ථං අනත්ථං, තං අනත්ථං උප්පාදෙතීති අනත්ථජනනො. කො සො? ලොභො. **චිත්තප්පකොපනොති** චිත්තස්ස පකොපනො චලනො, කුසලං නිවාරෙත්වා චිත්තං රුන්ධතීති අත්ථො. **භයමන්තරතො ජාතන්ති** අබ්භන්තරෙ අත්තනො චිත්තෙයෙව ජාතං, අනත්ථජනනාදිභයහෙතු. **තං ජනො නාවබුජ්ඣතීති** තං භයං බාලමහාජනො අවගන්ත්වා ඔතරිත්වා න ජානාති. **අත්ථන්ති** ලුද්ධො පුග්ගලො ලොකියලොකුත්තරඅත්ථං න ජානාති. **ධම්මන්ති** තස්ස හෙතුං. **අන්ධතමන්ති** බහලන්ධකාරං. **යන්ති** යස්මා, යං නරං වා. **සහතෙති** අභිභවති.

අජ්ඣත්තන්ති සකසන්තානෙ. **උප්පජ්ජමානා උප්පජ්ජන්තීති** පුබ්බන්තතො උද්ධං උප්පජ්ජමානා අහිතාය උප්පජ්ජන්ති දුක්ඛාය . තදුභයෙන අඵාසුවිහාරාය. **අහිතායාති** චෙතසිකදුක්ඛත්ථාය. **දුක්ඛායාති** කායිකදුක්ඛත්ථාය. **අඵාසුවිහාරායාති** තදුභයෙන න සුඛවිහාරත්ථාය. අථ වා **"උප්පජ්ජමානා උප්පජ්ජන්තීති** භවඞ්ගචලනතො පට්ඨාය යාව වොට්ඨබ්බනා, තාව උප්පජ්ජමානා නාම. වොට්ඨබ්බනං පන පත්වා අනිවත්තනභාවෙන උප්පජ්ජන්ති නාමා''ති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

තචසාරංව සම්ඵලන්ති අත්තනො ඵලෙන නාසිතං තචසාරසඞ්ඛාතං වෙළු විය. **අරතීති** කුසලෙසු ධම්මෙසු උක්කණ්ඨිතතා. **රතීති** පඤ්චකාමගුණෙ අභිරති. **ලොමහංසොති** කණ්ටකසදිසො හුත්වා උද්ධග්ගලොමො. **ඉතොනිදානාති** අයං අත්තභාවො නිදානං පච්චයො එතෙසන්ති ඉතොනිදානා. **ඉතොජාති** ඉතො අත්තභාවතො ජාතා. **ඉතො සමුට්ඨාය මනොවිතක්කාති** යථා දීඝසුත්තකෙන පාදෙ බද්ධං කාකං කුමාරකා තස්ස සුත්තස්ස පරියන්තං අඞ්ගුලිං වෙඨෙත්වා ඔස්සජ්ජන්ති, සො දූරං ගන්ත්වාපි පුන තෙසං පාදමූලෙයෙව පතති, එවමෙව ඉතො අත්තභාවතො සමුට්ඨාය පාපවිතක්කා චිත්තං ඔස්සජ්ජන්ති.

''සාන්තෙවාසිකො''තිආදිකං පඨමසුත්තං කිලෙසෙන සහවාසං සන්ධාය වුත්තං. ''තයොමෙ, භික්ඛවෙ, අන්තරාමලා''තිආදිකං දුතියං කුසලධම්මමලීනකරණවසෙන අත්ථානත්ථස්ස අජානනවසෙන ච. ''තයො ඛො, මහාරාජ, පුරිසස්ස ධම්මා අජ්ඣත්තං උප්පජ්ජමානා''තිආදිකං තතියං අත්තනො නිස්සයඝාතනවසෙන. ''රාගො ච දොසො ච ඉතොනිදානා''තිආදිකං චතුත්ථං කිලෙසානං පතිට්ඨාදස්සනවසෙන වුත්තන්ති ඤාතබ්බං.

තතො තතො පරිස්සයතොති තම්හා තම්හා උපද්දවා. **තං පුග්ගලන්ති** වුත්තප්පකාරකිලෙසසමඞ්ගීපුග්ගලං. **දුක්ඛං අන්වෙතීති** දුක්ඛං අනු එති මාතු පච්ඡතො ඛීරපිවකො විය. **අනුගච්ඡතීති** සමීපං ගච්ඡති චොරඝාතකො විය වජ්ඣප්පත්තස්ස . **අන්වායිකං හොතීති** සම්පත්තං හොති ධම්මගන්ථිකාය පරිච්ඡෙදො විය. **ජාතිදුක්ඛන්ති** ජාතිසද්දස්ස තාව අනෙකෙ අත්ථා පවෙදිතා. යථා –

> භවො කුලං නිකායො ච, සීලං පඤ්ඤත්ති ලක්ඛණං;
> පසූති සන්ධි චෙවාති, ජාතිඅත්ථා පවෙදිතා.

තථා හිස්ස ''එකම්පි ජාතිං ද්වෙපි ජාතියො''තිආදීසු (පාරා. 12; දී. නි. 1.31; ම. නි. 2.257) භවො අත්ථො. ''අක්ඛිත්තො අනුපක්කුට්ඨො ජාතිවාදෙනා''ති (දී. නි. 1.303) එත්ථ කුලං. ''අත්ථි, විසාඛෙ, නිගණ්ඨා නාම සමණජාතී''ති (අ. නි. 3.71) එත්ථ නිකායො. ''යතොහං, භගිනි, අරියාය ජාතියා ජාතො නාභිජානාමී''ති (ම. නි. 2.351) එත්ථ අරියසීලං. ''තිරියා නාම තිණජාති නාභියා උග්ගන්ත්වා නභං ආහච්ච ඨිතා අහොසී''ති (අ. නි. 5.196) එත්ථ පඤ්ඤත්ති. ''ජාති ද්වීහි ඛන්ධෙහි සඞ්ගහිතා''ති (ධාතු. 71) එත්ථ සඞ්ඛතලක්ඛණං. ''සම්පතිජාතො, ආනන්ද, බොධිසත්තො''ති (දී. නි. 2.31; ම. නි. 3.207) එත්ථ පසූති. ''භවපච්චයා ජාතී''ති (මහාව. 1; උදා. 1; ම. නි. 1.403; සං. නි. 2.53; විභ. 225; කථා. 450) ච, ''ජාතිපි දුක්ඛා''ති (මහාව. 14; විභ. 190; දී. නි. 2.387; ම. නි. 2.373; සං. නි. 5.1081; පටි. ම. 2.30) ච එත්ථ පරියායතො පටිසන්ධික්ඛණො, නිප්පරියායතො පන තත්ථ තත්ථ නිබ්බත්තමානානං සත්තානං යෙ යෙ ඛන්ධා පාතුභවන්ති, තෙසං තෙසං පඨමපාතුභාවො ජාති නාම.

කස්මා පනෙසා ජාති දුක්ඛාති චෙ? අනෙකෙසං දුක්ඛානං වත්ථුභාවතො. අනෙකානි හි දුක්ඛානි. සෙය්‍යථිදං – දුක්ඛදුක්ඛං විපරිණාමදුක්ඛං සඞ්ඛාරදුක්ඛං පටිච්ඡන්නදුක්ඛං අප්පටිච්ඡන්නදුක්ඛං පරියායදුක්ඛං නිප්පරියායදුක්ඛන්ති.

තත්ථ කායිකචෙතසිකා දුක්ඛවෙදනා සභාවතො ච නාමතො ච දුක්ඛත්තා **"දුක්ඛදුක්ඛ"**න්ති වුච්චති.

සුඛවෙදනා විපරිණාමෙන දුක්ඛුප්පත්තිහෙතුතො **විපරිණාමදුක්ඛං**. උපෙක්ඛාවෙදනා චෙව අවසෙසා ච තෙභූමකා සඞ්ඛාරා උදයබ්බයපීළිතත්තා **සඞ්ඛාරදුක්ඛං**.

කණ්ණසූලදන්තසූලරාගජපරිළාහදොසමොහජපරිළාහාදි කායිකචෙතසිකො ආබාධො පුච්ඡිත්වා ජානිතබ්බතො උපක්කමස්ස ච අපාකටභාවතො **පටිච්ඡන්නදුක්ඛං**. අපාකටදුක්ඛන්තිපි වුච්චති.

ද්වත්තිංසකම්මකාරණාදිසමුට්ඨානො ආබාධො අපුච්ඡිත්වාව ජානිතබ්බතො උපක්කමස්ස ච පාකටභාවතො **අප්පටිච්ඡන්නදුක්ඛං**. පාකටදුක්ඛන්තිපි වුච්චති.

ඨපෙත්වා දුක්ඛදුක්ඛං සෙසං දුක්ඛසච්චවිභඞ්ගෙ ආගතං ජාතිආදි සබ්බම්පි තස්ස තස්ස දුක්ඛස්ස වත්ථුභාවතො **පරියායදුක්ඛං**. දුක්ඛදුක්ඛං පන **නිප්පරියායදුක්ඛ**න්ති වුච්චති.

තත්‍රායං ජාති යං තං **බාලපණ්ඩිතසුත්තාදීසු** (ම. නි. 3.246 ආදයො) භගවතාපි උපමාවසෙන පකාසිතං ආපායිකං දුක්ඛං, යඤ්ච සුගතියම්පි මනුස්සලොකෙ ගබ්භොක්කන්තිමූලකාදිභෙදං දුක්ඛං උප්පජ්ජති, තස්ස වත්ථුභාවතො දුක්ඛා.

තත්‍රිදං ගබ්භොක්කන්තිමූලකාදිභෙදං දුක්ඛං – අයඤ්හි සත්තො මාතුකුච්ඡිම්හි නිබ්බත්තමානො න උප්පලපදුමපුණ්ඩරිකාදීසු නිබ්බත්තති, අථ ඛො හෙට්ඨා ආමාසයස්ස උපරි පක්කාසයස්ස උදරපටලපිට්ඨිකණ්ටකානං වෙමජ්ඣෙ පරමසම්බාධෙ තිබ්බන්ධකාරෙ නානාකුණපගන්ධපරිභාවිතෙ අසුචිපරමදුග්ගන්ධපවනවිචරිතෙ අධිමත්තජෙගුච්ඡෙ කුච්ඡිප්පදෙසෙ පූතිමච්ඡපූතිකුම්මාසචන්දනිකාදීසු කිමි විය නිබ්බත්තති. සො තත්ථ නිබ්බත්තො දස මාසෙ මාතුකුච්ඡිසම්භවෙන උස්මනා පුටපාකං විය පච්චමානො පිට්ඨපිණ්ඩි විය සෙදියමානො සමිඤ්ජනපසාරණාදිවිරහිතො අධිමත්තං දුක්ඛං පච්චනුභොතීති, ඉදං තාව **ගබ්භොක්කන්තිමූලකං** දුක්ඛං.

යං පන සො මාතු සහසා උපක්ඛලනගමනනිසීදනවුට්ඨානපරිවත්තනාදීසු සුරාධුත්තහත්ථගතො එළකො විය අහිතුණ්ඩිකහත්ථගතො සප්පපොතකො විය ච ආකඩ්ඪනපරිකඩ්ඪනඔධුනනනිද්ධුනනාදිනා උපක්කමෙන අධිමත්තං දුක්ඛං අනුභවති, යඤ්ච මාතු සීතුදකපානකාලෙ සීතනරකුපපන්නො විය උණ්හයාගුභත්තාදිඅජ්ඣොහරණකාලෙ අඞ්ගාරවුට්ඨිසම්පරිකිණ්ණො විය ලොණම්බිලාදිඅජ්ඣොහරණකාලෙ ඛාරාපටිච්ඡකාදිකම්මකාරණපත්තො විය තිබ්බං දුක්ඛං අනුභොති, ඉදං **ගබ්භපරිහරණමූලකං** දුක්ඛං.

යං පනස්ස මූළ්හගබ්භාය මාතුයා මිත්තාමච්චසුහජ්ජාදීහිපි අදස්සනාරහෙ දුක්ඛුප්පත්තිට්ඨානෙ ඡෙදනඵාලනාදීහි දුක්ඛං උප්පජ්ජති, ඉදං **ගබ්භවිපත්තිමූලකං** දුක්ඛං.

යං විජායමානාය මාතුයා කම්මජෙහි වාතෙහි පරිවත්තෙත්වා නරකපපාතං විය අතිභයානකං යොනිමග්ගං පටිපාතියමානස්ස පරමසම්බාධෙන ච යොනිමුඛෙන තාළච්ඡිග්ගළෙන විය මහානාගස්ස නිකඩ්ඪියමානස්ස නරකසත්තස්ස විය ච සඞ්ඝාතපබ්බතෙහි විචුණ්ණියමානස්ස දුක්ඛං උප්පජ්ජති, ඉදං **විජායනමූලකං** දුක්ඛං.

යං පන ජාතස්ස තරුණවණසදිසසුඛුමාලසරීරස්ස හත්ථග්ගහණන්හාපනධොවනචොළපරිමජ්ජනාදිකාලෙ සූචිමුඛඛුරධාරාහි විජ්ඣනඵාලනසදිසං දුක්ඛං උප්පජ්ජති, ඉදං මාතුකුච්ඡිතො **බහිනික්ඛමනමූලකං** දුක්ඛං.

යං පන තතො පරං පවත්තියං අත්තනාව අත්තානං වධෙන්තස්ස අචෙලකවතාදිවසෙන ආතාපනපරිතාපනානුයොගමනුයුත්තස්ස කොධවසෙන අභුඤ්ජන්තස්ස උබ්බන්ධන්තස්ස ච දුක්ඛං හොති, ඉදං **අත්තුපක්කමමූලකං** දුක්ඛං.

යං පන පරතො වධබන්ධනාදීනි අනුභවන්තස්ස දුක්ඛං උප්පජ්ජති, ඉදං **පරූපක්කමමූලකං** දුක්ඛන්ති.

ඉති ඉමස්ස සබ්බස්සාපි දුක්ඛස්ස අයං ජාති වත්ථුමෙව හොති, ඉදං **ජාතිදුක්ඛං** අන්වෙති.

ජරාදුක්ඛන්ති දුවිධා ජරා – සඞ්ඛතලක්ඛණඤ්ච ඛණ්ඩිච්චාදිසම්මතො සන්තතියං එකභවපරියාපන්නො ඛන්ධපුරාණභාවො ච, සා ඉධ අධිප්පෙතා. සා පනෙසා දුක්ඛා සඞ්ඛාරදුක්ඛභාවතො චෙව දුක්ඛවත්ථුතො ච. යං හිදං අඞ්ගපච්චඞ්ගසිථිලභාවතො ඉන්ද්‍රියවිකාරවිරූපතා යොබ්බනවිනාසබලූපඝාතසතිමතිවිප්පවාසපරපරිභවාදිඅනෙකපච්චයං කායිකචෙතසිකං දුක්ඛමුප්පජ්ජති, ජරා තස්ස වත්ථු. තෙනෙතං වුච්චති –

‘‘අඞ්ගානං සිථිලභාවා, ඉන්ද්‍රියානං විකාරතො;
යොබ්බනස්ස විනාසෙන, බලස්ස උපඝාතතො.

‘‘විප්පවාසා සතාදීනං, පුත්තදාරෙහි අත්තනො;
අප්පසාදනීයතො චෙව, භියෙ‍යා බාලත්තපත්තියා.

‘‘පප්පොති දුක්ඛං යං මච්චො, කායිකං මානසං තථා;

සබ්බමෙතං ජරාහෙතු, යස්මා තස්මා ජරා දුඛා''ති. (විභ. අට්ඨ. 192; විසුද්ධි. 2.542);

ඉදං ජරාදුක්ඛං අන්වෙතීති සම්බන්ධො. **බ්‍යාධීති** විවිධං දුක්ඛං ආදහති විදහතීති බ්‍යාධි. බ්‍යාධයති තාපයති කම්පයතීති වා **බ්‍යාධි.**

මරණදුක්ඛන්ති එත්ථාපි දුවිධං මරණං සඞ්ඛතලක්ඛණඤ්ච, යං සන්ධාය වුත්තං ''ජරාමරණං ද්වීහි ඛන්ධෙහි සඞ්ගහිත''න්ති (ධාතු. 71). එකභවපරියාපන්නජීවිතින්ද්‍රියපබන්ධවිච්ඡෙදො ච, යං සන්ධාය වුත්තං ''නිච්චං මරණතො භය''න්ති (සු. නි. 581; ජා. 1.11.88). තං ඉධ අධිප්පෙතං. ජාතිපච්චයා මරණං උපක්කමමරණං සරසමරණං ආයුක්ඛයමරණං පුඤ්ඤක්ඛයමරණන්තිපි තස්සෙව නාමං. පුන ඛණිකමරණං සම්මුතිමරණං සමුච්ඡෙදමරණන්ති අයම්පි භෙදො වෙදිතබ්බො. පවත්තෙ රූපාරූපධම්මානං භෙදො **ඛණිකමරණං** නාම. තිස්සො මතො ඵුස්සො මතොති ඉදං පරමත්ථතො සත්තස්ස අභාවා, සස්සං මතං, රුක්ඛො මතොති ඉදම්පි ජීවිතින්ද්‍රියස්ස අභාවා **සම්මුතිමරණං** නාම. ඛීණාසවස්ස අප්පටිසන්ධිකා කාලකිරියා **සමුච්ඡෙදමරණං** නාම. බාහිරසම්මුතිමරණං ඨපෙත්වා ඉතරං සම්මුතිමරණඤ්ච ඉධ යථාවුත්තප්පබන්ධවිච්ඡෙදනභාවෙන සඞ්ගහිතං, දුක්ඛස්ස පන වත්ථුභාවතො දුක්ඛං. තෙනෙතං වුච්චති –

''පාපස්ස පාපකම්මාදි-නිමිත්තමනුපස්සතො;
භද්දස්සාපසහන්තස්ස, වියොගං පියවත්ථුකං;
මීයමානස්ස යං දුක්ඛං, මානසං අවිසෙසතො.

''සබ්බෙසඤ්චාපි යං සන්ධි-බන්ධනච්ඡෙදනාදිකං;
විතුජ්ජමානමම්මානං, හොති දුක්ඛං සරීරජං.

''අසය්හමප්පතිකාරං, දුක්ඛස්සෙතස්සිදං යතො;
මරණං වත්ථු තෙනෙතං, දුක්ඛමිච්චෙව භාසිත''න්ති. (විභ. අට්ඨ. 193; විසුද්ධි. 2.543);

සොකපරිදෙවදුක්ඛදොමනස්සුපායාසදුක්ඛන්ති එත්ථ සොකාදීසු **සොකො** නාම ඤාතිබ්‍යසනාදීහි ඵුට්ඨස්ස අන්තොනිජ්ඣානලක්ඛණො චිත්තසන්තාපො. දුක්ඛො පනස්ස දුක්ඛදුක්ඛත්තා චෙව දුක්ඛස්ස ච වත්ථුභාවතො. තෙනෙතං වුච්චති –

''සත්තානං හදයං සොකො, සල්ලං විය විතුජ්ජති;
අග්ගිතත්තොව නාරාචො, භුසඤ්ච ඩහතෙ පුන.

''සමාවහති ච බ්‍යාධි-ජරාමරණභෙදනං;
දුක්ඛම්පි විවිධං යස්මා, තස්මා දුක්ඛොති වුච්චතී''ති. (විභ. අට්ඨ. 194; විසුද්ධි. 2.544);

පරිදෙවො නාම ඤාතිබ්‍යසනාදීහි ඵුට්ඨස්ස වචීපලාපො. දුක්ඛො පනස්ස සංසාරදුක්ඛභාවතො දුක්ඛවත්ථුතො ච. තෙනෙතං වුච්චති –

''යං සොකසල්ලවිහතො පරිදෙවමානො, කණ්ඨොට්ඨතාලුතලසොසජමප්පසය්හං;
භියොයාධිමත්තමධිගච්ඡතියෙව දුක්ඛං, දුක්ඛොති තෙන භගවා පරිදෙවමාහා''ති. (විභ. අට්ඨ. 195; විසුද්ධි. 2.545);

දුක්ඛං නාම කායපීළනලක්ඛණං කායිකං දුක්ඛං. දුක්ඛං පනස්ස දුක්ඛදුක්ඛත්තා චෙව මානසදුක්ඛාවහනතො ච. තෙනෙතං වුච්චති –

''පීළෙති කායිකමිදං, දුක්ඛං දුක්ඛඤ්ච මානසං භියො;
ජනයති යස්මා තස්මා, දුක්ඛන්ති විසෙසතො වුත්ත''න්ති. (විභ. අට්ඨ. 196-197; විසුද්ධි. 2.546);

දොමනස්සං නාම චිත්තපීළනලක්ඛණං මානසං දුක්ඛං. දුක්ඛං පනස්ස දුක්ඛදුක්ඛත්තා චෙව කායිකදුක්ඛාවහනතො ච. චෙතොදුක්ඛසමප්පිතා හි කෙසෙ පකිරිය කන්දන්ති, උරානි පතිපිසෙන්ති, ආවට්ටන්ති, විවට්ටන්ති, ඡින්නපපාතං පපතන්ති, සත්ථං ආහරන්ති, විසං ඛාදන්ති, රජ්ජුයා උබ්බන්ධන්ති, අග්ගිං පවිසන්ති, නානප්පකාරං දුක්ඛං අනුභවන්ති. තෙනෙතං වුච්චති –

''පීළෙති යතො චිත්තං, කායස්ස ච පීළනං සමාවහති;
දුක්ඛන්ති දොමනස්සම්පි, දොමනස්සං තතො අහු''ති. (විභ. අට්ඨ. 196-197; විසුද්ධි. 2.547);

උපායාසො නාම ඤාතිබ්‍යසනාදීහි ඵුට්ඨස්ස අධිමත්තචෙතොදුක්ඛප්පභාවිතො දොසොයෙව. **සඞ්ඛාරක්ඛන්ධපරියාපන්නො එකො ධම්මොති** එකෙ. දුක්ඛො පනස්ස සඞ්ඛාරදුක්ඛභාවතො චිත්තං පරිදහනතො කායස්ස විසාදනතො ච. තෙනෙතං වුච්චති –

‘‘චිත්තස්ස ච පරිදහනා, කායස්ස විසාදනතො ච අධිමත්තං;
යං දුක්ඛමුපායාසො, ජනෙති දුක්ඛො තතො වුත්තො’’ති. (විභ. අට්ඨ. 198; විසුද්ධි. 2.548);

එත්ථ ච මන්දග්ගිනා අන්තොභාජනෙ පාකො විය **සොකො,** තික්ඛග්ගිනා පච්චමානස්ස භාජනතො බහි නික්ඛමනං විය **පරිදෙවො,** බහි නික්ඛන්තාවසෙසස්ස නික්ඛමිතුම්පි අප්පහොන්තස්ස අන්තොභාජනෙයෙව යාව පරික්ඛයා පාකො විය **උපායාසො** දට්ඨබ්බො.

නෙරයිකං දුක්ඛන්ති නිරයෙ පඤ්චවිධබන්ධනාදිකං දුක්ඛං අන්වෙති, තං දෙවදූතසුත්තෙන දීපෙතබ්බං. තෙනෙතං වුච්චති –

‘‘ජායෙථ නො චෙ නරකෙසු සත්තො, තත්ථග්ගිදාහාදිකමප්පසය්හං;
ලභෙථ දුක්ඛං නු කුහිං පතිට්ඨං, ඉච්චාහ දුක්ඛාති මුනීධ ජාති’’න්ති. (විභ. අට්ඨ. 191; විසුද්ධි. 2.541);

තිරච්ඡානයොනිකං දුක්ඛන්ති තිරච්ඡානෙසු කසාපතොදතාළනවිජ්ඣනාදිකං අනෙකවිධං දුක්ඛං අන්වෙති, තං බාලපණ්ඩිතසුත්තතො ගහෙතබ්බං. තෙනෙතං වුච්චති –

‘‘දුක්ඛං තිරච්ඡෙසු කසාපතොදදණ්ඩාභිඝාතාදිභවං අනෙකං;
යං තං කථං තත්ථ භවෙය්‍ය ජාතිං, විනා තහිං ජාති තතොපි දුක්ඛා’’ති. (විභ. අට්ඨ. 191; විසුද්ධි. 2.541);

පෙත්තිවිසයිකං දුක්ඛන්ති පෙතෙසු පන ඛුප්පිපාස වාතාතපාදිනිබ්බත්තං දුක්ඛඤ්ච ලොකන්තරෙ තිබ්බන්ධකාරෙ අසය්හසීතාදිදුක්ඛඤ්ච අන්වෙති. තෙනෙතං වුච්චති –

‘‘පෙතෙසු දුක්ඛං පන ඛුප්පිපාසාවාතාතපාදිප්පභවං විචිත්තං;
යස්මා අජාතස්ස න තත්ථ අත්ථි, තස්මාපි දුක්ඛං මුනි ජාතිමාහ.

‘‘තිබ්බන්ධකාරෙ ච අසය්හසීතෙ, ලොකන්තරෙ යං අසුරෙසු දුක්ඛං;
න තං භවෙ තත්ථ න චස්ස ජාති, යතො අයං ජාති තතොපි දුක්ඛා’’ති. (විභ. අට්ඨ. 191; විසුද්ධි. 2.541);

මානුසිකං දුක්ඛන්ති මනුස්සෙසු වධබන්ධනාදිකං දුක්ඛං. **ගබ්භොක්කන්තිමූලකං දුක්ඛ**න්ති ‘‘අයඤ්හි සත්තො මාතුකුච්ඡිම්හි නිබ්බත්තමානො න උප්පලපදුමපුණ්ඩරිකාදීසු නිබ්බත්තති’’තිආදිනා නයෙන යං ජාතිදුක්ඛං වුත්තං, ඉදං තාව ගබ්භොක්කන්තිමූලකං දුක්ඛං අන්වෙති. **ගබ්භෙ ඨිතිමූලකං දුක්ඛ**න්ති යං පන ‘‘සො මාතු සහසා උපක්ඛලනගමනනිසීදනා’’තිආදිනා නයෙන යං තිබ්බං දුක්ඛං වුත්තං, ඉදං ගබ්භෙ ඨිතිමූලකං දුක්ඛං අන්වෙති. **ගබ්භා වුට්ඨානමූලකං දුක්ඛ**න්ති ‘‘යං පනස්ස මූළ්හගබ්භාය මාතුයා මිත්තාමච්චසුහජ්ජාදීහිපි අදස්සනාරහෙ දුක්ඛුප්පත්තිට්ඨානෙ’’තිආදිනා නයෙන යං දුක්ඛං වුත්තං, ඉදං මාතුකුච්ඡිතො බහි නික්ඛන්තමූලකං දුක්ඛං අන්වෙති. තෙනෙතං වුච්චති –

‘‘යඤ්චාපි ගූථනරකෙ විය මාතුගබ්භෙ,
සත්තො වසං චිරමතො බහි නික්ඛමනඤ්ච;
පප්පොති දුක්ඛමතිඝොරමිදම්පි නත්ථි,
ජාතිං විනා ඉතිපි ජාති අයඤ්හි දුක්ඛා.

‘‘කිං භාසිතෙන බහුනා නනු යං කුහිඤ්චි,
අත්ථීධ කිඤ්චිරපි දුක්ඛමිදං කදාචි;
නෙවත්ථි ජාතිවිරහෙ යදතො මහෙසි,
දුක්ඛාති සබ්බපඨමං ඉමමාහ ජාති’’න්ති. (විභ. අට්ඨ. 191; විසුද්ධි. 2.541);

ජාතස්සූපනිබන්ධකං දුක්ඛන්ති ජාතස්ස උපනිබන්ධනං න්හානලෙපනඛාදනපිවනාදිජග්ගනදුක්ඛං අන්වෙති. **ජාතස්ස පරාධෙය්‍යකං දුක්ඛ**න්ති පරස්ස අඤ්ඤස්ස ආයත්තං ඉස්සරියදුක්ඛං අන්වෙති. ‘‘සබ්බං පරවසං දුක්ඛ’’න්ති හි වුත්තං. **අත්තූපක්කමං දුක්ඛ**න්ති යං අත්තනාව අත්තානං වධෙන්තස්ස අචෙලකවතාදිවසෙන ආතාපනපරිතාපනානුයොගමනුයුත්තස්ස කොධවසෙන අභුඤ්ජන්තස්ස උබ්බන්ධන්තස්ස ච දුක්ඛං හොති, ඉදං අත්තූපක්කමං දුක්ඛං අන්වෙති. **පරූපක්කමං දුක්ඛ**න්ති යං පරතො වධබන්ධනාදීනි අනුභවන්තස්ස උප්පජ්ජති, ඉදං පරූපක්කමං දුක්ඛං අන්වෙති. **දුක්ඛදුක්ඛ**න්ති කායිකචෙතසිකා දුක්ඛා වෙදනා සභාවතො ච නාමතො ච දුක්ඛත්තා

දුක්ඛදුක්ඛං, ඉදං දුක්ඛදුක්ඛං අන්වෙති. **සඞ්ඛාරදුක්ඛ**න්ති උපෙක්ඛාවෙදනා චෙව අවසෙසා ච තෙභූමකසඞ්ඛාරා උදයබ්බයපීළිතත්තා සඞ්ඛාරදුක්ඛං, ඉදං සඞ්ඛාරදුක්ඛං අන්වෙති. **විපරිණාමදුක්ඛ**න්ති සුඛවෙදනා විපරිණාමදුක්ඛස්ස හෙතුතො විපරිණාමදුක්ඛං, ඉදං විපරිණාමදුක්ඛං අන්වෙති.

මාතුමරණන්ති මාතුයා මරණං. **පිතුමරණ**න්ති පිතුනො මරණං. **භාතුමරණ**න්ති ජෙට්ඨකනිට්ඨභාතූනං මරණං. **භගිනිමරණ**න්ති ජෙට්ඨකනිට්ඨභගිනීනං මරණං. **පුත්තමරණ**න්ති පුත්තානං මරණං. **ධීතුමරණ**න්ති ධීතූනං මරණං. **ඤාතිබ්‍යසනං දුක්ඛ**න්ති ඤාතීනං බ්‍යසනං, චොරරොගභයාදීහි ඤාතික්ඛයො, ඤාතිවිනාසොති අත්ථො. තෙන ඤාතිබ්‍යසනෙන ඵුට්ඨස්ස අජ්ඣොත්ථටස්ස අභිභූතස්ස උප්පන්නං දුක්ඛං ඤාතිබ්‍යසනං දුක්ඛං, තං ඤාතිබ්‍යසනං දුක්ඛං අන්වෙති. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. අයං පන විසෙසො – භොගානං බ්‍යසනං **භොගබ්‍යසනං,** රාජචොරාදිවසෙන භොගක්ඛයො, භොගවිනාසොති අත්ථො. වුත්තනයෙන තං භොගබ්‍යසනං දුක්ඛං අන්වෙති. **රොගබ්‍යසන**න්ති රොගො එව බ්‍යසනං රොගබ්‍යසනං. රොගො හි ආරොග්‍යං බ්‍යසති විනාසෙතීති බ්‍යසනං, වුත්තනයෙන තං රොගබ්‍යසනං දුක්ඛං අන්වෙති. **සීලබ්‍යසනං දුක්ඛ**න්ති සීලස්ස බ්‍යසනං සීලබ්‍යසනං, දුස්සීල්‍යස්සෙතං නාමං. වුත්තනයෙන තං සීලබ්‍යසනං දුක්ඛං අන්වෙති. සම්මාදිට්ඨිං විනාසයමානා උප්පන්නා දිට්ඨියෙව බ්‍යසනං **දිට්ඨිබ්‍යසනං,** වුත්තනයෙන තං දිට්ඨිබ්‍යසනං දුක්ඛං අන්වෙති. එත්ථ ච පුරිමානි ද්වෙ අනිප්ඵන්නානි, පච්ඡිමානි තීණි නිප්ඵන්නානි තිලක්ඛණාහතානි. පුරිමානි ච තීණි නෙව කුසලානි නාකුසලානි. සීලදිට්ඨිබ්‍යසනද්වයං අකුසලං.

යථාති ඔපම්මෙ. **භින්නං නාව**න්ති සිථිලබන්ධනං නාවං, ජජ්ජරීභූතං වා පදරුග්ඝාටිමං වා. **දකමෙසී**න්ති උදකදායිං උදකප්පවෙසනිං. **තතො තතො උදකං අන්වෙතී**ති තතො තතො භින්නට්ඨානතො උදකං පවිසති. **පුරතොපී**ති නාවාය පුරිමභාගතොපි. **පච්ඡතොපී**ති තස්සා පච්ඡිමභාගතොපි. **හෙට්ඨතොපී**ති අධොභාගතොපි. **පස්සතොපී**ති උභයපස්සතොපි. යං අන්තරන්තරා න වුත්තං, තං පාඨානුසාරෙන වෙදිතබ්බං.

තස්මා කායගතාසතිආදිභාවනාය ජන්තු, සදා සතො හුත්වා වික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදවසෙන රූපාදීසු වත්ථුකාමෙසු සබ්බප්පකාරම්පි කිලෙසකාමං පරිවජ්ජෙන්තො කාමානි පරිවජ්ජෙය්‍ය. එවං තෙ කාමෙ පහාය තප්පහානකරමග්ගෙනෙව චතුබ්බිධම්පි ඔඝං තරෙය්‍ය තරිතුං සක්කුණෙය්‍ය. තතො යථා පුරිසො ගරුකං නාවං උදකං සිඤ්චිත්වා ලහුකාය නාවාය අප්පකසිරෙනෙව පාරගූ භවෙය්‍ය පාරං ගච්ඡෙය්‍ය, එවමෙවං අත්තභාවනාවං කිලෙසූදකගරුකං සිඤ්චිත්වා ලහුකෙන අත්තභාවෙන පාරගූ භවෙය්‍ය. සබ්බධම්මපාරං නිබ්බානං ගතො භවෙය්‍ය, අරහත්තප්පත්තියා ගච්ඡෙය්‍ය අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බානෙනාති අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි.

තස්මාති යස්මා ජාතිආදිකං දුක්ඛං එතං පුග්ගලං අන්වෙති, තස්මා. **තංකාරණා තංහෙතූ**තිආදීසුපි එසෙව නයො. යස්මා වුත්තප්පකාරදුක්ඛං එතං අන්වෙති, තංහෙතු. යස්මා අන්වෙති තප්පච්චයා, යස්මා අන්වෙති තංනිදානන්ති එවං පදයොජනා කාතබ්බා. **හෙතූ**තිආදීනි කාරණවෙවචනානි. කාරණඤ්හි තෙන තස්ස ඵලං හිනොති පවත්තතීති හෙතු. තං තං පටිච්ච ඵලං එති පවත්තතීති **පච්චයො.** ''හන්ද නං ගණ්හථා''ති දස්සෙන්තං විය අත්තනො ඵලං නිදෙතීති **නිදානං.**

''තංකාරණාති අකාරණනික්කාරණපටිසෙධො. **තංහෙතූ**ති අහෙතුමහාභූතහෙතුපටිසෙධො. **තප්පච්චයා**ති අප්පච්චයෙන සද්ධිං අසාධාරණපච්චයපටිසෙධො . **තංනිදානා**ති අනිදානෙන සහ ආගමාධිගමනිදානපටිසෙධො''ති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති. **එතං ආදීනවං සම්පස්සමානො**ති එතං වුත්තප්පකාරං උපද්දවං විපස්සනාඤාණෙන සම්මා පස්සමානො දක්ඛමානො.

සදාති මූලපදං. පුන **සදා**ති අත්ථපදං. **සදා**ති සබ්බදිවසෙ. **සබ්බදා**ති සබ්බස්මිං කාලෙ. **සබ්බකාල**න්ති පුබ්බණ්හාදිසබ්බකාලං. **නිච්චකාල**න්ති දිවසෙ දිවසෙ. **ධුවකාල**න්ති අබ්බොච්ඡින්නකාලං. **සතත**න්ති නිරන්තරං. **සමිත**න්ති එකීභූතං. **අබ්බොකිණ්ණ**න්ති අඤ්ඤෙන අසම්මිස්සං. **පොඞ්ඛානුපොඞ්ඛ**න්ති පටිපාටියා ඝටිතං ''පොඞ්ඛානුපොඞ්ඛං අවිරාධිතං උපට්ඨාතී''තිආදීසු (සං. නි. 5.1115) විය. **උදකූමිකජාත**න්ති නිබ්බත්තඋදකඌමිතරඞ්ගං විය. **අවීචී**ති අවිරළං. **සන්තතී**ති අනුපච්ඡින්නං. **සහිත**න්ති ඝටිතං එකීභූතං වා ''සහිතං මෙ, අසහිතං තෙ''තිආදීසු (දී. නි. 1.202) විය. **ඵස්සිත**න්ති ඵුසිතං ''නිවාතෙ ඵුසිතග්ගලෙ''තිආදීසු විය. **පුරෙභත්තං පච්ඡාභත්ත**න්ති ද්වෙ පදානි දිවාකාලවිභාගවසෙන. **පුරිමං යාමං මජ්ඣිමං යාමං පච්ඡිමං යාම**න්ති තීණි රත්තිවිභාගවසෙන. **කාළෙ ජුණ්හෙ**ති අඩ්ඪමාසවසෙන. **වස්සෙ...පෙ.... ගිම්හෙ**ති තීණි උතුවසෙන. **පුරිමෙ වයොඛන්ධෙ...පෙ.... පච්ඡිමෙ වයොඛන්ධෙ**ති තීණි වයොවිභාගවසෙන වුත්තානීති ඤාතබ්බං.

සතොති චතූහි කාරණෙහි සතො. ''කායෙ කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානං භාවෙන්තො සතො''තිආදීනි ''එවං සමුච්ඡෙදතො කාමෙ පරිවජ්ජෙය්‍යා''ති පරියොසානානි වුත්තත්ථානෙව. අපි ච **සත්තත්තා සතො**ති තීසු වත්ථූසු සත්තභාවෙන වා තයො කිලෙසෙ පටික්කමාපෙතුං සත්තිභාවෙන වා සතත්තා **සතො. සන්තත්තා**ති කිලෙසොපක්කිලෙසෙ පලාපෙත්වා ඨානෙන ච ආරම්මණෙන ච පමොචෙත්වා සන්තත්තා **සතො. සමිතත්තා**ති ඉට්ඨඵලදායකපුඤ්ඤෙන ච අනිට්ඨඵලදායකපාපෙන ච සමිතත්තා **සතො. සන්තධම්මසමන්නාගතො**ති සප්පුරිසධම්මෙ භජනතො බුද්ධාදිඅරියපුග්ගලෙ සෙවනතො සන්තධම්මසමන්නාගතත්තා **සතො.**

වත්ථුකාමෙ පරිජානිත්වාති එතෙ වුත්තප්පකාරෙ තෙභූමකෙ වත්ථුකාමෙ තීරණපරිඤ්ඤාය ජානිත්වා. **පහායාති** කිලෙසකාමෙ පහානපරිඤ්ඤාය පරිච්චජිත්වා. **පජහිත්වාති** ඡඩ්ඩෙත්වා. කිං කචවරං විය පිටකෙනාති? න හි, අපි ච ඛො තං විනොදෙත්වා තරිත්වා විජ්ඣිත්වා නීහරිත්වා. කිං බලිබද්දමිව පතොදෙනාති ? න හි, අථ ඛො තං **බ්‍යන්තිං කරිත්වා** විගතන්තං කරිත්වා. යථාස්ස අන්තොපි නාවසිස්සති, අන්තමසො භඞ්ගමත්තම්පි, තථා තං කරිත්වා. කථං පන තං තථා කතන්ති? **අනභාවං ගමෙත්වා** අනු අභාවං ගමෙත්වා. සමුච්ඡෙදප්පහානෙන යථා සමුච්ඡින්නා හොති, තථා කරිත්වාති වුත්තං හොති. එස නයො කාමච්ඡන්දනීවරණාදීසු.

කාමොඝන්තිආදීසු පඤ්චකාමගුණිකරාගො අවසීදනට්ඨෙන ‘‘කාමොඝො’’ති වුච්චති. **භවොඝොති** රූපාරූපභවෙසු ඡන්දරාගො ඣානනිකන්ති ච. **දිට්ඨොඝොති** සස්සතදිට්ඨාදිසහගතා භවෙ පත්ථනායෙව, දිට්ඨොඝො භවොඝෙ එව සමොධානං ගච්ඡති. අවිජ්ජොඝො චතූසු සච්චෙසු අඤ්ඤාණං. තත්ථ කාමගුණෙ අස්සාදතො මනසි කරොතො අනුප්පන්නො ච කාමොඝො උප්පජ්ජති, උප්පන්නො ච කාමොඝො සංවඩ්ඪති. මහග්ගතධම්මෙ අස්සාදතො මනසි කරොතො අනුප්පන්නො ච භවොඝො උප්පජ්ජති, උප්පන්නො ච සංවඩ්ඪති. තෙභූමකධම්මෙසු චතුවිපල්ලාසපදට්ඨානභාවෙන අනුප්පන්නො ච අවිජ්ජොඝො උප්පජ්ජති, උප්පන්නො ච සංවඩ්ඪතීති වෙදිතබ්බො. වුත්තනයපච්චනීකතො සුක්කපක්ඛො විත්ථාරෙතබ්බො.

අප්පණිහිතවිමොක්ඛං පටිපන්නො **කාමොඝං,** අනිමිත්තවිමොක්ඛං පටිපන්නො **භවොඝං,** සුඤ්ඤතවිමොක්ඛං පටිපන්නො **අවිජ්ජොඝඤ්ච** තරෙය්‍ය. පඨමමග්ගවසෙන **තරෙය්‍ය,** දුතියමග්ගවසෙන **උත්තරෙය්‍ය,** තතියමග්ගවසෙන **පතරෙය්‍ය,** චතුත්ථමග්ගවසෙන **සමතික්කමෙය්‍ය,** ඵලවසෙන **වීතිවත්තෙය්‍යාති**. අථ වා ‘‘කාමොඝවසෙන **තරෙය්‍ය,** භවොඝවසෙන **උත්තරෙය්‍ය,** දිට්ඨොඝවසෙන **පතරෙය්‍ය,** අවිජ්ජොඝවසෙන **සමතික්කමෙය්‍ය,** සබ්බොඝවසෙන **වීතිවත්තෙය්‍යා’’**ති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

ගරුකන්ති න සල්ලහුකං. **භාරිකන්ති** භාරභණ්ඩං එත්ථ ඨපයන්තීති භාරිකං. **උදකං සිත්වාති** උදකං සිඤ්චිත්වා. **ඔසිඤ්චිත්වාති** අතිරෙකං සිඤ්චිත්වා. **ඡඩ්ඩෙත්වාති** පාතෙත්වා. **ලහුකායාති** සල්ලහුකාය. **ඛිප්පන්ති** සීඝං. **ලහුන්ති** තංඛණං. **අප්පකසිරෙනෙවාති** නිදුක්ඛෙනෙව. **පාරං වුච්චති අමතං නිබ්බානන්ති** සක්කායඔරතො පාරභූතං පාරං. තණ්හාවානතො නික්ඛන්තං නිබ්බානං කථීයති. **යොසොති** යො එසො. **සබ්බසඞ්ඛාරසමථොතිආදි** සබ්බං නිබ්බානමෙව. යස්මා හි තං ආගම්ම සබ්බසඞ්ඛාරවිප්ඵන්දිතානි සමන්ති වූපසමන්ති, තස්මා ‘‘සබ්බසඞ්ඛාරසමථො’’ති වුච්චති. යස්මා චෙතං ආගම්ම සබ්බෙ උපධයො පටිනිස්සට්ඨා හොන්ති, සබ්බා තණ්හා ඛීයන්ති, සබ්බෙ කිලෙසරජ්ජා විරජ්ජන්ති, සබ්බං දුක්ඛං නිරුජ්ඣති, තස්මා ‘‘සබ්බූපධිපටිනිස්සග්ගො, තණ්හක්ඛයො, විරාගො, නිරොධො’’ති වුච්චති. යා පනෙසා තණ්හා භවෙන භවං, ඵලෙන වා සද්ධිං කම්මං විනති සංසිබ්බතීති කත්වා වානන්ති වුච්චති, තතො නික්ඛන්තං වානතොති නිබ්බානං. **පාරං ගච්ඡෙය්‍ය** නිමිත්තවසෙන එකතො වුට්ඨානගොත්‍රභුඤාණෙන නිබ්බානපාරං පාපුණෙය්‍ය. **අධිගච්ඡෙය්‍ය** නිමිත්තපවත්තෙහි උභතොවුට්ඨානමග්ගඤාණෙන නිබ්බානපාරං විසෙසෙන පාපුණෙය්‍ය. **ඵුසෙය්‍ය** නිබ්බානාරම්මණඵලචිත්තවසෙන නිබ්බානපාරං ඵුසෙය්‍ය. **සච්ඡිකරෙය්‍ය** ගුණවසෙන ඵුසිත්වා පච්චවෙක්ඛණඤාණෙන නිබ්බානපාරං පච්චක්ඛං කරෙය්‍ය. අථ වා ‘‘පඨමමග්ගෙන **පාරං ගච්ඡෙය්‍ය,** දුතියෙන **අධිගච්ඡෙය්‍ය,** තතියෙන **ඵුසෙය්‍ය,** චතුත්ථෙන **සච්ඡි කරෙය්‍යා’’**ති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති. **යොපි පාරං ගන්තුකාමොති** යො කොචි විපස්සනාඤාණෙ යීතො පුග්ගලො නිබ්බානපාරං ගන්තුකාමො, සොපි අවස්සං තත්ථ ගමිස්සතීති **පාරගූ**. වුත්තඤ්හෙතං – ‘‘ඔතිණ්ණොම්හි ජාතියා ජරාය මරණෙන සොකෙහි පරිදෙවෙහි දුක්ඛෙහි දොමනස්සෙහි උපායාසෙහී’’තිආදි . පුබ්බභාගෙ අජ්ඣාසයවසෙන විපස්සනායොගෙන ච, සොපි පාරගූ නාම. **යොපි පාරං ගච්ඡතීති** යොපි මග්ගසමඞ්ගී නිබ්බානපාරං ගච්ඡති, සොපි පාරගූ නාම. **යොපි පාරං ගතොති** යොපි මග්ගෙන කිච්චං නිට්ඨාපෙත්වා ඵලෙ යීතො නිබ්බානපාරඞ්ගතො, සොපි පාරගූ නාම.

තං ජිනවචනෙන දස්සෙතුං **‘‘වුත්තම්පි හෙතං භගවතා – තිණ්ණො පාරඞ්ගතො ථලෙ තිට්ඨති බ්‍රාහ්මණො’’**තිආදිමාහ. **අභිඤ්ඤාපාරගූති** අධිගතෙන ඤාණෙන ඤාතපරිඤ්ඤාය නිබ්බානපාරං ගන්තුකාමො ගච්ඡති, ගතොති පාරගූ. **පරිඤ්ඤාපාරගූති** සබ්බධම්මානං තීරණපරිඤ්ඤාය සමතික්කමිත්වා වුත්තනයෙන පාරගූ. **පහානපාරගූති** සමුදයපක්ඛිකානං කිලෙසානං පහානපරිඤ්ඤාය සමතික්කමිත්වා වුත්තනයෙන පාරගූ. යො හි සබ්බධම්මං පරිජානාති, සො තීහි පරිඤ්ඤාහි පරිජානාති ඤාතපරිඤ්ඤාය තීරණපරිඤ්ඤාය පහානපරිඤ්ඤායාති. තත්ථ කතමා ඤාතපරිඤ්ඤා? සබ්බධම්මං ජානාති ‘‘ඉමෙ අජ්ඣත්තිකා, ඉමෙ බාහිරා, ඉදමස්ස ලක්ඛණං, ඉමානි රසපච්චුපට්ඨානපදට්ඨානානී’’ති, අයං **ඤාතපරිඤ්ඤා**. කතමා තීරණපරිඤ්ඤා? එවං ඤාතං කත්වා ලබ්භමානවසෙන සබ්බධම්මං තීරෙති ‘‘අනිච්චතො දුක්ඛතො රොගතො’’තිආදිනා (සං. නි. 3.122), අයං **තීරණපරිඤ්ඤා**. කතමා පහානපරිඤ්ඤා? එවං තීරයිත්වා අග්ගමග්ගෙන ධම්මෙසු ඡන්දරාගං පජහති, අයං **පහානපරිඤ්ඤාති**. ඉමා පරිඤ්ඤායො සන්ධාය ‘‘සො අභිඤ්ඤාපාරගූ පරිඤ්ඤාපාරගූ පහානපාරගූ’’ති ආහ.

භාවනාපාරගූති භාවනාය කොටිං පත්වා මග්ගවසෙන නිබ්බානපාරං ගතො. **සච්ඡිකිරියාපාරගූති** ඵලනිබ්බානවසෙන සච්ඡි කිරියාඵලනිබ්බානපාරං ගතො. **සමාපත්තිපාරගූති** අට්ඨන්නං සමාපත්තීනං පාරං පත්තො. **සබ්බධම්මානන්ති** පඤ්චක්ඛන්ධාදිසබ්බධම්මානං. **සබ්බදුක්ඛානන්ති** ජාතිදුක්ඛාදිසබ්බදුක්ඛානං. **සබ්බකිලෙසානන්ති** කායදුච්චරිතාදිසබ්බකිලෙසානං. **අරියමග්ගානන්ති** සොතාපත්තිමග්ගාදිචතුන්නං අරියමග්ගානං . **නිරොධස්සාති**

නිබ්බානස්ස. **සබ්බසමාපත්තීනන්ති** සබ්බාසම්පි අට්ඨන්නං රූපාරූපසමාපත්තීනං. **සොති** සො අරියො. **වසිප්පත්තොති** වසීභාවප්පත්තො. අථ වා කන්තභාවං ඉස්සරියභාවං නිප්ඵන්නභාවං පත්තො. **පාරමිප්පත්තොති** පාරමීති අවසානං නිට්ඨානං, උත්තමභාවං වා තං පත්තො. කත්ථ පත්තොති ආහ **“අරියස්මිං සීලස්මි”**න්තිආදි. තත්ථ **අරියස්මිං සීලස්මින්ති** නිද්දොසෙ සීලස්මිං. **අරියස්මිං සමාධිස්මින්ති** නිද්දොසෙ සමාධිස්මිං. **අරියාය පඤ්ඤායාති** නිද්දොසාය පඤ්ඤාය. **අරියාය විමුත්තියාති** නිද්දොසාය ඵලවිමුත්තියා. පුරිමෙන වාචාකම්මන්තාජීවා ගහිතා, දුතියෙන වායාමසතිසමාධයො ගහිතා, තතියෙන විතක්කසම්මාදිට්ඨියො ගහිතා, චතුත්ථෙන තංසම්පයුත්තා සෙසධම්මා ගහිතාති වෙදිතබ්බා.

අන්තගතොති මග්ගෙන සඞ්ඛාරලොකන්තං ගතො. **අන්තප්පත්තොති** තමෙව ලොකන්තං ඵලෙන පත්තො. **කොටිගතොති** මග්ගෙන සඞ්ඛාරකොටිං ගතො. **කොටිප්පත්තොති** තමෙව කොටිං ඵලෙන පත්තො. **පරියන්තගතොති** මග්ගෙන ඛන්ධායතනාදිලොකපරියන්තං පරිච්ඡෙදං පරිවටුමං කත්වා ගතො. **පරියන්තප්පත්තොති** තමෙව ලොකං ඵලෙන පරියන්තං කත්වා පත්තො. **වොසානගතොති** මග්ගෙන අවසානං ගතො. **වොසානප්පත්තොති** ඵලෙන අවසානං පත්තො. **තාණගතොති** මග්ගෙන තායනං ගතො. **තාණප්පත්තොති** ඵලෙන තායනං පත්තො. **ලෙණගතොති** මග්ගෙන නිලීයනං ගතො. **ලෙණප්පත්තොති** තං ඵලෙන නිලීයනං පත්තො. **සරණගතොති** මග්ගෙන පතිට්ඨං ගතො. **සරණප්පත්තොති** ඵලෙන සරණං පත්තො . **අභයගතොති** මග්ගෙන නිබ්භයං ගතො. **අභයප්පත්තොති** ඵලෙන නිබ්භයං නිබ්බානං පත්තො. **අච්චුතගතොති** චුතිවිරහිතං නිබ්බානං මග්ගෙන ගතො. **අච්චුතප්පත්තොති** තං ඵලෙන පත්තො. **අමතගතොති** මරණරහිතං නිබ්බානං මග්ගෙන ගතො. **අමතප්පත්තොති** තං ඵලෙන පත්තො. **නිබ්බානගතොති** තණ්හාවානතො නික්ඛන්තං නිබ්බානං මග්ගෙන ගතො. **නිබ්බානප්පත්තොති** තමෙව ඵලෙන පත්තො. **සො වුට්ඨවාසොති** සො අරහා දසසු අරියවාසෙසු වසි පරිවසි වුට්ඨො වුට්ඨාති ච වුට්ඨවාසො. **චිණ්ණචරණොති** සීලෙන සහ අට්ඨසු සමාපත්තීසු චිණ්ණවසීති චිණ්ණචරණො. **ගතද්ධොති** සංසාරද්ධානං අතික්කන්තො. **ගතදිසොති** සුපිනන්තෙනපි අගතපුබ්බං නිබ්බානදිසං ගතො. **ගතකොටිකොති** අනුපාදිසෙසනිබ්බානකොටිං ගතො හුත්වා ඨිතො. **පාලිතබ්‍රහ්මචරියොති** රක්ඛිතබ්‍රහ්මචරියො. **උත්තමදිට්ඨිප්පත්තොති** උත්තමං සම්මාදිට්ඨිං පත්තො. **පටිවිද්ධාකුප්පොති** අකුප්පං අචලනං අරහත්තඵලං පටිවිජ්ඣිත්වා ඨිතො. **සච්ඡිකතනිරොධොති** නිරොධං නිබ්බානං සච්ඡිකත්වා ඨිතො.

දුක්ඛං තස්ස පරිඤ්ඤාතන්ති තිවිධං දුක්ඛං තෙන සමතික්කමිත්වා පරිච්ඡින්නං. **අභිඤ්ඤෙය්‍යන්ති** සභාවලක්ඛණාවබොධවසෙන සොභනෙන ආකාරෙන ජානිතබ්බං. **අභිඤ්ඤාතන්ති** අධිකෙන ඤාණෙන ඤාතං. **පරිඤ්ඤෙය්‍යන්ති** සාමඤ්ඤලක්ඛණාවබොධවසෙන කිච්චසමාපන්නවසෙන ච බ්‍යාපිත්වා පරිජානිතබ්බං. **පරිඤ්ඤාතන්ති** සමන්තතො ඤාතං. **භාවෙතබ්බන්ති** වඩ්ඪෙතබ්බං. **සච්ඡිකාතබ්බන්ති** පච්චක්ඛං කාතබ්බං. දුවිධා හි සච්ඡිකිරියා පටිලාභසච්ඡිකිරියා ආරම්මණසච්ඡිකිරියා චාති.

උක්ඛිත්තපලිසොති එත්ථ **පලිසොති** වට්ටමූලිකා අවිජ්ජා. අයඤ්හි දුක්ඛිපනට්ඨෙන ‘‘පලිසො’’ති වුච්චති. තෙනෙස තස්සා උක්ඛිත්තත්තා ‘‘උක්ඛිත්තපලිසො’’ති වුත්තො. **සංකිණ්ණපරිඛොති** පරිඛා වුච්චති පුනබ්භවදායකො භවෙසු ජායනවසෙන චෙව සංසරණවසෙන ච ‘‘ජාතිසංසාරො’’ති ලද්ධනාමානං පුනබ්භවක්ඛන්ධානං පච්චයො කම්මාභිසඞ්ඛාරො. සො හි පුනප්පුනං උප්පත්තිකරණවසෙන පරික්ඛිපිත්වා ඨිතත්තා ‘‘පරිඛා’’ති වුච්චති. තෙනෙස තස්සා සංකිණ්ණත්තා විකිණ්ණත්තා ‘‘සංකිණ්ණපරිඛො’’ති වුත්තො. **අබ්බූළ්හෙසිකොති** එසිකාති වට්ටමූලිකා තණ්හා. අයඤ්හි ගම්භීරානුගතට්ඨෙන ‘‘එසිකා’’ති වුච්චති. තෙනෙස තස්සා අබ්බූළ්හත්තා ලුඤ්චිත්වා ඡඩ්ඩිතත්තා ‘‘අබ්බූළ්හෙසිකො’’ති වුච්චති. **නිරග්ගළොති** අග්ගළං වුච්චන්ති ඔරම්භාගජනකානි කාමභවෙ උප්පත්තිපච්චයානි ඔරම්භාගියානි. එතානි හි මහාකවාටං විය නගරද්වාරං චිත්තං පිදහිත්වා ඨිතත්තා ‘‘අග්ගළ’’න්ති වුච්චන්ති . තෙනෙස තෙසං නිරග්ගළත්තා භින්නත්තා ‘‘නිරග්ගළො’’ති වුත්තො. **අරියොති** නික්කිලෙසො පරිසුද්ධො. **පන්නද්ධජොති** පාතිතමානද්ධජො. **පන්නභාරොති** ඛන්ධභාරකිලෙසභාරඅභිසඞ්ඛාරභාරපඤ්චකාමගුණභාරා පන්නා ඔරොපිතා අස්සාති පන්නභාරො. අපි ච ඉධ මානභාරස්සෙව ඔරොපිතත්තා ‘‘පන්නභාරො’’ති අධිප්පෙතො. **විසංයුත්තොති** චතූහි යොගෙහි සබ්බකිලෙසෙහි ච විසංයුත්තො. ඉධ පන මානයොගෙනෙව විසංයුත්තත්තා ‘‘විසංයුත්තො’’ති අධිප්පෙතො.

එත්තාවතා ථෙරෙන මග්ගෙන කිලෙසෙ ඛෙපෙත්වා නිරොධසයනවරගතස්ස ඛීණාසවස්ස නිබ්බානාරම්මණං ඵලසමාපත්තිං අප්පෙත්වා විහරණකාලො දස්සිතො. යථා හි ද්වෙ නගරානි එකං චොරනගරං, එකං ඛෙමනගරං. අථ එකස්ස මහායොධස්ස එවං ඉච්ඡා උප්පජ්ජෙය්‍ය ‘‘යාවිමං චොරනගරං තිට්ඨති, තාව ඛෙමනගරං භයතො න මුච්චති. චොරනගරං අනගරං කරිස්සාමී’’ති සන්නාහං කත්වා ඛග්ගං ගහෙත්වා චොරනගරං උපසඞ්කමිත්වා නගරද්වාරෙ උස්සාපිතෙ එසිකත්ථම්භෙ ඛග්ගෙන ඡින්දිත්වා සද්ධිං ද්වාරබාහාහි කවාටං භින්දිත්වා පලිසං උක්ඛිපිත්වා පාකාරං භින්දන්තො පරිඛං සංකිරිත්වා නගරසොභනත්ථාය උස්සාපිතෙ ධජෙ පාතෙත්වා නගරං අග්ගිනා ඣාපෙත්වා ඛෙමනගරං පවිසිත්වා උපරිපාසාදමාරුය්හ ඤාතිගණපරිවුතො සුරසභොජනං භුඤ්ජෙය්‍ය. එවං චොරනගරං විය සක්කායො, ඛෙමනගරං විය නිබ්බානං, මහායොධො විය යොගාවචරො. තස්සෙවං හොති ‘‘යාව සක්කායවට්ටං වට්ටති, තාව ද්වත්තිංසකම්මකාරණෙහි අට්ඨනවුතිරොගෙහි පඤ්චවීසතිමහබ්භයෙහි ච පරිමුච්චනං නත්ථී’’ති. සො මහායොධො විය සන්නාහං සීලසන්නාහං කත්වා පඤ්ඤාතිණ්හඛග්ගං ගහෙත්වා ඛග්ගෙන එසිකත්ථම්භෙ විය අරහත්තමග්ගෙන තණ්හෙසිකං ඡින්දිත්වා, සො යොධො සද්වාරබාහකං නගරකවාටං විය පඤ්චොරම්භාගියසංයොජනග්ගළං උග්සොටෙත්වා, සො යොධො පලිසං විය අවිජ්ජාපලිසං උක්ඛිපිත්වා, සො යොධො පාකාරං භින්දන්තො පරිඛං විය කම්මාභිසඞ්ඛාරපාකාරං භින්දන්තො ජාතිසංසාරපරිඛං සංකිරිත්වා, සො

යොධො නගරසොභනත්ථාය උස්සාපිතෙ ධජෙ විය මානද්ධජෙ පාතෙත්වා සක්කායනගරං ඣාපෙත්වා, සො යොධො ඛෙමනගරං පවිසිත්වා උපරිපාසාදෙ සුරසභොජනං භුඤ්ජන්තො විය නිබ්බානනගරං පවිසිත්වා අමතනිරොධාරම්මණං ඵලසමාපත්තිසුඛං අනුභවමානො කාලං වීතිනාමෙති. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා (අ. නි. 5.71) –

‘‘කථඤ්ච, භික්ඛවෙ, භික්ඛු උක්ඛිත්තපලිඝො හොති? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො අවිජ්ජා පහීනා හොති උච්ඡින්නමූලා තාලාවත්ථුකතා අනභාවංකතා ආයතිං අනුප්පාදධම්මා. එවං ඛො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු උක්ඛිත්තපලිඝො හොති.

‘‘කථඤ්ච, භික්ඛවෙ, භික්ඛු සංකිණ්ණපරිඛො හොති? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො පොනොභවිකො ජාතිසංසාරො පහීනො හොති…පෙ…. එවං ඛො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු සංකිණ්ණපරිඛො හොති.

‘‘කථඤ්ච, භික්ඛවෙ, භික්ඛු අබ්බුළ්හෙසිකො හොති? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො තණ්හා පහීනා හොති…පෙ…. එවං ඛො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු අබ්බුළ්හෙසිකො හොති.

‘‘කථඤ්ච , භික්ඛවෙ, භික්ඛු නිරග්ගළො හොති? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො පඤ්චොරම්භාගියානි සංයොජනානි පහීනානි හොන්ති…පෙ…. එවං ඛො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු නිරග්ගළො හොති.

‘‘කථඤ්ච, භික්ඛවෙ, භික්ඛු අරියො පන්නද්ධජො පන්නභාරො විසංයුත්තො හොති? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො අස්මිමානො පහීනො හොති උච්ඡින්නමූලො තාලාවත්ථුකතො අනභාවංකතො ආයතිං අනුප්පාදධම්මො. එවං ඛො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු අරියො පන්නද්ධජො පන්නභාරො විසංයුත්තො හොති (අ. නි. 5.71).

‘‘එවං විමුත්තචිත්තං ඛො, භික්ඛවෙ, භික්ඛුං සඉන්දා දෙවා සබ්‍රහ්මකා සපජාපතිකා අන්වෙසං නාධිගච්ඡන්ති ‘ඉදංනිස්සිතං තථාගතස්ස විඤ්ඤාණ’’’න්ති (ම. නි. 1.246).

පඤ්චඞ්ගවිප්පහීනොති කාමච්ඡන්දාදිපඤ්චඞ්ගානි විවිධෙහි උපායෙහි පජහිත්වා ඨිතො. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘කථඤ්චාවුසො , භික්ඛු පඤ්චඞ්ගවිප්පහීනො හොති? ඉධාවුසො, භික්ඛුනො කාමච්ඡන්දො පහීනො හොති, බ්‍යාපාදො පහීනො හොති, ථිනමිද්ධං පහීනං හොති, උද්ධච්චකුක්කුච්චං පහීනං හොති, විචිකිච්ඡා පහීනා හොති. එවං ඛො, ආවුසො, භික්ඛු පඤ්චඞ්ගවිප්පහීනො හොතී’’ති (දී. නි. 3.348, 360).

ඡළඞ්ගසමන්නාගතොති ඡන්නං අඞ්ගානං පූරෙත්වා ඡසු ද්වාරෙසු රූපාදිආරම්මණෙ පටිඝානුනයං වජ්ජෙත්වා උපෙක්ඛාවසෙන සතො සම්පජානො හුත්වා විහරණවසෙන ඡළඞ්ගානි පූරෙත්වා පරිපුණ්ණං කත්වා ඨිතත්තා ‘‘ඡළඞ්ගසමන්නාගතො’’ති වුත්තො. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘කථඤ්චාවුසො, භික්ඛු ඡළඞ්ගසමන්නාගතො හොති? ඉධාවුසො, භික්ඛු චක්ඛුනා රූපං දිස්වා නෙව සුමනො හොති න දුම්මනො, උපෙක්ඛකො විහරති සතො සම්පජානො. සොතෙන සද්දං සුත්වා…පෙ…. ඝානෙන ගන්ධං ඝායිත්වා, ජිව්හාය රසං සායිත්වා, කායෙන ඵොට්ඨබ්බං ඵුසිත්වා, මනසා ධම්මං විඤ්ඤාය නෙව සුමනො හොති න දුම්මනො, උපෙක්ඛකො විහරති සතො සම්පජානො. එවං ඛො, ආවුසො, භික්ඛු ඡළඞ්ගසමන්නාගතො හොතී’’ති (දී. නි. 3.348, 360).

එකාරක්ඛොති සතිආරක්ඛෙන එකො උත්තමො ආරක්ඛො අස්සාති එකාරක්ඛො. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘කථඤ්චාවුසො, භික්ඛු එකාරක්ඛො හොති? ඉධාවුසො, භික්ඛු සතාරක්ඛෙන චෙතසා සමන්නාගතො විහරති. එවං ඛො, ආවුසො, භික්ඛු එකාරක්ඛො හොතී’’ති (දී. නි. 3.348, 360).

චතුරාපස්සෙනොති පඤ්ඤාය පටිසෙවනපරිවජ්ජනවිනොදනපජහනානං වසෙන චතුන්නං අපස්සයානං ඉතො චිතො ච අපරිවත්තමානානං වසෙන චතුරාපස්සෙනො, තෙසං පාපුණිත්වා ඨිතො. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘කථඤ්චාවුසො, භික්ඛු චතුරාපස්සෙනො හොති? ඉධාවුසො, භික්ඛු සඞ්ඛායෙකං පටිසෙවති, සඞ්ඛායෙකං පරිවජ්ජෙති. සඞ්ඛායෙකං විනොදෙති, සඞ්ඛායෙකං පජහතී’’තිආදිනා (දී. නි. 3.348, 360) නයෙන විත්ථාරෙතබ්බං.

පණුන්නපච්චෙකසච්චොති ‘‘ඉදමෙව දස්සනං සච්චං, ඉදමෙව සච්ච’’න්ති එවං පාටිඑක්කං ගහිතත්තා පච්චෙකසඞ්ඛාතානි දිට්ඨිසච්චානි පණුන්නානි නිහටානි පහීනානි අස්සාති පණුන්නපච්චෙකසච්චො.

සමවයසට්ඨෙසනොති එත්ථ අවයාති අනූනා. සට්ඨාති විස්සට්ඨා. සම්මා අවයා සට්ඨා එසනා අස්සාති සමවයසට්ඨෙසනො. සම්මා විස්සට්ඨසබ්බඑසනොති අත්ථො. **කෙවලීති** පරිපුණ්ණො. **වුසිතවාති** වුසිතබ්‍රහ්මචරියො, ගරුසංවාසෙ අරියමග්ගෙපි දසසු අරියවාසෙසුපි වුසිතවන්තො. **උත්තමපුරිසොති** ඛීණකිලෙසත්තා විසෙසපුරිසො ආජඤ්ඤපුරිසො. **පරමපුරිසොති** උත්තමපුරිසො, පරමං වා පටිලාභං පත්තත්තා උත්තමං පත්තබ්බං අරහත්තපටිලාභං පත්තො අනුත්තරපුඤ්ඤක්ඛෙත්තභූතො උත්තමපුරිසො, තෙනෙවත්ථෙන පරමපුරිසො. අනුත්තරං සමාපත්තිං සමාපජ්ජිතුං අමතං පටිලාභං පත්තත්තා **පරමපත්තිප්පත්තො.** අථ වා ''සරාගසෙ ආදීනවං සඤ්ජානිත්වා සාසනපවිසනවසෙන **උත්තමපුරිසො.** අත්තභාවෙ ආදීනවං සඤ්ජානිත්වා විපස්සනාපවිසනවසෙන **පරමපුරිසො.** කිලෙසෙ ආදීනවං සඤ්ජානිත්වා අරියභූමන්තරං පවිට්ඨො **පරමපත්තිප්පත්තොති** එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

නෙවාචිනතීති කුසලාකුසලානං පහීනත්තා තෙසං විපාකං න වඩ්ඪෙති. **නාපචිනතීති** එලෙ ඨිතත්තා න විද්ධංසෙති. **අපචිනිත්වා ඨිතොති** පටිප්පස්සද්ධිපහානෙ ඨිතත්තා කිලෙසෙ විද්ධංසෙත්වා ඨිතො. ඉතො පරං තීහිපි පදෙහි මග්ගඵලවසෙනෙව යොජෙතබ්බං. **නෙව පජහතීති** පහාතබ්බාභාවෙන කිලෙසෙ න පජහති. **න උපාදියතීති** තණ්හාමානදිට්ඨීහි ගහෙතබ්බාභාවතො තෙහි න ගණ්හාති. **පජහිත්වා ඨිතොති** චජිත්වා ඨිතො. **නෙව සංසිබ්බතීති** තණ්හාවසෙන නෙව සංසිබ්බති. **න උස්සිනෙතීති** මානවසෙන න උක්කංසති. **විසිනිත්වා ඨිතොති** තණ්හාසංසිබ්බනං අකත්වා ඨිතොති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති. **නෙව විධූපෙතීති** කිලෙසග්ගිං න නිබ්බාපෙති. **න සන්ධූපෙතීති** කිලෙසග්ගිං න ජාලාපෙති. **විධූපෙත්වා ඨිතොති** තං නිබ්බාපෙත්වා ඨිතො.

අසෙක්ඛෙන සීලක්ඛන්ධෙනාති සික්ඛිතබ්බාභාවෙන අසෙක්ඛෙන වාචාකම්මන්තාජීවසීලක්ඛන්ධෙන සීලරාසිනා සමන්නාගතත්තා ඨිතො, අපරිහීනභාවෙන ඨිතො. **සමාධික්ඛන්ධෙනාති** වායාමසතීහි සම්පයුත්තෙන සමාධිනා. **විමුත්තික්ඛන්ධෙනාති** ඵලවිමුත්තිසම්පයුත්තක්ඛන්ධෙන. **විමුත්තිඤාණදස්සනක්ඛන්ධෙනාති** පච්චවෙක්ඛණඤාණෙන. **සච්චං සම්පටිපාදියිත්වාති** චතුඅරියසච්චං සභාවවසෙන සකසන්තානෙ සම්පාදියිත්වා පටිවිජ්ඣිත්වා ඨිතො. **එජං සමතික්කමිත්වාති** කම්පනතණ්හං අතික්කමිත්වා. **කිලෙසග්ගින්ති** රාගාදිකිලෙසග්ගිං. **පරියාදියිත්වාති** ඛෙපෙත්වා නිබ්බාපෙත්වා. **අපරිගමනතායාති** සංසාරෙ අගමනභාවෙන පුනාගමනාභාවෙනාති අත්ථො. **කටං සමාදායාති** ජයග්ගාහං ගහෙත්වා. **මුත්තිපටිසෙවනතායාති** සබ්බකිලෙසෙහි මුච්චිත්වා රූපාදිආරම්මණසෙවනවසෙන. අථ වා සබ්බකිලෙසෙහි මුත්තඵලසමාපත්තිසෙවනවසෙන. **මෙත්තාය පාරිසුද්ධියාති** උපක්කිලෙසමුත්තාය පරිසුද්ධභාවෙ ඨිතාය මෙත්තාය ඨිතො. **කරුණාදීසුපි** එසෙව නයො.

අච්චන්තපාරිසුද්ධියාති අතික්කන්තපරිසුද්ධභාවෙන පරිසුද්ධියා අන්තං පාපුණිත්වා ඨිතො. **අතම්මයතායාති** තණ්හාදිට්ඨිමානා ''තම්මයා''ති වුච්චන්ති. තෙසං අභාවො අතම්මයතා, තාය තණ්හාදිට්ඨිමානවිරහිතතාය ඨිතො. වුත්තඤ්හෙතං –

''සො තාදිසො ලොකවිදූ සුමෙධො, සබ්බෙසු ධම්මෙසු අතම්මයො මුනී''ති (අ. නි. 3.40). එත්ථාපි තණ්හාමානදිට්ඨිවිරහිතොති අත්ථො. **විමුත්තත්තාති** සබ්බකිලෙසෙහි මුත්තභාවෙන. **සන්තුස්සිතත්තාති** යථාලාභයථාබලයථාසාරුප්පසන්තොසවසෙන සන්තුට්ඨභාවෙන ඨිතො.

ඛන්ධපරියන්තෙති එකචතුපඤ්චක්ඛන්ධානං තීහි පරිඤ්ඤග්ගීහි ඣාපෙත්වා අන්තෙ අවසානෙ ඨිතො , නත්ථි එතස්ස අන්තොති වා පරියන්තං, තස්මිං පරියන්තෙ. **ධාතුපරියන්තාදීසුපි** එසෙව නයො. අයං පන විසෙසො – **ධාතුපරියන්තෙති** අට්ඨාරසන්නං ධාතූනං පරියන්තෙ. **ආයතනපරියන්තෙති** ද්වාදසන්නං ආයතනානං. **ගතිපරියන්තෙති** නිරයාදිපඤ්චන්නං ගතීනං. **උපපත්තිපරියන්තෙති** සුගතිදුග්ගතීසු නිබ්බත්තියා. **පටිසන්ධිපරියන්තෙති** කාමරූපාරූපභවෙසු පටිසන්ධියා . **භවපරියන්තෙති** එකවොකාරචතුපඤ්චවොකාරසඤ්ඤාඅසඤ්ඤානෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤාකාමරූපඅරූපභවානං. **සංසාරපරියන්තෙති** ඛන්ධධාතුආයතනානං අබ්බොච්ඡින්නපවත්තියා. **වට්ටපරියන්තෙති** කම්මවිපාකකිලෙසවට්ටානං පරියන්තෙ. **අන්තිමෙ භවෙති** අවසානෙ උපපත්තිභවෙ. **අන්තිමෙ සමුස්සයෙ ඨිතොති** අවසානෙ සමුස්සයෙ සරීරෙ ඨිතො. **අන්තිමදෙහධරොති** අන්තිමං අවසානදෙහං සරීරං ධාරෙතීති අන්තිමදෙහධරො. **අරහාති** ආරකත්තා අරීනං, අරානඤ්ච හතත්තා, පච්චයාදීනං අරහත්තා, පාපකරණෙ රහාභාවා අරහා.

තස්සායං පච්ඡිමකොති තස්ස ඛීණාසවස්ස අයං සමුස්සයො අත්තභාවො අවසානො. **චරිමොති** අප්පො මන්දො චරිමො ආලොපො, චරිමං කබළං විය. පුන පටිසන්ධියා නත්ථිභාවං සන්ධාය **''ජාතිමරණසංසාරො, නත්ථි තස්ස පුනබ්භවො''**ති ආහ. ජනනං ජාති, මරන්ති තෙනාති මරණං, ඛන්ධාදීනං අබ්බොච්ඡින්නා සංසාරපවත්ති ච තස්ස ඛීණාසවස්ස පුන නත්ථීති වුත්තං ගාථං නිගමෙන්තො ආහ **තෙනාහ භගවා** –

''තස්මා ජන්තු...පෙ.... නාවං සිත්වාව පාරගූ''ති.

ඉමස්මිං සුත්තෙ යං අන්තරන්තරා න වුත්තං, තං පාඨානුසාරෙන ගහෙතබ්බං.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

කාමසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ගුහට්ඨකසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

7. දුතියෙ – **සත්තොති** ලග්ගො. **ගුහායන්ති** කායෙ. කායො හි රාගාදීනං වාළානං වසනොකාසතො ‘‘ගුහා’’ති වුච්චති. **බහුනාභිඡන්නොති** බහුනා රාගාදිකිලෙසජාතෙන අභිච්ඡන්නො. එතෙන අජ්ඣත්තබන්ධනං වුත්තං. **තිට්ඨන්ති** රාගාදිවසෙන තිට්ඨන්තො. **මොහනස්මිං පගාළ්හොති** මොහනං වුච්චති කාමගුණො. එත්ථ හි දෙවමනුස්සා මුය්හන්ති තෙසු අජ්ඣොගාළ්හා හුත්වා; එතෙන බාහිරබන්ධනං වුත්තං. **දූරෙ විවෙකා හි තථාවිධො සොති** සො තථාරූපො නරො තිවිධාපි කායවිවෙකාදිවිවෙකා දූරෙ , අනාසන්නෙ. කිංකාරණා? **කාමා හි ලොකෙ න හි සුප්පහායාති** යස්මා ලොකෙ කාමා සුප්පහායා න හොන්ති, තස්මාති වුත්තං හොති.

සත්තොති හි ඛො වුත්තන්ති ‘‘සත්තො, නරො, මානවො’’ති එවමාදිනා නයෙන කථිතොයෙව. **ගුහා තාව වත්තබ්බාති** ගුහා තාව කථෙතබ්බා. **කායොති වාතිආදීසු** අයං තාව පදයොජනා – කායො ඉති වා ගුහා ඉති වා…පෙ…. කුම්භො ඉති වාති. තත්ථ **කායොති** ‘‘කුච්ඡිතානං ආයොති කායො’’තිආදිනා හෙට්ඨා සතිපට්ඨානකථායං වුත්තොයෙව. රාගාදිවාළානං වසනොකාසට්ඨෙන **ගුහා,** ‘‘පටිච්ඡාදනට්ඨෙනා’’තිපි එකෙ. ‘‘දූරඞ්ගමං එකචරං, අසරීරං ගුහාසය’’න්තිආදීසු (ධ. ප. 37) විය. රාගාදීහි ඣාපනට්ඨෙන **දෙහො** ‘‘තෙ හිත්වා මානුසං දෙහ’’න්තිආදීසු (දී. නි. 2.332 ථොකං විසදිසං) විය. පමත්තකරණට්ඨෙන **සන්දෙහො** ‘‘භිජ්ජති පූතිසන්දෙහො, මරණන්තඤ්හි ජීවිත’’න්තිආදීසු (ධ. ප. 148) විය. සංසාරෙ සඤ්චරණට්ඨෙන **නාවා** ‘‘සිඤ්ච භික්ඛු ඉමං නාවං, සිත්තා තෙ ලහුමෙස්සතී’’තිආදීසු (ධ. ප. 369) විය. ඉරියාපථස්ස අත්ථිභාවට්ඨෙන **රථො** ‘‘රථො සීලපරික්ඛාරො, ඣානක්ඛො චක්කවීරියො’’තිආදීසු (සං. නි. 5.4) විය. අච්චුග්ගතට්ඨෙන **ධජො** ‘‘ධජො රථස්ස පඤ්ඤාණ’’න්තිආදීසු (ජා. 2.22.1841) විය.

කිමිකුලානං ආවාසභාවෙන **වම්මිකො** ‘‘වම්මිකොති ඛො, භික්ඛු, ඉමස්සෙතං චාතුමහාභූතිකස්ස කායස්ස අධිවචන’’න්තිආදීසු (ම. නි. 1.251) විය. යථෙව හි බාහිරකො වම්මිකො, වමති වන්තකො වන්තුස්සයො වන්තසිනෙහසම්බද්ධොති චතූහි කාරණෙහි ‘‘වම්මිකො’’ති වුච්චති. සො හි අහිනකුලඋන්දූරඝරගොළිකාදයො නානප්පකාරෙ පාණකෙ වමතීති වම්මිකො. උපචිකාහි වන්තකොති වම්මිකො. උපචිකාහි වමිත්වා මුඛතුණ්ඩකෙහි උක්ඛිත්තපංසුචුණ්ණෙන කටිප්පමාණෙනපි පොරිසප්පමාණෙනපි උස්සිතොති වම්මිකො. උපචිකාහි වන්තඛෙළසිනෙහෙන ආබද්ධතාය සත්තසත්තාහං දෙවෙ වස්සන්තෙපි න විප්පකිරීයති, නිදාඝෙපි තතො පංසුමුට්ඨිං ගහෙත්වා තස්මිං මුට්ඨිනා පීළියමානෙ සිනෙහො නික්ඛමති, එවං වන්තසිනෙහෙන සම්බද්ධොති වම්මිකො. එවමයං කායොපි ‘‘අක්ඛිම්හා අග්ගිගූථකො’’තිආදිනා නයෙන නානප්පකාරං අසුචිකලිමලං වමතීති වම්මිකො. බුද්ධපච්චෙකබුද්ධඛීණාසවා ඉමස්මිං අත්තභාවෙ නිකන්තිපරියාදානෙන අත්තභාවං ඡඩ්ඩෙත්වා ගතාති අරියෙහි වන්තකොතිපි වම්මිකො. යෙහි චායං තීහි අට්ඨිසතෙහි උස්සිතො නහාරුසම්බද්ධො මංසාවලෙපනො අල්ලචම්මපරියොනද්ධො ඡවිරඤ්ජිතො සත්තෙ වඤ්චෙති, තං සබ්බං අරියෙහි වන්තමෙවාති වන්තුස්සයොතිපි වම්මිකො. ‘‘තණ්හා ජනෙති පුරිසං, චිත්තමස්ස විධාවතී’’ති (සං. නි. 1.55-57) එවං තණ්හාය ජනිතත්තා අරියෙහි වන්තෙනෙව තණ්හාසිනෙහෙන සම්බද්ධො අයන්ති වන්තසිනෙහෙන සම්බද්ධොතිපි වම්මිකො. යථා ච වම්මිකස්ස අන්තො නානප්පකාරා පාණකා තත්ථෙව ජායන්ති, උච්චාරපස්සාවං කරොන්ති, ගිලානා සයන්ති, මතා නිපතන්ති. ඉති සො තෙසං සූතිඝරං වච්චකුටි ගිලානසාලා සුසානඤ්ච හොති. එවං ඛත්තියමහාසාලාදීනම්පි කායො ‘‘අයං ගොපිතරක්ඛිතො මණ්ඩිතපසාදිතො මහානුභාවානං කායො’’ති අචින්තෙත්වා ඡවිනිස්සිතා පාණා චම්මනිස්සිතා පාණා මංසනිස්සිතා පාණා නහාරුනිස්සිතා පාණා අට්ඨිනිස්සිතා පාණා අට්ඨිමිඤ්ජනිස්සිතා පාණාති එවං කුලගණනාය අසීතිමත්තානි කිමිකුලසහස්සානි අන්තොකායස්මිංයෙව ජායන්ති, උච්චාරපස්සාවං කරොන්ති, ගෙලඤ්ඤෙන ආතුරිතානි සයන්ති, මතාමතා නිපතන්ති. ඉති අයම්පි තෙසං පාණානං සූතිඝරං වච්චකුටි ගිලානසාලා සුසානඤ්ච හොතීති ‘‘වම්මිකො’’ති සඞ්ඛං ගතො.

මනාපාමනාපපතනට්ඨෙන **නගරං** ‘‘සක්කායනගර’’න්තිආදීසු විය. රොගාදීනං නීළභාවෙන කුලාවකභාවෙන **නීළං** ‘‘රොගනීළං පභඞ්ගුර’’න්තිආදීසු (ධ. ප. 148) විය. පටිසන්ධියා නිවාසගෙහට්ඨෙන **කුටි** ‘‘පඤ්චද්වාරායං කුටිකායං පසක්කියා’’තිආදීසු (ථෙරගා. 125) විය. පූතිභාවෙන **ගණ්ඩො** ‘‘රොගොති භික්ඛවෙ, ගණ්ඩොති භික්ඛවෙ, සල්ලොති භික්ඛවෙ, කායස්සෙතං අධිවචන’’න්තිආදීසු (අ. නි. 9.15) විය. භිජ්ජනට්ඨෙන **කුම්භො** ‘‘කුම්භූපමං කායමිමං විදිත්වා’’තිආදීසු (ධ. ප. 40) විය. **කායස්සෙතං අධිවචනන්ති** එතං වුත්තප්පකාරං චතුමහාභූතමයස්ස කුච්ඡිතධම්මානං ආයස්ස අධිවචනං, කථනන්ති අත්ථො. **ගුහායන්ති** සරීරස්මිං . **සත්තොති** අල්ලීනො. **විසත්තොති** වණ්ණරාගාදිවසෙන විවිධො අල්ලීනො. සණ්ඨානරාගවසෙන **ආසත්තො.** තත්ථෙව ‘‘සුභං සුඛ’’න්ති ගහණවසෙන **ලග්ගො.** අත්තග්ගහණවසෙන **ලග්ගිතො. පලිබුද්ධොති** එස්සරාගවසෙන අමුඤ්චිත්වා ඨිතො. **භිත්තිඛිලෙති** භිත්තියං ආකොටිතඛාණුකෙ. **නාගදන්තෙති** තථෙව හත්ථිදන්තසදිසෙ වඞ්කදණ්ඩකෙ. **සත්තන්ති** භිත්තිඛිලෙ ලග්ගං. **විසත්තන්ති** නාගදන්තෙ ලග්ගං. **ආසත්තන්ති** චීවරවංසෙ ලග්ගං. **ලග්ගන්ති** චීවරරජ්ජුයා ලග්ගං. **ලග්ගිතන්ති** පීඨපාදෙ ලග්ගං. **පලිබුද්ධන්ති** මඤ්චපාදෙ ලග්ගන්ති එවමාදිනා නයෙන යොජෙතබ්බං.

ලග්ගනාධිවචනන්ති විසෙසෙන අල්ලීයනකථනං. **ඡන්නොති** වුත්තප්පකාරෙහි කිලෙසෙහි ඡාදිතො. පුනප්පුනං උප්පත්තිවසෙන උපරූපරි ඡන්නොති **උච්ඡන්නො. ආවුතොති** ආවරිතො. **නිවුතොති** වාරිතො. **ඔවුතොති** අවත්ථරිත්වා

ඡාදිතො. **පිහිතොති** භාජනෙන උක්ඛලිමුඛං විය පලිගුණ්ඨිතො. **පටිච්ඡන්නොති** ආවටො. **පටිකුජ්ජිතොති** අධොමුඛං ඨපිතො. තත්ථ තිණපණ්ණාදීහි ඡාදිතං විය ඡන්නො. උච්ඡන්නො නදිං ආවරණසෙතු විය. ආවුතො ජනසඤ්චරණමග්ගාවරණං විය.

විනිබද්ධො මානවසෙනාති නානාවිධෙන මානාතිමානවසෙන නානාවිධෙ ආරම්මණෙ බද්ධො හුත්වා තිට්ඨති. **පරාමට්ඨො දිට්ඨිවසෙනාති** ද්වාසට්ඨිදිට්ඨීනං වසෙන පරාමට්ඨො ආමසිත්වා ගහිතො. **වික්ඛෙපගතො උද්ධච්චවසෙනාති** ආරම්මණෙ අසන්තිට්ඨනවසෙන චිත්තවික්ඛෙපං පත්තො උපගතො. **අනිට්ඨඞ්ගතො විචිකිච්ඡාවසෙනාති** රතනත්තයාදීසු කඞ්ඛාසඞ්ඛාතාය විචිකිච්ඡාය වසෙන සන්නිට්ඨානං අප්පත්තො. **ථාමගතො අනුසයවසෙනාති** දුන්නීහරණඅප්පහීනානුසයවසෙන ථිරභාවං පත්තො උපගතො හුත්වා තිට්ඨති.

රූපූපයන්ති තණ්හාදිට්ඨූපයවසෙන රූපං උපගන්ත්වා ආරම්මණං කත්වා. **විඤ්ඤාණං තිට්ඨමානං තිට්ඨතීති** තස්මිං ආරම්මණෙ රූපාරම්මණං විඤ්ඤාණං තිට්ඨන්තං තිට්ඨති. **රූපාරම්මණං රූපපතිට්ඨන්ති** රූපමෙව ආරම්මණං ආලම්බිත්වා රූපමෙව පතිට්ඨං කත්වා. **නන්දූපසෙචනන්ති** සප්පීතිකතණ්හොදකෙන ආසිත්තං විඤ්ඤාණං. **වුද්ධින්ති** වුද්ධිභාවං. **විරූළ්හින්ති** ජවනවසෙන උපරිතො විරූළ්හිභාවං. **වෙපුල්ලන්ති** තදාරම්මණවසෙන වෙපුල්ලං.

අත්ථි රාගොතිආදීනි ලොභස්සෙව නාමානි. සො හි රඤ්ජනවසෙන **රාගො,** නන්දනවසෙන **නන්දී,** තණ්හායනවසෙන **තණ්හාති** වුච්චති. **පතිට්ඨිතං තත්ථ විඤ්ඤාණං විරූළ්හන්ති** කම්මං ජවාපෙත්වා පටිසන්ධිආකඩ්ඪනසමත්ථතාය පතිට්ඨිතඤ්චෙව විරූළ්හඤ්ච. **යත්ථාති** තෙභූමකවට්ටෙ භුම්මං. සබ්බත්ථ වා පුරිමපදෙ එතං භුම්මං. **අත්ථි තත්ථ සඞ්ඛාරානං වුද්ධීති** ඉදං ඉමස්මිං විපාකවට්ටෙ ඨිතස්ස ආයතිං වට්ටහෙතුකෙ සඞ්ඛාරෙ සන්ධාය වුත්තං. **යත්ථ අත්ථි ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්තීති** යස්මිං ඨානෙ ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්ති අත්ථි. තත්ථ පුරිමසුත්තං රූපාදිආරම්මණලග්ගනවසෙන වුත්තං, දුතියසුත්තං තදෙවාරම්මණං අභිනන්දනවසෙන වුත්තං, තතියං විඤ්ඤාණපතිට්ඨානවසෙන වුත්තං, චතුත්ථං චතුබ්බිධආහාරවසෙන, කුසලාකුසලවිඤ්ඤාණපතිට්ඨානවසෙන වුත්තන්ති ඤාතබ්බං.

යෙභුය්‍යෙනාති පායෙන. **මුය්හන්තීති** මොහං ආපජ්ජන්ති. **සම්මුය්හන්තීති** විසෙසෙන මුය්හන්ති. **සම්පමුය්හන්තීති** සබ්බාකාරෙන මුය්හන්ති. අථ වා රූපාරම්මණං පටිච්ච **මුය්හන්ති,** සද්දාරම්මණං පටිච්ච **සම්මුය්හන්ති,** මුතාරම්මණං පටිච්ච **සම්පමුය්හන්ති. අවිජ්ජාය අන්ධීකතාති** අට්ඨසු ඨානෙසු අඤ්ඤාණාය අවිජ්ජාය අන්ධීකතා. ‘‘ගතා’’ති වා පාඨො, අන්ධභාවං උපගතාති අත්ථො. **පගාළ්හොති** පවිට්ඨො. **ඔගාළ්හොති** හෙට්ඨාභාගං පවිට්ඨො. **අජ්ඣොගාළ්හොති** අධිඔගාහිත්වා අවත්ථරිත්වා විසෙසෙන පවිට්ඨො **නිමුග්ගොති** අධොමුඛං හුත්වා පවිට්ඨො. අථ වා දස්සනසංසග්ගෙන **ඔගාළ්හො.** සවනසංසග්ගෙන **අජ්ඣොගාළ්හො.** වචනසංසග්ගෙන **නිමුග්ගො.** සප්පුරිසසංසග්ගවිරහිතො වා **ඔගාළ්හො.** සද්ධම්මසෙවනවිරහිතො වා **අජ්ඣොගාළ්හො.** ධම්මානුධම්මපටිපත්තිවිරහිතො වා **නිමුග්ගො.**

විවෙකාති විවිත්ති, විවිච්චනං වා විවෙකො. **තයොති** ගණනපරිච්ඡෙදො. **කායවිවෙකොති** කායෙන විවිත්ති, විනා අපසක්කනං. **චිත්තවිවෙකාදීසුපි** එසෙව නයො. **ඉධ භික්ඛූති** ඉමස්මිං සාසනෙ. සංසාරෙ භයං ඉක්ඛනතො භික්ඛු. **විවිත්තන්ති** සුඤ්ඤං, අප්පසද්දං අප්පනිග්ඝොසන්ති අත්ථො. එතදෙව හි සන්ධාය විභඞ්ගෙ ‘‘විවිත්තන්ති සන්තිකෙ චෙපි සෙනාසනං හොති, තඤ්ච අනාකිණ්ණං ගහට්ඨෙහි පබ්බජිතෙහි, තෙන තං විවිත්ත’’න්ති (විභ. 526) වුත්තං. සෙති චෙව ආසති ච එත්ථාති සෙනාසනං, මඤ්චපීඨාදීනමෙතමධිවචනං. තෙනාහ –

> ‘‘සෙනාසනන්ති මඤ්චොපි සෙනාසනං, පීඨම්පි… භිසිපි… බිබ්බොහනම්පි… විහාරොපි… අඩ්ඪයොගොපි… පාසාදොපි… අට්ටොපි… මාළොපි… ලෙණම්පි… ගුහාපි… රුක්ඛමූලම්පි… වෙළුගුම්බොපි… යත්ථ වා පන භික්ඛූ පටික්කමන්ති, සබ්බමෙතං සෙනාසන’’න්ති (විභ. 527).

අපි ච විහාරො අඩ්ඪයොගො පාසාදො හම්මියං ගුහාති ඉදං **විහාරසෙනාසනං** නාම. මඤ්චො පීඨං භිසි බිබ්බොහනන්ති ඉදං **මඤ්චපීඨසෙනාසනං** නාම. චිමිලිකා චම්මඛණ්ඩො තිණසන්ථාරො පණ්ණසන්ථාරොති ඉදං **සන්ථතසෙනාසනං** නාම. යත්ථ වා පන භික්ඛූ පටික්කමන්ති, ඉදං **ඔකාසසෙනාසනං** නාමාති එවං චතුබ්බිධං සෙනාසනං හොති. තං සබ්බම්පි සෙනාසනග්ගහණෙන ගහිතමෙව.

ඉධ පනස්ස සකුණසදිසස්ස චාතුද්දිසස්ස භික්ඛුනො අනුච්ඡවිකසෙනාසනං දස්සෙන්තො **‘‘අරඤ්ඤං රුක්ඛමූල’’**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **අරඤ්ඤන්ති** ‘‘නික්ඛමිත්වා බහි ඉන්දඛීලා සබ්බමෙතං අරඤ්ඤ’’න්ති (විභ. 529) ඉදං භික්ඛුනීනං වසෙන ආගතං. ‘‘ආරඤ්ඤකං නාම සෙනාසනං පඤ්චධනුසතිකං පච්ඡිම’’න්ති (පාරා. 654) ඉදං පන ඉමස්ස භික්ඛුනො අනුරූපං. තස්ස ලක්ඛණං විසුද්ධිමග්ගෙ ධුතඞ්ගනිද්දෙසෙ (විසුද්ධි. 1.31) වුත්තං. **රුක්ඛමූලන්ති** යංකිඤ්චි සන්තච්ඡායං විවිත්තං රුක්ඛමූලං. **පබ්බතන්ති** සෙලං. තත්ථ හි උදකසොණ්ඩීසු උදකකිච්චං කත්වා සීතාය රුක්ඛච්ඡායාය නිසින්නස්ස නානාදිසාසු ඛායමානාසු සීතෙන වාතෙන බීජියමානස්ස චිත්තං එකග්ගං හොති. **කන්දරන්ති** කං වුච්චති උදකං, තෙන දාරිතං, උදකෙන භින්නං පබ්බතපදෙසං. යං ‘‘නදීතුම්බ’’න්තිපි

‘‘නදීකුඤ්ජ’’න්තිපි වදන්ති. තත්ථ හි රජතපට්ටසදිසා වාලුකා හොති, මත්ථකෙ මණිවිතානං විය වනගහනං, මණික්ඛන්ධසදිසං උදකං සන්දති. එවරූපං කන්දරං ඔරුය්හ පානීයං පිවිත්වා ගත්තානි සීතානි කත්වා වාලුකං උස්සාපෙත්වා පංසුකූලචීවරං පඤ්ඤපෙත්වා නිසින්නස්ස සමණධම්මං කරොතො චිත්තං එකග්ගං හොති. **ගිරිගුහන්ති** ද්වින්නං පබ්බතානං අන්තරං, එකස්මිංයෙව වා උමඞ්ගසදිසං මහාවිවරං. සුසානලක්ඛණං විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.34) වුත්තං.

වනපත්ථන්ති ගාමන්තං අතික්කමිත්වා මනුස්සානං අනුපචාරට්ඨානං යත්ථ න කසන්ති න වපන්ති. තෙනෙවාහ ‘‘වනපත්ථන්ති දූරානමෙතං සෙනාසනානං අධිවචන’’න්තිආදි (විභ. 531). **අබ්භොකාසන්ති** අච්ඡන්නං. ආකඞ්ඛමානො පනෙත්ථ චීවරකුටිං කත්වා වසති. **පලාලපුඤ්ජන්ති** පලාලරාසිං. මහාපලාලපුඤ්ජතො හි පලාලං නික්කඩ්ඪිත්වා පබ්භාරලෙණසදිසෙ ආලයෙ කරොන්ති, ගච්ඡගුම්බාදීනම්පි උපරි පලාලං පක්ඛිපිත්වා හෙට්ඨා නිසින්නා සමණධම්මං කරොන්ති. සබ්බමෙතං සන්ධාය වුත්තං ‘‘කායෙන විවිත්තො විහරතී’’තිආදි. එකො චඞ්කමං අධිට්ඨාතී පවත්තයතීති වුත්තං හොති. **ඉරියතීති** ඉරියාපථං වත්තයති. **වත්තතීති** ඉරියාපථවුත්තිං උප්පාදෙති. **පාලෙතීති** ඉරියාපථං රක්ඛති. **යපෙතීති** යපයති. **යාපෙතීති** යාපයති.

පඨමං ඣානං සමාපන්නස්සාති කුසලජ්ඣානසමඞ්ගිස්ස. **නීවරණෙහි චිත්තං විවිත්තන්ති** උපචාරෙන නීවරණෙහි විවිත්තම්පි සමානං අන්තොඅප්පනායං සුට්ඨු විවිත්තං නාම හොතීති දස්සෙතුං ‘‘පඨමං ඣානං සමාපන්නස්ස නීවරණෙහි චිත්තං විවිත්තං හොතී’’ති වුත්තං. එසෙව නයො විතක්කවිචාරපීතිසුඛදුක්ඛෙහි දුතියතතියචතුත්ථජ්ඣානානි සමාපන්නානන්ති. **රූපසඤ්ඤායාති** කුසලවිපාකකිරියවසෙන පඤ්චදසන්නං රූපාවචරජ්ඣානානං සඤ්ඤාය. **පටිඝසඤ්ඤායාති** චක්ඛුරූපාදිසඞ්ඝට්ටනෙන උප්පන්නාය කුසලාකුසලවිපාකවසෙන ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණසඞ්ඛාතාය පටිඝසඤ්ඤාය ච. **නානත්තසඤ්ඤායාති** නානාරම්මණෙ පවත්තාය චතුචත්තාලීසකාමාවචරසඤ්ඤාය ච චිත්තං විවිත්තං හොති සුඤ්ඤං හොති.

ආකාසානඤ්චායතනං සමාපන්නස්සාති එත්ථ නාස්ස අන්තොති අනන්තං, ආකාසං අනන්තං ආකාසානන්තං, ආකාසානන්තමෙව ආකාසානඤ්චං, තං ආකාසානඤ්චං අධිට්ඨානට්ඨෙන ආයතනමස්ස සසම්පයුත්තධම්මස්ස ඣානස්ස දෙවානං දෙවායතනමිවාති ආකාසානඤ්චායතනං, කසිණුග්ඝාටිමාකාසාරම්මණඣානස්සෙතං අධිවචනං. තං ආකාසානඤ්චායතනං සමාපන්නස්ස කුසලකිරියඣානං සමාපන්නස්ස. **රූපසඤ්ඤායාති** සඤ්ඤාසීසෙන රූපාවචරජ්ඣානතො චෙව තදාරම්මණතො ච. රූපාවචරජ්ඣානම්පි හි ‘‘රූප’’න්ති වුච්චති ‘‘රූපී රූපානි පස්සතී’’තිආදීසු (පටි. ම. 1.209), තස්ස ආරම්මණම්පි ‘‘බහිද්ධා රූපානි පස්සති සුවණ්ණදුබ්බණ්ණානී’’තිආදීසුපි (පටි. ම. 1.209). තස්මා ඉධ රූපෙ සඤ්ඤා රූපසඤ්ඤාති එවං සඤ්ඤාසීසෙන රූපාවචරජ්ඣානස්සෙතං අධිවචනං. රූපෙ සඤ්ඤා අස්සාති රූපසඤ්ඤං, රූපමස්ස නාමන්ති වුත්තං හොති. එවං පථවීකසිණාදිභෙදස්ස තදාරම්මණස්ස චෙතං අධිවචනන්ති වෙදිතබ්බං. එතාය කුසලවිපාකකිරියාවසෙන පඤ්චදසවිධාය ඣානසඞ්ඛාතාය රූපසඤ්ඤාය. එතාය ච පථවීකසිණාදිවසෙන අට්ඨවිධාය ආරම්මණසඞ්ඛාතාය රූපසඤ්ඤාය.

පටිඝසඤ්ඤායාති චක්ඛාදීනං වත්ථූනං රූපාදීනං ආරම්මණානඤ්ච පටිඝාතෙන සමුප්පන්නා සඤ්ඤා පටිඝසඤ්ඤා, රූපසඤ්ඤාදීනං එතං අධිවචනං. යථාහ – ‘‘තත්ථ කතමා පටිඝසඤ්ඤා? රූපසඤ්ඤා සද්දසඤ්ඤා ගන්ධසඤ්ඤා රසසඤ්ඤා ඵොට්ඨබ්බසඤ්ඤා, ඉමා වුච්චන්ති පටිඝසඤ්ඤායො’’ති (විභ. 603). තා කුසලවිපාකා පඤ්ච අකුසලවිපාකා පඤ්චාති එතාය පටිඝසඤ්ඤාය.

නානත්තසඤ්ඤායාති නානත්තෙ ගොචරෙ පවත්තාය සඤ්ඤාය, නානත්තාය වා සඤ්ඤාය. යථාහ – ‘‘තත්ථ කතමා නානත්තසඤ්ඤා? අසමාපන්නස්ස මනොධාතුසමඞ්ගිස්ස වා මනොවිඤ්ඤාණධාතුසමඞ්ගිස්ස වා සඤ්ඤා සඤ්ජානනා සඤ්ජානිතත්තං, ඉමා වුච්චන්ති නානත්තසඤ්ඤායො’’ති (විභ. 604) එවං විභඞ්ගෙ විභජිත්වා වුත්තා. තා ඉධ අධිප්පෙතා. අසමාපන්නස්ස මනොධාතුමනොවිඤ්ඤාණධාතුසඞ්ගහිතා සඤ්ඤා රූපසද්දාදිභෙදෙ නානත්තෙ නානාසභාවෙ ගොචරෙ පවත්තන්ති. යස්මා චෙසා අට්ඨ කාමාවචරකුසලසඤ්ඤා, ද්වාදස අකුසලසඤ්ඤා, එකාදස කාමාවචරකුසලවිපාකසඤ්ඤා, ද්වෙ අකුසලවිපාකසඤ්ඤා , එකාදස කාමාවචරකිරියසඤ්ඤාති එවං චතුචත්තාලීසම්පි සඤ්ඤා නානත්තා නානාසභාවා අඤ්ඤමඤ්ඤං අසදිසා, තස්මා ‘‘නානත්තසඤ්ඤා’’ති වුත්තා, තාය නානත්තසඤ්ඤාය.

චිත්තං විවිත්තං හොතීති ආකාසානඤ්චායතනං සමාපන්නස්ස රූපසඤ්ඤාපටිඝසඤ්ඤානානත්තසඤ්ඤාසඞ්ඛාතාහි සඤ්ඤාහි ඣානචිත්තං විවිත්තං හොති විනා හොති අපසක්කනං හොති. **විඤ්ඤාණඤ්චායතනන්ති** එතදෙව විඤ්ඤාණං අධිට්ඨානට්ඨෙන ආයතනමස්සාති විඤ්ඤාණඤ්චායතනං, ආකාසෙ පවත්තවිඤ්ඤාණාරම්මණස්ස ඣානස්සෙතං අධිවචනං. තං ඣානං සමාපන්නස්ස වුත්තප්පකාරාය ආකාසානඤ්චායතනසඤ්ඤාය චිත්තං විවිත්තං හොති.

ආකිඤ්චඤ්ඤායතනන්ති එත්ථ පන නාස්ස කිඤ්චනන්ති අකිඤ්චනං, අන්තමසො භඞ්ගමත්තම්පි අස්ස අවසිට්ඨං නත්ථීති වුත්තං හොති. අකිඤ්චනස්ස භාවො ආකිඤ්චඤ්ඤං, ආකාසානඤ්චායතනවිඤ්ඤාණාපගමස්සෙතං අධිවචනං. තං ආකිඤ්චඤ්ඤං අධිට්ඨානට්ඨෙන ආයතනමස්සාති ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං, ආකාසෙ

පවත්තිතවිඤ්ඤාණාපගමාරම්මණඣානස්සෙතං අධිවචනං. තං ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං සමාපන්නස්ස තාය විඤ්ඤාණඤ්චායතනසඤ්ඤාය චිත්තං විවිත්තං.

නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනන්ති එත්ථ පන යාය සඤ්ඤාය භාවතො තං ''නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන''න්ති වුච්චති, යථාපටිපන්නස්ස සා සඤ්ඤා හොති, තං තාව දස්සෙතුං විභඞ්ගෙ (විභ. 620) ''නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤී''ති උද්ධරිත්වා තඤ්ඤෙව ''ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං සන්තතො මනසි කරොති, සඞ්ඛාරාවසෙසසමාපත්තිං භාවෙති, තෙන වුච්චති නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤී''ති වුත්තං. තත්ථ සන්තතො මනසි කරොතීති ''සන්තාවතායං සමාපත්ති, යත්‍ර හි නාම නත්ථිභාවම්පි ආරම්මණං කරිත්වා ඨස්සති''ති එවං සන්තාරම්මණතාය නං ''සන්තා''ති මනසි කරොති. තං නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං අප්පෙත්වා නිසින්නස්ස තාය ආකිඤ්චඤ්ඤායතනසඤ්ඤාය ඣානචිත්තං සුඤ්ඤං හොති.

සොතාපන්නස්සාති සොතාපත්තිඵලං පත්තස්ස. **සක්කායදිට්ඨියා**ති වීසතිවත්ථුකාය සක්කායදිට්ඨියා. **විචිකිච්ඡායා**ති අට්ඨසු ඨානෙසු කඞ්ඛාය. **සීලබ්බතපරාමාසා**ති ''සීලෙන සුද්ධි, වතෙන සුද්ධී''ති පරාමසිත්වා උප්පජ්ජනකදිට්ඨියා. **දිට්ඨානුසයා**ති අප්පහීනට්ඨෙන සන්තානෙ අනුසයකා දිට්ඨානුසයා. තථා **විචිකිච්ඡානුසයා. තදෙකට්ඨෙහි චා**ති තෙහි සක්කායදිට්ඨිආදීහි එකතො ඨිතෙහි ච. උපතාපෙන්ති විබාධෙන්ති චාති කිලෙසා, තෙහි සක්කායදිට්ඨියාදිකිලෙසෙහි චිත්තං විවිත්තං සුඤ්ඤං හොති. එත්ථ ''තදෙකට්ඨ''න්ති දුවිධං එකට්ඨං පහානෙකට්ඨං සහජෙකට්ඨඤ්ච. අපායගමනීයා හි කිලෙසා යාව සොතාපත්තිමග්ගෙන න පහීයන්ති, තාව දිට්ඨිවිචිකිච්ඡාහි සහ එකස්මිං පුග්ගලෙ ඨිතාති පහානෙකට්ඨා. දසසු හි කිලෙසෙසු ඉධ දිට්ඨිවිචිකිච්ඡා එව ආගතා. අනුසයෙසු දිට්ඨානුසයවිචිකිච්ඡානුසයා ආගතා. සෙසා පන අපායගමනීයො ලොභො දොසො මොහො මානො ථීනං උද්ධච්චං අහිරිකං අනොත්තප්පන්ති අට්ඨ කිලෙසා දිට්ඨිවිචිකිච්ඡාහි සහ පහානෙකට්ඨා හුත්වා ද්වීහි අනුසයෙහි සද්ධිං සොතාපත්තිමග්ගෙන පහීයන්ති. රාගදොසමොහපමුඛෙසු වා දියඩ්ඪෙසු කිලෙසසහස්සෙසු සොතාපත්තිමග්ගෙන දිට්ඨියා පහීයමානාය දිට්ඨියා සහ විචිකිච්ඡා පහීනා, දිට්ඨානුසයවිචිකිච්ඡානුසයෙහි සහ අපායගමනීයා සබ්බකිලෙසා පහානෙකට්ඨවසෙන පහීයන්ති. සහජෙකට්ඨා පන දිට්ඨියා සහ විචිකිච්ඡාය ච සහ එකෙකස්මිං චිත්තෙ ඨිතා අවසෙසකිලෙසා.

සොතාපත්තිමග්ගෙන හි චත්තාරි දිට්ඨිසහගතානි විචිකිච්ඡාසහගතඤ්චාති පඤ්ච චිත්තානි පහීයන්ති. තත්ථ ද්වීසු දිට්ඨිසම්පයුත්තඅසඞ්ඛාරිකචිත්තෙසු පහීයමානෙසු තෙහි සහජාතො ලොභො මොහො උද්ධච්චං අහිරිකං අනොත්තප්පන්ති ඉමෙ කිලෙසා සහජෙකට්ඨවසෙන පහීයන්ති, ද්වීසු දිට්ඨිසම්පයුත්තසසඞ්ඛාරිකචිත්තෙසු පහීයමානෙසු තෙහි සහජාතො ලොභො මොහො ථීනං උද්ධච්චං අහිරිකං අනොත්තප්පන්ති ඉමෙ කිලෙසා සහජෙකට්ඨවසෙන පහීයන්ති, විචිකිච්ඡාසහගතචිත්තෙ පහීයමානෙ තෙන සහජාතො මොහො උද්ධච්චං අහිරිකං අනොත්තප්පන්ති ඉමෙ කිලෙසා සහජෙකට්ඨවසෙන පහීයන්ති. තෙහි දුවිධෙකට්ඨෙහි කිලෙසෙහි චිත්තං විවිත්තං හොතීති මග්ගචිත්තං විච්චති, ඵලචිත්තං විවිත්තං වියුත්තං අපසක්කිතං සුඤ්ඤං හොතීති අත්ථො.

සකදාගාමිස්ස ඔළාරිකා කාමරාගසඤ්ඤොජනාති ඔළාරිකභූතා කායද්වාරෙ වීතික්කමස්ස පච්චයභාවෙන ථූලභූතා මෙථුනරාගසඞ්ඛාතා සඤ්ඤොජනා. සො හි කාමභවෙ සඤ්ඤොජෙතීති ''සඤ්ඤොජන''න්ති වුච්චති. **පටිඝසඤ්ඤොජනා**ති බ්‍යාපාදසඤ්ඤොජනා. සො හි ආරම්මණෙ පටිහඤ්ඤතීති ''පටිඝ''න්ති වුච්චති. තෙ එව ථාමගතට්ඨෙන සන්තානෙ අනුසෙන්තීති **අනුසයා. අණුසහගතා**ති සුඛුමභූතා කාමරාගසඤ්ඤොජනා පටිඝසඤ්ඤොජනා අණුසහගතා කාමරාගානුසයා පටිඝානුසයාති අප්පහීනට්ඨෙන සන්තානෙ අනුසයනවසෙන සුඛුමභූතා කාමරාගපටිඝානුසයා. **තදෙකට්ඨෙහි චා**ති වුත්තත්ථෙහි දුවිධෙකට්ඨෙහි කිලෙසෙහි චිත්තං විවිත්තං සුඤ්ඤං හොති.

අරහතොති කිලෙසාරීනං හතත්තා ''අරහා''ති ලද්ධනාමස්ස. **රූපරාගා**ති රූපභවෙ ඡන්දරාගා . **අරූපරාගා**ති අරූපභවෙ ඡන්දරාගා. **මානා**ති අරහත්තමග්ගවජ්ඣා මානා එව. තථා උද්ධච්චඅවිජ්ජාමානානුසයාදයො අරහත්තමග්ගවජ්ඣා. එතෙසු උණ්ණතිලක්ඛණො මානො. අවූපසමලක්ඛණං උද්ධච්චං. අන්ධභාවලක්ඛණා අවිජ්ජා. රූපරාගඅරූපරාගවසෙන පවත්තා භවරාගානුසයා. **තදෙකට්ඨෙහි චා**ති තෙහි එකතො ඨිතෙහි ච කිලෙසෙහි. **බහිද්ධා ච සබ්බනිමිත්තෙහී**ති අජ්ඣත්තචිත්තසන්තානෙ අකුසලක්ඛන්ධෙ උපාදාය ''බහිද්ධා''ති සඞ්ඛං ගතෙහි අජ්ඣත්තං මුඤ්චිත්වා බහිද්ධා පවත්තෙහි සබ්බසඞ්ඛාරනිමිත්තෙහි මග්ගචිත්තං විච්චති විනා හොති අපසක්කති, ඵලචිත්තං විවිත්තං වියුත්තං අපසක්කිතං හොති.

තත්ථ කිලෙසපටිපාටියා මග්ගපටිපාටියා චාති ද්විධා අනුසයානං අභාවො වෙදිතබ්බො. කිලෙසපටිපාටියා හි කාමරාගානුසයපටිඝානුසයානං තතියමග්ගෙන අභාවො හොති, මානානුසයස්ස චතුත්ථමග්ගෙන, දිට්ඨානුසයවිචිකිච්ඡානුසයානං පඨමමග්ගෙන, භවරාගානුසයාවිජ්ජානුසයානං චතුත්ථමග්ගෙනෙව. මග්ගපටිපාටියා පන පඨමමග්ගෙන දිට්ඨානුසයවිචිකිච්ඡානුසයානං අභාවො හොති, දුතියමග්ගෙන කාමරාගානුසයපටිඝානුසයානං තනුභාවො, තතියමග්ගෙන සබ්බසො අභාවො, චතුත්ථමග්ගෙන මානානුසයභවරාගානුසයාවිජ්ජානුසයානං අභාවො හොති. **චිත්තවිවෙකො**ති මහග්ගතලොකුත්තරචිත්තානං කිලෙසෙහි සුඤ්ඤභාවො, තුච්ඡභාවොති අත්ථො.

උපධිවිවෙකොති කිලෙසක්ඛන්ධඅභිසඞ්ඛාරසඞ්ඛාතානං උපධීනං සුඤ්ඤභාවො. උපධිං තාව දස්සෙතුං **"උපධි වුච්චන්ති කිලෙසා චා"**තිආදිමාහ. රාගාදයො යස්ස උප්පජ්ජන්ති, තං උපතාපෙන්ති විබාධෙන්තීති **කිලෙසා** ච. උපාදානගොචරා රූපාදයො **පඤ්චක්ඛන්ධා** ච. උපාදානසම්භූතා පුඤ්ඤාපුඤ්ඤආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරා ච. **අමතන්ති** නත්ථි එතස්ස මරණසඞ්ඛාතං මතන්ති අමතං, කිලෙසවිසපටිපක්ඛත්තා අගදන්තිපි අමතං. සංසාරයොනිගතිඋපපත්තිවිඤ්ඤාණට්ඨිතිසත්තාවාසෙසු සංසිබ්බති විනතීති තණ්හා ''වාන''න්ති වුච්චති, තං තත්ථ නත්ථීති **නිබ්බානං. විවෙකට්ඨකායානන්ති** ගණසඞ්ගණිකාය අපගතසරීරානං. **නෙක්ඛම්මාභිරතානන්ති** නෙක්ඛම්මෙ කාමාදිතො නික්ඛන්තෙ පඨමජ්ඣානාදිකෙ අභිරතානං තන්නින්නානං. **පරමවොදානප්පත්තානන්ති** උත්තමපරිසුද්ධභාවඵලං පාපුණිත්වා ඨිතානං. ''උපක්කිලෙසාභාවෙන පරිසුද්ධචිත්තානං, කිලෙසෙහි මුත්තභාවෙන **පරමවොදානප්පත්තානං**. වික්ඛම්භනප්පහානෙන පරිසුද්ධචිත්තානං, සමුච්ඡෙදප්පහානෙන **පරමවොදානප්පත්තාන"**න්ති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති. **නිරූපධීනන්ති** විගතූපධීනං. **විසඞ්ඛාරගතානන්ති** සඞ්ඛාරාරම්මණං වජ්ජෙත්වා විගතසඞ්ඛාරං නිබ්බානං ආරම්මණවසෙන උපගතානං. **විසඞ්ඛාරගතං චිත්තන්ති** එත්ථාපි හි නිබ්බානමෙව ''විසඞ්ඛාර''න්ති වුත්තං.

විදූරෙති විවිධෙ දූරෙ. **සුවිදූරෙති** සුට්ඨු විදූරෙ. **න සන්තිකෙති** න සමීපෙ. **න සාමන්තාති** න එකපස්සෙ. **අනාසන්නෙති** අනච්චන්තසමීපෙ. **විවෙකට්ඨෙති** අතිදූරෙ, විගතෙති අත්ථො. **තාදිසොති** තංසදිසො. **තස්සණ්ඨිතොති** තෙන ආකාරෙන ඨිතො. **තප්පකාරොති** තෙන පකාරෙන ඨිතො. **තප්පටිභාගොති** තංකොට්ඨාසිකො. අථ වා ''අත්තභාවගුහාය ලග්ගභාවෙන **තාදිසො.** කිලෙසෙහි ඡන්නභාවෙන **තස්සණ්ඨිතො.** මොහනස්මිං පගාළ්හභාවෙන **තප්පකාරො.** තීහි විවෙකෙහි දූරභාවෙන **තප්පටිභාගොති** එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

දුප්පහායාති සුඛෙන පහාතබ්බා න හොන්ති. **දුච්චජ්ජාති** සුඛෙන ජහිතුං න සක්කා. **දුප්පරිච්චජ්ජාති** සබ්බාකාරෙන ජහිතුං න සක්කා. **දුන්නිම්මදයාති** නිම්මදං අමදං කාතුං න සක්කා. **දුබ්බිනිවෙඨයාති** විනිවෙඨනං මොචනං කාතුං න සක්කා. **දුත්තරාති** උත්තරිත්වා අතික්කන්තුං න සක්කා. **දුප්පතරාති** විසෙසෙත්වා තරිතුං න සක්කා. **දුස්සමතික්කමාති** දුක්ඛෙන අතික්කමිතබ්බා. **දුබ්බිනිවත්තාති** නිවත්තෙතුං දුක්ඛා. අථ වා ''පකතිවසෙන දුප්පරිච්චජ්ජා. ගොණපතාසං විය **දුන්නිම්මදයා.** නාගපාසං විය **දුබ්බිනිවෙඨයා.** ගිම්හසමයෙ මරුකන්තාරං විය **දුත්තරා දුප්පතරා.** බ්‍යග්ඝපරිග්ගහිතා අටවී විය **දුස්සමතික්කමා.** සමුද්දවීචි විය **දුබ්බිනිවත්තාති** එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

8. එවං පඨමගාථාය ''දූරෙ විවෙකා හි තථාවිධො''ති සාධෙත්වා පුන තථාවිධානං සත්තානං ධම්මතං ආවි කරොන්තො **"ඉච්ඡානිදානා"**තිආදිගාථමාහ. තත්ථ **ඉච්ඡානිදානාති** තණ්හාහෙතුකා. **භවසාතබද්ධාති** සුඛවෙදනාදිම්හි භවසාතෙන බද්ධා. **තෙ දුප්පමුඤ්චාති** තෙ භවසාතවත්ථුභූතා ධම්මා. තෙ වා තත්ථ බද්ධා ඉච්ඡානිදානා සත්තා දුප්පමොචයා. **න හි අඤ්ඤමොක්ඛාති** අඤ්ඤෙ ච මොචෙතුං න සක්කොන්ති. කාරණවචනං වා එතං. තෙ සත්තා දුප්පමුඤ්චා. කස්මා? යස්මා අඤ්ඤෙන මොචෙතබ්බා න හොන්ති. යදි සත්තා මුඤ්චෙය්‍යුං, සකෙන ථාමෙන මුඤ්චෙය්‍යුන්ති අයමස්ස අත්ථො. **පච්ඡා පුරෙ වාපි අපෙක්ඛමානාති** අනාගතෙ අතීතෙ වා කාමෙ අපෙක්ඛමානා. **ඉමෙ ව කාමෙ පුරිමෙ ව ජප්පන්ති** ඉමෙ වා පච්චුප්පන්නෙ කාමෙ පුරිමෙ වා දුවිධෙපි අතීතානාගතෙ බලවතණ්හාය පත්ථයමානා. ඉමෙසඤ්ච ද්වින්නං පදානං ''තෙ දුප්පමුඤ්චා න හි අඤ්ඤමොක්ඛා''ති ඉමිනාව සහ සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. ඉතරථා අපෙක්ඛමානා ජප්පං කිං කරොන්ති, කිං වා කතාති න පඤ්ඤායෙය්‍යුං.

භවසාතබද්ධාති භවෙ සාතං භවසාතං, තෙන භවසාතෙන සුඛස්සාදෙන බද්ධා හුත්වා ඨිතා. තං භාජෙත්වා දස්සෙතුං **"එකං භවසාතං – සුඛා වෙදනා"**තිආදිමාහ. යොබ්බනභාවො **යොබ්බඤ්ඤං.** අරොගභාවො **ආරොග්‍යං.** ජීවිතින්ද්‍රියස්ස පවත්තභාවො **ජීවිතං. ලාභොති** චතුන්නං පච්චයානං ලාභො. **යසොති** පරිවාරො. **පසංසාති** කිත්ති. **සුඛන්ති** කායිකචෙතසිකං සුඛං. **මනාපිකා රූපාති** මනවඩ්ඪනකා රූපා. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

චක්ඛුසම්පදාති චක්ඛුස්ස සම්පදා. ''මය්හං චක්ඛු සම්පන්නං මණිවිමානෙ උග්ඝාටිතසීහපඤ්ජරං විය ඛායතී''ති උප්පන්නං සුඛස්සාදං සන්ධාය ''චක්ඛුසම්පදා''ති වුත්තං. **සොතසම්පදාදීසුපි** එසෙව නයො. **සුඛාය වෙදනාය සාතබද්ධා...පෙ.... විබද්ධාති** විවිධාකාරෙන **බද්ධා. ආබද්ධාති** විසෙසෙන ආදිතො බද්ධා. **ලග්ගාති** ආරම්මණෙන සද්ධිං අප්පිතා. **ලග්ගිතාති** නාගදන්තෙ ඵාණිතවාරකො විය ලග්ගිතා. යමෙත්ථ ච අවුත්තං, තං සත්තො විසත්තොතිආදිම්හි වුත්තනයෙන ගහෙතබ්බං.

න හි අඤ්ඤමොක්ඛාති න පරෙහි මොක්ඛා. **තෙ වා භවසාතවත්ථූ දුප්පමුඤ්චාති** භවෙ සුඛස්සාදවත්ථුභූතා ධම්මා තෙ මුඤ්චිතුං දුක්ඛා. **සත්තා වා එත්තො දුම්මොචයාති** සත්තා එව වා එතස්මා භවසාතවත්ථුතො මොචෙතුං දුක්ඛා.

දුරුද්ධරාති උද්ධරිතුං දුක්ඛා. **දුස්සමුද්ධරාති** සමන්තතො ජින්නතටෙ නරකාවාටෙ පතිතො විය උද්ධං කත්වා උද්ධරිතුං දුක්ඛා. **දුබ්බුට්ඨාපයාති** උට්ඨාපෙතුං දුක්ඛා. **දුස්සමුට්ඨාපයාති** සුඛුමඅත්තභාවං පථවියං පතිට්ඨාපනං විය උස්සාපෙතුං අතිවිය දුක්ඛා.

තෙ අත්තනා පලිපපලිපන්නාති ගම්භීරකද්දමෙ යාව සීසතො නිමුග්ගා න සක්කොන්ති. **පරං පලිපපලිපන්නං උද්ධරිතුන්ති** අපරං තථෙව නිමුග්ගං හත්ථෙ වා සීසෙ වා ගහෙත්වා උද්ධරිත්වා ථලෙ පතිට්ඨාපෙතුං න සක්කොන්ති. **සො වත චුන්දාති සොති** වත්තබ්බාකාරපුග්ගලනිද්දෙසො. තස්ස ''යො''ති ඉමං උද්දෙසවචනං ආහරිත්වා යො අත්තනා පලිපපලිපන්නො, සො වත , චුන්ද, පරං පලිපපලිපන්නං උද්ධරිස්සතීති. එවං සෙසපදෙසු සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. **පලිපපලිපන්නොති** ගම්භීරකද්දමෙ නිමුග්ගො වුච්චති. යථා, චුන්ද, කොචි පුරිසො යාව සීසතො ගම්භීරකද්දමෙ නිමුග්ගො, පරම්පි තථෙව නිමුග්ගං හත්ථෙ වා සීසෙ වා ගහෙත්වා උද්ධරිස්සතීති නෙතං ඨානං විජ්ජති. න හි තං කාරණමත්ථි, යෙන සො තං උද්ධරිත්වා ථලෙ පතිට්ඨාපෙය්‍යාති. **අදන්තො අවිනීතො අපරිනිබ්බුතොති** එත්ථ පන අනිබ්බිසෙවනතාය **අදන්තො**. අසික්ඛිතවිනයතාය **අවිනීතො**. අනිබ්බුතකිලෙසතාය **අපරිනිබ්බුතොති** වෙදිතබ්බො. **සො තාදිසො** පරං **දමෙස්සති** නිබ්බිසෙවනං කරිස්සති, **විනෙස්සති** තිස්සො සික්ඛා සික්ඛාපෙස්සති. **පරිනිබ්බාපෙස්සති** තස්ස කිලෙසෙ නිබ්බාපෙස්සති.

නත්ථඤ්ඤො කොචීති අඤ්ඤො කොචි පුග්ගලො මොචෙතුං සමත්ථො නත්ථි. **සකෙන ථාමෙනාති** අත්තනො ඤාණථාමෙන. **බලෙනාති** ඤාණබලෙන. **වීරියෙනාති** ඤාණසම්පයුත්තචෙතසිකවීරියෙන. **පුරිසපරක්කමෙනාති** පරං පරං ඨානං අක්කමනෙන මහන්තවීරියෙන.

නාහං සහිස්සාමීති අහං න සහිස්සාමි න සක්කොමි, න වායමිස්සාමීති වුත්තං හොති. **පමොචනායාති** පමොචෙතුං. **කථංකථින්ති** සකඞ්ඛං. **ධොතකාති** ආලපනං. **තරෙසීති** තරෙය්‍යාසි.

> ''අත්තනා හි කතං පාපං, අත්තනා සංකිලිස්සති;
> අත්තනා අකතං පාපං, අත්තනාව විසුජ්ඣති;
> සුද්ධී අසුද්ධි පච්චත්තං, නාඤ්ඤො අඤ්ඤං විසොධයෙ''ති. (ධ. ප. 165; කථා. 743) –

එත්ථායමත්ථො – යෙන අත්තනා අකුසලං කම්මං කතං හොති, සො චතූසු අපායෙසු දුක්ඛං අනුභවන්තො අත්තනාව සංකිලිස්සති. යෙන පන අත්තනා අකතං පාපං, සො සුගතිඤ්චෙව අගතිඤ්ච ගච්ඡන්තො අත්තනාව විසුජ්ඣති. කුසලකම්මසඞ්ඛාතා සුද්ධි අකුසලකම්මසඞ්ඛාතා ච අසුද්ධි පච්චත්තං කාරකසත්තානං අත්තනියෙව විපච්චති. අඤ්ඤො පුග්ගලො අඤ්ඤං පුග්ගලං න විසොධයෙ නෙව විසොධෙති, න කිලෙසෙතීති වුත්තං හොති.

තිට්ඨතෙව නිබ්බානන්ති අමතමහානිබ්බානං තිට්ඨතියෙව. **නිබ්බානගාමිමග්ගොති** පුබ්බභාගවිපස්සනාතො පට්ඨාය අරියමග්ගො. **තිට්ඨාමහං සමාදපෙතාති** අහං ගණ්හාපෙතා පතිට්ඨාපෙතා තිට්ඨාමි. **එවං ඔවදියමානා එවං අනුසාසියමානාති** මයා එවං ඔවදියමානා එවං අනුසාසියමානා. එත්ථ උප්පන්නෙ වත්ථුස්මිං වදන්තො **ඔවදති** නාම, අනුප්පන්නෙ වත්ථුස්මිං අනුසාසන්තො ''අයසොපි තෙ භවිස්සතී''තිආදිවසෙන අනාගතං දස්සෙන්තො **අනුසාසති** නාම. සම්මුඛා වදන්තොපි **ඔවදති** නාම, පරම්මුඛා දූතසාසනං වා පෙසෙන්තො **අනුසාසති** නාම. සකිං වදන්තොපි **ඔවදති** නාම, පුනප්පුනං වදන්තො **අනුසාසති** නාම. ඔවදන්තො එව වා **අනුසාසති** නාම. **අප්පෙකච්චෙති** අපි එකච්චෙ, එකෙති අත්ථො. **අච්චන්තනිට්ඨං නිබ්බානං ආරාධෙන්තීති** ඛයවයසඞ්ඛාතං අන්තං අතීතන්ති අච්චන්තං, අච්චන්තඤ්ච තං සබ්බසඞ්ඛාරානං අප්පවත්තිට්ඨානත්තා නිට්ඨඤ්චාති අච්චන්තනිට්ඨං, එකන්තනිට්ඨං, සතතනිට්ඨන්ති අත්ථො. තං අච්චන්තනිබ්බානං ආරාධෙන්ති සම්පාදෙන්ති. **නාරාධෙන්තීති** න සම්පාදෙන්ති, න පටිලභන්තීති අත්ථො. **එත්ථ ක්‍යාහන්ති** එතෙසු කිං අහං, කිං කරොමීති අත්ථො. **මග්ගක්ඛායීති** පටිපදාමග්ගක්ඛායී . **ආචික්ඛති** කථෙති. **අත්තනා පටිපජ්ජමානා මුඤ්චෙය්‍යුන්ති** පටිපජ්ජන්තා මයං මුඤ්චෙය්‍යුං.

අතීතං උපාදායාති අතීතං පටිච්ච. **කථං පුරෙ අපෙක්ඛං කරොතීති** කෙන පකාරෙන ඉක්ඛං ඔලොකනං කරොති. **එවංරූපො අහොසින්ති** දීඝරස්සඅණුකථූලාදිවසෙන එවංජාතිකො එවරූපො අහවිං. **තත්ථ නන්දිං සමන්නානෙතීති** තස්මිං රූපාරම්මණෙ තණ්හං සම්මා ආනයති උපනෙති. **වෙදනාදීසුපි** එසෙව නයො.

''ඉති මෙ චක්ඛු''තිආදයො වත්ථුආරම්මණවසෙන තණ්හුප්පත්තිං දස්සෙන්තො ආහ. **ඉති රූපාතීති** එවං රූපා ඉති. **තත්ථ ඡන්දරාගපටිබද්ධන්ති** තෙසු චක්ඛුරූපෙසු දුබ්බලසඞ්ඛාතො ඡන්දො ච බලවසඞ්ඛාතො රාගො ච, තෙන ඡන්දරාගෙන පටිබද්ධං අල්ලීනං. **විඤ්ඤාණන්ති** ජවනචිත්තං. **ඡන්දරාගපටිබද්ධත්තා විඤ්ඤාණස්සාති** තස්ස ජවනවිඤ්ඤාණස්ස ඡන්දරාගෙන බද්ධභාවා. **තදභිනන්දතීති** තං ආරම්මණං තණ්හාවසෙන අභිනන්දති.

යානිස්ස තානීති යානි අස්ස තානි. **පුබ්බෙති** අතීතෙ. **සද්ධින්ති** එකතො. **හසිතලපිතකීළිතානීති** දන්තවිදංසාදිහසිතානි ච, වචීභෙදං කත්වා ලපිතානි ච, කායකීළාදිකීළිතානි ච. **තදස්සාදෙතීති** තං අස්සාදයති අස්සාදං වින්දති සාදියති. **තං නිකාමෙතීති** තං නිකාමයති පච්චාසීසති. **විත්තිං ආපජ්ජතීති** තුට්ඨිං පාපුණාති.

සියන්ති භවෙය්‍යං. **අප්පටිලද්ධස්ස පටිලාභායාති** අප්පත්තස්ස පාපුණනත්ථාය. **චිත්තං පණිදහතීති** චිත්තං ඨපෙති. **චෙතසො පණිධානපච්චයාති** චිත්තස්ස ඨපනකාරණා.

සීලෙන වාති පඤ්චසීලාදිසීලෙන වා. **වතෙන වාති** ධුතඞ්ගසමාදානෙන වා. **තපෙන වාති** වීරියසමාදානෙන වා. **බ්‍රහ්මචරියෙන වාති** මෙථුනවිරතියා වා. **දෙවො වාති** මහානුභාවො දෙවරාජා වා. **දෙවඤ්ඤතරො වාති** තෙසං අඤ්ඤතරො වා.

ජප්පන්තාති ගුණවසෙන කථෙන්තා. **පජප්පන්තාති** පකාරෙන කථෙන්තා. **අභිජප්පන්තාති** විසෙසෙන කථෙන්තා, උපසග්ගවසෙන වා වඩ්ඪිතං.

9. එවං පඨමගාථාය ''දූරෙ විවෙකා හි තථාවිධො''ති සාධෙත්වා දුතියගාථාය ච තථාවිධානං ධම්මතං ආවි කත්වා ඉදානි තෙසං පාපකරණං ආවි කරොන්තො **''කාමෙසු ගිද්ධා''**ති ගාථමාහ.

තස්සත්ථො – **තෙ** සත්තා කාමෙසු පරිභොගතණ්හාය **ගිද්ධා,** පරියෙසනාදිමනුයුත්තත්තා **පසුතා,** සම්මොහමාපන්නත්තා **පමූළ්හා,** අවගමනතාය මච්ඡරියතාය බුද්ධාදීනං වචනං අනාදියතාය ච **අවදානියා,** කායවිසමාදිම්හි **විසමෙ නිවිට්ඨා,** අන්තකාලෙ මරණ**දුක්ඛූපනීතා,** ''කිංසු භවිස්සාම ඉතො චුතාසෙ''ති පරිදෙවයන්තීති.

ගිද්ධාති කාමරාගෙන ගිද්ධා. **ගධිතාති** සඞ්කප්පරාගෙන පච්චාසීසමානා හුත්වා ගධිතා. **මුච්ඡිතාති** කාමතණ්හාය මුච්ඡාපරෙතා. **අජ්ඣොසන්නාති** කාමනන්දියා අධිඔසන්නා අජ්ඣොත්ථටා. **ලග්ගාති** කාමසිනෙහෙන අල්ලීනා. **ලග්ගිතාති** කාමපරිළාහෙන එකීභූතා. **පලිබුද්ධාති** කාමසඤ්ඤාය ආවට්ටිතා. අථ වා ''දිට්ඨදස්සනෙ **ගිද්ධා.** අභිණ්හදස්සනෙ **ගධිතා.** සංසග්ගකිරියස්මිං **මුච්ඡිතා.** විස්සාසකිරියස්මිං **අජ්ඣොසන්නා. සි**නෙහවළඤ්ජස්මිං **ලග්ගා.** ද්වයංද්වයසමාපත්තිම්හි **ලග්ගිතා.** අපරාපරං අමුඤ්චමානා හුත්වා **පලිබුද්ධා''**ති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

එසන්තීති පච්චාසීසන්ති. **ගවෙසන්තීති** මග්ගයන්ති. **පරියෙසන්තීති** සබ්බාකාරෙන ඉච්ඡන්ති පත්ථෙන්ති. අථ වා දිට්ඨාරම්මණෙ සුභාසුභං අත්ථි, නත්ථීති **එසන්ති.** සුභාසුභාරම්මණෙ පච්චක්ඛං කත්වා වළඤ්ජනත්ථාය පියං කරොන්තා **ගවෙසන්ති** . චිත්තවසෙන **එසන්ති.** පයොගවසෙන **ගවෙසන්ති.** කරණවසෙන **පරියෙසන්ති.** තෙ දුවිධෙ කාමෙ පටිච්ච ඔතරිත්වා චරන්තීති **තච්චරිතා.** තෙ ච කාමෙ බහුලං යෙභුය්‍යෙන වඩ්ඪෙන්ති පවත්තයන්තීති **තබ්බහුලා.** තෙ ච කාමෙ ගරුං කත්වා රහන්තීති **තග්ගරුකා.** තෙසු කාමෙසු නින්නා නමිතා හුත්වා වසන්තීති **තන්නින්නා.** තෙසු කාමෙසු සන්නින්නා හුත්වා වසන්තීති **තප්පොණා.** තෙසු කාමෙසු අවලම්බිතා හුත්වා තෙසුයෙව නමිතා වසන්තීති **තප්පබ්භාරා.** තෙසු කාමෙසු අවත්ථරිත්වා මුච්ඡාපරෙතප්පසඞ්ගා හුත්වා වදන්තීති **තදධිමුත්තා.** තෙ ච කාමෙ අධිපතිං ජෙට්ඨකං කත්වා වසන්තීති **තදධිපතෙය්‍යා.** අථ වා ''ආරම්මණස්ස ඉට්ඨභාවෙන **තච්චරිතා.** ආරම්මණස්ස කන්තභාවෙන **තබ්බහුලා.** ආරම්මණස්ස මනාපභාවෙන **තග්ගරුකා.** ආරම්මණස්ස පියභාවෙන **තන්නින්නා.** ආරම්මණස්ස කාමූපසංහිතභාවෙන **තප්පොණා.** ආරම්මණස්ස රජනීයභාවෙන **තප්පබ්භාරා.** ආරම්මණස්ස මුච්ඡනීයභාවෙන **තදධිමුත්තා.** ආරම්මණස්ස බන්ධනීයභාවෙන **තදධිපතෙය්‍යා''**ති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

රූපෙ පරියෙසන්තීතිආදීසු පරියෙසන්තීති අලද්ධස්ස ලාභාය එසනවසෙන. **පටිලභන්තීති** හත්ථගතවසෙන. **පරිභුඤ්ජන්තීති** වළඤ්ජනවසෙන වුත්තන්ති ඤාතබ්බං. කලහං විවාදං කරොතීති **කලහකාරකො.** තස්මිං නියුත්තොති **කලහපසුතො. කම්මකාරකාදීසුපි** එසෙව නයො. **ගොචරෙ චරන්තොති** වෙසියාදිගොචරෙ, සතිපට්ඨානාදිගොචරෙ වා චරමානො. තෙසු නියුත්තො **ගොචරපසුතො.** ආරම්මණූපනිජ්ඣානවසෙන ඣානං අස්ස අත්ථීති **ඣායී.** තස්මිං නියුත්තො **ඣානපසුතො.**

අවගච්ඡන්තීති අපායං ගච්ඡන්ති. **මච්ඡරිනොති** සකසම්පත්තිං නිගූහන්තා. **වචනන්ති** කථනං. **බ්‍යපථන්ති** වාක්‍යපථං. **දෙසනන්ති** විස්සජ්ජනඔවාදං. **අනුසිට්ඨින්ති** අනුසාසනිං. **නාදියන්තීති** න ගණ්හන්ති න ගරුං කරොන්ති. ''න පටිස්සන්ති''ති වා පාඨො, සොයෙව අත්ථො. වත්ථුතො මච්ඡරියදස්සනත්ථං **''පඤ්ච මච්ඡරියානි ආවාසමච්ඡරිය''**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ ආවාසෙ මච්ඡරියං **ආවාසමච්ඡරියං.** සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො.

ආවාසො නාම සකලාරාමොපි පරිවෙණම්පි එකොවරකොපි රත්තිට්ඨානාදීනිපි. තෙසු වසන්තා සුඛං වසන්ති, පච්චයෙ ලභන්ති. එකො භික්ඛු වත්තසම්පන්නස්සෙව පෙසලස්ස භික්ඛුනො තත්ථ ආගමනං න ඉච්ඡති, ආගතොපි ''ඛිප්පං ගච්ඡතූ''ති චින්තෙසි, ඉදං **ආවාසමච්ඡරියං** නාම. භණ්ඩනකාරකාදීනං පන තත්ථ වාසං අනිච්ඡතො ආවාසමච්ඡරියං නාම න හොති.

කුලන්ති උපට්ඨාකකුලම්පි ඤාතිකුලම්පි. තත්ථ අඤ්ඤස්ස උපසඞ්කමනං අනිච්ඡතො **කුලමච්ඡරියං** හොති. පාපපුග්ගලස්ස පන උපසඞ්කමනං අනිච්ඡතොපි මච්ඡරියං නාම න හොති. සො හි තෙසං පසාදභෙදාය පටිපජ්ජති. පසාදං රක්ඛිතුං සමත්ථස්සෙව පන භික්ඛුනො තත්ථ උපසඞ්කමනං අනිච්ඡතො මච්ඡරියං නාම හොති.

ලාභොති චතුපච්චයලාභොව. තං අඤ්ඤස්මිං සීලවන්තෙයෙව ලභන්තෙ ''මා ලභතූ''ති චින්තෙන්තස්ස **ලාභමච්ඡරියං** හොති. යො පන සද්ධාදෙය්‍යං විනිපාතෙති, අපරිභොගදුප්පරිභොගාදිවසෙන විනාසෙති, පූතිභාවං

ගච්ඡන්තම්පි අඤ්ඤස්ස න දෙති, තං දිස්වා ‘‘සචෙ ඉමං එස න ලභෙය්‍ය, අඤ්ඤො සීලවා ලභෙය්‍ය, පරිභොගං ගච්ඡෙය්‍යා’’ති චින්තෙන්තස්ස මච්ඡරියං නාම නත්ථි.

වණ්ණො නාම සරීරවණ්ණොපි ගුණවණ්ණොපි. තත්ථ සරීරවණ්ණෙ මච්ඡරී ‘‘පරො පාසාදිකො රූපවා’’ති වුත්තෙ තං න කථෙතුකාමො හොති. ගුණවණ්ණමච්ඡරී පරස්ස සීලෙන ධුතඞ්ගෙන පටිපදාය ආචාරෙන වණ්ණං න කථෙතුකාමො හොති.

ධම්මොති පරියත්තිධම්මො ච පටිවෙධධම්මො ච. තත්ථ අරියසාවකා පටිවෙධධම්මං න මච්ඡරායන්ති, අත්තනා පටිවිද්ධධම්මෙ සදෙවකස්ස ලොකස්ස පටිවෙධං ඉච්ඡන්ති. තං පන පටිවෙධං ‘‘පරෙ ජානන්තූ’’ති ඉච්ඡන්ති, තන්තිධම්මෙයෙව පන **ධම්මමච්ඡරියං** නාම හොති. තෙන සමන්නාගතො පුග්ගලො යං ගුළ්හං ගන්ථං වා කථාමග්ගං වා ජානාති, තං අඤ්ඤෙ න ජානාපෙතුකාමො හොති. යො පන පුග්ගලං උපපරික්ඛිත්වා ධම්මානුග්ගහෙන ධම්මං වා උපපරික්ඛිත්වා පුග්ගලානුග්ගහෙන න දෙති, අයං ධම්මමච්ඡරී නාම න හොති. තත්ථ එකච්චො පුග්ගලො ලොලො හොති, කාලෙන සමණො හොති , කාලෙන බ්‍රාහ්මණො, කාලෙන නිගණ්ඨො. යො හි භික්ඛු ‘‘අයං පුග්ගලො පවෙණිආගතං තන්තිං සණ්හං සුඛුමං ධම්මන්තරං භින්දිත්වා ආලුළෙස්සතී’’ති න දෙති, අයං පුග්ගලං උපපරික්ඛිත්වා ධම්මානුග්ගහෙන න දෙති නාම. යො පන ‘‘අයං ධම්මො සණ්හො සුඛුමො, සචායං පුග්ගලො ගණ්හිස්සති, අඤ්ඤං බ්‍යාකරිත්වා අත්තානං ආවි කත්වා නස්සිස්සතී’’ති න දෙති, අයං ධම්මං උපපරික්ඛිත්වා පුග්ගලානුග්ගහෙන න දෙති නාම. යො පන ‘‘සචායං ඉමං ධම්මං ගණ්හිස්සති, අම්හාකං සමයං භින්දිතුං සමත්ථො භවිස්සතී’’ති න දෙති, අයං ධම්මමච්ඡරී නාම හොති.

ඉමෙසු පඤ්චසු මච්ඡරියෙසු ආවාසමච්ඡරියෙන තාව යක්ඛො වා පෙතො වා හුත්වා තස්සෙව ආවාසස්ස සඞ්කාරං සීසෙන උක්ඛිපිත්වා විචරති. කුලමච්ඡරියෙන තස්මිං කුලෙ අඤ්ඤෙසං දානමානනාදීනි කරොන්තෙ දිස්වා ‘‘භින්නං වතිදං කුලං මමා’’ති චින්තයතො ලොහිතම්පි මුඛතො උග්ගච්ඡති, කුච්ඡිවිරෙචනම්පි හොති, අන්තානිපි ඛණ්ඩාඛණ්ඩානි හුත්වා නික්ඛමන්ති. ලාභමච්ඡරියෙන සඞ්ඝස්ස වා ගණස්ස වා සන්තකෙ ලාභෙ මච්ඡරායිත්වා පුග්ගලිකපරිභොගං විය පරිභුඤ්ජිත්වා යක්ඛො වා පෙතො වා මහාඅජගරො වා හුත්වා නිබ්බත්තති. සරීරවණ්ණගුණවණ්ණමච්ඡරෙන පන පරියත්තිධම්මමච්ඡරියෙන ච අත්තනොව වණ්ණං වණ්ණෙති, පරෙසං වණ්ණෙ ‘‘කිං වණ්ණො එසො’’ති තං තං දොසං වදන්තො පරියත්තිධම්මඤ්ච කස්සචි කිඤ්චි අදෙන්තො දුබ්බණ්ණො චෙව එළමූගො ච හොති.

අපි ච ආවාසමච්ඡරියෙන ලොහගෙහෙ පච්චති, කුලමච්ඡරියෙන අප්පලාභො හොති, ලාභමච්ඡරියෙන ගූථනිරයෙ නිබ්බත්තති, වණ්ණමච්ඡරියෙන භවෙ භවෙ නිබ්බත්තස්ස වණ්ණො නාම න හොති, ධම්මමච්ඡරියෙන කුක්කුළනිරයෙ නිබ්බත්තතීති.

මච්ඡරායනවසෙන **මච්ඡරියං**. මච්ඡරායනාකාරො **මච්ඡරායනා**. මච්ඡරෙන අයිතස්ස මච්ඡෙරසමඞ්ගිනො භාවො **මච්ඡරායිතත්තං**. ‘‘මය්හමෙව හොන්තු, මා අඤ්ඤස්සා’’ති සබ්බාපි අත්තනො සම්පත්තියො බ්‍යාපෙතුං න ඉච්ඡතීති විවිච්ඡො, විවිච්ඡස්ස භාවො **වෙවිච්ඡං**, මුදුමච්ඡරියස්සෙතං නාමං. කදරියො වුච්චති අනාදරො, තස්ස භාවො **කදරියං,** ථද්ධමච්ඡරියස්සෙතං නාමං. තෙන හි සමන්නාගතො පුග්ගලො පරම්පි පරෙසං දදමානං නිවාරෙති. වුත්තම්පි චෙතං –

> ‘‘කදරියො පාපසඞ්කප්පො, මිච්ඡාදිට්ඨිඅනාදරො;
> දදමානං නිවාරෙති, යාචමානාන භොජන’’න්ති. (සං. නි. 1.132);

යාචකෙ දිස්වා කටුකභාවෙන චිත්තං අඤ්චති සඞ්කොචෙතීති කටුකඤ්චුකො, තස්ස භාවො **කටුකඤ්චුකතා**. අපරො නයො – කටුකඤ්චුකතා වුච්චති කටච්ඡුග්ගාහො. සමතිත්තිකපුණ්ණාය හි උක්ඛලියා භත්තං ගණ්හන්තො සබ්බතොභාගෙන සඞ්කුටිතෙන අග්ගකටච්ඡුනා ගණ්හාති පූරෙත්වා ගහෙතුං න සක්කොති, එවං මච්ඡරිපුග්ගලස්ස චිත්තං සඞ්කුචති, තස්මිං සඞ්කුචිතෙ කායොපි තථෙව සඞ්කුචති පටිකුටති පටිනිවට්ටති න සම්පසාරීයතීති මච්ඡෙරං ‘‘කටුකඤ්චුකතා’’ති වුත්තං.

අග්ගහිතත්තං චිත්තස්සාති පරෙසං උපකාරකරණෙ දානාදිනා ආකාරෙන යථා න සම්පසාරීයති, එවං ආවරිත්වා ගහිතභාවො චිත්තස්ස. යස්මා පන මච්ඡරිපුග්ගලො අත්තනො සන්තකං පරෙසං අදාතුකාමො හොති, පරසන්තකං ගණ්හිතුකාමො. තස්මා ‘‘ඉදං අච්ඡරියං මය්හමෙව හොතු, මා අඤ්ඤස්සා’’ති පවත්තිවසෙනස්ස අත්තසම්පත්තිනිගූහනලක්ඛණතා පරසම්පත්තිග්ගහණලක්ඛණතා ච වෙදිතබ්බා.

ඛන්ධමච්ඡරියම්පි මච්ඡරියන්ති අත්තනො පඤ්චක්ඛන්ධසඞ්ඛාතං උපපත්තිභවං අඤ්ඤෙහි අසාධාරණං ‘‘අච්ඡරියං මය්හමෙව හොතු, මා අඤ්ඤස්සා’’ති පවත්තං මච්ඡරියං ඛන්ධමච්ඡරියං නාම. **ධාතුආයතනමච්ඡරියෙසුපි** එසෙව නයො. **ගාහොති** ගාහනිච්ඡයවසෙන ගහණං. **අවදඤ්ඤුතායාති** සබ්බඤ්ඤුබුද්ධානම්පි කථිතං අජානනභාවෙන. යාචකානං අදදමානො හි තෙහි කථිතං න ජානාති නාම. **ජනා පමත්තාති** සතිවිප්පවාසා ජනා. **වචනන්ති** සඞ්ඛෙපවචනං. **බ්‍යප්පථන්ති** විත්ථාරවචනං. **දෙසනන්ති** උපමං දස්සෙත්වා අත්ථසන්දස්සනවචනං. **අනුසිට්ඨින්ති** පුනප්පුනං

සංලක්ඛාපනවචනං. අථ වා දස්සෙත්වා කථනං **වචනං** නාම. ගණ්හාපෙත්වා කථනං **බ්‍යප්පථං** නාම. තොසෙත්වා කථනං **දෙසනං** නාම. පදස්සෙත්වා කථනං **අනුසිට්ඨී** නාම. අථ වා පරිතාපදුක්ඛං නාසෙත්වා කථනං **වචනං** නාම. පරිළාහදුක්ඛං නාසෙත්වා කථනං **බ්‍යප්පථං** නාම. අපායදුක්ඛං නාසෙත්වා කථනං **දෙසනං** නාම. භවදුක්ඛං නාසෙත්වා කථනං **අනුසිට්ඨී** නාම. අථ වා දුක්ඛසච්චපරිඤ්ඤාපටිවෙධයුත්තං **වචනං**. සමුදයසච්චපහානපටිවෙධයුත්තං **බ්‍යප්පථං**. නිරොධසච්චසච්ඡිකිරියපටිවෙධයුත්තං **දෙසනං**. මග්ගසච්චභාවනාපටිවෙධයුත්තං **අනුසිට්ඨී**ති එවමාදිනා නයෙන එකෙ වණ්ණයන්ති.

න සුස්සුසන්තීති න සුණන්ති. **න සොතං ඔදහන්තී**ති සවනත්ථං කණ්ණසොතං න ඨපෙන්ති. **න අඤ්ඤා චිත්තං උපට්ඨපෙන්තී**ති ජානනත්ථං චිත්තං න පතිට්ඨපෙන්ති. **අනස්සවා**ති ඔවාදං අසුණමානා. **අවචනකරා**ති සුණමානාපි වචනං න කරොන්තීති අවචනකරා. **පටිලොමවුත්තිනො**ති පටාණී හුත්වා පවත්තනකා . **අඤ්ඤෙනෙව මුඛං කරොන්තී**ති කරොන්තාපි මුඛං න දෙන්තීති අත්ථො.

විසමෙති කායසුචරිතාදිසම්මතස්ස සමස්ස පටිපක්ඛත්තා විසමං, තස්මිං විසමෙ. **නිවිට්ඨා**ති පවිට්ඨා දුන්නීහරා. **කායකම්මෙ**ති කායතො පවත්තෙ, කායෙන වා පවත්තෙ කායකම්මෙ. **වචීකම්මාදීසු**පි එසෙව නයො.

තත්ථ කායකම්මවචීකම්මමනොකම්මානි දුච්චරිතවසෙන විභත්තානි, පාණාතිපාතාදයො දසඅකුසලකම්මපථවසෙන විභත්තානි ඤාතබ්බං. අයං තාවෙත්ථ සාධාරණපදවණ්ණනා, අසාධාරණෙසු පන පාණස්ස අතිපාතො **පාණාතිපාතො,** පාණවධො පාණඝාතොති වුත්තං හොති. පාණොති චෙත්ථ වොහාරතො සත්තො, පරමත්ථතො ජීවිතින්ද්‍රියං. තස්මිං පන පාණෙ පාණසඤ්ඤිනො ජීවිතින්ද්‍රියුපච්ඡෙදකඋපක්කමසමුට්ඨාපිකා කායවචීද්වාරානං අඤ්ඤතරද්වාරපවත්තා වධකචෙතනා පාණාතිපාතො. සො ගුණවිරහිතෙසු තිරච්ඡානගතාදීසු පාණෙසු ඛුද්දකෙ පාණෙ අප්පසාවජ්ජො, මහාසරීරෙ මහාසාවජ්ජො. කස්මා? පයොගමහන්තතාය, පයොගසමත්තෙපි වත්ථුමහන්තතාය. ගුණවන්තෙසු මනුස්සාදීසු අප්පගුණෙ පාණෙ අප්පසාවජ්ජො, මහාගුණෙ මහාසාවජ්ජො. සරීරගුණානං පන සමභාවෙ සති කිලෙසානං උපක්කමානඤ්ච මුදුතාය අප්පසාවජ්ජො, තිබ්බතාය මහාසාවජ්ජොති වෙදිතබ්බො.

තස්ස පඤ්ච සම්භාරා හොන්ති – පාණො පාණසඤ්ඤිතා වධකචිත්තං උපක්කමො තෙන මරණන්ති. ඡප්පයොගා – සාහත්ථිකො ආණත්තිකො නිස්සග්ගියො ථාවරො විජ්ජාමයො ඉද්ධිමයොති. ඉමස්මිං පනත්ථෙ විත්ථාරියමානෙ අතිපපඤ්චො හොති, තස්මා නං න විත්ථාරයිස්සාම. අඤ්ඤඤ්ච එවරූපං , අත්ථිකෙහි පන සමන්තපාසාදිකං විනයට්ඨකථං (පාරා. අට්ඨ. 2.172) ඔලොකෙත්වා ගහෙතබ්බං.

අදින්නස්ස ආදානං **අදින්නාදානං,** පරස්ස හරණං ථෙය්‍යං චොරිකාති වුත්තං හොති. තත්ථ **අදින්න**න්ති පරපරිග්ගහිතං, යත්ථ පරො යථාකාමකාරිතං ආපජ්ජන්තො අදණ්ඩාරහො අනුපවජ්ජො ච හොති, තස්මිං පන පරපරිග්ගහිතෙ පරපරිග්ගහිතසඤ්ඤිනො තදාදායකඋපක්කමසමුට්ඨාපිකා ථෙය්‍යචෙතනා අදින්නාදානං. තං හීනෙ පරසන්තකෙ වත්ථුස්මිං අප්පසාවජ්ජං, පණීතෙ මහාසාවජ්ජං. කස්මා? වත්ථුපණීතතාය, වත්ථුසමත්තෙ සති ගුණාධිකානං සන්තකෙ වත්ථුස්මිං මහාසාවජ්ජං. තං තං ගුණාධිකං උපාදාය තතො තතො හීනගුණස්ස සන්තකෙ වත්ථුස්මිං අප්පසාවජ්ජං.

තස්ස පඤ්ච සම්භාරා හොන්ති – පරපරිග්ගහිතං පරපරිග්ගහිතසඤ්ඤිතා ථෙය්‍යචිත්තං උපක්කමො තෙන හරණන්ති. ඡප්පයොගා සාහත්ථිකාදයොව. තෙ ච ඛො යථානුරූපං ථෙය්‍යාවහාරො පසය්හාවහාරො පටිච්ඡන්නාවහාරො පරිකප්පාවහාරො කුසාවහාරොති ඉමෙසං පඤ්චන්නං අවහාරානං වසෙන පවත්තන්ති. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො. විත්ථාරො පන සමන්තපාසාදිකායං වුත්තො.

කාමෙසුමිච්ඡාචාරොති එත්ථ පන **කාමෙසූ**ති මෙථුනසමාචාරෙසු. **මිච්ඡාචාරො**ති එකන්තනින්දිතො ලාමකාචාරො. ලක්ඛණතො පන අසද්ධම්මසෙවනාධිප්පායෙන කායද්වාරප්පවත්තා අගමනීයට්ඨානවීතික්කමචෙතනා කාමෙසුමිච්ඡාචාරො.

තත්ථ අගමනීයට්ඨානං නාම පුරිසානං තාව මාතුරක්ඛිතා පිතුරක්ඛිතා මාතාපිතුරක්ඛිතා භාතුරක්ඛිතා භගිනිරක්ඛිතා ඤාතිරක්ඛිතා ගොත්තරක්ඛිතා ධම්මරක්ඛිතා සාරක්ඛා සපරිදණ්ඩාති මාතුරක්ඛිතාදයො දස, ධනක්කීතා ඡන්දවාසිනී භොගවාසිනී පටවාසිනී ඔදපත්තකිනී ඔභතචුම්බටකා දාසී ච භරියා කම්මකාරී ච භරියා ධජාහටා මුහුත්තිකාති එතා ධනක්කීතාදයො දසාති වීසති ඉත්ථියො. ඉත්ථීසු පන ද්වින්නං සාරක්ඛසපරිදණ්ඩානං දසන්නඤ්ච ධනක්කීතාදීනන්ති ද්වාදසන්නං ඉත්ථීනං අඤ්ඤෙ පුරිසා, ඉදං අගමනීයට්ඨානං නාම.

සො පනෙස මිච්ඡාචාරො සීලාදිගුණරහිතෙ අගමනීයට්ඨානෙ අප්පසාවජ්ජො, සීලාදිගුණසම්පන්නෙ මහාසාවජ්ජො. තස්ස චත්තාරො සම්භාරා – අගමනීයවත්ථු තස්මිං සෙවනචිත්තං සෙවනපයොගො මග්ගෙන මග්ගපටිපත්තිඅධිවාසනන්ති. එකො පයොගො සාහත්ථිකො එව.

මුසාති විසංවාදනපුරෙක්ඛාරස්ස අත්ථභඤ්ජනකො වචීපයොගො කායපයොගො වා. විසංවාදනාධිප්පායෙන පනස්ස පරවිසංවාදකකායවචීපයොගසමුට්ඨාපිකා චෙතනා **මුසාවාදො**. අපරො නයො – **මුසාති** අභූතං අතච්ඡං වත්ථු. **වාදොති** තස්ස භූතතො තච්ඡතො විඤ්ඤාපනං. ලක්ඛණතො පන අතථං වත්ථුං තථතො පරං විඤ්ඤාපෙතුකාමස්ස තථාවිඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපිකා චෙතනා **මුසාවාදො**. සො යමත්ථං භඤ්ජති, තස්ස අප්පතාය අප්පසාවජ්ජො, මහන්තතාය මහාසාවජ්ජො. අපි ච ගහට්ඨානං අත්තනො සන්තකං අදාතුකාමතාය ''නත්ථී''තිආදිනයප්පවත්තො අප්පසාවජ්ජො, සක්ඛිනා හුත්වා අත්ථභඤ්ජනත්ථං වුත්තො මහාසාවජ්ජො. පබ්බජිතානං අප්පකම්පි තෙලං වා සප්පිං වා ලභිත්වා හසාධිප්පායෙන ''අජ්ජ ගාමෙ තෙලං නදී මඤ්ඤෙ සන්දතී''ති පූරණකථානයෙන පවත්තො අප්පසාවජ්ජො, අදිට්ඨංයෙව පන දිට්ඨන්තිආදිනා නයෙන වදන්තානං මහාසාවජ්ජො.

තස්ස චත්තාරො සම්භාරා හොන්ති – අතථං වත්ථු විසංවාදනචිත්තං තජ්ජො වායාමො පරස්ස තදත්ථවිජානනන්ති. එකො පයොගො සාහත්ථිකොව. සො ච කායෙන වා කායපටිබද්ධෙන වා වාචාය වා පරවිසංවාදකකිරියාකරණෙ දට්ඨබ්බො. තාය චෙ කිරියාය පරො තමත්ථං ජානාති, අයං කිරියසමුට්ඨාපිකා චෙතනාක්ඛණෙයෙව මුසාවාදකම්මුනා බජ්ඣති.

පිසුණවාචාතිආදීසු යාය වාචාය යස්ස තං වාචං භාසති, තස්ස හදයෙ අත්තනො පියභාවං පරස්ස ච සුඤ්ඤභාවං කරොති, සා **පිසුණවාචා**. යාය පන අත්තානම්පි පරම්පි ඵරුසං කරොති, යා වාචා සයම්පි ඵරුසා නෙව කණ්ණසුඛා න හදයඞ්ගමා, අයං **ඵරුසවාචා**. යෙන සම්ඵං පලපති නිරත්ථකං, සො **සම්ඵප්පලාපො**. තෙසං මූලභූතාපි චෙතනා පිසුණවාචාදිනාමමෙව ලභති, සා එව ඉධ අධිප්පෙතාති.

තත්ථ සංකිලිට්ඨචිත්තස්ස පරෙසං වා භෙදාය අත්තනො පියකම්‍යතාය වා කායවචීපයොගසමුට්ඨාපිකා චෙතනා **පිසුණවාචා**. සා යස්ස භෙදං කරොති , තස්ස අප්පගුණතාය අප්පසාවජ්ජා, මහාගුණතාය මහාසාවජ්ජා.

තස්සා චත්තාරො සම්භාරා හොන්ති – භින්දිතබ්බො පරො ''ඉති ඉමෙ නානා භවිස්සන්ති විනා භවිස්සන්තී''ති භෙදපුරෙක්ඛාරතා වා, ''ඉති අහං පියො භවිස්සාමි විස්සාසිකො''ති පියකම්‍යතා වා, තජ්ජො වායාමො, තස්ස තදත්ථවිජානනන්ති.

පරස්ස මම්මච්ඡෙදකකායවචීපයොගසමුට්ඨාපිකා එකන්තඵරුසචෙතනා **ඵරුසවාචා**. මම්මච්ඡෙදකොපි පයොගො චිත්තසණ්හතාය ඵරුසවාචා න හොති. මාතාපිතරො හි කදාචි පුත්තකෙ එවම්පි වදන්ති ''චොරා වො ඛණ්ඩාඛණ්ඩිකං කරොන්තූ''ති, උප්පලපත්තම්පි ච නෙසං උපරි පතන්තං න ඉච්ඡන්ති. ආචරියුපජ්ඣායා ච කදාචි නිස්සිතකෙ එවං වදන්ති ''කිං ඉමෙ අහිරිකා අනොත්තප්පිනො චරන්ති, නිද්ධමථ නෙ''ති. අථ ච නෙසං ආගමාධිගමසම්පත්තිං ඉච්ඡන්ති. යථා ච චිත්තසණ්හතාය ඵරුසවාචා න හොති, එවං වචනසණ්හතාය අඵරුසවාචාපි න හොති. න හි මාරාපෙතුකාමස්ස ''ඉමං සුඛං සයාපෙථා''ති වචනං අඵරුසවාචා හොති, චිත්තඵරුසතාය පනෙසා ඵරුසවාචාව, සා යං සන්ධාය පවත්තිතා. තස්ස අප්පගුණතාය අප්පසාවජ්ජා, මහාගුණතාය මහාසාවජ්ජා. තස්සා තයො සම්භාරා – අක්කොසිතබ්බො පරො කුපිතචිත්තං අක්කොසනන්ති.

අනත්ථවිඤ්ඤාපිකා කායවචීපයොගසමුට්ඨාපිකා අකුසලචෙතනා **සම්ඵප්පලාපො**. සො ආසෙවනමන්දතාය අප්පසාවජ්ජො, ආසෙවනමහන්තතාය මහාසාවජ්ජො. තස්ස ද්වෙ සම්භාරා හොන්ති – භාරතයුද්ධසීතාහරණාදිනිරත්ථකකථාපුරෙක්ඛාරතා තථාරූපීකථාකථනඤ්චාති.

අභිජ්ඣායතීති **අභිජ්ඣා,** පරභණ්ඩාභිමුඛී හුත්වා තන්නින්නතාය පවත්තතීති අත්ථො. සා ''අහො වත ඉදං මමාස්සා''ති එවං පරභණ්ඩාභිජ්ඣායනලක්ඛණා. අදින්නාදානං විය අප්පසාවජ්ජා මහාසාවජ්ජා ච. තස්සා ද්වෙ සම්භාරා හොන්ති – පරභණ්ඩං අත්තනො පරිණාමනඤ්චාති. පරභණ්ඩවත්ථුකෙ හි ලොභෙ උප්පන්නෙපි න තාව කම්මපථභෙදො හොති, යාව ''අහො වතිදං මමාස්සා''ති අත්තනො න පරිණාමෙති.

හිතසුඛං බ්‍යාපාදයතීති **බ්‍යාපාදො,** සො පරවිනාසාය මනොපදොසලක්ඛණො. ඵරුසවාචා විය අප්පසාවජ්ජො මහාසාවජ්ජො ච. තස්ස ද්වෙ සම්භාරා හොන්ති – පරසත්තො ච තස්ස ච විනාසචින්තාති. පරසත්තවත්ථුකෙ හි කොධෙ උප්පන්නෙපි න තාව කම්මපථභෙදො හොති, යාව ''අහො වතායං උච්ඡිජ්ජෙය්‍යා විනස්සෙය්‍යා''ති තස්ස විනාසං න චින්තෙසි.

යථාභුච්චගහණාභාවෙන මිච්ඡා පස්සතීති **මිච්ඡාදිට්ඨි**. සා ''නත්ථි දින්න''න්තිආදිනා නයෙන විපරීතදස්සනලක්ඛණා. සම්ඵප්පලාපො විය අප්පසාවජ්ජා මහාසාවජ්ජා ච.

සඤ්ඤී, අසඤ්ඤී, නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤී භවිස්සාමාති රූපාදිවසෙන කඞ්ඛන්ති. **භවිස්සාම නු ඛො මයන්ති**ආදිනා අත්තානං කඞ්ඛන්ති. තත්ථ **භවිස්සාම නු ඛො. න නු ඛො භවිස්සාමාති** තස්ස සස්සතාකාරඤ්ච උච්ඡෙදාකාරඤ්ච නිස්සාය අනාගතෙ අත්තානං විජ්ජමානතඤ්ච අවිජ්ජමානතඤ්ච කඞ්ඛන්ති. **කිං නු ඛො භවිස්සාමාති** ජාතිලිඞ්ගුපපත්තියො නිස්සාය ''ඛත්තියා නු ඛො භවිස්සාම, බ්‍රාහ්මණවෙස්සසුද්දගහට්ඨපබ්බජිතදෙවමනුස්සානං

අඤ්ඤතරා''ති කඞ්ඛන්ති. **කථං නු ඛො භවිස්සාමාති** සණ්ඨානාකාරං නිස්සාය ''දීඝා නු ඛො භවිස්සාම, රස්සඔදාතකණ්හපමාණිකඅප්පමාණිකාදීනං අඤ්ඤතරා''ති කඞ්ඛන්ති. කෙචි පන ''ඉස්සරනිම්මානාදීනි නිස්සාය 'කෙන නු ඛො කාරණෙන භවිස්සාමා'ති හෙතුතො කඞ්ඛන්තී''ති වදන්ති. **කිං හුත්වා කිං භවිස්සාම නු ඛො මයන්ති** ජාතිආදීනි නිස්සාය ''ඛත්තියා හුත්වා නු ඛො බ්‍රාහ්මණා භවිස්සාම…පෙ…. දෙවා හුත්වා මනුස්සා''ති අත්තනො පරම්පරං කඞ්ඛන්ති. සබ්බත්ථෙව පන **අද්ධානන්ති** කාලාධිවචනමෙතං.

10. යස්මා එතදෙව **තස්මා හි සික්ඛෙථ…පෙ…. ආහු ධීරාති**. තත්ථ **සික්ඛෙථාති** තිස්සො සික්ඛා ආවජ්ජෙය්‍ය. **ඉධෙවාති** ඉමස්මිංයෙව සාසනෙ. තත්ථ සික්ඛිතබ්බාති **සික්ඛා. තිස්සොති** ගණනපරිච්ඡෙදො. **අධිසීලසික්ඛාති** අධිකං උත්තමං සීලන්ති අධිසීලං, අධිසීලඤ්ච තං සික්ඛිතබ්බට්ඨෙන සික්ඛා චාති අධිසීලසික්ඛා. එස නයො අධිචිත්තඅධිපඤ්ඤාසික්ඛාසු.

කතමං පනෙත්ථ සීලං, කතමං අධිසීලං, කතමං චිත්තං, කතමං අධිචිත්තං, කතමා පඤ්ඤා, කතමා අධිපඤ්ඤාති? වුච්චතෙ – පඤ්චඞ්ගදසඞ්ගසීලං තාව සීලමෙව . තඤ්හි බුද්ධෙ උප්පන්නෙපි අනුප්පන්නෙපි ලොකෙ පවත්තති . උප්පන්නෙ බුද්ධෙ තස්මිං සීලෙ බුද්ධාපි සාවකාපි මහාජනං සමාදපෙන්ති, අනුප්පන්නෙ බුද්ධෙ පච්චෙකබුද්ධා ච කම්මවාදිනො ච ධම්මිකා සමණබ්‍රාහ්මණා ච චක්කවත්තී ච මහාරාජානො මහාබොධිසත්තා ච සමාදපෙන්ති, සාමම්පි පණ්ඩිතා සමණබ්‍රාහ්මණා සමාදියන්ති. තෙ තං කුසලං ධම්මං පරිපූරෙත්වා දෙවෙසු ච මනුස්සෙසු ච සම්පත්තිං අනුභොන්ති.

පාතිමොක්ඛසංවරසීලං පන ''අධිසීල''න්ති වුච්චති. තඤ්හි සූරියො විය පජ්ජොතානං සිනෙරු විය පබ්බතානං සබ්බලොකියසීලානං අධිකඤ්චෙව උත්තමඤ්ච, බුද්ධුප්පාදෙයෙව ච පවත්තති, න විනා බුද්ධුප්පාදා. න හි තං පඤ්ඤත්තිං උද්ධරිත්වා අඤ්ඤො සත්තො ඨපෙතුං සක්කොති. බුද්ධායෙව පන සබ්බසො කායවචීද්වාරඅජ්ඣාචාරසොතං ඡින්දිත්වා තස්ස තස්ස වීතික්කමස්ස අනුච්ඡවිකං තං සීලසංවරං පඤ්ඤපෙන්ති. පාතිමොක්ඛසංවරතොපි ච මග්ගඵලසම්පයුත්තමෙව සීලං අධිසීලං.

කාමාවචරානි පන අට්ඨ කුසලචිත්තානි ලොකියඅට්ඨසමාපත්තිචිත්තානි ච එකජ්ඣං කත්වා චිත්තමෙවාති වෙදිතබ්බානි. බුද්ධුප්පාදානුප්පාදෙ චස්ස පවත්ති, සමාදපනං සමාදානඤ්ච සීලෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

විපස්සනාපාදකං අට්ඨසමාපත්තිචිත්තං පන ''අධිචිත්ත''න්ති වුච්චති. තඤ්හි අධිසීලං විය සීලානං, සබ්බලොකියචිත්තානං අධිකඤ්චෙව උත්තමඤ්ච, බුද්ධුප්පාදෙයෙව ච හොති, න විනා බුද්ධුප්පාදා. තතොපි ච මග්ගඵලචිත්තමෙව අධිචිත්තං.

''අත්ථි දින්නං අත්ථි යිට්ඨ''න්තිආදිනයප්පවත්තං (ම. නි. 2.94) පන කම්මස්සකතාඤාණං පඤ්ඤා. සා හි බුද්ධෙ උප්පන්නෙපි අනුප්පන්නෙපි ලොකෙ පවත්තති. උප්පන්නෙ බුද්ධෙ තස්සා පඤ්ඤාය බුද්ධාපි සාවකාපි මහාජනං සමාදපෙන්ති, අනුප්පන්නෙ බුද්ධෙ පච්චෙකබුද්ධා ච කම්මවාදිනො ච ධම්මිකා සමණබ්‍රාහ්මණා ච චක්කවත්තී ච මහාරාජානො මහාබොධිසත්තා ච සමාදපෙන්ති, සාමම්පි පණ්ඩිතා සත්තා සමාදියන්ති. තථා හි අඞ්කුරො දසවස්සසහස්සානි මහාදානං අදාසි. වෙලාමො වෙස්සන්තරො අඤ්ඤෙ ච බහූ පණ්ඩිතමනුස්සා මහාදානානි අදංසු. තෙ තං කුසලං ධම්මං පරිපූරෙත්වා දෙවෙසු ච මනුස්සෙසු ච සම්පත්තිං අනුභවිංසු.

තිලක්ඛණාකාරපරිච්ඡෙදකං පන විපස්සනාඤාණං ''අධිපඤ්ඤා''ති වුච්චති. සා හි අධිසීලඅධිචිත්තානි විය සීලචිත්තානං, සබ්බලොකියපඤ්ඤානං අධිකා චෙව උත්තමා ච, න ච විනා බුද්ධුප්පාදා ලොකෙ පවත්තති. තතොපි ච මග්ගඵලපඤ්ඤාව අධිපඤ්ඤා.

ඉදානි එකෙකං දස්සෙන්තො **''කතමා අධිසීලසික්ඛා – ඉධ භික්ඛු සීලවා හොති, පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතො විහරතී''**තිආදිමාහ. **ඉධාති** වචනං පුබ්බභාගකරණීයසම්පදාය සම්පන්නස්ස සබ්බපකාරසීලපරිපූරකස්ස පුග්ගලස්ස සන්නිස්සයභූතසාසනපරිදීපනං, අඤ්ඤසාසනස්ස ච තථාභාවපටිසෙධනං. වුත්තඤ්හෙතං – ''ඉධෙව, භික්ඛවෙ, සමණො…පෙ…. සුඤ්ඤා පරප්පවාදා සමණෙහි අඤ්ඤෙහී''ති (ම. නි. 1.139-140). **භික්ඛූති** තස්ස සීලස්ස පරිපූරකස්ස පුග්ගලස්ස පරිදීපනං. **පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතොති** ඉදමස්ස පාතිමොක්ඛසංවරෙ පතිට්ඨිතභාවපරිදීපනං. **විහරතීති** ඉදමස්ස තදනුරූපවිහාරසමඞ්ගිභාවපරිදීපනං. **ආචාරගොචරසම්පන්නොති** ඉදමස්ස පාතිමොක්ඛසංවරස්ස උපකාරකධම්මපරිදීපනං. **අණුමත්තෙසු වජ්ජෙසු භයදස්සාවීති** ඉදමස්ස පාතිමොක්ඛතො අචවනධම්මතාපරිදීපනං. **සමාදායාති** ඉදමස්ස සික්ඛාපදානං අනවසෙසතො ආදානපරිදීපනං. **සික්ඛතීති** ඉදමස්ස සික්ඛාය සමඞ්ගිභාවපරිදීපනං. **සික්ඛාපදෙසූති** ඉදමස්ස සික්ඛිතබ්බධම්මපරිදීපනං.

තත්ථ **භික්ඛූති** සංසාරෙ භයං ඉක්ඛතීති භික්ඛු. සීලමස්ස අත්ථීති සීලවාති එත්ථ **සීලන්ති** සීලනට්ඨෙන සීලං. කිමිදං සීලනං නාම? සමාධානං වා, කායකම්මාදීනං සුසීල්‍යවසෙන අවිප්පකිණ්ණතාති අත්ථො. උපධාරණං වා, කුසලානං ධම්මානං පතිට්ඨාවසෙන ආධාරභාවොති අත්ථො. එතදෙව හි එත්ථ අත්ථද්වයං සද්දලක්ඛණවිදූ

අනුජානන්ති. අඤ්ඤෙ පන ''අධිසෙවනට්ඨෙන ආචාරට්ඨෙන සීලනට්ඨෙන සිරට්ඨෙන සීතලට්ඨෙන සිවට්ඨෙන **සීල**''න්ති වණ්ණයන්ති.

සීලනං ලක්ඛණං තස්ස, භින්නස්සාපි අනෙකධා;
සනිදස්සනත්තං රූපස්ස, යථා භින්නස්සනෙකධා.

යථා හි නීලපීතාදිභෙදෙනනෙකධා භින්නස්සාපි රූපායතනස්ස සනිදස්සනත්තං ලක්ඛණං නීලාදිභෙදෙන භින්නස්සාපි සනිදස්සනභාවානතික්කමනතො. තථා සීලස්ස චෙතනාදිභෙදෙන අනෙකධා භින්නස්සාපි යදෙතං කායකම්මාදීනං සමාධානවසෙන, කුසලානඤ්ච ධම්මානං පතිට්ඨාවසෙන වුත්තං සීලනං, තදෙව ලක්ඛණං චෙතනාදිභෙදෙන භින්නස්සාපි සමාධානපතිට්ඨාභාවානතික්කමනතො. එවං ලක්ඛණස්ස පනස්ස –

දුස්සීල්‍යවිද්ධංසනතා, අනවජ්ජගුණො තථා;
කිච්චසම්පත්තිඅත්ථෙන, රසො නාම පවුච්චති.

තස්මා ඉදං සීලං නාම කිච්චට්ඨෙන රසෙන දුස්සීල්‍යවිද්ධංසනරසං, සම්පත්තිඅත්ථෙන රසෙන අනවජ්ජරසන්ති වෙදිතබ්බං.

සොචෙය්‍යපච්චුපට්ඨානං, තයිදං තස්ස විඤ්ඤූහි;
ඔත්තප්පඤ්ච හිරී චෙව, පදට්ඨානන්ති වණ්ණිතං.

තයිදං සීලං ''කායසොචෙය්‍යං වචීසොචෙය්‍යං මනොසොචෙය්‍ය''න්ති එවං වුත්තසොචෙය්‍යපච්චුපට්ඨානං, සොචෙය්‍යභාවෙන පච්චුපට්ඨාති ගහණභාවං ගච්ඡති. හිරොත්තප්පඤ්ච පන තස්ස විඤ්ඤූහි පදට්ඨානන්ති වණ්ණිතං, ආසන්නකාරණන්ති අත්ථො. හිරොත්තප්පෙ හි සති සීලං උප්පජ්ජති චෙව තිට්ඨති ච, අසති නෙව උප්පජ්ජති චෙව න තිට්ඨති චාති එවංවිධෙන සීලෙන සීලවා හොති. එතං සීලං නාම පාණාතිපාතාදීහි වා විරමන්තස්ස, වත්තපටිපත්තිං වා පූරෙන්තස්ස චෙතනාදයො ධම්මා වෙදිතබ්බා. වුත්තඤ්හෙතං පටිසම්භිදායං ''කිං සීලන්ති? චෙතනා සීලං, චෙතසිකං සීලං, සංවරො සීලං, අවීතික්කමො සීල''න්ති (පටි. ම. 1.39).

තත්ථ **චෙතනා සීලං** නාම පාණාතිපාතාදීහි වා විරමන්තස්ස වත්තපටිපත්තිං වා පූරෙන්තස්ස චෙතනා. **චෙතසිකං සීලං** නාම පාණාතිපාතාදීහි විරමන්තස්ස විරති. අපි ච චෙතනා සීලං නාම පාණාතිපාතාදීනි පජහන්තස්ස සත්තකම්මපථචෙතනා. චෙතසිකං සීලං නාම ''අභිජ්ඣං පහාය විගතාභිජ්ඣෙන චෙතසා විහරතී''තිආදිනා (දී. නි. 1.217) නයෙන සංයුත්තමහාවග්ගෙ වුත්තා අනභිජ්ඣාබ්‍යාපාදසම්මාදිට්ඨිධම්මා. **සංවරො සීල**න්ති එත්ථ පඤ්චවිධෙන සංවරො වෙදිතබ්බො – පාතිමොක්ඛසංවරො සතිසංවරො ඤාණසංවරො ඛන්තිසංවරො වීරියසංවරො. තස්ස නානාකරණං උපරි ආවි භවිස්සති. **අවීතික්කමො සීල**න්ති සමාදින්නසීලස්ස කායිකවාචසිකො අවීතික්කමො. එත්ථ ච සංවරසීලං, අවීතික්කමසීලන්ති ඉදමෙව නිප්පරියායතො සීලං. චෙතනාසීලං, චෙතසිකං සීලන්ති පරියායතො සීලන්ති වෙදිතබ්බං.

පාතිමොක්ඛන්ති සික්ඛාපදසීලං. තඤ්හි යො නං පාති රක්ඛති, තං මොක්ඛෙති මොචෙති ආපායිකාදීහි දුක්ඛෙහි, තස්මා ''පාතිමොක්ඛ''න්ති වුත්තං. **පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතො**ති පාතිමොක්ඛසංවරසීලෙන සමන්නාගතො. **ආචාරගොචරසම්පන්නො**ති ආචාරෙන චෙව ගොචරෙන ච සම්පන්නො. **අණුමත්තෙසූ**ති අප්පමත්තකෙසු. **වජ්ජෙසූ**ති අකුසලධම්මෙසු. **භයදස්සාවී**ති භයදස්සී. **සමාදායා**ති සම්මා ආදියිත්වා. **සික්ඛති සික්ඛාපදෙසූ**ති තං තං සික්ඛාපදං සමාදියිත්වා සික්ඛති. අපි ච සමාදාය සික්ඛති සික්ඛාපදෙසූති යංකිඤ්චි සික්ඛාපදෙසු සික්ඛාකොට්ඨාසෙසු සික්ඛිතබ්බං කායිකං වා චෙතසිකං වා, තං සබ්බං සමාදාය සික්ඛති.

ඛුද්දකො සීලක්ඛන්ධොති සඞ්ඝාදිසෙසාදිසාවසෙසො සීලක්ඛන්ධො. **මහන්තො**ති පාරාජිකාදිනිරවසෙසො. යස්මා පන පාතිමොක්ඛසීලෙන භික්ඛු සාසනෙ පතිට්ඨාති නාම , තස්මා තං ''පතිට්ඨා''ති වුත්තං. පතිට්ඨහති වා එත්ථ භික්ඛු, කුසලා ධම්මා එව වා එත්ථ පතිට්ඨහන්තීති පතිට්ඨා. අයමත්ථො ''සීලෙ පතිට්ඨාය නරො සපඤ්ඤො''ති (සං. නි. 1.23, 192) ච, ''පතිට්ඨානලක්ඛණං, මහාරාජ, සීලං සබ්බෙසං කුසලානං ධම්මාන''න්ති (මි. ප. 2.1.9) ච , ''සීලෙ පතිට්ඨිතො ඛො, මහාරාජ…පෙ…. සබ්බෙ කුසලා ධම්මා න පරිහායන්තී''ති (මි. ප. 2.1.9) ච ආදිසුත්තවසෙන වෙදිතබ්බො.

තදෙතං පුබ්බුප්පත්තිඅත්ථෙන **ආදි**. වුත්තම්පි චෙතං ''තස්මාතිහ ත්වං උත්තිය ආදිමෙව විසොධෙහි කුසලෙසු ධම්මෙසු. කො චාදි කුසලානං ධම්මානං, සීලඤ්ච සුවිසුද්ධං දිට්ඨි ච උජුකා''ති (සං. නි. 5.382). යථා හි නගරවඩ්ඪකී නගරං මාපෙතුකාමො පඨමං නගරට්ඨානං සොධෙති, තතො අපරභාගෙ වීථිචතුක්කසිඞ්ඝාටකාදිපරිච්ඡෙදෙන විභජිත්වාව නගරං මාපෙති. එවමෙව යොගාවචරො ආදිතො සීලං විසොධෙති, තතො අපරභාගෙ සමාධිවිපස්සනාමග්ගඵලනිබ්බානානි සච්ඡිකරොති. යථා වා පන රජකො පඨමං තීහි ඛාරෙහි වත්ථං ධොවිත්වා පරිසුද්ධෙ වත්ථෙ යදිච්ඡකං රඞ්ගජාතං උපනෙති, යථා වා පන ඡෙකො චිත්තකාරො රූපං ලිඛිතුකාමො ආදිතොව

භිත්තිපරිකම්මං කරොති, තතො අපරභාගෙ රූපං සමුට්ඨාපෙති. එවමෙව යොගාවචරො ආදිතොව සීලං විසොධෙත්වා අපරභාගෙ සමථවිපස්සනාදයො ධම්මෙ සච්ඡිකරොති. තස්මා සීලං ''ආදී''ති වුත්තං.

තදෙතං චරණසරික්ඛතාය **චරණං**. චරණාති හි පාදා වුච්චන්ති. යථා හි ඡින්නචරණස්ස පුරිසස්ස දිසංගමනාභිසඞ්ඛාරො න ජායති, පරිපුණ්ණපාදස්සෙව ජායති, එවමෙව යස්ස සීලං භින්නං හොති ඛණ්ඩං අපරිපුණ්ණං, තස්ස නිබ්බානගමනාය ඤාණගමනං න සම්පජ්ජති. යස්ස පන තං අභින්නං හොති අඛණ්ඩං පරිපුණ්ණං, තස්ස නිබ්බානගමනාය ඤාණගමනං සම්පජ්ජති. තස්මා සීලං ''චරණ''න්ති වුත්තං.

තදෙතං සංයමනවසෙන **සංයමො**. සංවරණවසෙන **සංවරොති** උභයෙනාපි සීලසංයමො චෙව සීලසංවරො ච කථිතො. වචනත්ථො පනෙත්ථ සංයමෙති වීතික්කමවිප්ඵන්දනං , පුග්ගලං වා සංයමෙති වීතික්කමවසෙන තස්ස විප්ඵන්දිතුං න දෙතීති සංයමො. වීතික්කමස්ස පවෙසනද්වාරං සංවරති පිදහතීති සංවරො.

මොක්ඛන්ති උත්තමං මුඛභූතං වා. යථා හි සත්තානං චතුබ්බිධො ආහාරො මුඛෙන පවිසිත්වා අඞ්ගමඞ්ගානි ඵරති, එවං යොගිනොපි චතුභූමකකුසලං සීලමුඛෙන පවිසිත්වා අත්ථසිද්ධිං සම්පාදෙති. තෙන ''මොක්ඛ''න්ති. පමුඛෙ සාධූති **පාමොක්ඛං,** පුබ්බඞ්ගමං සෙට්ඨං පධානන්ති අත්ථො. **කුසලානං ධම්මානං සමාපත්තියා**ති චතුභූමකකුසලානං පටිලාභත්ථාය පාමොක්ඛං පුබ්බඞ්ගමං සෙට්ඨං පධානන්ති වෙදිතබ්බං.

විවිච්චෙව කාමෙහීති කාමෙහි විවිච්ච විනා හුත්වා අපක්කමිත්වා. යො පනායමෙත්ථ එවකාරො, සො නියමත්ථොති වෙදිතබ්බො. යස්මා ච නියමත්ථො, තස්මා තස්මිං පඨමං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරණසමයෙ අවිජ්ජමානානම්පි කාමානං තස්ස පඨමජ්ඣානස්ස පටිපක්ඛභාවං කාමපරිච්චාගෙනෙව චස්ස අධිගමං දීපෙති. කථං? ''විවිච්චෙව කාමෙහී''ති එවඤ්හි නියමෙ කරියමානෙ ඉදං පඤ්ඤායති, නූනිමස්ස ඣානස්ස කාමා පටිපක්ඛභූතා, යෙසු සති ඉදං න පවත්තති අන්ධකාරෙ සති පදීපොභාසො විය, තෙසං පරිච්චාගෙනෙව චස්ස අධිගමො හොති ඔරිමතීරපරිච්චාගෙන පාරිමතීරස්සෙව. තස්මා නියමං කරොතීති.

තත්ථ සියා ''කස්මා පනෙස පුබ්බපදෙයෙව වුත්තො න උත්තරපදෙ, කිං අකුසලෙහි ධම්මෙහි අවිවිච්චාපි ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරෙය්‍යා''ති? න ඛො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං. තංනිස්සරණතො හි පුබ්බපදෙ එව එස වුත්තො. කාමධාතුසමතික්කමනතො හි කාමරාගපටිපක්ඛතො ච ඉදං ඣානං කාමානමෙව නිස්සරණං. යථාහ – ''කාමානමෙතං නිස්සරණං යදිදං නෙක්ඛම්ම''න්ති (ඉතිවු. 72). උත්තරපදෙපි පන යථා ''ඉධෙව, භික්ඛවෙ, සමණො, ඉධ දුතියො සමණො''ති (ම. නි. 1.139) එත්ථ එවකාරො ආනෙත්වා වුච්චති, එවං වත්තබ්බො. න හි සක්කා ඉතො අඤ්ඤෙහිපි නීවරණසඞ්ඛාතෙහි අකුසලෙහි ධම්මෙහි අවිවිච්ච ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරිතුං. තස්මා විවිච්චෙව කාමෙහි විවිච්චෙව අකුසලෙහි ධම්මෙහීති එවං පදද්වයෙපි එස දට්ඨබ්බො. පදද්වයෙපි ච කිඤ්චාපි විවිච්චාති ඉමිනා සාධාරණවචනෙන තදඞ්ගවිවෙකාදයො කායවිවෙකාදයො ච සබ්බෙපි විවෙකා සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති, තථාපි පුබ්බභාගෙ කායවිවෙකචිත්තවිවෙකවික්ඛම්භනවිවෙකා දට්ඨබ්බා. ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ කායවිවෙකචිත්තවිවෙකසමුච්ඡෙදවිවෙකනිස්සරණවිවෙකා.

කාමෙහීති ඉමිනා පන පදෙන යෙ ච ඉධ ''කතමෙ වත්ථුකාමා මනාපිකා රූපා''තිආදිනා නයෙන වත්ථුකාමා වුත්තා, යෙ ච ඉධෙව විභඞ්ගෙ ''ඡන්දො කාමො රාගො කාමො ඡන්දරාගො කාමො සඞ්කප්පො කාමො රාගො කාමො සඞ්කප්පරාගො කාමො''ති එවං කිලෙසකාමා වුත්තා, තෙ සබ්බෙපි සඞ්ගහිතා ඉච්චෙව දට්ඨබ්බා. එවඤ්හි සති විවිච්චෙව කාමෙහීති වත්ථුකාමෙහිපි විවිච්චෙවාති අත්ථො යුජ්ජති. තෙන කායවිවෙකො වුත්තො හොති.

විවිච්ච අකුසලෙහි ධම්මෙහීති කිලෙසකාමෙහි සබ්බාකුසලෙහි වා විවිච්චාති අත්ථො යුජ්ජති. තෙන චිත්තවිවෙකො වුත්තො හොති. පුරිමෙන චෙත්ථ වත්ථුකාමෙහි විවෙකවචනතො එව කාමසුඛපරිච්චාගො, දුතියෙන කිලෙසකාමෙහි විවෙකවචනතො නෙක්ඛම්මසුඛපරිග්ගහො විභාවිතො හොති . එවං වත්ථුකාමකිලෙසකාමවිවෙකවචනතොයෙව ච එතෙසං පඨමෙන සංකිලෙසවත්ථුප්පහානං, දුතියෙන සංකිලෙසප්පහානං. පඨමෙන ලොලභාවස්ස හෙතුපරිච්චාගො, දුතියෙන බාලභාවස්ස. පඨමෙන ච පයොගසුද්ධි, දුතියෙන ආසයපොසනං විභාවිතං හොතීති ඤාතබ්බං . එස තාව නයො ''කාමෙහී''ති එත්ථ වුත්තකාමෙසු වත්ථුකාමපක්ඛෙ .

කිලෙසකාමපක්ඛෙ පන ඡන්දොති ච රාගොති ච එවමාදීහි අනෙකභෙදො කාමච්ඡන්දොව ''කාමො''ති අධිප්පෙතො. සො ච අකුසලපරියාපන්නොපි සමානො ''තත්ථ කතමො කාමච්ඡන්දො, කාමො''තිආදිනා නයෙන විභඞ්ගෙ ඣානපටිපක්ඛතො විසුං වුත්තො. කිලෙසකාමත්තා වා පුරිමපදෙ වුත්තො, අකුසලපරියාපන්නත්තා දුතියපදෙ. අනෙකභෙදතො චස්ස කාමතොති අවත්වා කාමෙහීති වුත්තං. අඤ්ඤෙසම්පි ච ධම්මානං අකුසලභාවෙ විජ්ජමානෙ ''තත්ථ කතමෙ අකුසලා ධම්මා, කාමච්ඡන්දො''තිආදිනා නයෙන විභඞ්ගෙ (විභ. 564) උපරිඣානඞ්ගානං පච්චනීකපටිපක්ඛභාවදස්සනතො නීවරණානෙව වුත්තානි. නීවරණානි හි ඣානඞ්ගපච්චනීකානි තෙසං ඣානඞ්ගානෙව පටිපක්ඛානි, විද්ධංසකානි විඝාතකානීති වුත්තං හොති. තථා හි ''සමාධි කාමච්ඡන්දස්ස පටිපක්ඛො, පීති බ්‍යාපාදස්ස, විතක්කො ථිනමිද්ධස්ස, සුඛං උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස, විචාරො විචිකිච්ඡාය''ති පෙටකෙ වුත්තං.

එවමෙත්ථ විවිච්චෙව කාමෙහීති ඉමිනා කාමච්ඡන්දස්ස වික්ඛම්භනවිවෙකො වුත්තො හොති, විවිච්ච අකුසලෙහි ධම්මෙහීති ඉමිනා පඤ්චන්නම්පි නීවරණානං. අග්ගහිතග්ගහණෙන පන පඨමෙන කාමච්ඡන්දස්ස, දුතියෙන සෙසනීවරණානං. තථා පඨමෙන තීසු අකුසලමූලෙසු පඤ්චකාමගුණභෙදවිසයස්ස ලොභස්ස, දුතියෙන ආඝාතවත්ථුභෙදාදිවිසයානං දොසමොහානං. ඔඝාදීසු වා ධම්මෙසු පඨමෙන කාමොඝකාමයොගකාමාසවකාමුපාදානඅභිජ්ඣාකායගන්ථකාමරාගසංයොජනානං, දුතියෙන අවසෙසඔඝයොගාසවඋපාදානගන්ථසංයොජනානං. පඨමෙන ච තණ්හාය තංසම්පයුත්තකානඤ්ච, දුතියෙන අවිජ්ජාය තංසම්පයුත්තකානඤ්ච. අපි ච පඨමෙන ලොභසම්පයුත්තඅට්ඨචිත්තුප්පාදානං, දුතියෙන සෙසානං චතුන්නං අකුසලචිත්තුප්පාදානං වික්ඛම්භනවිවෙකො වුත්තො හොතීති වෙදිතබ්බො.

එත්තාවතා ච පඨමස්ස ඣානස්ස පහානඞ්ගං දස්සෙත්වා ඉදානි සම්පයොගඞ්ගං දස්සෙතුං **''සවිතක්කං සවිචාර''**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ ආරම්මණෙ චිත්තස්ස අභිනිරොපනලක්ඛණො විතක්කො, ආරම්මණානුමජ්ජනලක්ඛණො විචාරො. සන්තෙපි ච නෙසං කත්থචි අවියොගෙ ඔළාරිකට්ඨෙන පුබ්බඞ්ගමට්ඨෙන ච ඝණ්ඩාභිඝාතො විය චෙතසො පඨමාභිනිපාතො විතක්කො, සුඛුමට්ඨෙන අනුමජ්ජනසභාවෙන ච ඝණ්ඩානුරවො විය අනුපබන්ධො විචාරො. විප්ඵාරවා චෙත්ථ විතක්කො පඨමුප්පත්තිකාලෙ පරිප්ඵන්දනභූතො චිත්තස්ස, ආකාසෙ උප්පතිතුකාමස්ස පක්ඛිනො පක්ඛවික්ඛෙපො විය, පදුමාභිමුඛපාතො විය ච ගන්ධානුබන්ධචෙතසො භමරස්ස. සන්තවුත්ති විචාරො නාතිපරිප්ඵන්දනභාවො චිත්තස්ස, ආකාසෙ උප්පතිතස්ස පක්ඛිනො පක්ඛප්පසාරණං විය, පරිබ්භමනං විය ච පදුමාභිමුඛපතිතස්ස භමරස්ස පදුමස්ස උපරිභාගෙ.

දුකනිපාතට්ඨකථායං පන ''ආකාසෙ ගච්ඡතො මහාසකුණස්ස උභොහි පක්ඛෙහි වාතං ගහෙත්වා පක්ඛෙ සන්නිසීදාපෙත්වා ගමනං විය ආරම්මණෙ චෙතසො අභිනිරොපනභාවෙන පවත්තො විතක්කො, වාතග්ගහණත්ථං පක්ඛෙ ඵන්දාපයමානස්ස ගමනං විය අනුමජ්ජනභාවෙන පවත්තො විචාරො''ති වුත්තං. තං අනුප්පබන්ධෙන පවත්තියං යුජ්ජති. සො පන නෙසං විසෙසො පඨමදුතියජ්ඣානෙසු පාකටො හොති. අපි ච මලග්ගහිතං කංසභාජනං එකෙන හත්ථෙන දළ්හං ගහෙත්වා ඉතරෙන හත්ථෙන චුණ්ණතෙලවාලණ්ඩුපකෙන පරිමජ්ජන්තස්ස දළ්හග්ගහණහත්ථො විය විතක්කො. පරිමජ්ජනහත්ථො විය විචාරො. තථා කුම්භකාරස්ස දණ්ඩප්පහාරෙන චක්කං භමයිත්වා භාජනං කරොන්තස්ස උප්පීළනහත්ථො විය විතක්කො. ඉතො චිතො ච සඤ්චරණහත්ථො විය විචාරො. තථා මණ්ඩලං කරොන්තස්ස මජ්ඣෙ සන්නිරුම්භිත්වා ඨිතකණ්ටකො විය අභිනිරොපනො විතක්කො. බහි පරිබ්භමනකණ්ටකො විය අනුමජ්ජමානො විචාරො. ඉති ඉමිනා ච විතක්කෙන ඉමිනා ච විචාරෙන සහ වත්තති රුක්ඛො විය පුප්ඵෙන ච ඵලෙන චාති ඉදං ඣානං ''සවිතක්කං සවිචාර''න්ති වුච්චති.

විවෙකජන්ති එත්ථ විවිත්ති විවෙකො, නීවරණවිගමොති අත්ථො. විවිත්තොති වා විවෙකො, නීවරණවිවිත්තො ඣානසම්පයුත්තධම්මරාසීති අත්ථො. තස්මා විවෙකා, තස්මිං වා විවෙකෙ ජාතන්ති විවෙකජං. **පීතිසුඛ**න්ති එත්ථ පිණයතීති පීති, සා සම්පියායනලක්ඛණා. සා පනෙසා ඛුද්දිකාපීති , ඛණිකාපීති, ඔක්කන්තිකාපීති, උබ්බෙගාපීති, ඵරණාපීතීති පඤ්චවිධා හොති.

තත්ථ ඛුද්දිකාපීති සරීරෙ ලොමහංසමත්තමෙව කාතුං සක්කොති. ඛණිකාපීති ඛණෙ ඛණෙ විජ්ජුප්පාදසදිසා හොති. ඔක්කන්තිකාපීති සමුද්දතීරං වීචි විය, කායං ඔක්කමිත්වා ඔක්කමිත්වා භිජ්ජති. උබ්බෙගාපීති බලවතී හොති, කායං උද්ධග්ගං කත්වා ආකාසෙ ලඞ්ඝාපනප්පමාණපත්තා.

ඵරණාපීති අතිබලවතී හොති. තාය හි උප්පන්නාය සකලසරීරං ධමිත්වා පූරිතවත්ථි විය මහතා උදකොඝෙන පක්ඛන්දපබ්බතකුච්ඡි විය ච අනුපරිප්ඵුටං හොති. සා පනෙසා පඤ්චවිධා පීති ගබ්භං ගණ්හන්තී පරිපාකං ගච්ඡන්තී දුවිධං පස්සද්ධිං පරිපූරෙති කායපස්සද්ධිඤ්ච චිත්තපස්සද්ධිඤ්ච, පස්සද්ධි ගබ්භං ගණ්හන්තී පරිපාකං ගච්ඡන්තී දුවිධම්පි සුඛං පරිපූරෙති කායිකං චෙතසිකඤ්ච, සුඛං ගබ්භං ගණ්හන්තං පරිපාකං ගච්ඡන්තං තිවිධං සමාධිං පරිපූරෙති ඛණිකසමාධිං උපචාරසමාධිං අප්පනාසමාධිඤ්චාති. තාසු යා අප්පනාසමාධිස්ස මූලං හුත්වා වඩ්ඪමානා සමාධිසම්පයොගඞ්ගතා ඵරණාපීති, අයං ඉමස්මිං අත්ථෙ අධිප්පෙතා පීතීති.

ඉතරං පන සුඛයතීති **සුඛං,** යස්ස උප්පජ්ජති, තං සුඛිතං කරොතීති අත්ථො. සුඛනං වා සුඛං, සුට්ඨු වා ඛාදති ඛණති ච කායචිත්තාබාධන්ති සුඛං, සොමනස්සවෙදනායෙතං නාමං. තං සාතලක්ඛණං. සන්තෙපි ච නෙසං කත්ථචි අවිප්පයොගෙ ඉට්ඨාරම්මණපටිලාභතුට්ඨි පීති, පටිලද්ධරසානුභවනං සුඛං. යත්ථ පීති, තත්ථ සුඛං, යත්ථ සුඛං, තත්ථ න නියමතො පීති. සඞ්ඛාරක්ඛන්ධසඞ්ගහිතා පීති, වෙදනාක්ඛන්ධසඞ්ගහිතං සුඛං. කන්තාරඛින්නස්ස වනන්තොදකදස්සනසවනෙසු විය පීති, වනච්ඡායප්පවෙසනඋදකපරිභොගෙසු විය සුඛං. තස්මිං තස්මිං සමයෙ පාකටභාවතො චෙතං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. ඉති අයඤ්ච පීති ඉදඤ්ච සුඛං අස්ස ඣානස්ස, අස්මිං වා ඣානෙ අත්ථීති ඉදං ඣානං ''පීතිසුඛ''න්ති වුච්චති.

අථ වා පීති ච සුඛඤ්ච පීතිසුඛං ධම්මවිනයාදයො විය. විවෙකජං පීතිසුඛං අස්ස ඣානස්ස, අස්මිං වා ඣානෙ අත්ථීති එවම්පි විවෙකජංපීතිසුඛං. යථෙව හි ඣානං, එවං පීතිසුඛම්පෙත්ථ විවෙකජමෙව හොති, තඤ්චස්ස අත්ථි, තස්මා අලොපසමාසං කත්වා එකපදෙනෙව ''විවෙකජංපීතිසුඛ''න්තිපි වත්තුං යුජ්ජති.

පඨමන්ති ගණනානුපුබ්බතා පඨමං, ඉදං පඨමං උප්පන්නන්තිපි පඨමං. **ඣානන්ති** දුවිධං ඣානං ආරම්මණූපනිජ්ඣානං ලක්ඛණූපනිජ්ඣානඤ්චාති. තත්ථ අට්ඨ සමාපත්තියො පඨවීකසිණාදිආරම්මණං උපනිජ්ඣායන්තීති **ආරම්මණූපනිජ්ඣානන්ති** සඞ්ඛ්‍යං ගතා. විපස්සනාමග්ගඵලානි පන **ලක්ඛණූපනිජ්ඣානං** නාම. තත්ථ විපස්සනා අනිච්චාදිලක්ඛණස්ස උපනිජ්ඣානතො ලක්ඛණූපනිජ්ඣානං. විපස්සනාය කතකිච්චස්ස මග්ගෙන ඉජ්ඣනතො මග්ගො ලක්ඛණූපනිජ්ඣානං, ඵලං පන නිරොධසච්චං තථලක්ඛණං උපනිජ්ඣායතීති ලක්ඛණූපනිජ්ඣානං. තෙසු ඉධ පුබ්බභාගෙ ආරම්මණූපනිජ්ඣානං, ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ ලක්ඛණූපනිජ්ඣානං අධිප්පෙතං. තස්මා ආරම්මණූපනිජ්ඣානතො ච ලක්ඛණූපනිජ්ඣානතො ච පච්චනීකඣාපනතො ච ඣානන්ති වෙදිතබ්බං.

උපසම්පජ්ජාති උපගන්ත්වා, පාපුණිත්වාති වුත්තං හොති. උපසම්පාදයිත්වා වා, නිප්ඵාදෙත්වාති වුත්තං හොති. **විහරතීති** තදනුරූපෙන ඉරියාපථවිහාරෙන ඉරියති, වුත්තප්පකාරඣානසමඞ්ගී හුත්වා අත්තභාවස්ස ඉරියනං වුත්තිං අභිනිප්ඵාදෙති.

තං පනෙතං පඨමජ්ඣානං පඤ්චඞ්ගවිප්පහීනං පඤ්චඞ්ගසමන්නාගතං තිවිධකල්‍යාණං, දසලක්ඛණසම්පන්නං. තත්ථ කාමච්ඡන්දො බ්‍යාපාදො ථිනමිද්ධං උද්ධච්චකුක්කුච්චං විචිකිච්ඡාති ඉමෙසං පඤ්චන්නං නීවරණානං පහානවසෙන පඤ්චඞ්ගවිප්පහීනතා වෙදිතබ්බා. න හි එතෙසු අප්පහීනෙසු ඣානං උප්පජ්ජති. තෙනස්සෙතානි පහානඞ්ගානීති වුච්චන්ති. කිඤ්චාපි හි ඣානක්ඛණෙ අඤ්ඤෙපි අකුසලා ධම්මා පහීයන්ති, තථාපි එතානෙව විසෙසෙන ඣානන්තරායකරානි. කාමච්ඡන්දෙන හි නානාවිසයප්පලොභිතං චිත්තං න එකත්තාරම්මණෙ සමාධියති, කාමච්ඡන්දාභිභූතං වා, තං න කාමධාතුප්පහානාය පටිපදං පටිපජ්ජති. බ්‍යාපාදෙන වා ආරම්මණෙ පටිහඤ්ඤමානං න නිරන්තරං පවත්තති. ථිනමිද්ධාභිභූතං අකම්මඤ්ඤං හොති. උද්ධච්චකුක්කුච්චපරෙතං අවූපසන්තමෙව හුත්වා පරිබ්භමති. විචිකිච්ඡාය උපහතං ඣානාධිගමසාධිකං පටිපදං නාරොහති. ඉති විසෙසෙන ඣානන්තරායකරත්තා එතානෙව පහානඞ්ගානීති වුත්තානි.

යස්මා පන විතක්කො ආරම්මණෙ චිත්තං අභිනිරොපෙති, විචාරො අනුප්පබන්ධති, තෙහි අවික්ඛෙපාය සම්පාදිතපයොගස්ස චෙතසො පයොගසම්පත්තිසම්භවා පීති පීණනං සුඛඤ්ච උපබ්‍රූහනං කරොති. අථස්ස සෙසසම්පයුත්තධම්මා එතෙහි අභිනිරොපනානුබන්ධනපීණනුපබ්‍රූහනෙහි අනුග්ගහිතා එකග්ගතා එකත්තාරම්මණෙ සමං සම්මා ච ආධියති. තස්මා විතක්කො විචාරො පීති සුඛං චිත්තෙකග්ගතාති ඉමෙසං පඤ්චන්නං උප්පත්තිවසෙන පඤ්චඞ්ගසමන්නාගතතා වෙදිතබ්බා. උප්පන්නෙසු හි එතෙසු පඤ්චසු ඣානං උප්පන්නං නාම හොති. තෙනස්ස එතානි පඤ්චඞ්ගසමන්නාගතානීති වුච්චන්ති. තස්මා න එතෙහි සමන්නාගතං අඤ්ඤදෙව ඣානං නාම අත්ථීති ගහෙතබ්බං. යථා පන අඞ්ගමත්තවසෙනෙව චතුරඞ්ගිනී සෙනා, පඤ්චඞ්ගිකං තූරියං, අට්ඨඞ්ගිකො ච මග්ගොති වුච්චති, එවමිදම්පි අඞ්ගමත්තවසෙනෙව පඤ්චඞ්ගිකන්ති වා පඤ්චඞ්ගසමන්නාගතන්ති වා වුච්චතීති වෙදිතබ්බං.

එතානි ච පඤ්චඞ්ගානි කිඤ්චාපි උපචාරක්ඛණෙපි අත්ථි, අථ ඛො උපචාරෙ පකතිචිත්තතො බලවතරානි. ඉධ පන උපචාරතොපි බලවතරානි රූපාවචරලක්ඛණප්පත්තානි නිප්ඵන්නානි. එත්ථ හි විතක්කො සුවිසදෙන ආකාරෙන ආරම්මණෙ චිත්තං අභිනිරොපයමානො උප්පජ්ජති. විචාරො අතිවිය ආරම්මණං අනුමජ්ජමානො. පීතිසුඛං සබ්බාවන්තම්පි කායං ඵරමානං . තෙනෙවාහ – ''නාස්ස කිඤ්චි සබ්බාවතො කායස්ස විවෙකජෙන පීතිසුඛෙන අප්ඵුටං හොතී''ති (දී. නි. 1.226). චිත්තෙකග්ගතාපි හෙට්ඨිමම්හි සමුග්ගපටලෙ උපරිමං සමුග්ගපටලං විය ආරම්මණෙසු ඵුසිතා හුත්වා උප්පජ්ජති, අයමෙතෙසං ඉතරෙහි විසෙසො. තත්ථ චිත්තෙකග්ගතා කිඤ්චාපි ''සවිතක්කං සවිචාර''න්ති ඉමස්මිං පාඨෙ න නිද්දිට්ඨා, තථාපි විභඞ්ගෙ (විභ. 565) ''ඣානන්ති විතක්කො විචාරො පීති සුඛං චිත්තෙකග්ගතා''ති එවං වුත්තත්තා අඞ්ගමෙව. යෙන හි අධිප්පායෙන භගවතා උද්දෙසො කතො, සොයෙව තෙන විභඞ්ගෙ පකාසිතොති.

තිවිධකල්‍යාණං

තිවිධකල්‍යාණං දසලක්ඛණසම්පන්නන්ති එත්ථ පන ආදිමජ්ඣපරියොසානවසෙනතිවිධකල්‍යාණතා. තෙසංයෙව ච ආදිමජ්ඣපරියොසානානං ලක්ඛණවසෙන දසලක්ඛණසම්පන්නතා වෙදිතබ්බා. තත්‍රායං පාළි –

> ''පඨමස්ස ඣානස්ස පටිපදාවිසුද්ධි ආදි, උපෙක්ඛානුබ්‍රූහනා මජ්ඣෙ, සම්පහංසනා පරියොසානං, පඨමස්ස ඣානස්ස පටිපදාවිසුද්ධි ආදි. ආදිස්ස කති ලක්ඛණානි? ආදිස්ස තීණි ලක්ඛණානි – යො තස්ස පරිපන්ථො, තතො චිත්තං විසුජ්ඣති, විසුද්ධත්තා චිත්තං මජ්ඣිමං සමථනිමිත්තං පටිපජ්ජති, පටිපන්නත්තා තත්ථ චිත්තං පක්ඛන්දති. යඤ්ච පරිපන්ථතො චිත්තං විසුජ්ඣති, යඤ්ච විසුද්ධත්තා චිත්තං මජ්ඣිමං සමථනිමිත්තං පටිපජ්ජති, යඤ්ච පටිපන්නත්තා තත්ථ චිත්තං පක්ඛන්දති. පඨමස්ස ඣානස්ස පටිපදාවිසුද්ධි ආදි, ආදිස්ස ඉමානි තීණි ලක්ඛණානි. තෙන වුච්චති – 'පඨමං ඣානං ආදිකල්‍යාණඤ්චෙව හොති තිලක්ඛණසම්පන්නඤ්චා'ති.
>
> ''පඨමස්ස ඣානස්ස උපෙක්ඛානුබ්‍රූහනා මජ්ඣෙ. මජ්ඣස්ස කති ලක්ඛණානි? මජ්ඣස්ස තීණි ලක්ඛණානි – විසුද්ධං චිත්තං අජ්ඣුපෙක්ඛති, සමථපටිපන්නං අජ්ඣුපෙක්ඛති, එකත්තුපට්ඨානං අජ්ඣුපෙක්ඛති. යඤ්ච විසුද්ධං චිත්තං අජ්ඣුපෙක්ඛති, යඤ්ච සමථපටිපන්නං අජ්ඣුපෙක්ඛති, යඤ්ච

එකත්තුපට්ඨානං අජ්ඣුපෙක්ඛති. පඨමස්ස ඣානස්ස උපෙක්ඛානුබ්‍රූහනා මජ්ඣෙ, මජ්ඣස්ස ඉමානි තීණි ලක්ඛණානි. තෙන වුච්චති – 'පඨමං ඣානං මජ්ඣෙකල්‍යාණඤ්චෙව හොති තිලක්ඛණසම්පන්නඤ්චා'ති.

"පඨමස්ස ඣානස්ස සම්පහංසනා පරියොසානං. පරියොසානස්ස කති ලක්ඛණානි? පරියොසානස්ස චත්තාරි ලක්ඛණානි – තත්ථ ජාතානං ධම්මානං අනතිවත්තනට්ඨෙන සම්පහංසනා, ඉන්ද්‍රියානං එකරසට්ඨෙන සම්පහංසනා, තදුපගවීරියවාහනට්ඨෙන සම්පහංසනා, ආසෙවනට්ඨෙන සම්පහංසනා. පඨමස්ස ඣානස්ස සම්පහංසනා පරියොසානං, පරියොසානස්ස ඉමානි චත්තාරි ලක්ඛණානි. තෙන වුච්චති 'පඨමං ඣානං පරියොසානකල්‍යාණඤ්චෙව හොති චතුලක්ඛණසම්පන්නඤ්චා'"ති (පටි. ම. 1.158).

"තත්‍ර **පටිපදාවිසුද්ධි** නාම සසම්භාරිකො උපචාරො. **උපෙක්ඛානුබ්‍රූහනා** නාම අප්පනා. **සම්පහංසනා** නාම පච්චවෙක්ඛණා"ති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති. යස්මා පන "එකත්තගතං චිත්තං පටිපදාවිසුද්ධිපක්ඛන්දඤ්චෙව හොති උපෙක්ඛානුබ්‍රූහිතඤ්ච ඤාණෙන ච සම්පහංසිත"න්ති පාළියං වුත්තං, තස්මා අන්තොඅප්පනායමෙව ආගමනවසෙන **පටිපදාවිසුද්ධි,** තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛාය කිච්චවසෙන **උපෙක්ඛානුබ්‍රූහනා,** ධම්මානං අනතිවත්තනාදිභාවසාධනෙන පරියොදාපකස්ස ඤාණස්ස කිච්චනිප්ඵත්තිවසෙන **සම්පහංසනා** ච වෙදිතබ්බා.

කථං ? යස්මිඤ්හි වාරෙ අප්පනා උප්පජ්ජති, තස්මිං යො නීවරණසඞ්ඛාතො කිලෙසගණො තස්ස ඣානස්ස පරිපන්ථො, තතො චිත්තං විසුජ්ඣති. විසුද්ධත්තා ආවරණවිරහිතං හුත්වා මජ්ඣිමං සමථනිමිත්තං පටිපජ්ජති. **මජ්ඣිමසමථනිමිත්තං** නාම සමප්පවත්තො අප්පනාසමාධියෙව. තදනන්තරං පන පුරිමචිත්තං එකසන්තතිපරිණාමනයෙන තථත්තං උපගච්ඡමානං මජ්ඣිමං සමථනිමිත්තං පටිපජ්ජති නාම, එවං පටිපන්නත්තා තථත්තුපගමනෙන තත්ථ පක්ඛන්දති නාම. එවං තාව පුරිමචිත්තෙ විජ්ජමානාකාරනිප්ඵාදිකා පඨමස්ස ඣානස්ස උප්පාදක්ඛණෙයෙව ආගමනවසෙන පටිපදාවිසුද්ධි වෙදිතබ්බා.

එවං විසුද්ධස්ස පන තස්ස පුන විසොධෙතබ්බාභාවතො විසොධනෙ බ්‍යාපාරං අකරොන්තො විසුද්ධං චිත්තං අජ්ඣුපෙක්ඛති නාම. සමථභාවූපගමනෙන සමථපටිපන්නස්ස පුන සමාධානෙ බ්‍යාපාරං අකරොන්තො සමථපටිපන්නං අජ්ඣුපෙක්ඛති නාම. සමථපටිපන්නභාවතො එව චස්ස කිලෙසසංසග්ගං පහාය එකත්තෙන උපට්ඨිතස්ස පුන එකත්තුපට්ඨානෙ බ්‍යාපාරං අකරොන්තො එකත්තුපට්ඨානං අජ්ඣුපෙක්ඛති නාම. එවං තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛාය කිච්චවසෙන උපෙක්ඛානුබ්‍රූහනා වෙදිතබ්බා.

යෙ පනෙතෙ එවං උපෙක්ඛානුබ්‍රූහිතෙ තත්ථ ජාතා සමාධිපඤ්ඤාසඞ්ඛාතා යුගනද්ධධම්මා අඤ්ඤමඤ්ඤං අනතිවත්තමානා හුත්වා පවත්තා, යානි ච සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි නානාකිලෙසෙහි විමුත්තත්තා විමුත්තිරසෙන එකරසානි හුත්වා පවත්තානි, යඤ්චෙස තදුපගං තෙසං අනතිවත්තනඑකරසභාවානං අනුච්ඡවිකං වීරියං වාහයති, යා චස්ස තස්මිං ඛණෙ පවත්තා ආසෙවනා, සබ්බෙපි තෙ ආකාරා යස්මා ඤාණෙන සංකිලෙසවොදානෙසු තං තං ආදීනවඤ්ච ආනිසංසඤ්ච දිස්වා තථා තථා සම්පහංසිතත්තා විසොධිතත්තා පරියොදාපිතත්තා නිප්ඵන්නාව, තස්මා "ධම්මානං අනතිවත්තනාදිභාවසාධනෙන පරියොදාපකස්ස ඤාණස්ස කිච්චනිප්ඵත්තිවසෙන සම්පහංසනා වෙදිතබ්බා"ති වුත්තං.

විතක්කවිචාරානං වූපසමාති විතක්කස්ස ච විචාරස්ස චාති ඉමෙසං ද්වින්නං වූපසමා සමතික්කමා, දුතියජ්ඣානක්ඛණෙ අපාතුභාවාති වුත්තං හොති. තත්ථ කිඤ්චාපි දුතියජ්ඣානෙ සබ්බෙපි පඨමජ්ඣානධම්මා න සන්ති, අඤ්ඤෙයෙව හි පඨමජ්ඣානෙ ඵස්සාදයො, අඤ්ඤෙ ඉධ. ඔළාරිකස්ස පන ඔළාරිකස්ස අඞ්ගස්ස සමතික්කමා පඨමජ්ඣානතො පරෙසං දුතියජ්ඣානාදීනං අධිගමො හොතීති දස්සනත්ථං "විතක්කවිචාරානං වූපසමා"ති එවං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. **අජ්ඣත්ත**න්ති ඉධ නියකජ්ඣත්තං අධිප්පෙතං, **විභඞ්ගෙ** පන "අජ්ඣත්තං පච්චත්ත"න්ති (විභ. 573) එත්තකමෙව වුත්තං. යස්මා නියකජ්ඣත්තං අධිප්පෙතං, තස්මා අත්තනි ජාතං, අත්තනො සන්තානෙ නිබ්බත්තන්ති අයමෙත්ථ අත්ථො.

සම්පසාදනන්ති සම්පසාදනං වුච්චති සද්ධා. සම්පසාදනයොගතො ඣානම්පි සම්පසාදනං, නීලවණ්ණයොගතො නීලවත්ථං විය. යස්මා වා තං ඣානං සම්පසාදනසමන්නාගතත්තා විතක්කවිචාරක්ඛොභවූපසමනෙන ච චෙතො සම්පසාදයති, තස්මාපි "සම්පසාදන"න්ති වුත්තං. ඉමස්මිඤ්ච අත්ථවිකප්පෙ සම්පසාදනං චෙතසොති එවං පදසම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. පුරිමස්මිං පන අත්ථවිකප්පෙ චෙතසොති එතං එකොදිභාවෙන සද්ධිං යොජෙතබ්බං.

තත්‍රායං අත්ථයොජනා – එකො උදෙතීති **එකොදි,** විතක්කවිචාරෙහි අනජ්ඣාරූළ්හත්තා අග්ගො සෙට්ඨො හුත්වා උදෙතීති අත්ථො. සෙට්ඨොපි හි ලොකෙ එකොති වුච්චති. විතක්කවිචාරවිරහිතො වා එකො අසහායො හුත්වාතිපි වත්තුං වට්ටති. අථ වා සම්පයුත්තධම්මෙ උදායතීති උදි, උට්ඨාපෙතීති අත්ථො. සෙට්ඨට්ඨෙන එකො ච සො උදි චාති **එකොදි,** සමාධිස්සෙතං අධිවචනං. ඉති ඉමං එකොදිං භාවෙති වඩ්ඪෙතීති ඉදං දුතියජ්ඣානං **එකොදිභාවං**. සො පනායං එකොදි යස්මා චෙතසො, න සත්තස්ස, න ජීවස්ස. තස්මා එතං **"චෙතසො එකොදිභාව"**න්ති වුත්තං.

නනු චායං සද්ධා පඨමජ්ඣානෙපි අත්ථි, අයඤ්ච එකොදිනාමකො සමාධි, අථ කස්මා ඉදමෙව "සම්පසාදනං චෙතසො එකොදිභාව"න්ති වුත්තන්ති? වුච්චතෙ – අදුඤ්හි පඨමජ්ඣානං විතක්කවිචාරක්ඛොභෙන වීචිතරඞ්ගසමාකුලමිව ජලං න සුප්පසන්නං හොති, තස්මා සතියාපි සද්ධාය සම්පසාදනන්ති න වුත්තං. න

සුප්පසන්නත්තායෙව චෙත්ථ සමාධිපි න සුට්ඨු පාකටො, තස්මා එකොදිභාවන්තිපි න වුත්තං. ඉමස්මිං පන ඣානෙ විතක්කවිචාරපලිබොධාභාවෙන ලද්ධොකාසා බලවතී සද්ධා, බලවසද්ධාසහායපටිලාභෙනෙව ච සමාධිපි පාකටො. තස්මා ඉදමෙව එවං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

අවිතක්කං අවිචාරන්ති භාවනාය පහීනත්තා එතස්මිං, එතස්ස වා විතක්කො නත්ථීති අවිතක්කං. ඉමිනාව නයෙන අවිචාරං. එත්ථාහ ''නනු ච 'විතක්කවිචාරානං වූපසමා'ති ඉමිනාපි අයමත්ථො සිද්ධො. අථ කස්මා පුන වුත්තං 'අවිතක්කං අවිචාර'''න්ති? වුච්චතෙ – එවමෙතං, සිද්ධොවායමත්ථො. න පනෙතං තදත්ථදීපකං, නනු අවොචුම්හ ''ඔළාරිකස්ස පන ඔළාරිකස්ස අඞ්ගස්ස සමතික්කමා පඨමජ්ඣානතො පරෙසං දුතියජ්ඣානාදීනං සමධිගමො හොතීති දස්සනත්ථං 'විතක්කවිචාරානං වූපසමා'ති එවං වුත්ත''න්ති.

අපි ච විතක්කවිචාරානං වූපසමා ඉදං සම්පසාදනං, න කිලෙසකාලුස්සියස්ස. විතක්කවිචාරානඤ්ච වූපසමා එකොදිභාවං, න උපචාරජ්ඣානමිව නීවරණප්පහානා, න පඨමජ්ඣානමිව ච අඞ්ගපාතුභාවාති එවං සම්පසාදනඑකොදිභාවානං හෙතුපරිදීපකමිදං වචනං. තථා විතක්කවිචාරානං වූපසමා ඉදං අවිතක්කං අවිචාරං, න තතියචතුත්ථජ්ඣානානි විය චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනි විය ච අභාවාති, එවං අවිතක්කඅවිචාරභාවස්ස හෙතුපරිදීපකඤ්ච, න විතක්කවිචාරාභාවමත්තපරිදීපකං. විතක්කවිචාරාභාවමත්තපරිදීපකමෙව පන ''අවිතක්කං අවිචාර''න්ති ඉදං වචනං. තස්මා පුරිමං වත්වාපි පුන වත්තබ්බමෙවාති.

සමාධිජන්ති පඨමජ්ඣානසමාධිතො සම්පයුත්තසමාධිතො වා ජාතන්ති අත්ථො. තත්ථ කිඤ්චාපි පඨමම්පි සම්පයුත්තසමාධිතො ජාතං, අථ ඛො අයමෙව සමාධි ''සමාධී''ති වත්තබ්බතං අරහති, විතක්කවිචාරක්ඛොභවිරහෙන අතිවිය අචලත්තා සුප්පසන්නත්තා ච. තස්මා ඉමස්ස වණ්ණභණනත්ථං ඉදමෙව ''සමාධිජ''න්ති වුත්තං. **පීතිසුඛ**න්ති ඉදං වුත්තනයමෙව.

දුතියන්ති ගණනානුපුබ්බතා දුතියං. ඉදං දුතියං උප්පන්නන්තිපි දුතියං.

පීතියා ච විරාගාති විරාගො නාම වුත්තප්පකාරාය පීතියා ජිගුච්ඡනං වා සමතික්කමො වා . උභින්නං පන අන්තරා ච-සද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො, සො වූපසමං වා සම්පිණ්ඩෙති විතක්කවිචාරවූපසමං වා. තත්ථ යදා වූපසමමෙව සම්පිණ්ඩෙති, තදා පීතියා විරාගා ච, කිඤ්ච භිය්‍යො වූපසමා චාති එවං යොජනා වෙදිතබ්බා. ඉමිස්සා ච යොජනාය විරාගො ජිගුච්ඡනත්ථො හොති, තස්මා පීතියා ජිගුච්ඡනා ච සමතික්කමා චාති අයමත්ථො දට්ඨබ්බො. යදා පන විතක්කවිචාරවූපසමං සම්පිණ්ඩෙති, තදා පීතියා ච විරාගා, කිඤ්ච භිය්‍යො විතක්කවිචාරානඤ්ච වූපසමාති එවං යොජනා වෙදිතබ්බා. ඉමිස්සා ච යොජනාය විරාගො සමතික්කමනත්ථො හොති, තස්මා පීතියා ච සමතික්කමා විතක්කවිචාරානඤ්ච වූපසමාති අයමත්ථො දට්ඨබ්බො.

කාමඤ්චෙතෙ විතක්කවිචාරා දුතියජ්ඣානෙයෙව වූපසන්තා, ඉමස්ස පන ඣානස්ස මග්ගපරිදීපනත්ථං වණ්ණභණනත්ථඤ්චෙතං වුත්තං. ''විතක්කවිචාරානං වූපසමා''ති හි වුත්තෙ ඉදං පඤ්ඤායති ''නූන විතක්කවිචාරවූපසමො මග්ගො ඉමස්ස ඣානස්සා''ති. යථා ච තතියෙ අරියමග්ගෙ අප්පහීනානම්පි සක්කායදිට්ඨාදීනං ''පඤ්චන්නං ඔරම්භාගියානං සංයොජනානං පහානා''ති (ම. නි. 2.132-133) එවං පහානං වුච්චමානං වණ්ණභණනං හොති, තදධිගමාය උස්සුක්කානං උස්සාහජනකං, එවමෙව ඉධ අවූපසන්තානම්පි විතක්කවිචාරානං වූපසමො වුච්චමානො වණ්ණභණනං හොති, තෙනායමත්ථො වුත්තො ''පීතියා ච සමතික්කමා විතක්කවිචාරානඤ්ච වූපසමා''ති.

උපෙක්ඛකො ච විහරතීති එත්ථ උපපත්තිතො ඉක්ඛතීති උපෙක්ඛා, සමං පස්සති, අපක්ඛපතිතා හුත්වා පස්සතීති අත්ථො. තාය විසදාය විපුලාය ථාමගතාය සමන්නාගතත්තා තතියජ්ඣානසමඞ්ගී ''උපෙක්ඛකො''ති වුච්චති.

උපෙක්ඛා පන දසවිධා හොති – ඡළඞ්ගුපෙක්ඛා බ්‍රහ්මවිහාරුපෙක්ඛා බොජ්ඣඞ්ගුපෙක්ඛා වීරියුපෙක්ඛා සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා වෙදනුපෙක්ඛා විපස්සනුපෙක්ඛා තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛා ඣානුපෙක්ඛා පාරිසුද්ධුපෙක්ඛාති.

තත්ථ යා ''ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු චක්ඛුනා රූපං දිස්වා නෙව සුමනො හොති න දුම්මනො, උපෙක්ඛකො ච විහරති සතො සම්පජානො''ති (ම. නි. 6.1) එවමාගතා ඛීණාසවස්ස ඡසු ද්වාරෙසු ඉට්ඨානිට්ඨඡළාරම්මණාපාථෙ පරිසුද්ධපකතිභාවාවිජහනාකාරභූතා උපෙක්ඛා, අයං **ඡළඞ්ගුපෙක්ඛා** නාම.

යා පන ''උපෙක්ඛාසහගතෙන චෙතසා එකං දිසං ඵරිත්වා විහරතී''ති (දී. නි. 1.556; ම. නි. 1.77) එවමාගතා සත්තෙසු මජ්ඣත්තාකාරභූතා උපෙක්ඛා, අයං **බ්‍රහ්මවිහාරුපෙක්ඛා** නාම.

යා පන ''උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගං භාවෙති විවෙකනිස්සිත''න්ති (ම. නි. 2.247) එවමාගතා සහජාතානං ධම්මානං මජ්ඣත්තාකාරභූතා උපෙක්ඛා, අයං **බොජ්ඣඞ්ගුපෙක්ඛා** නාම.

යා පන ‘‘කාලෙන කාලං උපෙක්ඛානිමිත්තං මනසි කරොතී’’ති (අ. නි. 3.103) එවමාගතා අනච්චාරද්ධනාතිසිථිලවීරියසඞ්ඛාතා උපෙක්ඛා, අයං **වීරියුපෙක්ඛා** නාම.

යා පන ‘‘කති සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා සමථවසෙන උප්පජ්ජන්ති, කති සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා විපස්සනාවසෙන උප්පජ්ජන්ති? අට්ඨ සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා සමථවසෙන උප්පජ්ජන්ති, දස සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා විපස්සනාවසෙන උප්පජ්ජන්තී’’ති (පටි. ම. 1.57) එවමාගතා නීවරණාදිපටිසඞ්ඛාසන්තිට්ඨනාගහණෙ මජ්ඣත්තභූතා උපෙක්ඛා, අයං **සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා** නාම.

යා පන ‘‘යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති උපෙක්ඛාසහගත’’න්ති (ධ. ස. 150) එවමාගතා අදුක්ඛමසුඛසඞ්ඛාතා උපෙක්ඛා, අයං **වෙදනුපෙක්ඛා** නාම.

යා පන ‘‘යදත්ථි යං භූතං, තං පජහති, උපෙක්ඛං පටිලභතී’’ති (ම. නි. 3.71-72; අ. නි. 7.55) එවමාගතා විචිනනෙ මජ්ඣත්තභූතා උපෙක්ඛා, අයං **විපස්සනුපෙක්ඛා** නාම.

යා පන ඡන්දාදීසු යෙවාපනකෙසු ආගතා සහජාතානං සමවාහිතභූතා උපෙක්ඛා, අයං **තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛා** නාම.

යා පන ‘‘උපෙක්ඛකො ච විහරතී’’ති එවමාගතා අග්ගසුඛෙපි තස්මිං අපක්ඛපාතජනනී උපෙක්ඛා, අයං **ඣානුපෙක්ඛා** නාම.

යා පන ‘‘උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධිං චතුත්ථං ඣාන’’න්ති (ධ. ස. 165; දී. නි. 1.232) එවමාගතා සබ්බපච්චනීකපරිසුද්ධා පච්චනීකවූපසමනෙපි අබ්‍යාපාරභූතා උපෙක්ඛා, අයං **පාරිසුද්ධුපෙක්ඛා** නාම.

තත්ථ ඡළඞ්ගුපෙක්ඛා ච බ්‍රහ්මවිහාරුපෙක්ඛා ච බොජ්ඣඞ්ගුපෙක්ඛා ච තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛා ච ඣානුපෙක්ඛා ච පාරිසුද්ධුපෙක්ඛා ච අත්ථතො එකා, තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛාව හොති. තෙන තෙන අවත්ථාභෙදෙන පනස්සා අයං භෙදො . එකස්සාපි සතො සත්තස්ස කුමාරයුවථෙරසෙනාපතිරාජාදිවසෙන භෙදො විය, තස්මා තාසු යත්ථ ඡළඞ්ගුපෙක්ඛා, න තත්ථ බොජ්ඣඞ්ගුපෙක්ඛාදයො. යත්ථ වා පන බොජ්ඣඞ්ගුපෙක්ඛා, න තත්ථ ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාදයො හොන්තීති වෙදිතබ්බා.

යථා චෙතාසං අත්ථතො එකීභාවො, එවං සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාවිපස්සනුපෙක්ඛානම්පි. පඤ්ඤා එව හි එසා, කිච්චවසෙන ද්විධා භින්නා, යථා හි පුරිසස්ස සායං ගෙහං පවිට්ඨං සප්පං අජපදදණ්ඩං ගහෙත්වා පරියෙසමානස්ස තං ථුසකොට්ඨකෙ නිපන්නං දිස්වා ‘‘සප්පො නු ඛො නො’’ති අවලොකෙන්තස්ස සොවත්ථිකත්තයං දිස්වා නිබ්බෙමතිකස්ස ‘‘සප්පො න සප්පො’’ති විචිනනෙ මජ්ඣත්තතා උප්පජ්ජති, එවමෙව යා ආරද්ධවිපස්සකස්ස විපස්සනාඤාණෙන ලක්ඛණත්තයෙ දිට්ඨෙ සඞ්ඛාරානං අනිච්චභාවාදිවිචිනනෙ මජ්ඣත්තතා උප්පජ්ජති, අයං විපස්සනුපෙක්ඛා. යථා පන තස්ස පුරිසස්ස අජපදදණ්ඩකෙන ගාළ්හං සප්පං ගහෙත්වා ‘‘කින්තාහං ඉමං සප්පං අවිහෙඨෙන්තො අත්තානඤ්ච ඉමිනා අඩංසාපෙන්තො මුඤ්චෙය්‍ය’’න්ති මුඤ්චනාකාරමෙව පරියෙසතො ගහණෙ මජ්ඣත්තතා හොති, එවමෙව යා ලක්ඛණත්තයස්ස දිට්ඨත්තා ආදිත්තෙ විය තයො භවෙ පස්සතො සඞ්ඛාරග්ගහණෙ මජ්ඣත්තතා, අයං සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා. ඉති විපස්සනුපෙක්ඛාය සිද්ධාය සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාපි සිද්ධාව හොති. ඉමිනා පනෙසා විචිනනග්ගහණෙසු මජ්ඣත්තතාසඞ්ඛාතෙන කිච්චෙන ද්විධා භින්නාති. වීරියුපෙක්ඛා පන වෙදනුපෙක්ඛා ච අඤ්ඤමඤ්ඤඤ්ච අවසෙසාහි ච අත්ථතො භින්නායෙවාති. ආහ චෙත්ථ –

‘‘මජ්ඣත්තබ්‍රහ්මබොජ්ඣඞ්ගඡළඞ්ගඣානසුද්ධියො;
විපස්සනා ච සඞ්ඛාරවෙදනාවීරියං ඉති.

‘‘විත්ථාරතො දසොපෙක්ඛා-ඡමජ්ඣත්තාදිතො තතො;
දුවෙ පඤ්ඤා තතො ද්වීහි, චතස්සොව භවන්තිමා’’ති.

ඉති ඉමාසු උපෙක්ඛාසු ඣානුපෙක්ඛා ඉධ අධිප්පෙතා. සා මජ්ඣත්තලක්ඛණා, අනාභොගරසා , අබ්‍යාපාරපච්චුපට්ඨානා, පීතිවිරාගපදට්ඨානාති. එත්ථාහ – ‘‘නනු චායං අත්ථතො තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛාව හොති, සා ච පඨමදුතියජ්ඣානෙසුපි අත්ථි. තස්මා තත්‍රාපි ‘උපෙක්ඛකො ච විහරතී’ති එවමයං වත්තබ්බා සියා, සා කස්මා න වුත්තා’’ති? අපරිබ්‍යත්තකිච්චතො. අපරිබ්‍යත්තඤ්හි තස්සා තත්ථ කිච්චං, විතක්කාදීහි අභිභූතත්තා. ඉධ පනායං විතක්කවිචාරපීතීහි අනභිභූතත්තා උක්ඛිත්තසිරා විය හුත්වා පරිබ්‍යත්තකිච්චා ජාතා, තස්මා වුත්තාති.

සතො ච සම්පජානොති එත්ථ සරතීති **සතො**. සම්පජානාතීති **සම්පජානො**. ඉති පුග්ගලෙන සති ච සම්පජඤ්ඤඤ්ච වුත්තං. තත්ථ සරණලක්ඛණා සති, අසම්මුස්සනරසා ආරක්ඛපච්චුපට්ඨානා. අසම්මොහලක්ඛණං සම්පජඤ්ඤං, තීරණරසං, පවිචයපච්චුපට්ඨානං.

තත්ථ කිඤ්චාපි ඉදං සතිසම්පජඤ්ඤං පුරිමජ්ඣානෙසුපි අත්ථි, මුට්ඨස්සතිස්ස හි අසම්පජානස්ස උපචාරමත්තම්පි න සම්පජ්ජති, පගෙව අප්පනා. ඔළාරිකත්තා පන තෙසං ඣානානං භූමියං විය පුරිසස්ස චිත්තස්ස ගති සුඛා හොති,

අබ්‍යාත්තං තත්ථ සතිසම්පජඤ්ඤකිච්චං. ඔළාරිකඞ්ගප්පහානෙන පන සුඛුමත්තා ඉමස්ස ඣානස්ස පුරිසස්ස ඛුරධාරායං විය සතිසම්පජඤ්ඤකිච්චපරිග්ගහිතා එව චිත්තස්ස ගති ඉච්ඡිතබ්බාති ඉධෙව වුත්තං. කිඤ්ච භියොයා – යථා ධෙනුපගො වච්ඡො ධෙනුතො අපනීතො අරක්ඛියමානො පුනදෙව ධෙනුං උපගච්ඡති, එවමිදං තතියජ්ඣානසුඛං පීතිතො අපනීතම්පි සතිසම්පජඤ්ඤාරක්ඛෙන අරක්ඛියමානං පුනදෙව පීතිං උපගච්ඡෙය්‍යා, පීතිසම්පයුත්තමෙව සියා, සුඛෙ වාපි සත්තා සාරජ්ජන්ති. ඉදඤ්ච අතිමධුරසුඛං, තතො පරං සුඛාභාවා. සතිසම්පජඤ්ඤානුභාවෙන පනෙත්ථ සුඛෙ අසාරජ්ජනා හොති, නො අඤ්ඤථාති ඉමම්පි අත්ථවිසෙසං දස්සෙතුං ඉදමිධෙව වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

ඉදානි **සුඛඤ්ච කායෙන පටිසංවෙදෙතීති** එත්ථ කිඤ්චාපි තතියජ්ඣානසමඞ්ගිනො සුඛපටිසංවෙදනාභොගො නත්ථි, එවං සන්තෙපි යස්මා තස්ස නාමකායෙන සම්පයුත්තං සුඛං. යං වා තං නාමකායසම්පයුත්තං සුඛං, තංසමුට්ඨානෙනස්ස යස්මා අතිපණීතෙන රූපෙන රූපකායො ඵුටො, යස්ස ඵුටත්තා ඣානා වුට්ඨිතොපි සුඛං පටිසංවෙදෙය්‍යා, තස්මා එතමත්ථං දස්සෙන්තො ''සුඛඤ්ච කායෙන පටිසංවෙදෙතී''ති ආහ.

ඉදානි **යං තං අරියා ආචික්ඛන්ති උපෙක්ඛකො සතිමා සුඛවිහාරීති** එත්ථ යංඣානහෙතු යංඣානකාරණා තං තතියජ්ඣානසමඞ්ගීපුග්ගලං බුද්ධාදයො අරියා ආචික්ඛන්ති දෙසෙන්ති පඤ්ඤපෙන්ති පට්ඨපෙන්ති විවරන්ති විභජන්ති උත්තානීකරොන්ති පකාසෙන්ති, පසංසන්තීති අධිප්පායො. කින්ති? උපෙක්ඛකො සතිමා සුඛවිහාරීති. තං තතියජ්ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරතීති එවමෙත්ථ යොජනා වෙදිතබ්බා.

කස්මා පන තං තෙ එවං පසංසන්තීති? පසංසාරහතො. අයඤ්හි යස්මා අතිමධුරසුඛෙ සුඛපාරමිප්පත්තෙපි තතියජ්ඣානෙ උපෙක්ඛකො, න තත්ථ සුඛාභිසඞ්ගෙන ආකඩ්ඪීයති. යථා ච පීති න උප්පජ්ජති, එවං උපට්ඨිතසතිතාය සතිමා. යස්මා ච අරියකන්තං අරියජනසෙවිතමෙව ච අසංකිලිට්ඨං සුඛං නාමකායෙන පටිසංවෙදෙති, තස්මා පසංසාරහො. ඉති පසංසාරහතො නං අරියා තෙ එවං පසංසාහෙතුභූතෙ ගුණෙ පකාසෙන්තො ''උපෙක්ඛකො සතිමා සුඛවිහාරී''ති එවං පසංසන්තීති වෙදිතබ්බං. **තතියන්ති** ගණනානුපුබ්බතා තතියං, ඉදං තතියං උප්පන්නන්තිපි තතියං.

සුඛස්ස ච පහානා දුක්ඛස්ස ච පහානාති කායිකසුඛස්ස ච කායිකදුක්ඛස්ස ච පහානා. **පුබ්බෙවාති** තඤ්ච ඛො පුබ්බෙව, න චතුත්ථජ්ඣානක්ඛණෙ. **සොමනස්සදොමනස්සානං අත්ථඞ්ගමාති** චෙතසිකසුඛස්ස ච චෙතසිකදුක්ඛස්ස චාති ඉමෙසම්පි ද්වින්නං පුබ්බෙව අත්ථඞ්ගමා, පහානා ඉච්චෙව වුත්තං හොති.

කදා පන නෙසං පහානං හොති? චතුන්නං ඣානානං උපචාරක්ඛණෙ. සොමනස්සඤ්හි චතුත්ථජ්ඣානස්ස උපචාරක්ඛණෙයෙව පහීයති, දුක්ඛදොමනස්සසුඛානි පඨමදුතියතතියජ්ඣානානං උපචාරක්ඛණෙසු. එවමෙතෙසං පහානක්කමෙන අවුත්තානං, **ඉන්ද්‍රියවිභඞ්ගෙ** පන ඉන්ද්‍රියානං උද්දෙසක්කමෙනෙව ඉධාපි වුත්තානං සුඛදුක්ඛසොමනස්සදොමනස්සානං පහානං වෙදිතබ්බං.

යදි පනෙතානි තස්ස තස්ස ඣානස්ස උපචාරක්ඛණෙයෙව පහීයන්ති, අථ කස්මා ''කත්ථ චුප්පන්නං දුක්ඛින්ද්‍රියං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣති? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු විවිච්චෙව කාමෙහි…පෙ…. පඨමං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති, එත්ථ චුප්පන්නං දුක්ඛින්ද්‍රියං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣති. කත්ථ චුප්පන්නං දොමනස්සින්ද්‍රියං… සුඛින්ද්‍රියං… සොමනස්සින්ද්‍රියං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣති? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු, සුඛස්ස ච පහානා…පෙ…. චතුත්ථං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති. එත්ථ චුප්පන්නං සොමනස්සින්ද්‍රියං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣතී''ති (සං. නි. 5.510) එවං ඣානෙස්වෙව නිරොධො වුත්තොති. අතිසයනිරොධත්තා. අතිසයනිරොධො හි නෙසං පඨමජ්ඣානාදීසු, න නිරොධොයෙව. නිරොධොයෙව පන උපචාරක්ඛණෙ නාතිසයනිරොධො.

තථා හි නානාවජ්ජනෙ පඨමජ්ඣානූපචාරෙ නිරුද්ධස්සාපි දුක්ඛින්ද්‍රියස්ස ඩංසමකසාදිසම්ඵස්සෙන වා විසමාසනුපතාපෙන වා සියා උප්පත්ති, න ත්වෙව අන්තොඅප්පනායං. උපචාරෙ වා නිරුද්ධම්පෙතං න සුට්ඨු නිරුද්ධං හොති, පටිපක්ඛෙන අවිහතත්තා. අන්තොඅප්පනායං පන පීතිඵරණෙන සබ්බො කායො සුඛොක්කන්තො හොති, සුඛොක්කන්තකායස්ස ච සුට්ඨු නිරුද්ධං හොති දුක්ඛින්ද්‍රියං, පටිපක්ඛෙන විහතත්තා. නානාවජ්ජනෙයෙව ච දුතියජ්ඣානූපචාරෙ පහීනස්සාපි දොමනස්සින්ද්‍රියස්ස යස්මා එතං විතක්කවිචාරපච්චයෙපි කායකිලමථෙ චිත්තුපඝාතෙ ච සති උප්පජ්ජති, විතක්කවිචාරාභාවෙ නෙව උප්පජ්ජති. යත්ථ පන උප්පජ්ජති, තත්ථ විතක්කවිචාරභාවෙ. අප්පහීනායෙව ච දුතියජ්ඣානූපචාරෙ විතක්කවිචාරාති තත්ථස්ස සියා උප්පත්ති, න ත්වෙව දුතියජ්ඣානෙ, පහීනප්පච්චයත්තා. තථා තතියජ්ඣානූපචාරෙ පහීනස්සාපි සුඛින්ද්‍රියස්ස පීතිසමුට්ඨානපණීතරූපඵුටකායස්ස සියා උප්පත්ති, න ත්වෙව තතියජ්ඣානෙ. තතියජ්ඣානෙ හි සුඛස්ස පච්චයභූතා පීති සබ්බසො නිරුද්ධාති. තථා චතුත්ථජ්ඣානූපචාරෙ පහීනස්සාපි සොමනස්සින්ද්‍රියස්ස ආසන්නත්තා, අප්පනාපත්තාය උපෙක්ඛාය අභාවෙන සම්මා අනතික්කන්තත්තා ච සියා උප්පත්ති, න ත්වෙව චතුත්ථජ්ඣානෙ. තස්මා එව ච ''එත්ථුප්පන්නං දුක්ඛින්ද්‍රියං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣතී''ති තත්ථ තත්ථ අපරිසෙසග්ගහණං කතන්ති.

එත්ථාහ – ''අථෙවං තස්ස තස්ස ඣානස්සූපචාරෙ පහීනාපි එතා වෙදනා ඉධ කස්මා සමාහටා''ති? සුඛග්ගහණත්ථං. යා හි අයං **අදුක්ඛමසුඛන්ති** එත්ථ අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා වුත්තා, සා සුඛුමා දුබ්බිඤ්ඤෙය්‍යා, න සක්කා සුඛෙන ගහෙතුං, තස්මා යථා නාම දුට්ඨස්ස යථා වා තථා වා උපසඞ්කමිත්වා ගහෙතුං අසක්කුණෙය්‍යස්ස ගොණස්ස සුඛගහණත්ථං ගොපො එකස්මිං වජෙ සබ්බා ගාවො සමාහරති, අථෙකෙකං නීහරන්තො පටිපාටියා ආගතං ''අයං සො

ගණ්හථ න''න්ති තම්පි ගාහාපෙති, එවමෙව භගවා සුඛග්ගහණත්ථං සබ්බා එතා සමාහරීති. එවඤ්හි සමාහටා එතා දස්සෙත්වා ''යං නෙව සුඛං, න දුක්ඛං, න සොමනස්සං, න දොමනස්සං, අයං අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා''ති සක්කා හොති එසා ගාහයිතුං.

අපි ච අදුක්ඛමසුඛාය චෙතොවිමුත්තියා පච්චයදස්සනත්ථඤ්චාපි එතා වුත්තාති වෙදිතබ්බා. දුක්ඛප්පහානාදයො හි තස්සා පච්චයා. යථාහ – ''චත්තාරො ඛො, ආවුසො, පච්චයා අදුක්ඛමසුඛාය චෙතොවිමුත්තියා සමාපත්තියා. ඉධාවුසො, භික්ඛු සුඛස්ස ච පහානා ...පෙ.... චතුත්ථං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති. ඉමෙ ඛො, ආවුසො, චත්තාරො පච්චයා අදුක්ඛමසුඛාය චෙතොවිමුත්තියා සමාපත්තියා''ති (ම. නි. 1.458). යථා වා අඤ්ඤත්ථ පහීනාපි සක්කායදිට්ඨිආදයො තතියමග්ගස්ස වණ්ණභණනත්ථං ''තත්ථ පහීනා''ති වුත්තා, එවං වණ්ණභණනත්ථම්පෙතස්ස ඣානස්සෙතා ඉධ වුත්තාතිපි වෙදිතබ්බා. පච්චයඝාතෙන වා එත්ථ රාගදොසානං අතිදූරභාවං දස්සෙතුම්පෙතා වුත්තාති වෙදිතබ්බා. එතාසු හි සුඛං සොමනස්සස්ස පච්චයො, සොමනස්සං රාගස්ස, දුක්ඛං දොමනස්සස්ස, දොමනස්සං දොසස්ස. සුඛාදිඝාතෙන ච තෙ සප්පච්චයා රාගදොසා හතාති අතිදූරෙ හොන්තීති.

අදුක්ඛමසුඛන්ති දුක්ඛාභාවෙන අදුක්ඛං, සුඛාභාවෙන අසුඛං. එතෙනෙත්ථ සුඛදුක්ඛපටිපක්ඛභූතං තතියවෙදනං දීපෙති, න දුක්ඛසුඛාභාවමත්තං. තතියවෙදනා නාම අදුක්ඛමසුඛා, උපෙක්ඛාතිපි වුච්චති. සා ඉට්ඨානිට්ඨවිපරීතානුභවනලක්ඛණා, මජ්ඣත්තරසා, අවිභූතපච්චුපට්ඨානා, සුඛනිරොධපදට්ඨානාති වෙදිතබ්බා.

උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධින්ති උපෙක්ඛාය ජනිතසතිපාරිසුද්ධිං. ඉමස්මිඤ්හි ඣානෙ සුපරිසුද්ධා සති, යා ච තස්සා සතියා පාරිසුද්ධි, සා උපෙක්ඛාය කතා, න අඤ්ඤෙන. තස්මා එතං ''උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධි''න්ති වුච්චති. යාය ච උපෙක්ඛාය එත්ථ සති පාරිසුද්ධි හොති, සා අත්ථතො තත්‍රමජ්ඣත්තතාති වෙදිතබ්බා. න කෙවලඤ්චෙත්ථ තාය සතියෙව පරිසුද්ධා, අපි ච ඛො සබ්බෙපි සම්පයුත්තධම්මා, සතිසීසෙන පන දෙසනා වුත්තා.

තත්ථ කිඤ්චාපි අයං උපෙක්ඛා හෙට්ඨාපි තීසු ඣානෙසු විජ්ජති, යථා පන දිවා සූරියප්පභාභිභවා සොම්මභාවෙන ච අත්තනො උපකාරකත්තෙන වා සභාගාය රත්තියා අලාභා දිවා විජ්ජමානාපි චන්දලෙඛා අපරිසුද්ධා හොති අපරියොදාතා, එවමයම්පි තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛාචන්දලෙඛා විතක්කාදිපච්චනීකධම්මතෙජාභිභවා සභාගාය ච උපෙක්ඛාවෙදනාරත්තියා අපටිලාභා විජ්ජමානාපි පඨමජ්ඣානාදිභෙදෙසු අපරිසුද්ධා හොති. තස්සා ච අපරිසුද්ධාය දිවා අපරිසුද්ධචන්දලෙඛාය පභා විය සහජාතාපි සතිආදයො අපරිසුද්ධාව හොන්ති. තස්මා තෙසු එකම්පි ''උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධි''න්ති න වුත්තං. ඉධ පන විතක්කාදිපච්චනීකධම්මතෙජාභිභවාභාවා සභාගාය ච උපෙක්ඛාවෙදනාරත්තියා පටිලාභා අයං තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛාචන්දලෙඛා අතිවිය පරිසුද්ධා, තස්සා පරිසුද්ධත්තා පරිසුද්ධචන්දලෙඛාය පභා විය සහජාතාපි සතිආදයො පරිසුද්ධා හොන්ති පරියොදාතා. තස්මා ඉදමෙව ''උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධි''න්ති වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. **චතුත්ථ**න්ති ගණනානුපුබ්බතා චතුත්ථං. ඉදං චතුත්ථං උප්පන්නන්තිපි චතුත්ථං.

පඤ්ඤවා හොතීති පඤ්ඤා අස්ස අත්ථීති පඤ්ඤවා. **උදයත්ථගාමිනියාති** උදයගාමිනියා චෙව අත්ථගාමිනියා ච. **සමන්නාගතොති** පරිපුණ්ණො. **අරියායාති** නිද්දොසාය. **නිබ්බෙධිකායාති** නිබ්බෙධපක්ඛිකාය. **දුක්ඛක්ඛයගාමිනියාති** නිබ්බානගාමිනියා. **සො ඉදං දුක්ඛ**න්ති එවමාදීසු ''එත්තකං දුක්ඛං න ඉතො භියො''ති සබ්බම්පි දුක්ඛසච්චං සරසලක්ඛණපටිවෙධෙන යථාභූතං පජානාති පටිවිජ්ඣති. තස්ස ච දුක්ඛස්ස නිබ්බත්තිකං තණ්හං **''අයං දුක්ඛසමුදයො''**ති. තදුභයම්පි යං ඨානං පත්වා නිරුජ්ඣති, තං තෙසං අප්පවත්තිං නිබ්බානං **''අයං දුක්ඛනිරොධො''**ති. තස්ස ච සම්පාපකං අරියමග්ගං **''අයං දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා''**ති සරසලක්ඛණපටිවෙධෙන යථාභූතං පජානාති පටිවිජ්ඣතීති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො.

එවං සරූපතො සච්චානි දස්සෙත්වා ඉදානි කිලෙසවසෙන පරියායතො දස්සෙන්තො **''ඉමෙ ආසවා''**තිආදිමාහ. තෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා. එවං තිස්සො සික්ඛායො දස්සෙත්වා ඉදානි තාසං පාරිපූරික්කමං දස්සෙතුං **''ඉමා තිස්සො සික්ඛායො ආවජ්ජන්තො සික්ඛෙය්‍යා''**තිආදිමාහ. තස්සත්ථො – පච්චෙකං පරිපූරෙතුං ආවජ්ජන්තොපි සික්ඛෙය්‍ය, ආවජ්ජිත්වාපි ''අයං නාම සික්ඛා''ති ජානන්තොපි සික්ඛෙය්‍ය, ජානිත්වා පුනප්පුනං පස්සන්තොපි සික්ඛෙය්‍ය, පස්සිත්වා යථාදිට්ඨං පච්චවෙක්ඛන්තොපි සික්ඛෙය්‍ය, පච්චවෙක්ඛිත්වා තත්ථෙව චිත්තං අචලං කත්වා පතිට්ඨපෙන්තොපි සික්ඛෙය්‍ය, තංතංසික්ඛාසම්පයුත්තසද්ධාවීරියසතිසමාධිපඤ්ඤාහි සකසකකිච්චං කරොන්තොපි සික්ඛෙය්‍ය, අභිඤ්ඤෙය්‍යාභිජානනකාලෙපි තං තං කිච්චං කරොන්තොපි තිස්සො සික්ඛායො සික්ඛෙය්‍ය, අධිසීලං ආචරෙය්‍ය, අධිචිත්තං සම්මා චරෙය්‍ය, අධිපඤ්ඤං සමාදාය වත්තෙය්‍ය.

ඉධාති මූලපදං. **ඉමිස්සා දිට්ඨියාති**ආදීහි දසහි පදෙහි සික්ඛත්තයසඞ්ඛාතං සබ්බඤ්ඤුබුද්ධසාසනමෙව කථිතං. තඤ්හි බුද්ධෙන භගවතා දිට්ඨත්තා **දිට්ඨීති** වුච්චති. තස්සෙව ඛමනවසෙන **ඛන්ති,** රුච්චනවසෙන **රුචි,** ගහණවසෙන **ආදායො,** සභාවට්ඨෙන **ධම්මො,** සික්ඛිතබ්බට්ඨෙන **විනයො,** තදුභයෙනපි **ධම්මවිනයො,** පවුත්තවසෙන **පාවචනං,** සෙට්ඨචරියට්ඨෙන **බ්‍රහ්මචරියං,** අනුසිට්ඨිදානවසෙන **සත්ථුසාසනන්ති** වුච්චති. තස්මා ''ඉමිස්සා දිට්ඨියා''තිආදීසු ඉමිස්සා බුද්ධදිට්ඨියා ඉමිස්සා බුද්ධඛන්තියා ඉමිස්සා බුද්ධරුචියා ඉමස්මිං බුද්ධආදායෙ ඉමස්මිං බුද්ධධම්මෙ ඉමස්මිං බුද්ධවිනයෙ.

‘‘යෙ ඛො ත්වං, ගොතමි, ධම්මෙ ජානෙය්‍යාසි ‘ඉමෙ ධම්මා සරාගාය සංවත්තන්ති, නො විරාගාය, සඤ්ඤොගාය සංවත්තන්ති, නො විසඤ්ඤොගාය, ආචයාය සංවත්තන්ති, නො අපචයාය, මහිච්ඡතාය සංවත්තන්ති, නො අප්පිච්ඡතාය, අසන්තුට්ඨියා සංවත්තන්ති, නො සන්තුට්ඨියා, සඞ්ගණිකාය සංවත්තන්ති , නො පවිවෙකාය, කොසජ්ජාය සංවත්තන්ති, නො වීරියාරම්භාය, දුබ්භරතාය සංවත්තන්ති, නො සුභරතායා’ති. එකංසෙන, ගොතමි, ධාරෙය්‍යාසි ‘නෙසො ධම්මො, නෙසො විනයො, නෙතං සත්ථුසාසන’න්ති.

‘‘යෙ ච ඛො ත්වං, ගොතමි, ධම්මෙ ජානෙය්‍යාසි ‘ඉමෙ ධම්මා විරාගාය සංවත්තන්ති, නො සරාගාය… පෙ…. සුභරතාය සංවත්තන්ති, නො දුබ්භරතායා’ති. එකංසෙන, ගොතමි, ධාරෙය්‍යාසි ‘එසො ධම්මො, එසො විනයො, එතං සත්ථුසාසන’’’න්ති (අ. නි. 8.53; චූළව. 406) –

එවං වුත්තෙ ඉමස්මිං බුද්ධධම්මවිනයෙ ඉමස්මිං බුද්ධපාවචනෙ ඉමස්මිං බුද්ධබ්‍රහ්මචරියෙ ඉමස්මිං බුද්ධසාසනෙති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො.

අපි චෙතං සික්ඛත්තයසඞ්ඛාතං සකලං සාසනං භගවතා දිට්ඨත්තා සම්මාදිට්ඨිපච්චයත්තා සම්මාදිට්ඨිපුබ්බඞ්ගමත්තා ච දිට්ඨි. භගවතො ඛමනවසෙන ඛන්ති. රුච්චනවසෙන රුචි. ගහණවසෙන ආදායො. අත්තනො කාරකං අපායෙසු අපතමානං කත්වා ධාරෙතීති ධම්මො. සොව සංකිලෙසපක්ඛං විනෙතීති විනයො. ධම්මො ච සො විනයො චාති ධම්මවිනයො. කුසලධම්මෙහි වා අකුසලධම්මානං එස විනයොති ධම්මවිනයො. තෙනෙව වුත්තං –

‘‘යෙ ච ඛො ත්වං, ගොතමි, ධම්මෙ ජානෙය්‍යාසි ‘ඉමෙ ධම්මා විරාගාය සංවත්තන්ති, නො සරාගාය… පෙ…. එකංසෙන ගොතමි ධාරෙය්‍යාසි ‘එසො ධම්මො, එසො විනයො, එතං සත්ථුසාසන’’’න්ති (අ. නි. 8.53; චූළව. 406).

ධම්මෙන වා විනයො, න දණ්ඩාදීහීති ධම්මවිනයො. වුත්තම්පි චෙතං –

‘‘දණ්ඩෙනෙකෙ දමයන්ති, අඞ්කුසෙහි කසාහි ච;
අදණ්ඩෙන අසත්ථෙන, නාගො දන්තො මහෙසිනා’’ති. (චූළව. 342; ම. නි. 2.352);

තථා –

‘‘ධම්මෙන නීයමානානං, කා උසූයා විජානත’’න්ති. (මහාව. 63);

ධම්මාය වා විනයො ධම්මවිනයො. අනවජ්ජධම්මත්ථඤ්හෙස විනයො, න භවභොගාමිසත්ථං. තෙනාහ භගවා ‘‘නයිදං, භික්ඛවෙ, බ්‍රහ්මචරියං වුස්සති ජනකුහනත්ථ’’න්ති (අ. නි. 4.25) විත්ථාරො. පුණ්ණත්ථෙරොපි ආහ ‘‘අනුපාදාපරිනිබ්බානත්ථං ඛො, ආවුසො, භගවති බ්‍රහ්මචරියං වුස්සතී’’ති (ම. නි. 1.259). විසිට්ඨං වා නයතීති විනයො. ධම්මතො විනයො ධම්මවිනයො. සංසාරධම්මතො හි සොකාදිධම්මතො වා එස විසිට්ඨං නිබ්බානං නයති. ධම්මස්ස වා විනයො, න තිත්ථකරානන්ති ධම්මවිනයො. ධම්මභූතො හි භගවා, තස්සෙව විනයො.

යස්මා වා ධම්මා එව අභිඤ්ඤෙය්‍යා පරිඤ්ඤෙය්‍යා පහාතබ්බා භාවෙතබ්බා සච්ඡිකාතබ්බා ච, තස්මා එස ධම්මෙසු විනයො, න සත්තෙසු න ජීවෙසු චාති ධම්මවිනයො. සාත්ථසබ්‍යඤ්ජනතාදීහි අඤ්ඤෙසං වචනතො පධානං වචනන්ති පවචනං, පවචනමෙව පාවචනං. සබ්බචරියාහි විසිට්ඨචරියභාවෙන බ්‍රහ්මචරියං. දෙවමනුස්සානං සත්ථුභූතස්ස භගවතො සාසනන්ති සත්ථුසාසනං. සත්ථුභූතං වා සාසනන්තිපි සත්ථුසාසනං. ‘‘සො වො මමච්චයෙන සත්ථා’’ති (දී. නි. 2.216) හි ධම්මවිනයොව සත්ථා’’ති වුත්තොති එවමෙතෙසං පදානං අත්ථො වෙදිතබ්බො.

යස්මා පන ඉමස්මිංයෙව සාසනෙ සබ්බප්පකාරජ්ඣානනිබ්බත්තකො භික්ඛු දිස්සති, න අඤ්ඤත්‍ර, තස්මා තත්ථ තත්ථ ‘‘ඉමිස්සා’’ති ච ‘‘ඉමස්මි’’න්ති ච අයං නියමො කතොති වෙදිතබ්බො.

ජීවන්ති තෙන තංසම්පයුත්තකා ධම්මාති ජීවිතං. අනුපාලනලක්ඛණෙ ඉන්දට්ඨං කාරෙතීති ඉන්ද්‍රියං. ජීවිතමෙව ඉන්ද්‍රියං **ජීවිතින්ද්‍රියං**. තං පවත්තසන්තතාධිපතෙය්‍යං හොති. ලක්ඛණාදීහි පන අත්තනා අවිනිභුත්තානං ධම්මානං අනුපාලනලක්ඛණං ජීවිතින්ද්‍රියං, තෙසං පවත්තනරසං, තෙසංයෙව ඨපනපච්චුපට්ඨානං, යාපයිතබ්බධම්මපදට්ඨානං. සන්තෙපි ච අනුපාලනලක්ඛණාදිම්හි විධානෙ අත්ථික්ඛණෙයෙව තං තෙ ධම්මෙ අනුපාලෙති, උදකං විය උප්පලාදීනි. යථාසකං පච්චයෙහි උප්පන්නෙපි ච ධම්මෙ පාලෙති, ධාති විය කුමාරං, සයංපවත්තිතධම්මසම්බන්ධෙනෙව ච පවත්තති, නියාමකො විය නාවං. න භඞ්ගතො උද්ධං පවත්තයති, අත්තනො ච පවත්තයිතබ්බානඤ්ච අභාවා. න භඞ්ගක්ඛණෙ ඨපෙති, සයං භිජ්ජමානත්තා, ඛීයමානො විය වට්ටිසිනෙහො පදීපසිඛං, න ච අනුපාලනපවත්තනට්ඨපනානුභාවවිරහිතං , යථාවුත්තක්ඛණෙ තස්ස තස්ස සාධනතොති දට්ඨබ්බං. **ඨිතිපරිත්තතාය** **චාති** ඨිතික්ඛණස්ස මන්දතාය ථොකතාය. **අප්පකන්ති** මන්දං ලාමකං. **සරසපරිත්තතාය චාති** අත්තනො පච්චයභූතානං කිච්චානං සම්පත්තීනං වා අප්පතාය දුබ්බලතාය.

තෙසං ද්වින්නං කාරණං විභාගතො දස්සෙතුං **“කථං ඨීතිපරිත්තතායා”**තිආදිමාහ. තත්ථ ‘‘අතීතෙ චිත්තක්ඛණෙ ජීවිත්ථාති එවමාදි පඤ්චවොකාරභවෙ පවත්තියං චිත්තස්ස නිරුජ්ඣනකාලෙ සබ්බස්මිං රූපාරූපධම්මෙ අනිරුජ්ඣන්තෙපි රූපතො අරූපස්ස පට්ඨානභාවෙන අරූපජීවිතං සන්ධාය, චුතිචිත්තෙන වා සද්ධිං සබ්බෙසං රූපාරූපානං නිරුජ්ඣනභාවෙන පඤ්චවොකාරභවෙ චුතිචිත්තං සන්ධාය, චතුවොකාරභවෙ රූපස්ස අභාවෙන චතුවොකාරභවං සන්ධාය කථිත’’න්ති වෙදිතබ්බං. **අතීතෙ චිත්තක්ඛණෙති** අතීතචිත්තස්ස භඞ්ගක්ඛණසමඞ්ගීකාලෙ තංසමඞ්ගීපුග්ගලො ‘‘ජීවිත්ථ’’ ඉති වත්තුං ලබ්භති. **න ජීවතීති** ‘‘ජීවතී’’තිපි වත්තුං න ලබ්භති. **න ජීවිස්සතීති** ‘‘ජීවිස්සතී’’තිපි වත්තුං න ලබ්භති. **අනාගතෙ චිත්තක්ඛණෙ ජීවිස්සතීති** අනාගතචිත්තස්ස අනුප්පජ්ජනක්ඛණසමඞ්ගීකාලෙ ‘‘ජීවිස්සතී’’ති වත්තුං ලබ්භති. **න ජීවතීති** ‘‘ජීවතී’’ති වත්තුං න ලබ්භති. **න ජීවිත්ථාති** ‘‘ජීවිත්ථ’’ඉතිපි වත්තුං න ලබ්භති. **පච්චුප්පන්නෙ චිත්තක්ඛණෙති** පච්චුප්පන්නචිත්තක්ඛණසමඞ්ගීකාලෙ. **ජීවතීති** ‘‘ඉදානි ජීවතී’’ති වත්තුං ලබ්භති. **න ජීවිත්ථාති** ‘‘ජීවිත්ථ’’ඉති වත්තුං න ලබ්භති. **න ජීවිස්සතීති** ‘‘ජීවිස්සතී’’තිපි වත්තුං න ලබ්භති.

ජීවිතං අත්තභාවො ච සුඛදුක්ඛා චාති අයං ගාථා පඤ්චවොකාරභවං අමුඤ්චිත්වා ලබ්භමානාය දුක්ඛාය වෙදනාය ගහිතත්තා පඤ්චවොකාරභවමෙව සන්ධාය වුත්තාති වෙදිතබ්බා. කථං? **ජීවිතන්ති** ජීවිතසීසෙන සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො. **අත්තභාවොති** රූපක්ඛන්ධො. ‘‘උපෙක්ඛා පන සන්තත්තා, සුඛමිච්චෙව භාසිතා’’ති (විභ. අට්ඨ. 232) වුත්තත්තා උපෙක්ඛාවෙදනා අන්තොකරිත්වා **සුඛදුක්ඛා චාති** වෙදනාක්ඛන්ධො, චිත්තං ඉති විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො වුත්තො. ඉමෙසං චතුන්නං ඛන්ධානං කථිතත්තායෙව ඛන්ධලක්ඛණෙන එකලක්ඛණභාවෙන ලක්ඛණාකාරවසෙන සඤ්ඤාක්ඛන්ධොපි කථිතොති වෙදිතබ්බො. එවං වුත්තෙසු පඤ්චසු ඛන්ධෙසු අරූපධම්මං මුඤ්චිත්වා කම්මසමුට්ඨානාදිරූපස්ස අප්පවත්තනභාවෙන **එකචිත්තසමායුත්තාති** අරූපපධානභාවො කථිතො හොති. කථං? අසඤ්ඤසත්තෙ රූපම්පි ඉධුපචිතකම්මබලං අමුඤ්චිත්වාව පවත්තති, නිරොධසමාපන්නානං රූපම්පි පඨමසමාපන්නසමාපත්තිබලං අමුඤ්චිත්වාව පවත්තති. එවං අත්තනො අප්පවත්තිට්ඨානෙපි රූපපවත්තිං අත්තනො සන්තකමෙව කත්වා පවත්තනසභාවස්ස අරූපධම්මස්ස අත්තනො පවත්තිට්ඨානෙ රූපපවත්තියා පධානකාරණභාවෙන එකචිත්තසමායුත්තාති චිත්තපධානභාවො කථිතොති වෙදිතබ්බො.

එවං පඤ්චවොකාරභවෙ පවත්තියං රූපපවත්තියා පධානභූතචිත්තනිරොධෙන රූපෙ ධරමානෙයෙව පවත්තානං නිරොධො නාම හොතීති අරූපධම්මවසෙන එව **“ලහුසො වත්තතෙ ඛණො”**ති වුත්තං. අථ වා පඤ්චවොකාරභවෙ චුතිචිත්තං සන්ධාය කථිතාති වෙදිතබ්බා. එවං කථියමානෙ සුඛදුක්ඛා චාති කායිකචෙතසිකසුඛවෙදනා ච කායිකචෙතසිකදුක්ඛවෙදනා ච චුතිචිත්තක්ඛණෙ අහොන්තීපි එකසන්තතිවසෙන චුතිචිත්තෙන සද්ධිං නිරුජ්ඣතීති කථිතා. චතුවොකාරභවං වා සන්ධාය කථිතාතිපි වෙදිතබ්බා. කථං ? අඤ්ඤස්මිං ඨානෙ අත්තභාවොති සඤ්ඤාක්ඛන්ධස්ස වුත්තභාවෙන අත්තභාවොති සඤ්ඤාක්ඛන්ධොව ගහිතො. බ්‍රහ්මලොකෙ කායිකසුඛදුක්ඛදොමනස්සං අහොන්තම්පි සුඛදුක්ඛා චාති වෙදනාසාමඤ්ඤතො ලබ්භමානො වෙදනාක්ඛන්ධො ගහිතොති වෙදිතබ්බං. සෙසං වුත්තසදිසමෙව. ඉමෙසු ච තීසු විකප්පෙසු **කෙවලාති** ධුවසුඛසුභඅත්තා නත්ථි, කෙවලං තෙහි අවොමිස්සා. **ලහුසො වත්තති ඛණොති** වුත්තනයෙන එකචිත්තක්ඛණිකතාය ලහුකො අතිපරිත්තො ජීවිතාදීනං ඛණො වත්තති.

එකතො ද්වින්නං චිත්තානං අප්පවත්තිං දස්සෙන්තො **“චුල්ලාසීතිසහස්සානී”**ති ගාථමාහ. **චුල්ලාසීතිසහස්සානි, කප්පා තිට්ඨන්ති යෙ මරූති** යෙ දෙවගණා චතුරාසීති කප්පසහස්සානි ආයුං ගහෙත්වා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනෙ තිට්ඨන්ති. ‘‘යෙ නරා’’තිපි පාළි. **න ත්වෙව තෙපි ජීවන්ති, ද්වීහි චිත්තසමොහිතාති** තෙපි දෙවා ද්වීහි චිත්තෙහි සමොහිතා එකතො හුත්වා යුගනද්ධෙන චිත්තෙන න තු එව ජීවන්ති, එකෙනෙකෙන චිත්තෙන ජීවන්තීති අත්ථො.

ඉදානි මරණකාලං දස්සෙන්තො **“යෙ නිරුද්ධා”**ති ගාථමාහ. තත්ථ **යෙ නිරුද්ධාති** යෙ ඛන්ධා නිරුද්ධා අත්ථඞ්ගතා. **මරන්තස්සාති** මතස්ස. **තිට්ඨමානස්ස වාති** ධරමානස්ස වා. **සබ්බෙපි සදිසා ඛන්ධාති** චුතිතො උද්ධං නිරුද්ධක්ඛන්ධා වා පවත්තෙ නිරුද්ධක්ඛන්ධා වා පුන සටෙතුං අසක්කුණෙය්‍යට්ඨෙන සබ්බෙපි ඛන්ධා සදිසා. **ගතා අප්පටිසන්ධිකාති** නිරුද්ධක්ඛන්ධානං පුන ආගන්ත්වා පටිසන්ධානාභාවෙන ගතා අප්පටිසන්ධිකාති වුච්චන්ති.

ඉදානි තීසු කාලෙසු නිරුද්ධක්ඛන්ධානං නානත්තං නත්ථීති දස්සෙතුං **“අනන්තරා”**ති ගාථමාහ. තත්ථ **අනන්තරා ච යෙ භග්ගා, යෙ ච භග්ගා අනාගතාති** යෙ ඛන්ධා අනන්තරාතීතා හුත්වා භින්නා නිරුද්ධා, යෙ ච අනාගතා ඛන්ධා භිජ්ජිස්සන්ති. **තදන්තරෙති** තෙසං අන්තරෙ නිරුද්ධානං පච්චුප්පන්නඛන්ධානං. **වෙසමං නත්ථි ලක්ඛණෙති** විසමස්ස භාවො වෙසමං, තං වෙසමං නත්ථි, තෙහි නානත්තං නත්ථීති අත්ථො. ලක්ඛීයතීති ලක්ඛණං, තස්මිං ලක්ඛණෙ.

ඉදානි අනාගතක්ඛන්ධානං වත්තමානක්ඛන්ධෙහි අසම්මිස්සභාවං කථෙන්තො **“අනිබ්බත්තෙන න ජාතො”**ති ගාථමාහ. **අනිබ්බත්තෙන න ජාතොති** අජාතෙන අපාතුභූතෙන අනාගතක්ඛන්ධෙන න ජාතො න නිබ්බත්තො. එතෙන අනාගතක්ඛන්ධස්ස වත්තමානක්ඛන්ධෙන අසම්මිස්සභාවං කථෙසි. **පච්චුප්පන්නෙන ජීවතීති** ඛණපච්චුප්පන්නෙන වත්තමානක්ඛන්ධෙන ජීවති. එතෙන එකක්ඛණෙ ද්වීහි චිත්තෙහි න ජීවතීති කථිතං. **චිත්තභග්ගා මතොති** ද්වීහි චිත්තෙහි එකක්ඛණෙ අජීවනභාවෙන චිත්තභඞ්ගෙන මතො. ‘‘උපරිතො චිත්තභඞ්ගා’’තිපි පාළි, තං උජුකමෙව. **පඤ්ඤත්ති පරමත්ථියාති** ‘‘රූපං ජීරති මච්චානං, නාමගොත්තං න ජීරතී’’ති (සං. නි. 1.76) වචනක්කමෙන

පඤ්ඤත්තිමත්තං න ඨිරණසභාවෙන පරමං ඨිති එතිස්සාති පරමත්ථියා, සභාවට්ඨිතිකාති අත්ථො. ‘‘දත්තො මතො, මිත්තො මතො’’ති පඤ්ඤත්තිමත්තමෙව හි තිට්ඨති. අථ වා **පරමත්ථියාති** පරමත්ථිකා. පරමො අත්ථො එතිස්සාති පරමත්ථිකා. අජටාකාසොති පඤ්ඤත්තියා නත්ථිධම්මං පටිච්ච කථනං විය මතොති පඤ්ඤත්ති නත්ථිධම්මං පටිච්ච න කථීයති, ජීවිතින්ද්‍රියභඞ්ගසඞ්ඛාතං ධම්මං පටිච්ච කථීයති.

අනිධානගතා භග්ගාති යෙ ඛන්ධා භින්නා, තෙ නිධානං නිහිතං නිචයං න ගච්ඡන්තීති අනිධානගතා. **පුඤ්ජො නත්ථි අනාගතෙති** අනාගතෙපි නෙසං පුඤ්ජභාවො රාසිභාවො නත්ථි. **නිබ්බත්තායෙව තිට්ඨන්තීති** පච්චුප්පන්නවසෙන උප්පන්නා ඨිතික්ඛණෙ වයධම්මාව හුත්වා තිට්ඨන්ති. කිමිව? **ආරග්ගෙ සාසපූපමාති** සූචිමුඛෙ සාසපො විය.

ඉදානි ඛන්ධානං දස්සනභාවං දස්සෙන්තො **‘‘නිබ්බත්තාන’’**න්ති ගාථමාහ. තත්ථ **නිබ්බත්තානං ධම්මානන්ති** පච්චුප්පන්නානං ඛන්ධානං. **භඞ්ගො නෙසං පුරක්ඛතොති** එතෙසං භෙදො පුරතො කත්වා ඨපිතො. **පලොකධම්මාති** නස්සනසභාවා. **පුරාණෙහි අමිස්සිතාති** පුරෙ උප්පන්නෙහි ඛන්ධෙහි න මිස්සිතා න සංසග්ගා.

ඉදානි ඛන්ධානං අදස්සනභාවං දස්සෙන්තො **‘‘අදස්සනතො ආයන්තී’’**ති ගාථමාහ. තත්ථ **අදස්සනතො ආයන්තීති** අදිස්සමානායෙව ආගච්ඡන්ති උප්පජ්ජන්ති. **භඞ්ගා ගච්ඡන්තිදස්සනන්ති** භෙදා භඞ්ගතො උද්ධං අදස්සනභාවං ගච්ඡන්ති. **විජ්ජුප්පාදොව ආකාසෙති** විවටාකාසෙ විජ්ජුලතානිච්ඡරණං විය. **උප්පජ්ජන්ති වයන්ති චාති** පුබ්බන්තතො උද්ධං උප්පජ්ජන්ති ච භිජ්ජන්ති ච, නස්සන්තීති අත්ථො. ‘‘උදෙති ආපූරති වෙති චන්දො’’ති (ජා. 1.5.3) එවමාදීසු විය.

එවං ඨිතිපරිත්තතං දස්සෙත්වා ඉදානි සරසපරිත්තතං දස්සෙන්තො **‘‘කථං සරසපරිත්තතායා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **අස්සාසූපනිබන්ධං ජීවිතන්ති** අබ්භන්තරපවිසනනාසිකවාතපටිබද්ධං ජීවිතින්ද්‍රියං. **පස්සාසොති** බහිනික්ඛමනනාසිකවාතො. **අස්සාසපස්සාසොති** තදුභයං. **මහාභූතූපනිබන්ධන්ති** චතුසමුට්ඨානිකානං පථවීආපතෙජවායානං මහාභූතානං පටිබද්ධං ජීවිතං. **කබළීකාරාහාරූපනිබන්ධන්ති** අසිතපීතාදිකබළීකාරආහාරෙන උපනිබන්ධං. **උස්මූපනිබන්ධන්ති** කම්මජතෙජොධාතුපනිබන්ධං. **විඤ්ඤාණූපනිබන්ධන්ති** භවඞ්ගවිඤ්ඤාණූපනිබන්ධං. යං සන්ධාය වුත්තං ‘‘ආයු උස්මා ච විඤ්ඤාණං, යදා කායං ජහන්තිම’’න්ති (සං. නි. 3.95).

ඉදානි නෙසං දුබ්බලකාරණං දස්සෙන්තො **‘‘මූලම්පි ඉමෙසං දුබ්බල’’**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **මූලම්පීති** පතිට්ඨට්ඨෙන මූලභූතම්පි. අස්සාසපස්සාසානඤ්හි කරජකායො මූලං. මහාභූතාදීනං අවිජ්ජාකම්මතණ්හාහාරා. **ඉමෙසන්ති** වුත්තප්පකාරානං අස්සාසාදීනං ජීවිතින්ද්‍රියපවත්තිකාරණවසෙන වුත්තානං. එතෙසු හි එකෙකස්මිං අසති ජීවිතින්ද්‍රියං න තිට්ඨති. **දුබ්බලන්ති** අප්පථාමං. **පුබ්බහෙතූපීති** අතීතජාතියං ඉමස්ස විපාකවට්ටස්ස හෙතුභූතා කාරණසඞ්ඛාතා අවිජ්ජාසඞ්ඛාරතණ්හුපාදානභවාපි. **ඉමෙසං දුබ්බලා යෙ පච්චයා තෙපි දුබ්බලාති** යෙ ආරම්මණාදිසාධාරණපච්චයා. **පභාවිකාති** පධානං හුත්වා උප්පාදිකා භවතණ්හා. **සහභූමීති** සහභවිකාපි රූපාරූපධම්මා. **සම්පයොගාපීති** එකතො යුත්තාපි අරූපධම්මා. **සහජාපීති** සද්ධිං එකචිත්තෙ උප්පන්නාපි. **යාපි පයොජිකාති** චුතිපටිසන්ධිවසෙන යොජෙතුං නියුත්තාති පයොජිකා, වට්ටමූලකා තණ්හා. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘තණ්හාදුතියො පුරිසො’’ති (ඉතිවු. 15, 105). **නිච්චදුබ්බලාති** නිරන්තරෙන දුබ්බලා. **අනවට්ඨිතාති** න අවට්ඨිතා, ඔතරිත්වා න ඨිතා. **පරිපාතයන්ති ඉමෙති** ඉමෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං පාතයන්ති ඛෙපයන්ති. **අඤ්ඤමඤ්ඤස්සාති** අඤ්ඤො අඤ්ඤස්ස, එකො එකස්සාති අත්ථො. **හි**-ඉති කාරණත්ථෙ නිපාතො. **නත්ථි තායිතාති** තායනො රක්ඛකො නත්ථි. **න චාපි ඨපෙන්ති අඤ්ඤමඤ්ඤන්ති** අඤ්ඤෙ අඤ්ඤං ඨපෙතුං න සක්කොන්ති. **යොපි නිබ්බත්තකො සො න විජ්ජතීති** යොපි ඉමෙසං උප්පාදකො ධම්මො, සො ඉදානි නත්ථි.

න ච කෙනචි කොචි හායතීති කොචි එකොපි කස්සචි වසෙන න පරිහායති. **ගන්ධබ්බා ච ඉමෙ හි සබ්බසොති** සබ්බෙ හි ඉමෙ ඛන්ධා සබ්බාකාරෙන භඞ්ගං පාපුණිතුං යුත්තා. **පුරිමෙහි පභාවිතා ඉමෙති** පුබ්බහෙතුපච්චයෙහි ඉමෙ වත්තමානකා උප්පාදිකා. **යෙපි පභාවිකාති** යෙපි ඉමෙ වත්තමානකා උප්පාදකා පුබ්බහෙතුපච්චයා. **තෙ පුරෙ මතාති** තෙ වුත්තප්පකාරපච්චයා වත්තමානං අපාපුණිත්වා පඨමමෙව මරණං පත්තා. **පුරිමාපි ච පච්ඡිමාපි චාති** පුරිමා පුබ්බහෙතුපච්චයාපි ච පච්ඡිමා වත්තමානෙ පච්චයසමුප්පන්නා ච. **අඤ්ඤමඤ්ඤං න කදාචි මද්දසංසූති** අඤ්ඤමඤ්ඤං කිස්මිඤ්චි කාලෙ න දිට්ඨපුබ්බා. **ම**-කාරො පදසන්ධිවසෙන වුත්තො.

චාතුමහාරාජිකානං දෙවානන්ති ධතරට්ඨවිරූළ්හකවිරූපක්ඛකුවෙරසඞ්ඛාතා චතුමහාරාජා ඉස්සරා එතෙසන්ති චාතුමහාරාජිකා. රූපාදීහි දිබ්බන්ති කීළන්තීති **දෙවා**. තෙ සිනෙරුපබ්බතස්ස වෙමජ්ඣෙ හොන්ති. තෙසු අත්ථි පබ්බතට්ඨකාපි, අත්ථි ආකාසට්ඨකාපි. තෙසං පරම්පරා චක්කවාළපබ්බතං පත්තා. ඛිඩ්ඩාපදොසිකා මනොපදොසිකා සීතවලාහකා උණ්හවලාහකා චන්දිමා දෙවපුත්තො සූරියො දෙවපුත්තොති එතෙ සබ්බෙපි චාතුමහාරාජිකදෙවලොකට්ඨා එව තෙසං චාතුමහාරාජිකානං ජීවිතං. **උපාදායාති** පටිච්ච. **පරිත්තකන්ති** වුද්ධිපටිසෙධො. **ථොකන්ති** මන්දකාලං, දීඝදිවසපටිසෙධො. **ඛණිකන්ති** මන්දකාලං, කාලන්තරපටිසෙධො. **ලහුකන්ති**

සල්ලහුකං, අලසපටිසෙධො. **ඉතරන්ති** සීසබලවපටිසෙධො . **අනද්ධනීයන්ති** කාලවසෙන න අද්ධානක්ඛමං. **නචිරට්ඨිතිකන්ති** දිවසෙන චිරං න තිට්ඨතීති නචිරට්ඨිතිකං, දිවසපටිසෙධො.

තාවතිංසානන්ති තෙත්තිංසජනා තත්ථ උපපන්නාති තාවතිංසා. අපි ච තාවතිංසාති තෙසං දෙවානං නාමමෙවාතිපි වුත්තං. තෙපි අත්ථි පබ්බතට්ඨකා, අත්ථි ආකාසට්ඨකා, තෙසං පරම්පරා චක්කවාළපබ්බතං පත්තා. තථා **යාමාදීනං**. එකදෙවලොකෙපි හි දෙවානං පරම්පරා චක්කවාළපබ්බතං අප්පත්තා නාම නත්ථි. දිබ්බසුඛං යාතා පයාතා සම්පත්තාති **යාමා**. තුට්ඨා පහට්ඨාති **තුසිතා**. පකතිපටියත්තාරම්මණතො අතිරෙකෙන නිම්මිතුකාමකාලෙ යථාරුචිතෙ භොගෙ නිම්මිනිත්වා රමන්තීති **නිම්මානරතී**. චිත්තාචාරං ඤත්වා පරෙහි නිම්මිතෙසු භොගෙසු වසං වත්තෙන්තීති **පරනිම්මිතවසවත්තී**. බ්‍රහ්මකායෙ බ්‍රහ්මසඨාය නියුත්තාති **බ්‍රහ්මකායිකා**. සබ්බෙපි පඤ්චවොකාරබ්‍රහ්මානො ගහිතා.

ගමනියොති ගන්ධබ්බො. **සම්පරායොති** පරලොකො. **යො භික්ඛවෙ චිරං ජීවති, සො වස්සසතන්ති** යො චිරං තිට්ඨමානො, සො වස්සසතමත්තං තිට්ඨති. **අප්පං වා භියොති** වස්සසතතො උපරි තිට්ඨමානො ද්වෙ වස්සසතානි තිට්ඨමානො නාම නත්ථි. **හීළෙය්‍ය නන්ති** නං ජීවිතං අවඤ්ඤාතං කරෙය්‍ය, ලාමකතො චින්තෙය්‍ය. ‘‘හීළෙය්‍යාන’’න්ති ච පඨන්ති. **අච්චයන්තීති** අතික්කමන්ති. **අහොරත්තාති** රත්තින්දිවපරිච්ඡෙදා. **උපරුජ්ඣතීති** ජීවිතින්ද්‍රියං නිරුජ්ඣති, අභාවං උපගච්ඡති. **ආයු ඛියති මච්චානන්ති** සත්තානං ආයුසඞ්ඛාරො ඛයං යාති. **කුන්නදීනංව ඔදකන්ති** යථා උදකච්ඡින්නාය කුන්නදියා උදකං, එවං මච්චානං ආයු ඛියති. පරමත්ථතො හි අතිපරිත්තො සත්තානං ජීවිතක්ඛණො එකචිත්තක්ඛණිකමත්තොයෙව. යථා නාම රථචක්කං පවත්තමානම්පි එකෙනෙව නෙමිපදෙසෙන පවත්තති, තිට්ඨමානම්පි එකෙනෙව තිට්ඨති, එවමෙව එකචිත්තක්ඛණිකං සත්තානං ජීවිතං තස්මිං චිත්තෙ නිරුද්ධමත්තෙ සත්තො නිරුද්ධොති වුච්චති.

ධීරාති ධීරා ඉති. පුන **ධීරාති** පණ්ඩිතා. **ධිතිමාති** ධිති අස්ස අත්ථීති ධිතිමා. **ධිතිසම්පන්නාති** පණ්ඩිච්චෙන සමන්නාගතා. **ධීකතපාපාති** ගරහිතපාපා. තංයෙව පරියායං දස්සෙතුං **‘‘ධී වුච්චති පඤ්ඤා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ පජානාතීති **පඤ්ඤා**. කිං පජානාති? ‘‘ඉදං දුක්ඛ’’න්තිආදිනා නයෙන අරියසච්චානි. අට්ඨකථායං පන ‘‘පඤ්ඤාපනවසෙන පඤ්ඤා’’ති වුත්තා. කින්ති පඤ්ඤාපෙති? ‘‘අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා’’ති පඤ්ඤාපෙති. සාව අවිජ්ජාය අභිභවනතො අධිපතියට්ඨෙන ඉන්ද්‍රියං, දස්සනලක්ඛණෙ වා ඉන්දට්ඨං කාරෙතීතිපි ඉන්ද්‍රියං, පඤ්ඤාව ඉන්ද්‍රියං **පඤ්ඤින්ද්‍රියං**. සා පනෙසා ඔභාසනලක්ඛණා, පජානනලක්ඛණා ච; යථා හි චතුභිත්තිකෙ ගෙහෙ රත්තිභාගෙ දීපෙ ජලිතෙ අන්ධකාරං නිරුජ්ඣති, ආලොකො පාතුභවති, එවමෙව ඔභාසනලක්ඛණා පඤ්ඤා. පඤ්ඤොභාසසමො ඔභාසො නාම නත්ථි. පඤ්ඤවතො හි එකපල්ලඞ්කෙන නිසින්නස්ස දසසහස්සිලොකධාතු එකාලොකා හොති. තෙනාහ ථෙරො –

‘‘යථා, මහාරාජ, පුරිසො අන්ධකාරෙ ගෙහෙ තෙලප්පදීපං පවෙසෙය්‍ය, පවිට්ඨො පදීපො අන්ධකාරං විද්ධංසෙති, ඔභාසං ජනෙති, ආලොකං විදංසෙති, පාකටානි ච රූපානි කරොති; එවමෙව ඛො, මහාරාජ, පඤ්ඤා උප්පජ්ජමානා අවිජ්ජන්ධකාරං විද්ධංසෙති, විජ්ජොභාසං ජනෙති, ඤාණාලොකං විදංසෙති, පාකටානි අරියසච්චානි කරොති. එවං ඛො, මහාරාජ, ඔභාසනලක්ඛණා පඤ්ඤා’’ති (මි. ප. 2.1.15).

යථා පන ඡෙකො භිසක්කො ආතුරානං සප්පායාසප්පායානි භොජනාදීනි ජානාති, එවං පඤ්ඤා උප්පජ්ජමානා කුසලාකුසලෙ සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බෙ හීනප්පණීතකණ්හසුක්කසප්පටිභාගඅප්පටිභාගෙ ධම්මෙ පජානාති. වුත්තම්පි චෙතං ධම්මසෙනාපතිනා ‘‘පජානාති පජානාතීති ඛො, ආවුසො, තස්මා පඤ්ඤවාති වුච්චති. කිඤ්ච පජානාති? ඉදං දුක්ඛන්ති පජානාතී’’ති (ම. නි. 1.449) විත්ථාරෙතබ්බං. එවමස්සා පජානනලක්ඛණතා වෙදිතබ්බා.

අපරො නයො – යථාසභාවපටිවෙධලක්ඛණා පඤ්ඤා, අක්ඛලිතපටිවෙධලක්ඛණා වා, කුසලිස්සාසඛිත්තඋසුපටිවෙධො විය. විසයොභාසරසා, පදීපො විය. අසම්මොහපච්චුපට්ඨානා, අරඤ්ඤගතසුදෙසකො විය.

ඛන්ධධීරාති පඤ්චසු ඛන්ධෙසුඤාණං පවත්තෙන්තීති ඛන්ධධීරා. අට්ඨාරසසු ධාතූසු ඤාණං පවත්තෙන්තීති **ධාතුධීරා**. සෙසෙසුපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො නෙතබ්බො. **තෙ ධීරා එවමාහංසූති** එතෙ පණ්ඩිතා එවං කථයිංසු. **කථෙන්තීති** ‘‘අප්පකං පරිත්තක’’න්ති කථයන්ති. **භණන්තීති** ‘‘ථොකං ඛණික’’න්ති භාසන්ති. **දීපයන්තීති** ‘‘ලහුකං ඉත්තර’’න්ති පතිට්ඨපෙන්ති. **වොහරන්තීති** ‘‘අනද්ධනිකං නචිරට්ඨිතික’’න්ති නානාවිධෙන බ්‍යවහරන්ති.

11. ඉදානි යෙ තථා න කරොන්ති, තෙසං බ්‍යසනුප්පත්තිං දස්සෙන්තො **‘‘පස්සාමී’’**ති ගාථමාහ. තත්ථ **පස්සාමීති** මංසචක්ඛුආදීහි පෙක්ඛාමි. **ලොකෙති** අපායාදිම්හි. **පරිඵන්දමානන්ති** ඉතො චිතො ච ඵන්දමානං. **පජං ඉමන්ති** ඉමං සත්තකායං. **තණ්හාගතන්ති** තණ්හාය ගතං අභිභූතං නිපාතිතන්ති අධිප්පායො. **භවෙසූති** කාමභවාදීසු. **හීනා නරාති** හීනකම්මන්තා නරා. **මච්චුමුඛෙ ලපන්තීති** අන්තකාලෙ සම්පත්තෙ මරණමුඛෙ පරිදෙවන්ති. **අවීතතණ්හාසෙති** අවිගතතණ්හා. **භවාති** කාමභවාදිකා. **භවෙසූති** කාමභවාදිකෙසු. අථ වා **භවාභවෙසූති** භවභවෙසු, පුනප්පුනභවෙසූති වුත්තං හොති.

පස්සාමීති මංසචක්ඛුනාපි පස්සාමීති දුවිධං මංසචක්ඛු – සසම්භාරචක්ඛු පසාදචක්ඛූති. තත්ථ යොයං අක්ඛිකූපකෙ පතිට්ඨිතො හෙට්ඨා අක්ඛිකූපකට්ඨිකෙන උපරි භමුකට්ඨිකෙන උභතො අක්ඛිකූටෙහි බහිද්ධා අක්ඛිලොමෙහි පරිච්ඡින්නො අක්ඛිකූපකමජ්ඣා නික්ඛන්තෙන න්හාරුසුත්තකෙන මත්ථලුඞ්ගෙ ආබද්ධො සෙතකණ්හමණ්ඩලවිචිත්තො මංසපිණ්ඩො, ඉදං **සසම්භාරචක්ඛු** නාම. යො පන එත්ථ සිතො එත්ථ පටිබද්ධො චතුන්නං මහාභූතානං උපාදාය පසාදො, ඉදං **පසාදචක්ඛු** නාම. ඉදමධිප්පෙතං. තදෙතං තස්ස සසම්භාරචක්ඛුනො සෙතමණ්ඩලපරික්ඛිත්තස්ස කණ්හමණ්ඩලස්ස මජ්ඣෙ අභිමුඛෙ ඨිතානං සරීරසණ්ඨානුප්පත්තිපදෙසෙ දිට්ඨමණ්ඩලෙ සත්තසු පිචුපටලෙසු ආසිත්තතෙලං පිචුපටලානි විය සත්තක්ඛිපටලානි බ්‍යාපෙත්වා පමාණතො ඌකාසිරමත්තං චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං වත්ථුද්වාරභාවං සාධයමානං තිට්ඨති.

තං චක්ඛතීති චක්ඛු, තෙන මංසචක්ඛුනා පස්සාමි. **දිබ්බචක්ඛුනාති** ‘‘අද්දසං ඛො අහං, භික්ඛවෙ, දිබ්බෙන චක්ඛුනා විසුද්ධෙනා’’ති (ම. නි. 1.284) එවංවිධෙන දිබ්බචක්ඛුනා. **පඤ්ඤාචක්ඛුනාති** ‘‘විරජං වීතමලං ධම්මචක්ඛුං උදපාදී’’ති (ම. නි. 2.395; මහාව. 16) එවං ආගතෙන පඤ්ඤාචක්ඛුනා. **බුද්ධචක්ඛුනාති** ‘‘අද්දසං ඛො අහං, භික්ඛවෙ, බුද්ධචක්ඛුනා ලොකං වොලොකෙන්තො’’ති (ම. නි. 1.283) එවමාගතෙන බුද්ධචක්ඛුනා. **සමන්තචක්ඛුනාති** ‘‘සමන්තචක්ඛු වුච්චති සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණ’’න්ති (චූළනි. ධොතකමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 32; මොඝරාජමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 85) එවමාගතෙන සමන්තචක්ඛුනා. **පස්සාමීති** මංසචක්ඛුනා හත්ථතලෙ ඨපිතාමලකං විය රූපගතං මංසචක්ඛුනා. **දක්ඛාමීති** සඤ්ජානාමි දිබ්බෙන චක්ඛුනා චුතූපපාතං. **ඔලොකෙමීති** අවලොකෙමි පඤ්ඤාචක්ඛුනා චතුසච්චං. **නිජ්ඣායාමීති** චින්තෙමි බුද්ධචක්ඛුනා සද්ධාපඤ්චමකානි ඉන්ද්‍රියානි. **උපපරික්ඛාමීති** සමන්තතො ඉක්ඛාමි පරියෙසාමි සමන්තචක්ඛුනා පඤ්ච නෙය්‍යපථෙ.

තණ්හාඵන්දනාය ඵන්දමානන්ති තණ්හාචලනාය චලමානං. ඉතො පරං දිට්ඨිඵන්දනාදිදිට්ඨිබ්‍යසනෙන දුක්ඛෙන ඵන්දමානපරියොසානං වුත්තනයත්තා උත්තානමෙව. **සම්ඵන්දමානන්ති** පුනප්පුනං ඵන්දමානං. **විප්ඵන්දමානන්ති** නානාවිධෙන චලමානං. **වෙධමානන්ති** කම්පමානං. **පවෙධමානන්ති** පධානෙන කම්පමානං. **සම්පවෙධමානන්ති** පුනප්පුනං කම්පමානං. උපසග්ගෙන වා පදං වඩ්ඪිතං.

තණ්හානුගතන්ති තණ්හාය අනුපවිට්ඨං. **තණ්හායානුසටන්ති** තණ්හාය අනුපත්ථටං. **තණ්හායාසන්නන්ති** තණ්හාය නිමුග්ගං. **තණ්හාය පාතිතන්ති** තණ්හාය ඛිත්තං. ‘‘පරිපාතිත’’න්ති වා පාඨො. **අභිභූතන්ති** තණ්හාය මද්දිතං අජ්ඣොත්ථටං. **පරියාදින්නචිත්තන්ති** ඛෙපෙත්වා ගහිතචිත්තං. අථ වා ඔඝෙන ගතං විය **තණ්හාගතං**. උපාදිණ්ණකරූපපච්චයෙහි පතිත්වා ගතං විය **තණ්හානුගතං**. උදකපිට්ඨිං ඡාදෙත්වා පත්ථටනීලිකා උදකපිට්ඨි විය **තණ්හානුසටං**. වච්චකූපෙ නිමුග්ගං විය **තණ්හායාසන්නං**. රුක්ඛග්ගතො පතිත්වා නරකෙ පතිතං විය **තණ්හාපාතිතං**. උපාදිණ්ණකරූපං සංයොගං විය **තණ්හාය අභිභූතං.** උපාදිණ්ණකරූපපරිග්ගාහකස්ස උප්පන්නවිපස්සනං විය තණ්හාය **පරියාදින්නචිත්තං**. අථ වා කාමච්ඡන්දෙන **තණ්හාගතං**. කාමපිපාසාය **තණ්හානුගතං**. කාමාසවෙන **තණ්හානුසටං**. කාමපරිළාහෙන **තණ්හායාසන්නං**. කාමජ්ඣොසානෙන **තණ්හාය පාතිතං**. කාමොඝෙන **තණ්හාය අභිභූතං**. කාමුපාදානෙන තණ්හාය **පරියාදින්නචිත්තන්ති** එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති. **කාමභවෙති** කාමාවචරෙ. **රූපභවෙති** රූපාවචරෙ. **අරූපභවෙති** අරූපාවචරෙ. තෙසං නානත්තං හෙට්ඨා පකාසිතංයෙව.

භවාභවෙසූති භවාභවෙති භවොති කාමධාතු. **අභවොති** රූපාරූපධාතු. අථ වා **භවොති** කාමධාතු රූපධාතු. **අභවොති** අරූපධාතු. තෙසු භවාභවෙසු. **කම්මභවෙති** කම්මවට්ටෙ. **පුනබ්භවෙති** පොනොභවිකෙ විපාකවට්ටෙ. **කාමභවෙති** කාමධාතුයා. **කම්මභවෙති** කම්මවට්ටෙ. තත්ථ කම්මභවො භාවයතීති භවො. **කාමභවෙ පුනබ්භවෙති** කාමධාතුයා උපපත්තිභවෙ විපාකවට්ටෙ. විපාකභවො භවතීති භවො. **රූපභවාදීසුපි** එසෙව නයො. එත්ථ ච ‘‘කාමභවෙ රූපභවෙ අරූපභවෙ’’ති ඔකාසභවං සන්ධාය වුත්තං. තීසුපි ‘‘කම්මභවෙ’’ති කම්මභවං , තථා ‘‘පුනබ්භවෙ’’ති උපපත්තිභවං සන්ධාය වුත්තං. **පුනප්පුනබ්භවෙති** අපරාපරං උප්පත්තියං. **ගතියාති** පඤ්චගතියා අඤ්ඤතරාය. **අත්තභාවාභිනිබ්බත්තියාති** අත්තභාවානං අභිනිබ්බත්තියා. **අවීතතණ්හාති** මූලපදං. **අවිගතතණ්හාති** ඛණිකසමාධි විය ඛණිකප්පහානාභාවෙන න විගතා තණ්හා එතෙසන්ති අවිගතතණ්හා. **අචත්තතණ්හාති** තදඞ්ගප්පහානාභාවෙන අපරිච්චත්තතණ්හා. **අවන්තතණ්හාති** වික්ඛම්භනප්පහානාභාවෙන න වන්තතණ්හාති අවන්තතණ්හා. **අමුත්තතණ්හාති** අච්චන්තසමුච්ඡෙදප්පහානාභාවෙන න මුත්තතණ්හා. **අප්පහීනතණ්හාති** පටිප්පස්සද්ධිප්පහානාභාවෙන න පහීනතණ්හා. **අප්පටිනිස්සට්ඨතණ්හාති** නිස්සරණප්පහානාභාවෙන භවෙ පතිට්ඨිතං අනුසයකිලෙසං අප්පටිනිස්සජ්ජිත්වා ඨිතත්තා අප්පටිනිස්සට්ඨතණ්හා.

12. ඉදානි යස්මා අවිගතතණ්හා එවං ඵන්දන්ති ච ලපන්ති ච, තස්මා තණ්හාවිනයෙ සමාදපෙන්තො **‘‘මමායිතෙ’’**ති ගාථමාහ. තත්ථ **මමායිතෙති** තණ්හාදිට්ඨිමමත්තෙහි ‘‘මම’’න්ති පරිග්ගහිතෙ වත්ථුස්මිං. **පස්සථාති** සොතාරෙ ආලපන්තො ආහ. **එතම්පීති** එතම්පි ආදීනවං. සෙසං පාකටමෙව.

ද්වෙ මමත්තාති ද්වෙ ආලයා. **යාවතාති** පරිච්ඡෙදනියමත්ථෙ නිපාතො. **තණ්හාසඞ්ඛාතෙනාති** තණ්හාකොට්ඨාසෙන, සඞ්ඛා සඞ්ඛාතන්ති අත්ථතො එකං ‘‘සඤ්ඤානිදානා හි පපඤ්චසඞ්ඛා’’තිආදීසු (සු. නි. 880) විය. **සීමකතන්ති** අපරිච්ඡෙදදොසවිරහිතං මරියාදකතං ‘‘තියොජනපරමං සීමං සම්මන්නිතු’’න්ති ආදීසු (මහාව. 140)

විය. **ඔධිකතන්ති** වචනපරිච්ඡෙදදොසවිරහිතං පරිච්ඡෙදකතං සීමන්තරිකරුක්ඛො විය. **පරියන්තකතන්ති** පරිච්ඡෙදකතං. සීමන්තරිකරුක්ඛො පන ද්වින්නං සාධාරණං, අයං පන එකාබද්ධතාලපන්ති විය කතන්ති පරියන්තකතං. **පරිග්ගහිතන්ති** කාලන්තරෙපි පරායත්තං මුඤ්චිත්වා සබ්බාකාරෙන ගහිතං. **මමායිතන්ති** ආලයකතං වස්සූපගතං සෙනාසනං විය. **ඉදං මමන්ති** සමීපෙ ඨිතං. **එතං මමන්ති** දූරෙ ඨිතං. **එත්තකන්ති** පරික්ඛාරනියමනං ‘‘එත්තකම්පි නප්පටිභාසෙය්‍යා’’ති විය. **එත්තාවතාති** පරිච්ඡෙදත්ථෙපි නිපාතනියමනං ‘‘එත්තාවතා ඛො මහානාමා’’ති විය. **කෙවලම්පි මහාපථවින්ති** සකලම්පි මහාපථවිං.

අට්ඨසතං තණ්හාවිචරිතන්ති අට්ඨුත්තරසතං තණ්හාගමනවිත්ථාරං. අට්ඨුත්තරසතං කථං හොතීති චෙ? රූපතණ්හා...පෙ.... ධම්මතණ්හාති එවං චක්ඛුද්වාරාදීසු ජවනවීථියා පවත්තා තණ්හා ‘‘සෙට්ඨිපුත්තො, බ්‍රාහ්මණපුත්තො’’ති එවමාදීසු පිතිතො ලද්ධනාමා විය පිතුසදිසාරම්මණෙ භූතා. එත්ථ ච රූපාරම්මණා රූපෙ තණ්හාති රූපතණ්හා. සා කාමරාගභාවෙන රූපං අස්සාදෙන්තී පවත්තමානා කාමතණ්හා. සස්සතදිට්ඨිසහගතරාගභාවෙන ‘‘රූපං නිච්චං ධුවං සස්සත’’න්ති එවං අස්සාදෙන්තී පවත්තමානා භවතණ්හා. උච්ඡෙදදිට්ඨිසහගතරාගභාවෙන ‘‘රූපං උච්ඡිජ්ජති විනස්සති පච්ඡෙදං භවිස්සතී’’ති එවං අස්සාදෙන්තී පවත්තමානා විභවතණ්හාති එවං තිවිධා හොති. යථා ච රූපතණ්හා, තථා සද්දතණ්හාදයොපීති එතානි අට්ඨාරස තණ්හාවිචරිතානි හොන්ති. තානි අජ්ඣත්තරූපාදීසු අට්ඨාරස, බහිද්ධාරූපාදීසු අට්ඨාරසාති ඡත්තිංස, ඉති අතීතානි ඡත්තිංස, අනාගතානි ඡත්තිංස, පච්චුප්පන්නානි ඡත්තිංසාති අට්ඨසතං. අජ්ඣත්තිකස්ස උපාදාය ‘‘අස්මී’’ති හොති, ‘‘ඉත්ථස්මී’’ති හොතීති වා එවමාදීනි අජ්ඣත්තිකරූපාදිනිස්සිතානි අට්ඨාරස, බාහිරස්සුපාදාය ඉමිනා ‘‘අස්මී’’ති හොති, ඉමිනා ‘‘ඉත්ථස්මී’’ති හොතීති බාහිරරූපාදිනිස්සිතානි අට්ඨාරසාති ඡත්තිංස. ඉති අතීතානි ඡත්තිංස, අනාගතානි ඡත්තිංස, පච්චුප්පන්නානි ඡත්තිංසාති එවම්පි අට්ඨසතතණ්හාවිචරිතානි හොන්ති.

වීසතිවත්ථුකා සක්කායදිට්ඨීති රූපාදීනං පඤ්චන්නං ඛන්ධානං එකෙකම්පි ‘‘රූපං අත්තතො සමනුපස්සතී’’තිආදිනා (පටි. ම. 1.130-131) නයෙන චතුධා ගාහවසෙන පවත්තානි වත්ථූනි කත්වා උප්පන්නා විජ්ජමානට්ඨෙන සති ඛන්ධපඤ්චකසඞ්ඛාතෙ කායෙ දිට්ඨීති සක්කායදිට්ඨි. **දසවත්ථුකා මිච්ඡාදිට්ඨීති** ‘‘නත්ථි දින්නං, නත්ථි යිට්ඨ’’න්තිආදිනයප්පවත්තා මිච්ඡාදිට්ඨි, අයාථාවදිට්ඨි විරජ්ඣිත්වා ගහණතො වා විතථා දිට්ඨි මිච්ඡාදිට්ඨි, අනත්ථාවහත්තා පණ්ඩිතෙහි කුච්ඡිතා දිට්ඨීතිපි මිච්ඡාදිට්ඨි. සා අයොනිසො අභිනිවෙසලක්ඛණා, පරාමාසරසා, මිච්ඡාභිනිවෙසපච්චුපට්ඨානා, අරියානමදස්සනකාමතාදිපදට්ඨානා, පරමවජ්ජාති දට්ඨබ්බා. **දසවත්ථුකා අන්තග්ගාහිකා දිට්ඨීති** සස්සතො ලොකො, අසස්සතො ලොකො, අන්තවා ලොකො’’ති ආදිනයප්පවත්තා එකෙකං කොට්ඨාසං පතිට්ඨං කත්වා ගහණවසෙන එවං පවත්තා දිට්ඨි දසවත්ථුකා අන්තග්ගාහිකා දිට්ඨි. **යා එවරූපා දිට්ඨීති** යා එවංජාතිකා දිට්ඨි. **දිට්ඨිගතන්ති** දිට්ඨීසු ගතං. ඉදං දස්සනං ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිඅන්තොගධත්තාති දිට්ඨිගතං, දිට්ඨියෙව දුරතික්කමනට්ඨෙන ගහනං **දිට්ඨිගහනං** තිණගහනවනගහනපබ්බතගහනානි විය. සාසඞ්කසප්පටිභයට්ඨෙන **දිට්ඨිකන්තාරං** චොරකන්තාරවාළකන්තාරනිරුදකකන්තාරදුබ්භික්ඛකන්තාරා විය. සම්මාදිට්ඨියා විනිවිජ්ඣනට්ඨෙන විලොමනට්ඨෙන ච **දිට්ඨිවිසූකායිකං**. මිච්ඡාදස්සනඤ්හි උප්පජ්ජමානං සම්මාදස්සනං විනිවිජ්ඣති චෙව විලොමෙති ච. කදාචි සස්සතස්ස, කදාචි උච්ඡෙදස්ස ගහණතො දිට්ඨියා විරූපං ඵන්දිතන්ති **දිට්ඨිවිප්ඵන්දිතං**. දිට්ඨිගතිකො හි එකස්මිං පතිට්ඨාතුං න සක්කොති. කදාචි සස්සතං අනුස්සරති, කදාචි උච්ඡෙදං. දිට්ඨියෙව බන්ධනට්ඨෙන සංයොජනන්ති **දිට්ඨිසංයොජනං**. සුසුමාරාදයො විය පුරිසං ආරම්මණං දළ්හං ගණ්හාතීති **ගාහො**. පතිට්ඨහනතො **පතිට්ඨාහො**. අයඤ්හි බලවපවත්තිභාවෙන පතිට්ඨහිත්වා ගණ්හාති. නිච්චාදිවසෙන අභිනිවිසතීති **අභිනිවෙසො**. ධම්මසභාවං අතික්කමිත්වා නිච්චාදිවසෙන පරතො ආමසතීති **පරාමාසො**. අනත්ථාවහත්තා කුච්ඡිතො මග්ගො, කුච්ඡිතානං වා අපායානං මග්ගොති **කුම්මග්ගො**. අයාථාවපථතො **මිච්ඡාපථො**. යථා හි දිසාමූළ්හෙන ‘‘අයං අසුකගාමස්ස නාම පථො’’ති ගහිතොපි තං ගාමං න සම්පාපෙති, එවං දිට්ඨිගතිකෙන ‘‘සුගතිපථො’’ති ගහිතාපි දිට්ඨි සුගතිං න පාපෙතීති අයාථාවපථතො මිච්ඡාපථො. මිච්ඡාසභාවතො **මිච්ඡත්තං**. තත්ථෙව පරිබ්භමනතො තරන්ති එත්ථ බාලාති තිත්ථං, තිත්ථඤ්ච තං අනත්ථානඤ්ච ආයතනන්ති **තිත්ථායතනං,** තිත්ථියානං වා සඤ්ජාතිදෙසට්ඨෙන නිවාසට්ඨානට්ඨෙන ච ආයතනන්තිපි **තිත්ථායතනං**. විපරියෙසභූතො ගාහො, විපරියෙසතො වා ගාහොති **විපරියෙසග්ගාහො**. අසභාවගාහොති **විපරීතග්ගාහො**. ‘‘අනිච්චෙ නිච්ච’’න්ති ආදිනයප්පවත්තවසෙන පරිවත්තෙත්වා ගාහො **විපල්ලාසග්ගාහො**. අනුපායගාහො **මිච්ඡාගාහො**. අයාථාවකස්මිං වත්ථුස්මිං න සභාවස්මිං වත්ථුස්මිං තථං යාථාවකං සභාවන්ති ගාහො **‘‘අයාථාවකස්මිං යාථාවක’’න්ති ගාහො. යාවතාති** යත්තකා. **ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතානීති** බ්‍රහ්මජාලෙ (දී. නි. 1.29 ආදයො) ආගතානි ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතානි.

අච්ඡෙදසංකිනොපි ඵන්දන්තීති අච්ඡින්දිත්වා පසය්හ බලක්කාරෙන ගණ්හිස්සන්තීති උප්පන්නසංකිනොපි චලන්ති. **අච්ඡින්දන්තෙපීති** වුත්තනයෙන අච්ඡිජ්ජන්තෙපි. **අච්ඡින්නෙපීති** වුත්තනයෙන අච්ඡින්දිත්වා ගහිතෙපි. **විපරිණාමසංකිනොපීති** පරිවත්තෙත්වා අඤ්ඤථාභාවෙන ආසංකිනොපි . **විපරිණාමන්තෙපීති** විපරිවත්තනකාලෙපි. **විපරිණතෙපීති** විපරිවත්තිතෙපි. **ඵන්දන්තීති** චලන්ති. **සම්ඵන්දන්තීති** සබ්බාකාරෙන චලන්ති. **විප්ඵන්දන්තීති** විවිධාකාරෙන ඵන්දන්ති. **වෙධන්තීති** භයං දිස්වා කම්පන්ති. **පවෙධන්තීති** ඡම්භිතත්තා භයෙන විසෙසෙන කම්පන්ති. **සම්පවෙධන්තීති** ලොමහංසනභයෙන සබ්බාකාරෙන කම්පන්ති. **ඵන්දමානෙති** උපයොගබහුවචනං. **අප්පොදකෙති** මන්දොදකෙ. **පරිත්තොදකෙති** ලුළිතොදකෙ. **උදකපරියාදානෙති** ඛීණොදකෙ. **බලාකාහි වාති** වුත්තාවසෙසාහි පක්ඛිජාතීහි. **පරිපාතියමානාති** විහිංසියමානා සට්ටියමානා. **උක්ඛිපියමානාති** කද්දමන්තරතො නීහරියමානා ගිලියමානා

වා. **බජ්ජමානාති** බාධියමානා. **ඵන්දන්ති** කාකෙහි. **සම්ඵන්දන්ති** කුලලෙහි. **විප්ඵන්දන්ති** බලාකාහි. **වෙධන්ති** තුණ්ඩෙන ගහිතකාලෙ මරණවසෙන. **පවෙධන්ති** විජ්ඣනකාලෙ. **සම්පවෙධන්ති** මරණසමීපෙ.

පස්සිත්වාති අගුණං පස්සිත්වා. **තුලයිත්වාති** ගුණාගුණං තුලයිත්වා. **තීරයිත්වාති** ගුණාගුණං විත්ථාරෙත්වා. **විභාවයිත්වාති** වත්ථුහානභාගිං මුඤ්චිත්වා වජ්ජෙත්වා. **විභූතං කත්වාති** නිප්ඵත්තිං පාපෙත්වා ආවෙණිකං කත්වා. අථ වා සංකිණ්ණදොසං මොචෙත්වා වත්ථුවිභාගකරණෙන **පස්සිත්වා**. අපරිච්ඡෙදදොසං මොචෙත්වා පමාණකරණවසෙන **තුලයිත්වා**. වත්ථුදොසං මොචෙත්වා විභාගකරණවසෙන **තීරයිත්වා**. සම්මොහදොසං මොචයිත්වා අග්ගවිභාගකරණවසෙන **විභාවයිත්වා**. සනදොසං මොචෙත්වා පකතිවිභාගකරණෙන **විභූතං කත්වා. පහායාති** පජහිත්වා. **පටිනිස්සජ්ජිත්වාති** නිස්සජ්ජිත්වා. **අමමායන්තොති** තණ්හාදිට්ඨීහි ආලයං අකරොන්තො. **අගණ්හන්තොති** දිට්ඨියා පුබ්බභාගෙ පඤ්ඤාය තං න ගණ්හන්තො. **අපරාමසන්තොති** විතක්කෙන ඌහනං අකරොන්තො. **අනභිනිවෙසන්තොති** නියාමොක්කන්තිදිට්ඨිවසෙන නප්පවිසන්තො.

අකුබ්බමානොති පරිග්ගාහතණ්හාවසෙන අකරොන්තො. **අජනයමානොති** පොනොභවිකතණ්හාවසෙන අජනයමානො. **අසඤ්ජනයමානොති** විසෙසෙන අසඤ්ජනයමානො. **අනිබ්බත්තයමානොති** පත්ථනාතණ්හාවසෙන න නිබ්බත්තයමානො. **අනභිනිබ්බත්තයමානොති** සබ්බාකාරෙන න අභිනිබ්බත්තයමානො. උපසග්ගවසෙන වා එතානි පදානි වඩ්ඪිතානි. එවමෙත්ථ පඨමගාථාය අස්සාදං.

13. තතො පරාහි චතූහි ගාථාහි ආදීනවඤ්ච දස්සෙත්වා ඉදානි සඋපායං නිස්සරණං නිස්සරණානිසංසඤ්ච දස්සෙතුං, සබ්බාහි වා එතාහි කාමානං ආදීනවං ඔකාරං සංකිලෙසඤ්ච දස්සෙත්වා ඉදානි නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසං දස්සෙතුං **"උභොසු අන්තෙසූ"**ති ගාථාද්වයමාහ. තත්ථ **උභොසු අන්තෙසූති** ඵස්සඵස්සසමුදයාදීසු ද්වීසු, ද්වීසු පරිච්ඡෙදෙසු. **විනෙය්‍ය ඡන්දන්ති** ඡන්දරාගං විනෙත්වා. **ඵස්සං පරිඤ්ඤායාති** චක්ඛුසම්ඵස්සාදිඵස්සං, ඵස්සානුසාරෙන වා තංසම්පයුත්තෙ සබ්බෙපි අරූපධම්මෙ, තෙසං වත්ථුද්වාරාරම්මණවසෙන රූපධම්මෙ වාති සකලම්පි නාමරූපං තීහි පරිඤ්ඤාහි පරිජානිත්වා. **අනානුගිද්ධොති** රූපාදීසු සබ්බධම්මෙසු අගිද්ධො. **යදත්තගරහී තදකුබ්බමානොති** යං අත්තනා ගරහති, තං අකුරුමානො. **න ලිම්පතී දිට්ඨසුතෙසු ධීරොති** සො එවරූපො ධිතිසම්පන්නො ධීරො දිට්ඨෙසු ච සුතෙසු ච ධම්මෙසු ද්වින්නං ලෙපානං එකෙනාපි ලෙපෙන න ලිම්පති, ආකාසමිව නිරුපලිත්තො අච්චන්තවොදානප්පත්තො හොති.

ඵස්සො එකො අන්තොති ඵස්සො එකපරිච්ඡෙදො. ඵුසතීති ඵස්සො. ස්වායං ඵුසනලක්ඛණො, සඞ්ඝට්ටනරසො, සන්නිපාතපච්චුපට්ඨානො, ආපාථගතවිසයපදට්ඨානො. අයඤ්හි අරූපධම්මොපි සමානො ආරම්මණෙ ඵුසනාකාරෙනෙව පවත්තතීති ඵුසනලක්ඛණො. එකදෙසෙනෙව අනල්ලීයමානොපි රූපං විය චක්ඛුං, සද්දො විය ච සොතං චිත්තං ආරම්මණඤ්ච සඞ්ඝට්ටෙතීති සඞ්ඝට්ටනරසො, වත්ථාරම්මණසඞ්ඝට්ටනතො වා උප්පන්නත්තා සම්පත්තිඅත්ථෙනපි රසෙන "සඞ්ඝට්ටනරසො"ති වෙදිතබ්බො. වුත්තඤ්හෙතං **අට්ඨකථායං** –

"චතුභූමකඵස්සො නො ඵුසනලක්ඛණො නාම නත්ථි, සඞ්ඝට්ටනරසො පන පඤ්චද්වාරිකොව හොති. පඤ්චද්වාරිකස්ස හි ඵුසනලක්ඛණොතිපි සඞ්ඝට්ටනරසොතිපි නාමං. මනොද්වාරිකස්ස ඵුසනලක්ඛණොත්වෙව නාමං, න සඞ්ඝට්ටනරසො"ති (ධ. ස. අට්ඨ. 1, කාමාවචරකුසල, ධම්මුද්දෙසකථා).

ඉදඤ්ච වත්වා ඉදං සුත්තං (මි. ප. 2.3.8) ආහතං –

"යථා, මහාරාජ, ද්වෙ මෙණ්ඩා යුජ්ඣෙය්‍යුං, යථා එකො මෙණ්ඩො, එවං චක්ඛු දට්ඨබ්බං. යථා දුතියො මෙණ්ඩො, එවං රූපං දට්ඨබ්බං. යථා තෙසං සන්නිපාතො, එවං ඵස්සො දට්ඨබ්බො. එවං ඵුසනලක්ඛණො ච ඵස්සො සඞ්ඝට්ටනරසො ච. යථා, මහාරාජ, ද්වෙ සම්මා වජ්ජෙය්‍යුං, ද්වෙ පාණී වජ්ජෙය්‍යුං. යථා එකො පාණි, එවං චක්ඛු දට්ඨබ්බං. යථා දුතියො පාණි, එවං රූපං දට්ඨබ්බං. යථා තෙසං සන්නිපාතො, එවං ඵස්සො දට්ඨබ්බො. එවං ඵුසනලක්ඛණො ච ඵස්සො සඞ්ඝට්ටනරසො චා"ති විත්ථාරො.

යථා වා "චක්ඛුනා රූපං දිස්වා"තිආදීසු (ධ. ස. 1352, 1354) චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනි චක්ඛුආදිනාමෙන වුත්තානි, එවමිධාපි තානි චක්ඛුආදිනාමෙනෙව වුත්තානීති වෙදිතබ්බානි. තස්මා "එවං චක්ඛු දට්ඨබ්බ"න්තිආදීසු එවං චක්ඛුවිඤ්ඤාණං දට්ඨබ්බන්ති ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. එවං සන්තෙ චිත්තාරම්මණසඞ්ඝට්ටනතො ඉමස්මිම්පි සුත්තෙ කිච්චට්ඨෙනෙව රසෙන "සඞ්ඝට්ටනරසො"ති සිද්ධො හොති. තිණ්ණං සන්නිපාතසඞ්ඛාතස්ස පන අත්තනො කාරණස්ස වසෙන පවෙදිතත්තා සන්නිපාතපච්චුපට්ඨානො. අයඤ්හි තත්ථ තත්ථ "තිණ්ණං සඞ්ගති ඵස්සො"ති එවං කාරණස්සෙව වසෙන පවෙදිතොති. ඉමස්ස ච සුත්තපදස්ස තිණ්ණං සඞ්ගතියා ඵස්සොති අයමත්ථො, න සඞ්ගතිමත්තමෙව ඵස්සො.

එවං පවෙදිතත්තා පන තෙනෙවාකාරෙන පච්චුපට්ඨාතීති "සන්නිපාතපච්චුපට්ඨානො"ති වුත්තො. ඵලට්ඨෙන පන පච්චුපට්ඨානෙනෙස වෙදනාපච්චුපට්ඨානො නාම හොති. වෙදනං හෙස පච්චුපට්ඨාපෙති, උප්පාදෙතීති අත්ථො. උප්පාදයමානො ච යථා බහිද්ධා උණ්හපච්චයාපි සමානා ලාඛාසඞ්ඛාතධාතුනිස්සිතා උස්මා අත්තනො නිස්සයෙ

මුදුභාවකාරී හොති, න අත්තනො පච්චයභූතෙපි බහිද්ධා වීතච්චිතඞ්ගාරසඞ්ඛාතෙ උණ්හභාවෙ. එවං වත්ථාරම්මණසඞ්ඛාතඅඤ්ඤපච්චයොපි සමානො චිත්තනිස්සිතත්තා අත්තනො නිස්සයභූතෙ චිත්තෙ එව ඵස වෙදනුප්පාදකො හොති, න අත්තනො පච්චයභූතෙපි වත්ථුම්හි ආරම්මණෙවාති වෙදිතබ්බො. තජ්ජෙන සමන්නාහාරෙන පන ඉන්ද්‍රියෙන ච පරික්ඛතෙ විසයෙ අනන්තරායෙන උප්පජ්ජනතො ඵස "ආපාථගතවිසයපදට්ඨානො"ති වුච්චති.

ඵස්සො යතො සමුදෙති උප්පජ්ජති, සො "ඵස්සසමුදයො"ති වුච්චති. වුත්තඤ්හෙතං – "සළායතනපච්චයා ඵස්සො"ති (මහාව. 1; විභ. 225). අතීතදුකො කාලවසෙන වුත්තො. වෙදනාදුකො "උපෙක්ඛා පන සන්තත්තා, සුඛමිච්චෙව භාසිතා"ති (විභ. අට්ඨ. 232) වුත්තත්තා උපෙක්ඛාවෙදනං සුඛමෙව කත්වා සුඛදුක්ඛවසෙන, නාමරූපදුකො රූපාරූපවසෙන, ආයතනදුකො සංසාරපවත්තිවසෙන, සක්කායදුකො පඤ්චක්ඛන්ධවසෙන වුත්තොති වෙදිතබ්බො. තත්ථ සුඛයතීති **සුඛා**. වෙදයතීති **වෙදනා**. දුක්ඛයතීති **දුක්ඛා**. නමනලක්ඛණං **නාමං**. රුප්පනලක්ඛණං **රූපං**. චක්ඛායතනාදීනි **ඡ අජ්ඣත්තිකානි**. රූපායතනාදීනි **ඡ බාහිරානි**. රූපක්ඛන්ධාදයො පඤ්චක්ඛන්ධා විජ්ජමානට්ඨෙන **සක්කායො**. අවිජ්ජාකම්මතණ්හාආහාරඵස්සනාමරූපා **සක්කායසමුදයො**.

චක්ඛුසම්ඵස්සොති චක්ඛතීති චක්ඛු, රූපං අස්සාදෙති විභාවෙති වාති අත්ථො. චක්ඛුතො පවත්තො සම්ඵස්සො චක්ඛුසම්ඵස්සො. සො පන අත්තනා සම්පයුත්තාය වෙදනාය සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයවිපාකආහාරසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතවසෙන අට්ඨධා පච්චයො හොති. සුණාතීති **සොතං**. තං සසම්භාරසොතබිලස්ස අන්තො තනුතම්බලොමාචිතෙ අඞ්ගුලිවෙධකසණ්ඨානෙ පදෙසෙ සොතවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං වත්ථුද්වාරභාවං සාධයමානං තිට්ඨති. සොතතො පවත්තො සම්ඵස්සො **සොතසම්ඵස්සො. ඝානසම්ඵස්සාදීසුපි** එසෙව නයො. ඝායතීති ඝානං . තං සසම්භාරබිලස්ස අන්තො අජපදසණ්ඨානෙ පදෙසෙ ඝානවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං වත්ථුද්වාරභාවං සාධයමානං තිට්ඨති. ජීවිතමව්හායතීති **ජිව්හා,** සායනට්ඨෙන වා **ජිව්හා**. සා සසම්භාරජිව්හාය අතිඅග්ගමූලපස්සානි වජ්ජෙත්වා උපරිමතලමජ්ඣෙ භින්නඋප්පලදලග්ගසණ්ඨානෙ පදෙසෙ ජිව්හාවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං වත්ථුද්වාරභාවං සාධයමානා තිට්ඨති. කුච්ඡිතානං සාසවධම්මානං ආයොති **කායො**. ආයොති උප්පත්තිදෙසො. යාවතා ඉමස්මිං කායෙ උපාදිණ්ණපවත්ති නාම අත්ථි, තත්ථ යෙභුය්‍යෙන කායප්පසාදො කායවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං වත්ථුද්වාරභාවං සාධයමානො තිට්ඨති. මුනාතීති **මනො,** විජානාතීති අත්ථො. **මනොති** සහාවජ්ජනභවඞ්ගං; මනතො පවත්තො සම්ඵස්සො **මනොසම්ඵස්සො**.

ඡබ්බිධම්පි ඵස්සං දුවිධමෙව හොතීති දස්සෙතුං **"අධිවචනසම්ඵස්සො පටිඝසම්ඵස්සො"**ති ආහ . මනොද්වාරිකො **අධිවචනසම්ඵස්සො**. පඤ්චද්වාරිකො වත්ථාරම්මණාදිපටිඝෙන උප්පජ්ජනතො **පටිඝසම්ඵස්සො**.

සුඛවෙදනාය ආරම්මණෙ **සුඛවෙදනීයො**. දුක්ඛවෙදනාය ආරම්මණෙ **දුක්ඛවෙදනීයො**. අදුක්ඛමසුඛවෙදනාය ආරම්මණෙ **අදුක්ඛමසුඛවෙදනීයො**. තත්ථ සුඛයතීති සුඛං, යස්සුප්පජ්ජති, තං සුඛිතං කරොතීති අත්ථො. සුට්ඨු වා ඛනති, ඛාදති ච කායචිත්තාබාධන්ති සුඛං. දුක්ඛයතීති දුක්ඛං, යස්සුප්පජ්ජති, තං දුක්ඛිතං කරොතීති අත්ථො. න දුක්ඛං න සුඛන්ති අදුක්ඛමසුඛං, **ම**-කාරො පදසන්ධිවසෙන වුත්තො.

කුසලොතිආදයො ජාතිවසෙන වුත්තා. තත්ථ **කුසලොති** එකවීසතිකුසලචිත්තසම්පයුත්තො. **අකුසලොති** ද්වාදසාකුසලචිත්තසම්පයුත්තො. **අබ්‍යාකතොති** අවසෙසවිපාකකිරියාබ්‍යාකතචිත්තසම්පයුත්තො.

පුන භවප්පභෙදවසෙන නිද්දිසන්තො **"කාමාවචරො"**තිආදිමාහ. චතුපඤ්ඤාසකාමාවචරචිත්තසම්පයුත්තො **කාමාවචරො**. කාමං පහාය රූපෙ අවචරතීති **රූපාවචරො,** කුසලාබ්‍යාකතවසෙන පඤ්චදසරූපාවචරචිත්තසම්පයුත්තො. කාමඤ්ච රූපඤ්ච පහාය අරූපෙ අවචරතීති **අරූපාවචරො,** කුසලාබ්‍යාකතවසෙන ද්වාදසාරූපාවචරචිත්තසම්පයුත්තො.

ඉදානි අභිනිවෙසවසෙන දස්සෙන්තො **"සුඤ්ඤතො"**තිආදිමාහ. තත්ථ **සුඤ්ඤතොති** රාගදොසමොහෙහි සුඤ්ඤත්තා සුඤ්ඤතො. රාගදොසමොහනිමිත්තෙහි අනිමිත්තත්තා **අනිමිත්තො**. රාගදොසමොහපණිධීනං අභාවතො **අප්පණිහිතොති** වුච්චති.

ඉදානි වට්ටපරියාපන්නඅපරියාපන්නවසෙන දස්සෙන්තො **"ලොකියො"**තිආදිමාහ. ලොකො වුච්චති ලුජ්ජනපලුජ්ජනට්ඨෙන වට්ටං , තස්මිං පරියාපන්නභාවෙන ලොකෙ නියුත්තොති **ලොකියො**. උත්තිණ්ණොති උත්තරො, ලොකෙ අපරියාපන්නභාවෙන ලොකතො උත්තරොති **ලොකුත්තරො. ඵුසනාති** ඵුසනාකාරො. **සම්ඵුසනා සම්ඵුසිතත්තන්ති** උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪිතං.

එවං ඤාතං කත්වාති එවං පාකටං කත්වා ජානන්තො **තීරෙති** තීරයති, උපරි වත්තබ්බාකාරෙන චින්තෙති. අනිච්චන්තිකතාය ආදිඅන්තවන්තතාය ච **අනිච්චතො** තීරෙති. උප්පාදවයපටිපීළනතාය දුක්ඛවත්ථුතාය ච **දුක්ඛතො.** පච්චයයාපනීයතාය රොගමූලතාය ච **රොගතො**. දුක්ඛතාසූලයොගිතාය කිලෙසාසුචිපග්ඝරතාය උප්පාදජරාභඞ්ගෙහි උද්ධුමාතපරිපක්කපභින්නතාය ච **ගණ්ඩතො**. පීළාජනකතාය අන්තොතුදනතාය දුන්නීහරණීයතාය ච **සල්ලතො.**

විගරහණීයතාය අවඩ්ඪිආවහනතාය අසවත්ථුතාය ච **අසතො.** අසෙරිභාවජනකතාය ආබාධපදට්ඨානතාය ච **ආබාධතො.** අවසතාය අවිධෙය්‍යතාය ච **පරතො.** බ්‍යාධිජරාමරණෙහි ලුජ්ජනපලුජ්ජනතාය **පලොකතො.** අනෙකබ්‍යසනාවහනතාය **ඊතිතො.** අවිදිතානංයෙව විපුලානං අනත්ථානං ආවහනතො සබ්බූපද්දවවත්ථුතාය ච **උපද්දවතො.** සබ්බභයානං ආකරතාය ච දුක්ඛවූපසමසඞ්ඛාතස්ස පරමස්සාසස්ස පටිපක්ඛභූතතාය ච **භයතො.** අනෙකෙහි අනත්ථෙහි අනුබද්ධතාය දොසූපසට්ඨතාය, උපසග්ගො විය අනධිවාසනාරහතාය ච **උපසග්ගතො.** බ්‍යාධිජරාමරණෙහි චෙව ලාභාදීහි ච ලොකධම්මෙහි පචලිතතාය **චලතො.** උපක්කමෙන චෙව සරසෙන ච පභඞ්ගුපගමනසීලතාය **පභඞ්ගුතො.** සබ්බාවත්ථාවිනිපාතිතාය, ථිරභාවස්ස ච අභාවතාය **අධුවතො.** අතායනතාය චෙව අලබ්භනෙය්‍යඛෙමතාය ච **අතාණතො.** අල්ලීයිතුං අනරහතාය, අල්ලීනානම්පි ච ලෙණකිච්චාකාරිතාය **අලෙණතො.** නිස්සිතානං භයසාරකත්තාභාවෙන **අසරණතො.** යථාපරිකප්පිතෙහි ධුවසුභසුඛත්තභාවෙහි රිත්තතාය **රිත්තතො.** රිත්තතායෙව **තුච්ඡතො,** අප්පකත්තා වා. අප්පකම්පි හි ලොකෙ ''තුච්ඡ''න්ති වුච්චති. සාමිනිවාසිවෙදක කාරකාධිට්ඨායකවිරහිතතාය **සුඤ්ඤතො.**

සයඤ්ච අසාමිකභාවාදිතාය **අනත්තතො.** පවත්තිදුක්ඛතාය, දුක්ඛස්ස ච ආදීනවතාය **ආදීනවතො.** අථ වා ආදීනං වාති ගච්ඡති පවත්තතීති ආදීනවො, කපණමනුස්සස්සෙතං අධිවචනං. ඛන්ධාපි ච කපණායෙවාති ආදීනවසදිසතාය **ආදීනවතො.** ජරාය චෙව මරණෙන චාති ද්වෙධා පරිණාමපකතිතාය **විපරිණාමධම්මතො.** දුබ්බලතාය, ඵෙග්ගු විය සුඛභඤ්ජනීයතාය ච **අසාරකතො.** අඝහෙතුතාය **අඝමූලතො.** මිත්තමුඛසපත්තො විය විස්සාසඝාතිතාය **වධකතො.** විගතභවතාය විභවසම්භූතතාය ච **විභවතො.** ආසවපදට්ඨානතාය **සාසවතො.** හෙතුපච්චයෙහි අභිසඞ්ඛතතාය **සඞ්ඛතතො.** මච්චුමාරකිලෙසමාරානං ආමිසභූතතාය **මාරාමිසතො.** ජාතිජරාබ්‍යාධිමරණපකතිතාය **ජාතිජරාබ්‍යාධිමරණධම්මතො.** සොකපරිදෙවඋපායාසහෙතුතාය **සොකපරිදෙවඋපායාසධම්මතො.** තණ්හාදිට්ඨිදුච්චරිතසංකිලෙසානං විසයධම්මතාය **සංකිලෙසධම්මතො.** අවිජ්ජාකම්මතණ්හාසළායතනවසෙන උප්පත්තිතො **සමුදයතො.** තෙසං අභාවෙන **අත්ථඞ්ගමතො.** ඵස්සෙ ඡන්දරාගවසෙන මධුරස්සාදෙන **අස්සාදතො.** ඵස්සස්ස විපරිණාමෙන **ආදීනවතො.** උභින්නං නිස්සරණෙන **නිස්සරණතො තීරෙතී**ති සබ්බෙසු ච ඉමෙසු ''තීරෙතී''ති පාඨසෙසො දට්ඨබ්බො.

පජහතීති සකසන්තානතො නීහරති. **විනොදෙතී**ති නුදති. **බ්‍යන්තිං කරොතී**ති විගතන්තං කරොති. **අනභාවං ගමෙතී**ති අනු අනු අභාවං ගමෙති. අරියමග්ගසත්ථෙන උච්ඡින්නං තණ්හාඅවිජ්ජාමයං මූලමෙතෙසන්ති **උච්ඡින්නමූලා.** තාලවත්ථු විය නෙසං වත්ථු කතන්ති **තාලාවත්ථුකතා.** යථා හි තාලරුක්ඛං සමූලං උද්ධරිත්වා තස්ස වත්ථුමත්තෙ තස්මිං පදෙසෙ කතෙ න පුන තස්ස තාලස්ස උප්පත්ති පඤ්ඤායති, එවං අරියමග්ගසත්ථෙන සමූලෙ රූපාදිරසෙ උද්ධරිත්වා තෙසං පුබ්බෙ උප්පන්නපුබ්බභාවෙන වත්ථුමත්තෙ චිත්තසන්තානෙ කතෙ සබ්බෙපි තෙ ''තාලාවත්ථුකතා''ති වුච්චන්ති. **යස්සෙසොති** යස්ස පුග්ගලස්ස එසො ගෙධො. **සමුච්ඡින්නොති** උච්ඡින්නො. **වූපසන්තොති** ඵලෙන වූපසන්තො. **පටිපස්සද්ධොති** පටිපස්සද්ධිප්පහානෙන පටිපස්සම්භිතො. උපසග්ගෙන වා පදං වඩ්ඪිතං. **අභබ්බුප්පත්තිකොති** පුන උප්පජ්ජිතුං අභබ්බො. **ඤාණග්ගිනා දඩ්ඪොති** මග්ගඤාණග්ගිනා ඣාපිතො. අථ වා විසනික්ඛිත්තං භාජනෙන සහ ඡඩ්ඩිතං විය වත්ථුනා සහ පහීනො. මූලච්ඡින්නවිසවල්ලි විය සමූලච්ඡින්නොති **සමුච්ඡින්නො.** උද්ධනෙ උදකං සිඤ්චිත්වා නිබ්බාපිතඅඞ්ගාරං විය **වූපසන්තො.** නිබ්බාපිතඅඞ්ගාරෙ පතිතඋදකවුසිතං විය **පටිපස්සද්ධො.** අඞ්කුරුප්පත්තියා හෙතුච්ඡින්නබීජං විය **අභබ්බුප්පත්තිකො.** අසනිපාතවිසරුක්ඛො විය **ඤාණ**ග්ගිනා **දඩ්ඪොති** එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

වීතගෙධොති ඉදං සකභාවපරිච්චජනවසෙන වුත්තං. **විගතගෙධොති** ඉදං ආරම්මණෙ සාලයභාවපරිච්චජනවසෙන. **චත්තගෙධොති** ඉදං පුන අනාදියනභාවදස්සනවසෙන. **මුත්තගෙධොති** ඉදං සන්තතිතො විනිමොචනවසෙන. **පහීනගෙධොති** ඉදං මුත්තස්සාපි ක්වචි අනවට්ඨානදස්සනවසෙන. **පටිනිස්සට්ඨගෙධොති** ඉදං ආදින්නපුබ්බස්ස නිස්සග්ගදස්සනවසෙන වුත්තං. **වීතරාගො විගතරාගො චත්තරාගොති** වුත්තනයෙන යොජෙතබ්බං. තත්ථ ගිජ්ඣනවසෙන **ගෙධො.** රඤ්ජනවසෙන **රාගො. නිච්ඡාතොති** නිත්තණ්හො. ''නිච්ඡදො''තිපි පාඨො, තණ්හාඡදනවිරහිතොති අත්ථො. **නිබ්බුතොති** නිබ්බුතසභාවො. **සීතිභූතොති** සීතසභාවො. **සුඛපටිසංවෙදීති** කායිකචෙතසිකසුඛං අනුභවනසභාවො. **බ්‍රහ්මභූතෙනාති** උත්තමසභාවෙන. **අත්තනාති** චිත්තෙන.

කතත්තා චාති පාපකම්මානං කතභාවෙන ච. **අකතත්තා චාති** කුසලානං අකතභාවෙන ච. **කතං මෙ කායදුච්චරිතං, අකතං මෙ කායසුචරිතන්තිආදයො** ද්වාරවසෙන අවිරතිවිරතිවසෙන කම්මපථවසෙන ච වුත්තා. **සීලෙසුම්හි න පරිපූරකාරීතිආදයො** චතුපාරිසුද්ධිසීලවසෙන. **ජාගරියමනනුයුත්තොති** පඤ්චජාගරණවසෙන. **සතිසම්පජඤ්ඤෙනාති** සාත්ථකාදිසම්පජඤ්ඤවසෙන . **චත්තාරො සතිපට්ඨානාතිආදයො** බොධිපක්ඛියධම්මා ලොකියලොකුත්තරවසෙන. **දුක්ඛං මෙ අපරිඤ්ඤාතන්තිආදයො** චත්තාරො අරියසච්චවසෙන වුත්තාති වෙදිතබ්බං. තෙ අත්ථතො තත්ථ තත්ථ වුත්තනයත්තා පාකටායෙව.

ධීරො පණ්ඩිතොති සත්ත පදා වුත්තත්ථායෙව. අපි ච දුක්ඛෙ අකම්පියට්ඨෙන **ධීරො.** සුඛෙ අනුප්පිලවට්ඨෙන **පණ්ඩිතො.** දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකත්ථෙ කතපරිචයට්ඨෙන **පඤ්ඤවා.** අත්තත්ථපරත්ථෙ නිච්චලට්ඨෙන **බුද්ධිමා.** ගම්භීරඋත්තානත්ථෙ අපච්චොසක්කනට්ඨෙන **ඤාණී.** ගුළ්හපටිච්ඡන්නත්ථෙ ඔභාසනට්ඨෙන **විභාවී.**

නික්කිලෙසභාවදානට්ඨෙන තුලාසදිසොති **මෙධාවී**. **න ලිම්පතීති** සජාතියා න ලිම්පති ආකාසෙ ලෙඛා විය. **න පලිම්පතීති** විසෙසෙන න ලිම්පති. **න උපලිම්පතීති** සඤ්ඤොගො හුත්වාපි න ලිම්පති හත්ථතලෙ ලෙඛා විය. **අලිත්තොති** සඤ්ඤොගො හුත්වාපි න කිලිස්සති කාසිකවත්ථෙ ඨපිතමණිරතනං විය. **අපලිත්තොති** විසෙසෙන න කිලිස්සති මණිරතනෙ පලිවෙඨිතකාසිකවත්ථං විය. **අනුපලිත්තොති** උපගන්ත්වාපි න අල්ලීයති පොක්ඛරපත්තෙ උදකබින්දු විය. **නික්ඛන්තොති** බහි නික්ඛන්තො බන්ධනාගාරතො පලාතො විය. **නිස්සටොති** පාපපහීනො අමිත්තස්ස පටිච්ඡාපිතකිලිට්ඨවත්ථු විය. **විප්පමුත්තොති** සුට්ඨු මුත්තො ගය්හූපගෙ වත්ථුම්හි රතිං නාසෙත්වා පුන නාගමනං විය. **විසඤ්ඤුත්තොති** කිලෙසෙහි එකතො න යුත්තො බ්‍යාධිනා මුත්තගිලානො විය. **විමරියාදිකතෙන චෙතසාති** විගතමරියාදකතෙන චිත්තෙන, සබ්බභවෙන සබ්බාරම්මණෙන සබ්බකිලෙසෙහි මුත්තචිත්තෙනාති අත්ථො.

14. **සඤ්ඤං පරිඤ්ඤාති** ගාථාය පන අයං සඞ්ඛෙපත්ථො – න කෙවලඤ්ච ඵස්සමෙව, අපි ච ඛො පන කාමසඤ්ඤාදිභෙදං සඤ්ඤං, සඤ්ඤානුසාරෙන වා පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව නාමරූපං තීහි පරිඤ්ඤාහි පරිජානිත්වා ඉමාය පටිපදාය චතුබ්බිධම්පි විතරෙය්‍ය **ඔඝං**, තතො සො තිණ්ණොඝො තණ්හාදිට්ඨිපරිග්ගහෙසු තණ්හාදිට්ඨිකිලෙසප්පහානෙන අනුපලිත්තො ඛීණාසවමුනි රාගාදිසල්ලානං අබ්බූළ්හත්තා **අබ්බූළ්හසල්ලො**, සතිවෙපුල්ලප්පත්තියා **අප්පමත්තො චරං**, පුබ්බභාගෙ වා අප්පමත්තො චරන්තො තෙන අප්පමාදචාරෙන අබ්බූළ්හසල්ලො හුත්වා සකපරත්තභාවාදිභෙදං **නාසීසති ලොකමිමං පරඤ්ච**, අඤ්ඤදත්ථු චරිමචිත්තනිරොධා නිරුපාදානොව ජාතවෙදො පරිනිබ්බාතීති අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි, ධම්මනෙත්තිඨපනමෙව කරොන්තො; න තු ඉමාය දෙසනාය මග්ගං වා ඵලං වා උප්පාදෙසි, ඛීණාසවස්ස දෙසිතත්තාති.

නීලාදිභෙදං ආරම්මණං සඤ්ජානාතීති **සඤ්ඤා**. සා සඤ්ජානනලක්ඛණා පච්චාභිඤ්ඤාණරසා. චතුභූමිකසඤ්ඤා හි නොසඤ්ජානනලක්ඛණා නාම නත්ථි, සබ්බා සඤ්ජානනලක්ඛණාව. යා පනෙත්ථ අභිඤ්ඤාණෙන සඤ්ජානාති, සා පච්චාභිඤ්ඤාණරසා නාම හොති. තස්සා වඩ්ඪකිස්ස දාරුම්හි අභිඤ්ඤාණං කත්වා පුන තෙන අභිඤ්ඤාණෙන තං පච්චාභිජානනකාලෙ, පුරිසස්ස කාළතිලකාදිඅභිඤ්ඤාණං සල්ලක්ඛෙත්වා පුන තෙන අභිඤ්ඤාණෙන ''අසුකො නාම එසො''ති තස්ස පච්චාභිජානනකාලෙ, රඤ්ඤො පිළන්ධනගොපකභණ්ඩාගාරිකස්ස තස්මිං තස්මිං පිළන්ධනෙ නාමපණ්ණකං බන්ධිත්වා ''අසුකං පිළන්ධනං නාම ආහරා''ති වුත්තෙ දීපං ජාලෙත්වා සාරගබ්භං පවිසිත්වා පණ්ණං වාචෙත්වා තස්ස තස්සෙව පිළන්ධනස්ස ආහරණකාලෙ ච පවත්ති වෙදිතබ්බා.

අපරො නයො – සබ්බසඞ්ගාහිකවසෙන හි සඤ්ජානනලක්ඛණා සඤ්ඤා, පුනසඤ්ජානනපච්චයනිමිත්තකරණරසා දාරුආදීසු තච්ඡකාදයො විය, යථාගහිතනිමිත්තවසෙන අභිනිවෙසකරණපච්චුපට්ඨානා හත්ථිදස්සකඅන්ධා විය, ආරම්මණෙ අනොගාළ්හවුත්තිතාය අචිරට්ඨානපච්චුපට්ඨානා වා විජ්ජු විය, යථාඋපට්ඨිතවිසයපදට්ඨානා තිණපුරිසකෙසු මිගපොතකානං පුරිසාති උප්පන්නසඤ්ඤා විය. යා පනෙත්ථ ඤාණසම්පයුත්තා හොති, සා ඤාණමෙව අනුවත්තති, සසම්භාරපථවීආදීසු සෙසධම්මා පථවීආදීනි වියාති වෙදිතබ්බා.

කාමපටිසඤ්ඤුත්තා සඤ්ඤා **කාමසඤ්ඤා**. බ්‍යාපාදපටිසඤ්ඤුත්තා සඤ්ඤා **බ්‍යාපාදසඤ්ඤා**. විහිංසාපටිසඤ්ඤුත්තා සඤ්ඤා **විහිංසාසඤ්ඤා** . තෙසු ද්වෙ සත්තෙසුපි සඞ්ඛාරෙසුපි උප්පජ්ජන්ති. කාමසඤ්ඤා හි පියෙ මනාපෙ සත්තෙ වා සඞ්ඛාරෙ වා විතක්කෙන්තස්ස උප්පජ්ජති. බ්‍යාපාදසඤ්ඤා අප්පියෙ අමනාපෙ සත්තෙ වා සඞ්ඛාරෙ වා කුජ්ඣිත්වා ඔලොකනකාලතො පට්ඨාය යාව විනාසනා උප්පජ්ජති. විහිංසාසඤ්ඤා සඞ්ඛාරෙසු න උප්පජ්ජති. සඞ්ඛාරො හි දුක්ඛාපෙතබ්බො නාම නත්ථි. ''ඉමෙ සත්තා හඤ්ඤන්තු වා, උච්ඡිජ්ජන්තු වා, විනස්සන්තු වා, මා වා අහෙසු''න්ති චින්තනකාලෙ පන සත්තෙසු උප්පජ්ජති. නෙක්ඛම්මපටිසඤ්ඤුත්තා සඤ්ඤා **නෙක්ඛම්මසඤ්ඤා**, සා අසුභපුබ්බභාගෙ කාමාවචරා හොති, අසුභඣානෙ රූපාවචරා, තං ඣානං පාදකං කත්වා උප්පන්නමග්ගඵලකාලෙ ලොකුත්තරා. අබ්‍යාපාදපටිසඤ්ඤුත්තා සඤ්ඤා **අබ්‍යාපාදසඤ්ඤා**, සා මෙත්තාපුබ්බභාගෙ කාමාවචරා හොති, මෙත්තාඣානෙ රූපාවචරා, තං ඣානං පාදකං කත්වා උප්පන්නමග්ගඵලකාලෙ ලොකුත්තරා. අවිහිංසාපටිසඤ්ඤුත්තා සඤ්ඤා **අවිහිංසාසඤ්ඤා**, සා කරුණාපුබ්බභාගෙ කාමාවචරා, කරුණාඣානෙ රූපාවචරා, තං ඣානං පාදකං කත්වා උප්පන්නමග්ගඵලකාලෙ ලොකුත්තරා. යදා අලොභො සීසං හොති, තදා ඉතරෙ ද්වෙ තදන්වායිකා භවන්ති. යදා මෙත්තා සීසං හොති, තදා ඉතරෙ ද්වෙ තදන්වායිකා භවන්ති. යදා කරුණා සීසං හොති, තදා ඉතරෙ ද්වෙ තදන්වායිකා භවන්ති. රූපාරම්මණං ආරබ්භ උප්පන්නා සඤ්ඤා **රූපසඤ්ඤා**. **සද්දසඤ්ඤාදීසුපි** එසෙව නයො. ඉදං තස්සායෙව ආරම්මණතො නාමං. ආරම්මණානං වුත්තත්තා චක්ඛුසම්ඵස්සජාදිවත්ථූනිපි වුත්තානෙව හොන්ති.

යා එවරූපා සඤ්ඤාති අඤ්ඤාපි ''පටිඝසම්ඵස්සජා සඤ්ඤා අධිවචනසම්ඵස්සජා සඤ්ඤා''ති එවමාදිකා වෙදිතබ්බා. තත්ථ අධිවචනසම්ඵස්සජා සඤ්ඤාතිපි පරියායෙන ඡද්වාරිකායෙව . තයො හි අරූපිනො ඛන්ධා සයං පිට්ඨිවට්ටකා හුත්වා අත්තනා සහජාතසඤ්ඤාය ''අධිවචනසම්ඵස්සජා සඤ්ඤා''ති නාමං කරොන්ති, නිප්පරියායෙන පන පටිඝසම්ඵස්සජා සඤ්ඤා නාම පඤ්චද්වාරිකා සඤ්ඤා, අධිවචනසම්ඵස්සජා සඤ්ඤා නාම මනොද්වාරිකා සඤ්ඤා. එතා අතිරෙකසඤ්ඤා පරිග්ගහිතාති වෙදිතබ්බා.

සඤ්ඤාති සභාවනාමං. **සඤ්ජානනාති** සඤ්ජානනාකාරො. **සඤ්ජානිතත්තන්ති** සඤ්ජානිතභාවො.

අවිජ්ජොඝන්ති පූරෙතුං අයුත්තට්ඨෙන කායදුච්චරිතාදි අවින්දියං නාම, අලද්ධබ්බන්ති අත්ථො. තං අවින්දියං වින්දතීති අවිජ්ජා. තබ්බිපරීතතො කායසුචරිතාදි වින්දියං නාම, තං වින්දියං න වින්දතීති අවිජ්ජා. ඛන්ධානං රාසට්ඨං, ආයතනානං ආයතනට්ඨං, ධාතූනං සුඤ්ඤට්ඨං, ඉන්ද්‍රියානං අධිපතියට්ඨං, සච්චානං තථට්ඨං අවිදිතං කරොතීතිපි අවිජ්ජා. දුක්ඛාදීනං පීළනාදිවසෙන වුත්තං චතුබ්බිධං අත්ථං අවිදිතං කරොතීතිපි අවිජ්ජා. අන්තවිරහිතෙ සංසාරෙ යොනිගතිභවවිඤ්ඤාණට්ඨිතිසත්තාවාසෙසු සත්තෙ ජවාපෙතීති අවිජ්ජා. පරමත්ථතො අවිජ්ජමානෙසු ඉත්ථිපුරිසාදීසු ජවති, විජ්ජමානෙසු ඛන්ධාදීසු න ජවතීති අවිජ්ජා. අපි ච චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං වත්ථාරම්මණානං පටිච්චසමුප්පාදපටිච්චසමුප්පන්නානඤ්ච ධම්මානං ඡාදනතොපි අවිජ්ජා, තං අවිජ්ජොඝං. කාමොඝවසෙන **උත්තරෙය්‍ය**. භවොඝවසෙන **පතරෙය්‍ය**. දිට්ඨොඝවසෙන **සමතික්කමෙය්‍ය**. අවිජ්ජොඝවසෙන **වීතිවත්තෙය්‍ය**. අථ වා සොතාපත්තිමග්ගෙන පහානවසෙන **උත්තරෙය්‍ය**. සකදාගාමිමග්ගෙන පහානවසෙන **පතරෙය්‍ය**. අනාගාමිමග්ගෙන පහානවසෙන **සමතික්කමෙය්‍ය**. අරහත්තමග්ගෙන පහානවසෙන **වීතිවත්තෙය්‍ය**. අථ වා **‘‘තරෙය්‍යාදිපදඤ්චපදං** තදඞ්ගාදිපඤ්චපහානෙන යොජෙතබ්බ’’න්ති කෙචි වදන්ති.

‘‘මොනං වුච්චති ඤාණ’’න්ති වත්වා තං පභෙදතො දස්සෙතුං **‘‘යා පඤ්ඤා පජානනා’’**තිආදිමාහ. තං වුත්තනයමෙව ඨපෙත්වා ‘‘අමොහො ධම්මවිචයො’’ති පදං. **අමොහො** කුසලෙසු ධම්මෙසු අභාවනාය පටිපක්ඛො භාවනාහෙතු. අමොහෙන අවිපරීතං ගණ්හාති මූළ්හස්ස විපරීතග්ගහණතො. අමොහෙන යාථාවං යාථාවතො ධාරෙන්තො යථාසභාවෙ පවත්තති. මූළ්හො හි ‘‘තච්ඡං අතච්ඡං, අතච්ඡඤ්ච තච්ඡ’’න්ති ගණ්හාති; තථා ඉච්ඡිතාලාභදුක්ඛං න හොති. අමූළ්හස්ස ‘‘තං කුතෙත්ථ ලබ්භා’’ති එවමාදිපච්චවෙක්ඛණසම්භවතො මරණදුක්ඛං න හොති. සම්මොහමරණඤ්හි දුක්ඛං, න ච තං අමූළ්හස්ස හොති. පබ්බජිතානං සුඛසංවාසො හොති, තිරච්ඡානයොනියං නිබ්බත්ති න හොති. මොහෙන හි නිච්චසම්මූළ්හා තිරච්ඡානයොනිං උපපජ්ජන්ති . මොහපටිපක්ඛො ච අමොහො මොහවසෙන අමජ්ඣත්තභාවස්ස අභාවකරො. අමොහෙන අවිහිංසාසඤ්ඤා ධාතුසඤ්ඤා මජ්ඣිමාය පටිපත්තියා පටිපජ්ජනං, පච්ඡිමගන්ථද්වයස්ස පභෙදනඤ්ච හොති. පච්ඡිමානි ද්වෙ සතිපට්ඨානානි තස්සෙව ආනුභාවෙන ඉජ්ඣන්ති. අමොහො දීඝායුකතාය පච්චයො හොති. අමූළ්හො හි හිතාහිතං ඤත්වා අහිතං පරිවජ්ජෙන්තො හිතඤ්ච පටිසෙවමානො දීඝායුකො හොති, අත්තසම්පත්තියා අපරිහීනො හොති. අමූළ්හො හි අත්තනො හිතමෙව කරොන්තො අත්තානං සම්පාදෙති. අරියවිහාරස්ස පච්චයො හොති, උදාසිනපක්ඛෙසු නිබ්බුතො හොති අමූළ්හස්ස සබ්බාභිසඞ්ගතාය අභාවතො. අමොහෙන අනත්තදස්සනං හොති. අසම්මූළ්හො හි යාථාවගහණකුසලො අපරිණායකං ඛන්ධපඤ්චකං අපරිණායකතො බුජ්ඣති. යථා ච එතෙන අනත්තදස්සනං, එවං අත්තදස්සනං මොහෙන. කො හි නාම අත්තසුඤ්ඤතං බුජ්ඣිත්වා පුන සම්මොහං ආපජ්ජෙය්‍යාති.

තෙන ඤාණෙන සමන්නාගතොති එතෙන වුත්තප්පකාරෙන ඤාණෙන සමඞ්ගීභූතො සෙක්ඛාදයො මුනි. **මොනප්පත්තොති** පටිලද්ධඤාණො මුනිභාවං පත්තො. **තීණීති** ගණනපරිච්ඡෙදො. **මොනෙය්‍යානීති** මුනිභාවකරා මොනෙය්‍යකරා පටිපදා ධම්මා. **කායමොනෙය්‍යන්ති**ආදීසු විඤ්ඤත්තිකායරූපකායවසෙන පඤ්ඤාපෙතබ්බං **කායමොනෙය්‍යං**. විඤ්ඤත්තිවාචාසද්දවාචාවසෙන පඤ්ඤාපෙතබ්බං **වචීමොනෙය්‍යං**. මනොද්වාරිකචිත්තාදිවසෙන පඤ්ඤාපෙතබ්බං **මනොමොනෙය්‍යං. තිවිධකායදුච්චරිතානං පහානන්ති** පාණාතිපාතාදිවිධානං කායතො පවත්තානං දුට්ඨු චරිතානං පජහනං. **කායසුචරිතන්ති** කායතො පවත්තං සුට්ඨු චරිතං. **කායාරම්මණෙ ඤාණන්ති** කායං ආරම්මණං කත්වා අනිච්චාදිවසෙන පවත්තං කායාරම්මණෙ ඤාණං. **කායපරිඤ්ඤාති** කායං ඤාතතීරණප්පහානපරිඤ්ඤාහි ජානනවසෙන පවත්තං ඤාණං. **පරිඤ්ඤාසහගතො මග්ගොති** අජ්ඣත්තිකං කායං සම්මසිත්වා උප්පාදිතමග්ගො පරිඤ්ඤාසහගතො. **කායෙ ඡන්දරාගස්ස පහානන්ති** කායෙ තණ්හාඡන්දරාගස්ස පජහනං. **කායසඞ්ඛාරනිරොධොති** අස්සාසපස්සාසානං නිරොධො ආවරණො, චතුත්ථජ්ඣානසමාපත්තිසමාපජ්ජනං. **වචීසඞ්ඛාරනිරොධොති** විතක්කවිචාරානං නිරොධො ආවරණො, දුතියජ්ඣානසමාපත්තිසමාපජ්ජනං. **චිත්තසඞ්ඛාරනිරොධොති** සඤ්ඤාවෙදනානං නිරොධො ආවරණො, සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධසමාපත්තිසමාපජ්ජනං.

පඨමගාථාය **කායමුනින්ති**ආදීසු කායදුච්චරිතප්පහානවසෙන **කායමුනි**. වචීදුච්චරිතප්පහානවසෙන **වාචාමුනි**. මනොදුච්චරිතප්පහානවසෙන **මනොමුනි**. සබ්බාකුසලප්පහානවසෙන **අනාසවමුනි. මොනෙය්‍යසම්පන්නන්ති** ජානිතබ්බං ජානිත්වා ඵලෙ ඨිතත්තා මොනෙය්‍යසම්පන්නං. **ආහු සබ්බප්පහායිනන්ති** සබ්බකිලෙසෙ පජහිත්වා ඨිතත්තා සබ්බප්පහායිනං කථයන්ති.

දුතියගාථාය **නින්හාතපාපකන්ති** යො අජ්ඣත්තබහිද්ධසඞ්ඛාතෙ සබ්බස්මිම්පි ආයතනෙ අජ්ඣත්තබහිද්ධාරම්මණවසෙන උප්පත්තිරහානි සබ්බපාපකානි මග්ගඤාණෙන නින්හාය ධොවිත්වා ඨිතත්තා නින්හාතපාපකං ආහූති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො. අගාරමජ්ඣෙ වසන්තා **අගාරමුනිනො**. පබ්බජ්ජූපගතා **අනගාරමුනිනො**. තත්ථ සෙක්ඛා **සෙක්ඛමුනිනො**. අරහන්තො **අසෙක්ඛමුනිනො**. පච්චෙකබුද්ධා **පච්චෙකමුනිනො**. සම්මාසම්බුද්ධා **මුනිමුනිනො.**

පුන කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡාවසෙන **‘‘කතමෙ අගාරමුනිනො’’**ති ආහ. **අගාරිකාති** කසිගොරක්ඛාදිඅගාරිකකම්මෙ නියුත්තා. **දිට්ඨපදාති** දිට්ඨනිබ්බානා . **විඤ්ඤාතසාසනාති** විඤ්ඤාතං සික්ඛත්තයසාසනං එතෙසන්ති විඤ්ඤාතසාසනා. **අනගාරාති** කසිගොරක්ඛාදිඅගාරියකම්මං එතෙසං නත්ථීති පබ්බජිතා ‘‘අනගාරා’’ති වුච්චන්ති. **සත්ත සෙක්ඛාති**

සොතාපන්නාදයො සත්ත. තීසු සික්ඛාසු සික්ඛන්තීති සෙක්ඛා. අරහන්තො න සික්ඛන්තීති අසෙක්ඛා. තං තං කාරණං පටිච්ච එකකාව අනාචරියකාව චතුසච්චං බුජ්ඣිතවන්තොති **පච්චෙකබුද්ධා පච්චෙකමුනිනො**.

මුනිමුනිනො වුච්චන්ති තථාගතාති එත්ථ අට්ඨහි කාරණෙහි භගවා තථාගතො – තථා ආගතොති තථාගතො, තථා ගතොති තථාගතො, තථලක්ඛණං ආගතොති තථාගතො, තථධම්මෙ යාථාවතො අභිසම්බුද්ධොති තථාගතො, තථදස්සිතාය තථාගතො, තථවාදිතාය තථාගතො, තථාකාරිතාය තථාගතො, අභිභවනට්ඨෙන තථාගතොති.

කථං භගවා **තථා ආගතොති තථාගතො**? යථා සබ්බලොකහිතාය උස්සුක්කමාපන්නා පුරිමකා සම්මාසම්බුද්ධා ආගතා. කිං වුත්තං හොති? යෙනාභිනීහාරෙන පුරිමකා භගවන්තො ආගතා, තෙනෙව අම්හාකම්පි භගවා ආගතො. අථ වා යථා පුරිමකා භගවන්තො දානසීලනෙක්ඛම්මපඤ්ඤාවීරියඛන්තිසච්චාධිට්ඨානමෙත්තුපෙක්ඛාසඞ්ඛාතා දස පාරමියො දස උපපාරමියො දස පරමත්ථපාරමියොති සමතිංසපාරමියො පූරෙත්වා අඞ්ගපරිච්චාගං නයනධනරජ්ජපුත්තදාරපරිච්චාගන්ති ඉමෙ පඤ්ච මහාපරිච්චාගෙ පරිච්චජිත්වා පුබ්බයොගපුබ්බචරියධම්මක්ඛානඤාතත්ථචරියාදයො පූරෙත්වා බුද්ධිචරියාය කොටිං පත්වා ආගතා, තථා අම්හාකම්පි භගවා ආගතො. යථා ච පුරිමකා භගවන්තො චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ, චත්තාරො සම්මප්පධානෙ, චත්තාරො ඉද්ධිපාදෙ, පඤ්චින්ද්‍රියානි, පඤ්ච බලානි, සත්ත බොජ්ඣඞ්ගෙ, අරියං අට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං භාවෙත්වා පූරෙත්වා ආගතා, තථා අම්හාකම්පි භගවා ආගතො. එවං තථා ආගතොති තථාගතො.

> ‘‘යථා ච දීපඞ්කරබුද්ධආදයො, සබ්බඤ්ඤුභාවං මුනයො ඉධාගතා;
> තථා අයං සක්‍යමුනීපි ආගතො, තථාගතො වුච්චති තෙන චක්ඛුමා’’ති.

කථං **තථා ගතොති තථාගතො**? යථා සම්පතිජාතා පුරිමකා භගවන්තො ගතා. කථඤ්ච තෙ ගතා? තෙ හි සම්පතිජාතා සමෙහි පාදෙහි පථවියං පතිට්ඨාය උත්තරාභිමුඛා සත්තපදවීතිහාරෙන ගතා. යථාහ –

> ‘‘සම්පතිජාතො, ආනන්ද, බොධිසත්තො සමෙහි පාදෙහි පථවියං පතිට්ඨහිත්වා උත්තරාභිමුඛො සත්තපදවීතිහාරෙන ගච්ඡති, සෙතම්හි ඡත්තෙ අනුධාරියමානෙ සබ්බා ච දිසා අනුවිලොකෙති, ආසභිඤ්ච වාචං භාසති – ‘අග්ගොහමස්මි ලොකස්ස, ජෙට්ඨොහමස්මි ලොකස්ස, සෙට්ඨොහමස්මි ලොකස්ස, අයමන්තිමා ජාති, නත්ථි දානි පුනබ්භවො’’’ති (දී. නි. 2.31; ම. නි. 3.207).

තඤ්චස්ස ගමනං තථං අහොසි අවිතථං අනෙකෙසං විසෙසාධිගමානං පුබ්බනිමිත්තභාවෙන. යඤ්හි සො සම්පතිජාතො සමෙහි පාදෙහි පතිට්ඨාති, ඉදමස්ස චතුරිද්ධිපාදපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං. උත්තරමුඛභාවො පනස්ස සබ්බලොකුත්තරභාවස්ස පුබ්බනිමිත්තං. සත්තපදවීතිහාරො සත්තබොජ්ඣඞ්ගරතනපටිලාභස්ස. ‘‘සුවණ්ණදණ්ඩා වීතිපතන්ති චාමරා’’ති (සු. නි. 693) එත්ථ වුත්තචාමරුක්ඛෙපො පන සබ්බතිත්ථියනිම්මදනස්ස. සෙතච්ඡත්තධාරණං අරහත්තවිමුත්තිවරවිමලසෙතච්ඡත්තපටිලාභස්ස. සබ්බදිසානුවිලොකනං සබ්බඤ්ඤුතානාවරණඤාණපටිලාභස්ස. ආසභිවාචාභාසනං පන අප්පටිවත්තියවරධම්මචක්කපවත්තනස්ස පුබ්බනිමිත්තං. තථා අයං භගවාපි ගතො. තඤ්චස්ස ගමනං තථං අහොසි අවිතථං තෙසංයෙව විසෙසාධිගමානං පුබ්බනිමිත්තභාවෙන. තෙනාහු පොරාණා –

> ‘‘මුහුත්තජාතොව ගවම්පතී යථා, සමෙහි පාදෙහි ඵුසී වසුන්ධරං;
> සො වික්කමී සත්ත පදානි ගොතමො, සෙතඤ්ච ඡත්තං අනුධාරයුං මරූ.
>
> ‘‘ගන්ත්වාන සො සත්ත පදානි ගොතමො, දිසා විලොකෙසි සමා සමන්තතො;
> අට්ඨඞ්ගුපෙතං ගිරමබ්භුදීරයි, සීහො යථා පබ්බතමුද්ධනිට්ඨිතො’’ති. (පටි. ම. අට්ඨ. 1.1.37; ඉතිවු. අට්ඨ. 38);

එවං තථා ගතොති තථාගතො.

අථ වා යථා පුරිමකා භගවන්තො, අයම්පි භගවා තථෙව නෙක්ඛම්මෙන කාමච්ඡන්දං…පෙ…. පඨමජ්ඣානෙන නීවරණෙ…පෙ…. අනිච්චානුපස්සනාය නිච්චසඤ්ඤං…පෙ…. අරහත්තමග්ගෙන සබ්බකිලෙසෙ පහාය ගතො, එවම්පි තථා ගතොති තථාගතො.

කථං **තථලක්ඛණං ආගතොති තථාගතො**? පථවීධාතුයා කක්ඛළත්තලක්ඛණං තථං අවිතථං, ආපොධාතුයා පග්ඝරණලක්ඛණං, තෙජොධාතුයා උණ්හත්තලක්ඛණං, වායොධාතුයා විත්ථම්භනලක්ඛණං, ආකාසධාතුයා අසම්ඵුට්ඨලක්ඛණං, විඤ්ඤාණධාතුයා විජානනලක්ඛණං.

රූපස්ස රුප්පනලක්ඛණං, වෙදනාය වෙදයිතලක්ඛණං, සඤ්ඤාය සඤ්ජානනලක්ඛණං, සඞ්ඛාරානං අභිසඞ්ඛරණලක්ඛණං, විඤ්ඤාණස්ස විජානනලක්ඛණං.

විතක්කස්ස අභිනිරොපනලක්ඛණං, විචාරස්ස අනුමජ්ජනලක්ඛණං, පීතියා ඵරණලක්ඛණං, සුඛස්ස සාතලක්ඛණං, චිත්තෙකග්ගතාය අවික්ඛෙපලක්ඛණං, ඵස්සස්ස ඵුසනලක්ඛණං.

සද්ධින්ද්‍රියස්ස අධිමොක්ඛලක්ඛණං, වීරියින්ද්‍රියස්ස පග්ගහලක්ඛණං, සතින්ද්‍රියස්ස උපට්ඨානලක්ඛණං, සමාධින්ද්‍රියස්ස අවික්ඛෙපලක්ඛණං, පඤ්ඤින්ද්‍රියස්ස පජානනලක්ඛණං.

සද්ධාබලස්ස අස්සද්ධියෙ අකම්පියලක්ඛණං, වීරියබලස්ස කොසජ්ජෙ, සතිබලස්ස මුට්ඨස්සච්චෙ, සමාධිබලස්ස උද්ධච්චෙ, පඤ්ඤාබලස්ස අවිජ්ජාය අකම්පියලක්ඛණං.

සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උපට්ඨානලක්ඛණං, ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස පවිචයලක්ඛණං, වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස පග්ගහලක්ඛණං, පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස ඵරණලක්ඛණං, පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උපසමලක්ඛණං, සමාධිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස අවික්ඛෙපලක්ඛණං, උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස පටිසඞ්ඛානලක්ඛණං.

සම්මාදිට්ඨියා දස්සනලක්ඛණං, සම්මාසඞ්කප්පස්ස අභිනිරොපනලක්ඛණං, සම්මාවාචාය පරිග්ගහලක්ඛණං, සම්මාකම්මන්තස්ස සමුට්ඨානලක්ඛණං, සම්මාආජීවස්ස වොදානලක්ඛණං, සම්මාවායාමස්ස පග්ගහලක්ඛණං, සම්මාසතියා උපට්ඨානලක්ඛණං, සම්මාසමාධිස්ස අවික්ඛෙපලක්ඛණං.

අවිජ්ජාය අඤ්ඤාණලක්ඛණං, සඞ්ඛාරානං චෙතනාලක්ඛණං, විඤ්ඤාණස්ස විජානනලක්ඛණං, නාමස්ස නමනලක්ඛණං, රූපස්ස රුප්පනලක්ඛණං, සළායතනස්ස ආයතනලක්ඛණං, ඵස්සස්ස ඵුසනලක්ඛණං, වෙදනාය වෙදයිතලක්ඛණං, තණ්හාය හෙතුලක්ඛණං, උපාදානස්ස ගහණලක්ඛණං, භවස්ස ආයූහනලක්ඛණං, ජාතියා නිබ්බත්තිලක්ඛණං, ජරාය ජීරණලක්ඛණං, මරණස්ස චුතිලක්ඛණං.

ධාතූනං සුඤ්ඤතලක්ඛණං, ආයතනානං ආයතනලක්ඛණං, සතිපට්ඨානානං උපට්ඨානලක්ඛණං, සම්මප්පධානානං පදහනලක්ඛණං, ඉද්ධිපාදානං ඉජ්ඣනලක්ඛණං, ඉන්ද්‍රියානං අධිපතිලක්ඛණං, බලානං අකම්පියලක්ඛණං, බොජ්ඣඞ්ගානං නිය්‍යානලක්ඛණං, මග්ගස්ස හෙතුලක්ඛණං.

සච්චානං තථලක්ඛණං, සමථස්ස අවික්ඛෙපලක්ඛණං, විපස්සනාය අනුපස්සනාලක්ඛණං, සමථවිපස්සනානං එකරසලක්ඛණං, යුගනද්ධානං අනතිවත්තනලක්ඛණං.

සීලවිසුද්ධියා සංවරණලක්ඛණං, චිත්තවිසුද්ධියා අවික්ඛෙපලක්ඛණං, දිට්ඨිවිසුද්ධියා දස්සනලක්ඛණං, ඛයෙ ඤාණස්ස සමුච්ඡෙදලක්ඛණං, අනුප්පාදෙ ඤාණස්ස පස්සද්ධිලක්ඛණං, ඡන්දස්ස මූලලක්ඛණං.

මනසිකාරස්ස සමුට්ඨානලක්ඛණං, ඵස්සස්ස සමොධානලක්ඛණං, වෙදනාය සමොසරණලක්ඛණං, සමාධිස්ස පමුඛලක්ඛණං, සතියා ආධිපතෙය්‍යලක්ඛණං, පඤ්ඤාය තතුත්තරියලක්ඛණං, විමුත්තියා සාරලක්ඛණං, අමතොගධස්ස නිබ්බානස්ස පරියොසානලක්ඛණං තථං අවිතථං, එතං තථලක්ඛණං ඤාණගතියා ආගතො අවිරජ්ඣිත්වා පත්තො අනුප්පත්තොති තථාගතො. එවං තථලක්ඛණං ආගතොති තථාගතො.

කථං **තථධම්මෙ යාථාවතො අභිසම්බුද්ධොති තථාගතො?** තථධම්මා නාම චත්තාරි අරියසච්චානි. යථාහ –

> ‘‘චත්තාරිමානි, භික්ඛවෙ, තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානි. කතමානි චත්තාරි? ‘ඉදං දුක්ඛ’න්ති, භික්ඛවෙ, තථමෙතං අවිතථමෙතං අනඤ්ඤථමෙත’’න්ති විත්ථාරො (සං. නි. 5.1090).

තානි ච භගවා අභිසම්බුද්ධොති තථානං අභිසම්බුද්ධත්තා තථාගතොති වුච්චති. අභිසම්බුද්ධත්ථො හි එත්ථ ගතසද්දො.

අපි ච ජරාමරණස්ස ජාතිපච්චයසම්භූතසමුදාගතට්ඨො තථො අවිතථො අනඤ්ඤථො…පෙ…. සඞ්ඛාරානං අවිජ්ජාපච්චයසම්භූතසමුදාගතට්ඨො තථො අවිතථො අනඤ්ඤථො. තථා අවිජ්ජාය සඞ්ඛාරානං පච්චයට්ඨො…පෙ…. ජාතියා ජරාමරණස්ස පච්චයට්ඨො තථො අවිතථො අනඤ්ඤථො. තං සබ්බං භගවා අභිසම්බුද්ධො, තස්සාපි තථානං අභිසම්බුද්ධත්තා තථාගතො. එවං තථධම්මෙ යාථාවතො අභිසම්බුද්ධොති තථාගතො.

කථං **තථදස්සිතාය තථාගතො?** භගවා යං සදෙවකෙ ලොකෙ…පෙ…. සදෙවමනුස්සාය පජාය අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු අපරිමාණානං සත්තානං චක්ඛුද්වාරෙ ආපාථං ආගච්ඡන්තං රූපාරම්මණං නාම අත්ථි, තං සබ්බාකාරෙන ජානාති පස්සති. එවං ජානතා පස්සතා ච තෙන තං ඉට්ඨානිට්ඨාදිවසෙන වා දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාතෙසු ලබ්භමානකපදවසෙන වා ‘‘කතමං තං රූපං රූපායතනං? යං රූපං චතුන්නං මහාභූතානං උපාදාය වණ්ණනිභා සනිදස්සනං සප්පටිඝං නීලං පීතක’’න්තිආදිනා (ධ. ස. 616) නයෙන අනෙකෙහි නාමෙහි තෙරසහි වාරෙහි ද්විපඤ්ඤාසාය නයෙහි විභජ්ජමානං තථමෙව හොති, විතථං නත්ථි. එස නයො සොතද්වාරාදීසුපි ආපාථමාගච්ඡන්තෙසු සද්දාදීසු. වුත්තම්පි චෙතං භගවතා –

‘‘යං, භික්ඛවෙ, සදෙවකස්ස ලොකස්ස…පෙ…. සදෙවමනුස්සාය පජාය දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤාතං පත්තං පරියෙසිතං අනුවිචරිතං මනසා, තමහං ජානාමි…පෙ…. තමහං අබ්භඤ්ඤාසිං. තං තථාගතස්ස විදිතං, තං තථාගතො න උපට්ඨාසී’’ති (අ. නි. 4.24).

එවං තථදස්සිතාය තථාගතො. තත්ථ තථදස්සීඅත්ථෙ තථාගතොති පදසම්භවො වෙදිතබ්බො.

කථං **තථවාදිතාය තථාගතො**? යං රත්තිං භගවා බොධිමණ්ඩෙ අපරාජිතපල්ලඞ්කෙ නිසින්නො චතුන්නං මාරානං මත්ථකං මද්දිත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො, යඤ්ච රත්තිං යමකසාලානමන්තරෙ අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායි, එත්ථන්තරෙ පඤ්චචත්තාලීසවස්සපරිමාණෙ කාලෙ පඨමබොධියම්පි මජ්ඣිමබොධියම්පි පච්ඡිමබොධියම්පි යං භගවතා භාසිතං සුත්තං ගෙය්‍යං…පෙ…. වෙදල්ලං. සබ්බං තං අත්ථතො බ්‍යඤ්ජනතො ච අනුපවජ්ජං අනූනමනධිකං සබ්බාකාරපරිපුණ්ණං රාගමදනිම්මදනං දොසමොහමදනිම්මදනං, නත්ථි තත්ථ වාලග්ගමත්තම්පි පක්ඛලිතං, සබ්බං තං එකමුද්දිකාය ලඤ්ඡිතං විය, එකනාළියා මිතං විය, එකතුලාය තුලිතං විය ච තථමෙව හොති අවිතථං අනඤ්ඤථං. යථාහ –

‘‘යඤ්ච, චුන්ද, රත්තිං තථාගතො අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුජ්ඣති, යඤ්ච රත්තිං අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායති, යං එතස්මිං අන්තරෙ භාසති ලපති නිද්දිසති, සබ්බං තං තථෙව හොති නො අඤ්ඤථා, තස්මා ‘තථාගතො’ති වුච්චතී’’ති (දී. නි. 3.188).

ගදඅත්ථො හි එත්ථ ගතසද්දො. එවං තථවාදිතාය තථාගතො.

අපි ච ආගදනං ආගදො, වචනන්ති අත්ථො. තථො අවිපරීතො ආගදො අස්සාති දකාරස්ස තකාරං කත්වා තථාගතොති එවමෙතස්මිං අත්ථෙ පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා.

කථං **තථාකාරිතාය තථාගතො**? භගවතො හි වාචාය කායො අනුලොමෙති, කායස්සාපි වාචා. තස්මා යථාවාදී තථාකාරී, යථාකාරී තථාවාදී ච හොති. එවංභූතස්ස චස්ස යථා වාචා , කායොපි තථා ගතො පවත්තොති අත්ථො. යථා ච කායො, වාචාපි තථා ගතා පවත්තාති තථාගතො. තෙනෙවාහ – ‘‘යථාවාදී, භික්ඛවෙ, තථාගතො තථාකාරී, යථාකාරී තථාවාදී. ඉති යථාවාදී තථාකාරී, යථාකාරී තථාවාදී. ‘තස්මා තථාගතො’ති වුච්චතී’’ති (අ. නි. 4.23). එවං තථාකාරිතාය තථාගතො.

කථං **අභිභවනට්ඨෙන තථාගතො**? උපරි භවග්ගං හෙට්ඨා අවීචිං පරියන්තං කත්වා තිරියං අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු සබ්බසත්තෙ අභිභවති සීලෙන සමාධිනා පඤ්ඤාය විමුත්තියා විමුත්තිඤාණදස්සනෙන, න තස්ස තුලා වා පමාණං වා අත්ථි, අථ ඛො අතුලො අප්පමෙය්‍යො අනුත්තරො රාජාතිරාජා දෙවානං අතිදෙවො සක්කානං අතිසක්කො බ්‍රහ්මානං අතිබ්‍රහ්මා. තෙනාහ –

‘‘සදෙවකෙ , භික්ඛවෙ, ලොකෙ…පෙ…. සදෙවමනුස්සාය පජාය තථාගතො අභිභූ අනභිභූතො අඤ්ඤදත්ථුදසො වසවත්තී, තස්මා ‘තථාගතො’ති වුච්චතී’’ති (අ. නි. 4.23).

තත්ථෙවං පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා – අගදො විය අගදො. කො පනෙස? දෙසනාවිලාසො චෙව පුඤ්ඤුස්සයො ච. තෙන හෙස මහානුභාවො භිසක්කො දිබ්බාගදෙන සප්පෙ විය සබ්බපරප්පවාදිනො සදෙවකඤ්ච ලොකං අභිභවති. ඉති සබ්බලොකාභිභවනෙ තථො අවිපරීතො දෙසනාවිලාසමයො චෙව පුඤ්ඤමයො ච අගදො අස්සාති දකාරස්ස තකාරං කත්වා තථාගතොති වෙදිතබ්බො. එවං අභිභවනට්ඨෙන තථාගතො.

අපි ච තථාය ගතොතිපි තථාගතො, තථං ගතොතිපි තථාගතො. **ගතොති** අවගතො, අතීතො පත්තො පටිපන්නොති අත්ථො. තත්ථ සකලං ලොකං තීරණපරිඤ්ඤාය තථාය ගතො අවගතොති තථාගතො, ලොකසමුදයං පහානපරිඤ්ඤාය තථාය ගතො අතීතොති තථාගතො, ලොකනිරොධං සච්ඡිකිරියාය තථාය ගතො පත්තොති තථාගතො, ලොකනිරොධගාමිනිං පටිපදං තථං ගතො පටිපන්නොති තථාගතො. තෙන යං වුත්තං භගවතා –

‘‘ලොකො, භික්ඛවෙ, තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධො, ලොකස්මා තථාගතො විසංයුත්තො. ලොකසමුදයො, භික්ඛවෙ, තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධො, ලොකසමුදයො තථාගතස්ස පහීනො. ලොකනිරොධො, භික්ඛවෙ, තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධො, ලොකනිරොධො තථාගතස්ස සච්ඡිකතො. ලොකනිරොධගාමිනී පටිපදා, භික්ඛවෙ, තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධා, ලොකනිරොධගාමිනී පටිපදා තථාගතස්ස භාවිතා. යං, භික්ඛවෙ, සදෙවකස්ස ලොකස්ස…පෙ…. අනුවිචරිතං මනසා, සබ්බං තං තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධං. තස්මා ‘තථාගතො’ති වුච්චතී’’ති (අ. නි. 4.23).

තස්ස එවම්පි අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉදම්පි ච තථාගතස්ස තථාගතභාවදීපනෙ මුඛමත්තමෙව. සබ්බාකාරෙන පන තථාගතොව තථාගතස්ස තථාගතභාවං වණ්ණෙය්‍ය. යස්මා පන සබ්බබුද්ධා තථාගතගුණෙනාපි සමසමා, තස්මා සබ්බෙසං වසෙන ‘‘තථාගතා’’ති ආහ.

අරහන්තොති කිලෙසෙහි ආරකත්තා, අරීනං අරානඤ්ච හතත්තා, පච්චයාදීනං අරහත්තා, පාපකරණෙ රහාභාවා තථාගතො අරහං. ආරකා හි සො සබ්බකිලෙසෙහි සුවිදූරවිදූරෙ ඨිතො මග්ගෙන සවාසනානං කිලෙසානං විද්ධංසිතත්තාති ආරකත්තා අරහං.

‘‘සො තතො ආරකා නාම, යස්ස යෙනාසමඞ්ගිතා;
අසමඞ්ගී ච දොසෙහි, නාථො තෙනාරහං මතො’’.

තෙ චානෙන කිලෙසාරයො මග්ගෙන හතාති අරීනං හතත්තාපි අරහං.

‘‘යස්මා රාගාදිසඞ්ඛාතා, සබ්බෙපි අරයො හතා;
පඤ්ඤාසත්ථෙන නාථෙන, තස්මාපි අරහං මතො’’.

යඤ්චෙතං අවිජ්ජාභවතණ්හාමයනාභිං පුඤ්ඤාදිඅභිසඞ්ඛාරානං ජරාමරණනෙමිං ආසවසමුදයමයෙන අක්ඛෙන විජ්ඣිත්වා තිභවරථෙ සමායොජිතං අනාදිකාලප්පවත්තං සංසාරචක්කං, තස්සානෙන බොධිමණ්ඩෙ වීරියපාදෙහි සීලපථවියං පතිට්ඨාය සද්ධාහත්ථෙන කම්මක්ඛයකරං ඤාණඵරසුං ගහෙත්වා සබ්බෙ අරා හතාති අරහං.

‘‘අරා සංසාරචක්කස්ස, හතා ඤාණාසිනා යතො;
ලොකනාථෙන තෙනෙස, ‘අරහ’න්ති පවුච්චති’’.

අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යත්තා ච චීවරාදිපච්චයෙ අරහති පූජාවිසෙසඤ්ච, තෙනෙව ච උප්පන්නෙ තථාගතෙ යෙ කෙචි මහෙසක්ඛා දෙවමනුස්සා, න තෙ අඤ්ඤත්ථ පූජං කරොන්ති. තථා හි බ්‍රහ්මා සහම්පති සිනෙරුමත්තෙන රතනදාමෙන තථාගතං පූජෙසි, යථාබලඤ්ච අඤ්ඤෙ දෙවා ච මනුස්සා ච බිම්බිසාරකොසලරාජාදයො. පරිනිබ්බුතම්පි ච භගවන්තං උද්දිස්ස ඡන්නවුතිකොටිධනං විස්සජ්ජෙත්වා අසොකමහාරාජා සකලජම්බුදීපෙ චතුරාසීතිවිහාරසහස්සානි පතිට්ඨාපෙසි. කො පන වාදො අඤ්ඤෙසං පූජාවිසෙසානන්ති පච්චයාදීනං අරහත්තාපි අරහං.

‘‘පූජාවිසෙසං සහ පච්චයෙහි, යස්මා අයං අරහති ලොකනාථො;
අත්ථානුරූපං අරහන්ති ලොකෙ, තස්මා ජිනො අරහති නාමමෙතං’’.

යථා ච ලොකෙ යෙ කෙචි පණ්ඩිතමානිනො බාලා අසිලොකභයෙන රහො පාපං කරොන්ති, එවමෙස න කදාචි පාපං කරොතීති පාපකරණෙ රහාභාවතොපි අරහං.

‘‘යස්මා නත්ථි රහො නාම, පාපකම්මෙසු තාදිනො;
රහාභාවෙන තෙනෙස, අරහං ඉති විස්සුතො’’.

එවං සබ්බථාපි –

‘‘ආරකත්තා හතත්තා ච, කිලෙසාරීන සො මුනි;
හතසංසාරචක්කාරො, පච්චයාදීන චාරහො;
න රහො කරොති පාපානි, අරහං තෙන වුච්චතී’’ති.

යස්මා පන සබ්බෙ බුද්ධා අරහත්තගුණෙනාපි සමසමා, තස්මා සබ්බෙසම්පි වසෙන ‘‘අරහන්තො’’ති ආහ. **සම්මාසම්බුද්ධාති** සම්මා සාමඤ්ච සබ්බධම්මානං බුද්ධත්තා සම්මාසම්බුද්ධො. තථා හෙස සබ්බධම්මෙ සම්මාසම්බුද්ධො, අභිඤ්ඤෙය්‍යෙ ධම්මෙ අභිඤ්ඤෙය්‍යතො, පරිඤ්ඤෙය්‍යෙ ධම්මෙ පරිඤ්ඤෙය්‍යතො, පහාතබ්බෙ ධම්මෙ පහාතබ්බතො, සච්ඡිකාතබ්බෙ ධම්මෙ සච්ඡිකාතබ්බතො, භාවෙතබ්බෙ ධම්මෙ භාවෙතබ්බතො. තෙනෙවාහ –

‘‘අභිඤ්ඤෙය්‍යං අභිඤ්ඤාතං, භාවෙතබ්බඤ්ච භාවිතං;
පහාතබ්බං පහීනං මෙ, තස්මා බුද්ධොස්මි බ්‍රාහ්මණා’’ති. (සු. නි. 563; ම. නි. 2.399);

අථ වා චක්ඛු දුක්ඛසච්චං, තස්ස මූලකාරණභාවෙන සමුට්ඨාපිකා පුරිමතණ්හා සමුදයසච්චං, උභින්නං අප්පවත්ති නිරොධසච්චං, නිරොධපජානනා පටිපදා මග්ගසච්චන්ති එවං එකෙකපදුද්ධාරෙනාපි සබ්බධම්මෙ සම්මා සාමඤ්ච බුද්ධො. එස නයො සොතඝානජිව්හාකායමනෙසු. එතෙනෙව ච නයෙන රූපාදීනි ඡ ආයතනානි, චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදයො ඡ විඤ්ඤාණකායා, චක්ඛුසම්ඵස්සාදයො ඡ ඵස්සා, චක්ඛුසම්ඵස්සජා වෙදනාදයො ඡ වෙදනා, රූපසඤ්ඤාදයො ඡ සඤ්ඤා, රූපසඤ්චෙතනාදයො ඡ චෙතනා, රූපතණ්හාදයො ඡ තණ්හාකායා, රූපවිතක්කාදයො ඡ විතක්කා, රූපවිචාරාදයො ඡ විචාරා, රූපක්ඛන්ධාදයො පඤ්චක්ඛන්ධා, දස කසිණානි, දස අනුස්සතියො, උද්ධුමාතකසඤ්ඤාදිවසෙන දස සඤ්ඤා, කෙසාදයො ද්වත්තිංසාකාරා, ද්වාදසායතනානි, අට්ඨාරස ධාතුයො, කාමභවාදයො නව භවා, පඨමාදීනි චත්තාරි ඣානානි, මෙත්තාභාවනාදයො චතස්සො අප්පමඤ්ඤායො, චතස්සො

අරූපසමාපත්තියො, පටිලොමතො ජරාමරණාදීනි, අනුලොමතො අවිජ්ජාදීනි පටිච්චසමුප්පාදඞ්ගානි ච යොජෙතබ්බානි.

තත්‍රායං එකපදයොජනා – ජරාමරණං දුක්ඛසච්චං, ජාති සමුදයසච්චං, උභින්නං නිස්සරණං නිරොධසච්චං, නිරොධපජානනා පටිපදා මග්ගසච්චන්ති එවං එකෙකපදුද්ධාරෙන සබ්බධම්මෙ සම්මා සාමඤ්ච බුද්ධො අනුබුද්ධො පටිවිද්ධො. යං වා පන කිඤ්චි අත්ථි නෙය්‍යං නාම, සබ්බස්ස සම්මා සම්බුද්ධත්තා විමොක්ඛන්තිකඤාණවසෙන සම්මාසම්බුද්ධො. තෙසං පන විභාගො උපරි ආවි භවිස්සති. යස්මා පන සබ්බබුද්ධා සම්මාසම්බුද්ධගුණෙනාපි සමසමා, තස්මා සබ්බෙසම්පි වසෙන ''සම්මාසම්බුද්ධා''ති ආහ.

මොනෙනාති කාමඤ්හි මොනෙය්‍යපටිපදාසඞ්ඛාතෙන මග්ගඤාණමොනෙන මුනි නාම හොති, ඉධ පන තුණ්හීභාවං සන්ධාය ''න මොනෙනා''ති වුත්තං. **මූළ්හරූපොති** තුච්ඡරූපො. **අවිද්දසූති** අවිඤ්ඤූ. එවරූපො හි තුණ්හීභූතොපි මුනි නාම න හොති. අථ වා මොනෙය්‍යමුනි නාම න හොති, තුච්ඡභාවො ච පන අඤ්ඤාණී ච හොතීති අත්ථො. **යො ච තුලංව පග්ගය්හාති** යථා හි තුලං ගහෙත්වා ඨිතො අතිරෙකං චෙ හොති, හරති, ඌනං චෙ හොති, පක්ඛිපති; එවමෙව සො අතිරෙකං හරන්තො විය පාපං හරති පරිවජ්ජෙති, ඌනකෙ පක්ඛිපන්තො විය කුසලං පරිපූරෙති. එවඤ්ච පන කරොන්තො සීලසමාධිපඤ්ඤාවිමුත්තිවිමුත්තිඤාණදස්සනසඞ්ඛාතං **වරං** උත්තමමෙව ආදාය **පාපානි** අකුසලකම්මානි **පරිවජ්ජෙති ස මුනි** නාමාති අත්ථො. **තෙන සො මුනීති** කස්මා පන සො මුනීති චෙ? යං හෙට්ඨා වුත්තකාරණං, තෙන සො මුනීති අත්ථො. **යො මුනාති උභො ලොකෙති** යො පුග්ගලො ඉමස්මිං ඛන්ධාදිලොකෙ තුලං ආරොපෙත්වා මිනන්තො විය ''ඉමෙ අජ්ඣත්තිකා ඛන්ධා, ඉමෙ බාහිරා''තිආදිනා නයෙන ඉමෙ උභො අත්ථෙ මුනාති. **මුනි තෙන පවුච්චතීති** තෙන පන කාරණෙන ''මුනී''ති වුච්චතියෙවාති අත්ථො.

අසතඤ්චාති ගාථාය අයං සඞ්ඛෙපත්ථො – ය්වායං අකුසලකුසලප්පභෙදො, අසතඤ්ච සතඤ්ච ධම්මො, තං ''අජ්ඣත්තං බහිද්ධා''ති ඉමස්මිං සබ්බලොකෙ පච්චයඤාණෙන අසතඤ්ච සතඤ්ච ඤත්වා ධම්මං. තස්ස ඤාතත්තා එව, රාගාදිභෙදතො සත්තවිධං **සඞ්ගං** තණ්හාදිට්ඨිභෙදතො දුවිධං **ජාලඤ්ච අතිච්ච** අතික්කමිත්වා ඨිතො, සො තෙන මොනසඞ්ඛාතෙන පච්චයඤාණෙන සමන්නාගතත්තා **මුනි. දෙවමනුස්සෙහි පූජිතොති** ඉදං පනස්ස ථුතිවචනං. සො හි ඛීණාසවමුනිත්තා දෙවමනුස්සානං පූජාරහො හොති, තස්මා එවං වුත්තොති.

සල්ලන්ති මූලපදං. **සත්ත සල්ලානීති** ගණනපරිච්ඡෙදො. **රාගසල්ලන්ති** රඤ්ජනට්ඨෙන රාගො ච පීළාජනකතාය අන්තොතුදනතාය දුන්නීහරණතාය සල්ලඤ්චාති රාගසල්ලං. **දොසසල්ලාදීසුපි** එසෙව නයො. **අබ්බූළ්හසල්ලොති** මූලපදං. **අබ්බහිතසල්ලොති** නීහටසල්ලො. **උද්ධතසල්ලොති** උද්ධං හටසල්ලො උද්ධරිතසල්ලො. **සමුද්ධතසල්ලොති** උපසග්ගවසෙන වුත්තො. **උප්පාටිතසල්ලොති** ලුඤ්චිතසල්ලො. **සමුප්පාටිතසල්ලොති** උපසග්ගවසෙනෙව.

සක්කච්චකාරීති දානාදීනං කුසලධම්මානං භාවනාය පුග්ගලස්ස වා දෙය්‍යධම්මස්ස වා සක්කච්චකරණවසෙන සක්කච්චකාරී. සතතභාවකරණෙන **සාතච්චකාරී**. අට්ඨිතකරණෙන **අට්ඨිතකාරී**. යථා නාම කකණ්ටකො ථොකං ගන්ත්වා ථොකං තිට්ඨති, න නිරන්තරං ගච්ඡති; එවමෙව යො පුග්ගලො එකදිවසං දානං දත්වා පූජං වා කත්වා ධම්මං වා සුත්වා සමණධම්මං වා කත්වා පුන චිරස්සං කරොති, තං න නිරන්තරං පවත්තෙති. සො ''අසාතච්චකාරී, අනට්ඨිතකාරී''ති වුච්චති. අයං එවං න කරොතීති අට්ඨිතකාරී. **අනොලීනවුත්තිකොති** නිරන්තරකරණසඞ්ඛාතස්ස විප්ඵාරස්ස භාවෙන න ලීනවුත්තිකොති අනොලීනවුත්තිකො. **අනික්ඛිත්තච්ඡන්දොති** කුසලකරණෙ වීරියච්ඡන්දස්ස අනික්ඛිත්තභාවෙන අනික්ඛිත්තච්ඡන්දො. **අනික්ඛිත්තධුරොති** වීරියධුරස්ස අනොරොපනෙන අනික්ඛිත්තධුරො, අනොසක්කිතමානසොති අත්ථො. **යො තත්ථ ඡන්දො ච වායාමො චාති** යො තෙසු කුසලධම්මෙසු කත්තුකම්‍යතාධම්මච්ඡන්දො ච පයත්තසඞ්ඛාතො වායාමො ච. උස්සහනවසෙන **උස්සාහො ච**. අධිමත්තුස්සහනවසෙන **උස්සොළ්හී ච**. වායාමො චෙසො පාරං ගමනට්ඨෙන. උස්සාහො චෙසො පුබ්බඞ්ගමනට්ඨෙන. උස්සොළ්හී චෙසො අධිමත්තට්ඨෙන. **අප්පටිවානි චාති** අනිවත්තනා ච. **සති ච සම්පජඤ්ඤන්ති** සරතීති සති. සම්පජානාතීති සම්පජඤ්ඤං, සමන්තතො පකාරෙහි ජානාතීති අත්ථො. සාත්ථකසම්පජඤ්ඤං සප්පායසම්පජඤ්ඤං ගොචරසම්පජඤ්ඤං අසම්මොහසම්පජඤ්ඤන්ති ඉමස්ස සම්පජානස්ස වසෙන භෙදො වෙදිතබ්බො. **ආතප්පන්ති** කිලෙසතාපනවීරියං. **පධානන්ති** උත්තමවීරියං. **අධිට්ඨානන්ති** කුසලකරණෙ පතිට්ඨාභාවො. **අනුයොගොති** අනුයුඤ්ජනං. **අප්පමාදොති** නප්පමජ්ජනං, සතියා අවිප්පවාසො.

ඉමං ලොකං නාසීසතීති මූලපදං. **සකත්තභාවන්ති** අත්තනො අත්තභාවං. **පරත්තභාවන්ති** පරලොකෙ අත්තභාවං. සකරූපවෙදනාදයො අත්තනො පඤ්චක්ඛන්ධෙ, පරරූපවෙදනාදයො ච පරලොකෙ පඤ්චක්ඛන්ධෙ. **කාමධාතුන්ති** කාමභවං. **රූපධාතුන්ති** රූපභවං. **අරූපධාතුන්ති** අරූපභවං. පුන රූපාරූපවසෙන දුකං දස්සෙතුං කාමධාතුං රූපධාතුං එකං කත්වා, අරූපධාතුං එකං කත්වා වුත්තං. **ගතිං වාති** පතිට්ඨානවසෙන පඤ්චගති වුත්තා. **උපපත්තිං වාති** නිබ්බත්තිවසෙන චතුයොනි වුත්තා. **පටිසන්ධිං වාති** තිණ්ණං භවානං ඝටනවසෙන පටිසන්ධි වුත්තා. **භවං වාති** කම්මභවවසෙන. **සංසාරං වාති** ඛන්ධාදීනං අබ්බොච්ඡින්නවසෙන. **වට්ටං වාති** තෙභූමකවට්ටං **නාසීසතීති**.

ගුහට්ඨකසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. දුට්ඨට්ඨකසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

15. දුට්ඨට්ඨකෙ පඨමගාථායං තාව තත්ථ **වදන්තීති** භගවන්තං භික්ඛුසඞ්ඝඤ්ච උපවදන්ති. **දුට්ඨමනාපි එකෙ, අථොපි වෙ සච්චමනාති** එකච්චෙ දුට්ඨචිත්තා, එකච්චෙ තථසඤ්ඤිනොපි හුත්වා තිත්ථියා තුට්ඨචිත්තා, යෙ තෙසං සුත්වා සද්දහිංසු, තෙ සච්චමනාති අධිප්පායො. **වාදඤ්ච ජාතන්ති** එතං අක්කොසවාදං උප්පන්නං. **මුනි නො උපෙතීති** අකාරකතාය ච අකුප්පනතාය ච බුද්ධමුනි න උපෙති. **තස්මා මුනී නත්ථි ඛිලො කුහිඤ්චීති** තෙන කාරණෙන අයං මුනි, රාගාදිඛිලෙහි නත්ථි ඛිලො කුහිඤ්චීති වෙදිතබ්බො.

දුට්ඨමනාති උප්පන්නෙහි දොසෙහි දූසිතචිත්තා. **විරුද්ධමනාති** තෙහි කිලෙසෙහි කුසලස්ස ද්වාරං අදත්වා ආවරිතචිත්තා. **පටිවිරුද්ධමනාති** උපසග්ගවසෙන පදං වඩ්ඪිතං. **ආහතමනාති** පටිඝෙන ආහතං චිත්තං එතෙසන්ති ආහතමනා. **පච්චාහතමනාති** උපසග්ගවසෙනෙව. **ආඝාතිතමනාති** විහිංසාවසෙන ආඝාතිතං මනං එතෙසන්ති ආඝාතිතමනා. **පච්චාඝාතිතමනාති** උපසග්ගවසෙනෙව. අථ වා ‘‘කොධවසෙන **දුට්ඨමනා,** උපනාහවසෙන **පදුට්ඨමනා,** මක්ඛවසෙන **විරුද්ධමනා,** පළාසවසෙන **පටිවිරුද්ධමනා,** දොසවසෙන **ආහතපච්චාහතමනා,** බ්‍යාපාදවසෙන **ආඝාතිතපච්චාඝාතිතමනා.** පච්චයානං අලාභෙන **දුට්ඨමනා පදුට්ඨමනා,** අයසෙන **විරුද්ධමනා පටිවිරුද්ධමනා,** ගරහෙන **ආහතපච්චාහතමනා,** දුක්ඛවෙදනාසමඞ්ගීභාවෙන **ආඝාතිතපච්චාඝාතිතමනා’’**ති එවමාදිනා නයෙන එකෙ වණ්ණයන්ති. **උපවදන්තීති** ගරහං උප්පාදෙන්ති. **අභූතෙනාති** අසංවිජ්ජමානෙන.

සද්දහන්තාති පසාදවසෙන සද්ධං උප්පාදෙන්තා. **ඔකප්පෙන්තාති** ගුණවසෙන ඔතරිත්වා අවකප්පයන්තා. **අධිමුච්චන්තාති** සම්පසාදනවසෙන සන්නිට්ඨානං කත්වා තෙසං කථං අධිවාසෙන්තා. **සච්චමනාති** තච්ඡමනා. **සච්චසඤ්ඤිනොති** තච්ඡසඤ්ඤිනො. **තථමනාති** අවිපරීතමනා. **භූතමනාති** භූතත්ථමනා. **යාථාවමනාති** නිච්චලමනා. **අවිපරීතමනාති** නිච්ඡයමනා. තත්ථ ‘‘සච්චමනා සච්චසඤ්ඤිනො’’ති සච්චවාදිගුණං, ‘‘තථමනා තථසඤ්ඤිනො’’ති සච්චසද්ධාගුණං, ‘‘භූතමනා භූතසඤ්ඤිනො’’ති ඨිතගුණං, ‘‘යාථාවමනා යාථාවසඤ්ඤිනො’’ති පච්චයිකගුණං, ‘‘අවිපරීතමනා අවිපරීතසඤ්ඤිනො’’ති අවිසංවාදගුණං කථිතන්ති ඤාතබ්බං.

පරතොඝොසොති අඤ්ඤෙසං සන්තිකා උප්පන්නසද්දො. **අක්කොසොති** ජාතිආදීසු දසසු අක්කොසෙසු අඤ්ඤතරො. **යො වාදං උපෙතීති** යො පුග්ගලො උපවාදං උපගච්ඡති. **කාරකො වාති** කතදොසො වා. **කාරකතායාති** දොසස්ස කතභාවෙන **වුච්චමානොති** කථියමානො. **උපවදියමානොති** දොසං උපවජ්ජමානො. **කුප්පතීති** කොපං කරොති.

ඛිලජාතතාපි නත්ථීති චිත්තබන්ධභාවචිත්තකචවරභාවසඞ්ඛාතං පටිඝඛිලං ජාතං අස්සාති ඛිලජාතො, තස්ස භාවො ඛිලජාතතා, තාපි නත්ථි න සන්ති. **පඤ්චපි චෙතොඛිලාති** කාමෙ අවීතරාගො, කායෙ අවීතරාගො, රූපෙ අවීතරාගො, යාවදත්ථං උදරාවදෙහකං භුඤ්ජිත්වා සෙය්‍යසුඛං පස්සසුඛං මිද්ධසුඛං අනුයුත්තො විහරති, අඤ්ඤතරං දෙවනිකායං පණිධාය බ්‍රහ්මචරියං චරති ‘‘ඉමිනාහං සීලෙන වා වතෙන වා තපෙන වා බ්‍රහ්මචරියෙන වා දෙවො වා භවිස්සාමි, දෙවඤ්ඤතරො වා’’ති (ම. නි. 1.186) එවරූපා පඤ්චපි චිත්තස්ස බන්ධභාවකචවරභාවසඞ්ඛාතා චෙතොඛිලා නත්ථි.

16. ඉමඤ්ච ගාථං වත්වා භගවා ආනන්දත්ථෙරං පුච්ඡි – ‘‘එවං ඛුංසෙත්වා වම්භෙත්වා වුච්චමානා භික්ඛූ, ආනන්ද, කිං වදන්තී’’ති, ‘‘න කිඤ්චි භගවා’’ති. ‘‘න, ආනන්ද, ‘අහං සීලවා’ති සබ්බත්ථ තුණ්හී භවිතබ්බං. ලොකෙ හි නාභාසමානං ජානන්ති, මිස්සං බාලෙහි පණ්ඩිත’’න්ති (සං. නි. 2.241) වත්වා ‘‘භික්ඛූ, ආනන්ද, තෙ මනුස්සෙ එවං පටිචොදෙන්තු’’ති ධම්මදෙසනත්ථාය ‘‘අභූතවාදී නිරයං උපෙතී’’ති (ධ. ප. 306; උදා. 38; ඉතිවු. 48; සු. නි. 666) ඉමං ගාථං අභාසි. ථෙරො තං උග්ගහෙත්වා භික්ඛූ ආහ – ‘‘මනුස්සා තුම්හෙහි ඉමාය ගාථාය පටිචොදෙතබ්බා’’ති. භික්ඛූ තථා අකංසු. පණ්ඩිතමනුස්සා තුණ්හී අහෙසුං. රාජාපි රාජපුරිසෙ සබ්බත්ථ පෙසෙත්වා යෙසං ධුත්තානං ලඤ්ජං දත්වා තිත්ථියා තං මාරාපෙසුං, තෙ ගහෙත්වා නිග්ගය්හ තං පවත්තිං ඤත්වා තිත්ථියෙ පරිභාසි. මනුස්සාපි තිත්ථියෙ දිස්වා ලෙඩ්ඩුනා හනන්ති, පංසුනා ඔකිරන්ති ‘‘භගවතො අයසං උප්පාදෙසු’’න්ති. ආනන්දත්ථෙරො තං දිස්වා භගවතො ආරොචෙසි, භගවා ථෙරස්ස ඉමං ගාථමභාසි **‘‘සකඤ්හි දිට්ඨිං…පෙ…. වදෙය්‍යා’’**ති.

තස්ස අත්ථො – යායං දිට්ඨි තිත්ථියජනස්ස ‘‘සුන්දරිං මාරෙත්වා සමණානං සක්‍යපුත්තියානං අවණ්ණං පකාසෙත්වා එතෙනුපායෙන ලද්ධං සක්කාරං සාදියිස්සාමා’’ති සො තං දිට්ඨිං කථං අතික්කමෙය්‍ය? අථ ඛො සො අයසො තමෙව තිත්ථියජනං පච්චාගතො තං දිට්ඨිං අච්චෙතුං අසක්කොන්තං. යො වා සස්සතාදිවාදී, සොපි **සකං දිට්ඨිං කථමච්චයෙය්‍ය,** තෙන දිට්ඨිඡන්දෙන **අනුනීතො** තාය ච දිට්ඨිරුචියා **නිවිට්ඨො,** අපි ච ඛො පන **සයං සමත්තානි පකුබ්බමානො** අත්තනාව පරිපුණ්ණානි තානි දිට්ඨිගතානි කරොන්තො **යථා ජානෙය්‍ය, තථෙව වදෙය්‍යාති**.

අවණ්ණං පකාසයිත්වාති අගුණං පාකටං කත්වා. **සක්කාරන්ති** චතුන්නං පච්චයානං සක්කච්චකරණං. **සම්මානන්ති** චිත්තෙන බහුමානනං. **පච්චාහරිස්සාමාති** එතං ලාභාදිං නිබ්බත්තෙස්සාම. **එවංදිට්ඨිකාති** එවංලද්ධිකා. යථා තං ‘‘ලාභාදිං නිබ්බත්තෙස්සාමා’’ති එවං අයං ලද්ධි තෙසං අත්ථි, තථා ‘‘අත්ථි මෙ වුත්තප්පකාරො ධම්මො’’ති

එතෙසං ඛමති චෙව රුච්චති ච, එවංසභාවමෙව වා තෙසං චිත්තං ''අත්ථි මෙ චිත්ත''න්ති. තදා තෙසං දිට්ඨි වා, දිට්ඨියා සහ ඛන්ති වා, දිට්ඨිඛන්තීහි සද්ධිං රුචි වා, දිට්ඨිඛන්තිරුචීහි සද්ධිං ලද්ධි වා, දිට්ඨිඛන්තිරුචිලද්ධීහි සද්ධිං අජ්ඣාසයො වා, දිට්ඨිඛන්තිරුචිලද්ධිඅජ්ඣාසයෙහි සද්ධිං අධිප්පායො වා හොතීති දස්සෙන්තො **''එවංදිට්ඨිකා...පෙ.... එවංඅධිප්පායා''**ති ආහ. **සකං දිට්ඨින්**ති අත්තනො දස්සනං. **සකං ඛන්තින්**ති අත්තනො සහනං. **සකං රුචින්**ති අත්තනො රුචිං. **සකං ලද්ධින්**ති අත්තනො ලද්ධිං. **සකං අජ්ඣාසයන්**ති අත්තනො අජ්ඣාසයං. **සකං අධිප්පායන්**ති අත්තනො භාවං. **අතික්කමිතුන්**ති සමතික්කමිතුං. **අථ ඛො ස්වෙව අයසොති** සො එව අයසො එකංසෙන. **තෙ පච්චාගතොති** තෙසං පතිආගතො. **තෙති** සාමිඅත්ථෙ උපයොගවචනං.

අථ වාති අත්ථන්තරදස්සනං. **සස්සතොති** නිච්චො ධුවො. **ලොකොති** අත්තභාවො. **ඉදමෙව සච්චං, මොඝමඤ්ඤන්**ති ඉදං එව තච්ඡං තථං, අඤ්ඤං තුච්ඡං. **සමත්තාති** සම්පුණ්ණා. **සමාදින්නාති** සම්මා ආදින්නා. **ගහිතාති** උපගන්ත්වා ගහිතා.

පරාමට්ඨාති සබ්බාකාරෙන පරාමසිත්වා ගහිතා. **අභිනිවිට්ඨාති** විසෙසෙන ලද්ධප්පතිට්ඨා. **අසස්සතොති** වුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බො.

අන්තවාති සඅන්තො. **අනන්තවාති** වුද්ධිඅනන්තවා. **තං ජීවන්**ති සො ජීවො, ලිඞ්ගවිපල්ලාසො කතො. **ජීවොති** ච අත්තායෙව. **තථාගතොති** සත්තො, ''අරහ''න්ති එකෙ. **පරං මරණාති** මරණතො උද්ධං, පරලොකෙති අත්ථො. **න හොති තථාගතො පරං මරණාති** මරණතො උද්ධං න හොති. **හොති ච න ච හොති තථාගතො පරං මරණාති** මරණතො උද්ධං හොති ච න හොති ච. **නෙව හොති න න හොති තථාගතො පරං මරණාති** උච්ඡෙදවසෙන නෙව හොති, තක්කිකවසෙන න න හොති.

සකාය දිට්ඨියාතිආදයො කරණවචනං. **අල්ලීනොති** එකීභූතො.

සයං සමත්තං කරොතීති අත්තනා ඌනභාවං මොචෙත්වා සම්මා අත්තං සමත්තං කරොති. **පරිපුණ්ණන්**ති අතිරෙකදොසං මොචෙත්වා සම්පුණ්ණං. **අනොමන්**ති හීනදොසං මොචෙත්වා අලාමකං. **අග්ගන්**ති ආදිං. **සෙට්ඨන්**ති පධානං නිද්දොසං. **විසෙසන්**ති ජෙට්ඨකං . **පාමොක්ඛන්**ති අධිකං. **උත්තමන්**ති විසෙසං න හෙට්ඨිමං. **පවරං කරොතීති** අතිරෙකෙන උත්තමං කරොති. අථ වා ''ආසයදොසමොචනෙන **අග්ගං,** සංකිලෙසදොසමොචනෙන **සෙට්ඨං,** උපක්කිලෙසදොසමොචනෙන **විසෙසං,** පමත්තදොසමොචනෙන **පාමොක්ඛං,** මජ්ඣිමදොසමොචනෙන **උත්තමං,** උත්තමමජ්ඣිමදොසමොචනෙන **පවරං කරොතී''**ති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති. **අයං සත්ථා සබ්බඤ්ඤූති** අයං අම්හාකං සත්ථා සබ්බජානනවසෙන සබ්බඤ්ඤූ. **අයං ධම්මො ස්වාක්ඛාතොති** අයං අම්හාකං ධම්මො සුට්ඨු අක්ඛාතො. **අයං ගණො සුප්පටිපන්නොති** අයං අම්හාකං ගණො සුට්ඨු පටිපන්නො. **අයං දිට්ඨි භද්දිකාති** අයං අම්හාකං ලද්ධි සුන්දරා. **අයං පටිපදා සුපඤ්ඤත්තාති** අයං අම්හාකං පුබ්බභාගා අත්තන්ත පාදිපටිපදා සුට්ඨු පඤ්ඤත්තා. **අයං මග්ගො නියානිකොති** අයං අම්හාකං නියාමොක්කන්තිකො මග්ගො නියානිකොති **සයං සමත්තං කරොති.**

කථෙයාති ''සස්සතො ලොකො''ති. **භණෙයාති** ''ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤ''න්ති. **දීපෙයාති** ''අන්තවා ලොකො''ති. **වොහරෙයාති** නානාවිධෙන ගණ්හාපෙයා ''හොති ච න ච හොතී''ති.

17. අථ රාජා සත්තාහච්චයෙන තං කුණපං ඡඩ්ඩාපෙත්වා සායන්හසමයං විහාරං ගන්ත්වා භගවන්තං අභිවාදෙත්වා ආහ – ''නනු, භන්තෙ, ඊදිසෙ අයසෙ උප්පන්නෙ මය්හම්පි ආරොචෙතබ්බං සියා''ති? එවං වුත්තෙ භගවා ''න, මහාරාජ, 'අහං සීලවා ගුණසම්පන්නො'ති පරෙසං ආරොචෙතුං අරියානං පතිරූප''න්ති වත්වා තස්සා අට්ඨුප්පත්තියා **''යො අත්තනො සීලවතානීති** අවසෙසගාථායො අභාසි.

තත්ථ **සීලවතානීති** පාතිමොක්ඛාදීනි සීලානි, ආරඤ්ඤිකාදීනි ධුතඞ්ගවතානි ච. **අනානුපුට්ඨොති** අපුච්ඡිතො. **පාවාති** වදති. **අනරියධම්මං කුසලා තමාහු, යො ආතුමානං සයමෙව පාවාති** යො එවං අත්තානං සයමෙව වදති, තස්ස තං වාදං ''අනරියධම්මො එසො''ති කුසලා එවං කථෙන්ති.

අත්ථි සීලඤ්චෙව වතඤ්චාති සීලනට්ඨෙන සීලඤ්චෙව අත්ථි, සමාදානට්ඨෙන වතඤ්ච අත්ථි, **වතං න සීලන්**ති වුත්තත්ථෙන වතං අත්ථි, තං න සීලං. **කතමන්**ති කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡා. **ඉධ භික්ඛු සීලවාති**ආදයො වුත්තනයා එව. **සංවරට්ඨෙනාති** සංවරණට්ඨෙන, වීතික්කමද්වාරං පිදහනට්ඨෙන. **සමාදානට්ඨෙනාති** තං තං සික්ඛාපදං සම්මා ආදානට්ඨෙන. **ආරඤ්ඤිකඞ්ගන්**ති අරඤ්ඤෙ නිවාසො සීලං අස්සාති ආරඤ්ඤිකො, තස්ස අඞ්ගං ආරඤ්ඤිකඞ්ගං. **පිණ්ඩපාතිකඞ්ගන්**ති භික්ඛාසඞ්ඛාතානං පරආමිසපිණ්ඩානං පාතො පිණ්ඩපාතො, පරෙහි දින්නානං පිණ්ඩානං පත්තෙ නිපතනන්ති වුත්තං හොති. තං පිණ්ඩපාතං උඤ්ඡති තං තං කුලං උපසඞ්කමන්තො ගවෙසතීති පිණ්ඩපාතිකො, පිණ්ඩාය වා පතිතුං වතමෙතස්සාති පිණ්ඩපාතී. **පතිතුන්**ති චරිතුං. පිණ්ඩපාතී එව පිණ්ඩපාතිකො, තස්ස අඞ්ගං පිණ්ඩපාතිකඞ්ගං. **අඞ්ගන්**ති කාරණං වුච්චති. තස්මා යෙන සමාදානෙන සො පිණ්ඩපාතිකො හොති, තස්සෙතං අධිවචනන්ති වෙදිතබ්බං. එතෙනෙව නයෙන රථිකාසුසානසඞ්කාරකූටාදීනං යත්ථ කත්ථචි පංසූනං උපරි ඨිතත්තා

අබ්භුග්ගතට්ඨෙන තෙසු පංසුකූලමිවාති පංසුකූලං. අථ වා පංසු විය කුච්ඡිතභාවං උලතීති පංසුකූලං, කුච්ඡිතභාවං ගච්ඡතීති වුත්තං හොති. එවං ලද්ධනිබ්බචනස්ස පංසුකූලස්ස ධාරණං පංසුකූලං, පංසුකූලං සීලමස්සාති පංසුකූලිකො, පංසුකූලිකස්ස අඞ්ගං **පංසුකූලිකඞ්ගං**. සඞ්ඝාටිඋත්තරාසඞ්ගඅන්තරවාසකසඞ්ඛාතං තිචීවරං සීලමස්සාති තෙචීවරිකො, තෙචීවරිකස්ස අඞ්ගං **තෙචීවරිකඞ්ගං. සපදානචාරිකඞ්ගන්ති දානං** වුච්චති අවඛණ්ඩනං, අපෙතං දානතො අපදානං, අනවඛණ්ඩනන්ති අත්ථො. සහ අපදානෙන සපදානං, අවඛණ්ඩනවිරහිතං, අනුසරන්ති වුත්තං හොති. සපදානං චරිතුං ඉදමස්ස සීලන්ති සපදානචාරී, සපදානචාරීයෙව සපදානචාරිකො, තස්ස අඞ්ගං සපදානචාරිකඞ්ගං.

ඛලුපච්ඡාභත්තිකඞ්ගන්ති ඛලූති පටිසෙධනත්ථෙ නිපාතො. පවාරිතෙන සතා පච්ඡා ලද්ධං භත්තං පච්ඡාභත්තං නාම, තස්ස පච්ඡාභත්තස්ස භොජනං පච්ඡාභත්තභොජනං, තස්මිං පච්ඡාභත්තභොජනෙ පච්ඡාභත්තසඤ්ඤං කත්වා පච්ඡාභත්තං සීලමස්සාති පච්ඡාභත්තිකො, න පච්ඡාභත්තිකො ඛලුපච්ඡාභත්තිකො, සමාදානවසෙන පටික්ඛිත්තාතිරිත්තභොජනස්සෙතං නාමං, තස්ස අඞ්ගං ඛලුපච්ඡාභත්තිකඞ්ගං . **නෙසජ්ජිකඞ්ගන්ති** සයනං පටික්ඛිපිත්වා නිසජ්ජාය විහරිතුං සීලමස්සාති නෙසජ්ජිකො, තස්ස අඞ්ගං නෙසජ්ජිකඞ්ගං. **යථාසන්ථතිකඞ්ගන්ති** යදෙව සන්ථතං යථාසන්ථතං, “ඉදං තුය්හං පාපුණාතී”ති එවං පඨමං උද්දිට්ඨසෙනාසනස්සෙතං අධිවචනං. තස්මිං යථාසන්ථතෙ විහරිතුං සීලමස්සාති යථාසන්ථතිකො, තස්ස අඞ්ගං යථාසන්ථතිකඞ්ගං. සබ්බානෙව පනෙතානි තෙන තෙන සමාදානෙන ධුතකිලෙසත්තා ධුතස්ස භික්ඛුනො අඞ්ගානි, කිලෙසධුනනතො වා ධුතන්ති ලද්ධවොහාරං ඤාණං අඞ්ගං එතෙසන්ති **ධුතඞ්ගානි**. අථ වා ධුතානි ච තානි පටිපක්ඛානං ධුනනතො අඞ්ගානි ච පටිපත්තියාතිපි **ධුතඞ්ගානි**. එවං තාවෙත්ථ අත්ථතො විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො. සබ්බානෙව චෙතානි සමාදානචෙතනාලක්ඛණානි. වුත්තම්පි චෙතං –

> “යො සමාදියති, සො පුග්ගලො. යෙන සමාදියති, චිත්තචෙතසිකා එතෙ ධම්මා. යා සමාදානචෙතනා, තං ධුතඞ්ගං. යං පටික්ඛිපති, තං වත්ථු”න්ති (විසුද්ධි. 1.23).

සබ්බානෙව ච ලොලුප්පවිද්ධංසනරසානි, නිල්ලොලුප්පභාවපච්චුපට්ඨානානි, අප්පිච්ඡතාදිඅරියධම්මපදට්ඨානානි. එවමෙත්ථ ලක්ඛණාදීහි විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

වීරියසමාදානම්පීති වීරියග්ගහණම්පි. **කාමන්ති** එකංසත්ථෙ නිපාතො. **තචො ච න්හාරු චාති** ඡවි ච න්හාරුවල්ලියො ච. **අට්ඨී චාති** සබ්බා අට්ඨියො ච. **අවසිස්සතූති** තිට්ඨතු. **උපසුස්සතු මංසලොහිතන්ති** සබ්බං මංසඤ්ච ලොහිතඤ්ච සුක්ඛතු. “තචො”ති එකං අඞ්ගං, “න්හාරූ”ති එකං, “අට්ඨී”ති එකං, “උපසුස්සතු මංසලොහිත”න්ති එකං අඞ්ගං. **යං තන්ති** උපරි වත්තබ්බපදෙන සම්බන්ධො. **පුරිසථාමෙනාති** පුරිසස්ස කායිකෙන බලෙන, **බලෙනාති** ඤාණබලෙන. **වීරියෙනාති** චෙතසිකඤාණවීරියතෙජෙන. **පරක්කමෙනාති** පරං පරං ඨානං අක්කමනෙන උස්සාහප්පත්තවීරියෙන. **පත්තබ්බන්ති** යං තං පාපුණිතබ්බං. **න තං අපාපුණිත්වාති** තං පත්තබ්බං අප්පත්වා. **වීරියස්ස සණ්ඨානං භවිස්සතීති** වුත්තප්පකාරස්ස වීරියස්ස සිථිලත්තං ඔසීදනං න භවිස්සති. “පට්ඨාන”න්තිපි පාඨො, අයමෙවත්ථො. **චිත්තං පග්ගණ්හාතීති** චිත්තං උස්සාහං ගණ්හාපෙති. **පදහතීති** පතිට්ඨාපෙති.

නාසිස්සන්ති න ඛාදිස්සාමි න භුඤ්ජිස්සාමි. **න පිවිස්සාමීති** යාගුපානාදීනි න පිවිස්සාමි. **විහාරතො න නික්ඛමෙති** සෙනාසනතො බහි න නික්ඛමෙය්‍යං. **නපි පස්සං නිපාතෙස්සන්ති** පස්සං මඤ්චෙ වා පීඨෙ වා භූමියං වා කටසන්ථරකෙ වා පාතනං ඨපනං න කරිස්සාමි. **තණ්හාසල්ලෙ අනූහතෙති** තණ්හාසඞ්ඛාතෙ කණ්ඩෙ අනුද්ධටෙ, අවිගතෙති අත්ථො.

ඉමං පල්ලඞ්කන්ති සමන්තතො ආභුජිතං ඌරුබද්ධාසනං. **න භින්දිස්සාමීති** න විජහිස්සාමි. **යාව මෙ න අනුපාදායාති** චතූහි උපාදානෙහි ගහණං අග්ගහෙත්වා. **ආසවෙහීති** කාමාසවාදීහි චතූහි ආසවෙහි. **විමුච්චිස්සතීති** සමුච්ඡෙදවිමුත්තියා න මුච්චිස්සති. **න තාවාහං ඉමම්හා ආසනා වුට්ඨහිස්සාමීති** ආදිං කත්වා යාව **රුක්ඛමූලා නික්ඛමිස්සාමීති** ඔකාසවසෙන වුත්තා. **ඉමස්මිඤ්ඤෙව පුබ්බණ්හසමයං අරියධම්මං ආහරිස්සාමීති** ආදිං කත්වා යාව **ගිම්හෙති** කාලවසෙන වුත්තා. **පුරිමෙ වයොඛන්ධෙති**ආදයො වයවසෙන වුත්තා. තත්ථ **ආසනා න වුට්ඨහිස්සාමීති** නිසින්නාසනා න උට්ඨහිස්සාමි. **අඩ්ඪයොගාති** නිකුණ්ඩගෙහා. **පාසාදාති** දීඝපාසාදා. **හම්මියාති** මුණ්ඩච්ඡදනගෙහා. **ගුහායාති** පංසුගුහාය. **ලෙණාති** මරියාදඡින්නච්ඡිද්දා පබ්බතලෙණා. **කුටියාති** උල්ලිත්තාදිකුටියා. **කූටාගාරාති** කණ්ණිකං ආරොපෙත්වා කතගෙහතො. **අට්ටාති** ද්වාරට්ටාලකා. **මාළාති** වට්ටගෙහා. උද්දණ්ඩො නාම එකො පතිස්සයවිසෙසො. “තිඡදනගෙහො”තිපි එකෙ. **උපට්ඨානසාලාති** සන්නිපාතසාලා භොජනසාලා වා. **මණ්ඩපාදයො** පාකටායෙව. **අරියධම්මන්ති** අනවජ්ජධම්මං, අරියානං වා බුද්ධපච්චෙකබුද්ධබුද්ධසාවකානං ධම්මං. **ආහරිස්සාමීති** මම චිත්තසමීපං ආනයිස්සාමි සීලෙන. **සමාහරිස්සාමීති** විසෙසෙන ආනයිස්සාමි සමාධිනා. **අධිගච්ඡිස්සාමීති** පටිලාභවසෙන ගමිස්සාමි තදඞ්ගෙන. **ඵස්සයිස්සාමීති** ඵුසිස්සාමි මග්ගෙන. **සච්ඡිකරිස්සාමීති** පච්චක්ඛං කරිස්සාමි ඵලෙන. අථ වා සොතාපත්තිමග්ගෙන **ආහරිස්සාමි**. සකදාගාමිමග්ගෙන **සමාහරිස්සාමි,** අනාගාමිමග්ගෙන **අධිගච්ඡිස්සාමි,** අරහත්තමග්ගෙන **ඵස්සයිස්සාමි,** පච්චවෙක්ඛණෙන **සච්ඡිකරිස්සාමි**. ද්වීසුපි නයෙසු ඵස්සයිස්සාමීති නාමකායෙන නිබ්බානං ඵුසිස්සාමීති අත්ථො.

අපුට්ඨොති මූලපදං, තස්ස අපුච්ඡිතොති අත්ථො. **අපුච්ඡිතොති** අජානාපිතො. **අයාචිතොති** අනායාචිතො. **අනජ්ඣෙසිතොති** අනාණාපිතො , “න ඉච්ඡිතො”ති එකෙ. **අපසාදිතොති** න පසාදාපිතො. **පාවදතීති** කථයති.

අහමස්මීති අහං අස්මි භවාමි. **ජාතියා වාති** ඛත්තියබ්‍රාහ්මණජාතියා වා. **ගොත්තෙන වාති** ගොතමාදිගොත්තෙන වා. **කොලපුත්තියෙන වාති** කුලපුත්තභාවෙන වා. **වණ්ණපොක්ඛරතාය වාති** සරීරසුන්දරතාය වා. **ධනෙන වාති** ධනසම්පත්තියා වා. **අජ්ඣෙනෙන වාති** අජ්ඣායකරණෙන වා. **කම්මායතනෙන වාති** කම්මමෙව කම්මායතනං, තෙන කම්මායතනෙන, කසිගොරක්ඛකම්මාදිනා වා. **සිප්පායතනෙන වාති** ධනුසිප්පාදිනා වා. **විජ්ජාට්ඨානෙන වාති** අට්ඨාරසවිජ්ජාට්ඨානෙන වා. **සුතෙන වාති** බහුස්සුතගුණෙන වා. **පටිභානෙන වාති** කාරණාකාරණපටිභානසඞ්ඛාතඤාණෙන වා. **අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙන වා වත්ථුනාති** ජාතිආදීනං එකෙකෙන වත්ථුනා වා.

උච්චා කුලාති ඛත්තියබ්‍රාහ්මණකුලා, එතෙන ජාතිගොත්තමහත්තං දීපෙති. **මහාභොගකුලාති** ගහපතිමහාසාලකුලා, එතෙන අඩ්ඪමහත්තං දීපෙති. **උළාරභොගකුලාති** අවසෙසවෙස්සාදිකුලා, එතෙන පහූතජාතරූපරජතාදිං දීපෙති. වණ්ඩාලාපි හි උළාරභොගා හොන්ති. **ඤාතොති** පාකටො. **යස්සස්සීති** පරිවාරසම්පන්නො. **සුත්තන්තිකොති** සුත්තන්තෙ නියුත්තො. **විනයධරොති** විනයපිටකධරො. **ධම්මකථිකොති** ආභිධම්මිකො. **ආරඤ්ඤිකොති**ආදයො ධුතඞ්ගපුබ්බඞ්ගමපටිපත්තිදස්සනත්ථං වුත්තා. **පඨමස්ස ඣානස්ස ලාභීති**ආදයො රූපාරූපඅට්ඨසමාපත්තියො දස්සෙත්වා පටිවෙධදස්සනවසෙන වුත්තා. **පාවදතීති** මූලපදං. **කථෙතීති** ''පිටකාචරියොස්මී''ති කථයති. **භණතීති** ''ධුතඞ්ගිකොම්හී''ති පාකටං කරොති. **දීපයතීති** ''රූපජ්ඣානං ලාභීම්හී''ති පරිදීපයති. **වොහරතීති** ''අරූපජ්ඣානං ලාභීම්හී''ති වාක්‍යභෙදං කරොති.

ඛන්ධකුසලාති පඤ්චසු ඛන්ධෙසු සලක්ඛණසාමඤ්ඤලක්ඛණෙසු ඡෙකා, ඤාතතීරණපහානවසෙන කුසලාති අත්ථො. **ධාතුආයතනපටිච්චසමුප්පාදාදීසුපි** එසෙව නයො. **නිබ්බානකුසලාති** නිබ්බානෙ ඡෙකා. **අනරියානන්ති** න අරියානං. **එසො ධම්මොති** එසො සභාවො. **බාලානන්ති** අපණ්ඩිතානං. **අසප්පුරිසානන්ති** න සොභනපුරිසානං. **අත්තාති** අත්තානං.

18. සන්තොති රාගාදිකිලෙසූපසමෙන සන්තො. තථා **අභිනිබ්බුතත්තො. ඉති'හන්ති සීලෙසු අකත්ථමානොති** ''අහමස්මි සීලසම්පන්නො''තිආදිනා නයෙන ඉති සීලෙසු අකත්ථමානො, සීලනිමිත්තං අත්තුපනායිකං වාචං අභාසමානොති වුත්තං හොති. **තමරියධම්මං කුසලා වදන්තීති** තස්ස තං අකත්ථනං ''අරියධම්මො එසො''ති බුද්ධාදයො ඛන්ධාදිකුසලා වදන්ති. **යස්සුස්සදා නත්ථී කුහිඤ්චි ලොකෙති** යස්ස ඛීණාසවස්ස රාගාදයො සත්තුස්සදා කුහිඤ්චි ලොකෙ නත්ථි. තස්ස තං අකත්ථනං ''අරියධම්මො එසො''ති එවං කුසලා වදන්තීති සම්බන්ධො.

සන්තොති මූලපදං. **රාගස්ස සමිතත්තාති** රඤ්ජනලක්ඛණස්ස රාගස්ස සමිතභාවෙන. **දොසාදීසුපි** එසෙව නයො. **විජ්ඣාතත්තාති** සබ්බපරිළාහානං ඣාපිතත්තා. **නිබ්බුතත්තාති** සබ්බසන්තාපානං නිබ්බාපිතභාවෙන. **විගතත්තාති** සබ්බාකුසලාභිසඞ්ඛාරානං විගතභාවෙන දූරභාවෙන. **පටිපස්සද්ධත්තාති** සබ්බාකාරෙන අභබ්බුප්පත්තිකභාවෙන. **සත්තන්නං ධම්මානං භින්නත්තා භික්ඛූති** උපරි වත්තබ්බානං සත්තධම්මානං භින්දිත්වා ඨිතභාවෙන භික්ඛු. සක්කායදිට්ඨිවිචිකිච්ඡාසීලබ්බතපරාමාසොති ඉමෙ තයො කිලෙසා සොතාපත්තිමග්ගෙන භින්නා, රාගො දොසොති ඉමෙ ද්වෙ කිලෙසා ඔළාරිකා සකදාගාමිමග්ගෙන භින්නා, තෙ එව අණුසහගතා අනාගාමිමග්ගෙන භින්නා, මොහො මානොති ඉමෙ ද්වෙ කිලෙසා අරහත්තමග්ගෙන භින්නා. අවසෙසෙ කිලෙසෙ දස්සෙතුං **''භින්නාස්ස හොන්ති පාපකා අකුසලා ධම්මා''**ති ආහ. **සංකිලෙසිකාති** කිලෙසපච්චයා. **පොනොභවිකාති** පුනබ්භවදායිකා. **සදරාති** කිලෙසදරථා එත්ථ සන්තීති සදරා. ''සද්දරා''තිපි පාඨො, සහදරථාති අත්ථො. **දුක්ඛවිපාකාති** ඵලකාලෙ දුක්ඛදායිකා. **ආයතිං ජාතිජරාමරණියාති** අනාගතෙ ජාතිජරාමරණස්ස පච්චයා.

පජ්ජෙන කතෙන අත්තනාති ගාථාය අයං පිණ්ඩත්ථො – යො අත්තනා භාවිතෙන මග්ගෙන පරිනිබ්බානං ගතො, කිලෙසපරිනිබ්බානං පත්තො, පරිනිබ්බානගතත්තා එව ච **විතිණ්ණකඞ්ඛො,** විපත්තිසම්පත්තිහානිවුද්ධිඋච්ඡෙදසස්සතඅපුඤ්ඤපුඤ්ඤප්පභෙදං **භවඤ්ච විභවඤ්ච විප්පහාය** මග්ගවාසං **වුසිතවා** ඛීණපුනබ්භවොති එතෙසං ථුතිවචනානං අරහො **සො භික්ඛූති**.

ඉතිහන්ති , ඉදහන්තීති දුවිධො පාඨො. **ඉතීති පදසන්ධි**ආදයො සන්ධාය ''ඉදහ''න්ති පාඨං න රොචෙන්ති. තත්ථ **ඉතීති** යං වුත්තං. **පදසන්ධීති** පදානං සන්ධි පදසන්ධි, පදඝටනන්ති අත්ථො. **පදසංසග්ගොති** පදානං එකීභාවො. **පදපාරිපූරීති** පදානං පරිපූරණං ද්වින්නං පදානං එකීභාවො. **අක්ඛරසමවායොති** එකීභූතොපි අපරිපුණ්ණොපි හොති, අයං න එවං. අක්ඛරානං සමවායො සන්නිපාතො හොතීති දස්සනත්ථං ''අක්ඛරසමවායො''ති ආහ. **බ්‍යඤ්ජනසිලිට්ඨතාති** බ්‍යඤ්ජනසමුච්චයො පදමිති වුත්තානං බ්‍යඤ්ජනානං අත්ථබ්‍යඤ්ජනානං අත්ථබ්‍යාත්තිකාරණානං වා මධුරභාවත්තා පාඨස්ස මුදුභාවො. **පදානුපුබ්බතා මෙතන්ති** පදානං අනුපුබ්බභාවො පදානුපුබ්බතා, පදපටිපාටිභාවොති අත්ථො. **මෙතන්ති** එතං. කතමන්ති චෙ? **ඉතීති** ඉදං. **මෙතන්ති** එත්ථ ම-කාරො පදසන්ධිවසෙන වුත්තො. **කත්ථී හොතීති** ''අහමස්මි සීලසම්පන්නො''ති අත්තානං උක්කංසෙත්වා කථනසීලො හොති. **කත්ථතීති** වුත්තනයෙන කථයති. **විකත්ථතීති** විවිධා කථයති. **කත්ථනාති** කථනා. **ආරතොති** දූරතො රතො. **විරතොති** ඨානසඞ්කන්තිවසෙන විගතභාවෙන රතො. **පටිවිරතොති** තතො නිවත්තිත්වා සබ්බාකාරෙන වියුත්තො හුත්වා රතො.

තත්ථ පිසාචං විය දිස්වා පලාතො ආරතො. හත්ථිම්හි මද්දන්තෙ විය පරිධාවිත්වා ගතො විරතො. යොධසම්පහාරං විය පොථෙත්වා මද්දෙත්වා ගතො පටිවිරතො.

ඛීණාසවස්සාති ඛීණකිලෙසාසවස්ස. **කම්මුස්සදොති** පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරඅපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරසඞ්ඛාතානං කම්මානං උස්සදො උස්සන්නතා. **යස්සිමෙති** යස්ස ඛීණාසවස්ස ඉමෙ උස්සදා.

19. එවං ඛීණාසවපටිපත්තිං දස්සෙත්වා ඉදානි දිට්ඨිගතිකානං තිත්ථියානං පටිපත්තිඤ්ච දස්සෙන්තො ආහ **''පකප්පිතා සඞ්ඛතා''**ති. තත්ථ **පකප්පිතාති** පරිකප්පිතා. **සඞ්ඛතාති** පච්චයාභිසඞ්ඛතා. **යස්සාති** යස්ස කස්සචි දිට්ඨිගතිකස්ස. **ධම්මාති** දිට්ඨියො. **පුරක්ඛතාති** පුරතො කතා. **සන්තීති** සංවිජ්ජන්ති. **අවීවදාතාති** අවොදාතා. **යදත්තනි පස්සති ආනිසංසං, තං නිස්සිතො කුප්පපටිච්චසන්තින්**ති යස්සෙතෙ දිට්ඨිධම්මා 'පුරක්ඛතා අවොදාතා සන්ති, සො එවංවිධො යස්මා අත්තනි තස්සා දිට්ඨියා දිට්ඨධම්මිකඤ්ච සක්කාරාදිං, සම්පරායිකඤ්ච ගතිවිසෙසාදිං ආනිසංසං සම්පස්සති, තස්මා තඤ්ච ආනිසංසං, තඤ්ච කුප්පතාය ච පටිච්චසමුප්පන්නතාය ච සම්මුතිසන්තිතාය ච කුප්පපටිච්චසන්තිසඞ්ඛාතං දිට්ඨිං නිස්සිතො ච හොති. සො තං නිස්සිතත්තා අත්තානං වා උක්කංසෙය්‍ය, පරෙ වා වම්භෙය්‍ය අභූතෙහිපි ගුණදොසෙහි.

සඞ්ඛතාති මූලපදං. **සඞ්ඛතාති** පච්චයෙහි සමාගන්ත්වා කතා. උපසග්ගවසෙන පදං වඩ්ඪිතං. **අභිසඞ්ඛතාති** පච්චයෙහි අභිකතා. **සණ්ඨපිතාති** පච්චයවසෙනෙව සම්මා ඨපිතා. **අනිච්චාති** හුත්වා අභාවෙන. **පටිච්චසමුප්පන්නාති** වත්ථාරම්මණං පටිච්ච උප්පන්නා. **ඛයධම්මාති** කමෙන ඛයසභාවා. **වයධම්මාති** පවත්තිවසෙන පරිභායනසභාවා. **විරාගධම්මාති** අනිවත්ති හුත්වා විගච්ඡනසභාවා. **නිරොධධම්මාති** නිරුජ්ඣනසභාවා, අනුප්පත්තිධම්මා හුත්වා නිරුජ්ඣනසභාවාති අත්ථො. **දිට්ඨිගතිකස්සාති** ද්වාසට්ඨිදිට්ඨියො ගහෙත්වා ඨිතපුග්ගලස්ස.

පුරෙක්ඛාරාති පුරෙ කතා. **තණ්හාධජොති** උස්සාපිතට්ඨෙන තණ්හාධජො, තණ්හාපටාකා අස්ස අත්ථීති තණ්හාධජො. පුරෙචාරිකට්ඨෙන තණ්හා එව කෙතු අස්සාති **තණ්හාකෙතු. තණ්හාධිපතෙය්‍යොති** ඡන්දාධිපතිවසෙන, තණ්හා අධිපතිතො ආගතාති වා තණ්හාධිපතෙය්‍යො, තණ්හාධිපති වා එතස්ස අත්ථීති තණ්හාධිපතෙය්‍යො. **දිට්ඨිධජාදීසුපි** එසෙව නයො. **අවොදාතාති** අපරිසුද්ධා. **සංකිලිට්ඨාති** සයං කිලිට්ඨා. **සංකිලෙසිකාති** තපනීයා.

ද්වෙ ආනිසංසෙ පස්සතීති ද්වෙ ගුණෙ දක්ඛති. **දිට්ඨධම්මිකඤ්ච ආනිසංසන්ති** ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ පච්චක්ඛධම්මානිසංසඤ්ච. **සම්පරායිකන්ති** පරලොකෙ පත්තබ්බං ආනිසංසඤ්ච. **යංදිට්ඨිකො සත්ථා හොතීති** සත්ථා යථාලද්ධිකො භවති. **තංදිට්ඨිකා සාවකා හොන්තීති** තස්ස වචනං සුණන්තා සාවකාපි තථාලද්ධිකා හොන්ති. **සක්කරොන්තීති** සක්කාරප්පත්තං කරොන්ති. **ගරුං කරොන්තීති** ගරුකාරප්පත්තං කරොන්ති. **මානෙන්තීති** මනසා පියායන්ති. **පූජෙන්තීති** චතුපච්චයාභිහාරපූජාය පූජෙන්ති. **අපචිතිං කරොන්තීති** අපචිතිප්පත්තං කරොන්ති. තත්ථ යස්ස චත්තාරො පච්චයෙ සක්කරිත්වා සුඅභිසඞ්ඛතෙ පණීතෙ කත්වා දෙන්ති, සො සක්කතො. යස්මිං ගරුභාවං පච්චුපට්ඨපෙත්වා දෙන්ති, සො ගරුකතො. යං මනසා පියායන්ති, සො මානිතො. යස්ස සබ්බම්පෙතං කරොන්ති, සො පූජිතො. යස්ස අභිවාදනපච්චුට්ඨානඅඤ්ජලිකම්මාදිවසෙන පරමනිපච්චකාරං කරොන්ති, සො අපචිතො. කෙචි **''සක්කරොන්ති** කායෙන, **ගරුං කරොන්ති** වාචාය, **මානෙන්ති** චිත්තෙන, **පූජෙන්ති** ලාභෙනා''ති වණ්ණයන්ති. **අලං නාගත්තාය වාති** නාගභාවාය නාගරාජභාවාය වා අලං පරියත්තං. **සුපණ්ණත්තාය වාති** සුපණ්ණරාජභාවාය. **යක්ඛත්තාය වාති** යක්ඛසෙනාපතිභාවාය. **අසුරත්තාය වාති** අසුරභාවාය. **ගන්ධබ්බත්තාය වාති** ගන්ධබ්බදෙවඝටෙ නිබ්බත්තභාවාය. **මහාරාජත්තාය වාති** චතුන්නං මහාරාජානං අඤ්ඤතරභාවාය. **ඉන්දත්තාය වාති** සක්කභාවාය. **බ්‍රහ්මත්තාය වාති** බ්‍රහ්මකායිකාදීනං අඤ්ඤතරභාවාය. **දෙවත්තාය වාති** සම්මුතිදෙවාදීනං අඤ්ඤතරභාවාය. **සුද්ධියාති** පරිසුද්ධභාවාය අලං පරියත්තං. **විසුද්ධියාති** සබ්බමලරහිතඅච්චන්තපරිසුද්ධභාවාය. **පරිසුද්ධියාති** සබ්බාකාරෙන පරිසුද්ධභාවාය.

තත්ථ තිරච්ඡානයොනියං අධිපච්චත්තං සුද්ධියා. දෙවලොකෙ අධිපච්චත්තං විසුද්ධියා. බ්‍රහ්මලොකෙ අධිපච්චත්තං පරිසුද්ධියා. චතුරාසීතිකප්පසහස්සානි අතික්කමිත්වා මුච්චනත්ථං **මුත්තියා.** අන්තරායාභාවෙන මුච්චනත්ථං **විමුත්තියා.** සබ්බාකාරෙන මුත්තියා **පරිමුත්තියා. සුජ්ඣන්තීති** තස්මිං සමයෙ පබ්බජිතභාවෙන සුද්ධිං පාපුණන්ති. **විසුජ්ඣන්තීති** පබ්බජ්ජං ගහෙත්වා පටිපත්තියා යුත්තභාවෙන විවිධෙන සුජ්ඣන්ති. **පරිසුජ්ඣන්තීති** නිප්ඵත්තිං පාපෙත්වා සබ්බාකාරෙන සුජ්ඣන්ති. **මුච්චන්ති** තෙසං සමයන්තරධම්මෙන. **විමුච්චන්ති** එතස්ස සත්ථුනො ඔවාදෙන. **පරිමුච්චන්ති** එතස්ස සත්ථුනො අනුසාසනෙන. **සුජ්ඣිස්සාමීති**ආදයො අනාගතවසෙන වුත්තා. **ආයතිං ඵලපාටිකඞ්ඛීති** අනාගතෙ විපාකඵලමාකඞ්ඛමානො. ඉදං දිට්ඨිගතිකානං ඉච්ඡාමත්තං. දිට්ඨිගතඤ්හි ඉජ්ඣමානං නිරයං වා තිරච්ඡානයොනිං වා නිප්ඵාදෙති.

අච්චන්තසන්තීති අතිඅන්තනිස්සරණසන්ති. **තදඞ්ගසන්තීති** පඨමජ්ඣානාදිගුණඞ්ගෙන නීවරණාදිඅගුණඞ්ගං සමෙතීති ඣානං තදඞ්ගසන්ති. **සම්මුතිසන්තීති** සමාහාරවසෙන දිට්ඨිසන්ති. තා විභාගතො දස්සෙතුං **''කතමා අච්චන්තසන්තී''**තිආදිමාහ. **අමතං නිබ්බානන්ති** එවමාදයො හෙට්ඨා වුත්තත්ථායෙව. **පඨමං ඣානං සමාපන්නස්ස නීවරණා සන්තා හොන්තීති** එවමාදයො අන්තො අප්පනායං අතිසයවසෙන වුත්තා. අපි ච සම්මුතිසන්ති ඉමස්මිං අත්ථෙ

අධිප්පෙතා, සන්තීති ඉතරෙ ද්වෙ සන්තියො පටික්ඛිපිත්වා සම්මුතිසන්තිමෙව දීපෙති. **කුප්පසන්තින්ති** විපාකජනකවසෙන පරිවත්තනවසෙන චලසන්තිං . **පකුප්පසන්තින්ති** විසෙසෙන චලසන්තිං. **එරිතසන්තින්ති** කම්පනසන්තිං. **සමෙරිතසන්තින්ති** විසෙසෙන කම්පිතසන්තිං. **චලිතසන්තින්ති** තස්සෙව වෙවචනං. **ඝට්ටිතසන්තින්ති** පීළිතසන්තිං. **සන්තිං නිස්සිතොති** දිට්ඨිසඞ්ඛාතං සන්තිං නිස්සිතො. **අස්සිතොති** ආසිතො විසෙසෙන නිස්සිතො. **අල්ලීනොති** එකීභූතො.

20. එවං නිස්සිතෙ තාව **''දිට්ඨීනිවෙසා...පෙ.... ආදියතී ච ධම්ම''**න්ති තත්ථ **දිට්ඨීනිවෙසාති** ඉදංසච්චාභිනිවෙසසඞ්ඛාතානි දිට්ඨිනිවෙසනානි. **න හි ස්වාතිවත්තාති** සුඛෙන අතිවත්තිතබ්බා න හොන්ති. **ධම්මෙසු නිච්ඡෙය්‍යා සමුග්ගහීතන්ති** ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතෙසු තං තං සමුග්ගහිතං අභිනිවිට්ඨධම්මං නිච්ඡිනිත්වා පවත්තා දිට්ඨිනිවෙසා න හි ස්වාතිවත්තාති වුත්තං හොති. **තස්මා නරො තෙසු නිවෙසනෙසු, නිරස්සතී ආදියතී ච ධම්මන්ති** යස්මා න හි ස්වාතිවත්තා, තස්මා නරො තෙසුයෙව දිට්ඨිනිවෙසනෙසු අජසීලගොසීලකුක්කුරසීලපඤ්චාතපමරුප්පපාතඋක්කුටිකප්පධානකණ්ටකාපස්සයාදිභෙදං සත්ථාරං ධම්මක්ඛානං ගණාදිභෙදඤ්ච තං තං ධම්මං නිරස්සති ච ආදියති ච ජහති ච ගණ්හාති ච වනමක්කටො විය තං තං සාඛන්ති වුත්තං හොති.

එවං නිරස්සන්තො ච ආදියන්තො ච අනවට්ඨිතචිත්තත්තා අසන්තෙහිපි ගුණදොසෙහි අත්තනො වා පරස්ස වා යසායසං උප්පාදෙය්‍යා. **දුරතිවත්තාති** අතික්කමිතුං දුක්ඛා. **දුත්තරාති** දුඋත්තරා. **දුප්පතරා දුස්සමතික්කමා දුබ්බිනිවත්තාති** උපසග්ගෙන වඩ්ඪිතා.

නිච්ඡිනිත්වාති සස්සතවසෙන නිච්ඡයං කත්වා. **විනිච්ඡිනිත්වාති** අත්තවසෙන නානාවිධෙන විනිච්ඡයං කත්වා. **විචිනිත්වාති** පරියෙසිත්වා. **පවිචිනිත්වාති** අත්තනියවසෙන සබ්බාකාරෙන පරියෙසිත්වා. ''නිචිනිත්වා විච්චිනිත්වා''තිපි පාඨො. **ඔධිග්ගාහොති** අවධියිත්වා ගාහො. **බිලග්ගාහොති** කොට්ඨාසවසෙන ගාහො ''බිලසො විභජිත්වා''තිආදීසු (දී. නි. 2.378; ම. නි. 1.111) විය. **වරග්ගාහොති** උත්තමගාහො. **කොට්ඨාසග්ගාහොති** අවයවවසෙන ගාහො. **උච්චයග්ගාහොති** රාසිවසෙන ගාහො. **සමුච්චයග්ගාහොති** කොට්ඨාසවසෙන රාසිවසෙන ච ගාහො. **ඉදං සච්චන්ති** ඉදමෙව සභාවං. **තච්ඡන්ති** තථභාවං අවිපරීතසභාවං. **තථන්ති** විපරිණාමරහිතං. **භූතන්ති** විජ්ජමානං. **යාථාවන්ති** යථාසභාවං. **අවිපරීතන්ති** න විපරීතං.

නිරස්සතීති නිඅස්සති වික්ඛිපති. **පරවිච්ඡින්දනාය වාති** පරෙහි විස්සජ්ජාපනෙන. **අනභිසම්භුණන්තො වාති** අසම්පාපුණන්තො වා අසක්කොන්තො වා විස්සජ්ජෙති. **පරො විච්ඡින්දෙතීති** අඤ්ඤො වියොගං කරොති. **නත්ථෙත්ථාති** නත්ථි එත්ථ. **සීලං අනභිසම්භුණන්තොති** සීලං අසම්පාදෙන්තො. **සීලං නිරස්සතීති** සීලං විස්සජ්ජෙති. ඉතො පරෙසුපි එසෙව නයො.

21. යො පනායං සබ්බදිට්ඨිගතාදිදොසධුනනාය පඤ්ඤාය සමන්නාගතත්තා ධොනො, තස්ස **ධොනස්ස හි...පෙ. ... අනූපයො සො**. කිං වුත්තං හොති? ධොනධම්මසමන්නාගමා **ධොනස්ස** ධුතසබ්බපාපස්ස අරහතො කත්ථචි **ලොකෙ** තෙසු තෙසු **භවෙසු** සංකප්පනා **දිට්ඨි නත්ථි**. සො තස්සා දිට්ඨියා අභාවා, යාය ච අත්තනා කතං පාපකම්මං පටිච්ඡාදෙන්තා තිත්ථියා මායාය වා මානෙන වා එවං අගතිං ගච්ඡන්ති, තම්පි **මායඤ්ච මානඤ්ච පහාය ධොනො** රාගාදීනං දොසානං **කෙන ගච්ඡෙය්‍ය,** දිට්ඨධම්මෙ සම්පරායෙ වා නිරයාදීසු ගතිවිසෙසෙසු කෙන සඞ්ඛං ගච්ඡෙය්‍ය, **අනූපයො සො,** සො හි තණ්හාදිට්ඨිඋපයානං ද්වින්නං අභාවෙන අනූපයොති.

කිං කාරණාති කෙන කාරණෙන. **ධොනා වුච්චති පඤ්ඤාති** ධොනා ඉති කිංකාරණා පඤ්ඤා කථීයති. **තාය පඤ්ඤාය කායදුච්චරිතන්ති** තාය වුත්තප්පකාරාය පඤ්ඤාය කායතො පවත්තං දුට්ඨු කිලෙසපූතිකත්තා වා චරිතන්ති කායදුච්චරිතං. **ධුතඤ්ච ධොතඤ්චාති** කම්පිතඤ්ච ධොවිතඤ්ච. **සන්ධොතඤ්චාති** සම්මා ධොවිතඤ්ච. **නිද්ධොතඤ්චාති** විසෙසෙන සුට්ඨු නිද්ධොතඤ්ච. **රාගො ධුතො වාති**ආදයො චතුන්නං මග්ගානං වසෙන යොජෙතබ්බා.

සම්මාදිට්ඨියා මිච්ඡාදිට්ඨි ධුතා වාති මග්ගසම්පයුත්තාය සම්මාදිට්ඨියා මිච්ඡාදිට්ඨි කම්පිතා චලිතා ධොවිතා. **සම්මාසඞ්කප්පාදීසුපි** එසෙව නයො. වුත්තඤ්හෙතං ''සම්මාදිට්ඨිකස්ස, භික්ඛවෙ, මිච්ඡාදිට්ඨි නිජ්ජිණ්ණා හොති''ති සුත්තං (අ. නි. 10.106; දී. නි. 3.360) විත්ථාරෙතබ්බං. **සම්මාඤාණෙනාති** මග්ගසම්පයුත්තඤාණෙන, පච්චවෙක්ඛණඤාණෙන වා. **මිච්ඡාඤාණන්ති** විපරීතඤාණං අයාථාවඤාණං, පාපකිරියාසු උපචින්තාවසෙන පාපං කත්වා ''සුකතං මයා''ති පච්චවෙක්ඛණාකාරෙන ච උප්පන්නො මොහො. **සම්මාවිමුත්තියා මිච්ඡාවිමුත්තීති** සමුච්ඡෙදවිමුත්තියා විපරීතා අයාථාවවිමුත්තියෙව චෙතොවිමුත්තිසඤ්ඤිතා.

අරහා ඉමෙහි ධොනෙය්‍යොහි ධම්මෙහීති රාගාදීහි කිලෙසෙහි දූරෙ ඨිතො අරහා ඉමෙහි වුත්තප්පකාරෙහි කිලෙසධොවනෙහි ධම්මෙහි උපෙතො හොති. **ධොනොති** ධොනො පුග්ගලො, තෙනෙව **''සො ධුතරාගො''**තිආදයො ආහ.

මායා වුච්චති වඤ්චනිකාචරියාති වඤ්චනකිරියං වඤ්චනකරණං අස්සා අත්ථීති වඤ්චනිකාචරියා. **තස්ස පටිච්ඡාදනහෙතූති** තෙසං දුච්චරිතානං අප්පකාසනකාරණා. **පාපිකං ඉච්ඡං පණිදහතීති** ලාමකං පත්ථනං පතිට්ඨාපෙති. **''මා මං ජඤ්ඤා''ති ඉච්ඡතීති** ''මය්හං කතං පාපං පරෙ මා ජානිංසූ''ති පච්චාසීසති. **සඞ්කප්පෙතීති** විතක්කං උප්පාදෙති. **වාචං භාසතීති** ජානංයෙව පණ්ණත්තිං වීතික්කමන්තො භික්ඛු භාරියං කරොති. ''අම්හාකං වීතික්කමට්ඨානං නාම නත්ථී''ති උපසන්තො විය භාසති. **කායෙන පරක්කමතීති** ''මයා කතං ඉදං පාපකම්මං මා කෙචි ජානිංසූ''ති කායෙන වත්තං කරොති. විජ්ජමානදොසපටිච්ඡාදනතො චක්ඛුමොහනමායා අස්සාති මායාවී, මායාවිනො භාවො **මායාවිතා.** කත්වා පාපං පුන පටිච්ඡාදනතො අතිච්ච අස්සරති එතාය සත්තොති **අච්චසරා.** කායවාචාකිරියාහි අඤ්ඤථා දස්සනතො වඤ්චෙතීති **වඤ්චනා** . එතාය සත්තා නිකරොන්තීති **නිකති,** මිච්ඡා කරොන්තීති අත්ථො. ''නාහං එවං කරොමී''ති පාපානං වික්ඛිපනතො **නිකිරණා.** ''නාහං එවං කරොමී''ති පරිවජ්ජනතො **පරිහරණා.** කායාදීහි සංහරණතො **ගූහනා.** සමන්තතො ගූහනා **පරිගූහනා.** තිණපණ්ණෙහි විය ගූථං කායවචීකම්මෙහි පාපං ඡාදෙතීති **ඡාදනා.** සබ්බතො භාගෙන ඡාදනා **පරිච්ඡාදනා.** න උත්තානිං කත්වා දස්සෙතීති **අනුත්තානිකම්මං.** න පාකටං කත්වා දස්සෙතීති **අනාවිකම්මං.** සුට්ඨු ඡාදනා **වොච්ඡාදනා.** කතපටිච්ඡාදනවසෙන පුනපි පාපස්ස කරණතො **පාපකිරියා. අයං වුච්චතීති** අයං කතපටිච්ඡාදනලක්ඛණා මායා නාම වුච්චති, යාය සමන්නාගතො පුග්ගලො භස්මපටිච්ඡන්නො විය අඞ්ගාරො, උදකපටිච්ඡන්නො විය ඛාණු, පිලොතිකපලිවෙඨිතං විය ච සත්ථං හොති.

එකවිධෙන මානොති එකපරිච්ඡෙදෙන එකකොට්ඨාසෙන මානො. **යා චිත්තස්ස උන්නතීති** යා චිත්තස්ස අබ්භුස්සාපනා, අයං මානොති අත්ථො. එත්ථ පුග්ගලං අනාමසිත්වා නිබ්බත්තිතමානොව වුත්තො.

අත්තුක්කංසනමානොති අත්තානං උපරි ඨපනමානො. **පරවම්භනමානොති** පරෙ ලාමකකරණමානො. ඉමෙ ද්වෙ මානා යෙභුය්‍යෙන තථා පවත්තාකාරවසෙන වුත්තා.

''සෙය්‍යොහමස්මී''ති මානොති ජාතිආදීනි නිස්සාය ''අහමස්මි සෙය්‍යො''ති උප්පන්නො මානො. **සදිසමානාදීසුපි** එසෙව නයො. එවමිමෙපි තයො මානා පුග්ගලවිසෙසං අනිස්සාය තථා පවත්තාකාරවසෙන වුත්තා. තෙසු එකෙකො තිණ්ණම්පි සෙය්‍යසදිසහීනානං උප්පජ්ජති. තත්ථ ''සෙය්‍යොහමස්මී''ති මානො සෙය්‍යස්සෙව යාථාවමානො, සෙසානං අයාථාවමානො. ''සදිසොහමස්මී''ති මානො සදිසස්සෙව යාථාවමානො, සෙසානං අයාථාවමානො. ''හීනොහමස්මී''ති මානො හීනස්සෙව යාථාවමානො, සෙසානං අයාථාවමානො.

චතුබ්බිධෙන මානො ලොකධම්මවසෙන වුත්තො. පඤ්චවිධෙන මානො පඤ්චකාමගුණවසෙන වුත්තො. ඡබ්බිධෙන මානො චක්ඛාදිසම්පත්තිවසෙන වුත්තො. තත්ථ **මානං ජනෙතීති** මානං උප්පාදෙති.

සත්තවිධෙන මානනිද්දෙසෙ **මානොති** උන්නමො. **අතිමානොති** ''ජාතිආදීහි මයා සදිසො නත්ථී''ති අතික්කමිත්වා මඤ්ඤනවසෙන උප්පන්නො මානො. **මානාතිමානොති** ''අයං පුබ්බෙ මයා සදිසො, ඉදානි අහං සෙට්ඨො, අයං හීනතරො''ති උප්පන්නො මානො. අයං භාරාතිභාරො විය පුරිමං සදිසමානං උපාදාය මානාතිමානො නාමාති දස්සෙතුං **''මානාතිමානො''**ති ආහ. **ඔමානොති** හීනමානො. යො ''හීනොහමස්මී''ති මානො නාම වුත්තො, අයං ඔමානො නාම. අපි චෙත්ථ ''ත්වං ජාතිමා, කාකජාති විය තෙ ජාති. ත්වං ගොත්තවා, චණ්ඩාලගොත්තං විය තෙ ගොත්තං. තුය්හං සරො අත්ථි, කාකසරො විය තෙ සරො''ති එවං අත්තානං හෙට්ඨා කත්වා පවත්තනවසෙන අයං ''ඔමානො''ති වෙදිතබ්බො.

අධිමානොති චත්තාරි සච්චානි අප්පත්වා පත්තසඤ්ඤිස්ස, චතූහි මග්ගෙහි කත්තබ්බෙ කිච්චෙ අකතෙයෙව කතසඤ්ඤිස්ස, චතුසච්චධම්මෙ අනධිගතෙ අධිගතසඤ්ඤිස්ස , අරහත්තෙ අසච්ඡිකතෙ සච්ඡිකතසඤ්ඤිස්ස උප්පන්නො අධිගතමානො අධිමානො නාම. අයං පන කස්ස උප්පජ්ජති, කස්ස න උප්පජ්ජතීති? අරියසාවකස්ස තාව න උප්පජ්ජති. සො හි මග්ගඵලනිබ්බානපහීනකිලෙසාවසිට්ඨකිලෙසපච්චවෙක්ඛණෙන සඤ්ජාතසොමනස්සො අරියගුණපටිවෙධෙ නික්කඞ්ඛො, තස්මා සොතාපන්නාදීනං ''අහං සකදාගාමී''තිආදිවසෙන මානො න උප්පජ්ජති, දුස්සීලස්ස ච න උප්පජ්ජති. සො හි අරියගුණාධිගමෙ නිරාසොව. සීලවතොපි පරිච්චත්තකම්මට්ඨානස්ස නිද්දාරාමතාදිමනුයුත්තස්ස න උප්පජ්ජති , පරිසුද්ධසීලස්ස පන කම්මට්ඨානෙ අප්පමත්තස්ස නාමරූපං වවත්ථපෙත්වා පච්චයපරිග්ගහෙන විතිණ්ණකඞ්ඛස්ස තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා සඞ්ඛාරෙ සම්මසන්තස්ස ආරද්ධවිපස්සකස්ස උප්පජ්ජති, උප්පන්නෙ ච සුද්ධසමථලාභී සුද්ධවිපස්සනාලාභී වා අන්තරා ඨපෙති. සො හි දසපි වස්සානි වීසම්පි වස්සානි තිංසම්පි වස්සානි අසීතිපි වස්සානි කිලෙසසමුදාචාරං අපස්සන්තො ''අහං සොතාපන්නො''ති වා ''සකදාගාමී''ති වා ''අනාගාමී''ති වා මඤ්ඤති, සමථවිපස්සනාලාභී පන අරහත්තෙයෙව ඨපෙති. තස්ස හි සමාධිබලෙන කිලෙසා වික්ඛම්භිතා, විපස්සනාබලෙන සඞ්ඛාරා සුපරිග්ගහිතා, තස්මා සට්ඨිපි වස්සානි අසීතිපි වස්සානි වස්සසතම්පි කිලෙසා න සමුදාචරන්ති, ඛීණාසවස්සෙව චිත්තාචාරො හොති. සො එවං දීඝරත්තං කිලෙසසමුදාචාරං අපස්සන්තො අන්තරා අට්ඨත්වාව ''අරහා අහ''න්ති මඤ්ඤති.

අස්මිමානොති රූපෙ අස්මීතිආදිනා නයෙන පඤ්චසු ඛන්ධෙසු ''අහං රූපාදයො''ති උප්පන්නො මානො. **මිච්ඡාමානොති** පාපකෙහි කම්මායතනසිප්පායතනවිජ්ජාට්ඨානසුතපටිභානසීලබ්බතෙහි, පාපිකාය ච දිට්ඨියා උප්පන්නො මානො. තත්ථ **පාපකං කම්මායතනං** නාම කෙවට්ටමච්ඡබන්ධනෙසාදානං කම්මං. **පාපකං සිප්පායතනං**

නාම මච්ඡජාලක්ඛිපකුම්නකරණෙසු චෙව පාසඔඩ්ඩනසූලාරොපනාදීසු ච ඡෙකතා. **පාපකං විජ්ජාට්ඨානං** නාම යා කාචි පරූපඝාතවිජ්ජා. **පාපකං සුතං** නාම භාරතයුද්ධසීතාහරණාදිපටිසංයුත්තං. **පාපකං පටිභානං** නාම දුබ්භාසිතයුත්තං කප්පනාටකවිලප්පනාදිපටිභානං . **පාපකං සීලං** නාම අජසීලං ගොසීලං. **වතම්පි** අජවතගොවතමෙව. **පාපිකා දිට්ඨී** පන ද්වාසට්ඨියා දිට්ඨිගතෙසු යාකාචි දිට්ඨි. **අට්ඨවිධමානො** උත්තානත්ථොයෙව.

නවවිධෙන මානනිද්දෙසෙ **සෙයාස්ස ‘‘සෙය්‍යොහමස්මී’’**තිආදයො නව මානා පුග්ගලං නිස්සාය වුත්තා. එත්ථ පන **සෙයාස්ස ‘‘සෙය්‍යොහමස්මී’’ති මානො** රාජානඤ්චෙව පබ්බජිතානඤ්ච උප්පජ්ජති. රාජා හි ‘‘රට්ඨෙන වා ධනවාහනෙහි වා කො මයා සදිසො අත්ථී’’ති එතං මානං කරොති. පබ්බජිතොපි ‘‘සීලධුතඞ්ගාදීහි කො මයා සදිසො අත්ථී’’ති එතං මානං කරොති.

සෙයාස්ස ‘‘සදිසොහමස්මී’’ති මානොපි එතෙසංයෙව උප්පජ්ජති. රාජා හි ‘‘රට්ඨෙන වා ධනවාහනෙහි වා අඤ්ඤරාජූහි සද්ධිං මය්හං කිං නානාකරණ’’න්ති එතං මානං කරොති. පබ්බජිතොපි ‘‘සීලධුතඞ්ගාදීහි අඤ්ඤෙන භික්ඛුනා මය්හං කිං නානාකරණ’’න්ති එතං මානං කරොති.

සෙයාස්ස ‘‘හීනොහමස්මී’’ති මානොපි එතෙසංයෙව උප්පජ්ජති. යස්ස හි රඤ්ඤො රට්ඨං වා ධනවාහනාදීනි වා නාතිසම්පන්නානි හොන්ති, සො ‘‘මය්හං රාජාති වොහාරසුඛමත්තකමෙව, කිං රාජා නාම අහ’’න්ති එතං මානං කරොති. පබ්බජිතොපි අප්පලාභසක්කාරො ‘‘අහං ධම්මකථිකො, බහුස්සුතො, මහාථෙරොති කථාමත්තමෙව, කිං ධම්මකථිකො නාමාහං, කිං බහුස්සුතො නාමාහං, කිං මහාථෙරො නාමාහං, යස්ස මෙ ලාභසක්කාරො නත්ථී’’ති එතං මානං කරොති.

සදිසස්ස ‘‘සෙය්‍යොහමස්මී’’ති මානාදයො අමච්චාදීනං උප්පජ්ජන්ති. අමච්චො වා හි රට්ඨියො වා ‘‘භොගයානවාහනාදීහි කො මයා සදිසො අඤ්ඤො රාජපුරිසො අත්ථී’’ති වා, ‘‘මය්හං අඤ්ඤෙහි සද්ධිං කිං නානාකරණ’’න්ති වා, ‘‘අමච්චොති නාමමෙව මය්හං, ඝාසච්ඡාදනමත්තම්පි මෙ නත්ථි, කිං අමච්චො නාමාහ’’න්ති වා එතෙ මානෙ කරොති.

හීනස්ස ‘‘සෙය්‍යොහමස්මී’’ති මානාදයො දාසාදීනං උප්පජ්ජන්ති. දාසො හි ‘‘මාතිතො වා පිතිතො වා කො මයා සදිසො අඤ්ඤො දාසො නාම අත්ථි, අඤ්ඤෙ ජීවිතුං අසක්කොන්තා කුච්ඡිහෙතු දාසා නාම ජාතා, අහං පන පවෙණිආගතත්තා සෙය්‍යො’’ති වා, ‘‘පවෙණිආගතභාවෙන උභතොසුද්ධිකදාසත්තෙන අසුකදාසෙන නාම සද්ධිං කිං මය්හං නානාකරණ’’න්ති වා, ‘‘කුච්ඡිවසෙනාහං දාසබ්‍යං උපගතො, මාතාපිතුකොටියා පන මෙ දාසට්ඨානං නත්ථි , කිං දාසො නාම අහ’’න්ති වා එතෙ මානෙ කරොති. යථා ච දාසො, එවං පුක්කුසචණ්ඩාලාදයොපි එතෙ මානෙ කරොන්තියෙව.

එත්ථ ච සෙයාස්ස ‘‘සෙය්‍යොහමස්මී’’ති උප්පන්නමානොව යාථාවමානො, ඉතරෙ ද්වෙ අයාථාවමානා. තථා සදිසස්ස ‘‘සදිසොහමස්මී’’ති, හීනස්ස ‘‘හීනොහමස්මී’’ති උප්පන්නමානොව යාථාවමානො, ඉතරෙ ද්වෙ අයාථාවමානා. තත්ථ යාථාවමානා අරහත්තමග්ගවජ්ඣා, අයාථාවමානා සොතාපත්තිමග්ගවජ්ඣා.

එත්ථ ච සෙයාස්ස ‘‘සෙය්‍යොහමස්මී’’ති මානො උත්තමස්ස උත්තමට්ඨෙන ‘‘අහං සෙය්‍යො’’ති එවං උප්පන්නමානො, සෙයාස්ස ‘‘සදිසොහමස්මී’’ති මානො උත්තමස්ස සමට්ඨෙන ‘‘අහං සදිසො’’ති එවං උප්පන්නමානො. සෙයාස්ස ‘‘හීනොහමස්මී’’ති මානො උත්තමස්ස ලාමකට්ඨෙන ‘‘අහං හීනො’’ති එවං උප්පන්නමානො. එවං සෙයාමානො සදිසමානො හීනමානොති ඉමෙ තයො මානා සෙයාස්ස උප්පජ්ජන්ති. සදිසස්සාපි අහං සෙය්‍යො, සදිසො, හීනොති තයො මානා උප්පජ්ජන්ති. හීනස්සාපි අහං හීනො, සදිසො, සෙය්‍යොති තයො මානා උප්පජ්ජන්ති.

දසවිධමානනිද්දෙසෙ **ඉධෙකච්චො මානං ජනෙතීති** එකච්චො පුග්ගලො මානං ජනයති. **ජාතියා වාති** ඛත්තියභාවාදිජාතිසම්පත්තියා වා. **ගොත්තෙන වාති** ගොතමගොත්තාදිනා උක්කට්ඨගොත්තෙන වා. **කොලපුත්තියෙන වාති** මහාකුලභාවෙන වා. **වණ්ණපොක්ඛරතාය වාති** වණ්ණසම්පන්නසරීරතාය වා. සරීරඤ්හි ‘‘පොක්ඛර’’න්ති වුච්චති, තස්ස වණ්ණසම්පත්තියා අභිරූපභාවෙනාති අත්ථො. **ධනෙන වාති** ධනසම්පන්නභාවෙන වා, මය්හං නිධානගතස්ස ධනස්ස පමාණං නත්ථීති අත්ථො. **අජ්ඣෙනෙන වාති** අජ්ඣායනවසෙන වා. **කම්මායතනෙන වාති** ‘‘අවසෙසා සත්තා ඡින්නපක්ඛකාකසදිසා, අහං පන මහිද්ධිකො මහානුභාවො’’ති වා, ‘‘අහං යං යං කම්මං කරොමි, තං තං සමිජ්ඣතී’’ති වා එවමාදිනයප්පවත්තෙන කම්මායතනෙන වා. **සිප්පායතනෙන වාති** ‘‘අවසෙසා සත්තා නිසිප්පා, අහං සිප්පවා’’ති එවමාදිනයප්පවත්තෙන සිප්පායතනෙන වා. **විජ්ජාට්ඨානෙන වාති** ඉදං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව. **සුතෙන වාති** ‘‘අවසෙසා සත්තා අප්පස්සුතා, අහං පන බහුස්සුතො’’ති එවමාදිසුතෙන වා. **පටිභානෙන වාති** ‘‘අවසෙසා සත්තා අප්පටිභානා, මය්හං පන පටිභානප්පමාණං නත්ථී’’ති එවමාදිපටිභානෙන වා. **අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙන වා වත්ථුනාති** අවුත්තෙන අඤ්ඤෙන වත්ථුනා වා. **යො එවරූපො මානොති** මානකරණවසෙන මානො. **මඤ්ඤනා මඤ්ඤිතත්තන්ති** ආකාරභාවනිද්දෙසො. උස්සිතට්ඨෙන **උන්නති**. යස්සුප්පජ්ජති, තං පුග්ගලං උන්නාමෙති උක්ඛිපිත්වා ඨපෙතීති **උන්නාමො**. සමුස්සිතට්ඨෙන **ධජො**. උක්ඛිපනට්ඨෙන චිත්තං සම්පග්ගණ්හාතීති **සම්පග්ගාහො.**

කෙතු වුච්චති බහූසු ධජෙසු අච්චුග්ගතධජො . මානොපි පුනප්පුනං උප්පජ්ජමානො අපරාපරෙ උපාදාය අච්චුග්ගතට්ඨෙන කෙතු වියාති කෙතු, තං කෙතුං ඉච්ඡතීති කෙතුකම්‍යං, තස්ස භාවො **කෙතුකම්‍යතා.** සා පන චිත්තස්ස, න අත්තනො. තෙන වුත්තං ‘‘කෙතුකම්‍යතා චිත්තස්සා’’ති. මානසම්පයුත්තඤ්හි චිත්තං කෙතුං ඉච්ඡති, තස්ස භාවො, කෙතුසඞ්ඛාතො මානොති. **ධොනො මායඤ්ච මානඤ්ච පහාය පජහිත්වා** යො සො ධොනො අරහා හෙට්ඨා වුත්තනයෙන විනොදනබ්‍යන්තිකරණාදිවසෙන කිලෙසෙ පජහිත්වා ඨිතො, සො තෙන රාගාදිනා කිලෙසෙන ගච්ඡෙය්‍ය.

නෙරයිකොති වාති නිරයෙ නිබ්බත්තකසත්තොති වා. **තිරච්ඡානයොනිකාදීසුපි** එසෙව නයො. **සො හෙතු නත්ථීති** යෙන ජනකහෙතුනා ගතියාදීසු නිබ්බත්තෙය්‍ය, සො හෙතු නත්ථි. **පච්චයොති** තස්සෙව වෙවචනං. **කාරණන්ති** ඨානං. කාරණඤ්හි තදායත්තවුත්තිතාය අත්තනො ඵලස්ස ඨානන්ති වුච්චති. තස්මා යෙන හෙතුනා යෙන පච්චයෙන ගතියාදීසු නිබ්බත්තෙය්‍ය, තං කාරණං නත්ථි.

22. යො පන නෙසං ද්වින්නං උපයානං භාවෙන උපයො හොති, සො **උපයො හි…පෙ…. දිට්ඨිමිධෙව සබ්බන්ති.** තත්ථ **උපයොති** තණ්හාදිට්ඨිනිස්සිතො. **ධම්මෙසු උපෙති වාදන්ති** ‘‘රත්තො’’ති වා ‘‘දුට්ඨො’’ති වා එවං තෙසු තෙසු ධම්මෙසු උපෙති වාදං. **අනූපයං කෙන කථං වදෙය්‍යාති** තණ්හාදිට්ඨිප්පහානෙන පන අනූපයං ඛීණාසවං කෙන රාගෙන වා දොසෙන වා කථං ‘‘රත්තො’’ති වා ‘‘දුට්ඨො’’ති වා වදෙය්‍ය. එවං අනූපවජ්ජො ච සො කිං තිත්ථියා විය කතපටිච්ඡාදකො භවිස්සතීති අධිප්පායො. **අත්තා නිරත්තා න හි තස්ස අත්ථීති** තස්ස හි අත්තදිට්ඨි වා උච්ඡෙදදිට්ඨි වා නත්ථි, ගහණමුඤ්චනං වාපි අත්තනිරත්තසඤ්ඤිතං නත්ථි. කිං කාරණා නත්ථීති චෙ? **අධොසි සො දිට්ඨිමිධෙව සබ්බන්ති.** යස්මා සො ඉධෙව අත්තභාවෙ ඤාණම්බුනා සබ්බදිට්ඨිගතං අධොසි පජහි විනොදෙසීති අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි. තං සුත්වා රාජා අත්තමනො භගවන්තං අභිවාදෙත්වා පක්කාමීති.

රත්තොති වාති රාගෙන රත්තොති වා. **දුට්ඨොති** වාතිආදීසුපි එසෙව නයො. **තෙ අභිසඞ්ඛාරා අප්පහීනාති** යෙ පුඤ්ඤාපුඤ්ඤආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරා, තෙ අප්පහීනා. **අභිසඞ්ඛාරානං අප්පහීනත්තාති** තෙසං වුත්තප්පකාරානං කම්මාභිසඞ්ඛාරානං න පහීනභාවෙන. **ගතියා වාදං උපෙතීති** පඤ්චන්නං ගතීනං අඤ්ඤතරාය කථනං උපගච්ඡති. තෙනෙවාහ – **‘‘නෙරයිකොති වා…පෙ…. වාදං උපෙති උපගච්ඡතී’’**ති. **වදෙය්‍යාති** කථෙය්‍ය. **ගහිතං නත්ථීති** ගහෙතබ්බං නත්ථි. **මුඤ්චිතබ්බං නත්ථීති** මුඤ්චිත්වා ඨිතත්තා මොචෙතබ්බං නත්ථි.

යස්සත්ථි ගහිතන්ති යස්ස පුග්ගලස්ස ‘‘අහං මමා’’ති ගහිතං අත්ථි. **තස්සත්ථි මුඤ්චිතබ්බන්ති** තස්ස පුග්ගලස්ස මොචෙතබ්බං අත්ථි. උපරි පදානි පරිවත්තෙත්වා යොජෙතබ්බානි. **ගහණං මුඤ්චනා සමතික්කන්තොති** ගහණමොචනා අරහා අතික්කන්තො. **බුද්ධිපරිහානිවීතිවත්තොති** වඩ්ඪිඤ්ච පරිහානිඤ්ච අතික්කමිත්වා පවත්තො. **සො වුට්ඨවාසොතිආදිං** කත්වා **ඤාණග්ගිනා දඩ්ඪානීති** පරියොසානං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව. **අධොසීති** කන්තෙසි. **ධුනි සන්ධුනි නිද්ධුනීති** උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪිතං.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

දුට්ඨට්ඨකසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සුද්ධට්ඨකසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

23. චතුත්ථෙ සුද්ධට්ඨකෙ පඨමගාථාය තාවත්ථො – න, භික්ඛවෙ, එවරූපෙන දස්සනෙන සුද්ධි හොති, අපි ච ඛො කිලෙසමලිනත්තා අසුද්ධං, කිලෙසරොගානං අධිගමා සරොගමෙව චන්දාභං බ්‍රාහ්මණං, අඤ්ඤං වා එවරූපං දිස්වා දිට්ඨිගතිකො බාලො අභිජානාති **“පස්සාමි සුද්ධං පරමං අරොගං,** තෙන ච දිට්ඨිසඞ්ඛාතෙන දස්සනෙන **සංසුද්ධි නරස්ස හොතී”**ති, සො එවං අභිජානන්තො තං දස්සනං **“පරම”න්ති ඤත්වා** තස්මිං දස්සනෙ **සුද්ධානුපස්සී** සමානො තං දස්සනං ‘‘මග්ගඤාණ’’න්ති **පච්චෙති**. තං පන මග්ගඤාණං න හොති.

පරමං ආරොග්‍යප්පත්තන්ති උත්තමං නිබ්‍යාධිං පාපුණිත්වා ඨිතං. **තාණප්පත්තන්**ති තථා පාලනප්පත්තං. **ලෙණප්පත්තන්**ති නිලීයනප්පත්තං.**සරණප්පත්තන්**ති පතිට්ඨාපත්තං, දුක්ඛනාසනං වා පත්තං. **අභයප්පත්තන්**ති නිබ්භයභාවප්පත්තං. **අච්චුතප්පත්තන්**ති නිච්චලභාවං පත්තං. **අමතප්පත්තන්**ති අමතං මහානිබ්බානං පත්තං. **නිබ්බානප්පත්තන්**ති වානවිරහිතං පත්තං.

අභිජානන්තොති විසෙසෙන ජානන්තො. **ආජානන්තොති** ආජානමානො. **විජානන්තොති** අනෙකවිධෙන ජානමානො. **පටිවිජානන්තොති** තං තං පටිච්ච විජානමානො. **පටිවිජ්ඣන්තොති** හදයෙ කුරුමානො.

චක්ඛුවිඤ්ඤාණං රූපදස්සනෙනාති චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන රූපදස්සනං. **ඤාණන්ති පච්චෙතීති** පඤ්ඤා ඉති සද්දහති. **මග්ගොති පච්චෙතීති** ‘‘උපායො’’ති සද්දහති. **පථොති** සඤ්චාරො. **නීයානන්ති** ගහෙත්වා යාතීති නීයානං. ‘‘නියාන’’න්ති වා පාඨො.

24. **“දිට්ඨෙන චෙ සුද්ධී”**ති දුතියගාථා. තස්සත්ථො – තෙන රූපදස්සනසඞ්ඛාතෙන **දිට්ඨෙන** යදි කිලෙසසුද්ධි **නරස්ස හොති,** තෙන වා **ඤාණෙන සො** යදි ජාතිආදිදුක්ඛං **පජහාති,** එවං සන්තෙ අරියමග්ගතො **අඤ්ඤෙන** අසුද්ධිමග්ගෙනෙව **සො සුජ්ඣති,** රාගාදීහි උපධීහි සඋපධිකො එව සමානො සුජ්ඣතීති චත්තබ්බතං ආපන්නො හොති, න ච එවංවිධො සුජ්ඣති. තස්මා **දිට්ඨී හි නං පාව තථා වදානං,** සා නං දිට්ඨියෙව ‘‘මිච්ඡාදිට්ඨිකො අය’’න්ති කථෙති, දිට්ඨිඅනුරූපං ‘‘සස්සතො ලොකො’’තිආදිනා නයෙන තථා තථා වදතීති.

රාගෙන සහ වත්තතීති **සරාගො,** රාගවාති අත්ථො. **සදොසොති**ආදීසුපි එසෙව නයො.

25. **න බ්‍රාහ්මණොති** තතියගාථා. තස්සත්ථො – යො පන බාහිතපාපත්තා **බ්‍රාහ්මණො** හොති, සො මග්ගෙන අධිගතාසවක්ඛයො ඛීණාසවබ්‍රාහ්මණො අරියමග්ගඤාණතො **අඤ්ඤෙන** අභිමඞ්ගලසම්මතරූපසඞ්ඛාතෙ **දිට්ඨෙ,** තථාවිධසද්දසඞ්ඛාතෙ **සුතෙ,** අවීතික්කමසඞ්ඛාතෙ **සීලෙ,** හත්ථිවතාදිභෙදෙ **වතෙ,** පථවිආදිභෙදෙ **මුතෙ** ච උප්පන්නෙන මිච්ඡාඤාණෙන **සුද්ධිං න** ආහාති. සෙසමස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස වණ්ණභණනාය වුත්තං. සො හි තෙධාතුකපුඤ්ඤෙ සබ්බස්මිඤ්ච **පාපෙ අනූපලිත්තො,** කස්මා? තස්ස පහීනත්තා තස්ස අත්තදිට්ඨියා, යස්ස කස්සචි වා ගහණස්ස පහීනත්තා **අත්තඤ්ජහො,** පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරාදීනං අකරණතො **“නයිධ පකුබ්බමානො”**ති වුච්චති. තස්මා නං එවං පසංසන්තො ආහ. සබ්බස්සෙව චස්ස පුරිමපාදෙන සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො – පුඤ්ඤෙ ච පාපෙ ච අනූපලිත්තො අත්තඤ්ජහො නයිධ පකුබ්බමානො න බ්‍රාහ්මණො අඤ්ඤතො සුද්ධිමාහාති. **නාති පටික්ඛෙපො**ති න ඉති පටිසෙධො.

බාහිත්වා සබ්බපාපකානීති ගාථායත්ථො – යො චතුත්ථමග්ගෙන බාහිත්වා සබ්බපාපකානි **ඨිතත්තො** ඨිතොඉච්චෙව වුත්තං හොති. බාහිතපාපත්තා එව ච **විමලො** විමලභාවං බ්‍රහ්මභාවං සෙට්ඨභාවං පත්තො, පටිනිස්සට්ඨසමාධිවික්ඛෙපකරකිලෙසමලෙන අග්ගමග්ගඵලසමාධිනා **සාධුසමාහිතො,** සංසාරහෙතුසමතික්කමෙන **සංසාරමතිච්ච** පරිනිට්ඨිතකිච්චතාය **කෙවලීති** ච, තණ්හාදිට්ඨීහි අනිස්සිතත්තා **අනිස්සිතොති** ච, ලොකධම්මෙහි නිබ්බිකාරත්තා **තාදීති** ච පවුච්චති. එවං ථුතිරහො **ස බ්‍රහ්මා** සො බ්‍රාහ්මණොති.

අඤ්ඤත්‍ර සතිපට්ඨානෙහීති චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ මුඤ්චිත්වා. **සම්මප්පධානාදීසුපි** එසෙව නයො.

සන්තෙකෙ සමණබ්‍රාහ්මණාති එකච්චෙ ලොකසඞ්කෙතෙන ‘‘සමණබ්‍රාහ්මණා’’ති ලද්ධවොහාරා සංවිජ්ජන්ති. **දිට්ඨසුද්ධිකාති** දිට්ඨෙන සුද්ධිං ඉච්ඡමානා. **තෙ එකච්චානං රූපානං දස්සනන්ති** එතෙ දිට්ඨසුද්ධිකා එතෙසං රූපාරම්මණානං ඔලොකනං. **මඞ්ගලං පච්චෙන්තීති** ඉද්ධිකාරණං බුද්ධිකාරණං සබ්බසම්පත්තිකාරණං පතිට්ඨාපෙන්ති. **අමඞ්ගලං පච්චෙන්තීති** අනිද්ධිකාරණං න බුද්ධිකාරණං න සම්පත්තිකාරණං පතිට්ඨාපෙන්ති. **තෙ කාලතො වුට්ඨහිත්වාති** එතෙ දිට්ඨාදිමඞ්ගලිකා පුරෙතරමෙව උට්ඨහිත්වා. **අභිමඞ්ගලගතානීති** විසෙසෙන වුඩ්ඪිකාරණගතානි. **රූපානි පස්සන්තීති** නානාවිධානි රූපාරම්මණානි දක්ඛන්ති. **චාටකසකුණන්ති** එවංනාමකං. **ඵුස්සවෙළුවලට්ඨින්ති** ඵුස්සනක්ඛත්තෙන උප්පන්නං තරුණබෙළුවලට්ඨිං. **ගබ්භිනිත්ථින්ති** සගබ්භං ඉත්ථිං. **කුමාරකං ඛන්ධෙ ආරොපෙත්වා ගච්ඡන්තන්ති** තරුණදාරකං අංසෙ උස්සාපෙත්වා ගච්ඡමානං. **පුණ්ණඝටන්ති** උදකපුණ්ණඝටං.

රොහිතමච්ඡන්ති රත්තරොහිතමච්ඡං. **ආජඤ්ඤරථන්ති** සින්ධවයුත්තරථං. **උසභන්ති** මඞ්ගලඋසභං. **ගොකපිලන්ති** කපිලගාවිං.

පලාලපුඤ්ජන්ති ථුසරාසිං. **තක්කඝටන්ති** ගොතක්කාදිපූරිතචාටිං. **රිත්තඝටන්ති** තුච්ඡඝටං. **නටන්ති** නටකාදිං. ''ධුත්තකිරිය''න්ති එකෙ. **නග්ගසමණකන්ති** නිච්චොළසමණං . **ඛරන්ති** ගද්‍රභං. **ඛරයානන්ති** ගද්‍රභයුත්තං වය්හාදිකං. **එකයුත්තයානන්ති** එකෙන වාහනෙන සංයුත්තං යානං. **කාණන්ති** එකක්ඛිඋභයක්ඛිකාණං. **කුණින්ති** හත්ථකුණිං. **ඛඤ්ජන්ති** ඛඤ්ජපාදං තිරියගතපාදං. **පක්ඛහතන්ති** පීඨසප්පිං. **ජිණ්ණකන්ති** ජරාජිණ්ණං. **බ්‍යාධිකන්ති** බ්‍යාධිපීළිතං. **මතන්ති** කාලඞ්කතං.

සුතසුද්ධිකාති සොතවිඤ්ඤාණෙන සුතෙන සුද්ධිං ඉච්ඡමානා. **සද්දානං සවනන්ති** සද්දාරම්මණානං සවනං. **වඩ්ඪාති** වාතිආදයො ලොකෙ පවත්තසද්දමත්තානි ගහෙත්වා වුත්තා. අමඞ්ගලං පන **''කාණො''**තිආදිනා තෙන තෙන නාමෙන වුත්තසද්දායෙව. **''ඡින්ද''න්ති** වාති හත්ථපාදාදිච්ඡින්නන්ති වා. **''භින්ද''න්ති** වාති සීසාදිභින්නන්ති වා. **''දඩ්ඪ''න්ති** වාති අග්ගිනා ඣාපිතන්ති වා. **''නට්ඨ''න්ති** වාති චොරාදීහි විනාසිතන්ති වා. **''නත්ථී''ති** වාති න විජ්ජතීති වා.

සීලසුද්ධිකාති සීලෙන විසුද්ධිං ඉච්ඡනකා. **සීලමත්තෙනාති** සංවරණමත්තෙන. **සංයමමත්තෙනාති** උපරමමත්තෙන. **සංවරමත්තෙනාති** ද්වාරථකනමත්තෙන. **අවීතික්කමමත්තෙනාති** න අතික්කමිතමත්තෙන. **සමණො මුණ්ඩිකාපුත්තොති** මාතිතො ලද්ධනාමං. **සම්පන්නකුසලන්ති** පරිපුණ්ණකුසලං. **පරමකුසලන්ති** උත්තමකුසලං. **උත්තමපත්තිප්පත්තන්ති** උත්තමං අරහත්තං පාපුණිතබ්බතං පත්වා ඨිතං. **අයොජ්ජන්ති** පරාජෙතුං අසක්කුණෙය්‍යං සමණං.

වතසුද්ධිකාති සමාදානෙන වතෙන සුද්ධිං ඉච්ඡනකා. **හත්ථිවතිකා වාති** සමාදින්නං හත්ථිවතං එතෙසං අත්ථීති හත්ථිවතිකා, සබ්බහත්ථිකිරියං කරොන්තීති අත්ථො. කථං? ''අජ්ජ පට්ඨාය හත්ථීහි කාතබ්බං කරිස්සාමී''ති එවං උප්පන්නචිත්තා හත්ථීනං ගමනාකාරං තිට්ඨනාකාරං නිසීදනාකාරං සයනාකාරං උච්චාරපස්සාවකරණාකාරං, අඤ්ඤෙ හත්ථී දිස්වා සොණ්ඩං උස්සාපෙත්වා ගමනාකාරඤ්ච සබ්බං කරොන්තීති **හත්ථිවතිකා. අස්සවතිකාදීසුපි** ලබ්භමානවසෙන යථායොගං යොජෙතබ්බං. තෙසු අවසානෙ **දිසාවතිකා වාති** පුරත්ථිමාදිදිසානං නමස්සනවසෙන සමාදින්නදිසාවතිකා, එතෙසං වුත්තප්පකාරානං සමණබ්‍රාහ්මණානං වතසමාදානං සම්පජ්ජමානං හත්ථිආදීනං සහබ්‍යතං උපනෙති. සචෙ ඛො පනස්ස මිච්ඡාදිට්ඨී හොති ''ඉමිනාහං සීලවතසමාදානබ්‍රහ්මචරියෙන දෙවො වා දෙවඤ්ඤතරො වා හොමී''ති චින්තයන්තස්ස නිරයතිරච්ඡානයොනීනං අඤ්ඤතරො හොතීති ඤාතබ්බං. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා (ම. නි. 2.79) –

> ''ඉධ , පුණ්ණ, එකච්චො කුක්කුරවතං භාවෙති පරිපුණ්ණං අබ්බොකිණ්ණං, කුක්කුරසීලං භාවෙති පරිපුණ්ණං අබ්බොකිණ්ණං, කුක්කුරචිත්තං භාවෙති පරිපුණ්ණං අබ්බොකිණ්ණං, කුක්කුරාකප්පං භාවෙති පරිපුණ්ණං අබ්බොකිණ්ණං. සො කුක්කුරවතං භාවෙත්වා පරිපුණ්ණං අබ්බොකිණ්ණං, කුක්කුරසීලං භාවෙත්වා පරිපුණ්ණං අබ්බොකිණ්ණං, කුක්කුරචිත්තං භාවෙත්වා පරිපුණ්ණං අබ්බොකිණ්ණං, කුක්කුරාකප්පං භාවෙත්වා පරිපුණ්ණං අබ්බොකිණ්ණං කායස්ස භෙදා පරං මරණා කුක්කුරානං සහබ්‍යතං උපපජ්ජති. සචෙ ඛො පනස්ස එවංදිට්ඨී හොති 'ඉමිනාහං සීලෙන වා වතෙන වා තපෙන වා බ්‍රහ්මචරියෙන වා දෙවො වා භවිස්සාමි දෙවඤ්ඤතරො වා'ති, සාස්ස හොති මිච්ඡාදිට්ඨි. මිච්ඡාදිට්ඨිස්ස ඛො අහං, පුණ්ණ, ද්වින්නං ගතීනං අඤ්ඤතරං ගතිං වදාමි නිරයං වා තිරච්ඡානයොනිං වා. ඉති ඛො, පුණ්ණ, සම්පජ්ජමානං කුක්කුරවතං කුක්කුරානං සහබ්‍යතං උපනෙති, විපජ්ජමානං නිරය''න්ති.

ගන්ධබ්බවතිකාදයො ගන්ධබ්බාදීනං සහබ්‍යතං උපගච්ඡන්තීති අත්ථො න ගහෙතබ්බො, මිච්ඡාදිට්ඨියා ගහිතත්තා නිරයතිරච්ඡානයොනිමෙව උපගච්ඡන්තීති ගහෙතබ්බො.

මුතසුද්ධිකාති ඵුසිතෙන සුද්ධිකා. **පථවිං ආමසන්තීති** සසම්භාරිකං මහාපථවිං කායෙන ඵුසන්ති. **හරිතන්ති** අල්ලනීලසද්දලං. **ගොමයන්ති** ගවාදිගොමයං. **කච්ඡපන්ති** අට්ඨිකච්ඡපාදිඅනෙකවිධං. **ඵාලං අක්කමන්තීති** අයඵාලං මද්දන්ති. **තිලවාහන්ති** තිලසකටං තිලරාසිං වා. **ඵුස්සතිලං ඛාදන්තීති** මඞ්ගලපටිසංයුත්තං තිලං ඛාදන්ති. **ඵුස්සතෙලං මක්ඛෙන්තීති** තථාරූපං තිලතෙලං සරීරබ්භඤ්ජනං කරොන්ති. **දන්තකට්ඨන්ති** දන්තපොණං. **මත්තිකාය න්හායන්තීති** කුඞ්කුට්ඨාදිකාය සණ්හමත්තිකාය සරීරං උබ්බට්ටෙත්වා න්හායන්ති. **සාටකං නිවාසෙන්තීති** මඞ්ගලපටිසංයුත්තං වත්ථං පරිදහන්ති. **වෙඨනං වෙඨෙන්තීති** සීසවෙඨනං පත්තුණ්ණාදිපටං සීසෙ ඨපෙන්ති පටිමුච්චන්ති.

තෙධාතුකං කුසලාභිසඞ්ඛාරන්ති කාමධාතුරූපධාතුඅරූපධාතූසු පටිසන්ධිදායකං කොසල්ලසම්භූතං පච්චයාභිසඞ්ඛාරං. **සබ්බං අකුසලන්ති** ද්වාදසවිධං අකොසල්ලසම්භූතං අකුසලං. **යතොති** යදා. තෙ දසවිධො පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො ච, ද්වාදසවිධො අපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො ච, චතුබ්බිධො ආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරො ච යථානුරූපං සමුච්ඡෙදප්පහානෙන පහීනා හොන්ති. **අත්තදිට්ඨිජහොති** ''එසො මෙ අත්තා''ති ගහිතදිට්ඨිං ජහො. **ගාහං ජහොති** ''එසොහමස්මී''ති මානසම්පයුත්තගහණං ජහො. පුන **අත්තඤ්ජහොති** ''එතං මමා''ති තණ්හාගහණවසෙන ච

දිට්ඨිගහණවසෙන ච පරාමසිත්වා ගහිතං, පරතො ආමට්ඨඤ්ච, තස්මිං අභිනිවිට්ඨඤ්ච, බලවතණ්හාවසෙන ගිලිත්වා අජ්ඣොසිතඤ්ච, බලවමුච්ඡිතඤ්ච. **සබ්බං තං චත්තං හොතී**තිආදයො වුත්තනයායෙව.

26. එවං ''න බ්‍රාහ්මණො අඤ්ඤතො සුද්ධිමාහා''ති වත්වා ඉදානි යෙ දිට්ඨිගතිකා අඤ්ඤතො සුද්ධිං බ්‍රූවන්ති, තෙසං තස්සා දිට්ඨියා අනිබ්බාහකභාවං දස්සෙන්තො **''පුරිමං පහායා''**ති ගාථමාහ. තස්සත්ථො – තෙහි අඤ්ඤතො සුද්ධිවාදා සමානාපි යස්සා දිට්ඨියා අප්පහීනත්තා ගහණමුඤ්චනං හොති, තාය **පුරිමං** සත්ථාරාදිං **පහාය අපරං** **නිස්සිතා, එජාසඞ්ඛාතාය** තණ්හාය **අනුගතා** අභිභූතා රාගාදිභෙදං **න තරන්ති සඞ්ගං,** තඤ්ච අතරන්තා තං තං ධම්මං උග්ගණ්හන්ති ච **නිරස්සජන්ති** ච මක්කටොව **සාඛන්ති**.

පුරිමං සත්ථාරං පහායාති පුරිමගහිතං සත්ථුපටිඤ්ඤං වජ්ජෙත්වා. **පරං සත්ථාරං නිස්සිතා**ති අඤ්ඤං සත්ථුපටිඤ්ඤං නිස්සිතා අල්ලීනා. **පුරිමං ධම්මක්ඛානං පහායා**තිආදීසුපි එසෙව නයො.

එජානුගාති තණ්හාය අනුගා. **එජානුගතා**ති තණ්හාය අනුගතා. **එජානුසටා**ති තණ්හාය අනුසටා පක්ඛන්දා වා. **එජාය පන්නා පතිතා**ති තණ්හාය නිමුග්ගා ච නික්ඛිපිතා ච.

මක්කටොති වානරො. **අරඤ්ඤෙ**ති විපිනෙ. **පවනෙ**ති මහාවනෙ. **චරමානො**ති ගච්ඡමානො. **එවමෙවා**ති ඔපම්මසංසන්දනං. **පුථූ**ති නානා. **පුථුදිට්ඨිගතානී**ති නානාවිධානි දිට්ඨිගතානි. **ගණ්හන්ති ච මුඤ්චන්ති** **චා**ති ගහණවසෙන ගණ්හන්ති ච වජනවසෙන මුඤ්චන්ති ච. **ආදියන්ති ච නිරස්සජන්ති චා**ති පලිබොධං කරොන්ති ච විස්සජ්ජෙන්ති ච ඛිපන්ති ච.

27. පඤ්චමගාථාය ච සම්බන්ධො – යො ච සො ''දිට්ඨී හි නං පාව තථා වදාන''න්ති වුත්තො, සො සයං සමාදායාති. තත්ථ **සය**න්ති සාමං . **සමාදායා**ති ගහෙත්වා. **වතානී**ති හත්ථිවතාදීනි. **උච්චාවච**න්ති අපරාපරං, හීනපණීතං වා සත්ථාරතො සත්ථාරාදිං. **සඤ්ඤසත්තො**ති කාමසඤ්ඤාදීසු ලග්ගො. **විද්වා ච වෙදෙහි සමෙච්ච ධම්ම**න්ති පරමත්ථවිද්වා ච අරහා චතූහි මග්ගඤාණවෙදෙහි චතුසච්චධම්මං අභිසමෙච්චාති. සෙසං පාකටමෙව.

සාමං සමාදායාති සයමෙව ගහෙත්වා. **ආදායා**ති ආදියිත්වා ගණ්හිත්වා. **සමාදායා**ති සම්මා ආදාය. **ආදියිත්වා**ති පලිබොධං කත්වා. **සමාදියිත්වා**ති සම්මා පලිබොධං කත්වා. **ගණ්හිත්වා**ති අවිස්සජ්ජෙත්වා. **පරාමසිත්වා**ති දස්සිත්වා. **අභිනිවිසිත්වා**ති පතිට්ඨහිත්වා. **කාමසඤ්ඤාදයො** වුත්තනයා එව.

විද්වාති මෙධාවී. **විජ්ජාගතො**ති විජානනභාවං ගතො. **ඤාණී**ති පඤ්ඤාසම්පන්නො. **විභාවී**ති ඤාණෙන වීමංසකො. **මෙධාවී**ති අනිච්චාදීහි තුලිතඤාණො. **පඤ්ඤා**තිආදයො හෙට්ඨා වුත්තනයායෙව. චතුසච්චධම්මං විචිනාතීති **ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගො**. බොජ්ඣඞ්ගත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොව. **වීමංසා**ති චතුසච්චධම්මවිචිනනා පඤ්ඤාව. ''වීමංසා ධම්මචින්තනා''ති හි වුත්තා. **විපස්සනා**ති මග්ගසම්පයුත්තා විවිධාකාරෙන පස්සනා පඤ්ඤාව. **සම්මාදිට්ඨී**ති සොභනා පසට්ඨා සුන්දරා මග්ගසම්පයුත්තා සම්මාදිට්ඨි. **තෙහි වෙදෙහී**ති එතෙහෙව චතූහි මග්ගඤාණෙහි. **අන්තගතො**ති ජාතිජරාමරණස්ස පරියොසානං ගතො. **කොටිගතො**තිආදයො හෙට්ඨා වුත්තනයාව. **වෙදානං වා අන්තගතො**ති ජානිතබ්බානං අවසානප්පත්තො. **වෙදෙහි වා අන්තගතො**ති චතූහි මග්ගඤාණවෙදෙහි වට්ටදුක්ඛස්ස පරියන්තභාවෙන අන්තසඞ්ඛාතං නිබ්බානං ගතො. **විදිතත්තා**ති විදිතභාවෙන ජානිතභාවෙන.

වෙදානි විචෙය්‍ය කෙවලානීති ගාථාය අයමත්ථො – යො චතූහි මග්ගඤාණවෙදෙහි කිලෙසක්ඛයං කරොන්තො ගතො, සො පරමත්ථතො වෙදගූ නාම හොති. **සොච සබ්බසමණබ්‍රාහ්මණානං** සත්ථසඤ්ඤිතානි **වෙදානි** තායෙව මග්ගභාවනාය කිච්චතො අනිච්චාදිවසෙන **විචෙය්‍ය**. තත්ථ ඡන්දරාගප්පහානෙන තමෙව **සබ්බං වෙදමතිච්ච** යාපි වෙදපච්චයා, අඤ්ඤථා වා උප්පජ්ජන්ති වෙදනා, තාසු **සබ්බවෙදනාසු වීතරාගො** හොති. තස්මා තමත්ථං දස්සෙන්තො ''කිං පත්තිනමාහු වෙදගු''න්ති (සු. නි. 533) පුට්ඨො ''ඉදං පත්තින''න්ති අවත්වා ''වෙදානි විචෙය්‍ය…පෙ…. වෙදගූ සො''ති ආහ. යස්මා වා යො පච්චයපඤ්ඤාය **වෙදානි විචෙය්‍ය,** තත්ථ ඡන්දරාගප්පහානෙන **සබ්බං වෙදමතිච්ච** වත්තති. **සො** සත්ථසඤ්ඤිතානි **වෙදානි** ගතො ඤාතො අතික්කන්තොව හොති. යො **වෙදනාසු වීතරාගො,** සොපි වෙදනාසඤ්ඤිතානි **වෙදානි** ගතො අතික්කන්තො , අතිවෙදනං ගතොතිපි **වෙදගූ**. තස්මා තම්පි අත්ථං දස්සෙන්තො ''ඉදං පත්තින''න්ති අවත්වා ''වෙදානි විචෙය්‍ය…පෙ…. වෙදගූ සො''ති ආහ.

සමෙච්චාති ඤාණෙන සමාගන්ත්වා. **අභිසමෙච්චා**ති ඤාණෙන පටිවිජ්ඣිත්වා. **ධම්ම**න්ති චතුසච්චධම්මං. **සබ්බෙ සඞ්ඛාරා**ති සබ්බෙ සප්පච්චයා ධම්මා. තෙ හි සඞ්ඛතසඞ්ඛාරා නාම. පච්චයෙහි සඞ්ගම්ම කරීයන්තීති සඞ්ඛාරා, තෙ එවං පච්චයෙහි සඞ්ගම්ම කතත්තා ''සඞ්ඛතා''ති විසෙසෙත්වා වුත්තා. ''කම්මනිබ්බත්තා තෙභූමකරූපාරූපධම්මා අභිසඞ්ඛතසඞ්ඛාරා''ති (විසුද්ධි. 2.587) අට්ඨකථාසු වුත්තා. තෙපි ''අනිච්චා වත සඞ්ඛාරා''තිආදීසු (දී. නි. 2.221, 272; සං. නි. 1.186) සඞ්ඛතසඞ්ඛාරෙසු සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති. ''අවිජ්ජාගතොයං, භික්ඛවෙ, පුරිසපුග්ගලො පුඤ්ඤඤ්චෙ සඞ්ඛාරං අභිසඞ්ඛරොතී''තිආදීසු (සං. නි. 2.51) අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරාව ආගතා. තෙභූමිකකුසලාකුසලචෙතනා අභිසඞ්ඛරණකසඞ්ඛාරා නාම. ''යාවතිකා අභිසඞ්ඛාරස්ස ගති, තාවතිකං ගන්ත්වා අක්ඛාහතං මඤ්ඤෙ

අට්ඨාසී''තිආදීසු (අ. නි. 3.15) ආගතං කායිකචෙතසිකවීරියං පයොගාභිසඞ්ඛාරො නාම. ''සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධං සමාපන්නස්ස ඛො, ආවුසො විසාඛ, භික්ඛුනො පඨමං නිරුජ්ඣති වචීසඞ්ඛාරො, තතො කායසඞ්ඛාරො, තතො චිත්තසඞ්ඛාරො''තිආදීසු (ම. නි. 1.464) ආගතා විතක්කවිචාරා වාචං සඞ්ඛරොන්තීති වචීසඞ්ඛාරා, අස්සාසපස්සාසා කායෙන සඞ්ඛරීයන්තීති කායසඞ්ඛාරා, සඤ්ඤා ච වෙදනා ච චිත්තෙන සඞ්ඛරීයන්තීති චිත්තසඞ්ඛාරා. ඉධ පන සඞ්ඛතසඞ්ඛාරා අධිප්පෙතා. **අනිච්චා** හුත්වා අභාවට්ඨෙන. **දුක්ඛා** පටිපීළනට්ඨෙන. **සබ්බෙ ධම්මාති** නිබ්බානම්පි අන්තොකත්වා වුත්තා. **අනත්තා** අවසවත්තනට්ඨෙන. **අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරාති** එත්ථ යං පටිච්ච ඵලමෙති, සො පච්චයො. **පටිච්චාති** න විනා, අපච්චක්ඛිත්වාති අත්ථො. **එතීති** උප්පජ්ජති චෙව පවත්තති චාති අත්ථො. අපිච උපකාරකට්ඨො පච්චයට්ඨො. අවිජ්ජා ච සා පච්චයො චාති අවිජ්ජාපච්චයො, තස්මා අවිජ්ජාපච්චයා. සඞ්ඛාරා **සම්භවන්තීති** නිබ්බත්තන්ති, එවං සම්භවන්තිසද්දස්ස සෙසපදෙහිපි යොජනා කාතබ්බා.

තත්ථ කතමා අවිජ්ජා? දුක්ඛෙ අඤ්ඤාණං, දුක්ඛසමුදයෙ අඤ්ඤාණං, දුක්ඛනිරොධෙ අඤ්ඤාණං, දුක්ඛනිරොධගාමිනියා පටිපදාය අඤ්ඤාණං, පුබ්බන්තෙ අඤ්ඤාණං, අපරන්තෙ අඤ්ඤාණං, පුබ්බන්තාපරන්තෙ අඤ්ඤාණං, ඉදප්පච්චයතාපටිච්චසමුප්පන්නෙසු ධම්මෙසු අඤ්ඤාණං. කතමෙ සඞ්ඛාරා? පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො අපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො ආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරො, කායසඞ්ඛාරො වචීසඞ්ඛාරො චිත්තසඞ්ඛාරො, අට්ඨ කාමාවචරකුසලචෙතනා, පඤ්ච රූපාවචරකුසලචෙතනා පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො, ද්වාදස අකුසලචෙතනා අපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො, චතස්සො අරූපාවචරකුසලචෙතනා ආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරො, කායසඤ්චෙතනා කායසඞ්ඛාරො, වචීසඤ්චෙතනා වචීසඞ්ඛාරො, මනොසඤ්චෙතනා චිත්තසඞ්ඛාරො.

තත්ථ සියා – කථං පනෙතං ජානිතබ්බං ''ඉමෙ සඞ්ඛාරා අවිජ්ජාපච්චයා හොන්තී''ති? අවිජ්ජාභාවෙ භාවතො. යස්ස හි දුක්ඛාදීසු අවිජ්ජාසඞ්ඛාතං අඤ්ඤාණං අප්පහීනං හොති, සො දුක්ඛෙ තාව පුබ්බන්තාදීසු ච අඤ්ඤාණෙන සංසාරදුක්ඛං සුඛසඤ්ඤාය ගහෙත්වා තස්සෙව හෙතුභූතෙ තිවිධෙපි සඞ්ඛාරෙ ආරභති. සමුදයෙ අඤ්ඤාණෙන දුක්ඛහෙතුභූතෙපි තණ්හාපරික්ඛාරෙ සඞ්ඛාරෙ සුඛහෙතුතො මඤ්ඤමානො ආරභති. නිරොධෙ පන මග්ගෙ ච අඤ්ඤාණෙන දුක්ඛස්ස අනිරොධභූතෙපි ගතිවිසෙසෙ දුක්ඛනිරොධසඤ්ඤී හුත්වා නිරොධස්ස ච අමග්ගභූතෙසුපි යඤ්ඤාමරතපාදීසු නිරොධමග්ගසඤ්ඤී හුත්වා දුක්ඛනිරොධං පත්ථයමානො යඤ්ඤාමරතපාදිමුඛෙන තිවිධෙපි සඞ්ඛාරෙ ආරභති.

අපි ච සො තාය චතූසු සච්චෙසු අප්පහීනාවිජ්ජතාය විසෙසතො ජාතිජරාරොගමරණාදිඅනෙකාදීනවවොකිණ්ණම්පි පුඤ්ඤඵලසඞ්ඛාතං දුක්ඛං දුක්ඛතො අජානන්තො තස්ස අධිගමාය කායවචීචිත්තසඞ්ඛාරභෙදං පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරං ආරභති දෙවච්ඡරකාමකො විය මරුප්පපාතං. සුඛසම්මතස්සාපි ච තස්ස පුඤ්ඤඵලස්ස අන්තෙ මහාපරිළාහජනිකං විපරිණාමදුක්ඛතං අප්පස්සාදතඤ්ච අපස්සන්තොපි තප්පච්චයං වුත්තප්පකාරමෙව පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරං ආරභති සලභො විය දීපසිඛාභිනිපාතං, මධුබින්දුගිද්ධො විය ච මධුලිත්තසත්ථධාරාලෙහනං.

කාමුපසෙවනාදීසු ච සවිපාකෙසු ආදීනවං අපස්සන්තො සුඛසඤ්ඤාය චෙව කිලෙසාභිභූතතාය ච ද්වාරත්තයප්පවත්තම්පි අපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරං ආරභති බාලො විය ගූථකීළනං, මරිතුකාමො විය ච විසඛාදනං. ආරුප්පවිපාකෙසු චාපි සඞ්ඛාරවිපරිණාමදුක්ඛතං අනවබුජ්ඣමානො සස්සතාදිවිපල්ලාසෙන චිත්තසඞ්ඛාරභූතං ආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරං ආරභති දිසාමූළ්හො විය පිසාචනගරාභිමුඛමග්ගගමනං. එවං යස්මා අවිජ්ජාභාවතොව සඞ්ඛාරභාවො, න අභාවතො. තස්මා ජානිතබ්බමෙතං ''ඉමෙ සඞ්ඛාරා අවිජ්ජාපච්චයා හොන්තී''ති.

එත්ථාහ – ගණ්හාම තාව එතං ''අවිජ්ජා සඞ්ඛාරානං පච්චයො''ති, කිං පනායමෙකාව අවිජ්ජා සඞ්ඛාරානං පච්චයො, උදාහු අඤ්ඤෙපි පච්චයා සන්තීති? කිං පනෙත්ථ යදි තාව එකාව, එකකාරණවාදො ආපජ්ජති. අථ අඤ්ඤෙපි සන්ති, ''අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා''ති එකකාරණනිද්දෙසො නුපපජ්ජතීති? න නුපපජ්ජති. කස්මා? යස්මා –

> ''එකං න එකතො ඉධ, නානෙකමනෙකතොපි නො එකං;
> ඵලමත්ථි අත්ථි පන එක-හෙතුඵලදීපනෙ අත්ථො''. (විභ. අට්ඨ. 226, සඞ්ඛාරපදනිද්දෙස; පටි. ම. අට්ඨ. 1.1.105; විසුද්ධි. 2.617);

භගවා හි කත්ථචි පධානත්තා, කත්ථචි පාකටත්තා, කත්ථචි අසාධාරණත්තා දෙසනාවිලාසස්ස ච වෙනෙය්‍යානඤ්ච අනුරූපතො එකමෙව හෙතුං වා ඵලං වා දීපෙති. තස්මා අයමිධ අවිජ්ජා විජ්ජමානෙසුපි අඤ්ඤෙසු වත්ථාරම්මණසහජාතධම්මාදීසු සඞ්ඛාරකාරණෙසු ''අස්සාදානුපස්සිනො තණ්හා පවඩ්ඪතී''ති (සං. නි. 2.52) ච, ''අවිජ්ජාසමුදයා ආසවසමුදයො''ති (ම. නි. 1.104) ච වචනතො අඤ්ඤෙසම්පි තණ්හාදීනං සඞ්ඛාරහෙතූනං හෙතූති පධානත්තා, ''අවිද්වා, භික්ඛවෙ, අවිජ්ජාගතො පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරම්පි අභිසඞ්ඛරොතී''ති පාකටත්තා, අසාධාරණත්තා ච සඞ්ඛාරානං හෙතුභාවෙන දීපිතාති වෙදිතබ්බා. එතෙනෙව ච එකෙකහෙතුඵලදීපනපරිහාරවචනෙන සබ්බත්ථ එකෙකහෙතුඵලදීපනෙ පයොජනං වෙදිතබ්බන්ති.

එත්ථාහ – එවං සන්තෙපි එකන්තානිට්ඨඵලාය සාවජ්ජාය අවිජ්ජාය කථං පුඤ්ඤානෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරපච්චයත්තං යුජ්ජති? න හි නිම්බබීජතො උච්ඡු උප්පජ්ජතීති. කථං න යුජ්ජිස්සති? ලොකස්මිඤ්හි –

‘‘විරුද්ධො වා විරුද්ධො ච, සදිසාසදිසො තථා;
ධම්මානං පච්චයො සිද්ධො, විපාකා එව තෙ ච න’’.

ඉති අයං අවිජ්ජා විපාකවසෙන එකන්තානිට්ඨඵලා, සභාවවසෙන ච සාවජ්ජාපි සමානා සබ්බෙසම්පි එතෙසං පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරාදීනං යථානුරූපං ඨානකිච්චසභාවවිරුද්ධාවිරුද්ධපච්චයවසෙන, සදිසාසදිසපච්චයවසෙන ච පච්චයො හොතීති වෙදිතබ්බා. අපි ච අයං අඤ්ඤොපි පරියායො –

‘‘චුතූපපාතෙ සංසාරෙ, සඞ්ඛාරානඤ්ච ලක්ඛණෙ;
යො පටිච්චසමුප්පන්න-ධම්මෙසු ච විමුය්හති.

‘‘අභිසඞ්ඛරොති සො එතෙ, සඞ්ඛාරෙ තිවිධෙ යතො;
අවිජ්ජා පච්චයො තෙසං, තිවිධානම්පයං තතො.

‘‘යථාපි නාම ජච්චන්ධො, නරො අපරිණායකො;
එකදා යාති මග්ගෙන, උම්මග්ගෙනාපි එකදා.

‘‘සංසාරෙ සංසරං බාලො, තථා අපරිණායකො;
කරොති එකදා පුඤ්ඤං, අපුඤ්ඤමපි එකදා.

‘‘යදා ච ඤත්වා සො ධම්මං, සච්චානි අභිසමෙස්සති;
තදා අවිජ්ජූපසමා, උපසන්තො චරිස්සතී’’ති.

සඞ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණන්ති ඡවිඤ්ඤාණකායා චක්ඛුවිඤ්ඤාණං සොතවිඤ්ඤාණං ඝානවිඤ්ඤාණං ජිව්හාවිඤ්ඤාණං කායවිඤ්ඤාණං මනොවිඤ්ඤාණං. තත්ථ චක්ඛුවිඤ්ඤාණං කුසලවිපාකං අකුසලවිපාකන්ති දුවිධං. තථා සොතඝානජිව්හාකායවිඤ්ඤාණානි. මනොවිඤ්ඤාණං පන ද්වෙ විපාකමනොධාතුයො, තිස්සො අහෙතුකවිපාකමනොවිඤ්ඤාණධාතුයො, අට්ඨ සහෙතුකවිපාකචිත්තානි, පඤ්ච රූපාවචරවිපාකචිත්තානි, චත්තාරි අරූපාවචරවිපාකචිත්තානීති බාවීසතිවිධං. ඉති සබ්බානි බාත්තිංසලොකියවිපාකවිඤ්ඤාණානි.

තත්ථ සියා – කථං පනෙතං ජානිතබ්බං ‘‘ඉදං වුත්තප්පකාරං විඤ්ඤාණං සඞ්ඛාරපච්චයා හොතී’’ති? උපචිතකම්මාභාවෙ විපාකාභාවතො. විපාකඤ්හෙතං, විපාකඤ්ච න උපචිතකම්මාභාවෙ උප්පජ්ජති, යදි උප්පජ්ජෙය්‍ය, සබ්බෙසං සබ්බවිපාකානි උප්පජ්ජෙය්‍යුං, න ච උප්පජ්ජන්තීති ජානිතබ්බමෙතං ‘‘සඞ්ඛාරපච්චයා ඉදං විඤ්ඤාණං හොතී’’ති. සබ්බමෙව හි ඉදං පවත්තිපටිසන්ධිවසෙන ද්වෙධා පවත්තති . තත්ථ ද්වෙ පඤ්චවිඤ්ඤාණානි, ද්වෙ මනොධාතුයො, සොමනස්සසහගතා අහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතූති ඉමානි තෙරස පඤ්චවොකාරභවෙ පවත්තියංයෙව පවත්තන්ති. සෙසානි එකූනවීසති තීසු භවෙසු යථානුරූපං පවත්තියම්පි පටිසන්ධියම්පි පවත්තන්ති.

‘‘ලද්ධප්පච්චයමිති ධම්ම-මත්තමෙතං භවන්තරමුපෙති;
නාස්ස තතො සඞ්කන්ති, න තතො හෙතුං විනා හොති’’.

ඉති හෙතං ලද්ධප්පච්චයං රූපාරූපධම්මමත්තං උප්පජ්ජමානං ‘‘භවන්තරමුපෙතී’’ති වුච්චති, න සත්තො න ජීවො. තස්ස ච නාපි අතීතභවතො ඉධ සඞ්කන්ති අත්ථි, නාපි තතො හෙතුං විනා ඉධ පාතුභාවො. එත්ථ ච පුරිමං චවනතො චුති, පච්ඡිමං භවන්තරාදිපටිසන්ධානතො පටිසන්ධීති වුච්චති.

එත්ථාහ – නනු එවං අසඞ්කන්තිපාතුභාවෙ සති යෙ ඉමස්මිං මනුස්සත්තභාවෙ ඛන්ධා, තෙසං නිරුද්ධත්තා, ඵලපච්චයස්ස ච කම්මස්ස තත්ථ අගමනතො, අඤ්ඤස්ස අඤ්ඤතො ච තං ඵලං සියා, උපභුඤ්ජකෙ ච අසති කස්ස තං ඵලං සියා, තස්මා න සුන්දරමිදං විධානන්ති? තත්‍රිදං වුච්චති –

‘‘සන්තානෙ යං ඵලං එතං, නාඤ්ඤස්ස න ච අඤ්ඤතො;
බීජානං අභිසඞ්ඛාරො, එතස්සත්ථස්ස සාධකො.

‘‘ඵලස්සුප්පත්තියා එව, සිද්ධා භුඤ්ජකසම්මුති;
ඵලුප්පාදෙන රුක්ඛස්ස, යථා ඵලති සම්මුතී’’ති.

යොපි වදෙය්‍ය ‘‘එවං සන්තෙපි එතෙ සඞ්ඛාරා විජ්ජමානා වා ඵලස්ස පච්චයා සියුං, අවිජ්ජමානා වා. යදි ච විජ්ජමානා, පවත්තික්ඛණෙයෙව නෙසං විපාකෙන භවිතබ්බං. අථ අවිජ්ජමානා, පවත්තිතො පුබ්බෙ පච්ඡා ච නිච්චං ඵලාවහා සියු’’න්ති. සො එවං වත්තබ්බො –

‘‘කතත්තා පච්චයා එතෙ, න ච නිච්චං ඵලාවහා;

පාටිභොගාදිකං තත්ථ, වෙදිතබ්බං නිදස්සන''න්ති.

විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපන්ති ඉධ වෙදනාසඤ්ඤාසඞ්ඛාරක්ඛන්ධා නාමං, චත්තාරි මහාභූතානි චතුන්නඤ්ච මහාභූතානං උපාදායරූපං රූපං. අභාවකගබ්භසෙය්‍යකානං අණ්ඩජානඤ්ච පටිසන්ධික්ඛණෙ වත්ථුදසකං කායදසකන්ති වීසති රූපරූපානි, තයො ච අරූපිනො ඛන්ධාති එතෙ තෙවීසති ධම්මා ''විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූප''න්ති වෙදිතබ්බා. සභාවකානං භාවදසකං පක්ඛිපිත්වා තෙත්තිංස, ඔපපාතිකසත්තෙසු බ්‍රහ්මකායිකාදීනං පටිසන්ධික්ඛණෙ චක්ඛුසොතවත්ථුදසකානි ජීවිතින්ද්‍රියනවකඤ්චාති එකූනචත්තාලීස රූපරූපානි, තයො ච අරූපිනො ඛන්ධාති එතෙ බාචත්තාලීස ධම්මා ''විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූප''න්ති වෙදිතබ්බා. කාමභවෙ පන සෙසඔපපාතිකානං, සංසෙදජානං වා සභාවකපරිපුණ්ණායතනානං පටිසන්ධික්ඛණෙ චක්ඛුසොතඝානජිව්හාකායවත්ථුභාවදසකානීති සත්තති රූපරූපානි, තයො ච අරූපිනො ඛන්ධාති එතෙ තෙසත්තති ධම්මා ''විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූප''න්ති වෙදිතබ්බා. එස උක්කංසො, අවකංසෙන පන තංතංදසකවිකලානං තස්ස තස්ස වසෙන හාපෙත්වා හාපෙත්වා පටිසන්ධියං විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපසඞ්ඛා වෙදිතබ්බා. අරූපීනං පන තයොව අරූපිනො ඛන්ධා. අසඤ්ඤීනං රූපතො ජීවිතින්ද්‍රියනවකමෙවාති. එස තාව පටිසන්ධියං නයො.

පවත්තෙ පන සබ්බත්ථ රූපපවත්තිදෙසෙ පටිසන්ධිචිත්තස්ස ඨිතික්ඛණෙ පටිසන්ධිචිත්තෙන සහ පවත්තඋතුතො උතුසමුට්ඨානං සුද්ධට්ඨකං පාතුභවති. පඨමභවඞ්ගතො පභුති චිත්තසමුට්ඨානං සුද්ධට්ඨකං, සද්දපාතුභාවකාලෙ උතුතො චෙව චිත්තතො ච සද්දනවකං, කබළීකාරාහාරූපජීවීනං ආහාරසමුට්ඨානං සුද්ධට්ඨකන්ති එවං ආහාරසමුට්ඨානස්ස, සුද්ධට්ඨකස්ස, උතුචිත්තසමුට්ඨානානඤ්ච ද්වින්නං නවකානං වසෙන ඡබ්බීසතිවිධං, එකෙකචිත්තෙ තික්ඛත්තුං උප්පජ්ජමානං වුත්තකම්මසමුට්ඨානඤ්ච සත්තතිවිධන්ති ඡන්නවුතිවිධං රූපං, තයො ච අරූපිනො ඛන්ධාති නවනවුතිධම්මා යථාසම්භවං ''විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූප''න්ති වෙදිතබ්බා.

තත්ථ සියා – කථං පනෙතං ජානිතබ්බං ''පටිසන්ධිනාමරූපං විඤ්ඤාණපච්චයා හොතී''ති? සුත්තතො යුත්තිතො ච. සුත්තෙ හි ''චිත්තානුපරිවත්තිනො ධම්මා''තිආදිනා (ධ. ස. දුකමාතිකා 62) නයෙන බහුධා වෙදනාදීනං විඤ්ඤාණපච්චයතා සිද්ධා. යුත්තිතො පන –

''චිත්තජෙන හි රූපෙන, ඉධ දිට්ඨෙන සිජ්ඣති;
අදිට්ඨස්සාපි රූපස්ස, විඤ්ඤාණං පච්චයො ඉතී''ති.

නාමරූපපච්චයා සළායතනන්ති නාමං වුත්තමෙව. ඉධ පන රූපං නියමතො චත්තාරි මහාභූතානි, ඡ වත්ථූනි, ජීවිතින්ද්‍රියන්ති එකාදසවිධං. සළායතනං පන චක්ඛායතනං සොතඝානජිව්හාකායමනායතනං.

තත්ථ සියා – කථං පනෙතං ජානිතබ්බං ''නාමරූපං සළායතනස්ස පච්චයො''ති? නාමරූපභාවෙ භාවතො. තස්ස තස්ස හි නාමස්ස රූපස්ස ච භාවෙ තං තං ආයතනං හොති, න අඤ්ඤථාති.

සළායතනපච්චයා ඵස්සොති –

''ඡළෙව ඵස්සා සඞ්ඛෙපා, චක්ඛුසම්ඵස්සආදයො;
විඤ්ඤාණමිව බාත්තිංස, විත්ථාරෙන භවන්ති තෙ''.

ඵස්සපච්චයා වෙදනාති –

''ද්වාරතො වෙදනා වුත්තා, චක්ඛුසම්ඵස්සජාදිකා;
ඡළෙව තා පභෙදෙන, ඉධ බාත්තිංස වෙදනා''.

වෙදනාපච්චයා තණ්හාති –

''රූපතණ්හාදිභෙදෙන, ඡ තණ්හා ඉධ දීපිතා;
එකෙකා තිවිධා තත්ථ, පවත්තාකාරතො මතා.

''දුක්ඛී සුඛං පත්ථයති, සුඛී භිය්‍යොපි ඉච්ඡති;
උපෙක්ඛා පන සන්තත්තා, සුඛමිච්චෙව භාසිතා.

''තණ්හාය පච්චයා තස්මා, හොන්ති තිස්සොපි වෙදනා;
වෙදනාපච්චයා තණ්හා, ඉති වුත්තා මහෙසිනා''ති.

තණ්හාපච්චයා උපාදානන්ති චත්තාරි උපාදානානි කාමුපාදානං දිට්ඨුපාදානං සීලබ්බතුපාදානං අත්තවාදුපාදානං. **උපාදානපච්චයා භවො**ති ඉධ කම්මභවො අධිප්පෙතො, උපපත්තිභවො පන පදුද්ධාරවසෙන වුත්තො. **භවපච්චයා ජාතී**ති කම්මභවපච්චයා ජාති පටිසන්ධිඛන්ධානං පාතුභවො.

තත්ථ සියා – කථං පනෙතං ජානිතබ්බං ‘‘භවො ජාතියා පච්චයො’’ති චෙ? බාහිරපච්චයසමත්තෙපි හීනපණීතතාදිවිසෙසදස්සනතො. බාහිරානඤ්හි ජනකජනනිසුක්කසොණිතාහාරාදීනං පච්චයානං සමත්තෙපි සත්තානං යමකානම්පි සතං හීනපණීතතාදිවිසෙසො දිස්සති. සො ච න අහෙතුකො සබ්බදා ච සබ්බෙසඤ්ච අභාවතො, න කම්මභවතො අඤ්ඤහෙතුකො තදභිනිබ්බත්තකසත්තානං අජ්ඣත්තසන්තානෙ අඤ්ඤස්ස කාරණස්ස අභාවතොති කම්මභවහෙතුකොව. කම්මඤ්හි සත්තානං හීනපණීතතාදිවිසෙසස්ස හෙතු. තෙනාහ භගවා – ‘‘කම්මං සත්තෙ විභජති යදිදං හීනපණීතතායා’’ති (ම. නි. 3.289). තස්මා ජානිතබ්බමෙතං ‘‘භවො ජාතියා පච්චයො’’ති.

ජාතිපච්චයා ජරාමරණන්තිආදීසු යස්මා අසති ජාතියා ජරාමරණඤ්චෙව සොකාදයො ච ධම්මා න හොන්ති, ජාතියා පන සති ජරාමරණඤ්චෙව ජරාමරණසඞ්ඛාතදුක්ඛධම්මඵුට්ඨස්ස බාලස්ස ජරාමරණාදිසම්බන්ධා වා තෙන තෙන දුක්ඛධම්මෙන ඵුට්ඨස්ස අනභිසම්බන්ධා වා සොකාදයො ච ධම්මා හොන්ති. තස්මා ජාතිපච්චයා ජරාමරණන්ති. **සමෙච්ච අභිසමෙච්ච ධම්ම**න්ති ඤාණෙන සමාගන්ත්වා චතුසච්චධම්මං පටිවිජ්ඣිත්වා.

එවං ද්වාදසපදිකං පච්චයාකාරප්පවත්තිං දස්සෙත්වා ඉදානි විවට්ටවසෙන අවිජ්ජාදීනං නිරොධදස්සනත්ථං **‘‘අවිජ්ජානිරොධා සඞ්ඛාරනිරොධොති සමෙච්ච අභිසමෙච්ච ධම්ම’’**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **අවිජ්ජානිරොධා**ති අවිජ්ජාය අනුප්පාදනිරොධා පුන අප්පවත්තිනිරොධෙන. **සඞ්ඛාරනිරොධො**ති සඞ්ඛාරානං අනුප්පාදනිරොධො හොති. එවං සෙසපදෙසුපි. **ඉදං දුක්ඛ**න්තිආදයො පුබ්බෙ වුත්තනයා එව. **ඉමෙ ධම්මා අභිඤ්ඤෙය්‍යා**ති ඉමෙ තෙභූමකා ධම්මා සභාවලක්ඛණාවබොධවසෙන සොභනාකාරෙන, අධිකෙන ඤාණෙන වා සභාවතො ජානිතබ්බා. **පරිඤ්ඤෙය්‍යා**ති සාමඤ්ඤලක්ඛණාවබොධවසෙන, කිච්චසමාපනවසෙන ච බ්‍යාපිත්වා ජානිතබ්බා. **ඉමෙ ධම්මා පහාතබ්බා**ති ඉමෙ සමුදයපක්ඛිකා ධම්මා තෙන තෙන ගුණඞ්ගෙන පහාතබ්බා. **භාවෙතබ්බා**ති වඩ්ඪෙතබ්බා. **සච්ඡිකාතබ්බා**ති පච්චක්ඛං කාතබ්බා. දුවිධා සච්ඡිකිරියා පටිලාභසච්ඡිකිරියා ච ආරම්මණසච්ඡිකිරියා ච. **ඡන්නං ඵස්සායතනාන**න්ති චක්ඛාදීනං ඡන්නං ආයතනානං. **සමුදයඤ්ච අත්ථඞ්ගමඤ්චා**ති උප්පාදඤ්ච නිරොධඤ්ච.

භූරිපඤ්ඤොති භූරි වියාති භූරි, තාය භූරිපඤ්ඤාය සමන්නාගතො භූරිපඤ්ඤො. **මහාපඤ්ඤො**තිආදීසු මහාපඤ්ඤාදීහි සමන්නාගතොති අත්ථො.

තත්‍රිදං මහාපඤ්ඤාදීනං නානත්තං – කතමා මහාපඤ්ඤා? මහන්තෙ අත්ථෙ පරිග්ගණ්හාතීති මහාපඤ්ඤා. මහන්තෙ ධම්මෙ...පෙ.... මහන්තා නිරුත්තියො... මහන්තානි පටිභානානි පරිග්ගණ්හාතීති මහාපඤ්ඤා. මහන්තෙ සීලක්ඛන්ධෙ පරිග්ගණ්හාතීති මහාපඤ්ඤා. මහන්තෙ සමාධික්ඛන්ධෙ...පෙ.... පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙ... විමුත්තික්ඛන්ධෙ... විමුත්තිඤාණදස්සනක්ඛන්ධෙ පරිග්ගණ්හාතීති මහාපඤ්ඤා. මහන්තානි ඨානාඨානානි...පෙ.... මහාවිහාරසමාපත්තියො... මහන්තානි අරියසච්චානි... මහන්තෙ සතිපට්ඨානෙ... සම්මප්පධානෙ... ඉද්ධිපාදෙ... මහන්තානි ඉන්ද්‍රියානි ... බලානි... බොජ්ඣඞ්ගානි... මහන්තෙ අරියමග්ගෙ... මහන්තානි සාමඤ්ඤඵලානි... මහාඅභිඤ්ඤායො... මහන්තං පරමත්ථං නිබ්බානං පරිග්ගණ්හාතීති මහාපඤ්ඤා.

කතමා පුථුපඤ්ඤා? පුථුනානාඛන්ධෙසු ඤාණං පවත්තතීති පුථුපඤ්ඤා. පුථුනානාධාතූසු...පෙ.... පුථුනානාආයතනෙසු... පුථුනානාපටිච්චසමුප්පාදෙසු... පුථුනානාසුඤ්ඤතමනුපලබ්භෙසු... පුථුනානාඅත්ථෙසු... ධම්මෙසු... නිරුත්තීසු... පටිභානෙසු... පුථුනානාසීලක්ඛන්ධෙසු... පුථුනානාසමාධිපඤ්ඤාවිමුත්තිවිමුත්තිඤාණදස්සනක්ඛන්ධෙසු... පුථුනානාඨානාඨානෙසු... පුථුනානාවිහාරසමාපත්තීසු... පුථුනානාඅරියසච්චෙසු... පුථුනානාසතිපට්ඨානෙසු... සම්මප්පධානෙසු... ඉද්ධිපාදෙසු... ඉන්ද්‍රියෙසු... බලෙසු... බොජ්ඣඞ්ගෙසු... පුථුනානාඅරියමග්ගෙසු... සාමඤ්ඤඵලෙසු... අභිඤ්ඤාසු... පුථුනානාජනසාධාරණෙ ධම්මෙ සමතික්කම්ම පරමත්ථෙ නිබ්බානෙ ඤාණං පවත්තතීති පුථුපඤ්ඤා.

කතමා හාසපඤ්ඤා? ඉධෙකච්චො හාසබහුලො වෙදබහුලො තුට්ඨිබහුලො පාමොජ්ජබහුලො සීලං පරිපූරෙති. ඉන්ද්‍රියසංවරං පරිපූරෙති. භොජනෙ මත්තඤ්ඤුතං...පෙ.... ජාගරියානුයොගං... සීලක්ඛන්ධං... සමාධික්ඛන්ධං... පඤ්ඤාක්ඛන්ධං... විමුත්තික්ඛන්ධං... විමුත්තිඤාණදස්සනක්ඛන්ධං පරිපූරෙතීති හාසපඤ්ඤා. හාසබහුලො...පෙ.... පාමොජ්ජබහුලො ඨානාඨානං පටිවිජ්ඣතීති හාසපඤ්ඤා. හාසබහුලො විහාරසමාපත්තියො පරිපූරෙතීති හාසපඤ්ඤා. හාසබහුලො අරියසච්චානි පටිවිජ්ඣතීති හාසපඤ්ඤා. සතිපට්ඨානෙ භාවෙති සම්මප්පධානෙ... ඉද්ධිපාදෙ... ඉන්ද්‍රියානි... බලානි... බොජ්ඣඞ්ගෙ... අරියමග්ගං භාවෙතීති හාසපඤ්ඤා, හාසබහුලො සාමඤ්ඤඵලානි සච්ඡිකරොතීති හාසපඤ්ඤා, අභිඤ්ඤායො පටිවිජ්ඣතීති හාසපඤ්ඤා, හාසබහුලො පරමත්ථං නිබ්බානං සච්ඡිකරොතීති හාසපඤ්ඤා.

කතමා ජවනපඤ්ඤා? යං කිඤ්චි රූපං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අජ්ඣත්තං වා බහිද්ධා වා ඔළාරිකං වා සුඛුමං වා හීනං වා පණීතං වා යං දූරෙ සන්තිකෙ වා, සබ්බං රූපං අනිච්චතො ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා. දුක්ඛතො,

අනත්තතො ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා. යා කාචි වෙදනා…පෙ…. යා කාචි සඤ්ඤා… යෙ කෙචි සඞ්ඛාරා… යං කිඤ්චි විඤ්ඤාණං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං…පෙ…. යං දූරෙ සන්තිකෙ වා, සබ්බං විඤ්ඤාණං අනිච්චතො… දුක්ඛතො… අනත්තතො ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා. චක්ඛුං…පෙ…. ජරාමරණං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අනිච්චතො… දුක්ඛතො… අනත්තතො ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා.

රූපං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අනිච්චං ඛයට්ඨෙන, දුක්ඛං භයට්ඨෙන, අනත්තා අසාරකට්ඨෙනාති තුලයිත්වා තීරයිත්වා විභාවයිත්වා විභූතං කත්වා රූපනිරොධෙ නිබ්බානෙ ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා. වෙදනා… සඤ්ඤා… සඞ්ඛාරා… විඤ්ඤාණං… චක්ඛුං…පෙ…. ජරාමරණං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අනිච්චං ඛයට්ඨෙන, දුක්ඛං භයට්ඨෙන, අනත්තා අසාරකට්ඨෙනාති තුලයිත්වා…පෙ…. විභූතං කත්වා ජරාමරණනිරොධෙ නිබ්බානෙ ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා.

රූපං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අනිච්චං සඞ්ඛතං පටිච්චසමුප්පන්නං ඛයධම්මං වයධම්මං විරාගධම්මං නිරොධධම්මන්ති තුලයිත්වා…පෙ…. විභූතං කත්වා රූපනිරොධෙ නිබ්බානෙ ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා. වෙදනා…පෙ…. සඤ්ඤා… සඞ්ඛාරා… විඤ්ඤාණං… චක්ඛුං…පෙ…. ජරාමරණං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අනිච්චං…පෙ…. නිරොධධම්මන්ති තුලයිත්වා…පෙ…. විභූතං කත්වා ජරාමරණනිරොධෙ නිබ්බානෙ ඛිප්පං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා.

කතමා තික්ඛපඤ්ඤා? ඛිප්පං කිලෙසෙ ඡින්දතීති තික්ඛපඤ්ඤා. උප්පන්නං කාමවිතක්කං නාධිවාසෙති. උප්පන්නං බ්‍යාපාදවිතක්කං… උප්පන්නං විහිංසාවිතක්කං… උප්පන්නුප්පන්නෙ පාපකෙ අකුසලෙ ධම්මෙ… උප්පන්නං රාගං… උප්පන්නං දොසං… මොහං… කොධං… උපනාහං… මක්ඛං… පළාසං… ඉස්සං… මච්ඡරියං… මායං… සාඨෙය්‍යං… ථම්භං… සාරම්භං… මානං… අතිමානං… මදං… පමාදං… සබ්බෙ කිලෙසෙ… සබ්බෙ දුච්චරිතෙ… සබ්බෙ අභිසඞ්ඛාරෙ… සබ්බෙ භවගාමිකම්මෙ නාධිවාසෙති පජහති විනොදෙති බ්‍යන්තීකරොති අනභාවං ගමෙතීති තික්ඛපඤ්ඤා. එකම්හි ආසනෙ චත්තාරො අරියමග්ගා, චත්තාරි ච සාමඤ්ඤඵලානි, චතස්සො ච පටිසම්භිදායො, ඡ අභිඤ්ඤායො අධිගතා හොන්ති සච්ඡිකතා ඵස්සිතා පඤ්ඤායාති තික්ඛපඤ්ඤා.

කතමා නිබ්බෙධිකපඤ්ඤා? ඉධෙකච්චො සබ්බසඞ්ඛාරෙසු උබ්බෙගබහුලො හොති උත්තාසබහුලො උක්කණ්ඨනබහුලො අරතිබහුලො අනභිරතිබහුලො බහිමුඛො න රමති සබ්බසඞ්ඛාරෙසු, අනිබ්බිද්ධපුබ්බං අපදාලිතපුබ්බං ලොභක්ඛන්ධං නිබ්බිජ්ඣති පදාලෙතීති නිබ්බෙධිකපඤ්ඤා. අනිබ්බිද්ධපුබ්බං අපදාලිතපුබ්බං දොසක්ඛන්ධං…පෙ…. මොහක්ඛන්ධං… කොධං… උපනාහං…පෙ…. සබ්බෙ භවගාමිකම්මෙ නිබ්බිජ්ඣති පදාලෙතීති නිබ්බෙධිකපඤ්ඤා.

28. **ස සබ්බධම්මෙසු විසෙනිභූතො, යං කිඤ්චි දිට්ඨං ව සුතං මුතං වාති** සො භූරිපඤ්ඤො ඛීණාසවො යං කිඤ්චි දිට්ඨං වා සුතං වා මුතං වා තෙසු සබ්බධම්මෙසු මාරසෙනං විනාසෙත්වා ඨිතභාවෙන විසෙනිභූතො. **තමෙව දස්සින්ති** තං එව විසුද්ධදස්සිං. **විවටං චරන්තන්ති** තණ්හාඡදනාදිවිගමෙන විවටං හුත්වා චරන්තං. **කෙනීධ ලොකස්මිං විකප්පයෙය්‍යාති** කෙන ඉධ ලොකෙ තණ්හාකප්පෙන වා දිට්ඨිකප්පෙන වා කොචි විකප්පෙය්‍ය, තෙසං වා පහීනත්තා රාගාදිනා පුබ්බෙ වුත්තෙනාති.

කාමා තෙ පඨමා සෙනාතිආදීසු චතූසු ගාථාසු අයමත්ථො – යස්මා ආදිතොව අගාරියභූතෙ සත්තෙ වත්ථුකාමෙසු කිලෙස**කාමා** මොහයන්ති, තෙ අභිභුය්‍ය අනගාරියභාවං උපගතානං පන්තෙසු වා සෙනාසනෙසු, අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙසු වා අධිකුසලෙසු ධම්මෙසු **අරති** උප්පජ්ජති. වුත්තඤ්චෙතං – ‘‘පබ්බජිතෙන ඛො, ආවුසො, අභිරති දුක්කරා’’ති (සං. නි. 4.331). තතො තෙ පරපටිබද්ධජීවිකත්තා **ඛුප්පිපාසා** බාධෙති, තාය බාධිතානං පරියෙසන**තණ්හා** චිත්තං කිලමයති, අථ නෙසං කිලන්තචිත්තානං **ථිනමිද්ධං** ඔක්කමති තතො විසෙසමනධිගච්ඡන්තානං දුරභිසම්භවෙසු අරඤ්ඤවනපත්ථෙසු සෙනාසනෙසු විහරතං උත්‍රාසසඤ්ඤිතා **භීරු** ජායති, තෙසං උස්සඞ්කිතපරිසඞ්කිතානං දීඝරත්තං විවෙකරසමනස්සාදයමානානං විහරතං ‘‘න සියා නු ඛො එස මග්ගො’’ති පටිපත්තියං **විචිකිච්ඡා** උප්පජ්ජති, තං විනොදෙත්වා විහරතං අප්පමත්තකෙන විසෙසාධිගමෙන **මානමක්ඛථම්භා** ජායන්ති, තෙපි විනොදෙත්වා විහරතං තතො අධිකතරං විසෙසාධිගමං නිස්සාය **ලාභසක්කාරසිලොකා** උප්පජ්ජන්ති, ලාභාදිමුච්ඡිතා ධම්මපතිරූපකානි පකාසෙන්තා **මිච්ඡායසං** අධිගන්ත්වා තත්ථ ඨිතා ජාතිආදීහි **අත්තානං උක්කංසෙන්ති, පරං වම්භෙන්ති**. තස්මා කාමාදීනං පඨමසෙනාදිභාවො වෙදිතබ්බො.

එවමෙතං දසවිධං සෙනං උද්දිසිත්වා යස්මා සා කණ්හධම්මසමන්නාගතත්තා කණ්හස්ස නමුචිනො උපකාරාය සංවත්තති, තස්මා නං ‘‘තව සෙනා’’ති නිද්දිසන්තො ආහ – **‘‘එසා නමුචි තෙ සෙනා, කණ්හස්සාභිප්පහාරිනී’’**ති. තත්ථ **අභිප්පහාරිනීති** සමණබ්‍රාහ්මණානං ඝාතිනී නිප්පොථිනී, අන්තරායකරීති අත්ථො. **න නං අසූරො ජිනාති, ජෙත්වාච ලභතෙ සුඛන්ති** එවං තව සෙනං අසූරො කායෙ ච ජීවිතෙ ච සාපෙක්ඛො පුරිසො න ජිනාති, සූරො පන ජිනාති, ජෙත්වාච මග්ගසුඛං ඵලසුඛඤ්ච අධිගච්ඡති.

යතො චතූහි අරියමග්ගෙහීති යදා චතූහි නිද්දොසනිබ්බානමග්ගනසඞ්ඛාතෙහි මග්ගෙහි. **මාරසෙනාති** මාරස්ස සෙනා වචනකරා කිලෙසා. **පටිසෙනිකරාති** පටිපක්ඛකරා. **ජිතා චාති** පරාජයමානා හනිතා ච. **පරාජිතා චාති** නිග්ගහිතා

ච. **භග්ගාති** භින්නා. **විප්පලුග්ගාති** චුණ්ණවිචුණ්ණා. **පරම්මුඛාති** විමුඛභාවං පාපිතා. **විසෙනිභූතොති** නික්කිලෙසො හුත්වා ඨිතො.

වොදාතදස්සින්ති බ්‍යවදාතදස්සිං. **තානි ඡදනානීති** එතානි තණ්හාදිකිලෙසඡදනානි. **විවටානීති** පාකටීකතානි. **විද්ධංසිතානීති** ඨිතට්ඨානතො අපහතානි. **උග්ඝාටිතානීති** උප්පාටිතානි. **සමුග්ඝාටිතානීති** විසෙසෙන උප්පාටිතානි.

29. **න කප්පයන්තීති** ගාථාය සම්බන්ධො අත්ථො ච – කිඤ්ච භියොයා? තෙ හි තාදිසා සන්තො ද්වින්නං කප්පානං පුරෙක්ඛාරානඤ්ච කෙනචි **න කප්පයන්ති, න පුරෙක්ඛරොන්ති**. පරමත්ථං අච්චන්තසුද්ධිං අධිගතත්තා අනච්චන්තසුද්ධිංයෙව අකිරියසස්සතදිට්ඨිං **"අච්චන්තසුද්ධී"ති න තෙ වදන්ති. ආදානගන්ථං ගථිතං විසජ්ජාති** චතුබ්බිධම්පි රූපාදීනං ආදායකත්තා ආදානගන්ථං අත්තනො චිත්තසන්තානෙ ගථිතං බද්ධං අරියමග්ගසත්ථෙන විස්සජ්ජ ඡින්දිත්වා. සෙසං පාකටමෙව.

අච්චන්තසුද්ධින්ති අච්චන්තං පරමත්ථං සුද්ධිං. **සංසාරසුද්ධින්ති** සංසාරතො සුද්ධිං. **අකිරියදිට්ඨින්ති** කරොතො න කරියති පාපන්ති අකිරියදිට්ඨිං. **සස්සතවාදන්ති** ''නිච්චො ධුවො සස්සතො''ති වචනං. **න වදන්ති** න කථෙන්ති.

ගන්ථාති නාමකායං ගන්ථෙන්ති, චුතිපටිසන්ධිවසෙන වට්ටස්මිං ඝටෙන්තීති ගන්ථා. අභිජ්ඣා ච සා නාමකායඝටනවසෙන ගන්ථො චාති **අභිජ්ඣාකායගන්ථො**. හිතසුඛං බ්‍යාපාදයතීති **බ්‍යාපාදො**. බ්‍යාපාදො ච සො වුත්තනයෙන ගන්ථො චාති **බ්‍යාපාදො කායගන්ථො. සීලබ්බතපරාමාසොති** ''ඉතො බහිද්ධා සමණබ්‍රාහ්මණානං සීලෙන සුද්ධි වතෙන සුද්ධී''ති (ධ. ස. 1143, 1222) පරතො ආමාසො. **ඉදංසච්චාභිනිවෙසොති** සබ්බඤ්ඤුභාසිතම්පි පටික්ඛිපිත්වා ''සස්සතො ලොකො, ඉදමෙව සච්චං, මොඝමඤ්ඤ''න්ති (ධ. ස. 1144) ඉමිනා ආකාරෙන අභිනිවෙසො ඉදංසච්චාභිනිවෙසො. **අත්තනො දිට්ඨියා රාගොති** අත්තනා අභිනිවිසිත්වා ගහිතාය දිට්ඨියා ඡන්දරාගො. **පරවාදෙසු ආඝාතොති** පරස්ස වචනෙසු කොපො. **අප්පච්චයොති** අතුට්ඨාකාරො. **අත්තනො සීලං වාති** අත්තනා සමාදින්නං ගොසීලාදිසීලං වා. **අත්තනො දිට්ඨීති** අත්තනා ගහිතා පරාමට්ඨා දිට්ඨි. **තෙහි ගන්ථෙහීති** එතෙහි වුත්තෙහි නාමකායඝටනෙහි. **රූපං ආදියන්තීති** චතුසමුට්ඨානිකං රූපාරම්මණං ආදියන්ති ගණ්හන්ති. **උපාදියන්තීති** උපගන්ත්වා ගණ්හන්ති තණ්හාගහණෙන. **පරාමසන්ති** දිට්ඨිගහණෙන. **අභිනිවිසන්ති** මානගහණෙන. **වට්ටන්ති** තෙභූමකවට්ටං. **ගන්ථෙති** බන්ධනෙ.

වොසජ්ජිත්වා වාති සම්මා විස්සජ්ජිත්වා වා. **ගථිතෙති** බන්ධනෙ. **ගන්ථිතෙති** ගන්ථනෙන ගන්ථිතෙ. **විබන්ධෙති** විසෙසෙන බන්ධෙ. **ආබන්ධෙති** අනෙකවිධෙන බන්ධෙ. **පලිබුද්ධෙති** අමුඤ්චිතෙ. **බන්ධනෙ පොටයිත්වාති** තණ්හාමානදිට්ඨිබන්ධනානි පප්පොටයිත්වා. **විසජ්ජාති** වජිත්වා.

ඉමෙ පන චත්තාරො ගන්ථෙ කිලෙසපටිපාටියාපි ආහරිතුං වට්ටති, මග්ගපටිපාටියාපි – කිලෙසපටිපාටියා අභිජ්ඣාකායගන්ථො අරහත්තමග්ගෙන පහීයති, බ්‍යාපාදො කායගන්ථො අනාගාමිමග්ගෙන, සීලබ්බතපරාමාසො කායගන්ථො ඉදංසච්චාභිනිවෙසො කායගන්ථො සොතාපත්තිමග්ගෙන. මග්ගපටිපාටියා සීලබ්බතපරාමාසො කායගන්ථො ඉදංසච්චාභිනිවෙසො කායගන්ථො සොතාපත්තිමග්ගෙන, බ්‍යාපාදො කායගන්ථො අනාගාමිමග්ගෙන, අභිජ්ඣාකායගන්ථො අරහත්තමග්ගෙනාති. එතෙ චත්තාරො ගන්ථා යස්ස සංවිජ්ජන්ති, තං චුතිපටිසන්ධිවසෙන වට්ටස්මිං ගන්ථෙන්ති ඝටෙන්තීති ගන්ථා. තෙ චතුප්පභෙදා අභිජ්ඣායන්ති එතාය, සයං වා අභිජ්ඣායති, අභිජ්ඣායනමත්තමෙව වා එසාති **අභිජ්ඣා**. ලොභොයෙව නාමකායං ගන්ථෙති චුතිපටිසන්ධිවසෙන වට්ටස්මිං ඝටෙතීති **කායගන්ථො**. බ්‍යාපජ්ජති තෙන චිත්තං පූතිභාවං ගච්ඡති, බ්‍යාපාදයති වා විනයාචාරරූපසම්පත්තිහිතසුඛාදීනීති **බ්‍යාපාදො**. ''ඉතො බහිද්ධා සමණබ්‍රාහ්මණානං සීලෙන සුද්ධි වතෙන සුද්ධී''ති පරාමසනං සීලබ්බතපරාමාසො, සබ්බඤ්ඤුභාසිතම්පි පටික්ඛිපිත්වා ''සස්සතො ලොකො, ඉදමෙව සච්චං, මොඝමඤ්ඤ''න්තිආදිනා ආකාරෙන අභිනිවිසතීති ඉදංසච්චාභිනිවෙසො. **යථා වය්හං වාති**ආදිං වය්හාදිවිසඞ්ඛරණං ගන්ථානං වියොගකරණෙ උපමං දස්සෙන්තො ආහ.

න ජනෙන්තීති න උප්පාදෙන්ති. **න සඤ්ජනෙන්තීති** න නිබ්බත්තෙන්ති. **නාභිනිබ්බත්තෙන්තීති** උපසග්ගවසෙන පදං වඩ්ඪිතං. න සඤ්ජනෙන්තීති උප්පාදක්ඛණං. න නිබ්බත්තෙන්ති නාභිනිබ්බත්තෙන්තීති පවත්තික්ඛණං සන්ධාය වුත්තං.

30. **සීමාතිගොති** ගාථා එකපුග්ගලාධිට්ඨානාය දෙසනාය වුත්තා. පුබ්බසදිසො එව පනස්සා සම්බන්ධො, සො එවං අත්ථවණ්ණනාය සද්ධිං වෙදිතබ්බො – කිඤ්ච භියොයා? සො ඊදිසො භූරිපඤ්ඤො චතුන්නං කිලෙසසීමානං අතීතත්තා **සීමාතිගො,** බාහිතපාපත්තා ච **බ්‍රාහ්මණො,** ඉත්ථම්භූතස්ස ච **තස්ස නත්ථි,** පරචිත්තපුබ්බෙනිවාසඤාණෙහි **ඤත්වා** වා මංසදිබ්බචක්ඛූහි **දිස්වා** වා කිඤ්චි **සමුග්ගහීතං,** අභිනිවිට්ඨන්ති වුත්තං හොති. සො ච කාමරාගාභාවතො **න රාගරාගී** රූපාරූපරාගාභාවතො **න විරාගරත්තො,** යතො එවංවිධස්ස **තස්ස** ''ඉදං පරම''න්ති කිඤ්චි **ඉධ උග්ගහීතං නත්ථීති** අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි.

චතස්සො සීමායොති චත්තාරො පරිච්ඡෙදා. **දිට්ඨානුසයොති** දිට්ඨි ච සා අප්පහීනට්ඨෙන අනුසයො චාති දිට්ඨානුසයො. **විචිකිච්ඡානුසයාදීසුපි** එසෙව නයො. කෙනට්ඨෙන අනුසයා? අනුසයනට්ඨෙන. කො එස අනුසයට්ඨො නාමාති? අප්පහීනට්ඨො. එතෙ හි අප්පහීනට්ඨෙන තස්ස තස්ස සන්තානෙ අනුසෙන්ති නාම, තස්මා ''අනුසයා''ති වුච්චන්ති. **අනුසෙන්තීති** අනුරූපං කාරණං ලභිත්වා උප්පජ්ජන්තීති අත්ථො. අථාපි සියා – අනුසයට්ඨො නාම අප්පහීනාකාරො, අප්පහීනාකාරො ච ''උප්පජ්ජතී''ති වත්තුං න යුජ්ජති, තස්මා න අනුසයා උප්පජ්ජන්තීති. තත්රිදං පටිවචනං – අප්පහීනාකාරො අනුසයො, අනුසයොති පන අප්පහීනට්ඨෙන ථාමගතා කිලෙසා වුච්චන්ති. සො චිත්තසම්පයුත්තො සාරම්මණො සප්පච්චයට්ඨෙන සහෙතුකො එකන්තාකුසලො අතීතොපි හොති අනාගතොපි පච්චුප්පන්නොපි, තස්මා ''උප්පජ්ජතී''ති වත්තුං යුජ්ජති.

තත්රිදං පමාණං – **පටිසම්භිදායං** තාව අභිසමයකථායං (පටි. ම. 3.21) ''පච්චුප්පන්නෙ කිලෙසෙ පජහතී''ති පුච්ඡිත්වා අනුසයානං පච්චුප්පන්නභාවස්ස අත්ථිතාය ''ථාමගතො අනුසයං පජහතී''ති වුත්තං. **ධම්මසඞ්ගණියං** මොහස්ස පදභාජනෙ (ධ. ස. 390) ''අවිජ්ජානුසයො අවිජ්ජාපරියුට්ඨානං, අවිජ්ජාලඞ්ගී මොහො අකුසලමූලං, අයං තස්මිං සමයෙ මොහො හොතී''ති අකුසලචිත්තෙන සද්ධිං අවිජ්ජානුසයස්ස උප්පන්නභාවො වුත්තො. **කථාවත්ථුස්මිං** ''අනුසයා අබ්‍යාකතා අනුසයා අහෙතුකා අනුසයා චිත්තවිප්පයුත්තා''ති (කථා. 605) සබ්බෙ වාදා පටිසෙධිතා. **අනුසයයමකෙ** සත්තන්නං මහාවාරානං අඤ්ඤතරස්මිං උප්පජ්ජනවාරෙ ''යස්ස කාමරාගානුසයො උප්පජ්ජති තස්ස පටිඝානුසයො උප්පජ්ජතී''තිආදි වුත්තං. තස්මා ''අනුසෙන්තීති අනුරූපං කාරණං ලභිත්වා උප්පජ්ජන්තී''ති යං වුත්තං, තං ඉමිනා තන්තිප්පමාණෙන සුවුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. යම්පි ''චිත්තසම්පයුත්තො සාරම්මණො''තිආදි වුත්තං, තම්පි සුවුත්තමෙව. අනුසයො හි නාමෙස පරිනිප්ඵන්නො චිත්තසම්පයුත්තො අකුසලධම්මොති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං.

තත්ථ දිට්ඨානුසයො චතූසු දිට්ඨිසම්පයුත්තෙසු, විචිකිච්ඡානුසයො විචිකිච්ඡාසහගතෙ, අවිජ්ජානුසයො ද්වාදසසු අකුසලචිත්තෙසු සහජාතවසෙන ආරම්මණවසෙන ච; තයොපි අවසෙසතෙභූමකධම්මෙසු ආරම්මණවසෙන දිට්ඨිවිචිකිච්ඡාමොහා. කාමරාගානුසයො චෙත්ථ ලොභසහගතචිත්තෙසු සහජාතවසෙන ආරම්මණවසෙන ච, මනාපෙසු අවසෙසකාමාවචරධම්මෙසු ආරම්මණවසෙන උප්පජ්ජමානො ලොභො. පටිඝානුසයො දොමනස්සසහගතචිත්තෙසු සහජාතවසෙන ආරම්මණවසෙන ච, අමනාපෙසු අවසෙසකාමාවචරධම්මෙසු ආරම්මණවසෙනෙව උප්පජ්ජමානො දොසො. මානානුසයො දිට්ඨිවිප්පයුත්තලොභසහගතචිත්තෙසු සහජාතවසෙන ආරම්මණවසෙන ච, දුක්ඛවෙදනාවජ්ජෙසු අවසෙසකාමාවචරධම්මෙසු රූපාරූපාවචරධම්මෙසු ච ආරම්මණවසෙනෙව උප්පජ්ජමානො මානො. භවරාගානුසයො චතූසු දිට්ඨිවිප්පයුත්තෙසු උප්පජ්ජමානොපි සහජාතවසෙන වුත්තො. ආරම්මණවසෙනෙව පන රූපාරූපාවචරධම්මෙසු උප්පජ්ජමානො ලොභො වුත්තො.

තත්ථ **දිට්ඨානුසයොති** ද්වාසට්ඨිවිධා දිට්ඨි. **විචිකිච්ඡානුසයොති** අට්ඨවත්ථුකා විචිකිච්ඡා. **තදෙකට්ඨා ච කිලෙසාති** සහජෙකට්ඨවසෙන දිට්ඨියා විචිකිච්ඡාය, සහජෙකට්ඨවසෙන එකතො ඨිතා. **මානානුසයොති** නවවිධමානො. **පරමත්ථඤාණෙන වා ඤත්වාති** පරෙසං චිත්තාචාරජානනපඤ්ඤාය ජානිත්වා, චෙතොපරියඤාණෙන ජානිත්වාති වුත්තං හොති. **පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණෙන වාති** අතීතෙ නිවුට්ඨක්ඛන්ධානුස්සරණඤාණෙන ජානිත්වා. **මංසචක්ඛුනා වාති** පකතිචක්ඛුනා. **දිබ්බචක්ඛුනා වාති** දිබ්බසදිසෙන දිබ්බවිහාරසන්නිස්සිතෙන වා දිබ්බචක්ඛුනා පස්සිත්වා. **රාගරත්තාති** රාගෙන රඤ්ජිතා. **යෙ පඤ්චසු කාමගුණෙසූති** යෙ පඤ්චසු රූපාදිවත්ථුකාමකොට්ඨාසෙසු. **විරාගරත්තාති** විරාගසඞ්ඛාතාසු රූපාරූපසමාපත්තීසු අතිරත්තා අල්ලීනා. **යතො කාමරාගො චාති** යදා කාමභවෙ රාගො ච. **රූපාරූපරාගෙසුපි** එසෙව නයො.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

සුද්ධට්ඨකසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පරමට්ඨකසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

31. පඤ්චමෙ පරමට්ඨකසුත්තෙ **පරමන්ති දිට්ඨීසු පරිබ්බසානොති** ඉදං පරමන්ති ගහෙත්වා සකාය සකාය දිට්ඨියා වසමානො. **යදුත්තරිං කුරුතෙති** යං අත්තනො සත්ථාරාදිං සෙට්ඨං කරොති. **හීනාති අඤ්ඤෙ තතො සබ්බමාහාති** තං අත්තනො සත්ථාරාදිං ඨපෙත්වා තතො අඤ්ඤෙ සබ්බෙ ''හීනා ඉමෙ''ති ආහ. **තස්මා විවාදානි අවීතිවත්තොති** තෙන කාරණෙන සො දිට්ඨිකලහෙ අවීතිවත්තොව හොති.

වසන්තීති පඨමුප්පන්නදිට්ඨිවසෙන වසන්ති. **පවසන්තීති** පවිසිත්වා වසන්ති. **ආවසන්තීති** විසෙසෙන වසන්ති. **පරිවසන්තීති** සබ්බභාගෙන වසන්ති. තං උපමාය සාධෙන්තො **''යථා ආගාරිකා වා''**තිආදිමාහ. **ආගාරිකා වාති** සරසාමිකා. **සරෙසු වසන්තීති** අත්තනො සරෙසු ආසඞ්කවිරහිතා හුත්වා නිවසන්ති. **සාපත්තිකා වාති** ආපත්තිබහුලා. **සකිලෙසා වාති** රාගාදිකිලෙසබහුලා. **උත්තරිං කරොතීති** අතිරෙකං කරොති. **අයං සත්ථා සබ්බඤ්ඤූති** 'අයං අම්හාකං සත්ථා සබ්බං ජානාති'.

සබ්බෙ පරප්පවාදෙ ඛිපතීති සබ්බා පරලද්ධියො ඡඩ්ඩෙති. **උක්ඛිපතීති** නීහරති. **පරික්ඛිපතීති** පරම්මුඛෙ කරොති. **දිට්ඨිමෙධගානීති** දිට්ඨිවිහෙසකානි.

32. දුතියගාථායත්ථො – එවං අවීතිවත්තො ච **යං දිට්ඨෙ සුතෙ සීලවතෙ මුතෙති** එතෙසු චතූසු වත්ථූසු උප්පන්නදිට්ඨිසඞ්ඛාතෙ **අත්තනි** පුබ්බෙ වුත්තප්පකාරං **ආනිසංසං පස්සති, තදෙව සො තත්ථ** සකාය දිට්ඨියා ආනිසංසං ''ඉදං සෙට්ඨ''න්ති අභිනිවිසිත්වා **අඤ්ඤං සබ්බං** පරසත්ථාරාදිකං **නිහීනතො පස්සති**.

ද්වෙ ආනිසංසෙ පස්සතීති ද්වෙ ගුණෙ ඔලොකෙති. **දිට්ඨධම්මිකඤ්චාති** දිට්ඨෙ පච්චක්ඛෙ අත්තභාවෙ විපච්චනකරණං. **සම්පරායිකඤ්චාති** පරලොකෙ පටිලභිතබ්බගුණඤ්ච. **යංදිට්ඨිකො සත්ථාති** යංලද්ධිකො තිත්ථායතනසාමිකො. **අලං නාගත්තාය වාති** නාගරාජභාවාය වා පරියත්තං. **සුපණ්ණත්තාදීසුපි** එසෙව නයො. **දෙවත්තාය වාති** සම්මුතිදෙවාදිභාවාය. **ආයතිං ඵලපාටිකඞ්ඛී හොතීති** අනාගතෙ විපාකඵලං පත්ථයානො හොති. **දිට්ඨසුද්ධියාපි ද්වෙ ආනිසංසෙ පස්සතීති** චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන දිට්ඨරූපායතනස්ස වසෙන සුද්ධියා හෙතුත්තාපි අත්තනො ගහිතගහණෙන ද්වෙ ගුණෙ ඔලොකෙති. **සුතසුද්ධියාදීසුපි** එසෙව නයො.

33. තතියගාථායත්ථො – එවං පස්සතො ච **යං** අත්තනො සත්ථාරාදිං **නිස්සිතො අඤ්ඤං** පරසත්ථාරාදිං **හීනං පස්සති, තං පන** දස්සනං **ගන්ථමෙව කුසලා වදන්ති,** බන්ධනන්ති වුත්තං හොති. යස්මා එතදෙව, **තස්මා හි දිට්ඨං ච සුතං මුතං වා, සීලබ්බතං භික්ඛු න නිස්සයෙය්‍ය,** නාභිනිවෙසෙය්‍යාති වුත්තං හොති.

කුසලාති ඛන්ධාදිජානනෙ ඡෙකා. **ඛන්ධකුසලාති** රූපාදීසු පඤ්චසු ඛන්ධෙසු කුසලා. **ධාතුආයතනපටිච්චසමුප්පාදසතිපට්ඨානසම්මප්පධානඉද්ධිපාදඉන්ද්‍රියබලබොජ්ඣඞ්ගමග්ගඵලනිබ්බානෙසුපි** එසෙව නයො. තත්ථ **මග්ගකුසලාති** චතූසු මග්ගෙසු. **ඵලකුසලාති** චතූසු ඵලෙසු. **නිබ්බානකුසලාති** දුවිධෙ නිබ්බානෙ ඡෙකා. **තෙ කුසලාති** තෙ එතෙසු වුත්තප්පකාරෙසු ඡෙකා. **එවං වදන්තීති** එවං කථෙන්ති. **ගන්ථො එසොති** පස්සතො ච අත්තනො සත්ථාරාදිනිස්සිතඤ්ච අඤ්ඤං පරසත්ථාරාදිං හීනතො දස්සනඤ්ච ගන්ථො බන්ධනො එසොති වදන්ති. **ලග්ගනං එතන්ති** එතං වුත්තප්පකාරං නාගදන්තෙ ලග්ගිතං විය අධොලම්බනං. **බන්ධනං එතන්ති** නිච්ඡින්දිතුං දුක්ඛට්ඨෙන සඞ්ඛලිකාදිබන්ධනං විය එතං බන්ධනං. **පලිබොධො එසොති** සංසාරතො නික්ඛමිතුං අප්පදානට්ඨෙන එසො පලිබොධො.

34. චතුත්ථගාථායත්ථො – න කෙවලං දිට්ඨසුතාදීසු න නිස්සයෙය්‍ය, අපිච ඛො පන අසඤ්ජාතං උපරූපරි **දිට්ඨිම්පි ලොකස්මිං න කප්පයෙය්‍ය,** න ජනෙය්‍යාති වුත්තං හොති. කීදිසං? **ඤාණෙන වා සීලවතෙන වාපි,** සමාපත්තිඤාණාදිඤාණෙන වා සීලවතෙන වා යා කප්පියති, එතං දිට්ඨිං න කප්පෙය්‍ය. න කෙවලඤ්ච දිට්ඨිං න කප්පයෙය්‍ය, අපිච ඛො පන මානෙනපි ජාතිආදීහි වත්ථූහි **සමොති අත්තානමනූපනෙය්‍ය, හීනො න මඤ්ඤෙථ විසෙසි වාපීති**.

අට්ඨසමාපත්තිඤාණෙන වාති පඨමජ්ඣානාදීනං අට්ඨන්නං සමාපත්තීනං සම්පයුත්තපඤ්ඤාය වා. **පඤ්චාභිඤ්ඤාඤාණෙන වාති** ලොකියානං පඤ්චන්නං අභිඤ්ඤානං සම්පයුත්තපඤ්ඤාය වා. **මිච්ඡාඤාණෙන වාති** විපරීතසභාවෙන පවත්තාය පඤ්ඤාය අමුත්තෙ මුත්තං පස්සාති එවං උප්පන්නෙන මිච්ඡාඤාණෙන වා.

35. පඤ්චමගාථායත්ථො – එවඤ්හි දිට්ඨිං අකප්පෙන්තො අමඤ්ඤමානො ච **අත්තං පහාය අනුපාදියානො** යං පුබ්බෙ ගහිතං, තං පහාය පරං අග්ගණ්හන්තො තස්මිම්පි වුත්තප්පකාරෙ ඤාණෙ දුවිධං **නිස්සයං නො කරොති,** අකරොන්තො ච **ස වෙ වියත්තෙසු** නානාදිට්ඨිවසෙන භින්නෙසු සත්තෙසු **න වග්ගසාරී** ඡන්දාදිවසෙන අගච්ඡනධම්මො හුත්වා ද්වාසට්ඨියා දිට්ඨීසු **කිඤ්චි දිට්ඨිං න පච්චෙති,** න පච්චාගච්ඡතීති වුත්තං හොති.

චතූහි උපාදානෙහීති කාමුපාදානාදීහි චතූහි භුසං ගහණෙහි **ස වෙ වියත්තෙසූති** සො පුග්ගලො නිච්ඡිතෙසු. **භින්නෙසූති** ද්විධා භින්නෙසු.

36. ඉදානි යො සො ඉමාය ගාථාය වුත්තො ඛීණාසවො, තස්ස වණ්ණභණනත්ථං **"යස්සූභයන්තෙ"**තිආදිකා තිස්සො ගාථායො ආහ. තත්ථ පඨමගාථාය **යස්සූභයන්තෙති** පුබ්බෙ වුත්තෙ ඵස්සාදිභෙදෙ. **පණිධීති** තණ්හා. **භවාභවායාති** පුනප්පුනභවාය . **ඉධ වා හුරං වාති** සකත්තභාවාදිභෙදෙ ඉධ වා පරත්තභාවාදිභෙදෙ පරත්ථ වා.

ඵස්සො එකො අන්තොති චක්ඛුසම්ඵස්සාදිකො එකො කොට්ඨාසො. **ඵස්සසමුදයොති** වත්ථාරම්මණො. යතො සමුදෙති උප්පජ්ජති, සො සමුදයො. **දුතියො අන්තොති** දුතියො කොට්ඨාසො. **අතීතන්ති** අති ඉතං අතීතං, අතික්කන්තන්ති වුත්තං හොති. **අනාගතන්ති** න ආගතං, අනුප්පන්නන්ති වුත්තං හොති. **සුඛා වෙදනාදයො** විසභාගවසෙන. **නාමරූපද්දුකං** නමනරුප්පනවසෙන. **අජ්ඣත්තිකාදයො** අජ්ඣත්තබාහිරවසෙන. **සක්කායාදයො** ඛන්ධපඤ්චකානං පවත්තිසමුදයවසෙන වුත්තාති වෙදිතබ්බා.

සකත්තභාවොති අත්තනො අත්තභාවො. **පරත්තභාවොති** පරස්ස අත්තභාවො.

37. දුතියගාථාය **දිට්ඨෙ වාති** දිට්ඨසුද්ධියා වා. එස නයො **සුතාදීසු. සඤ්ඤාති** සඤ්ඤාසමුට්ඨාපිකා දිට්ඨි.

අපරාමසන්තන්ති තණ්හාමානදිට්ඨීහි න පරාමසන්තං. **අනභිනිවෙසන්තන්ති** තෙහෙව අනභිනිවිසන්තං.

"විනිබද්ධො"ති වාති මානෙන විනිබද්ධොති වා. **"පරාමට්ඨො"ති වාති** පරතො නිච්චසුඛසුභාදීහි පරාමට්ඨොති වා. **වික්ඛෙපගතොති** උද්ධච්චවසෙන. **අනිට්ඨඞ්ගතොති** විචිකිච්ඡාවසෙන. **ථාමගතොති** අනුසයවසෙන. **ගතියාති** ගන්තබ්බවසෙන.

38. තතියගාථාය **ධම්මාපි තෙසං න පටිච්ඡිතාසෙති** ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතධම්මාපි තෙසං ''ඉදමෙව සච්චං, මොඝමඤ්ඤ''න්ති (උදා. 54) එවං න පටිච්ඡිතා. **පාරඞ්ගතො න පච්චෙති තාදීති** නිබ්බානපාරං ගතො තෙන තෙන මග්ගෙන පහීනෙ කිලෙසෙ පුන නාගච්ඡති පඤ්චහි ච ආකාරෙහි තාදී හොතීති. සෙසං පාකටමෙව.

වීසතිවත්ථුකා සක්කායදිට්ඨීති ''රූපං අත්තතො සමනුපස්සතී''තිආදිනා (පටි. ම. 1.132) නයෙන එකෙකස්මිං ඛන්ධෙ චතූහි චතූහි ආකාරෙහි පඤ්චක්ඛන්ධෙ පතිට්ඨං කත්වා පවත්තා විජ්ජමානෙ කායෙ දිට්ඨි. **දසවත්ථුකා මිච්ඡාදිට්ඨීති** ''නත්ථි දින්න''න්තිආදිනයප්පවත්තා (ධ. ස. 1221) දිට්ඨි. **අන්තග්ගාහිකාදිට්ඨීති** ''සස්සතො ලොකො ඉදමෙව සච්චං, මොඝමඤ්ඤ''න්තිආදිනයප්පවත්තා (ම. නි. 3.27) එකෙකං අන්තං අත්ථීති ගහෙත්වා පවත්තා දිට්ඨි. **යා එවරූපා දිට්ඨීති** ඉදානි වුච්චමානානං එකූනවීසපදානං සාධාරණං මූලපදං. යා දිට්ඨි, තදෙව **දිට්ඨිගතං;** යා දිට්ඨි, තදෙව **දිට්ඨිගහනන්ති** සබ්බෙසං සම්බන්ධො කාතබ්බො. යා අයාථාවදස්සනට්ඨෙන දිට්ඨි, තදෙව දිට්ඨීසු ගතං දස්සනං ද්වාසට්ඨිදිට්ඨීයා අන්තොගතත්තාති **දිට්ඨිගතං**. හෙට්ඨාපිස්ස අත්ථො වුත්තොයෙව.

ද්වින්නං අන්තානං එකන්තගතත්තාතිපි **දිට්ඨිගතං**. තත්ථ **සස්සතොති** නිච්චො. **ලොකොති** අත්තා. ''ඉධ සරීරංයෙව නස්සති, අත්තා පන ඉධ පරත්ථ ච සොයෙවා''ති මඤ්ඤන්ති. සො හි සාමඤ්ඤෙව ආලොකෙතීති කත්වා ලොකොති මඤ්ඤති. **අසස්සතොති** අනිච්චො. අත්තා සරීරෙනෙව සහ නස්සතීති මඤ්ඤන්ති. **අන්තවාති** පරිත්තෙ කසිණෙ ඣානං උප්පාදෙත්වා තං පරිත්තකසිණාරම්මණං චෙතනං ''සපරියන්තො අත්තා''ති මඤ්ඤන්ති. **අනන්තවාති** න අන්තවා අප්පමාණෙ කසිණෙ ඣානං උප්පාදෙත්වා තං අප්පමාණකසිණාරම්මණං චෙතනං ''අපරියන්තො අත්තා''ති මඤ්ඤන්ති. **තං ජීවං තං සරීරන්ති** ජීවො ච සරීරඤ්ච තංයෙව. ජීවොති අත්තා, ලිඞ්ගවිපල්ලාසෙන නපුංසකවචනං කතං. **සරීරන්ති** රාසට්ඨෙන ඛන්ධපඤ්චකං. **අඤ්ඤං ජීවං අඤ්ඤං සරීරන්ති** අඤ්ඤො ජීවො අඤ්ඤං ඛන්ධපඤ්චකං . **හොති තථාගතො පරං මරණාති** ඛන්ධා ඉධෙව විනස්සන්ති, සත්තො මරණතො පරං හොති විජ්ජති න නස්සති, **තථාගතොති** චෙතං සත්තාධිවචනන්ති. කෙචි පන **"තථාගතොති** අරහා''ති වදන්ති. ඉමෙ **න හොතීති** පක්ඛෙ දොසං දිස්වා එවං ගණ්හන්ති. **න හොති තථාගතො පරං මරණාති** ඛන්ධාපි ඉධෙව නස්සන්ති , තථාගතො ච මරණතො පරං න හොති උච්ඡිජ්ජති. ඉමෙ **හොතීති** පක්ඛෙ දොසං දිස්වා එවං ගණ්හන්ති. **හොති ච න ච හොතීති** ඉමෙ එකෙකපක්ඛපරිග්ගහෙ දොසං දිස්වා උභයපක්ඛං ගණ්හන්ති. **නෙව හොති න න හොතීති** ඉමෙ උභයපක්ඛපරිග්ගහෙ උභයදොසාපත්තිං දිස්වා ''හොති ච න හොතී''ති ච ''නෙව හොති න න හොතී''ති ච අමරාවික්ඛෙපපක්ඛං ගණ්හන්ති.

අයං පනෙත්ථ අට්ඨකථානයො (පටි. ම. අට්ඨ. 2.1.113) – ''සස්සතො ලොකො''ති වාතිආදීහි දසහාකාරෙහි දිට්ඨිපභෙදොව වුත්තො. තත්ථ **සස්සතො ලොකොති** ච ඛන්ධපඤ්චකං ලොකොති ගහෙත්වා ''අයං ලොකො නිච්චො ධුවො සබ්බකාලිකො''ති ගණ්හන්තස්ස සස්සතන්ති ගහණාකාරප්පවත්තා දිට්ඨි. **අසස්සතොති** තමෙව ලොකං ''උච්ඡිජ්ජති විනස්සතී''ති ගණ්හන්තස්ස උච්ඡෙදග්ගහණාකාරප්පවත්තා දිට්ඨි. **අන්තවාති** පරිත්තකසිණලාභිනො සුප්පමත්තෙ වා සරාවමත්තෙ වා කසිණෙ සමාපන්නස්ස අන්තොසමාපත්තියං පවත්තිතරූපාරූපධම්මෙ ''ලොකො''ති ච කසිණපරිච්ඡෙදන්තෙන ''අන්තවා''ති ච ගණ්හන්තස්ස ''අන්තවා ලොකො''ති ගහණාකාරප්පවත්තා දිට්ඨි. සා

සස්සතදිට්ඨීපි හොති උච්ඡෙදදිට්ඨීපි. විපුලකසිණලාභිනො පන තස්මිං කසිණෙ සමාපන්නස්ස අන්තොසමාපත්තියං පවත්තිතරූපාරූපධම්මෙ ''ලොකො''ති ච කසිණපරිච්ඡෙදන්තෙන ච ''අනන්තො''ති ගණ්හන්තස්ස ''අනන්තවා ලොකො''ති ගහණාකාරප්පවත්තා දිට්ඨි. සා සස්සතදිට්ඨි හොති, උච්ඡෙදදිට්ඨීපි. **තං ජීවං තං සරීර**න්ති භෙදනධම්මස්ස සරීරස්සෙව ''ජීව''න්ති ගහිතත්තා ''සරීරෙ උච්ඡිජ්ජමානෙ ජීවම්පි උච්ඡිජ්ජතී''ති උච්ඡෙදග්ගහණාකාරප්පවත්තා දිට්ඨි. දුතියපදෙන සරීරතො අඤ්ඤස්ස ජීවස්ස ගහිතත්තා ''සරීරෙ ච උච්ඡිජ්ජමානෙපි ජීවං න උච්ඡිජ්ජතී''ති සස්සතගහණාකාරප්පවත්තා දිට්ඨි. **හොති තථාගතො**තිආදීසු ''සත්තො තථාගතො නාම, සො පරං මරණා හොතී''ති ගණ්හතො පඨමා සස්සතදිට්ඨි. ''න හොතී''ති ගණ්හතො දුතියා උච්ඡෙදදිට්ඨි. ''හොති ච න ච හොතී''ති ගණ්හතො තතියා එකච්චසස්සතදිට්ඨි. ''නෙව හොති න න හොතී''ති ගණ්හතො චතුත්ථා අමරාවික්ඛෙපදිට්ඨීති වුත්තප්පකාරා දසවිධා දිට්ඨි. යථායොගං භවදිට්ඨි ච විභවදිට්ඨි චාති ද්විධා හොති. තාසු එකාපි තෙසං ඛීණාසවානං න පටිච්ඡිතාති අත්ථො.

යෙ කිලෙසාති යෙ කිලෙසා **සොතාපත්තිමග්ගෙන පහීනා,** තෙ කිලෙසෙ . **න පුනෙතී**ති න පුන එති . **න පච්චෙතී**ති පුන නිබ්බත්තෙත්වා න පටිඑති, **න පච්චාගච්ඡතී**ති පච්චභවෙ නාගච්ඡති. **පඤ්චහාකාරෙහි තාදී**ති පඤ්චහි කාරණෙහි කොට්ඨාසෙහි වා සදිසො. **ඉට්ඨානිට්ඨෙ තාදී**ති ඉට්ඨාරම්මණෙ ච අනිට්ඨාරම්මණෙ ච අනුනයපටිඝං මුඤ්චිත්වා ඨිතත්තා ද්වීසු සදිසො. **චත්තාවී**ති කිලෙසෙ චජිතවා. **තිණ්ණාවී**ති සංසාරං අතික්කමිතවා. **මුත්තාවී**ති රාගාදිතො මුත්තවා. **තංනිද්දෙසා තාදී**ති තෙන තෙන සීලසද්ධාදිනා නිද්දිසිත්වා නිද්දිසිත්වා කථෙතබ්බතො සදිසො.

තං පඤ්චවිධං විත්ථාරෙත්වා කථෙතුකාමො **''කථං අරහා ඉට්ඨානිට්ඨෙ තාදී''**තිආදිමාහ. තත්ථ **ලාභෙපී**ති චතුන්නං පච්චයානං ලාභෙපි. **අලාභෙපී**ති තෙසං අලාභෙපි. **යසෙපී**ති පරිවාරෙපි. **අයසෙපී**ති පරිවාරවිපත්තියාපි. **පසංසායපී**ති වණ්ණභණනායපි. **නින්දායපී**ති ගරහායපි. **සුඛෙපී**ති කායිකසුඛෙපි. **දුක්ඛෙපී**ති කායිකදුක්ඛෙපි. **එකඤ්චෙ බාහං ගන්ධෙන ලිම්පෙය්‍යු**න්ති සචෙ එකං බාහං චතුජාතියගන්ධෙන ලෙපං උපරූපරි දදෙය්‍යුං. **වාසියා තච්ඡෙය්‍යු**න්ති යදි එකං බාහං වඩ්ඪකී වාසියා තච්ඡෙත්වා තච්ඡෙත්වා තනුං කරෙය්‍යුං. **අමුස්මිං නත්ථි රාගො**ති අමුස්මිං ගන්ධලෙපනෙ සිනෙහො නත්ථි න සංවිජ්ජති. **අමුස්මිං නත්ථි පටිඝ**න්ති අමුස්මිං වාසියා තච්ඡනෙ පටිහනනසඞ්ඛාතං පටිඝං කොපං නත්ථි න සංවිජ්ජති. **අනුනයපටිඝවිප්පහීනො**ති සිනෙහඤ්ච කොපඤ්ච පජහිත්වා ඨිතො. **උග්ඝාතිනිඝාතිවීතිවත්තො**ති අනුනයවසෙන අනුග්ගහඤ්ච පටිඝවසෙන නිග්ගහඤ්ච අතික්කමිත්වා ඨිතො. **අනුරොධවිරොධසමතික්කන්තො**ති අනුනයඤ්ච පටිඝඤ්ච සම්මා අතික්කන්තො.

සීලෙ සතීති සීලෙ සංවිජ්ජමානෙ. **සීලවා**ති සීලසම්පන්නො. තෙන නිද්දෙසං කථනං ලභතීති **තාදී. සද්ධාය සති සද්ධො**ති එවමාදීසුපි එසෙව නයො.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

පරමට්ඨකසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ජරාසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

39. ඡට්ඨෙ ජරාසුත්තෙ **අප්පං වත ජීවිතං ඉදන්ති** ඉදං වත මනුස්සානං ජීවිතං අප්පකං පරිත්තං ඨිතිපරිත්තතාය සරසපරිත්තතායාති ගුහට්ඨකසුත්තෙපි වුත්තනයමෙතං. **ඔරං වස්සසතාපි මියාතීති** වස්සසතා ඔරං කලලාදිකාලෙපි මියාති. **අතිච්චාති** වස්සසතං අතික්කමිත්වා. **ජරසාපි මියාතීති** ජරාය මියාති. ඉතො පරං ගුහට්ඨකසුත්තවණ්ණනාය වුත්තනයෙනෙව ගහෙතබ්බං.

අප්පන්ති මන්දං. **ගමනීයො සම්පරායොති** පරලොකො ගන්තබ්බො. **කලලකාලෙපීති** එත්ථ කලලකාලං නාම පටිසන්ධික්ඛණෙ තීහි ජාතිඋණ්ණංසූහි කතසුත්තග්ගෙ ඨිතතෙලබින්දුප්පමාණං අච්ඡං විප්පසන්නකලලං හොති. යං සන්ධාය වුත්තං –

‘‘තිලතෙලස්ස යථා බින්දු, සප්පිමණ්ඩො අනාවිලො;
එවං වණ්ණප්පටිභාගං, කලලං සම්පවුච්චතී’’ති. (සං. නි. අට්ඨ. 1.1.235; විභ. අට්ඨ. 26 පකිණ්ණකකථා);

තස්මිං කලලකාලෙපි. **චවතීති** ජීවිතං ගළති. **මරතීති** ජීවිතවියොගං ආපජ්ජති. **අන්තරධායතීති** අදස්සනං පාපුණාති. **විප්පලුජ්ජතීති** ඡිජ්ජති. ‘‘අණ්ඩජයොනියා **චවති**. ජලාබුජයොනියා **මරති**. සංසෙදජයොනියා **අන්තරධායති**. ඔපපාතිකයොනියා **විප්පලුජ්ජතී**’’ති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති. **අබ්බුදකාලෙපීති** අබ්බුදං නාම කලලතො සත්තාහච්චයෙන මංසධොවනඋදකවණ්ණං හොති, කලලන්ති නාමං අන්තරධායති. වුත්තම්පි චෙතං –

‘‘සත්තාහං කලලං හොති, පරිපක්කං සමූහතං;
විවට්ටමානං තබ්භාවං, අබ්බුදං නාම ජායතී’’ති. (සං. නි. අට්ඨ. 1.1.235);

තස්මිං අබ්බුදකාලෙපි. **පෙසිකාලෙපීති** තස්මාපි අබ්බුදා සත්තාහච්චයෙන විලීනතිපුසදිසා පෙසි නාම සඤ්ජායති. සා මරිචඵාණිතෙන දීපෙතබ්බා. ගාමදාරිකා හි සුපක්කානි මරිචානි ගහෙත්වා සාටකන්තෙ භණ්ඩිකං කත්වා පීළෙත්වා මණ්ඩං ආදාය කපාලෙ පක්ඛිපිත්වා ආතපෙ ඨපෙන්ති, තං සුක්ඛමානං සබ්බභාගෙහි මුච්චති. එවරූපා පෙසි හොති, අබ්බුදන්ති නාමං අන්තරධායති. වුත්තම්පි චෙතං –

‘‘සත්තාහං අබ්බුදං හොති, පරිපක්කං සමූහතං;
විවට්ටමානං තබ්භාවං, පෙසි නාම පජායතී’’ති. (සං. නි. අට්ඨ. 1.1.235);

තස්මිං පෙසිකාලෙපි. **ඝනකාලෙපීති** තතොපි පෙසිතො සත්තාහච්චයෙන කුක්කුටණ්ඩසණ්ඨානො ඝනො නාම මංසපිණ්ඩො නිබ්බත්තති, පෙසීති නාමං අන්තරධායති. වුත්තම්පි චෙතං –

‘‘සත්තාහං පෙසි භවති, පරිපක්කං සමූහතං;
විවට්ටමානං තබ්භාවං, ඝනොති නාම ජායති.

‘‘යථා කුක්කුටියා අණ්ඩං, සමන්තා පරිමණ්ඩලං;
එවං ඝනස්ස සණ්ඨානං, නිබ්බත්තං කම්මපච්චයා’’ති. (සං. නි. අට්ඨ. 1.1.235);

තස්මිං ඝනකාලෙපි. **පසාඛකාලෙපීති** පඤ්චමෙ සත්තාහෙ ද්වින්නං ද්වින්නං හත්ථපාදානං සීසස්ස චත්ථාය පඤ්ච පීළකා ජායන්ති, යං සන්ධාය වුත්තං – ‘‘පඤ්චමෙ, භික්ඛවෙ, සත්තාහෙ පඤ්ච පීළකා සණ්ඨහන්ති කම්මතො’’ති. තස්මිං පසාඛකාලෙපි. තතො පරං ඡට්ඨසත්තමාදීනි සත්තාහානි අතික්කම්ම දෙසනං සඞ්ඛිපිත්වා ද්වාචත්තාලීසසත්තාහෙ පරිණතකාලෙ කෙසලොමනඛාදීනං උප්පත්තිකාලඤ්ච. තස්ස ච නාභිතො උට්ඨිතො නාළො මාතු උදරපටලෙන එකාබද්ධො හොති, සො උප්පලදණ්ඩකො විය ඡිද්දො, තෙන ආහාරරසො සංසරිත්වා ආහාරසමුට්ඨානරූපං සමුට්ඨාපෙති. එවං සො දසමාසෙ යාපෙති, තං සබ්බං අවත්වා **‘‘සූතිඝරෙ’’**ති ආහ. යං සන්ධාය වුත්තං –

‘‘කෙසා ලොමා නඛානි ච’’;
‘‘යඤ්චස්ස භුඤ්ජතී මාතා, අන්නං පානඤ්ච භොජනං;
තෙන සො තත්ථ යාපෙති, මාතුකුච්ඡිගතො නරො’’ති. (සං. නි. 1.235; කථා. 692);

තත්ථ **සූතිඝරෙති** සූතිකඝරෙ, විජායනඝරෙති අත්ථො. ‘‘සූතිකාඝරෙ’’ති වා පාඨො, සූතිකායාති පදච්ඡෙදො. **අද්ධමාසිකොපීති** ජාතදිවසතො පට්ඨාය අද්ධමාසො එතස්ස අත්ථීති අද්ධමාසිකො. **ද්වෙමාසිකාදීසුපි** එසෙව නයො. ජාතදිවසතො පට්ඨාය එකං සංවච්ඡරං එතස්ස අත්ථීති සංවච්ඡරිකො. උපරි **ද්වෙවස්සිකාදීසුපි** එසෙව නයො.

යදා ජිණ්ණො හොතීති යස්මිං කාලෙ ජරාජිණ්ණො භවති ජජ්ජරීභූතො. **වුද්ධොති** වයොවුද්ධො. **මහල්ලකොති** ජාතිමහල්ලකො. **අද්ධගතොති** තයො අද්ධෙ අතික්කන්තො. **වයොඅනුප්පත්තොති** තතියං වයං අනුප්පත්තො. **ඛණ්ඩදන්තොති** අන්තරන්තරා පතිතා දන්තා ඵාලිතා ච ජරානුභාවෙන ඛණ්ඩා දන්තා ජාතා අස්සාති ඛණ්ඩදන්තො. **පලිතකෙසොති** පණ්ඩරකෙසො. **විලූනන්ති** ලුඤ්චිත්වා ගහිතකෙසා විය බල්ලාටසීසො . **ඛලිතසිරොති** මහාබල්ලාටසීසො. **වලිනන්ති** සඤ්ජාතවලි. **තිලකාහතගත්තොති** සෙතතිලකකාළතිලකෙහි විකිණ්ණසරීරො. **භොග්ගොති** භග්ගො, ඉමිනාපිස්ස වඞ්කභාවං දීපෙති. **දණ්ඩපරායණොති** දණ්ඩපටිස්සරණො දණ්ඩදුතියො. **සො ජරායපීති** සො පුග්ගලො ජරායපි අභිභූතො මරති. **නත්ථි මරණම්හා මොක්ඛොති** මරණතො මුඤ්චනූපායො නත්ථි නුපලබ්භති.

ඵලානමිව පක්කානං, පාතො පතනතො භයන්ති පරිපාකගතානං සිථිලවණ්ටානං පනසඵලාදිපක්කානං පච්චූසකාලෙ අවස්සං පතිස්සන්තීති ඵලසාමිකානං භායමානානං විය. **එවං ජාතාන මච්චානං, නිච්චං මරණතො භයන්ති** එවමෙව උප්පන්නානං සත්තානං මච්චුසඞ්ඛාතමරණතො සතතං කාලං භයං.

යථාපි කුම්භකාරස්සාති යථා නාම මත්තිකාභාජනං කරොන්තස්ස. **කතං මත්තිකභාජනන්ති** (සු. නි. 582) තෙන නිට්ඨාපිතභාජනං. **සබ්බං භෙදනපරියන්තන්ති** පක්කාපක්කං සබ්බං භෙදනං භිජ්ජපරියන්තං අවසානං අස්සාති භෙදනපරියන්තං. **එවං මච්චාන ජීවිතන්ති** එවමෙව සත්තානං ආයුසඞ්ඛාරං.

දහරා ච මහන්තා චාති තරුණා ච මහල්ලකා ච. **යෙ බාලා යෙ ච පණ්ඩිතාති** යෙ ච අස්සාසපස්සාසායත්තා ජීවිතා බාලා යෙ ච පණ්ඩිච්චෙන සමන්නාගතා බුද්ධාදයො. **සබ්බෙ මච්චුවසං යන්තීති** එතෙ වුත්තප්පකාරා දහරාදයො සබ්බෙ මච්චුනො ඉස්සරියං උපගච්ඡන්ති.

තෙසං මච්චුපරෙතානන්ති එතෙසං මච්චුනා පරිවාරිතානං. **ගච්ඡතං පරලොකතොති** ඉතො මනුස්සලොකතො පරලොකං ගච්ඡන්තානං. **න පිතා තායතෙ පුත්තන්ති** පිතා පුත්තං න රක්ඛති. **ඤාතී වා පන ඤාතකෙති** මාතාපිතිපක්ඛිකා ඤාතී වා තෙයෙව ඤාතකෙ රක්ඛිතුං න සක්කොන්ති.

පෙක්ඛතඤ්ඤෙව ඤාතීනන්ති වුත්තවිධානංයෙව ඤාතීනං පෙක්ඛන්තානංයෙව ඔලොකෙන්තානංයෙව. **පස්ස ලාලපතං පුථූති පස්සාති** ආලපනං. ලාලපන්තානං විලපන්තානං පුථූනං නානප්පකාරානං. **එකමෙකොව මච්චානං, ගොවජ්ඣො විය නීයතීති** සත්තානං එකමෙකො වධාය නීයමානගොණො විය මරණාය නීයති පාපුණීයති. **එවමබ්භාහතො ලොකොති** එවමෙව සත්තලොකො භුසං ආහතො. **මච්චුනා ච ජරාය චාති** මරණෙන ච ජරාය ච අභිභූතො.

40. **මමායිතෙති** මමායිතවත්ථුකාරණා. **විනාභාවං සන්තමෙවිදන්ති** සන්තං විජ්ජමානං විනාභාවමෙව ඉදං, න සක්කා අවිනාභාවෙන භවිතුන්ති වුත්තං හොති.

සොචන්තීති චිත්තෙන සොචනං කරොන්ති. **කිලමන්තීති** කායෙන කිලමථං පාපුණන්ති. **පරිදෙවන්තීති** නානාවිධං වාචාවිලාපං භණන්ති. **උරත්තාළිං කන්දන්තීති** උරං තාළෙත්වා තාළෙත්වා කන්දන්ති. **සම්මොහං ආපජ්ජන්තීති** සම්මොහභාවං පාපුණන්ති.

අනිච්චොති හුත්වා අභාවට්ඨෙන. **සඞ්ඛතොති** පච්චයෙහි සඞ්ගම්ම කතො. **පටිච්චසමුප්පන්නොති** පච්චයසාමග්ගිං පටිච්ච න පච්චක්ඛාය සහ සම්මා ච උප්පන්නො. **ඛයධම්මොති** ඛයං ගමනසභාවො. **වයධම්මොති** වයං ගමනසභාවො, භඞ්ගවසෙන භඞ්ගගමනසභාවොති අත්ථො. **විරාගධම්මොති** විරජ්ජනසභාවො. **නිරොධධම්මොති** නිරුජ්ඣනසභාවො. **ය්වායං පරිග්ගහොති** යො අයං පරිග්ගහො. ''යාය පරිග්ගහො''තිපි පාඨො, අයමෙව පදච්ඡෙදො. **නිච්චොති** සතතකාලිකො. ධුවොති ථිරො. **සස්සතොති** අචවනො. **අවිපරිණාමධම්මොති** පකතිඅජහනසභාවො. **සස්සති සමං තථෙව ඨස්සතීති** චන්දසූරියසිනෙරුමහාසමුද්දපථවීපබ්බතාදයො විය තිට්ඨෙය්‍ය.

නානාභාවොති ජාතියා නානාභාවො. **විනාභාවොති** මරණෙන වියොගභාවො. **අඤ්ඤථාභාවොති** සබ්භාවතො අඤ්ඤථාභාවො. **පුරිමානං පුරිමානං ඛන්ධානන්ති** අනන්තරෙ පුරෙ උප්පන්නානං ඛන්ධානං. **විපරිණාමඤ්ඤථාභාවාති** පකතිභාවං ජහිත්වා අඤ්ඤථාභාවෙන. පච්ඡිමා පච්ඡිමා ඛන්ධාදයො පවත්තන්ති උප්පජ්ජන්තීති සම්බන්ධො.

සබ්බං ඝරාවාසපලිබොධන්ති සකලං ගිහිභාවජටං. **ඤාතිමිත්තාමච්චපලිබොධන්ති** මාතාපිතුපක්ඛිකා **ඤාතී, මිත්තා** සහායා, **අමච්චා** භච්චා. **සන්නිධිපලිබොධන්ති** නිධානජටං ඡින්දිත්වා. **කෙසමස්සුං ඔහාරෙත්වාති** කෙසෙ ච මස්සූනි ච ඔරොපයිත්වා. **කාසායානි වත්ථානීති** කසායරසපීතානි වත්ථානි.

41. **මාමකොති** මම උපාසකො භික්ඛු වාති සඞ්ඛං ගතො, බුද්ධාදීනි වා වත්ථූනි මමායමානො.

තෙසං තෙසං සත්තානන්ති අනෙකෙසං සත්තානං සාධාරණනිද්දෙසො. ''යඤ්ඤදත්තස්ස මරණං, සොමදත්තස්ස මරණ''න්ති එවඤ්හි දිවසම්පි කථියමානෙ නෙව සත්තා පරියාදානං ගච්ඡන්ති, න සබ්බං අපරත්තදීපනං සිජ්ඣති. ඉමෙහි පන ද්වීහි පදෙහි න කොචි සත්තො අපරියාදින්නො හොති, න කිඤ්චි අපරත්තාදීපනං න සිජ්ඣති. **තම්හා තම්හාති** අයං ගතිවසෙන අනෙකෙසං නිකායානං සාධාරණනිද්දෙසො. **සත්තනිකායාති** සත්තානං නිකායා, සත්තඝටා සත්තසමූහාති අත්ථො. **චුතීති** චවනවසෙන වුත්තං. එකචතුපඤ්චක්ඛන්ධාය චුතියා සාමඤ්ඤවචනමෙතං. **චවනතාති** භාවවචනෙන ලක්ඛණනිදස්සනං. **භෙදොති** චුතිඛන්ධානං භඞ්ගුප්පත්තිපරිදීපනං. **අන්තරධානන්ති** ඝටස්ස විය භින්නස්ස භින්නානං ඛන්ධානං යෙන කෙනචි පරියායෙන ඨානාභාවපරිදීපනං. **මච්චුමරණන්ති** මච්චුසඞ්ඛාතං මරණං, න ඛණිකමරණං. කාලො නාම අන්තකො, තස්ස කිරියාති **කාලංකිරියා**. එත්තාවතා සම්මුතිමරණං දීපිතං. ඉදානි පරමත්ථෙන දීපෙතුං **''ඛන්ධානං භෙදො''**තිආදිමාහ. පරමත්ථෙන හි ඛන්ධායෙව භිජ්ජන්ති, න සත්තො නාම කොචි මරති. ඛන්ධෙසු පන භිජ්ජමානෙසු සත්තො මරති, භින්නෙසු ''මතො''ති වොහාරො හොති.

එත්ථ ච චතුවොකාරපඤ්චවොකාරවසෙන ඛන්ධානං භෙදො, එකවොකාරවසෙන කළෙවරස්ස නික්ඛෙපො. චතුවොකාරවසෙන වා ඛන්ධානං භෙදො, සෙසද්වයවසෙන කළෙවරස්ස නික්ඛෙපො වෙදිතබ්බො. කස්මා? කාමරූපභවද්වයෙපි රූපකායසඞ්ඛාතස්ස කළෙවරස්ස සබ්භාවතො. යස්මා වා චාතුමහාරාජිකාදීසු ඛන්ධා භිජ්ජන්තෙව, න කිඤ්චි නික්ඛිපන්ති, තස්මා තෙසං වසෙන ඛන්ධානං භෙදො, මනුස්සාදීසු කළෙවරස්ස නික්ඛෙපො. එත්ථ ච කළෙවරස්ස නික්ඛෙපකරණතො මරණං ''කළෙවරස්ස නික්ඛෙපො''ති වුත්තං. **ජීවිතින්ද්‍රියස්සුපච්ඡෙදොති** ඉමිනා ඉන්ද්‍රියබද්ධස්සෙව මරණං නාම හොති, අනින්ද්‍රියබද්ධස්ස මරණං නාම නත්ථීති දස්සෙති. ''සස්සං මතං, රුක්ඛො මතො''ති ඉදං පන වොහාරමත්තමෙව. අත්ථතො පන එවරූපානි වචනානි සස්සාදීනං ඛයවයභාවමෙව දීපෙන්ති. **රූපගතන්ති** රූපමෙව රූපගතං. **වෙදනාගතන්තිආදීසුපි** එසෙව නයො.

තත්ථ **පුබ්බෙව මච්චන්ති** මච්චං වා භොගා පුබ්බෙව පඨමතරඤ්ඤෙව විජහන්ති. මච්චො වා තෙ භොගෙ පුබ්බතරං ජහති. **කාමකාමීති** චොරරාජානං ආලපති. අම්භො කාමෙ කාමයමාන කාමකාමි භොගිනො නාම ලොකෙ අසස්සතා, භොගෙසු වා නට්ඨෙසු ජීවමානා ච අභොගිනො හොන්ති. භොගෙ වා පහාය සයං නස්සන්ති, තස්මා අහං මහාජනස්ස සොකකාලෙපි න සොචාමීති අත්ථො.

විදිතා මයා සත්තුක ලොකධම්මාති චොරරාජානං ආලපන්තො ආහ. අම්භො සත්තුක මයා ලාභො අලාභො යසො අයසොතිආදයො ලොකධම්මා විදිතා. යථෙව හි චන්දො උදෙති ච පූරති ච පුන ච ඛීයති, යථා ච සූරියො අන්ධකාරං විධමෙන්තො මහන්තං ලොකප්පදෙසං තපිත්වාන පුන සායං අත්ථං පලෙති අත්ථං ගච්ඡති න දිස්සති, එවමෙව භොගා උප්පජ්ජන්ති ච විනස්සන්ති ච, තත්ථ කිං සොකෙන, තස්මා න සොචාමීති අත්ථො.

තණ්හාමඤ්ඤනාය මඤ්ඤතීති තණ්හාය ජනිතමානමඤ්ඤනාය මඤ්ඤති. **මානං කරොති දිට්ඨිමඤ්ඤනායාති** දිට්ඨිං උපනිස්සයං කත්වා උප්පන්නාය මඤ්ඤනාය. **මානමඤ්ඤනායාති** සහජාතමානමඤ්ඤනාය. **කිලෙසමඤ්ඤනායාති** වුත්තප්පකාරාය උපතාපනට්ඨෙන කිලෙසමඤ්ඤනාය මඤ්ඤති.

කුහාති විම්හාපකා. **ථද්ධාති** ඛාණු විය ථද්ධා. **ලපාති** පච්චයනිමිත්තෙන ලපනකා.

42. **සඞ්ගතන්ති** සමාගතං, දිට්ඨං වුට්ඨං වා. **පියායිතන්ති** පියකතං.

සඞ්ගතන්ති සම්මුඛීභූතං. **සමාගතන්ති** සමීපං ආගතං. **සමාහිතන්ති** එකීභූතං. **සන්නිපතිතන්ති** පිණ්ඩිතං. **සුපිනගතොති** සුපිනං පවිට්ඨො. **සෙනාබ්‍යූහං පස්සතීති** සෙනාසන්නිවෙසං දක්ඛති. **ආරාමරාමණෙය්‍යකන්ති** පුප්ඵාරාමාදීනං රමණීයභාවං. **වනරාමණෙය්‍යකාදීසුපි** එසෙව නයො. **පෙතන්ති** ඉතො පරලොකං ගතං. **කාලඞ්කතන්ති** මතං.

43. **නාමංයෙවාවසිස්සති** , **අක්ඛෙය්‍යන්ති** සබ්බං රූපාදිධම්මජාතං පහීයති, නාමමත්තමෙව තු අවසිස්සති ''බුද්ධරක්ඛිතො ධම්මරක්ඛිතො''ති එවං අක්ඛාතුං කථෙතුං.

යෙ චක්ඛුවිඤ්ඤාණාභිසම්භූතාති යෙ සයං චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන අභිසම්භූතා රාසිකතා දිට්ඨා චතුසමුට්ඨානිකා රූපා. **සොතවිඤ්ඤාණාභිසම්භූතාති** පරතොඝොසෙන සොතවිඤ්ඤාණෙන රාසිකතා සුතා ද්විසමුට්ඨානිකා සද්දා.

44. **මුනයොති** ඛීණාසවමුනයො. **ඛෙමදස්සිනොති** නිබ්බානදස්සිනො.

සොකොති සොකනිද්දෙසෙ – බ්‍යසතීති බ්‍යසනං, හිතසුඛං ඛිපති විද්ධංසෙතීති අත්ථො. ඤාතීනං බ්‍යසනං ඤාතිබ්‍යසනං, චොරරොගභයාදීහි ඤාතික්ඛයො ඤාතිවිනාසොති අත්ථො. තෙන **ඤාතිබ්‍යසනෙන. ඵුට්ඨස්සාති** අජ්ඣොත්ථටස්ස, අභිභූතස්ස සමන්නාගතස්සාති අත්ථො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. අයං පන විසෙසො – භොගානං බ්‍යසනං **භොගබ්‍යසනං,** රාජචොරාදිවසෙන භොගක්ඛයො භොගවිනාසොති අත්ථො. රොගොයෙව බ්‍යසනං

රොගබ්‍යසනං. රොගො හි ආරොග්‍යං බ්‍යසති විනාසෙතීති බ්‍යසනං. සීලස්ස බ්‍යසනං **සීලබ්‍යසනං,** දුස්සිල්‍යස්සෙතං නාමං. සම්මාදිට්ඨිං විනාසයමානා උප්පන්නා දිට්ඨියෙව බ්‍යසනං **දිට්ඨිබ්‍යසනං**. එත්ථ ච පුරිමානි ද්වෙ අනිප්ඵන්නානි, පච්ඡිමානි තීණි නිප්ඵන්නානි තිලක්ඛණබ්භාහතානි. පුරිමානි ච තීණි නෙව කුසලානි නාකුසලානි, සීලදිට්ඨිබ්‍යසනද්වයං අකුසලං.

අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙනාති ගහිතෙසු වා යෙන කෙනචි අග්ගහිතෙසු වා මිත්තාමච්චබ්‍යසනාදීසු යෙන කෙනචි. **සමන්නාගතස්සාති** සමනුබන්ධස්ස අපරිමුච්චමානස්ස. **අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙන දුක්ඛධම්මෙනාති** යෙන කෙනචි සොකදුක්ඛස්ස උප්පත්තිහෙතුනා. **සොකොති** සොචනකවසෙන සොකො. ඉදං තෙහි කාරණෙහි උප්පජ්ජනකසොකස්ස සභාවපච්චත්තං. **සොචනාති** සොචනාකාරො. **සොචිතත්තන්ති** සොචිතභාවො. **අන්තොසොකොති** අබ්භන්තරසොකො. දුතියපදං උපසග්ගෙන වඩ්ඪිතං. සො හි අබ්භන්තරං සුක්ඛාපෙන්තො විය පරිසුක්ඛාපෙන්තො විය උප්පජ්ජතීති ''අන්තොසොකො අන්තොපරිසොකො''ති වුච්චති. **අන්තොදාහොති** අබ්භන්තරදාහො. දුතියපදං උපසග්ගෙන වඩ්ඪිතං. **චෙතසො පරිජ්ඣායනාති** චිත්තස්ස ඣායනාකාරො. සොකො හි උප්පජ්ජමානො අග්ගි විය චිත්තං ඣාපෙති දහති, ''චිත්තං මෙ ඣාමං, න මෙ කිඤ්චි පටිභාතී''ති වදාපෙති. දුක්ඛිතො මනො දුම්මනො, තස්ස භාවො **දොමනස්සං**. අනුපවිට්ඨට්ඨෙන සොකොව සල්ලන්ති **සොකසල්ලං**.

පරිදෙවනිද්දෙසෙ – ''මය්හං ධීතා, මය්හං පුත්තො''ති එවං ආදිස්ස ආදිස්ස දෙවන්ති රොදන්ති එතෙනාති **ආදෙවො**. තං තං වණ්ණං පරිකිත්තෙත්වා පරිකිත්තෙත්වා දෙවන්ති එතෙනාති **පරිදෙවො**. තතො පරානි ද්වෙ ද්වෙ පදානි පුරිමද්වයස්සෙව ආකාරභාවනිද්දෙසවසෙන වුත්තානි. **වාචාති** වචනං. **පලාපොති** තුච්ඡං නිරත්ථකවචනං . උප්පඩ්ඪභණිතඅඤ්ඤභණිතාදිවසෙන විරූපො පලාපො **විප්පලාපො. ලාලප්පොති** පුනප්පුනං ලපනං. ලාලප්පනාකාරො **ලාලප්පනා**. ලාලප්පිතස්ස භාවො **ලාලප්පිතත්තං**. මච්ඡරියාදීනි වුත්තත්ථානෙව.

45. සත්තමගාථා එවං මරණබ්භාහතෙ ලොකෙ අනුරූපපටිපත්තිදස්සනත්ථං වුත්තා. තත්ථ **පතිලීනචරස්සාති** තතො තතො පතිලීනං චිත්තං කත්වා චරන්තස්ස. **භික්ඛුනොති** කල්‍යාණපුථුජ්ජනස්ස වා සෙක්ඛස්ස වා. **සාමග්ගියමාහු තස්ස තං, යො අත්තානං භවනෙ න දස්සයෙති** තස්සෙතං පතිරූපමාහු, යො එවංපටිපන්නො නිරයාදිභෙදෙ භවනෙ අත්තානං න දස්සයෙ. එවඤ්හි සො ඉමම්හා මරණා මුච්චෙය්‍යාති අධිප්පායො.

පතිලීනචරා වුච්චන්තීති තතො තතො ලීනචිත්තාචාරා කථීයන්ති. **සත්ත සෙක්ඛාති** අධිසීලාදීසු තීසු සික්ඛාසු සික්ඛන්තීති සොතාපත්තිමග්ගට්ඨං ආදිං කත්වා යාව අරහත්තමග්ගට්ඨා සත්ත සෙක්ඛා. **අරහාති** ඵලට්ඨො. සො නිට්ඨිතචිත්තත්තා **පතිලීනො**. සෙක්ඛානං පතිලීනචරණභාවෙ කාරණං දස්සෙන්තො **''කිං කාරණා''**තිආදිමාහ. **තෙ තතො තතොති** තෙ සත්ත සෙක්ඛා තෙහි තෙහි ආරම්මණෙහි **චිත්තං පතිලීනෙන්තාති** අත්තනො චිත්තං නිලීනෙන්තා. **පතිකුටෙන්තාති** සඞ්කොචෙන්තා. **පතිවට්ටෙන්තාති** කටසාරකං විය ආභුජෙන්තා. **සන්නිරුද්ධන්තාති** සන්නිරුජ්ඣන්තා. **සන්නිගණ්හන්තාති** නිග්ගහං කුරුමානා. **සන්නිවාරෙන්තාති** වාරයමානා. **රක්ඛන්තාති** රක්ඛං කුරුමානා. **ගොපෙන්තාති** චිත්තමඤ්ජූසාය ගොපයමානා.

ඉදානි ද්වාරවසෙන දස්සෙන්තො **''චක්ඛුද්වාරෙ''**තිආදිමාහ. තත්ථ **චක්ඛුද්වාරෙති** චක්ඛුවිඤ්ඤාණද්වාරෙ. **සොතද්වාරාදීසුපි** එසෙව නයො. **භික්ඛුනොති පුථුජ්ජනකල්‍යාණකස්ස වා භික්ඛුනො, සෙක්ඛස්ස වා භික්ඛුනොති** භික්ඛුසද්දස්ස වචනත්ථං අවත්වා ඉධාධිප්පෙතභික්ඛුයෙව දස්සිතො. තත්ථ පුථුජ්ජනො ච සො කිලෙසානං අසමුච්ඡින්නත්තා, කල්‍යාණො ච සීලාදිපටිපත්තියුත්තත්තාති පුථුජ්ජනකල්‍යාණොව පුථුජ්ජනකල්‍යාණකො, තස්ස **පුථුජ්ජනකල්‍යාණකස්ස**. අධිසීලාදීනි සික්ඛතීති **සෙක්ඛො,** තස්ස සෙක්ඛස්ස වා සොතාපන්නස්ස වා සකදාගාමිනො වා අනාගාමිනො වා.

ආසන්ති නිසීදන්ති එත්ථාති **ආසනං. යත්ථාති** යෙසු මඤ්චපීඨාදීසු. **මඤ්චොති**ආදීනි ආසනස්ස පභෙදවචනානි. මඤ්චොපි හි නිසජ්ජායපි ඔකාසත්තා ඉධ ආසනෙසු වුත්තො, සො පන මසාරකබුන්දිකාබද්ධකුළීරපාදකආහච්චපාදකානං අඤ්ඤතරො. **පීඨම්පි** තෙසං අඤ්ඤතරමෙව. **භිසීති** උණ්ණභිසි චොළභිසි වාකභිසි තිණභිසි පණ්ණභිසීනං අඤ්ඤතරා. **තට්ටිකාති** තාලපණ්ණාදීහි චිනිත්වා කතා. **චම්මඛණ්ඩොති** නිසජ්ජාරහො යො කොචි චම්මඛණ්ඩො. **තිණසන්ථාරාදයො** තිණාදීනි ගුම්බෙත්වා කතා. **අසප්පායරූපදස්සනෙනාති** අසප්පායානං ඉට්ඨරූපානං ඔලොකනෙන. **රිත්තන්ති** අබ්භන්තරතො තුච්ඡං. **විවිත්තන්ති** බහිද්ධාපවෙසනෙන සුඤ්ඤං. **පවිවිත්තන්ති** කොචි ගහට්ඨො තත්ථ නත්ථීති අතිරෙකෙන සුඤ්ඤං. **අසප්පායසද්දස්සවනෙපි** එසෙව නයො. **පඤ්චහි කාමගුණෙහීති** ඉත්ථිරූපසද්දගන්ධරසඵොට්ඨබ්බෙහි පඤ්චහි කාමකොට්ඨාසෙහි. වුත්තම්පි චෙතං –

> ''රූපා සද්දා රසා ගන්ධා, ඵොට්ඨබ්බා ච මනොරමා;
> පඤ්ච කාමගුණා ලොකෙ, ඉත්ථිරූපස්මිං දිස්සරෙ''ති. (අ. නි. 5.55);

භජතොති චිත්තෙන සෙවනං කරොන්තස්ස. **සම්භජතොති** සම්මා සෙවන්තස්ස. **සෙවතොති** උපසඞ්කමන්තස්ස. **නිසෙවතොති** නිස්සයං කත්වා සෙවන්තස්ස. **සංසෙවතොති** සුට්ඨු සෙවන්තස්ස. **පටිසෙවතොති** පුනප්පුනං

උපසඞ්කමන්තස්ස.

ගණසාමග්ගීති සමණානං එකීභාවො සමග්ගභාවො. **ධම්මසාමග්ගීති** සත්තතිංසබොධිපක්ඛියධම්මානං සමූහභාවො. **අනභිනිබ්බත්තිසාමග්ගීති** අනිබ්බත්තමානානං අනුප්පජ්ජමානානං අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බුතානං අරහන්තානං සමූහො. **සමග්ගාති** කායෙන අවියොගා. **සම්මොදමානාති** චිත්තෙන සුට්ඨු මොදමානා තුස්සමානා. **අවිවදමානාති** වාචාය විවාදං අකුරුමානා. **ඛීරොදකීභූතාති** ඛීරෙන සංසට්ඨඋදකසදිසා.

තෙ එකතො පක්ඛන්දන්තීති තෙ බොධිපක්ඛියධම්මා එකං ආරම්මණං පවිසන්ති. **පසීදන්තීති** තස්මිංයෙව ආරම්මණෙ පසාදමාපජ්ජන්ති. **අනුපාදිසෙසායාති** උපාදිවිරහිතාය.

නිබ්බානධාතුයාති අමතමහානිබ්බානධාතුයා. **ඌනත්තං වාති** එත්ථ ඌනභාවො ඌනත්තං, අපරිපුණ්ණභාවොති අත්ථො. **පුණ්ණත්තං වාති** පරිපුණ්ණභාවො පුණ්ණත්තං, පුණ්ණභාවො වා න පඤ්ඤායති නත්ථීති අත්ථො.

නෙරයිකානන්ති නිරයෙ නිබ්බත්තනකකම්මානං අත්ථිභාවෙන. නිරයං අරහන්තීති නෙරයිකා, තෙසං නෙරයිකානං. **නිරයො භවනන්ති** නිරයො එව තෙසං වසනට්ඨානං ඝරං. **තිරච්ඡානයොනිකානන්ති**ආදීසුපි එසෙව නයො. **තස්සෙසා සාමග්ගීති** තස්ස ඛීණාසවස්ස එසා නිබ්බානසාමග්ගී. **එතං ඡන්නන්ති** එතං අනුච්ඡවිකං. **පතිරූපන්ති** සදිසං පටිභාගං, අසදිසං අප්පටිභාගං න හොති. **අනුච්ඡවිකන්ති** එතං සමණබ්‍රාහ්මණානං වා ධම්මානං, මග්ගඵලනිබ්බානසාසනධම්මානං වා අනුච්ඡවිකං. තෙසං ඡවිං ඡායං සුන්දරභාවං අන්වෙති අනුගච්ඡති, අථ ඛො සන්තිකාව තෙහි ධම්මෙහි අනුච්ඡවිකත්තා එව ච අනුලොමං. තෙසඤ්ච අනුලොමෙති, අථ ඛො න විලොමං න පච්චනීකභාවෙ ඨිතං.

46. ඉදානි ‘‘යො අත්තානං භවනෙ න දස්සයෙ’’ති එවං ඛීණාසවො විභාවිතො, තස්ස වණ්ණභණනත්ථං ඉතො පරා තිස්සො ගාථායො ආහ. තත්ථ පඨමගාථාය **සබ්බත්ථාති** ද්වාදසසු ආයතනෙසු. න පියං කුබ්බති නොපි අප්පියන්ති නිද්දෙසෙ **පියාති** චිත්තෙ පීතිකරා. තෙ විභාගතො දස්සෙන්තො **‘‘කතමෙ සත්තා පියා, ඉධ යස්ස තෙ හොන්ති’’**ති ආහ. තත්ථ **යස්ස තෙති** යෙ අස්ස තෙ. **හොන්තීති** භවන්ති. **අත්ථකාමාති** වඩ්ඪිකාමා. **හිතකාමාති** සුඛකාමා. **ඵාසුකාමාති** සුඛවිහාරකාමා. **යොගක්ඛෙමකාමාති** චතූහි යොගෙහි ඛෙමං නිබ්භයං කාමා. මමායතීති **මාතා**. පියායතීති **පිතා**. භජතීති **භාතා**. **භගිනීති** එත්ථාපි එසෙව නයො. පුං තායතී රක්ඛතීති **පුත්තො**. කුලවංසං ධාරෙතීති **ධීතා. මිත්තා** සහායා. **අමච්චා** භච්චා. **ඤාතී** පිතුපක්ඛිකා. **සාලොහිතා** මාතිපක්ඛිකා. **ඉමෙ සත්තා පියාති** ඉමෙ සත්තා පීතිජනකා. වුත්තවිපරියායෙන අප්පියා වෙදිතබ්බා.

47. **යදිදං දිට්ඨසුතමුතෙසු වාති** එත්ථ පන යදිදං දිට්ඨසුතං, එත්ථ වා මුතෙසු වා ධම්මෙසු; එවං මුනි න උපලිම්පතීති එවං සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො.

උදකථෙවොති උදකස්ස ථෙවො. ‘‘උදකත්ථෙවකො’’තිපි පාඨො. **පදුමපත්තෙති** පදුමිනිපත්තෙ.

48. **ධොනො න හි තෙන මඤ්ඤති, යදිදං දිට්ඨසුතමුතෙසු වාති** අත්‍රාපි යදිදං දිට්ඨසුතං, තෙන වත්ථුනා න මඤ්ඤති, මුතෙසු වා ධම්මෙසු න මඤ්ඤතීති එවමෙව සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. **න හි සො රජ්ජති, නො විරජ්ජතීති** බාලපුථුජ්ජනො විය න රජ්ජති, කල්‍යාණපුථුජ්ජනසෙක්ඛා විය න විරජ්ජති, රාගස්ස ඛීණත්තා ‘‘විරත්තො’’ත්වෙව සඞ්ඛං ගච්ඡති. සෙසං පාකටමෙවාති.

තාය පඤ්ඤාය කායදුච්චරිතන්ති සම්පයුත්තාය පුබ්බභාගායෙව වා පඤ්ඤාය පරිග්ගහෙතබ්බෙ පරිග්ගණ්හන්තො යොගී තිවිධං කායදුච්චරිතං සමුච්ඡෙදවසෙන ධුනාති. අයඤ්ච පුග්ගලො විපන්නධම්මං දෙසනාධම්මෙසු ධුනන්තෙසු තංධම්මසමඞ්ගීපුග්ගලොපි ධුනාති නාම. තෙ ච ධම්මෙ පඤ්ඤාය අත්තනො පවත්තික්ඛණෙ ධුනිතුමාරද්ධො ධුතාති වුච්චති, යථා භුඤ්ජිතුමාරද්ධො භුත්තොති වුච්චති. ලක්ඛණං පනෙත්ථ සද්දසත්ථතො වෙදිතබ්බං. **ධුතන්ති** කත්තුසාධනං. **ධුතං** පඨමමග්ගෙන. **ධොතං** දුතියමග්ගෙන. **සන්ධොතං** තතියමග්ගෙන. **නිද්ධොතං** චතුත්ථමග්ගෙන.

ධොනො දිට්ඨං න මඤ්ඤතීති අරහා මංසචක්ඛුනා දිට්ඨං දිබ්බචක්ඛුනා දිට්ඨං රූපායතනං න මඤ්ඤති තීහි මඤ්ඤනාහි, කථං? රූපායතනං සුභසඤ්ඤාය සුඛසඤ්ඤාය ච පස්සන්තො න තත්ථ ඡන්දරාගං ජනෙති න තං අස්සාදෙති නාභිනන්දති, එවං දිට්ඨං තණ්හාමඤ්ඤනාය න මඤ්ඤති. ‘‘ඉති මෙ රූපං සියා අනාගතමද්ධාන’’න්ති වා පනෙත්ථ නන්දිං න සමන්නානෙති. රූපසම්පදං වා ආකඞ්ඛමානො දානං න දෙති, සීලං න සමාදියති, උපොසථකම්මං න කරොති. එවම්පි දිට්ඨං තණ්හාමඤ්ඤනාය න මඤ්ඤති, අත්තනො පන පරස්ස ච රූපසම්පත්තිවිපත්තිං නිස්සාය මානං න ජනෙති. ‘‘ඉමිනාහං සෙය්‍යොස්මීති වා, සදිසොස්මීති වා, හීනොස්මීති වා’’ති එවං දිට්ඨං මානමඤ්ඤනාය න මඤ්ඤති. රූපායතනං පන ‘‘නිච්චං ධුවං සස්සත’’න්ති න මඤ්ඤති. අත්තානං ‘‘අත්තනිය’’න්ති න මඤ්ඤති. මඞ්ගලං ‘‘අමඞ්ගල’’න්ති න මඤ්ඤති. එවං දිට්ඨං දිට්ඨිමඤ්ඤනාය න මඤ්ඤති. **දිට්ඨස්මිං න මඤ්ඤතීති** රූපස්මිං අත්තානං සමනුපස්සනනයෙන අමඤ්ඤන්තො දිට්ඨස්මිං න මඤ්ඤති. යථා වා ථනෙ ථඤ්ඤං, එවං රූපස්මිං රාගාදයොති අමඤ්ඤන්තොපි දිට්ඨස්මිං න මඤ්ඤති. තස්මිංයෙව පනස්ස දිට්ඨිමඤ්ඤනාය අමඤ්ඤිතෙ වත්ථුස්මිං සිනෙහං

මානඤ්ච න උප්පාදයතො තණ්හාමානමඤ්ඤනාපි නත්ථීති වෙදිතබ්බා. එවං දිට්ඨස්මිං න මඤ්ඤති. **දිට්ඨතො න මඤ්ඤතීති** එත්ථ පන **දිට්ඨතොති** නිස්සක්කවචනං. තස්මා සඋපකාරණස්ස අත්තනො වා පරස්ස වා යථාවුත්තප්පභෙදතො දිට්ඨතො උපපත්ති වා නිග්ගමනං වා දිට්ඨතො වා අඤ්ඤො අත්තාති අමඤ්ඤමානො දිට්ඨතො න මඤ්ඤතීති වෙදිතබ්බො. අයමස්ස න දිට්ඨීමඤ්ඤනා. තස්මිංයෙව පනස්ස දිට්ඨීමඤ්ඤනාය අමඤ්ඤිතෙ වත්ථුස්මිං සිනෙහං මානඤ්ච න උප්පාදයතො න තණ්හාමානමඤ්ඤනාපි වෙදිතබ්බා.

දිට්ඨා මෙති න මඤ්ඤතීති එත්ථ පන ''එතං මමා''ති තණ්හාවසෙන අමමායමානො දිට්ඨං තණ්හාමඤ්ඤනාය න මඤ්ඤති. **සුතන්ති** මංසසොතෙනපි සුතං, දිබ්බසොතෙනපි සුතං, සද්දායතනස්සෙතං අධිවචනං. **මුතන්ති** මුත්වා මුනිත්වා ච ගහිතං ආහච්ච උපගන්ත්වාති අත්ථො. ඉන්ද්‍රියානං ආරම්මණානඤ්ච අඤ්ඤමඤ්ඤං සංකිලෙසෙ විඤ්ඤාතන්ති වුත්තං හොති. ගන්ධරසඵොට්ඨබ්බායතනානං එතං අධිවචනං. **විඤ්ඤාතන්ති** මනසා විඤ්ඤාතං, සෙසානං සත්තානං ආයතනානමෙතං අධිවචනං, ධම්මාරම්මණස්ස වා, ඉධ පන සක්කායපරියාපන්නමෙව ලබ්භති. විත්ථාරො පනෙත්ථ දිට්ඨවාරෙ වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො.

ඉදානි භගවතා වුත්තසුත්තවසෙන දස්සෙන්තො **''අස්මීති භික්ඛවෙ''**තිආදිමාහ. තත්ථ **අස්මීති** භවාමි, නිච්චස්සෙතං අධිවචනං. **මඤ්ඤිතමෙතන්ති** දිට්ඨිකප්පනං එතං. **අයමහමස්මීති** අයං අහං අස්මි භවාමි.

අඤ්ඤත්‍ර සතිපට්ඨානෙහීති ඨපෙත්වා චතුසතිපට්ඨානෙ.

සබ්බෙ බාලපුථුජ්ජනා රජ්ජන්තීති සකලා අන්ධබාලා නානාජනා ලග්ගන්ති. **සත්ත සෙක්ඛා විරජ්ජන්තීති** සොතාපන්නාදයො සත්ත අරියජනා විරාගං ආපජ්ජන්ති . **අරහා නෙව රජ්ජති නො විරජ්ජතීති** කිලෙසානං පරිනිබ්බාපිතත්තා උභයම්පි න කරොති. **ඛයා රාගස්සාති**ආදයො තිවිධාපි නිබ්බානමෙව.

සද්ධම්මපජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

ජරාසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. තිස්සමෙත්තෙය්‍යසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

49. සත්තමෙ තිස්සමෙත්තෙය්‍යසුත්තෙ **මෙථුනමනුයුත්තස්සාති** මෙථුනධම්මං සමායුත්තස්ස. **ඉතීති** එවමාහ. **ආයස්මාති** පියවචනමෙතං. **තිස්සොති** නාමං තස්ස ථෙරස්ස. සොපි හි තිස්සොති නාමෙන. **මෙත්තෙය්‍යොති** ගොත්තං, ගොත්තවසෙනෙව එස පාකටො අහොසි. තස්මා අට්ඨුප්පත්තියං (සු. නි. අට්ඨ. 2.821) වුත්තං – ''තිස්සමෙත්තෙය්‍යා නාම ද්වෙ සහායා''ති. **විඝාතන්ති** උපඝාතං. **බ්‍රූහීති** ආචික්ඛ. **මාරිසාති** පියවචනමෙතං, නිද්දුක්ඛාති වුත්තං හොති. **සුත්වාන තව සාසනන්ති** තව වචනං සුත්වා. **විවෙකෙ සික්ඛිස්සාමසෙති** සහායං ආරබ්භ ධම්මදෙසනං යාචන්තො භණති, සො පන සික්ඛිතසික්ඛොයෙව.

මෙථුනධම්මො නාමාති ඉදං නිද්දිසිතබ්බස්ස මෙථුනධම්මස්ස උපදෙසපදං. **අසද්ධම්මොති** අසතං නීචජනානං ධම්මො. **ගාමධම්මොති** ගාමවාසීනං සෙවනධම්මො. **වසලධම්මොති** වසලානං ධම්මො, කිලෙසවස්සනතො වා සයමෙව වසලො ධම්මොති වසලධම්මො. **දුට්ඨුල්ලොති** දුට්ඨො ච කිලෙසෙහි දුට්ඨත්තා, ථූලො ච අනිපුණභාවතොති දුට්ඨුල්ලො. යස්මා ච තස්ස ධම්මස්ස පරිවාරභූතං දස්සනම්පි ගහණම්පි ආමසනම්පි ඵුසනම්පි ඝට්ටනම්පි දුට්ඨුල්ලං, තස්මාපි දුට්ඨුල්ලො සො මෙථුනධම්මො. **ඔදකන්තිකොති** උදකං අස්ස අන්තෙ සුද්ධත්ථං ආදියතීති උදකන්තො, උදකන්තොයෙව ඔදකන්තිකො. රහො පටිච්ඡන්නෙ ඔකාසෙ කත්තබ්බතාය **රහස්සො**. විනයෙ පන ''දුට්ඨුල්ලං ඔදකන්තිකං රහස්ස''න්ති (පාරා. 39) පාඨො. තත්ථ තීසු පදෙසු **යො සොති** පදං පරිවත්තෙත්වා යං තන්ති කත්වා යොජෙතබ්බං ''යං තං දුට්ඨුල්ලං, සො මෙථුනධම්මො, යං තං ඔදකන්තිකං සො මෙථුනධම්මො, යං තං රහස්සං , සො මෙථුනධම්මො''ති. ඉධ පන ''යො සො අසද්ධම්මො, සො මෙථුනධම්මො…පෙ…. යො සො රහස්සො, සො මෙථුනධම්මො''ති එවං යොජනා වෙදිතබ්බා. ද්වයෙන ද්වයෙන සමාපජ්ජිතබ්බතො **ද්වයංද්වයසමාපත්ති**. තත්ථ යොජනා – යා සා ද්වයංද්වයසමාපත්ති, සො මෙථුනධම්මො නාමාති. **කිංකාරණා වුච්චති මෙථුනධම්මොති** කෙන කාරණෙන කෙන පරියායෙන මෙථුනධම්මොති කථීයති. තං කාරණං දස්සෙන්තො **''උභින්නං රත්තාන''**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **උභින්නං රත්තානන්ති** ද්වින්නං ඉත්ථිපුරිසානං රාගෙන රඤ්ජිතානං. **සාරත්තානන්ති** විසෙසෙන සුට්ඨු රඤ්ජිතානං. **අවස්සුතානන්ති** කිලෙසෙන තින්තානං. **පරියුට්ඨිතානන්ති** කුසලාචාරං පරියාදියිත්වා මද්දිත්වා ඨිතානං ''මග්ගෙ චොරා පරියුට්ඨිතා''තිආදීසු විය. **පරියාදින්නචිත්තානන්ති** කුසලචිත්තං පරියාදියිත්වා ඛෙපෙත්වා ඨිතචිත්තානං. **උභින්නං සදිසානන්ති** ද්වින්නං කිලෙසෙන සදිසානං. **ධම්මොති** සභාවො. **තං කාරණාති** තෙන කාරණෙන. තං උපමාය සාධෙන්තො **''උභො කලහකාරකා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **උභො කලහකාරකාති** පුබ්බභාගෙ කලහකාරකා ද්වෙ. **මෙථුනකාති වුච්චන්තීති** සදිසාති වුච්චන්ති. **භණ්ඩනකාරකාති** තත්ථ තත්ථ ගන්ත්වා භණ්ඩනං කරොන්තා. **භස්සකාරකාති** වාචාකලහං කරොන්තා. **විවාදකාරකාති** නානාවචනං කරොන්තා. **අධිකරණකාරකාති** විනිච්ඡයපාපුණනවිසෙසකාරණං කරොන්තා. **වාදිනොති** වාදපටිවාදිනො. **සල්ලාපකාති** වාචං කථෙන්තා **එවමෙවන්ති** උපමාසංසන්දනං.

යුත්තස්සාති සඤ්ඤුත්තස්ස. **පයුත්තස්සාති** ආදරෙන යුත්තස්ස. **ආයුත්තස්සාති** විසෙසෙන යුත්තස්ස. **සමායුත්තස්සාති** එකතො යුත්තස්ස. **තච්චරිතස්සාති** තංචරිතං කරොන්තස්ස. **තබ්බහුලස්සාති** තංබහුලං කරොන්තස්ස. **තග්ගරුකස්සාති** තංගරුං කරොන්තස්ස. **තන්නින්නස්සාති** තස්මිං නතචිත්තස්ස. **තප්පොණස්සාති** තස්මිං නතකායස්ස. **තප්පබ්භාරස්සාති** තස්මිං අභිමුඛකායස්ස. **තදධිමුත්තස්සාති** තස්මිං අධිහරිතස්ස. **තදධිපතෙය්‍යස්සාති** තං අධිපතිං ජෙට්ඨකං කත්වා පවත්තස්ස.

විඝාතන්ති නිද්දෙසස්ස උද්දෙසවචනං. **විඝාතන්ති** පීළනං. **උපඝාතන්ති** සමීපං කත්වා පීළනං. **පීළනන්ති** ඝට්ටනං. **ඝට්ටනන්ති** පීළනං. සබ්බං අඤ්ඤමඤ්ඤවෙවචනං. **උපද්දවන්ති** හිංසනං. **උපසග්ගන්ති** තත්ථ තත්ථ උපගන්ත්වා පීළනාකාරං. **බ්‍රූහීති** කථෙහි. **ආචික්ඛාති** විස්සජ්ජෙහි. **දෙසෙහීති** දස්සෙහි. **පඤ්ඤපෙහීති** ඤාපෙහි. **පට්ඨපෙහීති** ඨපෙහි. **විවරාති** පාකටං කරොහි. **විභජාති** භාජෙහි. **උත්තානීකරොහීති** තීරං පාපෙහි. **පකාසෙහීති** පාකටං කරොහි.

තුය්හං වචනන්ති තව වාචං. **බ්‍යප්පථන්ති** වචනං. **දෙසනන්ති** ආචික්ඛනං. **අනුසාසනන්ති** ඔවාදං. **අනුසිට්ඨන්ති** අනුසාසනං. **සුත්වාති** සොතෙන සුත්වා. **සුණිත්වාති** තස්සෙව වෙවචනං. **උග්ගහෙත්වාති** සම්මා ගහෙත්වා. **උපධාරයිත්වාති** අනාසෙත්වා. **උපලක්ඛයිත්වාති** සල්ලක්ඛෙත්වා.

50. **මුස්සතෙ වාපි සාසනන්ති** පරියත්තිපටිපත්තිතො දුවිධම්පි සාසනං නස්සති. **වාපීති** පදපූරණමත්තං. **එතං තස්මිං අනරියන්ති** තස්මිං පුග්ගලෙ එතං අනරියං, යදිදං මිච්ඡාපටිපදා. **ගාරවාධිවචනන්ති** ගුණවිසිට්ඨසබ්බසත්තුත්තමගරුගාරවාධිවචනං. තෙනාහු පොරාණා –

> ''භගවාති වචනං සෙට්ඨං, භගවාති වචනමුත්තමං;
> ගරු ගාරවයුත්තො සො, **භගවා** තෙන වුච්චතී''ති. (විසුද්ධි. 1.142);

චතුබ්බිධං වා නාමං ආවත්ථිකං, ලිඞ්ගිකං, නෙමිත්තිකං, අධිච්චසමුප්පන්නන්ති. අධිච්චසමුප්පන්නං නාම ලොකියවොහාරෙන ''යදිච්ඡක''න්ති වුත්තං හොති. තත්ථ වච්ඡො, දම්මො, බලිබද්දොති එවමාදි **ආවත්ථිකං,** දණ්ඩී, ඡත්තී, සිඛී, කරීති එවමාදි **ලිඞ්ගිකං,** තෙවිජ්ජො, ඡළභිඤ්ඤොති එවමාදි **නෙමිත්තිකං,** සිරිවඩ්ඪකො, ධනවඩ්ඪකොති එවමාදි වචනත්ථං අනපෙක්ඛිත්වා පවත්තං **අධිච්චසමුප්පන්නං**. ඉදං පන **භගවා**ති නාමං නෙමිත්තිකං, න මහාමායාය, න සුද්ධොදනමහාරාජෙන, න අසීතියා ඤාතිසහස්සෙහි කතං, න සක්කසන්තුසිතාදීහි දෙවතාවිසෙසෙහි කතං. වුත්තඤ්හෙතං ධම්මසෙනාපතිනා ''භගවාති නෙතං නාමං මාතරා කතං…පෙ…. පටිලාභා සච්ඡිකා පඤ්ඤත්ති යදිදං භගවා''ති (මහානි. 84).

''භාග්‍යවා භග්ගවා යුත්තො, භගෙහි ච විභත්තවා;
භත්තවා වන්තගමනො, භවෙසු **භගවා** තතො''ති. (විසුද්ධි. 1.144);

තත්ථ –

''වණ්ණාගමො වණ්ණවිපරියායො, ද්වෙ චාපරෙ වණ්ණවිකාරනාසා;
ධාතූනමත්ථාතිසයෙන යොගො, තදුච්චතෙ පඤ්චවිධං නිරුත්ති''න්ති. –

එවං වුත්තනිරුත්තිලක්ඛණං ගහෙත්වා පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා. තත්ථ ''නක්ඛත්තරාජාරිව තාරකාන''න්ති එත්ථ රකාරාගමො විය අවිජ්ජමානස්ස අක්ඛරස්ස ආගමො **වණ්ණාගමො** නාම. ''හිංසනා, හිංසො''ති වත්තබ්බෙ ''සීහො''ති විය විජ්ජමානක්ඛරානං හෙට්ඨුපරියවසෙන පරිවත්තනං **වණ්ණවිපරියායො** නාම. ''නවෙ ඡන්නකෙ දානං දියාතී''ති එත්ථ අකාරස්ස එකාරාපජ්ජනතා විය අඤ්ඤක්ඛරස්ස අඤ්ඤක්ඛරාපජ්ජනතා **වණ්ණවිකාරො** නාම. ''ජීවනස්ස මූතො ජීවනමූතො''ති වත්තබ්බෙ ''ජීමූතො''ති වකාරනකාරානං විනාසො විය විජ්ජමානක්ඛරවිනාසො **වණ්ණවිනාසො** නාම. ''එරුසාහි වාචාහි පකුබ්බමානො ආසජ්ජ මං ත්වං වදසි කුමාරා''ති එත්ථ පකුබ්බමානොති පදස්ස අභිභවමානොති අත්ථපටිපාදනං විය තත්ථ තත්ථ යථායොගං විසෙසත්ථයොගො **ධාතූනං අත්ථාතිසයෙන යොගො** නාම.

එවං නිරුත්තිලක්ඛණං ගහෙත්වා සද්දනයෙන වා පිසොදරාදිනිස්සිතො පතිට්ඨානීති පිසොදරාදිපක්ඛෙපලක්ඛණං ගහෙත්වා යස්මා ලොකියලොකුත්තරසුඛාභිනිබ්බත්තකං දානසීලාදිපාරප්පත්තං භාග්‍යමස්ස අත්ථි, තස්මා ''භාග්‍යවා''ති වත්තබ්බෙ ''භගවා''ති වුච්චතීති ඤාතබ්බං.

යස්මා පන ලොභදොසමොහවිපරීතමනසිකාරඅහිරිකානොත්තප්පකොධූපනාහමක්ඛපළාසඉස්සා-මච්ඡරියමායාසාඨෙය්‍යථම්භසාරම්භමානාතිමානමදපමාදතණ්හාඅවිජ්ජාතිවිධාකුසලමූලදුච්චරිත-සංකිලෙසමලවිසමසඤ්ඤාවිතක්කපපඤ්චචතුබ්බිධවිපරියෙසආසවගන්ථඔඝයොගඅගති-තණ්හුප්පාදුපාදානපඤ්චචෙතොඛිලවිනිබන්ධනීවරණාභිනන්දනඡවිවාදමූලතණ්හාකායසත්තානුසය-අට්ඨමිච්ඡත්තනවතණ්හාමූලකදසාකුසලකම්මපථද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතඅට්ඨසතතණ්හාවිචරිතප්පභෙදසබ්බදරථ-පරිළාහකිලෙසසතසහස්සානි, සඞ්ඛෙපතො වා පඤ්ච කිලෙසඛන්ධඅභිසඞ්ඛාරදෙවපුත්තමච්චුමාරෙ අභඤ්ජි, තස්මා භග්ගත්තා එතෙසං පරිස්සයානං ''භග්ගවා''ති වත්තබ්බෙ **''භගවා''**ති වුච්චති. ආහ චෙත්ථ –

''භග්ගරාගො භග්ගදොසො, භග්ගමොහො අනාසවො;
භග්ගාස්ස පාපකා ධම්මා, **භගවා** තෙන වුච්චතී''ති. (පාරා. අට්ඨ. 1.96; විසුද්ධි. 1.144);

භාග්‍යවන්තතාය චස්ස සතපුඤ්ඤජලක්ඛණධරස්ස රූපකායසම්පත්ති දීපිතා හොති. භග්ගදොසතාය ධම්මකායසම්පත්ති. තථා ලොකියසරික්ඛකානං බහුමතභාවො , ගහට්ඨපබ්බජිතෙහි අභිගමනීයතා, අභිගතානඤ්ච නෙසං කායචිත්තදුක්ඛාපනයනෙ පටිබලභාවො, ආමිසදානධම්මදානෙහි උපකාරිතා, ලොකියලොකුත්තරසුඛෙහි ච සඤ්ඤොජනසමත්ථතා දීපිතා හොති.

යස්මා ච ලොකෙ ඉස්සරියධම්මයසසිරිකාමපයත්තෙසු ඡසු ධම්මෙසු භගසද්දො පවත්තති, පරමඤ්චස්ස සකචිත්තෙ **ඉස්සරියං,** අණිමාලඞ්ඝිමාදිකං වා ලොකියසම්මතං සබ්බාකාරපරිපූරං අත්ථි, තථා ලොකුත්තරො **ධම්මො,** ලොකත්තයබ්‍යාපකො යථාභුච්චගුණාධිගතො අතිවිය පරිසුද්ධො **යසො,** රූපකායදස්සනබ්‍යාවටජනනයනප්පසාදජනනසමත්ථා සබ්බාකාරපරිපූරා සබ්බඞ්ගපච්චඞ්ග**සිරී,** යං යං එතෙන ඉච්ඡිතං පත්ථිතං අත්තහිතං පරහිතං වා, තස්ස තස්ස තථෙව අභිනිප්ඵන්නත්තා ඉච්ඡිතිච්ඡිතත්ථනිප්ඵත්තිසඤ්ඤිතො **කාමො,** සබ්බලොකගරුභාවප්පත්තිහෙතුභූතො සම්මාවායාමසඞ්ඛාතො **පයත්තො** ච අත්ථි, තස්මා ඉමෙහි භගෙහි යුත්තත්තාපි **භගා අස්ස සන්තී**ති ඉමිනා අත්ථෙන **''භගවා''**ති වුච්චති.

යස්මා පන කුසලාදීහි භෙදෙහි සබ්බධම්මෙ, ඛන්ධායතනධාතුසච්චඉන්ද්‍රියපටිච්චසමුප්පාදාදීහි වා කුසලාදිධම්මෙ, පීළනසඞ්ඛතසන්තාපවිපරිණාමට්ඨෙන වා **දුක්ඛමරියසච්චං,** ආයූහනනිදානසංයොගපලිබොධට්ඨෙන **සමුදයං,** නිස්සරණවිවෙකාසඞ්ඛතඅමතට්ඨෙන නිරොධං, නිය්‍යානිකහෙතුදස්සනාධිපතෙය්‍යට්ඨෙන **මග්ගං** විභත්තවා, විභජිත්වා විවරිත්වා දෙසිතවාති වුත්තං හොති, තස්මා **''විභත්තවා''**ති වත්තබ්බෙ **''භගවා''**ති වුච්චති.

යස්මා ච එස දිබ්බබ්‍රහ්මඅරියවිහාරෙ කායචිත්තඋපධිවිවෙකෙ සුඤ්ඤතප්පණිහිතානිමිත්තවිමොක්ඛෙ අඤ්ඤෙ ච ලොකියලොකුත්තරෙ උත්තරිමනුස්සධම්මෙ භජි සෙවි බහුලමකාසි, තස්මා **''භත්තවා''**ති වත්තබ්බෙ **''භගවා''**ති වුච්චති.

යස්මා පන තීසු භවෙසු තණ්හාසඞ්ඛාතං ගමනං අනෙන වන්තං, තස්මා ''භවෙසු වන්තගමනො''ති වත්තබ්බෙ භවසද්දතො භකාරං ගමනසද්දතො ගකාරං වන්තසද්දතො වකාරඤ්ච දීඝං කත්වා ආදාය **''භගවා''**ති වුච්චති, යථා ලොකෙ ''මෙහනස්ස ඛස්ස මාලා''ති වත්තබ්බෙ ''මෙඛලා''ති වුච්චති.

පුන අපරම්පි පරියායං නිද්දිසන්තො **''අපි ච භග්ගරාගොති භගවා''**තිආදිමාහ. තත්ථ භග්ගො රාගො අස්සාති භග්ගරාගො. **භග්ගදොසාදීසුපි** එසෙව නයො. **කණ්ඩකොති** විනිවිජ්ඣනට්ඨෙන කිලෙසා එව. **භජීති** උද්දෙසවසෙන විභාගං කත්වා භාජෙසි. **විභජීති** නිද්දෙසවසෙන විවිධා භාජෙසි. **පවිභජීති** පටිනිද්දෙසවසෙන පකාරෙන විභජි. උග්ඝටිතඤ්ඤූනං වසෙන **භජි**. විපඤ්චිතඤ්ඤූනං වසෙන **විභජි**. නෙය්‍යානං වසෙන **පවිභජි**.

ධම්මරතනන්ති –

> ''විත්තීකතං මහග්ඝඤ්ච, අතුලං දුල්ලභදස්සනං;
> අනොමසත්තපරිභොගං, රතනං තෙන වුච්චතී''ති. (ඛු. පා. අට්ඨ. 6.3; දී. නි. අට්ඨ. 2.33) –

එවං වණ්ණිතං ධම්මරතනං තිවිධෙන භාජෙසි. **භවානං අන්තකරොති** කාමභවාදීනං නවන්නං භවානං පරිච්ඡෙදං පරියන්තං පරිවටුමං කාරකො. **භාවිතකායොති** වඩ්ඪිතකායො. තථා ඉතරෙසුපි. **භජීති** සෙවි. **අරඤ්ඤවනපත්ථානීති** ගාමස්ස වා නගරස්ස වා ඉන්දඛීලතො බහි අරඤ්ඤං. වනපත්ථානි මනුස්සූපචාරාතික්කන්තානි වනසණ්ඩානි. **පන්තානීති** යත්ථ මනුස්සා න කසන්ති න වපන්ති දූරානි සෙනාසනානි. කෙචි පන ''වනපත්තානීති යස්මා යත්ථ බ්‍යග්ඝාදයො අත්ථි, තං වනං තෙ පාලයන්ති රක්ඛන්ති, තස්මා තෙහි රක්ඛිතත්තා වනපත්තානී''ති වදන්ති. **සෙනාසනානීති** සෙති චෙව ආසති ච එත්ථාති සෙනාසනානි. **අප්පසද්දානීති** වචනසද්දෙන අප්පසද්දානි. **අප්පනිග්ඝොසානීති** ගාමනගරනිග්ඝොසසද්දෙන අප්පනිග්ඝොසානි. **විජනවාතානීති** අන්තොසඤ්චරණජනස්ස සරීරවාතෙන විරහිතානි. ''විජනවාදානී''තිපි පාඨො, ''අන්තොජනවාදෙන විරහිතානී''ති අත්ථො. ''විජනපාතානී''තිපි පාඨො, ''ජනසඤ්චාරවිරහිතානී''ති අත්ථො. **මනුස්සරාහස්සෙය්‍යකානීති** මනුස්සානං රහස්සකරණට්ඨානානි. **පටිසල්ලානසාරුප්පානීති** විවෙකානුරූපානි. **භාගී වාති** ''භාගො චීවරාදිකොට්ඨාසො අස්ස අත්ථී''ති භාගී. ''පටිලාභවසෙන අත්ථරසාදිභාගො අස්ස අත්ථී''ති භාගී. **අත්ථරසස්සාති** හෙතුඵලසම්පත්තිසඞ්ඛාතස්ස අත්ථරසස්ස. **ධම්මරසස්සාති** හෙතුසම්පත්තිසඞ්ඛාතස්ස ධම්මරසස්ස. වුත්තඤ්හෙතං ''හෙතුඵලෙ ඤාණං අත්ථපටිසම්භිදා, හෙතුම්හි ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා''ති (විභ. 720). **විමුත්තිරසස්සාති** ඵලසම්පත්තිසඞ්ඛාතස්ස විමුත්තිරසස්ස. වුත්තම්පි චෙතං ''කිච්චසම්පත්තිඅත්ථෙන, රසො නාම පවුච්චතී''ති (පටි. ම. අට්ඨ. 1.1.2 මාතිකාවණ්ණනා; විසුද්ධි. 1.8).

චතුන්නං ඣානානන්ති පඨමජ්ඣානාදීනං චතුන්නං ඣානානං. **චතුන්නං අප්පමඤ්ඤානන්ති** මෙත්තාදීනං ඵරණප්පමාණවිරහිතානං චතුන්නං බ්‍රහ්මවිහාරානං. **චතුන්නං අරූපසමාපත්තීනන්ති** ආකාසානඤ්චායතනාදීනං චතුන්නං අරූපජ්ඣානානං. **අට්ඨන්නං විමොක්ඛානන්ති** ''රූපී රූපානි පස්සතී''තිආදිනා (ධ. ස. 248) නයෙන වුත්තානං ආරම්මණවිමුත්තානං අට්ඨන්නං විමොක්ඛානං. **අභිභායතනානන්ති** එත්ථ අභිභූතානි ආයතනානි එතෙසං ඣානානන්ති අභිභායතනානි, ඣානානි. **ආයතනානීති** අධිට්ඨානට්ඨෙන ආයතනසඞ්ඛාතානි කසිණාරම්මණානි. ඤාණුත්තරිකො හි පුග්ගලො විසදඤාණො ''කිං එත්ථ ආරම්මණෙ සමාපජ්ජිතබ්බං, න මයි චිත්තෙකග්ගතාකරණෙ භාරො අත්ථී''ති තානි ආරම්මණානි අභිභවිත්වා සමාපජ්ජති. සහ නිමිත්තුප්පාදෙනෙවෙත්ථ අප්පනං නිබ්බත්තෙතීති අත්ථො. එවං උප්පාදිතානි ඣානානි අභිභායතනානීති වුච්චන්ති, තෙසං අට්ඨන්නං අභිභායතනානං. **නවන්නං අනුපුබ්බවිහාරසමාපත්තීනන්ති** පුබ්බං පුබ්බං අනු අනුපුබ්බං, අනුපුබ්බං විහරිතබ්බතො සමාපජ්ජිතබ්බතො අනුපුබ්බවිහාරසමාපත්ති, අනුපටිපාටියා සමාපජ්ජිතබ්බාති අත්ථො, තාසං නවන්නං අනුපුබ්බවිහාරසමාපත්තීනං. **දසන්නං සඤ්ඤාභාවනානන්ති** ගිරිමානන්දසුත්තෙ (අ. නි. 10.60) ආගතානං අනිච්චසඤ්ඤාදීනං දසන්නං සඤ්ඤාභාවනානං. **දසන්නං කසිණසමාපත්තීනන්ති** සකලට්ඨෙන කසිණසඞ්ඛාතානං පථවීකසිණජ්ඣානාදීනං දසන්නං ඣානානං. **ආනාපානස්සතිසමාධිස්සාති** ආනාපානස්සතිසම්පයුත්තසමාධිස්ස . **අසුභසමාපත්තියාති** අසුභජ්ඣානසමාපත්තියා. **දසන්නං තථාගතබලානන්ති** දසබලබලානං දසන්නං. **චතුන්නං වෙසාරජ්ජානන්ති** විසාරදභාවානං චතුන්නං වෙසාරජ්ජානං. **චතුන්නං පටිසම්භිදානන්ති** පටිසම්භිදාඤාණානං චතුන්නං. **ඡන්නං අභිඤ්ඤාණානන්ති** ඉද්ධිවිධාදීනං ඡන්නං අභිඤ්ඤාණානං. **ඡන්නං බුද්ධධම්මානන්ති** ''සබ්බං කායකම්මං ඤාණානුපරිවත්තී''තිආදිනා (චූළනි. මොඝරාජමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 85; නෙත්ති. 15) නයෙන උපරි ආගතානං ඡන්නං බුද්ධධම්මානං.

තත්ථ චීවරාදයො භාග්‍යසම්පත්තිවසෙන වුත්තා. අත්ථරසතිකො පටිවෙධවසෙන වුත්තො. අධිසීලතිකො පටිපත්තිවසෙන. ඣානත්තිකො රූපාරූපජ්ඣානවසෙන. විමොක්ඛත්තිකො සමාපත්තිවසෙන. සඤ්ඤාචතුක්කො උපචාරප්පනාවසෙන. සතිපට්ඨානාදයො සත්තතිංසබොධිපක්ඛියධම්මවසෙන. **තථාගතබලානන්තිආදයො** ආවෙණිකධම්මවසෙන වුත්තාති වෙදිතබ්බා.

ඉතො පරං **භගවාති නෙතං නාමන්ති**ආදි ''අත්ථමනුගතා අයං පඤ්ඤත්ති''ති ඤාපනත්ථං වුත්තං. තත්ථ **සමණා** පබ්බජ්ජුපගතා. **බ්‍රාහ්මණා** භොවාදිනො සමිතපාපබාහිතපාපා වා. **දෙවතා** සක්කාදයො බ්‍රහ්මානො ච. **විමොක්ඛන්තිකන්ති** විමොක්ඛො අරහත්තමග්ගො, විමොක්ඛස්ස අන්තො අරහත්තඵලං, තස්මිං විමොක්ඛන්තෙ භවං විමොක්ඛන්තිකං නාමං. සබ්බඤ්ඤුභාවො හි අරහත්තමග්ගෙන සිජ්ඣති, අරහත්තඵලාධිගමෙන සිද්ධො හොති. තස්මා සබ්බඤ්ඤුභාවො විමොක්ඛන්තෙ භවො හොති. තං නෙමිත්තිකම්පි නාමං විමොක්ඛන්තෙ භවං නාම හොති. තෙන වුත්තං – ''විමොක්ඛන්තිකමෙතං බුද්ධානං භගවන්තාන''න්ති. **බොධියා මූලෙ සහ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස පටිලාභාති** මහාබොධිරුක්ඛමූලෙ යථාවුත්තක්ඛණෙ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස පටිලාභෙන සහ. **සච්ඡිකා පඤ්ඤත්තීති** අරහත්තඵලසච්ඡිකිරියාය සබ්බධම්මසච්ඡිකිරියාය වා ජාතා පඤ්ඤත්ති. **යදිදං භගවාති** යා අයං භගවාති පඤ්ඤත්ති.

ද්වීහි කාරණෙහීති ද්වීහි කොට්ඨාසෙහි. **පරියත්තිසාසනන්ති** තෙපිටකං බුද්ධවචනං. **පටිපත්තීති** පටිපජ්ජති එතායාති පටිපත්ති. **යං තස්ස පරියාපුටන්ති** තෙන පුග්ගලෙන යං පරියාපුටං සජ්ඣායිතං කරණත්ථෙ සාමිවචනං. ''පරියාපුට්ට''න්තිපි පාඨො. **සුත්තන්ති** උභතොවිභඞ්ගනිද්දෙසඛන්ධකපරිවාරා, සුත්තනිපාතෙ මඞ්ගලසුත්ත- (ඛු. පා. 5.1 ආදයො; සු. නි. 261 ආදයො) රතනසුත්ත- (ඛු. පා. 6.1 ආදයො) තුවටකසුත්තානි (සු. නි. 921 ආදයො), අඤ්ඤම්පි ච සුත්තනාමකං තථාගතවචනං සුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. **ගෙය්‍යන්ති** සබ්බම්පි සගාථකං සුත්තං ගෙය්‍යන්ති වෙදිතබ්බං, විසෙසෙන සංයුත්තකෙ සකලොපි සගාථාවග්ගො. **වෙය්‍යාකරණන්ති** සකලං අභිධම්මපිටකං නිග්ගාථකං සුත්තං, යඤ්ච අඤ්ඤම්පි අට්ඨහි අඞ්ගෙහි අසඞ්ගහිතං බුද්ධවචනං , තං ''වෙය්‍යාකරණ''න්ති වෙදිතබ්බං. **ගාථාති** ධම්මපදං, ථෙරගාථා, ථෙරීගාථා, සුත්තනිපාතෙ නොසුත්තනාමිකා සුද්ධිකගාථා ච ''ගාථා''ති වෙදිතබ්බා. **උදානන්ති** සොමනස්සඤාණමයිකගාථාපටිසංයුත්තා ද්වෙඅසීති සුත්තන්තා ''උදාන''න්ති වෙදිතබ්බං. **ඉතිවුත්තකන්ති** ''වුත්තඤ්හෙතං භගවතා''තිආදිනයප්පවත්තා (ඉතිවු. 1 ආදයො) දසුත්තරසතසුත්තන්තා ''ඉතිවුත්තක''න්ති වෙදිතබ්බං. **ජාතකන්ති** අපණ්ණකජාතකාදීනි (ජා. 1.1.1) පණ්ණාසාධිකානි පඤ්චජාතකසතානි ''ජාතක''න්ති වෙදිතබ්බං. **අබ්භුතධම්මන්ති** ''චත්තාරොමෙ , භික්ඛවෙ, අච්ඡරියා අබ්භුතධම්මා ආනන්දෙ''තිආදිනයප්පවත්තා (දී. නි. 2.209; අ. නි. 4.129) සබ්බෙපි අච්ඡරියඅබ්භුතධම්මපටිසංයුත්තා සුත්තන්තා ''අබ්භුතධම්ම''න්ති වෙදිතබ්බං. **වෙදල්ලන්ති** චූළවෙදල්ල- (ම. නි. 1.460 ආදයො) මහාවෙදල්ල- (ම. නි. 1.449 ආදයො) සම්මාදිට්ඨි- (ම. නි. 1.89 ආදයො) සක්කපඤ්හ- (දී. නි. 2.344 ආදයො) සඞ්ඛාරභාජනියමහාපුණ්ණමසුත්තාදයො (ම. නි. 3.85 ආදයො) සබ්බෙපි වෙදඤ්ච තුට්ඨිඤ්ච ලද්ධා ලද්ධා පුච්ඡිතසුත්තන්තා ''වෙදල්ල''න්ති වෙදිතබ්බං. **ඉදං පරියත්තිසාසනන්ති** ඉදං වුත්තප්පකාරං තෙපිටකං බුද්ධවචනං පරියාපුණිතබ්බට්ඨෙන පරියත්ති, අනුසාසනට්ඨෙන සාසනන්ති කත්වා පරියත්තිසාසනං. **තම්පි මුස්සතීති** තම්පි පරියත්තිසාසනං නස්සති. **සම්මුස්සතීති** ආදිතො නස්සති. **පරිබාහිරො හොතීති** පරම්මුඛො හොති.

කතමං පටිපත්තිසාසනන්ති ලොකුත්තරධම්මතො පුබ්බභාගො තදත්ථං පටිපජ්ජීයතීති පටිපත්ති. සාසීයන්ති එත්ථ වෙනෙය්‍යාති සාසනං. **සම්මාපටිපදාති**ආදයො වුත්තනයා එව.

පාණම්පි හනතීති ජීවිතින්ද්‍රියම්පි ඝාතෙති. **අදින්නම්පි ආදියතීති** පරපරිග්ගහිතම්පි වත්ථුං ගණ්හාති. **සන්ධිම්පි ඡින්දතීති** ඝරසන්ධිම්පි ඡින්දති. **නිල්ලොපම්පි හරතීති** ගාමෙ පහරිත්වා මහාවිලොපම්පි කරොති. **එකාගාරිකම්පි කරොතීති** පණ්ණාසමත්තෙහිපි සට්ඨිමත්තෙහිපි පරිවාරෙත්වා ජීවග්ගාහං ගහෙත්වාපි ධනං ආහරාපෙති. **පරිපන්ථෙපි තිට්ඨතීති** පන්ථදූහනකම්මං කරොති. **පරදාරම්පි ගච්ඡතීති** පරදාරෙසු චාරිත්තං ආපජ්ජති. **මුසාපි භණතීති** අත්ථභඤ්ජනකං මුසාපි වදති. **අනරියධම්මොති** අනරියසභාවො.

51. **එකො පුබ්බෙ චරිත්වානාති** පබ්බජ්ජාසඞ්ඛාතෙන වා ගණාවවස්සග්ගට්ඨෙන වා පුබ්බෙ ලොකෙ විහරිත්වා. **යානං භන්තංව තං ලොකෙ, හීනමාහු පුථුජ්ජනන්ති** තං විබ්භන්තකං පුග්ගලං යථා හත්ථියානාදියානං අදන්තං විසමම්පි ආරොහති, ආරොහනකම්පි භඤ්ජති, පපාතෙපි පපතති, එවං කායදුච්චරිතාදිවිසමාරොහනෙන නිරයාදීසු, අත්ථභඤ්ජනෙන ජාතිපපාතාදීසු පපතනෙන ච යානං භන්තංව හීනං පුථුජ්ජනඤ්ච ආහූති.

පබ්බජ්ජාසඞ්ඛාතෙන වාති පබ්බජ්ජාකොට්ඨාසෙන වා ''පබ්බජිතො සමණො''ති ගණනාරොපනෙන වා. **ගණාවවස්සග්ගට්ඨෙන වාති** ගණසඞ්ගණිකාරාමතං විස්සජ්ජෙත්වා වස්සග්ගට්ඨෙන වා.

එකො පටික්කමතීති එකකොව ගාමතො නිවත්තති. **යො නිසෙවතීති** නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. **අපරෙන සමයෙනාති** අඤ්ඤස්මිං කාලෙ අපරභාගෙ. **බුද්ධන්ති** සබ්බඤ්ඤුබුද්ධං. **ධම්මන්ති** ස්වාක්ඛාතතාදිගුණයුත්තං ධම්මං. **සඞ්ඝන්ති** සුප්පටිපන්නතාදිගුණයුත්තං සඞ්ඝං. **සික්ඛන්ති** අධිසීලාදිසික්ඛිතබ්බං සික්ඛං. **පච්චක්ඛායාති** බුද්ධාදිං පටික්ඛිපිත්වා. **හීනායාති** හීනත්ථාය ගිහිභාවාය. **ආවත්තිත්වාති** නිවත්තිත්වා. **සෙවති** එකවාරං සෙවති. **නිසෙවති** අනෙකවිධෙන සෙවති. **සංසෙවති** අල්ලීයිත්වා සෙවති. **පටිසෙවති** පුනප්පුනං සෙවති.

භන්තන්ති විබ්භන්තං. **අදන්තන්ති** දන්තභාවං අනුපනීතං. **අකාරිතන්ති** සුසික්ඛිතකිරියං අසික්ඛාපිතං. **අවිනීතන්ති** න විනීතං ආචාරසම්පත්තියා අසික්ඛිතං. **උප්පථං ගණ්හාතීති** වුත්තප්පකාරං යානං අදන්තාතියුත්තං භන්තං විසමමග්ගං උපෙති. **විසමං ඛාණුම්පි පාසාණම්පි අභිරුහතීති** විසමං හුත්වා ඨිතං ඛරඛාණුම්පි තථා පබ්බතපාසාණම්පි ආරොහති.

යානම්පි ආරොහනකම්පි භඤ්ජතීති වය්හාදියානං ආරොහන්තස්ස පාජෙන්තස්ස හත්ථපාදාදිම්පි භින්දති. **පපාතෙපි පපතතීති** එකතොච්ඡින්නපබ්භාරපපාතෙපි පාතෙති. **සො විබ්භන්තකොති** සො පටික්කන්තකො. **භන්තයානපටිභාගොති** අනවට්ඨිතයානසදිසො. **උප්පථං ගණ්හාතීති** කුසලකම්මපථතො පටික්කමිත්වා අපායපථභූතං උප්පථං මිච්ඡාමග්ගං උපෙති. **විසමං කායකම්මං අභිරුහතීති** සමස්ස පටිපක්ඛං කායදුච්චරිතසඞ්ඛාතං විසමං කායකම්මං ආරොහති. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. **නිරයෙ අත්තානං භඤ්ජතීති** නිරස්සාදසඞ්ඛාතෙ නිරයෙ අත්තභාවං චුණ්ණවිචුණ්ණං කරොති. **මනුස්සලොකෙ අත්තානං භඤ්ජතීති** විවිධකම්මකාරණවසෙන භඤ්ජති. **දෙවලොකෙ අත්තානං භඤ්ජතීති** පියවිප්පයොගාදිදුක්ඛවසෙන. **ජාතිපපාතම්පි පපතතීති** ජාතිපපාතෙපි පාතෙති. **ජරාපපාතාදීසුපි** එසෙව නයො. **මනුස්සලොකෙති** ඉධ අධිප්පෙතලොකමෙව දස්සෙති.

පුථුජ්ජනාති නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. තත්ථ පුථුජ්ජනාති –

පුථූනං ජනනාදීහි, කාරණෙහි පුථුජ්ජනො;
පුථුජ්ජනන්තොගධත්තා, පුථුවායං ජනො ඉති.

සො හි පුථූනං නානප්පකාරානං කිලෙසාදීනං ජනනාදීහිපි කාරණෙහි පුථුජ්ජනො. තං විභාගතො දස්සෙතුං **“පුථු කිලෙසෙ ජනෙන්තී”**තිආදිමාහ. තත්ථ බහූනං නානප්පකාරානං සක්කායදිට්ඨීනං අවිහතත්තා වා තා ජනෙන්ති, තාහි ජනිතාති වා පුථුජ්ජනා. අවිහතමෙවත්ථං ජනසද්දො වදති. **පුථු සත්ථාරානං මුඛුල්ලොකිකාති** එත්ථ පුථූ නානාජනා සත්ථුපටිඤ්ඤා එතෙසන්ති පුථුජ්ජනාති වචනත්ථො. **පුථු සබ්බගතීහි අවුට්ඨිතාති** එත්ථ ජනෙතබ්බා ජනයන්ති එත්ථාති ජනා, ගතියො. පුථූ ජනා එතෙසන්ති පුථුජ්ජනා. ඉතො පරෙ ජායන්ති එතෙහීති ජනා, අභිසඞ්ඛාරාදයො. තෙ එතෙසං විජ්ජන්තීති පුථුජ්ජනා. අභිසඞ්ඛරණාදිඅත්ථො එව වා ජනසද්දො දට්ඨබ්බො. **නානාසන්තාපෙහි සන්තපන්තීති** රාගග්ගිආදයො සන්තාපා. තෙ එව වා සබ්බෙපි වා කිලෙසා පරිළාහා. **පුථු පඤ්චසු කාමගුණෙසූති** එත්ථ ජායතීති ජනො, රාගො ගෙධොති එවමාදිකො, පුථු ජනො එතෙසන්ති පුථුජ්ජනා. පුථු ජාතා රත්තාති එවං රාගාදිඅත්ථො එව වා ජනසද්දො දට්ඨබ්බො. **පලිබුද්ධාති** සම්බද්ධා. **ආවුතාති** ආවරිතා. **නිවුතාති** වාරිතා. **ඔවුතාති** උපරිතො පිහිතා. **පිහිතාති** හෙට්ඨාභාගෙන පිහිතා. **පටිච්ඡන්නාති** අපාකටා. **පටිකුජ්ජිතාති** අධොමුඛගතා.

අථ වා පුථූනං වා ගණනපථමතීතානං අරියධම්මපරම්මුඛානං නීචධම්මසමාචාරානං ජනානං අන්තොගධත්තාපි පුථුජ්ජනා. පුථු වා අයං විසුංයෙව සඞ්ඛං ගතො, විසංසට්ඨො සීලසුතාදිගුණයුත්තෙහි අරියෙහි ජනොතිපි පුථුජ්ජනො.

එවං යෙ තෙ –

‘‘දුවෙ පුථුජ්ජනා වුත්තා, බුද්ධෙනාදිච්චබන්ධුනා;
අන්ධො පුථුජ්ජනො එකො, කල්‍යාණෙකො පුථුජ්ජනො’’ති. –

ද්වෙව පුථුජ්ජනා වුත්තා, තෙසු අන්ධපුථුජ්ජනො වුත්තො හොතීති වෙදිතබ්බො.

52. **යසො කිත්ති චාති** ලාභසක්කාරො පසංසා ච. **පුබ්බෙති** පබ්බජිතභාවෙ. **හායතෙ වාපි තස්ස සාති** තස්ස විබ්භන්තකස්ස සතො සො ච යසො සා ච කිත්ති හායති. **එතම්පි දිස්වාති** එතම්පි පුබ්බෙ යසකිත්තීනං ලාභං පච්ඡා ච හානිං දිස්වා. **සික්ඛෙථ මෙථුනං විප්පහාතවෙති** තිස්සො සික්ඛායො සික්ඛෙථ. කිං කාරණා? **මෙථුනං විප්පහාතවෙ,** මෙථුනප්පහානත්ථායාති වුත්තං හොති.

කිත්තිවණ්ණගතොති භගවා කිත්තිවණ්ණො, කිත්තිසද්දඤ්චෙව ගුණඤ්ච උක්ඛිපිත්වා වදන්තො හොතීති අත්ථො. චිත්තං නානානයෙන කථනං අස්ස අත්ථීති **චිත්තකථී. කල්‍යාණපටිභානොති** සුන්දරපඤ්ඤො.

හායතීති නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. **පරිහායතීති** සමන්තතො හායති. **පරිධංසතීති** අධොපථවිං පතති. **පරිපතතීති** සමන්තතො අපගච්ඡති. **අන්තරධායතීති** අදස්සනං යාති. **විප්පලුජ්ජතීති** උච්ඡිජ්ජති.

ඛුද්දකො සීලක්ඛන්ධොති ථුල්ලච්චයාදි. **මහන්තො සීලක්ඛන්ධොති** පාරාජිකසංඝාදිසෙසො.

මෙථුනධම්මස්ස පහානායාති තදඞ්ගාදිපහානෙන පජහනත්ථාය. **වූපසමායාති** මලානං වූපසමනත්ථාය. **පටිනිස්සග්ගායාති** පක්ඛන්දනපරිච්චාගපටිනිස්සග්ගත්ථාය. **පටිපස්සද්ධියාති** පටිපස්සද්ධිසඞ්ඛාතස්ස ඵලස්ස අත්ථාය.

53. යො හි මෙථුනං න විප්පජහති **සඞ්කප්පෙහි…පෙ…. තථාවිධො**. තත්ථ **පරෙතොති** සමන්නාගතො. **පරෙසං නිග්ඝොසන්ති** උපජ්ඣායාදීනං නින්දාවචනං. **මඞ්කු හොතීති** දුම්මනො හොති.

කාමසඞ්කප්පෙනාති කාමපටිසංයුත්තෙන විතක්කෙන. උපරිට්ඨෙපි එසෙව නයො. **ඵුට්ඨොති** විතක්කෙහි ඵුසිතො. **පරෙතොති** අපරිහීනො. **සමොහිතොති** සම්මා ඔහිතො අන්තො පවිට්ඨො. **කපණො වියාති** දුග්ගතමනුස්සො විය. **මන්දො වියාති** අඤ්ඤාණී විය. **මොමූහො වියාති** සම්මොහභූතො විය. **ඣායතීති** චින්තෙති. **පජ්ඣායතීති** භුසං චින්තෙති. **නිජ්ඣායතීති** අනෙකවිධෙන චින්තෙති. **අපජ්ඣායතීති** තතො අපගන්ත්වා චින්තෙති. **උලූකොති** උලූකසකුණො. **රුක්ඛසාඛායන්ති** රුක්ඛෙ උට්ඨිතසාඛාය, විටපෙ වා. **මූසිකං මගයමානොති** මූසිකං ගවෙසමානො, ''මග්ගයමානො''තිපි පඨන්ති. **කොත්ථූති** සිඞ්ගාලො. **බිළාරොති** බබ්බු. **සන්ධිසමලසඞ්කටීරෙති** ද්වින්නං ඝරානං අන්තරෙ ච උදකනිද්ධමනචික්ඛල්ලකචවරනික්ඛිපනට්ඨානෙ ච ඵණ්ඩිලෙ ච. **වහච්ඡින්නොති** පිට්ඨිගීවමංසච්ඡින්නො. ඉතො පරා ගාථා පාකටසම්බන්ධා එව.

54. තාසු **සත්ථානීති** කායදුච්චරිතාදීනි. තානි හි අත්තනො පරෙසඤ්ච ඡෙදනට්ඨෙන ''සත්ථානී''ති වුච්චන්ති. තෙසු වායං විසෙසෙන තාව ආදිතො මුසාවචනසත්ථානෙව කරොති, ''ඉමිනා කාරණෙනාහං විබ්භන්තො''ති භණන්තො. තෙනෙවාහ – **''එස ඛ්වස්ස මහාගෙධො , මොසවජ්ජං පගාහතී''**ති. තත්ථ **එස ඛ්වස්සාති** එස ඛො අස්ස. **මහාගෙධොති** මහාබන්ධනං. කතමොති චෙ? යදිදං මොසවජ්ජං පගාහති, ස්වායං මුසාවාදජ්ඣොගාහො ''මහාගෙධො''ති වෙදිතබ්බො.

තීණි සත්ථානීති තයො ඡෙදකා. කායදුච්චරිතං **කායසත්ථං. වචීසත්ථාදීසුපි** එසෙව නයො. තං විභාගතො දස්සෙතුං **''තිවිධං කායදුච්චරිතං කායසත්ථ''**න්ති ආහ. **සම්පජානමුසා භාසතීති** ජානන්තො තුච්ඡං වාචං භාසති. **අභිරතො අහං භන්තෙ අහොසිං පබ්බජ්ජායාති** සාසනෙ පබ්බජ්ජාය අනභිරතිවිරහිතො අහං ආසිං. **මාතා මෙ පොසෙතබ්බාති** මාතා මයා පොසෙතබ්බා. **තෙනම්හි විබ්භන්තොති භණතීති** තෙන කාරණෙන පටික්කන්තො අස්මීතිපි කථෙති. **පිතා මෙ පොසෙතබ්බොති**ආදීසුපි එසෙව නයො.

එසො තස්ස මහාගෙධොති තස්ස පුග්ගලස්ස එසො මහාබන්ධො. **මහාවනන්ති** මහන්තං දුට්ඨවනං. **ගහනන්ති** දුරතික්කමං. **කන්තාරොති** චොරකන්තාරාදිසදිසො. **විසමොති** කණ්ටකවිසමො. **කුටිලොති** වඞ්කකටකසදිසො. **පඞ්කොති** පල්ලලසදිසො. **පලිපොති** කද්දමසදිසො. **පලිබොධොති** මහාදුක්ඛො. **මහාබන්ධනන්ති** මහන්තං දුමොචයබන්ධනං. **යදිදං සම්පජානමුසාවාදොති** යො අයං සම්පජානමුසාවාදො.

සභග්ගතො වාති සභායං ඨිතො වා. **පරිසග්ගතො වාති** ගාමපරිසායං ඨිතො වා. **ඤාතිමජ්ඣගතො වාති** දායාදානං මජ්ඣෙ ඨිතො වා. **පූගමජ්ඣගතො වාති** සෙනීනං මජ්ඣෙ ඨිතො වා. **රාජකුලමජ්ඣගතො වාති** රාජකුලස්ස මජ්ඣෙ මහාවිනිච්ඡයෙ ඨිතො වා. **අභිනීතොති** පුච්ඡනත්ථාය නීතො. **සක්ඛිපුට්ඨොති** සක්ඛිං කත්වා පුච්ඡිතො. **එහම්භො පුරිසාති** ආලපනමෙතං. **අත්තහෙතු වා පරහෙතු වාති** අත්තනො වා පරස්ස වා හත්ථපාදාදිහෙතු වා ධනහෙතු වා. **ආමිසකිඤ්චික්ඛහෙතු වාති** එත්ථ **ආමිසන්ති** ලාභො අධිප්පෙතො. **කිඤ්චික්ඛන්ති** යං වා තං වා අප්පමත්තකං, අන්තමසො තිත්තිරවට්ටකසප්පිපිණ්ඩනවනීතපිණ්ඩාදිමත්තකස්සපි ලාභස්ස හෙතූති අත්ථො. **සම්පජානමුසා භාසතීති** ජානන්තොයෙව මුසාවාදං කරොති.

පුන අඤ්ඤං පරියායං දස්සෙන්තො **''අපි ච තීහාකාරෙහි මුසාවාදො හොති, පුබ්බෙවස්ස හොතී''**තිආදිමාහ. තත්ථ **තීහාකාරෙහීති** සම්පජානමුසාවාදස්ස අඞ්ගභූතෙහි තීහි කාරණෙහි. **පුබ්බෙවස්ස හොතීති** පුබ්බභාගෙයෙව අස්ස පුග්ගලස්ස එවං හොති ''මුසා භණිස්ස''න්ති. **භණන්තස්ස හොතීති** භණමානස්ස හොති. **භණිතස්ස හොතීති** භණිතෙ අස්ස හොති. යං වත්තබ්බං තස්මිං වුත්තෙ හොතීති අත්ථො. අථ වා **භණිතස්සාති** වුත්තවතො නිට්ඨිතවචනස්ස හොතීති. යො එවං පුබ්බභාගෙපි ජානාති, භණන්තොපි ජානාති, පච්ඡාපි ජානාති ''මුසා මයා භණිත''න්ති, සො එවං වදන්තො මුසාවාදකම්මුනා බජ්ඣතීති අයමෙත්ථ අත්ථො දස්සිතො. කිඤ්චාපි දස්සිතො, අථ ඛො අයමෙත්ථ විසෙසො – පුච්ඡා තාව හොති, ''මුසා භණිස්ස''න්ති පුබ්බභාගො අත්ථි, ''මුසා මයා භණිත''න්ති පච්ඡාභාගො නත්ථි. වුත්තමත්තමෙව හි කොචි පමුස්සති කිං තස්ස මුසාවාදො හොති, න හොතීති? සා එවං **අට්ඨකථාසු** විස්සජ්ජිතා – පුබ්බභාගෙ ''මුසා භණිස්ස''න්ති ච, භණන්තස්ස ''මුසා භණාමී''ති ච ජානතො පච්ඡාභාගෙ ''මුසා මයා භණිත''න්ති න සක්කා න භවිතුං, සචෙපි න හොති, මුසාවාදොයෙව. පුරිමමෙව හි අඞ්ගද්වයං පමාණං. යස්සාපි පුබ්බභාගෙ ''මුසා භණිස්ස''න්ති ආභොගො නත්ථි, භණන්තො පන ''මුසා භණාමී''ති ජානාති. භණිතෙපි ''මුසා මයා භණිත''න්ති ජානාති. සො මුසාවාදෙන න කාරෙතබ්බො. පුබ්බභාගො හි පමාණතරො. තස්මිං අසති දවා භණිතං වා, රවා භණිතං වා හොතීති.

එත්ථ ච තංඤාණතා ච ඤාණසමොධානඤ්ච පරිච්චජිතබ්බං. **තංඤාණතා පරිච්චජිතබ්බාති** යෙන චිත්තෙන ''මුසා භණිස්ස''න්ති ජානාති, තෙනෙව ''මුසා භණාමී''ති ච, ''මුසා මයා භණිත''න්ති ච ජානාතීති එවං එකචිත්තෙනෙව තීසු ඛණෙසු ජානාතීති අයං තංඤාණතා පරිච්චජිතබ්බා. න හි සක්කා තෙනෙව චිත්තෙන තං චිත්තං ජානිතුං, යථා න සක්කා තෙනෙව අසිනා සො අසි ඡින්දිතුන්ති. පුරිමං පුරිමං පන චිත්තං පච්ඡිමස්ස පච්ඡිමස්ස චිත්තස්ස තථා උප්පත්තියා පච්චයො හුත්වා නිරුජ්ඣති. තෙනෙතං වුච්චති –

> ''පමාණං පුබ්බභාගොව, තස්මිං සති න හෙස්සති;
> සෙසද්වයන්ති නත්ථෙත, මිති වාචා තිවඞ්ගිකා''ති. (පාරා. අට්ඨ. 2.200);

ඤාණසමොධානං පරිච්චජිතබ්බන්ති එතානි තීණි චිත්තානි එකක්ඛණෙ උප්පජ්ජන්තීති න ගහෙතබ්බානි. ඉදඤ්හි චිත්තං නාම –

> ‘‘අනිරුද්ධම්හි පඨමෙ, න උප්පජ්ජති පච්ඡිමං;
> නිරන්තරුප්පජ්ජනතො, එකං විය පකාසතී’’ති. (පාරා. අට්ඨ. 2.200);

ඉතො පරං පන ය්වායං අජානංයෙව ‘‘ජානාමී’’තිආදිනා නයෙන සම්පජානමුසා භණති, යස්මා සො ‘‘ඉදං අභූත’’න්ති එවංදිට්ඨිකො හොති, තස්ස හි අත්ථෙව අයං ලද්ධි. තථා ‘‘ඉදං අභූත’’න්ති එවමස්ස ඛමති චෙව රුච්චති ච. එවමස්ස සඤ්ඤා, එවංසභාවමෙව චස්ස චිත්තං ‘‘ඉදං අභූත’’න්ති. යදා පන මුසා වත්තුකාමො හොති, තදා තං දිට්ඨිං වා දිට්ඨියා සහ ඛන්තිං වා දිට්ඨිඛන්තීහි සද්ධිං රුචිං වා දිට්ඨිඛන්තිරුචීහි සද්ධිං සඤ්ඤං වා දිට්ඨිඛන්තිරුචිසඤ්ඤාහි සද්ධිං භාවං වා විනිධාය නික්ඛිපිත්වා පටිච්ඡාදෙත්වා අභූතං කත්වා භණති. තස්මා තෙසම්පි වසෙන අඞ්ගභෙදං දස්සෙතුං **‘‘අපි ච චතූහාකාරෙහී’’**තිආදි වුත්තං.

එත්ථ ච **විනිධාය දිට්ඨින්**ති බලවධම්මවිනිධානවසෙනෙතං වුත්තං. **විනිධාය ඛන්ති**න්තිආදීනි තතො දුබ්බලදුබ්බලානං විනිධානවසෙන. **විනිධාය සඤ්ඤ**න්ති ඉදං පනෙත්ථ සබ්බදුබ්බලධම්මවිනිධානවසෙන. සඤ්ඤාමත්තම්පි නාම අවිනිධාය සම්පජානමුසා භාසිස්සතීති නෙතං ඨානං විජ්ජති.

55. මන්දොව පරිකිස්සතීති පාණවධාදීනි කරොන්තො තතොනිදානඤ්ච දුක්ඛමනුභොන්තො භොගපරියෙසනාරක්ඛණානි ච කරොන්තො මොමූහො විය පරිකිලිස්සති.

තමෙනං රාජානො ගහෙත්වා විවිධා කම්මකාරණා කාරෙන්තීති න රාජානො කරොන්ති, රාජාධීනපුරිසා නානාවිධානි කම්මකාරණානි කරොන්ති. **කසාහිපි තාළෙන්තීති** කසාදණ්ඩකෙහිපි විතජ්ජෙන්ති. **වෙත්තෙහීති** වෙත්තලතාහි. **අද්ධදණ්ඩකෙහීති** මුග්ගරෙහි, පහාරසාධනත්ථං වා චතුහත්ථදණ්ඩං ද්වෙධා ඡෙත්වා ගහිතදණ්ඩකෙහි. **බිලඞ්ගථාලිකන්ති** කඤ්ජියඋක්ඛලිකකම්මකාරණං. තං කරොන්තා සීසකපාලං උප්පාටෙත්වා තත්තං අයොගුළං සණ්ඩාසෙන ගහෙත්වා තත්ථ පක්ඛිපන්ති, තෙන මත්ථලුඞ්ගං පක්කුථිත්වා උපරි උත්තරති. **සඞ්ඛමුණ්ඩිකන්ති** සඞ්ඛමුණ්ඩකම්මකාරණං. තං කරොන්තා උත්තරොට්ඨඋභතොකණ්ණචූළිකගලවාටකපරිච්ඡෙදෙන චම්මං ඡින්දිත්වා සබ්බකෙසෙ එකතො ගණ්ඨිං කත්වා දණ්ඩකෙන වෙඨෙත්වා උප්පාටෙන්ති, සහ කෙසෙහි චම්මං උට්ඨහති. තතො සීසකටාහං ථූලසක්ඛරාහි ඝංසිත්වා ධොවන්තා සඞ්ඛවණ්ණං කරොන්ති. **රාහුමුඛන්ති** රාහුමුඛකම්මකාරණං. තං කරොන්තා සඞ්කුනා මුඛං විවරිත්වා අන්තොමුඛෙ දීපං ජාලෙන්ති, කණ්ණචූළිකාහි වා පට්ඨාය මුඛං නිඛාදනෙන ඛනන්ති, ලොහිතං පග්ඝරිත්වා මුඛං පූරෙති.

ජොතිමාලිකන්ති සකලසරීරං තෙලපිලොතිකාය වෙඨෙත්වා ආලිම්පෙන්ති. **හත්ථපජ්ජොතිකන්ති** හත්ථෙ තෙලපිලොතිකාය වෙඨෙත්වා දීපං විය පජ්ජාලෙන්ති. **එරකවත්තිකන්ති** එරකවත්තකම්මකාරණං. තං කරොන්තා හෙට්ඨාගීවතො පට්ඨාය චම්මවට්ටෙ කන්තිත්වා ගොප්ඵකෙ පාතෙන්ති. අථ නං යොත්තෙහි බන්ධිත්වා කඩ්ඪන්ති. සො අත්තනො චම්මවට්ටෙ අක්කමිත්වා අක්කමිත්වා පතති. **චීරකවාසිකන්ති** චීරකවාසිකකම්මකාරණං. තං කරොන්තා තථෙව චම්මවට්ටෙ කන්තිත්වා කටියං ඨපෙන්ති, කටිතො පට්ඨාය කන්තිත්වා ගොප්ඵකෙසු ඨපෙන්ති, උපරිමෙහි හෙට්ඨිමසරීරං චීරකනිවාසනනිවත්ථං විය හොති. **එණෙය්යකන්ති** එණෙය්යකකම්මකාරණං. තං කරොන්තා උභොසු කප්පරෙසු ච උභොසු ජණ්ණුකෙසු ච අයවලයානි දත්වා අයසූලානි කොට්ටෙන්ති, සො චතූහි අයසූලෙහි භූමියං පතිට්ඨහති. අථ නං පරිවාරෙත්වා අග්ගිං කරොන්ති. ‘‘එණෙය්යකො ජොතිපරිග්ගහො යථා’’ති ආගතට්ඨානෙපි ඉදමෙව වුත්තං. තං සන්ධිතො සන්ධිතො සූලානි අපනෙත්වා චතූහි අට්ඨිකොටීහියෙව ඨපෙන්ති. එවරූපා කම්මකාරණා නාම නත්ථි.

බළිසමංසිකන්ති උභතොමුඛෙහි බළිසෙහි පහරිත්වා චම්මමංසන්හාරූනි උප්පාටෙන්ති. **කහාපණිකන්ති** සකලසරීරං තිණ්හාහි වාසීහි කොටිතො පට්ඨාය කහාපණමත්තං කහාපණමත්තං පාතෙන්තා කොට්ටෙන්ති. **ඛාරාපතච්ඡිකන්ති** සරීරං තත්ථ තත්ථ ආවුධෙහි පහරිත්වා කොච්ඡෙහි ඛාරං ඝංසෙන්ති, චම්මමංසන්හාරූනි පග්ඝරිත්වා පසවන්ති, අට්ඨිකසඞ්ඛලිකාව තිට්ඨති. **පලිඝපරිවත්තිකන්ති** එකෙන පස්සෙන නිපජ්ජාපෙත්වා කණ්ණච්ඡිද්දෙන අයසූලං කොට්ටෙත්වා පථවියා එකාබද්ධං කරොන්ති. අථ නං පාදෙ ගහෙත්වා ආවිඤ්ජන්ති. **පලාලපීඨකන්ති** ඡෙකා කාරණිකා ඡවිචම්මං අච්ඡින්දිත්වා නිසදපොතකාහි අට්ඨීනි ඡින්දිත්වා කෙසෙසු ගහෙත්වා උක්ඛිපන්ති, මංසරාසියෙව හොති. අථ නං කෙසෙහෙව පරියොනන්ධිත්වා ගණ්හන්ති, පලාලපීඨං විය කත්වා පලිවෙඨෙන්ති. **සුනඛෙහිපීති** කතිපයානි දිවසානි ආහාරං අදත්වා ඡාතසුනඛෙහි ඛාදාපෙන්ති. තෙ මුහුත්තෙන අට්ඨිකසඞ්ඛලිකමෙව කරොන්ති. **එවම්පි කිස්සතීති** එවම්පි විඝාතං පාපුණාති. **පරිකිස්සතීති** සබ්බභාගෙන විඝාතං පාපුණාති. **පරිකිලිස්සතීති** උපතාපං පාපුණාති.

පුන අඤ්ඤං කාරණං දස්සෙන්තො **‘‘අථ වා කාමතණ්හාය අභිභූතො’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **කාමතණ්හායාති** පඤ්චකාමගුණිකලොභෙන. **අභිභූතොති** තෙන මද්දිතො. **පරියාදින්නචිත්තොති** කුසලාචාරං ඛෙපෙත්වා ගහිතචිත්තො. **භොගෙ පරියෙසන්තොති** ධනං ගවෙසමානො. **නාවාය මහාසමුද්දං පක්ඛන්දතීති** තරණීසඞ්ඛාතාය නාවාය මහන්තං ලොණසාගරං පවිසති. **සීතස්ස පුරක්ඛතොති** සීතං පුරතො කත්වා. **උණ්හස්ස පුරක්ඛතොති** උණ්හං පුරතො කත්වා.

ඩංසාති පිඞ්ගලමක්ඛිකා. **මකසාති** මකසා එව. **පීළියමානොති** ඩංසාදිසම්ඵස්සෙහි විහෙසියමානො. **ඛුප්පිපාසාය මීයමානොති** ඛුද්දාපිපාසාය මරමානො. **තිගුම්බං ගච්ඡතීති**ආදීනි **මූලපදං ගච්ඡතීති**පරියොසානානි චතුවීසති පදානි රචනාමෙන වුත්තානි. **මරුකන්තාරං ගච්ඡතීති** වාලුකකන්තාරං තාරකසඤ්ඤාය ගච්ඡති . **ජණ්ණුපථන්ති** ජාණූහි ගන්තබ්බමග්ගං. **අජපථන්ති** අජෙහි ගන්තබ්බමග්ගං. **මෙණ්ඩපථෙපි** එසෙව නයො.

සඞ්කුපථන්ති ඛාණුකෙ කොට්ටෙත්වා තෙහි උග්ගමිතබ්බං ඛාණුමග්ගං, තං ගච්ඡන්තො පබ්බතපාදෙ ඨත්වා අයසිඞ්ඝාටකං යොත්තෙන බන්ධිත්වා උද්ධං ඛිපිත්වා පබ්බතෙ ලග්ගාපෙත්වා යොත්තෙනාරුය්හ වජිරග්ගෙන ලොහදණ්ඩෙන පබ්බතං විජ්ඣිත්වා ඛාණුකං කොට්ටෙත්වා තත්ථ ඨත්වා සිඞ්ඝාටකං ආකඩ්ඪිත්වා පුන උපරි ලග්ගාපෙත්වා තත්ථ ඨිතො චම්මයොත්තං ඔලම්බෙත්වා තං ආදාය ඔතරිත්වා හෙට්ඨිමඛාණුකෙ බන්ධිත්වා වාමහත්ථෙන යොත්තං ගහෙත්වා දක්ඛිණහත්ථෙන මුග්ගරං ආදාය යොත්තං පහරිත්වා ඛාණුකං නීහරිත්වා පුන අභිරුහති. එතෙනුපායෙන පබ්බතමත්ථකං අභිරුය්හ පරතො ඔතරන්තො පුරිමනයෙනෙව පඨමං පබ්බතමත්ථකෙ ඛාණුකං කොට්ටෙත්වා චම්මපසිබ්බකෙ යොත්තං බන්ධිත්වා ඛාණුකෙ වෙඨෙත්වා සයං අන්තොපසිබ්බකෙ නිසීදිත්වා මක්කටකානං සුත්තවිස්සජ්ජනාකාරෙන යොත්තං විනිවෙඨෙත්වා ඔතරති. තෙන වුත්තං – ‘‘ඛාණුකෙ කොට්ටෙත්වා තෙහි උග්ගමිතබ්බං ඛාණුමග්ග’’න්ති. **ඡත්තපථන්ති** චම්මඡත්තෙන වාතං ගාහාපෙත්වා සකුණෙහි විය ඔතරිතබ්බං මග්ගං. **වංසපථන්ති** වෙණුගුම්බඡෙදනසත්ථෙන ඡින්දිත්වා රුක්ඛං එරසුනා කොට්ටෙත්වා මග්ගං කරොන්තො වෙළුවනෙ නිස්සෙණිං කත්වා වෙළුගුම්බෙ ආරුය්හ වෙළුං ඡින්දිත්වා අපරස්ස වෙළුගුම්බස්ස උපරි පාතෙත්වා වෙළුගුම්බමත්ථකෙනෙව ගන්තබ්බං මග්ගං සන්ධාය ‘‘වංසපථං ගච්ඡතී’’ති වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

ගවෙසන්තො න වින්දති, අලාභමූලකම්පි දුක්ඛං දොමනස්සං පටිසංවෙදෙතීති අවින්දනමූලකම්පි කායිකචෙතසිකං දුක්ඛං පටිලභති.

ලද්ධාති ලභිත්වා. **ආරක්ඛමූලකන්ති** රක්ඛණමූලකම්පි. **කින්ති මෙ භොගෙති** කෙන උපායෙන මම භොගෙ. **නෙව රාජානො හරෙය්‍යුං…පෙ…. න අප්පියා දායාදා හරෙය්‍යුන්ති. ගොපයතොති** මඤ්ජූසාදීහි ගොපයන්තස්ස. **විප්පලුජ්ජන්තීති** විනස්සන්ති.

56. එතමාදීනවං ඤත්වා, මුනි පුබ්බාපරෙ ඉධාති එතං ‘‘යසො කිත්ති ච යා පුබ්බෙ, හායතෙ වාපි තස්ස සා’’ති ඉතො පභුති වුත්තෙ පුබ්බාපරෙ ඉධ ඉමස්මිං සාසනෙ පුබ්බතො අපරෙ සමණභාවතො විබ්භන්තකභාවෙ ආදීනවං මුනි ඤත්වා.

දළ්හං කරෙය්‍යාති නිද්දෙසපදස්ස උද්දෙසපදං. **ථිරං කරෙය්‍යාති** අසිථිලං කරෙය්‍ය. **දළ්හං සමාදානො අස්සාති** ථිරපටිඤ්ඤො භවෙය්‍ය. **අවට්ඨිතසමාදානොති** සන්නිට්ඨානපටිඤ්ඤො.

57. එතං අරියානමුත්තමන්ති යදිදං විවෙකචරියා, එතං බුද්ධාදීනං අරියානං උත්තමං. තස්මා විවෙකංයෙව සික්ඛෙථාති අධිප්පායො. **න තෙන සෙට්ඨො මඤ්ඤෙථාති** තෙන ච විවෙකෙන අත්තානං ‘‘සෙට්ඨො අහ’’න්ති න මඤ්ඤෙය්‍ය, තෙන මානථද්ධො න භවෙය්‍යාති වුත්තං හොති.

උන්නතින්ති උස්සාපනං. **උන්නමන්ති** උග්ගන්ත්වා ඨපනං. **මානන්ති** අහංකාරං. **ථාමන්ති** බලක්කාරං. **ථම්භන්ති** ථද්ධකරණං. **ථද්ධොති** අමද්දවො. **පත්ථද්ධොති** විසෙසෙන අමද්දවො. **පග්ගහිතසිරොති** උච්චීතසීසො. **සාමන්තාති** න ආරකා. **ආසන්නෙති** න දූරෙ. **අවිදූරෙති** සමීපෙ. **උපකට්ඨෙති** සන්තිකෙ.

58. රිත්තස්සාති විවිත්තස්ස, කායදුච්චරිතාදීහි විරහිතස්ස. **ඔඝතිණ්ණස්ස පිහයන්ති, කාමෙසු ගධිතා පජාති** වත්ථුකාමෙසු ලග්ගා සත්තා තස්ස චතුරොඝතිණ්ණස්ස පිහයන්ති ඉණායිකා විය ආණණ්‍යස්සාති අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි.

රිත්තස්සාති සබ්බකිලෙසෙහි තුච්ඡස්ස. **විවිත්තස්සාති** සුඤ්ඤස්ස. **පවිවිත්තස්සාති** එකකස්ස. ඉදානි යෙහි රිත්තො හොති, තෙ දස්සෙන්තො **‘‘කායදුච්චරිතෙන රිත්තස්සා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ කිලෙසපටිපාටියා මග්ගපටිපාටියාති ද්විධා රිත්තතා වෙදිතබ්බා. කිලෙසපටිපාටියා තාව රාගො මොහො ථම්භො සාරම්භො මානො මදොති, ඉමෙහි ඡහි කිලෙසෙහි අරහත්තමග්ගෙන රිත්තො හොති; දොසො කොධො උපනාහො පමාදොති, ඉමෙහි චතූහි කිලෙසෙහි අනාගාමිමග්ගෙන රිත්තො හොති; අතිමානො මක්ඛො පළාසො ඉස්සා මච්ඡරියං මායා සාඨෙය්‍යන්ති, ඉමෙහි සත්තහි සොතාපත්තිමග්ගෙන රිත්තො හොති.

මග්ගපටිපාටියා පන සොතාපත්තිමග්ගෙන අතිමානො මක්ඛො පළාසො ඉස්සා මච්ඡරියං මායා සාඨෙය්‍යන්ති; ඉමෙහි සත්තහි රිත්තො හොති, අනාගාමිමග්ගෙන දොසො කොධො උපනාහො පමාදොති, ඉමෙහි චතූහි රිත්තො හොති; අරහත්තමග්ගෙන රාගො මොහො ථම්භො සාරම්භො මානො මදොති, ඉමෙහි ඡහි රිත්තො හොති. තීණි දුච්චරිතානි සබ්බකිලෙසෙහීතිආදිනා නයෙන අවසෙසාපි යථායොගං යොජෙතබ්බා.

වත්ථුකාමෙ පරිජානිත්වාති තෙභූමකෙ වත්ථුකාමෙ ඤාතතීරණපරිඤ්ඤාහි සමාපනවසෙන ජානිත්වා. **කිලෙසකාමෙ පහායාති** ඡන්දාදයො කිලෙසකාමෙ පහානපරිඤ්ඤාය ජහිත්වා. **බ්‍යන්තිං කරිත්වාති** විගතන්තං විගතකොටිං කරිත්වා.

කාමොඝං තිණ්ණස්සාති අනාගාමිමග්ගෙන අවසානසඞ්ඛාතං කාමොඝං තරිත්වා ඨිතස්ස. **භවොඝන්ති** අරහත්තමග්ගෙන. **දිට්ඨොඝන්ති** සොතාපත්තිමග්ගෙන. **අවිජ්ජොඝන්ති** අරහත්තමග්ගෙන. **සබ්බං සංසාරපථන්ති** සබ්බඛන්ධධාතුආයතනපටිපාටිසඞ්ඛාතං පථං අරහත්තමග්ගෙනෙව තරිත්වා ඨිතස්ස. සොතාපත්තිමග්ගෙන **උත්තිණ්ණස්ස.** සකදාගාමිමග්ගෙන **නිත්තිණ්ණස්ස.** අනාගාමිමග්ගෙන කාමධාතුං **අතික්කන්තස්ස.** අරහත්තමග්ගෙන සබ්බභවං **සමතික්කන්තස්ස.** ඵලසමාපත්තිවසෙන **වීතිවත්තස්ස. පාරංගතස්සාති**ආදීනි නිබ්බානවසෙන වුත්තානි. **යථා ඉණායිකා ආණණ්‍යන්ති** පවඩ්ඪකඉණං ආදාය විචරන්තා ආණණ්‍යං. **පත්ථෙන්තීති** පත්ථනං උප්පාදෙන්ති. **ආබාධිකා ආරොග්‍යන්ති** පිත්තාදිරොගාතුරො භෙසජ්ජකිරියාය තංරොගවූපසමනත්ථං ආරොග්‍යං. **යථා බන්ධනබද්ධාති** නක්ඛත්තදිවසෙ බන්ධනාගාරෙ බද්ධපුරිසා. **යථා දාසා භුජිස්සන්ති** යස්මා භුජිස්සා පුරිසා යං ඉච්ඡන්ති, තං කරොන්ති, න නං කොචි බලක්කාරෙන තතො නිවත්තෙති, තස්මා දාසා භුජිස්සභාවං පත්ථෙන්ති. **යථා කන්තාරද්ධානපක්ඛන්දාති** යස්මා බලවන්තො පුරිසා හත්ථභාරං ගහෙත්වා සජ්ජාවුධා සපරිවාරා කන්තාරං පටිපජ්ජන්ති, තෙ චොරා දූරතොව දිස්වා පලායන්ති. තෙ සොත්ථිනා කන්තාරං නිත්ථරිත්වා ඛෙමන්තං පත්වා හට්ඨතුට්ඨා හොන්ති. තස්මා කන්තාරපක්ඛන්දා ඛෙමන්තභූමිං පත්ථෙන්ති. දෙසනාපරියොසානෙ තිස්සො සොතාපත්තිඵලං පත්වා පච්ඡා පබ්බජිත්වා අරහත්තං සච්ඡාකාසි.

සද්ධම්මපජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

තිස්සමෙත්තෙය්‍යසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. පසූරසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

59. අට්ඨමෙ පසූරසුත්තනිද්දෙසෙ පඨමගාථාය තාව සඞ්ඛෙපො – ඉමෙ දිට්ඨිගතිකා අත්තනො දිට්ඨිං සන්ධාය ‘‘ඉධෙව සුද්ධී’’ති වදන්ති. අඤ්ඤෙසු පන ධම්මෙසු විසුද්ධිං නාහු, එවං යං අත්තනො සත්ථාරාදිං නිස්සිතා, තත්ථෙව ‘‘එස වාදො සුභො’’ති එවං සුභවාදා හුත්වා පුථූ සමණබ්‍රාහ්මණා ‘‘සස්සතො ලොකො’’තිආදීසු පච්චෙකසච්චෙසු නිවිට්ඨා.

සබ්බෙ පරවාදෙ ඛිපන්තීති සබ්බා පරලද්ධියො ඡඩ්ඩෙන්ති. **උක්ඛිපන්තීති** දූරතො ඛිපන්ති. **පරික්ඛිපන්තීති** සමන්තතො ඛිපන්ති. **සුභවාදාති** නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. **සොභනවාදාති** ‘‘එතං සුන්දර’’න්ති කථෙන්තා. **පණ්ඩිතවාදාති** ‘‘පණ්ඩිතා මය’’න්ති එවං කථෙන්තා. **ධීරවාදාති** ‘‘නිද්දොසවාදං වදාමා’’ති කථෙන්තා. **ඤායවාදාති** ‘‘යුත්තවාදං වදාමා’’ති කථෙන්තා. **හෙතුවාදාති** ‘‘කාරණසහිතං වදාමා’’ති කථෙන්තා. **ලක්ඛණවාදාති** ‘‘සල්ලක්ඛෙතබ්බං වදාමා’’ති වදන්තා. **කාරණවාදාති** ‘‘උදාහරණයුත්තවාදං වදාමා’’ති කථෙන්තා. **ඨානවාදාති** ‘‘පක්කමිතුං අසක්කුණෙය්‍යවාදං වදාමා’’ති වදන්තා.

නිවිට්ඨාති අන්තොපවිට්ඨා. **පතිට්ඨිතාති** තත්ථෙව ඨිතා.

60. එවං නිවිට්ඨා ච **‘‘තෙ වාදකාමා’’**ති දුතියගාථා. තත්ථ **බාලං දහන්තී මිථු අඤ්ඤමඤ්ඤන්**ති ‘‘අයං බාලො, අයං බාලො’’ති එවං ද්වෙපි ජනා අඤ්ඤමඤ්ඤං බාලං දහන්ති, බාලතො පස්සන්ති. **වදන්ති තෙ අඤ්ඤසිතා කථොජ්ජන්**ති තෙ අඤ්ඤමඤ්ඤසත්ථාරාදිනිස්සිතා කලහං වදන්ති. **පසංසකාමා කුසලාවදානාති** පසංසත්ථිකා උභොපි ‘‘මයං කුසලාවදානා පණ්ඩිතවාදා’’ති එවං සඤ්ඤිනො හුත්වා.

වාදත්ථිකාති වාදෙන අත්ථිකා. **වාදාධිප්පායාති** වාදජ්ඣාසයා. **වාදපුරෙක්ඛාරාති** වාදමෙව පුරතො කත්වා චරමානා . **වාදපරියෙසනං චරන්තාති** වාදමෙව ගවෙසනං චරමානා. **විගය්හාති** පවිසිත්වා. **ඔගය්හාති** ඔතරිත්වා. **අජ්ඣොගාහෙත්වාති** නිමුජ්ජිත්වා. **පවිසිත්වාති** අන්තොකත්වා.

අනොජවන්තීති නිහීනඔජවතී, තෙජවිරහිතාති අත්ථො. **සා කථාති** එසා වාචා. **කථොජ්ජං වදන්තීති** නිත්තෙජං භණන්ති. එවං වදානෙසු ච තෙසු එකො නියමතො එව.

61. **යුත්තො කථායන්**ති ගාථා. තත්ථ **යුත්තො කථායන්**ති වාදකථාය උස්සුක්කො. **පසංසමිච්ඡං විනිඝාති හොතීති** අත්තනො පසංසං ඉච්ඡන්තො ‘‘කථං නු ඛො නිග්ගහෙස්සාමී’’තිආදිනා නයෙන පුබ්බෙව වාදා කථංකථී විනිඝාතී හොති. **අපාහතස්මින්**ති පඤ්හවීමංසකෙහි ‘‘අත්ථාපගතං තෙ භණිතං, බ්‍යඤ්ජනාපගතං තෙ භණිත’’න්තිආදිනා නයෙන අපහරිතෙ වාදෙ. **නින්දාය සො කුප්පතීති** එවං අපාහතස්මිඤ්ච වාදෙ උප්පන්නාය නින්දාය සො කුප්පති. **රන්ධමෙසීති** යස්ස රන්ධමෙව ගවෙසන්තො.

ථොමනන්ති වණ්ණභණනං. **කිත්තින්ති** පාකටකරණං. **වණ්ණහාරියන්ති** ගුණවඩ්ඪනං. **පුබ්බෙව සල්ලාපාති** සල්ලාපතො පුරෙතරමෙව. ‘‘කථමිදං කථමිද’’න්ති කථංකථා අස්ස අත්ථීති **කථංකථී. ජයො නු ඛො මෙති** මම ජයො. **කථං නිග්ගහන්ති** කෙන පකාරෙන නිග්ගණ්හනං. **පටිකම්මං කරිස්සාමීති** මම ලද්ධිං පරිසුද්ධිං කරිස්සාමි. **විසෙසන්ති** අතිරෙකං. **පටිවිසෙසන්ති** පුනප්පුනං විසෙසං. **ආවෙඨියං කරිස්සාමීති** පරිවෙඨනං කරිස්සාමි. **නිබ්බෙඨියන්ති** මම නිබ්බෙඨනං මොචනං නික්ඛමනං. **ඡෙදන්ති** වාදඡින්දනං. **මණ්ඩලන්ති** වාදසඞ්ඝාතං. **පාරිසජ්ජාති** පරිවාරිකා. **පාසාරිකාති** කාරණිකා. **අපහරන්තීති** පටිබාහන්ති.

අත්ථාපගතන්ති අත්ථතො අපගතං , අත්ථො නත්ථීති. **අත්ථතො අපහරන්තීති** අත්ථම්හා පටිබාහන්ති. **අත්ථො තෙ දුන්නිතොති** තව අත්ථො න සම්මා උපනීතො. **බ්‍යඤ්ජනං තෙ දූරොපිතන්ති** තව බ්‍යඤ්ජනං දුප්පතිට්ඨාපිතං. **නිග්ගහො තෙ අකතොති** තයා නිග්ගහො න කතො. **පටිකම්මං තෙ දුක්කටන්ති** තයා අත්තනො ලද්ධිපතිට්ඨාපනං දුට්ඨු කතං. **විසමකථං දුක්කථිතන්ති** න සම්මා කථිතං. **දුබ්භණිතන්ති** භණන්තෙනපි දුට්ඨු භණිතං. **දුල්ලපිතන්ති** න සම්මා විස්සජ්ජිතං. **දුරුත්තන්ති** අඤ්ඤථා භණිතං. **දුබ්භාසිතන්ති** විරූපං භාසිතං.

නින්දායාති ගරහණෙන. **ගරහායාති** දොසකථනෙන. **අකිත්තියාති** අගුණකථනෙන. **අවණ්ණහාරිකායාති** අගුණවඩ්ඪනෙන.

කුප්පතීති පකතිභාවං ජහෙත්වා චලති. **බ්‍යාපජ්ජතීති** දොසවසෙන පූතිභාවං ආපජ්ජති. **පතිට්ඨීයතීති** කොධවසෙන ථද්ධභාවං ගච්ඡති. **කොපඤ්චාති** කුපිතභාවං. **දොසඤ්චාති** දූසනං. **අප්පච්චයඤ්චාති** අතුට්ඨාකාරඤ්ච. **පාතුකරොතීති** පාකටං කරොති. **රන්ධමෙසීති** අන්තරගවෙසී. **විරන්ධමෙසීති** ඡිද්දගවෙසී. **අපරද්ධමෙසීති** ගුණං අපනෙත්වා දොසමෙව

ගවෙසී. **ඛලිතමෙසීති** පක්ඛලනගවෙසී. **ගළිතමෙසීති** පතනගවෙසී. ''සට්ටිතමෙසී''තිපි පාඨො, තස්ස පීළනගවෙසීති අත්ථො. **විවරමෙසීති** දොසගවෙසී.

62. න කෙවලඤ්ච සො කුප්පති, අපිච ඛො පන **''යමස්ස වාද''**න්ති ගාථා. තත්ථ **පරිහීනමාහු, අපාහතන්ති** අත්ථබ්‍යඤ්ජනාදිතො අපාහතං පරිහීනං වදන්ති. **පරිදෙවතීති** තතොනිමිත්තං සො ''අඤ්ඤං මයා ආවජ්ජිත''න්තිආදීහි විප්පලපති. **සොචතීති** ''තස්ස ජයො''තිආදීනි ආරබ්භ සොචති. **''උපච්චගා ම''න්ති අනුත්ථුනාතීති** ''සො මං වාදෙන වාදං අතික්කන්තො''තිආදිනා නයෙන සුට්ඨුතරං විප්පලපති.

පරිභාපිතන්ති න වඩ්ඪිතං. **අඤ්ඤං මයා ආවජ්ජිතන්ති** අඤ්ඤං කාරණං මයා අවනමිතං. **චින්තිතන්ති** වීමංසිතං. **මහාපක්ඛොති** මහන්තො ඤාතිපක්ඛො එතස්සාති මහාපක්ඛො. **මහාපරිසොති** මහාපරිවාරිකපරිසො. **මහාපරිවාරොති** මහාදාසදාසිපරිවාරො. **පරිසා චායං වග්ගාති** අයඤ්ච පරිසා වග්ගා, න එකා. **පුන භඤ්ජිස්සාමීති** පුන භින්දිස්සාමි.

63. **එතෙ විවාදා සමණෙසූති** එත්ථ පන සමණා වුච්චන්ති බාහිරපරිබ්බාජකා. **එතෙසු උග්ඝාතිනිඝාති හොතීති** එතෙසු වාදෙසු ජයපරාජයාදිවසෙන චිත්තඋග්ඝාතනිඝාතං වා පාපුණන්තො උග්ඝාති ච නිඝාති ච හොති. **විරමෙ කථොජ්ජන්ති** පජහෙය්‍ය කලහං. **න හඤ්ඤදත්ථත්ථි පසංසලාභාති** න හි එත්ථ පසංසලාභතො අඤ්ඤො අත්ථො අත්ථි. **උත්තානො වාති** න ගම්භීරොති අත්ථො ''පඤ්චිමෙ කාමගුණා''තිආදීසු (අ. නි. 6.63) විය.

ගම්භීරො වාති දුප්පවෙසො අප්පතිට්ඨො පටිච්චසමුප්පාදො විය. **ගුළ්හො වාති** පටිච්ඡන්නො හුත්වා ඨිතො ''අභිරම නන්ද අහං තෙ පාටිභොගො''තිආදීසු (උදා. 22) විය. **පටිච්ඡන්නො වාති** අපාකටො ''මාතරං පිතරං හන්ත්වා''තිආදීසු (ධ. ප. 294; නෙත්ති. 113) විය. **නෙය්‍යො වාති** නීහරිත්වා කථෙතබ්බො ''අසද්ධො අකතඤ්ඤූ චා''තිආදීසු (ධ. ප. 97) විය. **නීතො වාති** පාළියා ඨිතනියාමෙන කථෙතබ්බො ''චත්තාරොමෙ, භික්ඛවෙ, අරියවංසා''තිආදීසු (අ. නි. 4.28) විය. **අනවජ්ජො වාති** නිද්දොසත්ථො ''කුසලා ධම්මා''තිආදීසු (ධ. ස. තිකමාතිකා 1) විය. **නික්කිලෙසො වාති** කිලෙසවිරහිතො විපස්සනා විය. **වොදානො වාති** පරිසුද්ධො ලොකුත්තරං විය. **පරමත්ථො වාති** උත්තමත්ථො උත්තමත්ථභූතො අත්ථො ඛන්ධධාතුආයතනනිබ්බානානි විය.

64. ඡට්ඨගාථායත්ථො – යස්මා ච න හඤ්ඤදත්ථත්ථි පසංසලාභා, තස්මා පරමං ලාභං ලභන්තොපි ''සුන්දරො අය''න්ති **තත්ථ** දිට්ඨියා **පසංසිතො වා පන හොතීති** තං වාදං **පරිසාය මජ්ඣෙ** දීපෙත්වා තතො සො තෙන ජයත්ථෙන තුට්ඨිං වා දන්තවිදංසකං වා ආපජ්ජන්තො **හස්සති,** මානෙන ච **උන්නමති**. කිං කාරණං? යස්මා තං ජයත්ථං **පප්පුය්‍ය යථාමනො** ජාතො.

ථම්භයිත්වාති පූරෙත්වා. **බ්‍රූහයිත්වාති** වඩ්ඪෙත්වා. ඉමිස්සා ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානත්ථො.

65. එවං උන්නමතො ච **''යා උන්නතී''**ති ගාථා. තත්ථ **මානාතිමානං වදතෙ පනෙසොති** එසො පන තං උන්නතිං ''විඝාතභූමී''ති අබුජ්ඣමානො මානඤ්ච අතිමානඤ්ච වදති. එවං ඉමිස්සාපි ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානත්ථො.

66. එවං වාදෙ දොසං දස්සෙත්වා ඉදානි තස්ස වාදං අසම්පටිච්ඡන්තො **''සූරො''**ති ගාථමාහ. තත්ථ **රාජඛාදායාති** රාජඛාදනීයෙන, භත්තවෙතනෙනාති වුත්තං හොති. **අභිගජ්ජමෙති පටිසූරමිච්ඡන්ති** යථා සො පටිසූරං ඉච්ඡන්තො අභිගජ්ජන්තො එති, එවං දිට්ඨිගතිකො දිට්ඨිගතිකන්ති දස්සෙති. **යෙනෙව සො තෙන පලෙහීති** යෙන සො තුය්හං පටිසූරො, තෙන ගච්ඡ. **පුබ්බෙව නත්ථි යදිදං යුධායාති** යං පන කිලෙසජාතං යුද්ධාය සියා, තං ඉධ පුබ්බෙව නත්ථි, බොධිමූලෙයෙවස්ස පහීනන්ති දස්සෙති.

සූරොති නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. සුට්ඨු උරො සූරො, විස්සට්ඨඋරො නිත්තඋරොති අත්ථො. **වීරොති** පරක්කමවන්තො. **වික්කන්තොති** සඞ්ගාමං පවිසන්තො. **අභීරූ**තිආදයො වුත්තනයා එව. **පුට්ඨොති** නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. **පොසිතොති** ථූලකතො. **ආපාදිතොති** උපඩ්ඪබලිතො පටිපාදිතො. **වඩ්ඪිතොති** තතො තතො භාවිතො.

ගජ්ජන්තොති අබ්‍යත්තසරෙන ගජ්ජන්තො. **උග්ගජ්ජන්තොති** උක්කුට්ඨිං කරොන්තො. **අභිගජ්ජන්තොති** සීහනාදං කරොන්තො. **එතීති** ආගච්ඡති. **උපෙතීති** තතො සමීපං ගච්ඡති. **උපගච්ඡතීති** තතො සමීපං ගන්ත්වා න නිවත්තති. **පටිසූරන්ති** නිබ්භයං. **පටිපුරිසන්ති** සත්තුපුරිසං. **පටිසත්තුන්ති** සත්තු හුත්වා අභිමුඛෙ ඨිතං. **පටිමල්ලන්ති** පටිසෙධං හුත්වා යුජ්ඣන්තං. **ඉච්ඡන්තොති** ආකඞ්ඛමානො.

පලෙහීති ගච්ඡ. **වජාති** මා තිට්ඨ. **ගච්ඡාති** සමීපං උපසඞ්කම. **අභික්කමාති** පරක්කමං කරොහි.

බොධියා මූලෙති මහාබොධිරුක්ඛස්ස සමීපෙ. **යෙ පටිසෙනිකරා කිලෙසාති** යෙ කිලෙසා පටිපක්ඛකරා. **පටිලොමකරාති** පටාණීකරා. **පටිකණ්ටකකරාති** විනිවිජ්ඣනකරා. **පටිපක්ඛකරාති** සත්තුකරා.

67. ඉතො පරං සෙසගාථා පාකටසම්බන්ධා එව. තත්ථ **විවාදයන්තීති** විවදන්ති. **පටිසෙනිකත්තාති** පටිලොමකාරකා. ‘‘න ත්වං ඉමං ධම්මවිනයං ආජානාසී’’තිආදිනා නයෙන විරුද්ධවචනං විවාදො.

සහිතං මෙති මම වචනං අත්ථසංහිතං. **අසහිතං තෙති** තව වචනං අනත්ථසංහිතං. **අධිචිණ්ණං තෙ විපරාවත්තන්ති** යං තං අධිචිණ්ණං චිරකාලසෙවනවසෙන පගුණං, තං මම වාදං ආගම්ම නිවත්තං. **ආරොපිතො තෙ වාදොති** තුය්හං උපරි මයා දොසො ආරොපිතො. **චර වාදප්පමොක්ඛායාති** භත්තපුටං ආදාය තං තං උපසඞ්කමිත්වා වාදා පමොක්ඛත්ථාය උත්තරං පරියෙසමානො විචර. **නිබ්බෙඨෙහි වාති** අථ වා මයා ආරොපිතදොසතො අත්තානං මොචෙහි. **සචෙ පහොසීති** සචෙ සක්කොසි.

ආවෙධියාය ආවෙධියන්ති ආවෙඨෙත්වා නිවත්තනෙන නිවත්තනං. **නිබ්බෙධියාය නිබ්බෙධියන්ති** දොසතො මොචනෙන මොචනං. **ඡෙදෙන ඡෙදන්ති** එවමාදි හෙට්ඨා වුත්තනයත්තා යථායොගං යොජෙතබ්බං.

68. **විසෙනිකත්වාති** කිලෙසසෙනං විනාසෙත්වා. **කිං ලභෙථාති** පටිමල්ලං කිං ලභිස්සසි. **පසූරාති** තං පරිබ්බාජකං ආලපති. **යෙසීධ නත්ථීති** යෙසං ඉධ නත්ථි. ඉමායපි ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානත්ථොයෙව.

69. **පවිතක්කන්ති** ‘‘ජයො නු බො මෙ භවිස්සතී’’තිආදීනි විතක්කෙන්තො. **ධොනෙන යුගං සමාගමාති** ධුතකිලෙසෙන බුද්ධෙන සද්ධිං යුගග්ගාහං සමාපන්නො. **න හි ත්වං සක්ඛසි සම්පයාතවෙති** කොත්ථුආදයො විය සීහාදීහි ධොනෙන සහ යුගං ගහෙත්වා එකපදම්පි සම්පයාතුං යුගග්ගාහමෙව වා සම්පාදෙතුං න සක්ඛිස්සසීති.

මනොති නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. **චිත්තන්ති** චිත්තතාය චිත්තං. ‘‘ආරම්මණං මිනමානං ජානාතී’’ති මනො. **මානසන්ති** මනො එව. ‘‘අන්තලික්ඛචරො පාසො, ය්වායං චරති මානසො’’ති (මහාව. 33; සං. නි. 1.151) හි එත්ථ පන සම්පයුත්තකධම්මො මානසොති වුත්තො.

> ‘‘කථඤ්හි භගවා තුය්හං, සාවකො සාසනෙ රතො;
> අප්පත්තමානසො සෙක්ඛො, කාලංකයිරා ජනෙසුතා’’ති. (සං. නි. 1.159) –

එත්ථ අරහත්තං මානසන්ති වුත්තං. ඉධ පන මනොව මානසං, බ්‍යඤ්ජනවසෙන හෙතං පදං වඩ්ඪිතං.

හදයන්ති චිත්තං. ‘‘චිත්තං වා තෙ ඛිපිස්සාමි, හදයං වා තෙ ඵාලෙස්සාමී’’ති (සු. නි. ආළවකසුත්ත; සං. නි. 1.237) එත්ථ උරො හදයන්ති වුත්තං. ‘‘හදයා හදයං මඤ්ඤෙ අඤ්ඤාය තච්ඡතී’’ති (ම. නි. 1.63) එත්ථ චිත්තං. ‘‘වක්කං හදය’’න්ති (දී. නි. 2.377; ම. නි. 1.110; ඛු. පා. 3.ද්වත්තිංසාකාර) එත්ථ හදයවත්ථු. ඉධ පන චිත්තමෙව අබ්භන්තරට්ඨෙන ‘‘හදය’’න්ති වුත්තං. තමෙව පරිසුද්ධට්ඨෙන **පණ්ඩරං,** භවඞ්ගං සන්ධායෙතං වුත්තං. යථාහ ‘‘පභස්සරමිදං, භික්ඛවෙ, චිත්තං, තඤ්ච ඛො ආගන්තුකෙහි උපක්කිලෙසෙහි උපක්කිලිට්ඨ’’න්ති (අ. නි. 1.49). තතො නික්ඛන්තත්තා පන අකුසලම්පි ගඞ්ගාය නික්ඛන්තා නදී ගඞ්ගා විය ගොධාවරිතො නික්ඛන්තා ගොධාවරී විය ච ‘‘පණ්ඩර’’න්ත්වෙව වුත්තං.

මනො මනායතනන්ති ඉධ පන මනොගහණං මනස්සෙව ආයතනභාවදීපනත්ථං. තෙනෙතං දීපෙති ‘‘නයිදං දෙවායතනං විය මනස්ස ආයතනත්තා මනායතනං, අථ ඛො මනො එව ආයතනං මනායතන’’න්ති. තත්ථ නිවාසට්ඨානට්ඨෙන ආකරට්ඨෙන සමොසරණට්ඨානට්ඨෙන සඤ්ජාතිදෙසට්ඨෙන කාරණට්ඨෙන ච **ආයතනං** වෙදිතබ්බං. තථා හි ලොකෙ ‘‘ඉස්සරායතනං වාසුදෙවායතන’’න්තිආදීසු නිවාසට්ඨානං ආයතනන්ති වුච්චති . ‘‘සුවණ්ණායතනං රජතායතන’’න්තිආදීසු ආකරො. සාසනෙ පන ‘‘මනොරමෙ ආයතනෙ, සෙවන්ති නං විහඞ්ගමා’’තිආදීසු (අ. නි. 5.38) සමොසරණට්ඨානං. ‘‘දක්ඛිණාපථො ගුන්නං ආයතන’’න්තිආදීසු සඤ්ජාතිදෙසො. ‘‘තත්‍ර තත්‍රෙව සක්ඛිභබ්බතං පාපුණාති සති සතිආයතනෙ’’තිආදීසු (අ. නි. 3.102; ම. නි. 3.158) කාරණං. ඉධ පන සඤ්ජාතිදෙසට්ඨෙන සමොසරණට්ඨානට්ඨෙන කාරණට්ඨෙනාති තිධාපි වට්ටති.

ඵස්සාදයො හි ධම්මා එත්ථ සඤ්ජායන්තීති සඤ්ජාතිදෙසට්ඨෙනපි එතං ආයතනං. බහිද්ධා රූපසද්දගන්ධරසඵොට්ඨබ්බා ආරම්මණභාවෙනෙත්ථ ඔසරන්තීති සමොසරණට්ඨානට්ඨෙනපි ආයතනං . ඵස්සාදීනං පන සහජාතාදිපච්චයට්ඨෙන කාරණත්තා කාරණට්ඨෙනාපි ආයතනන්ති වෙදිතබ්බං. **මනින්ද්‍රියං** වුත්තත්ථමෙව.

විජානාතීති **විඤ්ඤාණං**. විඤ්ඤාණමෙව ඛන්ධො **විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො**. තස්ස රාසිආදිවසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. ‘‘මහාඋදකක්ඛන්ධොත්වෙව සඞ්ඛං ගච්ඡතී’’ති (අ. නි. 4.51) එත්ථ හි රාසට්ඨෙන ඛන්ධො වුත්තො. ‘‘සීලක්ඛන්ධො සමාධික්ඛන්ධො’’තිආදීසු (දී. නි. 3.355) ගුණට්ඨෙන. ‘‘අද්දසා ඛො භගවා මහන්තං දාරුක්ඛන්ධ’’න්ති (සං. නි. 4.241) එත්ථ පණ්ණත්තිමත්තට්ඨෙන. ඉධ පන රුළ්හිතො ඛන්ධො වුත්තො. රාසට්ඨෙන හි විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්ස එකදෙසො එකං විඤ්ඤාණං. තස්මා යථා රුක්ඛස්ස එකදෙසං ඡින්දන්තො රුක්ඛං ඡින්දතීති වුච්චති, එවමෙව විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්ස එකදෙසභූතං එකම්පි විඤ්ඤාණං රුළ්හිතො විඤ්ඤාණක්ඛන්ධොති වුත්තං.

තජ්ජා මනොවිඤ්ඤාණධාතූති තෙසං ඵස්සාදීනං ධම්මානං අනුච්ඡවිකා මනොවිඤ්ඤාණධාතු. ඉමස්මිඤ්හි පදෙ එකමෙව චිත්තං මිනනට්ඨෙන මනො, විජානනට්ඨෙන විඤ්ඤාණං, සභාවට්ඨෙන නිස්සත්තට්ඨෙන වා ධාතූති තීහි නාමෙහි වුත්තං.

සද්ධිං යුගං සමාගමන්ති එකප්පහාරෙන සද්ධිං. **සම්මාගන්ත්වාති** පාපුණිත්වා. **යුගග්ගාහං ගණ්හිත්වාති** යුගපටිභාගං ගහෙත්වා. **සාකච්ඡෙතුන්ති** සද්ධිං කථෙතුං. **සල්ලපිතුන්ති** අල්ලාපසල්ලාපං කාතුං. **සාකච්ඡං සමාපජ්ජිතුන්ති** සද්ධිං කථනං පටිපජ්ජිතුං. න පටිබලභාවෙ කාරණං දස්සෙතුං **''තං කිස්සහෙතු, පසූරො පරිබ්බාජකො හීනො''**තිආදිමාහ. **සො හි භගවා අග්ගො චාති** අසදිසදානඅග්ගත්තා අසමානපඤ්ඤත්තා අග්ගො ච. **සෙට්ඨො චාති** සබ්බගුණෙහි අප්පටිසමට්ඨෙන සෙට්ඨො ච. **මොක්ඛො චාති** සවාසනෙහි කිලෙසෙහි මුත්තත්තා මොක්ඛො ච. **උත්තමො චාති** අත්තනො උත්තරිතරවිරහිතත්තා උත්තමො ච. **පවරො චාති** සබ්බලොකෙන අභිපත්ථනීයත්තා පවරො ච. **මත්තෙන මාතඞ්ගෙනාති** පභින්නමදෙන හත්ථිනා.

කොත්ථුකොති ජිරණසිඞ්ගාලො. **සීහෙන මිගරඤ්ඤා සද්ධින්ති** කෙසරසීහෙන මිගරාජෙන සහ. **තරුණකොති** ඡාපකො. **ධෙනුපකොති** ඛීරපකො. **උසභෙනාති** මඞ්ගලසම්මතෙන උසභෙන. **චලකකුනා සද්ධින්ති** චලමානකකුනා සද්ධිං. **ධඞ්කොති** කාකො. **ගරුළෙන වෙනතෙයොන සද්ධින්ති** එත්ථ **ගරුළෙනාති** ජාතිවසෙන නාමං. **වෙනතෙයොනාති** ගොත්තවසෙන. **චණ්ඩාලොති** ඡවචණ්ඩාලො. **රඤ්ඤා චක්කවත්තිනාති** චාතුද්දීපිකචක්කවත්තිනා. **පංසුපිසාචකොති** කචවරඡඩ්ඩනට්ඨානෙ නිබ්බත්තකො යක්ඛො. **ඉන්දෙන දෙවරඤ්ඤා සද්ධින්ති** සක්කෙන දෙවරාජෙන සහ. **සො හි භගවා මහාපඤ්ඤොති**ආදීනි ඡප්පදානි හෙට්ඨා විත්ථාරිතානි. තත්ථ **පඤ්ඤාපභෙදකුසලොති** අත්තනො අනන්තවිකප්පෙ පඤ්ඤාභෙදෙ ඡෙකො. **පභින්නඤාණොති** අනන්තප්පභෙදපත්තඤාණො. එතෙන පඤ්ඤාපභෙදකුසලත්තෙපි සති තාසං පඤ්ඤානං අනන්තභෙදත්තං දස්සෙති. **අධිගතපටිසම්භිදොති** පටිලද්ධඅග්ගචතුපටිසම්භිදඤාණො. **චතුවෙසාරජ්ජප්පත්තොති** චත්තාරි විසාරදභාවසඞ්ඛාතානි ඤාණානි පත්තො. යථාහ –

> ''සම්මාසම්බුද්ධස්ස තෙ පටිජානතො 'ඉමෙ ධම්මා අනභිසම්බුද්ධා'ති, තත්‍ර වත මං සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා දෙවො වා මාරො වා බ්‍රහ්මා වා කොචි වා ලොකස්මිං සහධම්මෙන පටිචොදෙස්සතීති නිමිත්තමෙතං, භික්ඛවෙ, න සමනුපස්සාමි, එතමහං, භික්ඛවෙ, නිමිත්තං අසමනුපස්සන්තො ඛෙමප්පත්තො අභයප්පත්තො වෙසාරජ්ජප්පත්තො විහරාමි.
>
> ''ඛීණාසවස්ස තෙ පටිජානතො 'ඉමෙ ආසවා අපරික්ඛීණා'ති…පෙ…. 'යෙ ඛො පන තෙ අන්තරායිකා ධම්මා වුත්තා, තෙ පටිසෙවතො නාලං අන්තරායායා''ති…පෙ…. යස්ස ඛො පන තෙ අත්ථාය ධම්මො දෙසිතො, සො න නියාති තක්කරස්ස සම්මා දුක්ඛක්ඛයායාති, තත්‍ර වත මං සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා දෙවො වා මාරො වා බ්‍රහ්මා වා කොචි වා ලොකස්මිං සහධම්මෙන පටිචොදෙස්සතීති නිමිත්තමෙතං, භික්ඛවෙ, න සමනුපස්සාමි, එතමහං, භික්ඛවෙ, නිමිත්තං අසමනුපස්සන්තො ඛෙමප්පත්තො අභයප්පත්තො වෙසාරජ්ජප්පත්තො විහරාමී''ති (අ. නි. 4.8; ම. නි. 1.150).

දසබලබලධාරීති දස බලානි එතෙසන්ති දසබලා, දසබලානං බලානි දසබලබලානි, තානි දසබලබලානි ධාරයතීති දසබලබලධාරී, දසබලඤාණබලධාරීති අත්ථො. එතෙහි තීහි වචනෙහි අනන්තප්පභෙදානං ඤෙය්‍යානං පභෙදමුඛමත්තං දස්සිතං. සොයෙව පඤ්ඤාපයොගවසෙන අභිමඞ්ගලසම්මතට්ඨෙන **පුරිසාසභො**. අසන්තාසට්ඨෙන **පුරිසසීහො**. මහන්තට්ඨෙන **පුරිසනාගො**. පජානනට්ඨෙන **පුරිසාජඤ්ඤො**. ලොකකිච්චධුරවහනට්ඨෙන **පුරිසධොරය්හො**.

අථ තෙජාදිකං අනන්තඤාණතො ලද්ධං ගුණවිසෙසං දස්සෙතුකාමො තෙසං තෙජාදීනං අනන්තඤාණමූලභාවං දස්සෙන්තො **''අනන්තඤාණො''**ති වත්වා **''අනන්තතෙජො''**තිආදිමාහ. තත්ථ **අනන්තඤාණොති** ගණනවසෙන ච පභාවවසෙන ච අන්තවිරහිතඤාණො. **අනන්තතෙජොති** වෙනෙය්‍යසන්තානෙ මොහතමවිධමනෙන අනන්තඤාණතෙජො. **අනන්තයසොති** පඤ්ඤාගුණෙහෙව ලොකත්තයවිත්ථතානන්තකිත්තිඝොසො. **අඩ්ඪොති** පඤ්ඤාධනසමිද්ධියා සමිද්ධො. **මහද්ධනොති** පඤ්ඤාධනවඩ්ඪත්තෙපි පභාවමහත්තෙන මහන්තං පවත්තපඤ්ඤාධනමස්සාති මහද්ධනො. ''මහාධනො''ති වා පාඨො. **ධනවාති** පසංසිතබ්බපඤ්ඤාධනවත්තා නිච්චයුත්තපඤ්ඤාධනවත්තා අතිසයභාවෙන පඤ්ඤාධනවත්තා ධනවා. එතෙසුපි හි තීසු අත්ථෙසු ඉදං වචනං සද්දවිදූ ඉච්ඡන්ති.

එවං පඤ්ඤාගුණෙන භගවතො අත්තසම්පත්තිසිද්ධිං දස්සෙත්වා පුන පඤ්ඤාගුණෙනෙව ලොකහිතසම්පත්තිසිද්ධිං දස්සෙන්තො **''නෙතා''**තිආදිමාහ. තත්ථ වෙනෙය්‍යො සංසාරසඞ්ඛාතභයට්ඨානතො නිබ්බානසඞ්ඛාතං ඛෙමට්ඨානං **නෙතා** . තත්ථ නයනකාලෙ එව සංවරවිනයපහානවිනයවසෙන වෙනෙය්‍යො **විනෙතා**. ධම්මදෙසනාකාලෙ එව සංසයච්ඡෙදනෙන **අනුනෙතා**. සංසයං ඡින්දිත්වා සඤ්ඤාපෙතබ්බං අත්ථං **පඤ්ඤාපෙතා**. තථා පඤ්ඤාපිතානං නිච්ඡයකරණෙන **නිජ්ඣාපෙතා**. තථා නිජ්ඣාපිතස්ස අත්ථස්ස පටිපත්තිපයොජනවසෙන **පෙක්ඛෙතා**. තථාපටිපන්නෙ පටිපත්තිබලෙන **පසාදෙතා**. **සො හි භගවාති** එත්ථ **හි**-කාරො අනන්තරං වුත්තස්ස අත්ථස්ස කාරණොපදෙසෙ නිපාතො.

අනුප්පන්නස්ස මග්ගස්ස උප්පාදෙතාති සකසන්තානෙ නඋප්පන්නපුබ්බස්ස ඡඅසාධාරණඤාණහෙතුභූතස්ස අරියමග්ගස්ස බොධිමූලෙ ලොකහිතත්ථං සකසන්තානෙ උප්පාදෙතා. **අසඤ්ජාතස්ස මග්ගස්ස සඤ්ජනෙතාති** වෙනෙය්‍යසන්තානෙ අසඤ්ජාතපුබ්බස්ස සාවකපාරමීඤාණහෙතුභූතස්ස අරියමග්ගස්ස ධම්මචක්කප්පවත්තනතො පභුති යාවජ්ජකාලා වෙනෙය්‍යසන්තානෙ සඤ්ජනෙතා. සාවකවෙනෙය්‍යානම්පි හි සන්තානෙ භගවතා වුත්තවචනෙනෙව අරියමග්ගස්ස සඤ්ජනනතො භගවා සඤ්ජනෙතා නාම හොති. **අනක්ඛාතස්ස මග්ගස්ස අක්ඛාතාති** අට්ඨධම්මසමන්නාගතානං බුද්ධභාවාය කථාභිනීහාරානං බොධිසත්තානං බුද්ධභාවාය බ්‍යාකරණං දත්වා අනක්ඛාතපුබ්බස්ස පාරමිතාමග්ගස්ස ‘‘බුද්ධො භවිස්සතී’’ති බ්‍යාකරණමත්තෙනෙව බොධිමූලෙ උප්පජ්ජිතබ්බස්ස අරියමග්ගස්ස අක්ඛාතා. අයං නයො පච්චෙකබොධිසත්තබ්‍යාකරණෙපි ලබ්භතියෙව. **මග්ගඤ්ඤූති** පච්චවෙක්ඛණාවසෙන අත්තනො උප්පාදිතස්ස අරියමග්ගස්ස ඤාතා. **මග්ගවිදූති** වෙනෙය්‍යසන්තානෙ ජනෙතබ්බස්ස අරියමග්ගස්ස කුසලො. **මග්ගකොවිදොති** බොධිසත්තානං අක්ඛාතබ්බමග්ගෙ විචක්ඛණො. අථ වා අභිසම්බොධිපටිපත්ති **මග්ගඤ්ඤූ,** පච්චෙකබොධිපටිපත්ති **මග්ගවිදූ,** සාවකබොධිපටිපත්ති **මග්ගකොවිදො.** අථ වා –

‘‘එතෙන මග්ගෙන තරිංසු පුබ්බෙ,
තරිස්සන්ති යෙ ච තරන්ති ඔඝ’’න්ති. (සං. නි. 5.409) –

වචනතො යථායොගං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නබුද්ධපච්චෙකබුද්ධසාවකානං මග්ගවසෙන ච සුඤ්ඤතානිමිත්තඅප්පණිහිතමග්ගවසෙන ච උග්ඝටිතඤ්ඤූවිපඤ්චිතඤ්ඤූනෙය්‍යපුග්ගලානං මග්ගවසෙන ච යථාක්කමෙනෙත්ථ යොජනං කරොන්ති . **මග්ගානුගා ච පනස්සාති** භගවතො ගතමග්ගානුගාමිනො හුත්වා. එත්ථ **ච-** සද්දො හෙතුඅත්ථෙ නිපාතො, එතෙන ච භගවතා මග්ගුප්පාදනාදිගුණාධිගමාය හෙතු වුත්තො හොති. **පන-**සද්දො කතත්ථෙ නිපාතො, තෙන භගවතා කතමග්ගකරණං වුත්තං හොති. **පච්ඡා සමන්නාගතාති** පඨමං ගතස්ස භගවතො පච්ඡා සීලාදිගුණෙන සමන්නාගතා. ඉති ථෙරො ‘‘අනුප්පන්නස්ස මග්ගස්ස උප්පාදෙතා’’තිආදීහි යස්මා සබ්බෙපි භගවතො සීලාදයො ගුණා අරහත්තමග්ගමෙව නිස්සාය ආගතා, තස්මා අරහත්තමග්ගමෙව නිස්සාය ගුණං කථෙසි.

ජානං ජානාතීති ජානිතබ්බං ජානාති, සබ්බඤ්ඤුතාය යංකිඤ්චි පඤ්ඤාය ජානිතබ්බං නාම අත්ථි, තං සබ්බං පඤ්චනෙය්‍යපථභූතං පඤ්ඤාය ජානාතීති අත්ථො. **පස්සං පස්සතීති** පස්සිතබ්බං පස්සති, සබ්බදස්සාවිතාය තංයෙව නෙය්‍යපථං චක්ඛුනා දිට්ඨං විය කරොන්තො පඤ්ඤාචක්ඛුනා පස්සතීති අත්ථො. යථා වා එකච්චො විපරීතං ගණ්හන්තො ජානන්තොපි න ජානාති, පස්සන්තොපි න පස්සති, න එවං භගවා. භගවා පන යථාසභාවං ගණ්හන්තො ජානන්තො ජානාතියෙව, පස්සන්තො පස්සතියෙව. ස්වායං නයන පරිණායකට්ඨෙන **චක්ඛුභූතො.** විදිතතාදිඅත්ථෙන **ඤාණභූතො.** අවිපරීතසභාවට්ඨෙන වා පරියත්තිධම්මපවත්තනතො හදයෙන චින්තෙත්වා වාචාය නිච්ඡාරිතධම්මමයොති වා **ධම්මභූතො.** සෙට්ඨට්ඨෙන **බ්‍රහ්මභූතො.** අථ වා චක්ඛු විය භූතොති **චක්ඛුභූතො.** ඤාණං විය භූතොති **ඤාණභූතො.** අවිපරීතධම්මො විය භූතොති **ධම්මභූතො.** බ්‍රහ්මා විය භූතොති **බ්‍රහ්මභූතො.** ස්වායං ධම්මස්ස වචනතො වත්තනතො වා **වත්තා.** නානප්පකාරෙහි වචනතො වත්තනතො වා **පවත්තා.** අත්ථං නීහරිත්වා දස්සනතො **අත්ථස්ස නින්නෙතා.** අමතාධිගමාය පටිපත්තිදෙසනතො, අමතප්පකාසනාය වා ධම්මදෙසනාය අමතස්ස අධිගමාපනතො **අමතස්ස දාතා.** ලොකුත්තරස්ස ධම්මස්ස උප්පාදිතත්තා වෙනෙය්‍යානුරූපෙන යථාසුඛං ලොකුත්තරධම්මස්ස දානෙන ච ධම්මෙසු ඉස්සරොති **ධම්මස්සාමී.** තථාගතපදං හෙට්ඨා වුත්තත්ථං.

ඉදානි ‘‘ජානං ජානාතී’’තිආදීහි වුත්තගුණං සබ්බඤ්ඤුතාය විසෙසෙත්වා දස්සෙතුකාමො සබ්බඤ්ඤුතං සාධෙන්තො **‘‘නත්ථී’’**තිආදිමාහ. එවංභූතස්ස හි තස්ස භගවතො පාරමිතාපුඤ්ඤඵලප්පභාවනිප්ඵන්නෙන අරහත්තමග්ගඤාණෙන සබ්බධම්මෙසු සවාසනස්ස සම්මොහස්ස විහතත්තා අසම්මොහතො සබ්බධම්මානං ඤාතත්තා **අඤ්ඤාතං** නාම නත්ථි. තථෙව ච සබ්බධම්මානං චක්ඛුනා විය ඤාණචක්ඛුනා දිට්ඨත්තා **අදිට්ඨං** නාම නත්ථි. ඤාණෙන පත්තත්තා **අවිදිතං** නාම නත්ථි. අසම්මොහසච්ඡිකිරියාය සච්ඡිකතත්තා **අසච්ඡිකතං** නාම නත්ථි. අසම්මොහපඤ්ඤාය ඵුට්ඨත්තා පඤ්ඤාය **අඵස්සිතං** නාම නත්ථි.

පච්චුප්පන්නන්ති පච්චුප්පන්නං කාලං වා ධම්මං වා. **උපාදායාති** ආදාය, අන්තොකත්වාති අත්ථො. උපාදායවචනෙනෙව කාලවිනිමුත්තං නිබ්බානම්පි ගහිතමෙව හොති. ‘‘අතීතා’’දිවචනානි ච ‘‘නත්ථී’’තිආදිවචනෙනෙව ඝටියන්ති, ‘‘සබ්බෙ’’තිආදිවචනෙන වා. **සබ්බෙ ධම්මාති** සබ්බසඞ්ඛතාසඞ්ඛතධම්මපරියාදානං. **සබ්බාකාරෙනාති** සබ්බධම්මෙසු එකෙකස්සෙව ධම්මස්ස අනිච්චාකාරාදිසබ්බාකාරපරියාදානං. **ඤාණමුඛෙති** ඤාණාභිමුඛෙ. **ආපාථං ආගච්ඡන්තීති** ඔසරණං උපෙන්ති. **ජානිතබ්බන්ති** පදං **නෙය්‍යන්ති** පදස්ස අත්ථවිවරණත්ථං වුත්තං.

අත්තත්ථො වාතිආදීසු වා-සද්දො සමුච්චයත්ථො. **අත්තත්ථොති** අත්තනො අත්ථො. **පරත්ථොති** පරෙසං තිණ්ණං ලොකානං අත්ථො. **උභයත්ථොති** අත්තනො ච පරෙසඤ්චාති සකිංයෙව උභින්නං අත්ථො. **දිට්ඨධම්මිකොති** දිට්ඨධම්මෙ නියුත්තො, දිට්ඨධම්මප්පයොජනො වා අත්ථො. සම්පරායෙ නියුත්තො, සම්පරායප්පයොජනො වා **සම්පරායිකො. උත්තානොති**ආදීසු වොහාරවසෙන වත්තබ්බො සුඛපතිට්ඨත්තා උත්තානො . වොහාරං අතික්කමිත්වා වත්තබ්බො සුඤ්ඤතාපටිසංයුත්තො දුක්ඛපතිට්ඨත්තා **ගම්භීරො.** ලොකුත්තරො අච්චන්තතිරොක්ඛත්තා **ගූළ්හො.**

අනිච්චතාදිකො සනාදීහි පටිච්ඡන්නත්තා **පටිච්ඡන්නො.** අපචුරවොහාරෙන වත්තබ්බො යථාරුතං අග්ගහෙත්වා අධිප්පායස්ස නෙතබ්බතො **නෙය්‍යො.** පවුරවොහාරෙන වත්තබ්බො වචනමත්තෙනෙව අධිප්පායස්ස නීතත්තා **නීතො.** සුපරිසුද්ධසීලසමාධිවිපස්සනත්ථො තදඞ්ගවික්ඛම්භනවසෙන වජ්ජවිරහිතත්තා **අනවජ්ජො.** කිලෙසසමුච්ඡෙදනතො අරියමග්ගත්ථො **නක්කිලෙසො.** කිලෙසපටිප්පස්සද්ධත්තා අරියඵලත්ථො **වොදානො.** සඞ්ඛතාසඞ්ඛතෙසු අග්ගධම්මත්තා නිබ්බානං **පරමත්ථො. පරිවත්තතීති** බුද්ධඤාණස්ස විසයභාවතො අබහිභූතත්තා අන්තොබුද්ධඤාණෙ බ්‍යාපිත්වා වා සමන්තා වා අලඞ්කරිත්වා වා විසෙසෙන වා වත්තති.

‘‘සබ්බං කායකම්ම’’න්තිආදීහි භගවතො ඤාණවිසයතං දස්සෙති. **ඤාණානුපරිවත්තීති** ඤාණං අනුපරිවත්ති, ඤාණවිරහිතං න හොතීති අත්ථො. **අප්පටිහතන්ති** නිරාවරණතං දස්සෙති. පුන සබ්බඤ්ඤුතං උපමාය සාධෙතුකාමො **‘‘යාවතක’’**න්තිආදිමාහ. තත්ථ ජානිතබ්බන්ති **නෙය්‍යං.** නෙය්‍යපරියන්තො නෙය්‍යාවසානමස්ස අත්ථීති **නෙය්‍යපරියන්තිකං.** අසබ්බඤ්ඤූනං පන නෙය්‍යාවසානමෙව නත්ථි. **ඤාණපරියන්තිකෙපි** එසෙව නයො. පුරිමයමකෙ වුත්තත්ථමෙව ඉමිනා යමකෙන විසෙසෙත්වා දස්සෙති , තතියයමකෙන පටිසෙධවසෙන නියමෙත්වා දස්සෙති. එත්ථ ච නෙය්‍යං ඤාණස්ස පථත්තා **නෙය්‍යපථො. අඤ්ඤමඤ්ඤපරියන්තට්ඨායිනොති** නෙය්‍යඤ්ච ඤාණඤ්ච ඨපෙත්වා ඨානතො අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස පරියන්තෙ ඨානසීලා.

ආවජ්ජනපටිබද්ධාති මනොද්වාරාවජ්ජනායත්තා, ආවජ්ජිතානන්තරමෙව ජානාතීති අත්ථො. **ආකඞ්ඛපටිබද්ධාති** රුචිආයත්තා , ආවජ්ජනානන්තරං ජවනඤාණෙන ජානාතීති අත්ථො. ඉතරානි ද්වෙ පදානි ඉමෙසං ද්වින්නං පදානං යථාක්කමෙන අත්ථප්පකාසනත්ථං වුත්තානි. **ආසයං ජානාතීති** එත්ථ ආසයන්ති නිස්සයන්ති එත්ථාති ආසයො, මිච්ඡාදිට්ඨියා සම්මාදිට්ඨියා කාමාදීහි නෙක්ඛම්මාදීහි වා පරිභාවිතස්ස සන්තානස්සෙතං අධිවචනං. සත්තසන්තානං අනුසෙන්ති අනුපවත්තෙන්තීති අනුසයා, ථාමගතානං කාමරාගාදීනංව එතං අධිවචනං. **අනුසයං ජානාතීති** අනුසයකථා හෙට්ඨා වුත්තායෙව.

චරිතන්ති පුබ්බෙ කතකුසලාකුසලකම්මං. **අධිමුත්තින්ති** සම්පති කුසලෙ අකුසලෙ වා චිත්තවොසග්ගො. **අප්පරජක්ඛෙති** පඤ්ඤාමයෙ අක්ඛිම්හි අප්පං රාගාදිරජො එතෙසන්ති අප්පරජක්ඛා. අප්පං රාගාදිරජො එතෙසන්ති වා අප්පරජක්ඛා, තෙ අප්පරජක්ඛෙ. **මහාරජක්ඛෙති** ඤාණමයෙ අක්ඛිම්හි මහන්තං රාගාදිරජො එතෙසන්ති මහාරජක්ඛා. මහන්තං රාගාදිරජො එතෙසන්ති වා මහාරජක්ඛා, තෙ මහාරජක්ඛෙ. **තික්ඛින්ද්‍රියෙ මුදින්ද්‍රියෙති** තික්ඛානි සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි එතෙසන්ති තික්ඛින්ද්‍රියා. මුදූනි සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි එතෙසන්ති මුදින්ද්‍රියා. **ස්වාකාරෙ ද්වාකාරෙති** සුන්දරා සද්ධාදයො ආකාරා කොට්ඨාසා එතෙසන්ති ස්වාකාරා. කුච්ඡිතා ගරහිතා අසද්ධාදයො ආකාරා කොට්ඨාසා එතෙසන්ති ද්වාකාරා. **සුවිඤ්ඤාපයෙ දුවිඤ්ඤාපයෙති** යෙ කථිතං කාරණං සල්ලක්ඛෙන්ති සුඛෙන සක්කා හොන්ති විඤ්ඤාපෙතුං, තෙ සුවිඤ්ඤාපයා. තබ්බිපරීතා දුවිඤ්ඤාපයා. **භබ්බාභබ්බෙති** භබ්බෙ ච අභබ්බෙ ච. අරියාය ජාතියා භවන්ති ජායන්තීති **භබ්බා.** වත්තමානසමීපෙ වත්තමානවචනං. භවිස්සන්ති ජායිස්සන්ති වාති භබ්බා, භාජනභූතාති අත්ථො. යෙ අරියමග්ගපටිවෙධස්ස අනුච්ඡවිකා උපනිස්සයසම්පන්නා, තෙ භබ්බා. වුත්තපටිපක්ඛා **අභබ්බා.**

සත්තෙ පජානාතීති රූපාදිකෙ ආරම්මණෙ ලග්ගෙ ලග්ගිතෙ සත්තෙ පජානාති. **සදෙවකො ලොකොති** සහ දෙවෙහි සදෙවකො. සහ මාරෙන **සමාරකො.** සහ බ්‍රහ්මුනා **සබ්‍රහ්මකො.** සහ සමණබ්‍රාහ්මණෙහි **සස්සමණබ්‍රාහ්මණී.** පජාතත්තා **පජා.** සහ දෙවමනුස්සෙහි **සදෙවමනුස්සා.** ‘‘පජා’’ති සත්තලොකස්ස පරියායවචනමෙතං. තත්ථ සදෙවකවචනෙන පඤ්චකාමාවචරදෙවග්ගහණං, සමාරකවචනෙන ඡට්ඨකාමාවචරදෙවග්ගහණං. සබ්‍රහ්මකවචනෙන බ්‍රහ්මකායිකාදිබ්‍රහ්මග්ගහණං. සස්සමණබ්‍රාහ්මණීවචනෙන සාසනස්ස පච්චත්ථිකපච්චාමිත්තසමණබ්‍රාහ්මණග්ගහණං සමිතපාපබාහිතපාපසමණබ්‍රාහ්මණග්ගහණඤ්ච. පජාවචනෙන සත්තලොකග්ගහණං. සදෙවමනුස්සවචනෙන සම්මුතිදෙවඅවසෙසමනුස්සග්ගහණං. එවමෙත්ථ තීහි පදෙහි ඔකාසලොකො. ද්වීහි පජාවසෙන සත්තලොකො ගහිතොති වෙදිතබ්බො.

අපරො නයො – සදෙවකග්ගහණෙන අරූපාවචරලොකො ගහිතො, සමාරකග්ගහණෙන ඡකාමාවචරලොකො, සබ්‍රහ්මකග්ගහණෙන රූපාවචරබ්‍රහ්මලොකො, සස්සමණබ්‍රාහ්මණාදිග්ගහණෙන චතුපරිසවසෙන සම්මුතිදෙවෙහි වා සහ මනුස්සලොකො, අවසෙසසබ්බසත්තලොකො වා. අපි චෙත්ථ සදෙවකවචනෙන උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදතො සබ්බස්සපි ලොකස්ස අන්තොබුද්ධඤාණෙ පරිවත්තනභාවං සාධෙති. තතො යෙසං සියා ‘‘මාරො මහානුභාවො ඡකාමාවචරිස්සරො වසවත්ති, කිං සොපි අන්තොබුද්ධඤාණෙ පරිවත්තතී’’ති. තෙසං විමතිං විධමෙන්තො ‘‘සමාරකො’’ති ආහ. යෙසං පන සියා ‘‘බ්‍රහ්මා මහානුභාවො, එකඞ්ගුලියා එකස්මිං චක්කවාළසහස්සෙ ආලොකං ඵරති. ද්වීහි…පෙ…. දසහි අඞ්ගුලීහි දසසු චක්කවාළසහස්සෙසු ආලොකං ඵරති, අනුත්තරඤ්ච ඣානසමාපත්තිසුඛං පටිසංවෙදෙති, කිං සොපි අන්තොබුද්ධඤාණෙ පරිවත්තතී’’ති. තෙසං විමතිං විධමෙන්තො ‘‘සබ්‍රහ්මකො’’ති ආහ. තතො යෙසං සියා ‘‘පුථූ සමණබ්‍රාහ්මණා සාසනපච්චත්ථිකා, කිං තෙපි අන්තොබුද්ධඤාණෙ පරිවත්තන්තී’’ති. තෙසං විමතිං විධමෙන්තො ‘‘සස්සමණබ්‍රාහ්මණී පජා’’ති ආහ.

එවං උක්කට්ඨානං අන්තොබුද්ධඤාණෙ පරිවත්තනභාවං පකාසෙත්වා අථ සම්මුතිදෙවෙ අවසෙසමනුස්සෙ ච උපාදාය උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදවසෙන සෙසසත්තලොකස්ස අන්තොබුද්ධඤාණෙ පරිවත්තනභාවං පකාසෙන්තො ‘‘සදෙවමනුස්සා’’ති ආහ. අයමෙත්ථ අනුසන්ධික්කමො. පොරාණා පනාහු **‘‘සදෙවකොති** දෙවතාහි සද්ධිං

අවසෙසලොකො. **සමාරකොති** මාරෙන සද්ධිං අවසෙසලොකො. **සබ්‍රහ්මකොති** බ්‍රහ්මෙහි සද්ධිං අවසෙසලොකො. එවං සබ්බෙපි තිභවූපගෙ සත්තෙ තීහාකාරෙහි තීසු පදෙසු පක්ඛිපිත්වා පුන ද්වීහාකාරෙහි පරියාදාතුං **'සස්සමණබ්‍රාහ්මණිං පජං සදෙවමනුස්සං'**ති වුත්තං. එවං පඤ්චහි පදෙහි තෙන තෙන ආකාරෙන තෙධාතුකමෙව පරියාදින්නං හොතී''ති.

අන්තමසොති උපරිමන්තෙන. **තිමිතිමිඞ්ගලන්ති** එත්ථ තිමි නාම එකා මච්ඡජාති, තිමිං ගිලිතුං සමත්ථා තතො මහන්තසරීරා තිමිඞ්ගලා නාම එකා මච්ඡජාති, තිමිඞ්ගලම්පි ගිලිතුං සමත්ථා පඤ්චයොජනසතිකසරීරා තිමිතිමිඞ්ගලා නාම එකා මච්ඡජාති. ඉධ ජාතිග්ගහණෙන එකවචනං කතන්ති වෙදිතබ්බං. **ගරුළං වෙනතෙය්‍යන්ති** එත්ථ **ගරුළොති** ජාතිවසෙන නාමං. **වෙනතෙය්‍යොති** ගොත්තවසෙන. **පදෙසෙති** එකදෙසෙ. **සාරිපුත්තසමාති** සබ්බබුද්ධානං ධම්මසෙනාපතිත්ථෙරෙ ගහෙත්වා වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. සෙසසාවකා හි පඤ්ඤාය ධම්මසෙනාපතිත්ථෙරෙන සමා නාම නත්ථි. යථාහ – ''එතදග්ගං, භික්ඛවෙ, මම සාවකානං භික්ඛූනං මහාපඤ්ඤානං යදිදං සාරිපුත්තො''ති (අ. නි. 1.188-189). අට්ඨකථායඤ්ච (විසුද්ධි. 1.171; පටි. ම. අට්ඨ. 2.3.5) වුත්තං –

> ''ලොකනාථං ඨපෙත්වාන, යෙ චඤ්ඤෙ සන්ති පාණිනො;
> පඤ්ඤාය සාරිපුත්තස්ස, කලං නාග්ඝන්ති සොළසි''න්ති.

ඵරිත්වාති බුද්ධඤාණං සබ්බදෙවමනුස්සානම්පි පඤ්ඤං පාපුණිත්වා ඨානතො තෙසං පඤ්ඤං ඵරිත්වා බ්‍යාපිත්වා තිට්ඨති. **අභිභවිත්වාති** සබ්බදෙවමනුස්සානම්පි පඤ්ඤං අතික්කමිත්වා, තෙසං අවිසයභූතම්පි සබ්බං නෙය්‍යං අභිභවිත්වා තිට්ඨතීති අත්ථො.

පටිසම්භිදායං (පටි. ම. 3.5) පන ''අතිඝංසිත්වා''ති පාඨො, ඝංසිත්වා තුදිත්වාති අත්ථො. **යෙපි තෙති**ආදීහි එවං ඵරිත්වා අභිභවිත්වා ඨානස්ස පච්චක්ඛකාරණං දස්සෙති. තත්ථ **පණ්ඩිතාති** පණ්ඩිච්චෙන සමන්නාගතා . **නිපුණාති** සණ්හසුඛුමබුද්ධිනො සුඛුමෙ අත්ථන්තරෙ පටිවිජ්ඣනසමත්ථා. **කතපරප්පවාදාති** විඤ්ඤාතපරප්පවාදා චෙව පරෙහි සද්ධිං කතවාදපරිචයා ච. **වාලවෙධිරූපාති** වාලවෙධිධනුග්ගහසදිසා. **වො භින්දන්තා මඤ්ඤෙ චරන්ති පඤ්ඤාගතෙන දිට්ඨිගතානීති** වාලවෙධී විය වාලං සුඛුමානිපි පරෙසං දිට්ඨිගමනානි අත්තනො පඤ්ඤාගමනෙන භින්දන්තා විය චරන්තීති අත්ථො. අථ වා ''ගූථගතං මුත්තගත''න්තිආදීසු (අ. නි. 9.11) විය පඤ්ඤා එව **පඤ්ඤාගතං**. දිට්ඨියො එව **දිට්ඨිගතානි. පඤ්හෙ අභිසඞ්ඛරිත්වා අභිසඞ්ඛරිත්වාති** ද්විපදම්පි තිපදම්පි චතුපදම්පි පුච්ඡං රචයිත්වා තෙසං පඤ්හානං අතිබහුකත්තා සබ්බසඞ්ගහත්ථං ද්වික්ඛත්තුං වුත්තං. **ගූළ්හානි ච පටිච්ඡන්නානි ච** අත්ථජාතානීති පාඨසෙසො. තෙසං තථා විනයං දිස්වා අත්තනා අභිසඞ්ඛතං පඤ්හං පුච්ඡන්තීති එවං භගවතා අධිප්පෙතත්තා පඤ්හං පුච්ඡන්ති. අඤ්ඤෙසං පන පුච්ඡාය ඔකාසමෙව අදත්වා භගවා උපසඞ්කමන්තානං ධම්මං දෙසෙති. යථාහ –

> ''තෙ පඤ්හං අභිසඞ්ඛරොන්ති 'ඉමං මයං පඤ්හං සමණං ගොතමං උපසඞ්කමිත්වා පුච්ඡිස්සාම, සචෙ නො සමණො ගොතමො එවං පුට්ඨො එවං බ්‍යාකරිස්සති, එවමස්ස මයං වාදං ආරොපෙස්සාම, එවං චෙපි නො පුට්ඨො එවං බ්‍යාකරිස්සති, එවම්පිස්ස මයං වාදං ආරොපෙස්සාමා'ති. තෙ සුණන්ති 'සමණො ඛලු භො ගොතමො අමුකං නාම ගාමං වා නිගමං වා ඔසටො'ති. තෙ යෙන සමණො ගොතමො තෙනුපසඞ්කමන්ති. තෙ සමණො ගොතමො ධම්මියා කථාය සන්දස්සෙති සමාදපෙති සමුත්තෙජෙති සම්පහංසෙති. තෙ සමණෙන ගොතමෙන ධම්මියා කථාය සන්දස්සිතා සමාදපිතා සමුත්තෙජිතා සම්පහංසිතා න චෙව සමණං ගොතමං පඤ්හං පුච්ඡන්ති, කුතොස්ස වාදං ආරොපෙස්සන්ති, අඤ්ඤදත්ථු සමණස්සෙව ගොතමස්ස සාවකා සම්පජ්ජන්තී''ති (ම. නි. 1.289).

කස්මා පඤ්හෙ න පුච්ඡන්තීති චෙ? භගවා කිර පරිසමජ්ඣෙ ධම්මං දෙසෙන්තො පරිසාය අජ්ඣාසයං ඔලොකෙති, තතො පස්සති ''ඉමෙ පණ්ඩිතා ගූළ්හං රහස්සං පඤ්හං ඔවට්ටිකසාරං කත්වා ආගතා''ති. සො තෙහි අපුට්ඨොයෙව ''පඤ්හපුච්ඡාය එත්තකා දොසා, විස්සජ්ජනෙ එත්තකා, අත්ථෙ, පදෙ, අක්ඛරෙ එත්තකාති; ඉමං පඤ්හං පුච්ඡන්තො එවං පුච්ඡෙය්‍ය, විස්සජ්ජෙන්තො එවං විස්සජ්ජෙය්‍යා''ති; ඉති ඔවට්ටිකසාරං කත්වා ආනීතෙ පඤ්හෙ ධම්මකථාය අන්තරෙ පක්ඛිපිත්වා දස්සෙති. තෙ පණ්ඩිතා ''සෙය්‍යා වත නො, යෙ මයං ඉමෙ පඤ්හෙ න පුච්ඡිම්හා. සචෙපි මයං පුච්ඡෙය්‍යාම, අප්පතිට්ඨිතෙ නො කත්වා සමණො ගොතමො ඛිපෙය්‍යා''ති අත්තමනා භවන්ති.

අපි ච බුද්ධා නාම ධම්මං දෙසෙන්තා පරිසං මෙත්තාය ඵරන්ති. මෙත්තාඵරණෙන දසබලෙසු මහාජනස්ස චිත්තං පසීදති. බුද්ධා නාම රූපග්ගප්පත්තා හොන්ති දස්සනසම්පන්නා මධුරස්සරා මුදුජිව්හා සුඵුසිතදන්තාවරණා, අමතෙන හදයං සිඤ්චන්තා විය ධම්මං කථෙන්ති. තත්‍ර තෙසං මෙත්තාඵරණෙන පසන්නචිත්තානං එවං හොති – ''එවරූපං අද්වෙජ්ඣකථං අමොඝකථං නිය්‍යානිකකථං කථෙන්තෙන භගවතා සද්ධිං න සක්ඛිස්සාම පච්චනීකග්ගාහං ගණ්හිතු''න්ති අත්තනො පසන්නභාවෙනෙව පඤ්හෙ න පුච්ඡන්තීති.

කථිතා විස්සජ්ජිතා වාති ''එවං තුම්හෙ පුච්ඡථා''ති අපුච්ඡිතපඤ්හානං උච්චාරණෙන තෙ පඤ්හා භගවතා කථිතා එව හොන්ති. යථා ච තෙ විස්සජ්ජෙතබ්බා, තථා විස්සජ්ජිතා එව හොන්ති. **නිද්දිට්ඨකාරණාති** ඉමිනා කාරණෙන ඉමිනා හෙතුනා එවං හොන්තීති එවං සහෙතුකං කත්වා විස්සජ්ජනෙන භගවතා නිද්දිට්ඨකාරණා එව හොන්ති තෙ පඤ්හා.

උපක්ඛිත්තකා ච තෙ භගවතො සම්පජ්ජන්තීති ඛත්තියපණ්ඩිතාදයො භගවතො පඤ්හවිස්සජ්ජනෙනෙව භගවතො සමීපෙ ඛිත්තකා පක්ඛිත්තකා සම්පජ්ජන්ති; සාවකා වා සම්පජ්ජන්ති, උපාසකා වාති අත්ථො; සාවකසම්පත්තිං වා පාපුණන්ති, උපාසකසම්පත්තිං වාති වුත්තං හොති. **අථාති** අනන්තරත්ථෙ, තෙසං උපක්ඛිත්තකසම්පත්තිසමනන්තරමෙවාති අත්ථො. **තත්ථාති** තස්මිං ඨානෙ, තස්මිං අධිකාරෙ වා. **අතිරොචතීති** අතිවිය ජොතති පකාසති. **යදිදං පඤ්ඤායාති** යායං භගවතො පඤ්ඤා, තාය පඤ්ඤාය භගවාව අතිරොචතීති අත්ථො. **ඉති-**සද්දො කාරණත්ථො, ඉමිනා කාරණෙනාති අත්ථො. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙවාති.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

පසූරසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. මාගණ්ඩියසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

70. නවමෙ මාගණ්ඩියසුත්තනිද්දෙසෙ පඨමගාථාය තාව අජපාලනිග්‍රොධමූලෙ නානාරූපානි නිම්මිනිත්වා අභිකාමං ආගතං මාරධීතරං **දිස්වාන තණ්හං අරතිං රගඤ්ච** ඡන්දමත්තම්පි **මෙථුනස්මිං නාහොසි, කිමෙවිදං** ඉමිස්සා දාරිකාය **මුත්තකරීසපුණ්ණං** රූපං දිස්වා භවිස්සති, සබ්බථා **පාදාපි නං සම්ඵුසිතුං න ඉච්ඡෙ,** කුතොනෙන සංවසිතුන්ති.

මුත්තපුණ්ණන්ති ආහාරඋතුවසෙන වත්ථිපුටන්තරං පූරෙත්වා ඨිතමුත්තෙන පූරිතං. **කරීසපුණ්ණ**න්ති පක්කාසයසඞ්ඛාතෙ හෙට්ඨානාභිපිට්ඨිකණ්ටකමූලානං අන්තරෙ උබ්බෙධෙන අට්ඨඞ්ගුලමත්තෙ අන්තාවසානෙ ඨිතවච්චෙන පුණ්ණං. **සෙම්හපුණ්ණ**න්ති උදරපටලෙ ඨිතඑකපත්තපත්ථපමාණෙන සෙම්හෙන පූරිතං. **රුහිරපුණ්ණ**න්ති යකනස්ස හෙට්ඨාභාගං පූරෙත්වා හදයවක්කපප්ඵාසානං උපරි ථොකං ථොකං පග්ඝරන්තෙන වක්කහදයයකනපප්ඵාසෙ තෙමයමානෙන ඨිතෙන එකපත්තස්ස පූරණමත්තෙන සන්නිචිතලොහිතසඞ්ඛාතෙන ච කෙසලොමනඛදන්තානං මංසවිනිමුත්තට්ඨානඤ්චෙව ථද්ධසුක්ඛචම්මඤ්ච ඨපෙත්වා ධමනීජාලානුසාරෙන සබ්බං උපාදින්නකසරීරං ඵරිත්වා ඨිතසංසරණලොහිතසඞ්ඛාතෙන ච දුවිධෙන රුහිරෙන පුණ්ණං.

අට්ඨිසඞ්ඝාතන්ති සකලසරීරෙ හෙට්ඨා අට්ඨීනං උපරිට්ඨිතානි සාධිකානි තීණි අට්ඨිසතානි, තෙහි අට්ඨීහි ඝටිතං. **න්හාරුසම්බන්ධ**න්ති සකලසරීරෙ අට්ඨීනි ආබන්ධිත්වා ඨිතානි නව න්හාරුසතානි, තෙහි න්හාරූහි සම්බන්ධං ආබන්ධං. **රුධිරමංසාවලෙපන**න්ති සංසරණලොහිතෙන ච සාධිකානි තීණි අට්ඨිසතානි අනුලිම්පෙත්වා ඨිතෙන නවමංසපෙසිසතෙන ච අනුලිත්තං සරීරං. **චම්මවිනද්ධ**න්ති සකලසරීරං පරියොනන්ධිත්වා පාකටකිලොමකස්ස උපරි ඡවියා හෙට්ඨා ඨිතං චම්මං, තෙන චම්මෙන විනද්ධං පරියොනද්ධං. ‘‘චම්මාවනද්ධ’’න්තිපි පාළි. **ඡවියා පටිච්ඡන්න**න්ති අතිසුඛුමඡවියා පටිච්ඡන්නං ඡාදෙත්වා ඨිතං. **ඡිද්දාවඡිද්ද**න්ති අනෙකඡිද්දං. **උග්ඝරන්ත**න්ති අක්ඛිමුඛාදීහි උග්ඝරන්තං. **පග්ඝරන්ත**න්ති අධොභාගෙන පග්ඝරන්තං. **කිමිසඞ්ඝනිසෙවිත**න්ති සූචිමුඛාදීහි නානාපාණකුලසමූහෙහි ආසෙවිතං. **නානාකලිමලපරිපූර**න්ති අනෙකවිධෙහි අසුචිකොට්ඨාසෙහි පූරිතං.

71. තතො මාගණ්ඩියො ‘‘පබ්බජිතා නාම මානුසකෙ කාමෙ පහාය දිබ්බකාමත්ථාය පබ්බජන්ති, අයඤ්ච දිබ්බෙපි කාමෙ න ඉච්ඡති, ඉදම්පි ඉත්ථිරතනං, කා නු අස්ස දිට්ඨී’’ති පුච්ඡිතුං දුතියං ගාථමාහ. තත්ථ **එතාදිසං චෙ රතන**න්ති දිබ්බිත්ථිරතනං සන්ධාය භණති. **නාරි**න්ති අත්තනො ධීතරං සන්ධාය. **දිට්ඨිගතං සීලවතං නු ජීවිත**න්ති දිට්ඨිඤ්ච සීලඤ්ච වතඤ්ච ජීවිතඤ්ච. **භවූපපත්තිඤ්ච වදෙසි කීදිස**න්ති අත්තනො භවූපපත්තිං වා තුවං කීදිසං වදෙසි.

72. ඉතො පරා ද්වෙ ගාථා විස්සජ්ජනපුච්ඡානයෙන පවත්තත්තා පාකටසම්බන්ධායෙව. තාසු පඨමගාථාය සඞ්ඛෙපත්ථො – **තස්ස** මය්හං මාගණ්ඩිය ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතධ**ම්මෙසු** නිච්ඡිනිත්වා ‘‘ඉදමෙව සච්චං, මොඝමඤ්ඤ’’න්ති (ම. නි. 3.27, 301) එවං **ඉදං වදාමීති සමුග්ගහීතං න හොති** නත්ථි න විජ්ජති, කිං කාරණා? අහඤ්හි පස්සන්තො **දිට්ඨීසු** ආදීනවං කඤ්චි දිට්ඨිං අග්ගහෙත්වා සච්චානි පවිනන්තො අජ්ඣත්තං රාගාදීනං සන්තිභාවෙන **අජ්ඣත්තසන්ති**සඞ්ඛාතං නිබ්බානමෙව අද්දසන්ති.

ආදීනවන්ති උපද්දවං. **සදුක්ඛ**න්ති කායිකදුක්ඛෙන සදුක්ඛං. **සවිඝාත**න්ති චෙතසිකදුක්ඛෙන සහිතං. **සඋපායාස**න්ති උපායාසසහිතං. **සපරිළාහ**න්ති සදරථං. **න නිබ්බිදායා**ති න වට්ටෙ නිබ්බින්දනත්ථාය. **න විරාගායා**ති න වට්ටෙ විරාගත්ථාය. **න නිරොධායා**ති න වට්ටස්ස නිරොධත්ථාය. **න උපසමායා**ති න වට්ටස්ස උපසමත්ථාය. **න අභිඤ්ඤායා**ති න වට්ටස්ස අභිජානනත්ථාය. **න සම්බොධායා**ති න කිලෙසනිද්දාවිගමෙන වට්ටතො සම්බුජ්ඣනත්ථාය . **න නිබ්බානායා**ති න අමතනිබ්බානත්ථාය. එත්ථ පන ‘‘නිබ්බිදායා’’ති විපස්සනා. ‘‘විරාගායා’’ති මග්ගො. ‘‘නිරොධාය උපසමායා’’ති නිබ්බානං. ‘‘අභිඤ්ඤාය සම්බොධායා’’ති මග්ගො. ‘‘නිබ්බානායා’’ති නිබ්බානමෙව. එවං එකස්මිං ඨානෙ විපස්සනා, තීසු මග්ගො, තීසු නිබ්බානං වුත්තන්ති එවං වචත්ථානකථා වෙදිතබ්බා. පරියායෙන පන සබ්බානිපෙතානි මග්ගවෙවචනානිපි නිබ්බානවෙවචනානිපි හොන්තියෙව.

අජ්ඣත්තං රාගස්ස සන්තින්ති අජ්ඣත්තරාගස්ස සන්තභාවෙන නිබ්බුතභාවෙන අජ්ඣත්තසන්තිසඞ්ඛාතං නිබ්බානං ඔලොකෙසිං. **දොසස්ස සන්ති**න්තිආදීසුපි එසෙව නයො. **පචින**න්ති නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. **විචිනන්තො**ති සච්චානි වඩ්ඪෙන්තො විභාවෙන්තො. **පවිචිනන්තො**ති තානෙව පච්චෙකං විභාවෙන්තො . කෙචි ‘‘ගවෙසන්තො’’ති වණ්ණයන්ති. **අදස්ස**න්ති ඔලොකෙසිං. **අදක්ඛි**න්ති විනිවිජ්ඣිං. **අඵස්සි**න්ති පඤ්ඤාය ඵුසිං. **පටිවිජ්ඣි**න්ති ඤාණෙන පච්චක්ඛං අකාසිං.

73. දුතියගාථාය සඞ්ඛෙපත්ථො – **යානි**මානි දිට්ඨිගතානි තෙහි තෙහි සත්තෙහි විනිච්ඡිනිත්වා ගහිතත්තා **‘‘විනිච්ඡයා’’**ති ච අත්තනො පච්චයෙහි අභිසඞ්ඛතභාවාදිනා නයෙන **‘‘පකප්පිතානී’’**ති ච වුච්චන්ති, **තෙ වෙ මුනී** දිට්ඨිගතධම්මෙ අග්ගහෙත්වා **අජ්ඣත්තසන්තීති යමෙතමත්ථං බ්‍රූසි,** ආචික්ඛ මෙ, **කථං නු ධීරෙහි පවෙදිතං** තං කථං පකාසිතං ධීරෙහීති වදති.

ඉමිස්සා ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානත්ථො ඨපෙත්වා පරමත්ථපදං. තත්ථ **යං පරමත්ථ**න්ති යං උත්තමං නිබ්බානං.

74. අථස්ස භගවා යථා යෙන උපායෙන තං පදං ධීරෙහි පකාසිතං, තං උපායං සපටිපක්ඛං දස්සෙන්තො **"න දිට්ඨියා"**ති ගාථමාහ. තත්ථ **න දිට්ඨියා**තිආදීහි දිට්ඨිසුතිඅට්ඨසමාපත්තිඤාණබාහිරසීලබ්බතානි පටික්ඛිපති. **"සුද්ධිමාහා"**ති එත්ථ වුත්තං **ආහ**-සද්දං සබ්බත්ථ නකාරෙන සද්ධිං යොජෙත්වා පුරිමපදත්තයං නෙත්වා ''දිට්ඨියා සුද්ධිං නාහ න කථෙමී''ති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. යථා චෙත්ථ, එවං උත්තරපදෙසුපි. තත්ථ ච **අදිට්ඨියා නාහා**ති දසවත්ථුකං සම්මාදිට්ඨිං විනා න කථෙමි. තථා **අස්සුතියා**ති නවඞ්ගං සවනං විනා. **අඤාණා**ති කම්මස්සකතසච්චානුලොමිකඤාණං විනා. **අසීලතා**ති පාතිමොක්ඛසංවරං විනා. **අබ්බතා**ති ධුතඞ්ගවතං විනා. **නොපි තෙනා**ති තෙසු එකමෙකෙන දිට්ඨිආදිමත්තෙනාපි න කථෙමීති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. **එතෙ ච නිස්සජ්ජ අනුග්ගහායා**ති එතෙ ච පුරිමදිට්ඨිආදිභෙදෙ කණ්හපක්ඛිකෙ ධම්මෙ සමුග්ඝාතකරණෙන නිස්සජ්ජ, පච්ඡිමෙ අදිට්ඨිආදිභෙදෙ සුක්කපක්ඛිකෙපි අතම්මයතාපජ්ජනෙන අනුග්ගහාය. **සන්තො අනිස්සාය භවං න ජප්පෙ**ති ඉමාය පටිපත්තියා රාගාදිවූපසමෙන සන්තො චක්ඛාදීසු කඤ්චි ධම්මං අනිස්සාය එකම්පි භවං න ජප්පෙ, අපිහෙතුං අපත්ථෙතුං සමත්ථො සියා, අයමස්ස අජ්ඣත්තසන්තීති අධිප්පායො.

සවනම්පි ඉච්ඡිතබ්බන්ති සුත්තාදිවසෙන සුණනම්පි ආකඞ්ඛිතබ්බං. **සම්භාරා ඉමෙ ධම්මා**ති සම්මාදිට්ඨිආදිකා ඉමෙ ධම්මා උපකාරට්ඨෙන සම්භාරා හොන්ති . **කණ්හපක්ඛිකාන**න්ති අකුසලපක්ඛෙ භවානං. **සමුග්ඝාතතො පහානං ඉච්ඡිතබ්බ**න්ති සම්මා හනනතො සමුච්ඡෙදතො පහානං ආකඞ්ඛිතබ්බං. **තෙධාතුකෙසු කුසලෙසු ධම්මෙසූ**ති කාමරූපාරූපසඞ්ඛාතෙසු තෙභූමකෙසු කොසල්ලසම්භූතෙසු. **අතම්මයතා**ති නිත්තණ්හභාවො.

75. එවං වුත්තෙ වචනත්ථං අසල්ලක්ඛෙන්තො මාගණ්ඩියො **"නො චෙ කිරා"**ති ගාථමාහ. තත්ථ දිට්ඨාදීනි වුත්තනයානෙව. කණ්හපක්ඛිකානියෙව පන සන්ධාය උභයත්‍රාපි ආහ. **ආහ**-සද්දං පන ''නො චෙ''ති සද්දෙන යොජෙත්වා **නො චෙ කිර ආහ** නො චෙ කිර කථෙසීති එවං අත්ථො දට්ඨබ්බො. **මොමූහ**න්ති අතිමූළ්හං, මොහනං වා. **පච්චෙන්ති**ති ජානන්ති. ඉමිස්සාපි ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානො.

76. අථස්ස භගවා තං දිට්ඨිං නිස්සාය පුච්ඡං පටික්ඛිපන්තො **"දිට්ඨිඤ්ච නිස්සායා"**ති ගාථමාහ. තස්සත්ථො – ත්වං මාගණ්ඩිය **දිට්ඨිං නිස්සාය** පුනප්පුනං පුච්ඡමානො යානි තෙ දිට්ඨිගතානි සමුග්ගහිතානි, තෙස්වෙව **සමුග්ගහීතෙසු පමොහං** ආගතො ත්වං **ඉතො** ච මයා වුත්තඅජ්ඣත්තසන්තිතො පටිපත්තිතො ධම්මදෙසනතො වා **අණුම්පි** යුත්ත**සඤ්ඤං** න පස්සසි, තෙන කාරණෙන ත්වං ඉමං ධම්මං **මොමූහතො** පස්සසීති.

ලග්ගනං නිස්සාය ලග්ගනන්ති දිට්ඨිලග්ගනං අල්ලීයිත්වා දිට්ඨිලග්ගනං. **බන්ධන**න්ති දිට්ඨිබන්ධනං. **පලිබොධ**න්ති දිට්ඨිපලිබොධං.

අන්ධකාරං පක්ඛන්දොසීති බහලන්ධකාරං පවිට්ඨොසි. **යුත්තසඤ්ඤ**න්ති සමණධම්මෙ යුත්තසඤ්ඤං. **පත්තසඤ්ඤ**න්ති සමණධම්මෙ පටිලද්ධසඤ්ඤං. **ලග්ගනසඤ්ඤ**න්ති සඤ්ජානිතසඤ්ඤං. **කාරණසඤ්ඤ**න්ති හෙතුසඤ්ඤං. **ඨානසඤ්ඤ**න්ති කාරණසඤ්ඤං. **න පටිලභසී**ති න වින්දසි. **කුතො ඤාණ**න්ති මග්ගඤාණං පන කෙන කාරණෙන ලභිස්සසි. **අනිච්චං වා**ති හුත්වා අභාවට්ඨෙන පඤ්චක්ඛන්ධා අනිච්චං. **අනිච්චසඤ්ඤානුලොමං වා**ති ''පඤ්චක්ඛන්ධා අනිච්චා''ති උප්පන්නා සඤ්ඤා අනිච්චසඤ්ඤා, තාය සඤ්ඤාය අනුලොමං අප්පටික්කූලං අනිච්චසඤ්ඤානුලොමං. කිං තං? විපස්සනාඤාණං. ද්වින්නං විපස්සනාඤාණානං දුක්ඛානත්තසඤ්ඤානුලොමානම්පි එසෙව නයො.

77. එවං සමුග්ගහිතෙසු පමොහෙන මාගණ්ඩියස්ස විවාදාපත්තිං දස්සෙත්වා ඉදානි තෙසු අඤ්ඤෙසු ච ධම්මෙසු විගතප්පමොහස්ස අත්තනො නිබ්බිවාදතං දස්සෙන්තො **"සමො විසෙසී"**ති ගාථමාහ. තස්සත්ථො – **යො** එවං තිධා මානෙන වා දිට්ඨියා වා පුග්ගලෙන වා **මඤ්ඤති, සො තෙන** මානෙන තාය වා දිට්ඨියා තෙන වා පුග්ගලෙන විවදෙය්‍ය. යො පන අම්හාදිසො ඉමාසු **තීසු විධාසු අවිකම්පමානො, සමො විසෙසීති න තස්ස හොති,** න ච හීනොති පාඨසෙසො. ඉමිස්සාපි ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානොව.

78. කිඤ්ච භියො – **"සච්චන්ති සො"**ති ගාථා. තස්සත්ථො – **සො** එවරූපො පහීනමානදිට්ඨිකො ''මාදිසො 'බාහිතපාපත්තා'දිනා නයෙන **බ්‍රාහ්මණො,** ඉදමෙව සච්ච''න්ති **කිං වදෙය්‍ය** කිං වත්ථුං භණෙය්‍ය, කෙන වා කාරණෙන භණෙය්‍ය, ''මය්හං සච්චං, තුය්හං මුසා''ති වා **කෙන** මානෙන දිට්ඨියා පුග්ගලෙන වා විවදෙය්‍ය. **යස්මිං** මාදිසෙ ඛීණාසවෙ ''සදිසොහමස්මී''ති පවත්තියා **සමං** වා, ඉතරද්වයභාවෙන පවත්තියා **විසමං වා** මඤ්ඤිතං **නත්ථි,** සමානාදීසු **කෙන වාදං පටිසංයුජෙය්‍ය** පටිප්ඵරෙය්‍යාති. ඉමිස්සාපි ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානො.

79. නනු එකංසෙනෙව එවරූපො පුග්ගලො? **"ඔකං පහායා"**ති ගාථා. තත්ථ **ඔකං පහායා**ති රූපධාත්වාදිවිඤ්ඤාණස්සොකාසං තත්‍ර ඡන්දරාගප්පහානෙන ඡඩ්ඩෙත්වා. **අනිකෙතසාරී**ති රූපනිමිත්තනිකෙතාදීනි

තණ්හාවසෙන අසරන්තො. **ගාමෙ අකුබ්බං මුනි සන්ථවානීති** ගාමෙ ගිහිසන්ථවානි අකරොන්තො. **කාමෙහි රිත්තොති** කාමෙසු ඡන්දරාගාභාවෙන සබ්බකාමෙහි පුථුභූතො. **අපුරක්ඛරානොති** ආයතිං අත්තභාවං අනභිනිබ්බත්තෙන්තො. **කථං න විග්ගය්හ ජනෙන කයිරාති** ජනෙන සද්ධිං විග්ගාහිකකථං න කථෙය්‍ය.

හාලිද්දකානීති එවංනාමකො ගහපති. **යෙනායස්මා මහාකච්චානො තෙනුපසඞ්කමීති යෙනාති** භුම්මත්ථෙ කරණවචනං. තස්මා යත්ථ මහාකච්චානො, තත්ථ උපසඞ්කමීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. යෙන වා කාරණෙන මහාකච්චානො දෙවමනුස්සෙහි උපසඞ්කමිතබ්බො, තෙන කාරණෙන උපසඞ්කමීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. කෙන ච කාරණෙන මහාකච්චානො උපසඞ්කමිතබ්බො? නානප්පකාරගුණවිසෙසාධිගමාධිප්පායෙන, සාදුඵලූපභොගාධිප්පායෙන දිජගණෙහි නිච්චඵලිතමහාරුක්ඛො විය. උපසඞ්කමීති ච ගතොති වුත්තං හොති. **උපසඞ්කමිත්වාති** උපසඞ්කමනපරියොසානදීපනං. අථ වා එවං ගතො තතො ආසන්නතරං ඨානං මහාකච්චානස්ස සමීපසඞ්ඛාතං ගන්ත්වාතිපි වුත්තං හොති.

අභිවාදෙත්වාති පඤ්චපතිට්ඨිතෙන වන්දිත්වා. ඉදානි යෙනත්ථෙන මහාකච්චානස්ස උපට්ඨානං ආගතො, තං පුච්ඡිතුකාමො දසනඛසමොධානසමුජ්ජලං අඤ්ජලිං සිරසි පතිට්ඨාපෙත්වා එකමන්තං නිසීදි. **එකමන්තන්ති** භාවනපුංසකනිද්දෙසො ''විසමං චන්දිමසූරියා පරිවත්තන්තී''තිආදීසු (අ. නි. 4.7) විය. තස්මා යථා නිසින්නො එකමන්තං නිසින්නො හොති, එවං නිසීදීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. භුම්මත්ථෙ වා එතං උපයොගවචනං. **නිසීදීති** නිසජ්ජං කප්පෙසි. පණ්ඩිතා හි දෙවමනුස්සා ගරුට්ඨානියං උපසඞ්කමිත්වා ආසනකුසලතාය එකමන්තං නිසීදන්ති. අයඤ්ච ගහපති තෙසං අඤ්ඤතරො, තස්මා එකමන්තං නිසීදි.

කථං නිසින්නො ච පන එකමන්තං නිසින්නො හොතීති? ඡ නිසජ්ජදොසෙ වජ්ජෙත්වා. සෙය්‍යථීදං? අතිදූරං අච්චාසන්නං උපරිවාතං උන්නතප්පදෙසං අතිසම්මුඛං අතිපච්ඡා‍ති. අතිදූරෙ නිසින්නො හි සචෙ කථෙතුකාමො හොති, උච්චාසද්දෙන කථෙතබ්බං හොති. අච්චාසන්නෙ නිසින්නො සඞ්ඝට්ටනං කරොති. උපරිවාතෙ නිසින්නො සරීරගන්ධෙන බාධති. උන්නතප්පදෙසෙ නිසින්නො අගාරවං පකාසෙති. අතිසම්මුඛා නිසින්නො සචෙ දට්ඨුකාමො හොති, චක්ඛුනා චක්ඛුං ආහච්ච දට්ඨබ්බං හොති. අතිපච්ඡා නිසින්නො සචෙ දට්ඨුකාමො හොති, ගීවං පසාරෙත්වා දට්ඨබ්බං හොති. තස්මා අයම්පි එතෙ ඡ නිසජ්ජදොසෙ වජ්ජෙත්වා නිසීදි. තෙන වුත්තං – ''එකමන්තං නිසීදී''ති.

එතදවොචාති එතං අවොච. **වුත්තමිදං භන්තෙ කච්චාන භගවතා අට්ඨකවග්ගියෙ මාගණ්ඩියපඤ්හෙති** අට්ඨකවග්ගියම්හි මාගණ්ඩියපඤ්හො නාම අත්ථි, තස්මිං පඤ්හෙ.

රූපධාතූති රූපක්ඛන්ධො අධිප්පෙතො. **රූපධාතුරාගවිනිබන්ධන්ති** රූපධාතුම්හි රාගෙන විනිබද්ධං. **විඤ්ඤාණන්ති** කම්මවිඤ්ඤාණං. **ඔකසාරීති** ගෙහසාරී ආලයසාරී. කස්මා පනෙත්ථ ''විඤ්ඤාණධාතු ඛො ගහපතී''ති න වුත්තන්ති? සම්මොහවිඝාතත්ථං. ''ඔකො''ති හි අත්ථතො පච්චයො වුච්චති, පුරෙජාතඤ්ච කම්මවිඤ්ඤාණං පච්ඡාජාතස්ස කම්මවිඤ්ඤාණස්සපි විපාකවිඤ්ඤාණස්සපි, විපාකවිඤ්ඤාණඤ්ච විපාකවිඤ්ඤාණස්සපි කම්මවිඤ්ඤාණස්සපි පච්චයො හොති, තස්මා ''කතරං නු ඛො ඉධ විඤ්ඤාණ''න්ති සම්මොහො භවෙය්‍ය. තස්ස විඝාතත්ථං තං අග්ගහෙත්වා අසම්භින්නාව දෙසනා කතාති. අපිච විපාකආරම්මණවසෙන චතස්සො අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණට්ඨිතියොති වුත්තාති තා දස්සෙතුම්පි ඉධ විඤ්ඤාණං න ගහිතං.

උපයුපාදානාති තණ්හූපයදිට්ඨූපයවසෙන ද්වෙ උපයා, කාමුපාදානාදීනි චත්තාරි උපාදානානි ච. **චෙතසො අධිට්ඨානාභිනිවෙසානුසයාති** අකුසලචිත්තස්ස අධිට්ඨානභූතා චෙව අභිනිවෙසභූතා ච අනුසයභූතා ච. **තථාගතස්සාති** සම්මාසම්බුද්ධස්ස. සබ්බෙසම්පි හි ඛීණාසවානං එතෙ පහීනාව, සත්ථු පන ඛීණාසවභාවො ලොකෙ අතිපාකටොති උපරිමකොටියා එවං වුත්තං. **විඤ්ඤාණධාතුයාති** ඉධ විඤ්ඤාණං කස්මා ගහිතං? කිලෙසප්පහානදස්සනත්ථං. කිලෙසා හි න කෙවලං චතූසුයෙව ඛන්ධෙසු පහීනා පහීයන්ති, පඤ්චසුපි පහීයන්තියෙවාති කිලෙසප්පහානදස්සනත්ථං ගහිතං. **එවං ඛො ගහපති අනොකසාරී හොතීති** එවං කම්මවිඤ්ඤාණෙන ඔකං අසරන්තෙන අනොකසාරී නාම හොති.

රූපනිමිත්තනිකෙතවිසාරවිනිබන්ධාති රූපමෙව කිලෙසානං පච්චයට්ඨෙන නිමිත්තං, ආරම්මණකිරියසඞ්ඛාතෙන නිවාසට්ඨෙන නිකෙතන්ති රූපනිමිත්තනිකෙතං. විසාරො ච විනිබන්ධො ච විසාරවිනිබන්ධා. උභයෙනපි හි කිලෙසානං පත්ථටභාවො ච විනිබන්ධනභාවො ච වුත්තො, රූපනිමිත්තනිකෙතෙ විසාරවිනිබන්ධාති රූපනිමිත්තනිකෙතවිසාරවිනිබන්ධා, තස්මා රූපනිමිත්තනිකෙතම්හි උප්පන්නෙන කිලෙසවිසාරෙන චෙව කිලෙසවිනිබන්ධනෙන චාති අත්ථො. **නිකෙතසාරීති වුච්චතීති** ආරම්මණකරණවසෙන නිවාසට්ඨානට්ඨෙන නිකෙතසාරීති වුච්චති. **පහීනාති** තෙ රූපනිමිත්තනිකෙතෙ කිලෙසවිසාරවිනිබන්ධා පහීනා.

කස්මා පනෙත්ථ පඤ්චක්ඛන්ධා ච ''ඔකා''ති වුත්තා, ඡ ආරම්මණානි ''නිකෙත''න්ති? ඡන්දරාගස්ස බලවදුබ්බලතාය. සමානෙපි හි එතෙසං ආලයට්ඨෙන විසයභාවෙ **ඔකොති** නිප්පරියායෙන සුද්ධං ගෙහමෙව වුච්චති, **නිකෙතන්ති** ''අජ්ජ අසුකට්ඨානෙ කීළිස්සාමා''ති කතසඞ්කෙතානං නිවාසනට්ඨානං උය්‍යානාදි. තත්ථ යථා පුත්තදාරධනධඤ්ඤපුණ්ණගෙහෙ ඡන්දරාගො බලවා හොති, එවං අජ්ඣත්තිකෙසු ඛන්ධෙසු. යථා පන

උය්‍යානට්ඨානාදීසු තතො දුබ්බලතරො හොති, එවං බාහිරෙසු ඡසු ආරම්මණෙසූති ඡන්දරාගස්ස බලවදුබ්බලතාය එවං දෙසනා කතාති වෙදිතබ්බා.

සුඛිතෙසු සුඛිතොති උපට්ඨාකෙසු ධනධඤ්ඤලාභාදිවසෙන සුඛිතෙසු ''ඉදානාහං මනාපං චීවරං මනාපං භොජනං ලභිස්සාමී''ති ගෙහස්සිතසුඛෙන සුඛිතො හොති, තෙහි පත්තසම්පත්තිං අත්තනා අනුභවමානො විය චරති. **දුක්ඛිතෙසු දුක්ඛිතොති** තෙසං කෙනචිදෙව කාරණෙන දුක්ඛෙ උප්පන්නෙ සයං ද්විගුණෙන දුක්ඛෙන දුක්ඛිතො හොති. **කිච්චකරණීයෙසූති** කිච්චසඞ්ඛාතෙසු කරණීයෙසු. **වොයොගං ආපජ්ජතීති** උපයොගං සයං තෙසං කිච්චානං කත්තබ්බතං ආපජ්ජති.

කාමෙසූති වත්ථුකාමෙසු. **එවං ඛො ගහපති කාමෙහි අරිත්තො හොතීති** එවං කිලෙසකාමෙහි අරිත්තො හොති.

අන්තො කාමානං භාවෙන අතුච්ඡො. සුක්කපක්ඛො තෙසං අභාවෙන රිත්තො තුච්ඡොති වෙදිතබ්බො.

පුරක්ඛරානොති වට්ටං පුරතො කුරුමානො. **එවංරූපො සියන්ති**ආදීසු දීඝරස්සකාළොදාතාදීසු රූපෙසු එවංරූපො නාම භවෙය්‍යන්ති පත්ථෙති. සුඛාදීසු වෙදනාසු **එවංවෙදනො** නාම. නීලසඤ්ඤාදීසු සඤ්ඤාසු **එවංසඤ්ඤො** නාම. පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරාදීසු සඞ්ඛාරෙසු **එවංසඞ්ඛාරො** නාම. චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීසු විඤ්ඤාණෙසු **එවංවිඤ්ඤාණො** නාම භවෙය්‍යන්ති පත්ථෙති.

අපුරක්ඛරානොති වට්ටං පුරතො අකුරුමානො. **සහිතං මෙ, අසහිතං තෙති** තුය්හං වචනං අසහිතං අසිලිට්ඨං, මය්හං සහිතං සිලිට්ඨං මධුරං මධුරපානසදිසං. **අධිචිණ්ණං තෙ විපරාවත්තන්ති** යං තුය්හං දීඝෙන කාලෙන පරිචිතං සුප්පගුණං, තං මම වාදං ආගම්ම සබ්බං ඛණෙන විපරාවත්තං නිවත්තං. **ආරොපිතො තෙ වාදොති** තුය්හං දොසො මයා ආරොපිතො. **චර වාදප්පමොක්ඛායාති** තං තං ආචරියං උපසඞ්කමිත්වා උත්තරං පරියෙසන්තො ඉමස්ස වාදස්ස මොක්ඛාය චර ආහිණ්ඩ. **නිබ්බෙඨෙහි වා සචෙ පහොසීති** අථ සයමෙව පහොසි, ඉධෙව නිබ්බෙඨෙහීති.

80. සො එවරූපො **''යෙහි විවිත්තො''**ති ගාථා. තත්ථ **යෙහීති** යෙහි දිට්ඨිගතාදීහි. **විවිත්තො විචරෙය්‍යාති** රිත්තො චරෙය්‍ය. **න තානි උග්ගය්හ වදෙය්‍ය නාගොති** ''ආගුං න කරොතී''තිආදිනා (චූළනි. භද්‍රාවුධමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 70; පාරායනානුගීතිනිද්දෙස 102) නයෙන නාගො තානි දිට්ඨිගතානි උග්ගහෙත්වා න වදෙය්‍ය. **එලම්බුජන්ති** එලසඤ්ඤිතෙ අම්බුම්හි ජාතං කණ්ටකනාළං වාරිජං, පදුමන්ති වුත්තං හොති. **යථා ජලෙන පඞ්කෙන චනූපලිත්තන්ති** තං පදුමං යථා ජලෙන ච පඞ්කෙන ච අනුපලිත්තං හොති. **එවං මුනි සන්තිවාදො අගිද්ධොති** එවං අජ්ඣත්තසන්තිවාදො මුනි ගෙධාභාවෙන අගිද්ධො. **කාමෙ ච ලොකෙ ච අනූපලිත්තොති** දුවිධෙපි කාමෙ අපායාදිකෙ ච ලොකෙ ද්වීහි සිලෙසෙහි අනුපලිත්තො හොති.

ආගුං න කරොතීති අකුසලාදිදොසං න කරොති. **න ගච්ඡතීති** අගතිවසෙන න ගච්ඡති. **නාගච්ඡතීති** පහීනකිලෙසෙ න උපෙති. **පාපකාති** ලාමකා. **අකුසලාති** අකොසල්ලසම්භූතා. **තෙ කිලෙසෙ න පුනෙතීති** යෙ කිලෙසා පහීනා, තෙ කිලෙසෙ පුන න එති. **න පච්චෙතීති** පටි න උපෙති. **න පච්චාගච්ඡතීති** පුන න නිවත්තති.

ඛරදණ්ඩොති ඛරපත්තදණ්ඩො ඵරුසදණ්ඩො. **චත්තගෙධොති** විස්සට්ඨගෙධො. **වන්තගෙධොති** වමිතගෙධො. **මුත්තගෙධොති** ඡින්නබන්ධනගෙධො. **පහීනගෙධොති** පජහිතගෙධො. **පටිනිස්සට්ඨගෙධොති** යථා න පුන චිත්තං ආරුහති, එවං පටිවිස්සජ්ජිතගෙධො. උපරි **වීතරාගාදීසුපි** එසෙව නයො. සබ්බානෙව තානි ගහිතග්ගහණස්ස විස්සට්ඨභාවවෙවචනානි.

81. කිඤ්ච භියො – **''න වෙදගූ''**ති ගාථා. තත්ථ **න වෙදගූ දිට්ඨියායකොති** චතුමග්ගවෙදගූ මාදිසො දිට්ඨියායකො න හොති, දිට්ඨියා ගච්ඡන්තො වා, තං සාරතො පච්චෙන්තො වා න හොති. තත්ථ වචනත්ථො – යායතීති යායකො. කරණවචනෙන දිට්ඨියා යායතීති දිට්ඨියායකො. උපයොගත්ථෙ සාමිවචනෙනපි දිට්ඨියා යාතීතිපි දිට්ඨියායකො. **න මුතියා ස මානමෙතීති** මුතරූපාදිභෙදාය මුතියාපි සො මානං න එති. **න හි තම්මයො සොති** තණ්හාදිට්ඨිවසෙන තම්මයො හොති තප්පරායණො, අයං පන න තාදිසො. **න කම්මුනා නොපි සුතෙන නෙය්‍යොති** පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරාදිනා කම්මුනා වා, සුතසුද්ධිආදිනා සුතෙන වා සො නෙතබ්බො න හොති. **අනූපනීතො ස නිවෙසනෙසූති** සො ද්වින්නම්පි උපයානං පහීනත්තා සබ්බෙසු තණ්හාදිට්ඨිනිවෙසනෙසු අනුපනීතො.

මුතරූපෙන වාති එත්ථ මුතරූපං නාම ගන්ධරසඵොට්ඨබ්බානි. **මානං නෙතීති** අස්මිමානං න එති. **න උපෙතීති** සමීපං න එති. **න උපගච්ඡතීති** උපගන්ත්වා න තිට්ඨති. **තම්මයොති** තප්පකතො.

82. තස්ස ච එවංවිධස්ස **''සඤ්ඤාවිරත්තස්සා''**ති ගාථා. තත්ථ **සඤ්ඤාවිරත්තස්සාති** නෙක්ඛම්මසඤ්ඤාපුබ්බඞ්ගමාය භාවනාය පහීනකාමාදිසඤ්ඤස්ස. ඉමිනා පදෙන උභතොභාගවිමුත්තො සමථයානිකො අධිප්පෙතො. **පඤ්ඤාවිමුත්තස්සාති** විපස්සනාපුබ්බඞ්ගමාය භාවනාය සබ්බකිලෙසෙහි විමුත්තස්ස.

ඉමිනා සුක්ඛවිපස්සකො අධිප්පෙතො. **සඤ්ඤඤ්ච දිට්ඨිඤ්ච යෙ අග්ගහෙසුං, තෙ ඝට්ටමානා විචරන්ති ලොකෙති** යෙ පන කාමසඤ්ඤාදිකං සඤ්ඤං අග්ගහෙසුං, තෙ විසෙසතො ගහට්ඨා කාමාධිකරණං, යෙ ච දිට්ඨිං අග්ගහෙසුං, තෙ විසෙසතො පබ්බජිතා ධම්මාධිකරණං අඤ්ඤමඤ්ඤං ඝට්ටෙන්තා විචරන්තීති.

යො සමථපුබ්බඞ්ගමං අරියමග්ගං භාවෙතීති යො පුග්ගලො සමථපුබ්බඞ්ගමං පුරෙචාරිකං කත්වා සහවිපස්සනං අරියමග්ගං භාවෙති, පඨමං සමාධිං උප්පාදෙත්වා පච්ඡා සහවිපස්සනං අරියමග්ගං උප්පාදෙතීති අත්ථො. **තස්ස ආදිතොති** තස්ස පුග්ගලස්ස පඨමජ්ඣානාදිතො. **උපාදායාති** පටිච්ච ආගම්ම. **ගන්ථා වික්ඛම්භිතා හොන්තීති** ගන්ථා දූරීකතා භවන්ති. **අරහත්තෙ පත්තෙති** අරහත්තඵලං පත්තෙ. **අරහතොති** අරහත්තඵලෙ ඨිතස්ස. **ගන්ථා ච මොහා චාතිආදයො** සබ්බෙ කිලෙසා පහීනා හොන්ති.

යො විපස්සනාපුබ්බඞ්ගමං අරියමග්ගං භාවෙතීති යො පුග්ගලො විපස්සනං පුබ්බඞ්ගමං පුරෙචාරිකං කත්වා අරියමග්ගං භාවෙති, පඨමං විපස්සනං උප්පාදෙත්වා පච්ඡා අරියමග්ගසම්පයුත්තං සමාධිං භාවෙතීති අත්ථො. **තස්ස ආදිතො උපාදායාති** තස්ස පුග්ගලස්ස විපස්සනතො පට්ඨාය විපස්සනං පටිච්ච. **මොහා වික්ඛම්භිතා හොන්තීති** එත්ථ **වික්ඛම්භිතාති** දූරං පාපිතා සඤ්ඤාවසෙන. **ඝට්ටෙන්තීති** යෙ කාමසඤ්ඤාදිං ගණ්හන්ති, තෙ සඤ්ඤාවසෙන පීළෙන්ති. **සඞ්ඝට්ටෙන්තීති** තතො තතො පීළෙන්ති . ඉදානි ඝට්ටෙන්තෙ දස්සෙතුං **"රාජානොපි රාජූහි විවදන්තී"**තිආදිනා නයෙන විත්ථාරො වුත්තො. **අඤ්ඤමඤ්ඤං පාණීහිපි උපක්කමන්තීති** එත්ථ අඤ්ඤමඤ්ඤං හත්ථෙහි පහරන්ති. **ලෙඩ්ඩූහීති** කපාලඛණ්ඩෙහි. **දණ්ඩෙහීති** අඩ්ඪදණ්ඩකෙහි. **සත්ථෙහීති** උභතොධාරෙහි සත්ථෙහි.

අභිසඞ්ඛාරානං අප්පහීනත්තාති පුඤ්ඤාදිඅභිසඞ්ඛාරානං අප්පහීනභාවෙන. **ගතියා ඝට්ටෙන්තීති** ගන්තබ්බාය පතිට්ඨාභූතාය ගතියා පීළෙන්ති ඝට්ටනං ආපජ්ජන්ති. **නිරයාදීසුපි** එසෙව නයො. සෙසමෙත්ථ වුත්තනයත්තා උත්තානමෙව.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

මාගණ්ඩියසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. පුරාභෙදසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

83. දසමෙ පුරාභෙදසුත්තනිද්දෙසෙ **කථංදස්සීති** ඉමස්ස සුත්තස්ස ඉතො පරෙසඤ්ච පඤ්චන්නං කලහවිවාදචූළබ්‍යූහමහාබ්‍යූහතුවටකඅත්තදණ්ඩසුත්තානං සම්මාපරිබ්බාජනීයසුත්තවණ්ණනායං (සු. නි. අට්ඨ. 2.362 ආදයො) වුත්තනයෙනෙව සාමඤ්ඤතො උප්පත්ති වෙදිතබ්බා. විසෙසතො පන යථෙව තස්මිං මහාසමයෙ රාගචරිතදෙවතානං සප්පායවසෙන ධම්මං දෙසෙතුං නිම්මිතබුද්ධෙන අත්තානං පුච්ඡාපෙත්වා සම්මාපරිබ්බාජනීයසුත්තන්ත- (සු. නි. 361 ආදයො) මභාසි, එවං තස්මිංයෙව මහාසමයෙ ''කිං නු ඛො පුරා සරීරභෙදා කත්තබ්බ''න්ති උප්පන්නචිත්තානං දෙවතානං චිත්තං ඤත්වා තාසං අනුග්ගහත්ථං අඩ්ඪතෙළසභික්ඛුසතපරිවාරං නිම්මිතබුද්ධං ආකාසෙන ආනෙත්වා තෙන අත්තානං පුච්ඡාපෙත්වා ඉමං සුත්තමභාසි.

කථං? බුද්ධා නාම මහන්තා එතෙ සත්තවිසෙසා, යං සදෙවකස්ස ලොකස්ස දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤාතං පත්තං පරියෙසිතං අනුවිචරිතං මනසා න කිඤ්චි කත්ථචි නීලාදිවසෙන විභත්තරූපාරම්මණෙසු විභත්තරූපාරම්මණං වා, භෙරිසද්දාදිවසෙන විභත්තසද්දාරම්මණාදීසු සද්දාදිආරම්මණං වා අත්ථි, යං එතෙසං ඤාණමුඛෙ ආපාථං නාගච්ඡති. යථාහ – ''යං, භික්ඛවෙ, සදෙවකස්ස ලොකස්ස…පෙ…. සදෙවමනුස්සාය දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤාතං පත්තං පරියෙසිතං අනුවිචරිතං මනසා, තමහං ජානාමි තමහං අබ්භඤ්ඤාසි''න්ති (අ. නි. 4.24). එවං සබ්බත්ථ අප්පටිහතඤාණො භගවා සබ්බාපි තා දෙවතා භබ්බාභබ්බවසෙන ද්වෙ කොට්ඨාසෙ අකාසි. ''කම්මාවරණෙන වා සමන්නාගතා''තිආදිනා (පු. ප. 12) හි නයෙන වුත්තා සත්තා අභබ්බා නාම. තෙ එකවිහාරෙ වසන්තෙපි බුද්ධා න ඔලොකෙන්ති. විපරීතා පන භබ්බා නාම. තෙ දූරෙ වසන්තෙපි ගන්ත්වා සඞ්ගණ්හන්ති. තස්මිං දෙවතාසන්නිපාතෙ යෙ අභබ්බා, තෙ පහාය භබ්බෙ පරිග්ගහෙසි. පරිග්ගහෙත්වා ''එත්තකා එත්ථ රාගචරිතා, එත්තකා දොසාදිචරිතා''ති චරියවසෙන ඡ කොට්ඨාසෙ අකාසි. අථ නෙසං සප්පායධම්මදෙසනං උපධාරෙන්තො ''රාගචරිතානං දෙවානං සම්මාපරිබ්බාජනීයසුත්තං (සු. නි. 361 ආදයො) කථෙස්සාමි, දොසචරිතානං කලහවිවාදසුත්තං (සු. නි. 868 ආදයො), මොහචරිතානං මහාබ්‍යූහසුත්තං (සු. නි. 901 ආදයො), විතක්කචරිතානං චූළබ්‍යූහසුත්තං (සු. නි. 884 ආදයො), සද්ධාචරිතානං තුවටකසුත්තං (සු. නි. 921 ආදයො), බුද්ධිචරිතානං පුරාභෙදසුත්තං (සු. නි. 854 ආදයො) කථෙස්සාමී''ති දෙසනං චවත්ථාපෙත්වා පුන තං පරිසං මනසාකාසි ''අත්තජ්ඣාසයෙන නු ඛො ජානෙය්‍යා, පරජ්ඣාසයෙන, අට්ඨුප්පත්තිකෙන, පුච්ඡාවසෙනා''ති. තතො ''පුච්ඡාවසෙන ජානෙය්‍යා''ති ඤත්වා ''අත්ථි නු ඛො කොචි දෙවතානං අජ්ඣාසයං ගහෙත්වා චරියවසෙන පඤ්හං පුච්ඡිතුං සමත්ථො''ති ''තෙසු පඤ්චසතෙසු භික්ඛූසු එකොපි න සක්කොතී''ති අද්දස. තතො අසීතිමහාසාවකෙ, ද්වෙ අග්ගසාවකෙ ච සමන්නාහරිත්වා ''තෙපි න සක්කොන්තී''ති දිස්වා චින්තෙසි – ''සචෙ පච්චෙකබුද්ධො භවෙය්‍ය, සක්කුණෙය්‍ය නු ඛො''ති. ''සොපි න සක්කුණෙය්‍යා''ති ඤත්වා ''සක්කසුයාමාදීසු කොචි සක්කුණෙය්‍යා''ති සමන්නාහරි. සචෙ හි තෙසු කොචි සක්කුණෙය්‍ය, තං පුච්ඡාපෙත්වා අත්තනා විස්සජ්ජෙය්‍ය. න පන තෙසුපි කොචි සක්කොති. අථස්ස එතදහොසි – ''මාදිසො බුද්ධොයෙව සක්කුණෙය්‍ය, අත්ථි පන කත්ථචි අඤ්ඤො බුද්ධො''ති අනන්තාසු ලොකධාතූසු අනන්තඤාණං පත්ථරිත්වා ලොකං ඔලොකෙන්තො න අඤ්ඤං බුද්ධං අද්දස. අනච්ඡරියඤ්චෙතං, ඉදානි අත්තනා සමං න පස්සෙය්‍ය, යො ජාතදිවසෙපි බ්‍රහ්මජාලවණ්ණනායං (දී. නි. අට්ඨ. 1.7) වුත්තනයෙන අත්තනා සමං අපස්සන්තො ''අග්ගොහමස්මි ලොකස්සා''ති (දී. නි. 2.31) අප්පටිවත්තියං සීහනාදං නදි. එවං අඤ්ඤං අත්තනා සමං අපස්සිත්වා චින්තෙසි ''සචෙ අහං පුච්ඡිත්වා අහමෙව විස්සජ්ජෙය්‍යං, එවං තා දෙවතා න සක්ඛිස්සන්ති පටිවිජ්ඣිතුං. අඤ්ඤස්මිං පන බුද්ධෙයෙව පුච්ඡන්තෙ මයි ච විස්සජ්ජන්තෙ අච්ඡෙරකං භවිස්සති, සක්ඛිස්සන්ති ච දෙවතා පටිවිජ්ඣිතුං, තස්මා නිම්මිතබුද්ධං මාපෙස්සාමී''ති අභිඤ්ඤාපාදකං ඣානං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය ''පත්තචීවරග්ගහණං ආලොකිතං විලොකිතං සමිඤ්ජිතං පසාරිතඤ්ච මම සදිසංයෙව හොතූ''ති කාමාවචරචිත්තෙහි පරිකම්මං කත්වා ''පාචීනයුගන්ධරපරික්ඛෙපතො උල්ලඞ්ඝයමානං චන්දමණ්ඩලං භින්දිත්වා නික්ඛමන්තො විය ආගච්ඡතූ''ති රූපාවචරචිත්තෙන අධිට්ඨාසි. දෙවසඞ්ඝො තං දිස්වා ''අඤ්ඤොපි නු ඛො හො, චන්දො උග්ගතො''ති ආහ. අථ චන්දං ඔහාය ආසන්නතරෙ ජාතෙ ''න චන්දො, සූරියො උග්ගතො''ති. පුන ආසන්නතරෙ ජාතෙ ''න සූරියො, දෙවවිමානං එත''න්ති. පුන ආසන්නතරෙ ජාතෙ ''න දෙවවිමානං, දෙවපුත්තො එසො''ති. පුන ආසන්නතරෙ ජාතෙ ''න දෙවපුත්තො, මහාබ්‍රහ්මා එසො''ති. පුන ආසන්නතරෙ ජාතෙ ''න මහාබ්‍රහ්මා, අපරොපි හො බුද්ධො ආගතො''ති ආහ.

තත්ථ පුථුජ්ජනදෙවතා චින්තයිංසු – ''එකබුද්ධස්ස තාව අයං දෙවතාසන්නිපාතො. ද්වින්නං කීවමහන්තො භවිස්සතී''ති. අරියදෙවතා චින්තයිංසු – ''එකිස්සා ලොකධාතුයා ද්වෙ බුද්ධා නාම නත්ථි, අද්ධා භගවා අත්තනා සදිසං අඤ්ඤං එකං බුද්ධං නිම්මිනී''ති. අථස්ස දෙවසඞ්ඝස්ස පස්සන්තස්සෙව නිම්මිතබුද්ධො ආගන්ත්වා දසබලං අවන්දිත්වාව සම්මුඛට්ඨානෙ සමසමං කත්වා මාපිතෙ ආසනෙ නිසීදි. භගවතො බාත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණානි, නිම්මිතස්සාපි, භගවතො සරීරා ඡබ්බණ්ණරස්මියො නික්ඛමන්ති, නිම්මිතස්සාපි, භගවතො සරීරරස්මියො නිම්මිතසරීරෙ පටිහඤ්ඤන්ති, නිම්මිතස්ස රස්මියො භගවතො කායෙ පටිහඤ්ඤන්ති. තා ද්වින්නම්පි බුද්ධානං සරීරතො උග්ගම්ම භවග්ගං ආහච්ච තතො තතො පටිනිවත්තිත්වා දෙවතානං මත්ථකමත්ථකපරියන්තෙන ඔතරිත්වා චක්කවාළමුඛවට්ටියං පතිට්ඨහිංසු. සකලචක්කවාළගබ්භං සුවණ්ණමයවඞ්කගොපානසිවිනද්ධමිව චෙතියඝරං විරොචිත්ථ. දසසහස්සචක්කවාළදෙවතා එකචක්කවාළෙ රාසිභූතා ද්වින්නං බුද්ධානං රස්මිඅබ්භන්තරං පවිසිත්වා අට්ඨංසු. නිම්මිතො නිසීදන්තොයෙව **''කථංදස්සී කථංසීලො, උපසන්තොති වුච්චතී''**තිආදිනා නයෙන අධිපඤ්ඤාදිකං පුච්ඡන්තො ගාථමාහ.

තත්ථ පුච්ඡාය තාව සො නිම්මිතො **කථංදස්සීති** අධිපඤ්ඤං, **කථංසීලොති** අධිසීලං, **උපසන්තොති** අධිචිත්තං පුච්ඡති. සෙසං පාකටමෙව.

නිම්මිතබුද්ධාදිවිභාවනත්ථං පෙටකෙ –

''උපෙති ධම්මං පරිපුච්ඡමානො, කුසලං අත්ථුපසඤ්හිතං;
න ජීවති න නිබ්බුතො න මතො, තං පුග්ගලං කතමං වදන්ති බුද්ධා. (පරි. 479);

''සංසාරඛීණො න ච වන්තරාගො, න වාපි සෙක්ඛො න ච දිට්ඨධම්මො;
අඛීණාසවො අන්තිමදෙහධාරී, තං පුග්ගලං කතමං වදන්ති බුද්ධා.

''න දුක්ඛසච්චෙන සමඞ්ගිභූතො, න මග්ගසච්චෙන කුතො නිරොධො;
සමුදයසච්චතො සුවිදූරවිදූරො, තං පුග්ගලං කතමං වදන්ති බුද්ධා.

''අහෙතුකො නොපි ච රූපනිස්සිතො, අපච්චයො නොපි ච සො අසඞ්ඛතො;
අසඞ්ඛතාරම්මණො නොපි ච රූපී, තං පුග්ගලං කතමං වදන්ති බුද්ධා''ති. –
වුත්තං.

තත්ථ පඨමගාථා නිම්මිතබුද්ධං සන්ධාය, දුතියගාථා පච්ඡිමභවිකබොධිසත්තං සන්ධාය, තතියගාථා අරහත්තඵලට්ඨං සන්ධාය, චතුත්ථගාථා අරූපෙ නිබ්බානපච්චවෙක්ඛණමනොද්වාරපුරෙචාරිකචිත්තසමඞ්ගිං සන්ධාය වුත්තාති ඤාතබ්බා. **කීදිසෙන දස්සනෙනාති** කීදිසවසෙන දස්සනෙන. **කිංසණ්ඨිතෙනාති** කිංසරික්ඛෙන. **කිංපකාරෙනාති** කිංවිධෙන. **කිංපටිභාගෙනාති** කිංආකාරෙන.

යං පුච්ඡාමීති යං පුග්ගලං පුච්ඡාමි, තං මය්හං වියාකරොහි. **යාචාමීති** ආයාචාමි. **අජ්ඣෙසාමීති** ආණාපෙමි. **පසාදෙමීති** තව සන්තානෙ සොමනස්සං උප්පාදෙමි. **බ්‍රූහීති** නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. **ආචික්ඛාති** දෙසෙතබ්බානං ''ඉමානි නාමානී''ති නාමවසෙන කථෙහි. **දෙසෙහීති** දස්සෙහි . **පඤ්ඤපෙහීති** ජානාපෙහි. ඤාණමුඛවසෙන හි අප්පනං ඨපෙන්තො ''පඤ්ඤපෙහී''ති වුච්චති. **පට්ඨපෙහීති** පඤ්ඤාපෙහි, පවත්තාපෙහීති අත්ථො. ඤාණමුඛෙ ඨපෙහීති වා. **විවරාති** විවටං කරොහි, විවරිත්වා දස්සෙහීති අත්ථො. **විභජාති** විභාගකිරියාය විභාවෙන්තො දස්සෙහීති අත්ථො. **උත්තානීකරොහීති** පාකටභාවං කරොහි.

අථ වා **ආචික්ඛාති** දෙසනාදීනං ඡන්නං පදානං මූලපදං. දෙසනාදීනි ඡ පදානි එතස්ස අත්ථස්ස විවරණත්ථං වුත්තානි. තත්ථ **දෙසෙහීති** උග්ඝටිතඤ්ඤූනං වසෙන සඞ්ඛෙපතො පඨමං උද්දෙසවසෙන දෙසෙහි. උග්ඝටිතඤ්ඤූ හි සඞ්ඛෙපෙන වුත්තං පඨමං වුත්තඤ්ච පටිවිජ්ඣන්ති. **පඤ්ඤපෙහීති** විපඤ්චිතඤ්ඤූනං වසෙන තෙසං චිත්තතොසනෙන බුද්ධිනිසානෙන ච පඨමං සංඛිත්තස්ස විත්ථාරතො නිද්දෙසවසෙනෙව පඤ්ඤපෙහි. **පට්ඨපෙහීති** තෙසංයෙව නිද්දිට්ඨස්ස නිද්දෙසස්ස පටිනිද්දෙසවසෙන විත්ථාරිතවසෙන ඨපෙති පට්ඨපෙහි. **විවරාති** නිද්දිට්ඨස්සපි පුනප්පුනං වචනෙන විවරාහි. **විභජාති** පුනප්පුනං වුත්තස්සාපි විභාගකරණෙන විභජාහි. **උත්තානීකරොහීති** විවටස්ස විත්ථාරතරවචනෙන විභත්තස්ස ච නිදස්සනවචනෙන උත්තානිං කරොහි. අයං දෙසනා නෙය්‍යානම්පි පටිවෙධාය හොතීති.

84. විස්සජ්ජනෙ පන භගවා සරූපෙන අධිපඤ්ඤාදීනි අවිස්සජ්ජෙත්වාව අධිපඤ්ඤාදිප්පභාවෙන යෙසං කිලෙසානං උපසමා ''උපසන්තො''ති වුච්චති, නානාදෙවතානං ආසයානුලොමෙන තෙසං උපසමමෙව දීපෙන්තො **''වීතතණ්හො''**තිආදිකා ගාථායො අභාසි. තත්ථ ආදිතො අට්ඨන්නං ගාථානං ''තං බ්‍රූමි උපසන්තො''ති ඉමාය ගාථාය සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො, තතො පරාසං ''ස වෙ සන්තොති වුච්චතී''ති ඉමිනා සබ්බපච්ඡිමෙන පදෙන.

අනුපදවණ්ණනානයො – **වීතතණ්හො පුරාභෙදාති** යො සරීරභෙදා පුබ්බමෙව පහීනතණ්හො. **පුබ්බමන්තමනිස්සිතොති** අතීතද්ධාදිභෙදං පුබ්බඅන්තං අනිස්සිතො. **වෙමජ්ඣෙ නුපසඞ්ඛෙය්‍යොති** පච්චුප්පන්නෙපි අද්ධනි ''රත්තො''තිආදිනා නයෙන න උපසඞ්ඛාතබ්බො . **තස්ස නත්ථි පුරක්ඛතන්ති** තස්ස අරහතො ද්වින්නං පුරෙක්ඛාරානං අභාවා අනාගතෙ අද්ධනි පුරක්ඛතමපි නත්ථි, තං බ්‍රූමි උපසන්තොති එවමෙත්ථ යොජනා වෙදිතබ්බා. එස නයො සබ්බත්ථ.

පුරා කායස්ස භෙදාති කරජකායස්ස භෙදතො පුබ්බෙයෙව. **අත්තභාවස්සාති** සකලත්තභාවස්ස. **කළෙවරස්ස නික්ඛෙපාති** කළෙවරස්ස නික්ඛෙපතො සරීරස්ස ඨපනතො. **ජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපච්ඡෙදාති** දුවිධස්ස ජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපච්ඡෙදතො පුබ්බමෙව.

පුබ්බන්තො වුච්චති අතීතො අද්ධාති පුබ්බසඞ්ඛාතො අන්තො කොට්ඨාසො ''අතීතො අද්ධාති, අතික්කන්තො කාලො''ති කථීයති. **අතීතං අද්ධානං ආරබ්භාති** අතීතකාලං පටිච්ච තණ්හා පහීනා.

අපරම්පි භද්දෙකරත්තපරියායං (ම. නි. 3.272 ආදයො) දස්සෙන්තො **“අථ වා”**තිආදිමාහ. තත්ථ **එවංරූපො අහොසින්ති** කාළොපි සමානො ඉන්දනීලමණිවණ්ණො අහොසින්ති එවං මනුඤ්ඤරූපවසෙනෙව එවංරූපො අහොසිං. කුසලසුඛසොමනස්සවෙදනාවසෙනෙව **එවංවෙදනො.** තං සම්පයුත්තානංයෙව සඤ්ඤාදීනං වසෙන **එවංසඤ්ඤො. එවංසඞ්ඛාරො. එවංවිඤ්ඤාණො අහොසිං අතීතමද්ධානන්ති තත්ථ නන්දිං න සමන්නානෙතීති** තෙසු රූපාදීසු තණ්හං වා තණ්හාසම්පයුත්තදිට්ඨිං වා නානුපවත්තයති. අපරෙන පරියායෙන මහාකච්චානභද්දෙකරත්තපරියායං දස්සෙන්තො **“අථ වා ඉති මෙ චක්ඛු අහොසී”**තිආදිමාහ. තත්ථ **චක්ඛූති** චක්ඛුපසාදො. **රූපාති** චතුසමුට්ඨානිකරූපා. ඉමිනා නයෙන සෙසායතනානිපි වෙදිතබ්බානි. **විඤ්ඤාණන්ති** නිස්සයවිඤ්ඤාණං. **න තදභිනන්දතීති** තං චක්ඛුඤ්චෙව රූපඤ්ච තණ්හාදිට්ඨිවසෙන නාභිනන්දති. **ඉති මෙ මනො අහොසි ඉති ධම්මාති** එත්ථ පන **මනොති** භවඞ්ගචිත්තං. **ධම්මාති** තෙභූමකධම්මාරම්මණං. **හසිතලපිතකීළිතානීති** දන්තවිදංසකහසිතඤ්ච වාචාලපිතඤ්ච කායකීළාදිකීළිතඤ්චාති හසිතලපිතකීළිතානි. **න තදස්සාදෙතීති** තානි හසිතාදීනි නාභිනන්දති. **න තං නිකාමෙතීති** කන්තං න කරොති. **න ච තෙන විත්තිං ආපජ්ජතීති** තෙන ච තුට්ඨිං න පාපුණාති.

තං තං පච්චයං පටිච්ච උප්පන්නොති **පච්චුප්පන්නො. රත්තොති නුපසඞ්ඛෙය්‍යොති** රාගෙන රත්තොති ගණනං න උපනෙතබ්බො. උපරිපි එසෙව නයො. **එවරූපො සියන්ති**ආදීසු පණීතමනුඤ්ඤරූපාදිවසෙනෙව තණ්හාදිට්ඨිපවත්තනසඞ්ඛාතා නන්දී සමන්නානයනා වෙදිතබ්බා. **න පණිදහතීති** පත්ථනාවසෙන න ඨපෙති. **අප්පණිධානපච්චයාති** න පත්ථනාඨපනකාරණෙන.

85. **අසන්තාසීති** තෙන තෙන අලාභතො අසන්තසන්තො. **අවිකත්ථීති** සීලාදීහි අවිකත්ථනසීලො. **අකුක්කුචොති** හත්ථකුක්කුච්චාදිවිරහිතො. **මන්තභාණීති** මන්තාය පරිග්ගහෙත්වා වාචං භාසිතා. **අනුද්ධතොති** උද්ධච්චවිරහිතො. **ස වෙ වාචායතොති** සො වාචාය යතො සංයතො චතුදොසවිරහිතං වාචං භාසිතා හොති.

අක්කොධනොති යඤ්හි ඛො වුත්තන්ති “න කොධනො අකොධනො කොධවිරහිතො”ති යං කථිතං, තං පඨමං තාව කොධං කථෙතුකාමො **“අපිච කොධො තාව වත්තබ්බො”**ති ආහ. **කොධො තාව වත්තබ්බොති** පඨමං කොධො කථෙතබ්බො. **දසහාකාරෙහි කොධො ජායතීති** දසහි කාරණෙහි කොධො උප්පජ්ජති. **අනත්ථං මෙ අචරීති** අවඩ්ඪිං මෙ අකාසි, ඉමිනා උපායෙන සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. **අට්ඨානෙ වා පන කොධො ජායතීති** අකාරණෙ කොධො උප්පජ්ජති. එකච්චො හි “දෙවො අතිවස්සතී”ති කුප්පති, “න වස්සතී”ති කුප්පති, “සූරියො තප්පතී”ති කුප්පති, “න තප්පතී”ති කුප්පති, වාතෙ වායන්තෙපි කුප්පති, අවායන්තෙපි කුප්පති, සම්මජ්ජිතුං අසක්කොන්තො බොධිපණ්ණානං කුප්පති, චීවරං පාරුපිතුං අසක්කොන්තො වාතස්ස කුප්පති, උපක්ඛලිත්වා ඛාණුකස්ස කුප්පති. ඉදං සන්ධාය වුත්තං – “අට්ඨානෙ වා පන කොධො ජායතී”ති. තත්ථ හෙට්ඨා නවසු ඨානෙසු සත්තෙ ආරබ්භ උප්පන්නත්තා කම්මපථභෙදො හොති.

අට්ඨානඝාතො පන සඞ්ඛාරෙසු උප්පන්නො කම්මපථභෙදං න කරොති. චිත්තං ආඝාතෙන්තො උප්පන්නොති **චිත්තස්ස ආඝාතො.** තතො බලවතරො **පටිඝාතො.** පටිහඤ්ඤනවසෙන **පටිඝං.** පටිවිරුජ්ඣතීති **පටිවිරොධො.** කුප්පනවසෙන **කොපො. පකොපො සම්පකොපොති** උපසග්ගවසෙන පදං වඩ්ඪිතං. දුස්සනවසෙන **දොසො. පදොසො සම්පදොසොති** උපසග්ගවසෙන පදං වඩ්ඪිතං. **චිත්තස්ස බ්‍යාපත්තීති** චිත්තස්ස විපන්නතා විපරිවත්තනාකාරො. මනං පදූසයමානො උප්පජ්ජතීති **මනොපදොසො.** කුජ්ඣනවසෙන **කොධො.** කුජ්ඣනාකාරො **කුජ්ඣනා.** කුජ්ඣිතස්ස භාවො **කුජ්ඣිතත්තං.** දුස්සතීති **දොසො. දුස්සනාති** දුස්සනාකාරො. **දුස්සිතත්තන්ති** දුස්සිතභාවො. පකතිභාවවිජහනට්ඨෙන බ්‍යාපජ්ජනං **බ්‍යාපත්ති. බ්‍යාපජ්ජනාති** බ්‍යාපජ්ජනාකාරො. විරුජ්ඣතීති **විරොධො.** පුනප්පුනං විරුජ්ඣතීති **පටිවිරොධො.** විරුද්ධාකාරපටිවිරුද්ධාකාරවසෙන වා ඉදං වුත්තං. චණ්ඩිකො වුච්චති චණ්ඩො, ථද්ධපුග්ගලො, තස්ස භාවො **චණ්ඩික්කං.** න එතෙන සුරොපිතං වචනං හොති, දුරුත්තං අපරිපුණ්ණමෙව හොතීති **අසුරොපො.** කුද්ධකාලෙ හි පරිපුණ්ණවචනං නාම නත්ථි, සචෙපි කස්සචි හොති, තං අප්පමාණං. අපරෙ පන “අස්සුජනනට්ඨෙන අස්සුරොපනතො අස්සුරොපො”ති වදන්ති, තං අකාරණං සොමනස්සස්සාපි අස්සුජනනතො. හෙට්ඨාවුත්තඅත්තමනතාපටිපක්ඛතො න අත්තමනතාති **අනත්තමනතා.** සා පන යස්මා චිත්තස්සෙව, න සත්තස්ස, තස්මා **“චිත්තස්සා”**ති වුත්තං.

අධිමත්තපරිත්තතා වෙදිතබ්බාති අධිමත්තභාවො පරිත්තභාවො ච, බලවභාවො මන්දභාවොති අත්ථො. **කඤ්චි කාලෙති** එකදා. “කඤ්චි කාල”න්තිපි පාඨො. **චිත්තාවිලකරණමත්තො හොතීති** චිත්තස්ස ආවිලකරණප්පමාණො, චිත්තකිලිට්ඨකරණප්පමාණොති අත්ථො. “චිත්තාලසකරණමත්තො”තිපි පාඨො, තං න සුන්දරං. තස්ස චිත්තකිලමථකරණමත්තොති අත්ථො. **න ච තාව මුඛකුලානවිකුලානො හොතීති** මුඛස්ස සඞ්කොචනවිසඞ්කොචනො න ච තාව හොති. **න ච තාව හනුසඤ්චොපනො හොතීති** ද්වින්නං හනූනං අපරාපරං චලනො න ච තාව හොති. **න ච තාව ඵරුසවාචං නිච්ඡාරණො හොතීති** පරෙසං මම්මච්ඡෙදකං ඵරුසවාචං මුඛතො නීහරණෙන බහි නික්ඛමනො න ච තාව හොති. **න ච තාව දිසාවිදිසානුවිලොකනො හොතීති** පරස්ස අබ්භුක්කිරණත්ථං දණ්ඩාදිඅත්ථාය දිසඤ්ච අනුදිසඤ්ච පුනප්පුනං විලොකනො න ච තාව හොති.

න ච තාව දණ්ඩසත්ථපරාමසනො හොතීති ආඝාතනත්ථං දණ්ඩඤ්ච එකතොධාරාදිසත්ථඤ්ච ආදියනො න ච තාව හොති. **න ච තාව දණ්ඩසත්ථඅබ්භුක්කිරණො හොතීති** වුත්තප්පකාරං දණ්ඩසත්ථං උක්ඛිපිත්වා පහරණො න ච තාව හොති. **න ච තාව දණ්ඩසත්ථඅභිනිපාතනො හොතීති** එතං දුවිධං පරස්ස පහරණත්ථං න ච තාව ඛිපනො හොති. **න ච තාව ඡින්නවිච්ඡින්නකරණො හොතීති** දණ්ඩසත්ථාදිඛිපනෙන පරසරීරං ද්විධාකරණො ච විවිධාකාරෙන වණකරණො ච න තාව හොති. ''ඡිද්දවිච්ඡිද්දකරණො''තිපි පාඨො. **න ච තාව සම්භඤ්ජනපලිභඤ්ජනො හොතීති** සරීරං භඤ්ජිත්වා චුණ්ණවිචුණ්ණකරණො න ච තාව හොති. **න ච තාව අඞ්ගමඞ්ගඅපකඩ්ඪනො හොතීති** අඞ්ගපච්චඞ්ගං සම්පග්ගහෙත්වා අපනෙත්වා කඩ්ඪනො න ච තාව හොති. **න ච තාව ජීවිතා වොරොපනො හොතීති** ජීවිතින්ද්‍රියතො වොරොපනො න ච තාව හොති. **න ච තාව සබ්බචාගපරිච්චාගාය සණ්ඨිතො හොතීති** සබ්බං පරස්ස ජීවිතං නාසෙත්වා අත්තනො ජීවිතනාසනත්ථාය සණ්ඨිතො න ච තාව හොති. ඉදං වුත්තං හොති – යදා අඤ්ඤං ජීවිතා වොරොපෙත්වා අත්තානං ජීවිතා වොරොපනත්ථාය ඨිතො, තදා සබ්බචාගපරිච්චාගා නාම හොති. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

> ''කොධං ඡෙත්වා සුඛං සෙති, කොධං ඡෙත්වා න සොචති;
> කොධස්ස විසමූලස්ස, මධුරග්ගස්ස බ්‍රාහ්මණ;
> වධං අරියා පසංසන්ති, තඤ්හි ඡෙත්වා න සොචතී''ති. (සං. නි. 1.187, 267);

යතොති යදා. **පරපුග්ගලං සාටෙත්වාති** පරපුග්ගලං නාසෙත්වා. **අත්තානං සාටෙතීති** අත්තානං මාරෙති. **පරමුස්සදගතොති** අතිබලවභාවං ගතො. **පරමවෙපුල්ලප්පත්තොති** අතිවිපුලභාවං පත්තො. **කොධස්ස පහීනත්තාති** අනාගාමිමග්ගෙන වුත්තප්පකාරස්ස කොධස්ස පහීනභාවෙන. **කොධවත්ථුස්ස පරිඤ්ඤාතත්තාති** කොධස්ස පතිට්ඨාභූතස්ස කාරණභූතස්ස පියාපියඅට්ඨානසඞ්ඛාතස්ස වත්ථුස්ස ඤාතතීරණපරිඤ්ඤාහි බ්‍යාපෙත්වා ඤාතභාවෙන. **කොධහෙතුස්ස උපච්ඡින්නත්තාති** කොධස්ස ජනකහෙතුනො දොමනස්සසහගතචිත්තුප්පාදස්ස උච්ඡින්නභාවෙන.

තාසීති භායනසීලො හොති. **උත්තාසීති** අතිභායනසීලො. **පරිත්තාසීති** සමන්තතො භායනසීලො. **භායතීති** භයං උප්පජ්ජති. **සන්තාසං ආපජ්ජතීති** විරූපභාවං පාපුණාති. **කත්ථී හොතීති** අත්තනො වණ්ණභණනසීලො හොති. **විකත්ථීති** විවිධා නානප්පකාරතො වණ්ණභණනසීලො. **ජාතියා වාති** ඛත්තියභාවාදිජාතිසම්පත්තියා වා. **ගොත්තෙන වාති** ගොතමගොත්තාදිනා උක්කට්ඨගොත්තෙන වා. **කොලපුත්තියෙන වාති** මහාකුලභාවෙන වා. **වණ්ණපොක්ඛරතාය වාති** වණ්ණසම්පන්නසරීරතාය වා. සරීරඤ්හි ''පොක්ඛර''න්ති වුච්චති, තස්ස වණ්ණසම්පත්තියා අභිරූපභාවෙනාති අත්ථො. **ධනෙන වාතිආදීනි** උත්තානත්ථානෙව.

කුක්කුච්චන්ති නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. තත්ථ **කුක්කුච්චන්ති** කුච්ඡිතං කතං කුකතං, තස්ස භාවො කුක්කුච්චං. තං පච්ඡානුතාපලක්ඛණං, කතාකතානුසොචනරසං, විප්පටිසාරපච්චුපට්ඨානං, කතාකතපදට්ඨානං, දාසබ්‍යං විය දට්ඨබ්බං. **හත්ථකුක්කුච්චම්පීති** හත්ථෙහි කුච්ඡිතං කතං කුකතං, තස්ස භාවො හත්ථකුක්කුච්චං. **පාදකුක්කුච්චාදීසුපි** එසෙව නයො.

අකප්පියෙ කප්පියසඤ්ඤිතාති අච්ඡමංසං සූකරමංසන්ති ඛාදති, දීපිමංසං මිගමංසන්ති ඛාදති, අකප්පියභොජනං කප්පියභොජනන්ති භුඤ්ජති, විකාලෙ කාලසඤ්ඤිතාය භුඤ්ජති, අකප්පියපානකං කප්පියපානකන්ති පිවති. අයං අකප්පියෙ කප්පියසඤ්ඤිතා. **කප්පියෙ අකප්පියසඤ්ඤිතාති** සූකරමංසං අච්ඡමංසන්ති ඛාදති, මිගමංසං දීපිමංසන්ති ඛාදති, කප්පියභොජනං අකප්පියභොජනන්ති භුඤ්ජති, කාලෙ විකාලසඤ්ඤිතාය භුඤ්ජති, කප්පියපානකං අකප්පියපානකන්ති පිවති. අයං කප්පියෙ අකප්පියසඤ්ඤිතා. **අවජ්ජෙ වජ්ජසඤ්ඤිතාති** නිද්දොසෙ දොසසඤ්ඤිතා. **වජ්ජෙ අවජ්ජසඤ්ඤිතාති** සදොසෙ නිද්දොසසඤ්ඤිතා. **කුක්කුච්චායනාති** කුක්කුච්චායනාකාරො. **කුක්කුච්චායිතත්තන්ති** කුක්කුච්චායිතභාවො. **චෙතසො විප්පටිසාරොති** චිත්තස්ස විරූපො පටිසරණභාවො. **මනොවිලෙඛොති** චිත්තස්ස විලෙඛො.

කතත්තා ච අකතත්තා චාති කායදුච්චරිතාදීනං කතභාවෙන ච කායසුචරිතාදීනං අකතභාවෙන ච. **කතං මෙ කායදුච්චරිතන්ති** මයා කායෙන කිලෙසපූතිකත්තා දුට්ඨු චරිතං කායෙන කතං. **අකතං මෙ කායසුචරිතන්ති** මයා කායෙන සුට්ඨු චරිතං න කතං. **වචීදුච්චරිතවචීසුචරිතාදීසුපි** එසෙව නයො **නිරොධපරියොසානෙසු** .

චිත්තස්සාති න සත්තස්ස න පොසස්ස. **උද්ධච්චන්ති** උද්ධතාකාරො. **අවූපසමොති** න වූපසමො. චෙතො වික්ඛිපතීති **චෙතසො වික්ඛෙපො, භන්තත්තං චිත්තස්සාති** චිත්තස්ස භන්තභාවො භන්තයානභන්තගොණාදීනං විය. ඉමිනා එකාරම්මණස්මිංයෙව විප්ඵන්දනං කථිතං. උද්ධච්චඤ්හි එකාරම්මණෙ විප්ඵන්දති, විචිකිච්ඡා නානාරම්මණෙති. **ඉදං වුච්චති උද්ධච්චන්ති** අයං උද්ධතභාවො කථීයති.

මුසාවාදං පහායාති එත්ථ **මුසාති** විසංවාදනපුරෙක්ඛාරස්ස අත්ථභඤ්ජකො වචීපයොගො කායපයොගො වා. විසංවාදනාධිප්පායෙන පනස්ස පරවිසංවාදකකායවචීපයොගසමුට්ඨාපිකා චෙතනා මුසාවාදො.

අපරො නයො – **මුසාති** අභූතං අතච්ඡං වත්ථු. **වාදොති** තස්ස භූතතො තච්ඡතො විඤ්ඤාපනං. ලක්ඛණතො පන අතථං වත්ථුං තථතො පරං විඤ්ඤාපෙතුකාමස්ස තථාවිඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපිකා චෙතනා මුසාවාදො, තං **මුසාවාදං. පහායාති** ඉමං මුසාවාදචෙතනාසඞ්ඛාතං දුස්සීල්‍යං පජහිත්වා . **පටිවිරතොති** පහීනකාලතො පට්ඨාය තතො දුස්සීල්‍යතො ඔරතො විරතොව. නත්ථි තස්ස වීතික්කමිස්සාමීති චක්ඛුසොතවිඤ්ඤෙය්‍යා ධම්මා, පගෙව කායවිඤ්ඤෙය්‍යාති ඉමිනා නයෙන අඤ්ඤෙසුපි එවරූපෙසු පදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො.

සච්චං වදතීති **සච්චවාදී**. සච්චෙන සච්චං සන්දහති ඝටෙතීති සච්චසන්ධො, න අන්තරන්තරා මුසා වදතීති අත්ථො. යො හි පුරිසො කදාචි මුසා වදති, කදාචි සච්චං, තස්ස මුසාවාදෙන අන්තරිතත්තා සච්චං සච්චෙන න ඝටීයති, තස්මා සො න සච්චසන්ධො, අයං පන න තාදිසො, ජීවිතහෙතුපි මුසා අවත්වා සච්චෙන සච්චං සන්දහතියෙවාති සච්චසන්ධො.

ථෙතොති ථිරො, ථිරකථොති අත්ථො. එකො හි පුග්ගලො හලිද්දිරාගො විය, ථුසරාසිම්හි නිඛාතඛාණු විය, අස්සපිට්ඨෙ ඨපිතකුම්භණ්ඩමිව ච න ථිරකථො හොති, එකො පාසාණලෙඛා විය, ඉන්දඛීලො විය ච ථිරකථො හොති, අසිනා සීසං ඡින්දන්තෙපි ද්වෙ කථා න කථෙති, අයං වුච්චති ථෙතො.

පච්චයිකොති පත්තියායිතබ්බකො, සද්ධායිතබ්බකොති අත්ථො. එකච්චො හි පුග්ගලො න පච්චයිකො හොති, ''ඉදං කෙන වුත්තං, අසුකෙනා''ති වුත්තෙ ''මා තස්ස වචනං සද්දහථා''ති වත්තබ්බතං ආපජ්ජති. එකො පච්චයිකො හොති, ''ඉදං කෙන වුත්තං, අසුකෙනා''ති වුත්තෙ ''යදි තෙන වුත්තං, ඉදමෙව පමාණං, ඉදානි උපපරික්ඛිතබ්බං නත්ථි, එවමෙව ඉද''න්ති වත්තබ්බතං ආපජ්ජති, අයං වුච්චති පච්චයිකො.

අවිසංවාදකො ලොකස්සාති තාය සච්චවාදිතාය ලොකං න විසංවාදෙතීති අත්ථො.

පිසුණං වාචං පහායාතිආදීසු යාය වාචාය යස්ස තං වාචං භාසති, තස්ස හදයෙ අත්තනො පියභාවං පරස්ස ච සුඤ්ඤභාවං කරොති, සා **පිසුණා වාචා**. යාය පන අත්තානම්පි පරම්පි ඵරුසං කරොති, යා වාචා සයම්පි ඵරුසා, නෙව කණ්ණසුඛා න හදයඞ්ගමා, අයං **ඵරුසා වාචා**. යෙන සම්ඵං පලපති නිරත්ථකං, සො **සම්ඵප්පලාපො**. යා තෙසං මූලභූතා චෙතනාපි පිසුණවාචාදිනාමමෙව ලභති, සා එව ච ඉධ අධිප්පෙතා.

ඉමෙසං භෙදායාති යෙසං ඉතො වුත්තානං සන්තිකෙ සුතං, තෙසං භෙදාය. **භින්නානං වා සන්ධාතාති** ද්වින්නං මිත්තානං වා සමානුපජ්ඣායකාදීනං වා කෙනචිදෙව කාරණෙන භින්නානං එකමෙකං උපසඞ්කමිත්වා ''තුම්හාකං ඊදිසෙ කුලෙ ජාතානං එවං බහුස්සුතානං ඉදං න යුත්ත''න්තිආදීනි වත්වා සන්ධානං කත්තා අනුකත්තා.

අනුප්පදාතාති සන්ධානානුප්පදාතා. ද්වෙ ජනෙ සමග්ගෙ දිස්වා ''තුම්හාකං එවරූපෙ කුලෙ ජාතානං එවරූපෙහි ගුණෙහි සමන්නාගතානං අනුච්ඡවිකමෙත''න්තිආදීනි වත්වා දළ්හීකම්මං කත්තාති අත්ථො. සමග්ගො ආරාමො අස්සාති **සමග්ගාරාමො,** යත්ථ සමග්ගා නත්ථි, තත්ථ වසිතුම්පි න ඉච්ඡතීති අත්ථො. ''සමග්ගරාමො''තිපි පාළි, අයමෙවෙත්ථ අත්ථො. **සමග්ගරතොති** සමග්ගෙසු රතො, තෙ පහාය අඤ්ඤත්‍ර ගන්තුම්පි න ඉච්ඡතීති අත්ථො. සමග්ගෙ දිස්වාපි සුත්වාපි නන්දතීති **සමග්ගනන්දී. සමග්ගකරණිං වාචං භාසිතාති** යා වාචා සත්තෙ සමග්ගෙයෙව කරොති, තං සාමග්ගිගුණපරිදීපිකමෙව වාචං භාසති, න ඉතරන්ති.

පරස්ස මම්මච්ඡෙදකකායවචීපයොගසමුට්ඨාපිකා එකන්තඵරුසචෙතනා **ඵරුසා වාචා, නෙලාති** එලං වුච්චති දොසො, නස්සා එලන්ති නෙලා, නිද්දොසාති අත්ථො ''නෙලඞ්ගො සෙතපච්ඡාදො''ති එත්ථ (උදා. 65; පෙටකො. 25) වුත්තනෙලං විය. **කණ්ණසුඛාති** බ්‍යඤ්ජනමධුරතාය කණ්ණානං සුඛා, සූචිවිජ්ඣනං විය කණ්ණසූලං න ජනෙති. අත්ථමධුරතාය සකලසරීරෙ කොපං අජනෙත්වා පෙමං ජනෙතීති **පෙමනීයා**. හදයං ගච්ඡති අප්පටිහඤ්ඤමානා සුඛෙන චිත්තං පවිසතීති **හදයඞ්ගමා**. ගුණපරිපුණ්ණතාය පුරෙ භවාති **පොරී,** පුරෙ සංවඩ්ඪනාරී විය සුකුමාරාතිපි **පොරී,** පුරස්ස එසාතිපි **පොරී,** නගරවාසීනං කථාති අත්ථො. නගරවාසිනො හි යුත්තකථා හොන්ති, පිතිමත්තං පිතාති භාතිමත්තං භාතාති වදන්ති. එවරූපී කථා බහුනො ජනස්ස කන්තා හොතීති **බහුජනකන්තා**. කන්තභාවෙනෙව බහුනො ජනස්ස මනාපා චිත්තවුඩ්ඪිකරාති **බහුජනමනාපා.**

අනත්ථවිඤ්ඤාපිකා කායවචීපයොගසමුට්ඨාපිකා අකුසලචෙතනා **සම්ඵප්පලාපො**. කාලෙන වදතීති **කාලවාදී,** වත්තබ්බයුත්තකාලං සල්ලක්ඛෙත්වා වදතීති අත්ථො. භූතං තථං තච්ඡං සභාවමෙව වදතීති **භූතවාදී** . දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකත්ථසන්නිස්සිතමෙව කත්වා වදතීති **අත්ථවාදී**. නවලොකුත්තරධම්මසන්නිස්සිතං කත්වා වදතීති **ධම්මවාදී**. සංවරවිනයපහානවිනයසන්නිස්සිතං කත්වා වදතීති **විනයවාදී.**

නිධානං වුච්චති ඨපනොකාසො, නිධානමස්ස අත්ථීති **නිධානවතී,** හදයෙ නිධාතබ්බයුත්තකං වාචං භාසිතාති අත්ථො. **කාලෙනාති** එවරූපිං භාසමානොපි ච ''අහං නිධානවතිං වාචං භාසිස්සාමී''ති න අකාලෙන භාසති, යුත්තකාලං පන අපෙක්ඛිත්වාව භාසතීති අත්ථො. **සාපදෙසන්ති** සඋපමං, සකාරණන්ති අත්ථො. **පරියන්තවතින්ති** පරිච්ඡෙදං දස්සෙත්වා යථාස්සා පරිච්ඡෙදො පඤ්ඤායති, එවං භාසතීති අත්ථො. **අත්ථසංහිතන්ති** අනෙකෙහිපි නයෙහි

විභජන්තෙන පරියාදාතුං අසක්කුණෙය්‍යතාය අත්ථසම්පන්නං භාසති. යං වා සො අත්ථවාදී අත්ථං වදති, තෙන අත්ථෙන සහිතත්තා අත්ථසංහිතං වාචං භාසති, න අඤ්ඤං නික්ඛිපිත්වා අඤ්ඤං භාසතීති වුත්තං හොති. **චතුද්දොසාපගතං වාචං භාසතී**ති මුසාවාදාදීහි චතූහි දොසෙහි අපගතං වාචං භාසති. **ද්වත්තිංසාය තිරච්ඡානකථායා**ති ද්වත්තිංසාය සග්ගමොක්ඛානං තිරච්ඡානභූතාය කථාය.

දස කථාවත්ථූනීති අප්පිච්ඡතාදීනි දස විවට්ටනිස්සිතාය කථාය වත්ථුභූතානි කාරණානි. **අප්පිච්ඡකථ**න්ති එත්ථ අප්පිච්ඡොති ඉච්ඡාවිරහිතො අනිච්ඡො නිත්තණ්හො. එත්ථ හි බ්‍යඤ්ජනං සාවසෙසං විය, අත්ථො පන නිරවසෙසො. න හි ඛීණාසවස්ස අණුමත්තාපි ඉච්ඡා නාම අත්ථි.

අපිචෙත්ථ අත්‍රිච්ඡතා පාපිච්ඡතා මහිච්ඡතා අප්පිච්ඡතාති අයං භෙදො වෙදිතබ්බො – තත්ථ සකලාභෙ අතිත්තස්ස පරලාභපත්ථනා **අත්‍රිච්ඡතා** නාම, තාය සමන්නාගතස්ස එකභාජනෙ පක්කපූවෙපි අත්තනො පත්තෙ පතිතෙ න සුපක්කො විය ඛුද්දකො විය ච ඛායති, ස්වෙව පන පරස්ස පත්තෙ පක්ඛිත්තො සුපක්කො විය මහන්තො විය ච ඛායති. අසන්තගුණසම්භාවනතා පන පටිග්ගහණෙ ච අමත්තඤ්ඤුතා **පාපිච්ඡතා** නාම, සා ''ඉධෙකච්චො අසද්ධො සමානො සද්ධොති මං ජනො ජානාතූ''තිආදිනා (විභ. 851) නයෙන අභිධම්මෙ ආගතායෙව. තාය ච සමන්නාගතො පුග්ගලො කොහඤ්ඤෙ පතිට්ඨාති. සන්තගුණසම්භාවනතා පන පටිග්ගහණෙ ච අමත්තඤ්ඤුතා **මහිච්ඡතා** නාම, සාපි ''ඉධෙකච්චො සද්ධො සමානො සද්ධොති මං ජනො ජානාතූති ඉච්ඡති, සීලවා සමානො සීලවාති මං ජනො ජානාතූ''ති (විභ. 851) ඉමිනා නයෙන ආගතායෙව. තාය සමන්නාගතො පුග්ගලො දුස්සන්තප්පයො හොති, විජාතමාතාපිස්ස චිත්තං ගහෙතුං න සක්කොති. තෙනෙතං වුච්චති –

> ''අග්ගික්ඛන්ධො සමුද්දො ච, මහිච්ඡො චාපි පුග්ගලො;
> සකටෙන පච්චයෙ දෙතු, තයොපෙතෙ අතප්පයා''ති. (ම. නි. අට්ඨ. 1.252; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.63; උදා. අට්ඨ. 31);

සන්තගුණනිගූහනතා පන පටිග්ගහණෙ ච මත්තඤ්ඤුතා **අප්පිච්ඡතා** නාම, තාය සමන්නාගතො පුග්ගලො අත්තනි විජ්ජමානම්පි ගුණං පටිච්ඡාදෙතුකාමතාය සද්ධො සමානො ''සද්ධොති මං ජනො ජානාතූ''ති න ඉච්ඡති. සීලවා… පවිවිත්තො… බහුස්සුතො… ආරද්ධවීරියො… සමාධිසම්පන්නො… පඤ්ඤවා… ඛීණාසවො සමානො ''ඛීණාසවොති මං ජනො ජානාතූ''ති න ඉච්ඡති සෙය්‍යථාපි **මජ්ඣන්තිකත්ථෙරො**. එවං අප්පිච්ඡො ච පන භික්ඛු අනුප්පන්නං ලාභං උප්පාදෙති, උප්පන්නං ථාවරං කරොති, දායකානං චිත්තං ආරාධෙති, යථා යථා හි සො අත්තනො අප්පිච්ඡතාය අප්පං ගණ්හාති, තථා තථා තස්ස වත්තෙ පසන්නා මනුස්සා බහූ දෙන්ති.

අපරොපි චතුබ්බිධො අප්පිච්ඡො පච්චයඅප්පිච්ඡො ධුතඞ්ගඅප්පිච්ඡො පරියත්තිඅප්පිච්ඡො අධිගමඅප්පිච්ඡොති . තත්ථ චතූසු පච්චයෙසු අප්පිච්ඡො **පච්චයඅප්පිච්ඡො**. සො දායකස්ස වසං ජානාති, දෙය්‍යධම්මස්ස වසං ජානාති, අත්තනො ථාමං ජානාති. යදි හි දෙය්‍යධම්මො බහු හොති, දායකො අප්පං දාතුකාමො, දායකස්ස වසෙන අප්පං ගණ්හාති. දෙය්‍යධම්මො අප්පො, දායකො බහුං දාතුකාමො, දෙය්‍යධම්මස්ස වසෙන අප්පං ගණ්හාති. දෙය්‍යධම්මොපි බහු, දායකොපි බහුං දාතුකාමො, අත්තනො ථාමං ඤත්වා පමාණෙනෙව ගණ්හාති.

ධුතඞ්ගසමාදානස්ස අත්තනි අත්ථිභාවං න ජානාපෙතුකාමො **ධුතඞ්ගඅප්පිච්ඡො** නාම. යො පන බහුස්සුතභාවං න ජානාපෙතුකාමො, අයං **පරියත්තිඅප්පිච්ඡො** නාම. යො පන සොතාපන්නාදීසු අඤ්ඤතරො හුත්වා සොතාපන්නාදිභාවං ජානාපෙතුං න ඉච්ඡති, **අයං අධිගමඅප්පිච්ඡො** නාම. ඛීණාසවො පන අත්‍රිච්ඡතං පාපිච්ඡතං මහිච්ඡතං පහාය සබ්බසො ඉච්ඡාපටිපක්ඛභූතාය අලොභසඞ්ඛාතාය පරිසුද්ධාය අප්පිච්ඡතාය සමන්නාගතත්තා අප්පිච්ඡො නාම. ''ආවුසො, අත්‍රිච්ඡතා පාපිච්ඡතා මහිච්ඡතාති, ඉමෙ ධම්මා පහාතබ්බාති, තෙසු ආදීනවං දස්සෙත්වා එවරූපං අප්පිච්ඡතං සමාදාය වත්තිතබ්බ''න්ති වදන්තො අප්පිච්ඡකථං කථෙති නාම.

සන්තුට්ඨිකථන්තිආදීසු විසෙසත්ථමෙව දීපයිස්සාම, යොජනා පන වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා. **සන්තුට්ඨිකථ**න්ති ඉතරීතරපච්චයසන්තොසං නිස්සිතං කථං. සො පනෙස සන්තොසො ද්වාදසවිධො හොති. සෙය්‍යථිදං – චීවරෙ යථාලාභසන්තොසො, යථාබලසන්තොසො, යථාසාරුප්පසන්තොසොති තිවිධො. එවං පිණ්ඩපාතාදීසුපි.

තස්සායං පභෙදවණ්ණනා – ඉධ භික්ඛු චීවරං ලභති සුන්දරං වා අසුන්දරං වා. සො තෙනෙව යාපෙති, අඤ්ඤං න පත්ථෙති, ලභන්තොපි න ගණ්හාති. අයමස්ස චීවරෙ **යථාලාභසන්තොසො**. අථ පන යො පකතිදුබ්බලො වා හොති, ආබාධජරාභිභූතො වා, ගරුචීවරං පාරුපන්තො කිලමති. සො සභාගෙන භික්ඛුනා සද්ධිං තං පරිවත්තෙත්වා ලහුකෙන යාපෙන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස චීවරෙ **යථාබලසන්තොසො**. අපරො පණීතපච්චයලාභී හොති. සො පත්තුණ්ණචීවරාදීනං අඤ්ඤතරං මහග්ඝචීවරං, බහූනි වා පන චීවරානි ලභිත්වා ''ඉදං ථෙරානං චිරපබ්බජිතානං, ඉදං බහුස්සුතානං අනුරූපං, ඉදං ගිලානානං, ඉදං අප්පලාභීනං හොතූ''ති දත්වා තෙසං පුරාණචීවරං වා සඞ්කාරකූටාදිතො වා නන්තකානි උච්චිනිත්වා තෙහි සඞ්ඝාටිං කත්වා ධාරෙන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස චීවරෙ **යථාසාරුප්පසන්තොසො**.

ඉධ පන භික්ඛු පිණ්ඩපාතං ලභති ලූඛං වා පණීතං වා, සො තෙනෙව යාපෙති, අඤ්ඤං න පත්ථෙති, ලභන්තොපි න ගණ්හාති. අයමස්ස පිණ්ඩපාතෙ **යථාලාභසන්තොසො.** යො පන අත්තනො පකතිවිරුද්ධං වා බ්‍යාධිවිරුද්ධං වා පිණ්ඩපාතං ලභති, යෙනස්ස පරිභුත්තෙන අඵාසු හොති, සො තං සභාගස්ස භික්ඛුනො දත්වා තස්ස හත්ථතො සප්පායභොජනං භුඤ්ජිත්වා සමණධම්මං කරොන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස පිණ්ඩපාතෙ **යථාබලසන්තොසො.** අපරො බහුං පණීතං පිණ්ඩපාතං ලභති, සො තං චීවරං විය ථෙරචිරපබ්බජිතබහුස්සුතඅප්පලාභිගිලානානං දත්වා තෙසං වා සෙසකං පිණ්ඩාය වා චරිත්වා මිස්සකාහාරං භුඤ්ජන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස පිණ්ඩපාතෙ **යථාසාරුප්පසන්තොසො.**

ඉධ පන භික්ඛු සෙනාසනං ලභති මනාපං වා අමනාපං වා, සො තෙන නෙව සොමනස්සං න දොමනස්සං උප්පාදෙති, අන්තමසො තිණසන්ථාරකෙනාපි යථාලද්ධෙනෙව තුස්සති. අයමස්ස සෙනාසනෙ **යථාලාභසන්තොසො.** යො පන අත්තනො පකතිවිරුද්ධං වා බ්‍යාධිවිරුද්ධං වා සෙනාසනං ලභති, යත්ථස්ස වසතො අඵාසු හොති, සො තං සභාගස්ස භික්ඛුනො දත්වා තස්ස සන්තකෙ සප්පායසෙනාසනෙ වසන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස සෙනාසනෙ **යථාබලසන්තොසො.**

අපරො මහාපුඤ්ඤො ලෙණමණ්ඩපකූටාගාරාදීනි බහූනි පණීතසෙනාසනානි ලභති, සො තං චීවරං විය ථෙරචිරපබ්බජිතබහුස්සුතඅප්පලාභිගිලානානං දත්වා යත්ථ කත්ථචි වසන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස සෙනාසනෙ **යථාසාරුප්පසන්තොසො.** යොපි ''උත්තමසෙනාසනං නාම පමාදට්ඨානං, තත්ථ නිසින්නස්ස ථිනමිද්ධං ඔක්කමති, නිද්දාභිභූතස්ස පුන පටිබුජ්ඣතො පාපවිතක්කා පාතුභවන්තී''ති පටිසඤ්චික්ඛිත්වා තාදිසං සෙනාසනං පත්තම්පි න සම්පටිච්ඡති, සො තං පටික්ඛිපිත්වා අබ්භොකාසරුක්ඛමූලාදීසු වසන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස සෙනාසනෙ **යථාසාරුප්පසන්තොසො.**

ඉධ පන භික්ඛු භෙසජ්ජං ලභති ලූඛං වා පණීතං වා, සො යං ලභති, තෙනෙව තුස්සති, අඤ්ඤං න පත්ථෙති, ලභන්තොපි න ගණ්හාති. අයමස්ස ගිලානපච්චයෙ **යථාලාභසන්තොසො.** යො පන තෙලෙන අත්ථිකො ඵාණිතං ලභති, සො තං සභාගස්ස භික්ඛුනො දත්වා තස්ස හත්ථතො තෙලං ගහෙත්වා අඤ්ඤදෙව වා පරියෙසිත්වා භෙසජ්ජං කරොන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස ගිලානපච්චයෙ **යථාබලසන්තොසො.**

අපරො මහාපුඤ්ඤො බහුං තෙලමධුඵාණිතාදිපණීතභෙසජ්ජං ලභති, සො තං චීවරං විය ථෙරචිරපබ්බජිතබහුස්සුතඅප්පලාභිගිලානානං දත්වා තෙසං ආභතෙන යෙන කෙනචි යාපෙන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. යො පන එකස්මිං භාජනෙ චතුමධුරං ඨපෙත්වා එකස්මිං මුත්තහරීතකං ''ගණ්හ, භන්තෙ, යදිච්ඡසී''ති වුච්චමානො ''සචස්ස තෙසු අඤ්ඤතරෙනපි රොගො වූපසම්මති, අථ මුත්තහරීතකං නාම බුද්ධාදීහි වණ්ණිත''න්ති චතුමධුරං පටික්ඛිපිත්වා මුත්තහරීතකෙන භෙසජ්ජං කරොන්තො පරමසන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස ගිලානපච්චයෙ **යථාසාරුප්පසන්තොසො.** ඉමෙසං පන පච්චෙකපච්චයෙසු තිණ්ණං තිණ්ණං සන්තොසානං යථාසාරුප්පසන්තොසොව අග්ගො. අරහා එකෙකස්මිං පච්චයෙ ඉමෙහි තීහිපි සන්තුට්ඨොව.

පවිවෙකකථන්ති පවිවෙකනිස්සිතං කථං. තයො හි විවෙකා කායවිවෙකො චිත්තවිවෙකො උපධිවිවෙකොති. තත්ථ එකො ගච්ඡති, එකො තිට්ඨති, එකො නිසීදති, එකො සෙය්‍යං කප්පෙති, එකො ගාමං පිණ්ඩාය පවිසති, එකො පටික්කමති, එකො අභික්කමති, එකො චඞ්කමං අධිට්ඨාති, එකො චරති, එකො විහරතීති අයං **කායවිවෙකො** නාම. අට්ඨ සමාපත්තියො පන **චිත්තවිවෙකො** නාම. නිබ්බානං **උපධිවිවෙකො** නාම.

වුත්තම්පි හෙතං – ''කායවිවෙකො ච විවෙකට්ඨකායානං නෙක්ඛම්මාභිරතානං. චිත්තවිවෙකො ච පරිසුද්ධචිත්තානං පරමවොදානප්පත්තානං. උපධිවිවෙකො ච නිරුපධීනං පුග්ගලානං විසඞ්ඛාරගතාන''න්ති (මහානි. 57).

අසංසග්ගකථන්ති එත්ථ පන සවනසංසග්ගො දස්සනසංසග්ගො සමුල්ලපනසංසග්ගො සම්භොගසංසග්ගො කායසංසග්ගොති පඤ්චවිධො සංසග්ගො. තෙසු ඉධ භික්ඛු සුණාති ''අමුකස්මිං ගාමෙ වා නිගමෙ වා ඉත්ථී වා කුමාරී වා අභිරූපා දස්සනීයා පාසාදිකා පරමාය වණ්ණපොක්ඛරතාය සමන්නාගතා''ති, සො තං සුත්වා සංසීදති විසීදති, න සක්කොති බ්‍රහ්මචරියං සන්ධාරෙතුං, සික්ඛාදුබ්බල්‍යං අනාවිකත්වා හීනායාවත්තති. එවං පරෙහි කථියමානරූපාදිසම්පත්තිං අත්තනා වා හසිතලපිතගීතසද්දං සුණන්තස්ස සොතවිඤ්ඤාණවීථිවසෙන උප්පන්නො රාගො **සවනසංසග්ගො** නාම.

''ඉධ භික්ඛු න හෙව ඛො සුණාති, අපි ච ඛො සාමං පස්සති ඉත්ථිං වා කුමාරිං වා අභිරූපං දස්සනීයං පාසාදිකං පරමාය වණ්ණපොක්ඛරතාය සමන්නාගතං, සො තං දිස්වා සංසීදති විසීදති, න සක්කොති බ්‍රහ්මචරියං සන්ධාරෙතුං, සික්ඛාදුබ්බල්‍යං අනාවිකත්වා හීනායාවත්තති. එවං විසභාගරූපං ඔලොකෙන්තස්ස පන චක්ඛුවිඤ්ඤාණවීථිවසෙන උප්පන්නරාගො **දස්සනසංසග්ගො** නාම.

අඤ්ඤමඤ්ඤං අල්ලාපසල්ලාපවසෙන උප්පන්නරාගො පන **සමුල්ලපනසංසග්ගො** නාම. භික්ඛුනො භික්ඛුනියා සන්තකං භික්ඛුනියා වා භික්ඛුස්ස සන්තකං ගහෙත්වා පරිභොගකරණවසෙන උප්පන්නරාගො **සම්භොගසංසග්ගො** නාම. හත්ථග්ගාහාදිවසෙන උප්පන්නරාගො පන **කායසංසග්ගො** නාම. අරහා ඉමෙහි පඤ්චහි සංසග්ගෙහි චතූහිපි පරිසාහි සද්ධිං අසංසට්ඨො, ගාහමුත්තකො චෙව සංසග්ගමුත්තකො ච. අසංසග්ගස්ස වණ්ණං භණන්තො අසංසග්ගකථං කථෙති නාම.

වීරියාරම්භකථන්ති එත්ථ යො පග්ගහිතවීරියො පරිපුණ්ණකායිකචෙතසිකවීරියො හොති, ගමනෙ උප්පන්නං කිලෙසං ඨානං පාපුණිතුං න දෙති, ඨානෙ උප්පන්නං කිලෙසං නිසජ්ජං, නිසජ්ජාය උප්පන්නං කිලෙසං සයනං පාපුණිතුං න දෙති, දණ්ඩෙන කණ්හසප්පං උප්පීළෙත්වා ගණ්හන්තො විය අමිත්තං ගීවාය අක්කමන්තො විය ච විචරති, තාදිසස්ස ආරද්ධවීරියස්ස වණ්ණං භණන්තො වීරියාරම්භකථං කථෙති නාම.

සීලකථන්තිආදීසු **සීල**න්ති චතුපාරිසුද්ධිසීලං. **සමාධී**ති විපස්සනාපාදකා අට්ඨ සමාපත්තියො. **පඤ්ඤා**ති ලොකියලොකුත්තරඤාණං. **විමුත්තී**ති අරහත්තඵලවිමුත්ති. **විමුත්තිඤාණදස්සන**න්ති එකූනවීසතිවිධං පච්චවෙක්ඛණඤාණං. සීලාදීනං ගුණං පකාසෙන්තො සීලාදිකථං කථෙති නාම.

සතිපට්ඨානකථන්තිආදීනි **සඞ්ගජාලමතිච්ච සො මුනී**තිපරියොසානානි පුබ්බෙ වුත්තානුසාරෙන වෙදිතබ්බානි.

86. **නිරාසත්තී**ති නිත්තණ්හො. **විවෙකදස්සී ඵස්සෙසූ**ති පච්චුප්පන්නෙසු චක්ඛුසම්ඵස්සාදීසු අත්තාදිභාවවිවෙකං පස්සති. **දිට්ඨීසු ච න නීයතී**ති ද්වාසට්ඨියා දිට්ඨීසු කායචි දිට්ඨියා න නීයති.

විපරිණතං වා වත්ථුං න සොචතීති පකතිභාවං ජහිත්වා නට්ඨෙ කිස්මිඤ්චි වත්ථුස්මිං න සොකං ආපජ්ජති. **විපරිණතස්මිං** වාති විනස්සමානෙ වත්ථුම්හි.

චක්ඛුසම්ඵස්සොති චක්ඛුං වත්ථුං කත්වා චක්ඛුවිඤ්ඤාණසහජාතො ඵස්සො චක්ඛුසම්ඵස්සො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. එත්ථ ච පුරිමා චක්ඛුපසාදාදිවත්ථුකාව, මනොසම්ඵස්සො හදයවත්ථුකොපි අවත්ථුකොපි සබ්බො චතුභූමකො ඵස්සො. **අධිවචනසම්ඵස්සො**ති පරියායෙන එතස්ස නාමං හොතියෙව . තයො හි අරූපිනො ඛන්ධා සයං පිට්ඨිවට්ටකා හුත්වා අත්තනො සහජාතසම්ඵස්සස්ස අධිවචනසම්ඵස්සොති නාමං කරොන්ති. **පටිඝසම්ඵස්සො**ති නිප්පරියායෙන පන පටිඝසම්ඵස්සො නාම පඤ්චද්වාරිකඵස්සො. අධිවචනසම්ඵස්සො නාම මනොද්වාරිකඵස්සො. **සුඛවෙදනීයො ඵස්සො**ති සුඛවෙදනාය හිතො උප්පාදකො ඵස්සො. ඉතරද්වයෙපි එසෙව නයො. **කුසලො ඵස්සො**ති එකවීසතිකුසලචිත්තසහජාතො ඵස්සො. **අකුසලො**ති ද්වාදසඅකුසලසහජාතො ඵස්සො. **අබ්‍යාකතො**ති ඡත්තිංසඅබ්‍යාකතසහජාතො ඵස්සො. **කාමාවචරො**ති චතුපඤ්ඤාසකාමාවචරසහජාතො ඵස්සො. **රූපාවචරො**ති කුසලාදිපඤ්චදසරූපාවචරසම්පයුත්තො . **අරූපාවචරො**ති කුසලාබ්‍යාකතවසෙන ද්වාදසඅරූපාවචරසම්පයුත්තො.

සුඤ්ඤතොති අනත්තානුපස්සනාවසෙන විපස්සන්තස්ස උප්පන්නො මග්ගො සුඤ්ඤතො, තෙන සහජාතො ඵස්සො සුඤ්ඤතො ඵස්සො. ඉතරද්වයෙපි එසෙව නයො. **අනිමිත්තො**ති එත්ථ අනිච්චානුපස්සනාවසෙන විපස්සන්තස්ස උප්පන්නො මග්ගො අනිමිත්තො. **අප්පණිහිතො**ති දුක්ඛානුපස්සනාවසෙන විපස්සන්තස්ස උප්පන්නො මග්ගො අප්පණිහිතො. **ලොකියො**ති ලොකො වුච්චති ලුජ්ජනපලුජ්ජනට්ඨෙන වට්ටං, තස්මිං පරියාපන්නභාවෙන ලොකෙ නියුත්තොති ලොකියො, තෙභූමකො ධම්මො. **ලොකුත්තරො**ති ලොකතො උත්තරො උත්තිණ්ණොති ලොකුත්තරො, ලොකෙ අපරියාපන්නභාවෙනපි ලොකුත්තරො. **අත්තෙන වා**ති අත්තභාවෙන වා. **අත්තනියෙන වා**ති අත්තායත්තෙන වා.

87. **පතිලීනො**ති රාගාදීනං පහීනත්තා තතො අපගතො. **අකුහකො**ති අවිම්හාපකො තීහි කුහනවත්ථූහි. **අපිහාලූ**ති අපිහනසීලො, පත්ථනාතණ්හාය රහිතොති වුත්තං හොති. **අමච්ඡරී**ති පඤ්චමච්ඡෙරවිරහිතො. **අප්පගබ්භො**ති කායපාගබ්භියාදිවිරහිතො. **අජෙගුච්ඡො**ති සම්පන්නසීලාදිතාය අජෙගුච්ඡනීයො අසෙචනකො මනාපො. **පෙසුණෙය්‍යෙ ච නො යුතො**ති ද්වීහි ආකාරෙහි උපසංහරිතබ්බෙ පිසුණකම්මෙ අයුත්තො.

රාගස්ස පහීනත්තාති අරහත්තමග්ගෙන රාගකිලෙසස්ස පහීනභාවෙන. **අස්මිමානො පහීනො හොතී**ති අස්මීති උන්නතිමානො සමුච්ඡෙදවසෙන පහීනො හොති.

තීණි කුහනවත්ථූනීති තීණි විම්හාපනකාරණානි. **පච්චයපටිසෙවනසඞ්ඛාතං කුහනවත්ථු**ති ආදීසු චීවරාදීහි නිමන්තිතස්ස තදත්ථිකස්සෙව සතො පාපිච්ඡතං නිස්සාය පටික්ඛිපනෙන තෙ ච ගහපතිකෙ අත්තනි සුප්පතිට්ඨිතපසාදෙ ඤත්වා පුන තෙසං ''අහො අය්‍යො අප්පිච්ඡො, න කිඤ්චි පටිග්ගණ්හිතුං ඉච්ඡති, සුලද්ධං වත නො අස්ස, සචෙ අප්පමත්තකම්පි කිඤ්චි පටිග්ගණ්හෙය්‍යා''ති නානාවිධෙහි උපායෙහි පණීතානි චීවරාදීනි උපනෙන්තානං තදනුග්ගහකාමතංයෙව ආවිකත්වා පටිග්ගහණෙන ච තතො පභුති අපි සකටභාරෙහි උපනාමනහෙතුභූතං විම්හාපනං **පච්චයපටිසෙවනසඞ්ඛාතං කුහනවත්ථූ**ති වෙදිතබ්බං. පාපිච්ඡස්සෙව පන සතො සම්භාවනාධිප්පායෙන කතෙන

ඉරියාපථෙන විම්හාපනං **ඉරියාපථසඞ්ඛාතං කුහනවත්ථූ**ති වෙදිතබ්බං. පාපිච්ඡස්සෙව පන සතො උත්තරිමනුස්සධම්මාධිගමපරිදීපනවාචාය තථා තථා විම්හාපනං **සාමන්තජප්පනසඞ්ඛාතං කුහනවත්ථූ**ති වෙදිතබ්බං.

කතමං පච්චයපටිසෙවනසඞ්ඛාතන්ති එත්ථ පච්චයපටිසෙවනන්ති එවං සඞ්ඛාතං පච්චයපටිසෙවනසඞ්ඛාතං. **නිමන්තෙන්තී**ති ඉධ ගහපතිකා ''භික්ඛං ගණ්හථා''ති භික්ඛූ නිමන්තෙන්ති. අයමෙව වා පාඨො. ''නිමන්තෙති''ති වා ''වදන්ති''ති වා කෙචි පඨන්ති. තාදිසෙ නිමන්තාපෙන්ති. නිමන්තෙන්තීති පාඨස්ස සම්භවො දට්ඨබ්බො. **චීවරං පච්චක්ඛාතී**ති චීවරං පටික්ඛිපති. **එතං සාරුප්පං, යං සමණො**ති යං චීවරධාරණං සමණො කරොති, එතං සාරුප්පං අනුච්ඡවිකං. **පාපණිකා වා නන්තකානී**ති ආපණද්වාරෙ පතිකානි අන්තවිරහිතානි පිලොතිකානි. **උච්චිනිත්වා**ති සංකඩ්ඪිත්වා. **උඤ්ඡාචරියායා**ති භික්ඛාචරණෙන. **පිණ්ඩියාලොපෙනා**ති පිණ්ඩං කත්වා ලද්ධආලොපෙන. **පූතිමුත්තෙන වා**ති ගොමුත්තෙන වා. **ඔසධං කරෙය්‍යා**ති භෙසජ්ජකිච්චං කරෙය්‍ය. **තදුපාදායා**ති තතො පට්ඨාය. ධුතවාදොති ධුතගුණවාදී. **භියො‍යා භියො‍යා නිමන්තෙන්තී**ති උපරූපරි නිමන්තෙන්ති. **සම්මුඛීභාවා**ති සම්මුඛීභාවෙන, විජ්ජමානතායාති අත්ථො. **පසවතී**ති පටිලභති. සද්ධාය සම්මුඛීභාවෙන සක්කා කාතුන්ති **''සද්ධාය සම්මුඛීභාවා''**තිආදිමාහ. දෙය්‍යධම්මා සුලභා දක්ඛිණෙය්‍යා ච, සද්ධා පන දුල්ලභා. පුථුජ්ජනස්ස හි සද්ධා අථාවරා, පදවාරෙ පදවාරෙ නානා හොති. තෙනෙවස්ස මහාමොග්ගල්ලානසදිසොපි අග්ගසාවකො පාටිභොගො භවිතුං අසක්කොන්තො ආහ ''ද්වින්නං ඛො නෙසං ආවුසො ධම්මානං පාටිභොගො භොගානඤ්ච ජීවිතස්ස ච, සද්ධාය පන ත්වං පාටිභොගො''ති.

එවං තුම්හෙ පුඤ්ඤෙන පරිබාහිරා භවිස්සථාති එත්ථ **පුඤ්ඤෙනා**ති නිස්සක්කත්ථෙ කරණවචනං. පුඤ්ඤතො පරිහීනා පරම්මුඛා භවිස්සථ. **භාකුටිකා**ති මුඛානං පධානපුරිමට්ඨිතභාවදස්සනෙන භාකුටිකරණං, මුඛසඞ්කොචොති වුත්තං හොති. භාකුටිකරණං සීලමස්සාති **භාකුටිකො,** භාකුටිකස්ස භාවො **භාකුටියං. කුහනා**ති විම්හාපනා. කුහස්ස ආයනා **කුහායනා**. කුහිතස්ස භාවො **කුහිතත්තං.**

පාපිච්ඡොති අසන්තගුණදීපනකාමො. **ඉච්ඡාපකතො**ති ඉච්ඡාය අපකතො, උපද්දුතොති අත්ථො. **සම්භාවනාධිප්පායො**ති බහුමානජ්ඣාසයො. **ගමනං සණ්ඨපෙතී**ති අභික්කමාදිගමනං අභිසඞ්ඛරොති, පාසාදිකභාවං කරොතීති වුත්තං හොති. ඉතරෙසුපි එසෙව නයො. **පණිධාය ගච්ඡතී**ති පත්ථනං ඨපෙත්වා ගච්ඡති. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. **සමාහිතො විය ගච්ඡතී**ති උපචාරප්පත්තො විය ගච්ඡති. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

ආපාථකජ්ඣායීව හොතීති සම්මුඛා ආගතානං මනුස්සානං ඣානං සමාපජ්ජන්තො විය සන්තභාවං දස්සෙති. **ඉරියාපථස්සා**ති චතුඉරියාපථස්ස. **ආඨපනා**ති ආදිට්ඨපනා, ආදරෙන වා ඨපනා. **ඨපනා**ති ඨපනාකාරො. **සණ්ඨපනා**ති අභිසඞ්ඛරණං, පාසාදිකභාවකරණන්ති වුත්තං හොති. **අරියධම්මසන්නිස්සිත**න්ති ලොකුත්තරධම්මපටිබද්ධං. **කුඤ්චික**න්ති අවාපුරණං. **මිත්තා**ති සිනෙහවන්තො. **සන්දිට්ඨා**ති දිට්ඨමත්තා. **සම්භත්තා**ති දළ්හමිත්තා. **උද්දණ්ඩෙ**ති එකො පතිස්සයවිසෙසො.

කොරජිකකොරජිකොති සඞ්කොචසඞ්කොචකො, අතිසඞ්කොචකොති වුත්තං හොති. ''කොරවකකොරවකො''ති වා පාඨො. **භාකුටිකභාකුටිකො**ති අතිවිය මුඛසඞ්කොචනසීලො. **කුහකකුහකො**ති අතිවිය විම්හාපකො. **ලපකලපකො**ති අතිවිය සල්ලාපකො. **මුඛසම්භාවිකො**ති අත්තනො මුඛවසෙන අඤ්ඤෙහි සහ සම්භාවිකො, අප්පිතචිත්තොති එකෙ. **සන්තාන**න්ති කිලෙසසන්තතාය සන්තානං. **සමාපත්තීන**න්ති සමාපජ්ජිතබ්බානං. **ගම්භීර**න්ති නින්නපතිට්ඨානං. **ගූළ්හ**න්ති දස්සෙතුං දුක්ඛං. **නිපුණ**න්ති සුඛුමං. **පටිච්ඡන්න**න්ති පදත්ථෙන දුප්පටිවිජ්ඣාධිප්පායං. **ලොකුත්තර**න්ති ධම්මදීපකං. **සුඤ්ඤතාපටිසඤ්ඤුත්ත**න්ති නිබ්බානපටිසඤ්ඤුත්තං. අථ වා **ලොකුත්තරසුඤ්ඤතාපටිසඤ්ඤුත්ත**න්ති ලොකුත්තරධම්මභූතනිබ්බානපටිසඤ්ඤුත්තං.

කායිකං පාගබ්භියන්ති කායෙ භවං කායිකං. වාචසිකචෙතසිකෙසුපි එසෙව නයො. **අචිත්තීකාරකතො**ති බහුමානකිරියරහිතො. **අනුපාහනානං චඞ්කමන්තාන**න්ති උපාහනවිරහිතානං චඞ්කමන්තානං සමීපෙ, අනාදරෙ වා සාමිවචනං. **සඋපාහනො**ති උපාහනාරූළ්හො හුත්වා චඞ්කමති. **නීචෙ චඞ්කමෙ චඞ්කමන්තාන**න්ති අකතපරිච්ඡෙදාය භූමියා චඞ්කමන්තෙ පරිච්ඡෙදං කත්වා වාලුකං ආකිරිත්වා ආලම්බනං යොජෙත්වා කතචඞ්කමෙ නීචෙපි චඞ්කමෙ චඞ්කමන්තෙ. **උච්චෙ චඞ්කමෙ චඞ්කමතී**ති ඉට්ඨකචයනසම්පන්නෙ වෙදිකාපරික්ඛිත්තෙ උච්චෙ චඞ්කමෙ චඞ්කමති. සචෙ පාකාරපරික්ඛිත්තො හොති ද්වාරකොට්ඨකයුත්තො, පබ්බතන්තරවනන්තරගුම්බන්තරස්ස වා සුප්පටිච්ඡන්නො, තාදිසෙ චඞ්කමෙ චඞ්කමිතුං වට්ටති, අප්පටිච්ඡන්නෙපි උපචාරං මුඤ්චිත්වා වට්ටති. **ඝට්ටයන්තොපි තිට්ඨතී**ති අතිසමීපෙ තිට්ඨති. **පුරතොපි තිට්ඨතී**ති පුරත්ථිමතොපි තිට්ඨති. **ඨිතකොපි භණතී**ති ඛාණුකො විය අනොනමිත්වා භණති. **බාහාවික්ඛෙපකො**ති බාහුං ඛිපිත්වා ඛිපිත්වා භණති.

අනුපඛජ්ජාති සබ්බෙසං නිසින්නට්ඨානං පවිසිත්වා. **නවෙපි භික්ඛූ ආසනෙන පටිබාහතී**ති අත්තනො පත්තාසනෙ අනිසීදිත්වා පුරෙ වා පච්ඡා වා පවිසන්තො ආසනෙන පටිබාහති නාම.

අනාපුච්ඡම්පි කට්ඨං පක්ඛිපතීති අනාපුච්ඡිත්වා අනපලොකෙත්වා අග්ගිම්හි දාරුං ඛිපති. **ද්වාරං පිදහතීති** ජන්තාඝරෙ පිදහති.

ඔතරතීති උදකතිත්ථං පවිසති. **න්හායතීති** සරීරං සිනෙහෙති. **උත්තරතීති** උදකතිත්ථතො තීරං උග්ගච්ඡති.

වොක්කම්මාපීති අතික්කමිත්වාපි. **ඔවරකානීති** ගබ්භෙ පතිට්ඨිතසයනඝරානි.

ගුළ්හානීති පටිච්ඡන්නානි. **පටිච්ඡන්නානීති** අඤ්ඤෙහි පටිච්ඡාදිතානි.

අනජ්ඣිට්ඨො වාති ථෙරෙහි ‘‘ධම්මං භණාහී’’ති අනාණත්තො අනායාචිතො ච.

පාපධම්මොති ලාමකධම්මො. **අසුචිසඞ්කසරසමාචාරොති** අඤ්ඤෙහි ‘‘අයං දුස්සීලො’’ති සඞ්කාය සරිතබ්බො ආචාරො සංයොගො එතස්සාති අසුචිසඞ්කසරසමාචාරො. සඞ්කස්සරසමාචාරොති සකාරං සංයොගං කත්වාපි පඨන්ති. **පටිච්ඡන්නකම්මන්තොති** පටිච්ඡාදිතකායවචීකම්මන්තො. **අස්සමණොති** න සමණො. **සමණපටිඤ්ඤොති** ‘‘අහං සමණො’’ති පටිජානන්තො. **අබ්‍රහ්මචාරීති** සෙට්ඨචරියා විරහිතො. **බ්‍රහ්මචාරිපටිඤ්ඤොති** වුත්තපටිපක්ඛො. **අන්තොපූතීති** අබ්භන්තරෙ කුසලධම්මවිරහිතත්තා අන්තොපූතිභාවමාපන්නො. **අවස්සුතොති** රාගෙන තින්තො. **කසම්බුජාතොති** සඞ්කාරසභාවො. **ආචාරගොචරසම්පන්නොති** එත්ථ භික්ඛු සගාරවො සප්පතිස්සො හිරොත්තප්පසම්පන්නො සුනිවත්ථො සුපාරුතො පාසාදිකෙන අභික්කන්තෙන පටික්කන්තෙන ආලොකිතෙන විලොකිතෙන සමිඤ්ජිතෙන පසාරිතෙන ඔක්ඛිත්තචක්ඛු ඉරියාපථසම්පන්නො ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරො භොජනෙ මත්තඤ්ඤූ ජාගරියමනුයුත්තො සතිසම්පජඤ්ඤෙන සමන්නාගතො අප්පිච්ඡො සන්තුට්ඨො ආරද්ධවීරියො ආභිසමාචාරිකෙසු සක්කච්චකාරී ගරුචිත්තීකාරබහුලො විහරති, අයං වුච්චති ආචාරො. එවං තාව ආචාරො වෙදිතබ්බො.

ගොචරො පන තිවිධො උපනිස්සයගොචරො ආරක්ඛගොචරො උපනිබන්ධගොචරොති. තත්ථ කතමො **උපනිස්සයගොචරො**? දසකථාවත්ථුගුණසමන්නාගතො කල්‍යාණමිත්තො, යං නිස්සාය අස්සුතං සුණාති, සුතං පරියොදාපෙති, කඞ්ඛං විතරති, දිට්ඨිං උජුං කරොති, චිත්තං පසාදෙති; යස්ස වා පන අනුසික්ඛමානො සද්ධාය වඩ්ඪති, සීලෙන, සුතෙන, චාගෙන, පඤ්ඤාය වඩ්ඪති. අයං වුච්චති උපනිස්සයගොචරො.

කතමො **ආරක්ඛගොචරො**? ඉධ භික්ඛු අන්තරඝරං පවිට්ඨො වීථිං පටිපන්නො ඔක්ඛිත්තචක්ඛු යුගමත්තදස්සාවී සුසංවුතො ගච්ඡති, න හත්ථිං ඔලොකෙන්තො, න අස්සං, න රථං, න පත්තිං, න ඉත්ථිං, න පුරිසං ඔලොකෙන්තො, න උද්ධං උල්ලොකෙන්තො, න අධො ඔලොකෙන්තො, න දිසාවිදිසං පෙක්ඛමානො ගච්ඡති. අයං වුච්චති ආරක්ඛගොචරො.

කතමො **උපනිබන්ධගොචරො**? චත්තාරො සතිපට්ඨානා යත්ථ චිත්තං උපනිබන්ධති. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා – ‘‘කො ච, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො ගොචරො සකො පෙත්තිකො විසයො? යදිදං චත්තාරො සතිපට්ඨානා’’ති (සං. නි. 5.372), අයං වුච්චති උපනිබන්ධගොචරොති. ඉති ඉමිනා ච ආචාරෙන ඉමිනා ච ගොචරෙන උපෙතො…පෙ.… සමන්නාගතො. තෙනපි වුච්චති ආචාරගොචරසම්පන්නොති.

අණුමත්තෙසු වජ්ජෙසු භයදස්සාවීති අණුප්පමාණෙසු අසඤ්චිච්ච ආපන්නසෙඛියඅකුසලචිත්තුප්පාදාදිභෙදෙසු වජ්ජෙසු භයදස්සනසීලො. **සමාදාය සික්ඛති සික්ඛාපදෙසූති** යංකිඤ්චි සික්ඛාපදෙසු සික්ඛිතබ්බං, තං සබ්බං සම්මා ආදාය සික්ඛති. එත්ථ ච ‘‘පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතො’’ති එත්තාවතා ච පුග්ගලාධිට්ඨානාය දෙසනාය පාතිමොක්ඛසංවරසීලං දස්සිතං. ‘‘ආචාරගොචරසම්පන්නො’’තිආදි පන සබ්බං යථාපටිපන්නස්ස තං සීලං සම්පජ්ජති, තං පටිපත්තිං දස්සෙතුං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

88. **සාතියෙසු අනස්සාවීති** සාතවත්ථූසු කාමගුණෙසු තණ්හාසන්ථවවිරහිතො. **සණ්හොති** සණ්හෙහි කායකම්මාදීහි සමන්නාගතො. **පටිභානවාති** පරියත්තිපරිපුච්ඡාධිගමපටිභානෙහි සමන්නාගතො. **න සද්ධොති** සාමං අධිගතධම්මං න කස්සචි සද්දහති. **න විරජ්ජතීති** ඛයා රාගස්ස විරත්තත්තා ඉදානි න විරජ්ජති.

යෙසං එසාති යෙසං පුග්ගලානං සාතවත්ථූසු කාමගුණෙසු ඉච්ඡා තණ්හා. **අප්පහීනාති** සන්ථවසම්පයුත්තා තණ්හා අරහත්තමග්ගෙන අප්පහීනා. **තෙසං චක්ඛුතො රූපතණ්හා සවතීති** එතෙසං චක්ඛුද්වාරතො පවත්තජවනවීථිසම්පයුත්තා රූපාරම්මණා තණ්හා උප්පජ්ජති. **ආසවතීති** ඔකාසතො යාව භවග්ගා ධම්මතො යාව ගොත්‍රභූ සවති. **සන්දතීති** නදීසොතං විය අධොමුඛං සන්දති. **පවත්තතීති** පුනප්පුනං උප්පත්තිවසෙන පවත්තති. සෙසද්වාරෙසුපි එසෙව නයො. සුක්කපක්ඛෙ වුත්තවිපරියායෙන තණ්හා අරහත්තමග්ගෙන සුප්පහීනා. තෙසං චක්ඛුතො රූපතණ්හා න සවති.

සණ්හෙන කායකම්මෙන සමන්නාගතොති අථරුසෙන මුදුනා කායකම්මෙන සමඞ්ගීභූතො එකීභූතො. **වචීකම්මාදීසුපි** එසෙව නයො. **සණ්හෙහි සතිපට්ඨානෙහීති**ආදීසු සතිපට්ඨානාදයො ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා. පරියාපුණනඅත්ථාදිපරිපුච්ඡාලොකියලොකුත්තරධම්මාධිගමවසෙන සල්ලක්ඛණවිභාවනවවත්ථානකරණසමත්ථා තිස්සො පටිභානප්පභෙදසඞ්ඛාතා පඤ්ඤා යස්ස අත්ථි, සො **පටිභානවා. තස්ස පරියත්තිං නිස්සාය පටිභායතීති** තස්ස පුග්ගලස්ස පරියාපුණනං අල්ලීයිත්වා ඤාණං ජායති ඤාණං අභිමුඛං හොති. **චත්තාරො සතිපට්ඨානාති** සත්තතිංස බොධිපක්ඛියධම්මා ලොකියලොකුත්තරමිස්සකවසෙන වුත්තා. මග්ගඵලානි නිබ්බත්තිතලොකුත්තරවසෙන. චතස්සො පටිසම්භිදායො ඡ ච අභිඤ්ඤායො විමොක්ඛන්තිකවසෙන වුත්තාති ඤාතබ්බා.

තත්ථ **චතස්සො පටිසම්භිදායොති** චත්තාරො ඤාණප්පභෙදාති අත්ථො. ඉද්ධිවිධාදිආසවක්ඛයපරියොසානානි අධිකානි ඡ ඤාණානි. **තස්සාති** පරස්ස, අත්ථො පටිභායතීති සම්බන්ධො. **අත්ථොති** සඞ්ඛෙපතො හෙතුඵලං. තඤ්හි යස්මා හෙතුඅනුසාරෙන අරීයති අධිගමීයති පාපුණීයති, තස්මා අත්ථොති වුච්චති. පභෙදතො පන යංකිඤ්චි පච්චයුප්පන්නං නිබ්බානං භාසිතත්ථො විපාකො කිරියාති ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා අත්ථොති වෙදිතබ්බා, තං අත්ථං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස සො අත්ථො පභෙදතො ඤාතො පාකටො හොති. **ධම්මොති** සඞ්ඛෙපතො පච්චයො. සො හි යස්මා තං තං විදහති පවත්තෙති චෙව පාපෙති ච, තස්මා ධම්මොති වුච්චති. පභෙදතො පන යො කොචි ඵලනිබ්බත්තකො හෙතු අරියමග්ගො භාසිතං කුසලං අකුසලන්ති ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා ධම්මොති වෙදිතබ්බා, තං ධම්මං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස සො ධම්මො පභෙදතො ඤාතො පාකටො හොති, තස්මිං අත්ථෙ ච ධම්මෙ ච යා සභාවනිරුත්ති අබ්‍යභිචාරී වොහාරො, තස්ස අභිලාපෙ භාසනෙ උදීරණෙ තං ලපිතං භාසිතං උදීරිතං සභාවනිරුත්තිසද්දං ආරම්මණං කත්වා පච්චවෙක්ඛන්තස්ස සා නිරුත්ති ඤාතා පාකටා හොති.

එත්ථ **අත්ථෙ ඤාතෙ අත්ථො පටිභායතීති** ඉදානි තස්ස සද්දං ආහරිත්වා වුත්තප්පභෙදෙ අත්ථෙ පාකටීභූතෙ වුත්තප්පභෙදො අත්ථො තස්ස පුග්ගලස්ස පටිභායති ඤාණාභිමුඛො හොති. **ධම්මෙ ඤාතෙ ධම්මො පටිභායතීති** වුත්තප්පභෙදෙ ධම්මෙ පාකටීභූතෙ වුත්තප්පභෙදො ධම්මො පටිභායති. **නිරුත්තියා ඤාතාය නිරුත්ති පටිභායතීති** වුත්තප්පභෙදාය නිරුත්තියා පාකටාය වුත්තප්පභෙදා නිරුත්ති පටිභායති. **ඉමෙසු තීසු ඤාණෙසු ඤාණන්ති** අත්ථධම්මනිරුත්තීසු ඉමෙසු තීසු සබ්බත්ථකඤාණමාරම්මණං කත්වා පච්චවෙක්ඛන්තස්ස තෙසු තීසු ඤාණෙසු පභෙදගතං ඤාණං, යථාවුත්තෙසු වා තෙසු තීසු ඤාණෙසු ගොචරකිච්චාදිවසෙන විත්ථාරගතං ඤාණං පටිභානපටිසම්භිදා. **ඉමාය පටිභානපටිසම්භිදායාති** ඉමාය වුත්තප්පකාරාය යථාවුත්තවිත්ථාරපඤ්ඤාය උපෙතො හොති. **සො වුච්චති පටිභානවාති** නිගමෙන්තො ආහ. **යස්ස පරියත්ති නත්ථීති** පරියත්ති නාම බුද්ධවචනං. තඤ්හි උග්ගණ්හන්තස්ස පටිසම්භිදා විසදා හොන්ති. යස්ස පුග්ගලස්ස එවරූපා පරියත්ති නත්ථි. **පරිපුච්ඡා නත්ථීති** පරිපුච්ඡා නාම පාළිඅට්ඨකථාදීසු ගණ්ඨිපදඅත්ථපදවිනිච්ඡයකථා. උග්ගහිතපාළිආදීසු හි අත්ථං කථෙන්තස්ස පටිසම්භිදා විසදා හොන්ති. **අධිගමො නත්ථීති** අධිගමො නාම අරහත්තප්පත්ති. අරහත්තඤ්හි පත්තස්ස පටිසම්භිදා විසදා හොන්ති. යස්ස වුත්තප්පකාරා තිවිධා සම්පත්ති නත්ථි. **කිං තස්ස පටිභායිස්සතීති** කෙන කාරණෙන තස්ස පුග්ගලස්ස පභෙදගතං ඤාණං උපට්ඨහිස්සති.

සාමන්ති සයමෙව. **සයං අභිඤ්ඤාතන්ති** සයමෙව තෙන ඤාණෙන අවගමිතං. **අත්තපච්චක්ඛං ධම්මන්ති** අත්තනා පටිවිජ්ඣිතං පච්චවෙක්ඛිතං ධම්මං. **න කස්සචි සද්දහතීති** අත්තපච්චක්ඛතාය පරෙසං න සද්දහති, සද්ධාය න ගච්ඡති. **අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරාති**ආදිකං ද්වාදසපදිකපච්චයාකාරදස්සනවසෙන වුත්තං. **අවිජ්ජානිරොධාති**ආදයො සංසාරනිවත්තිං සන්ධාය වුත්තා. **ඉදං දුක්ඛන්ති**ආදි සච්චදස්සනවසෙන. **ඉමෙ ආසවාති**ආදයො අපරෙන පරියායෙන කිලෙසවසෙන පච්චයදස්සනවසෙන. **ඉමෙ ධම්මා අභිඤ්ඤෙය්‍යාති**ආදයො අභිඤ්ඤෙය්‍යපරිඤ්ඤෙය්‍යපහාතබ්බභාවෙතබ්බසච්ඡිකාතබ්බධම්මානං දස්සනවසෙන. **ඡන්නං ඵස්සායතනානන්ති**ආදයො ඵස්සායතනානං උප්පත්තිඤ්ච අත්ථඞ්ගමඤ්ච අස්සාදඤ්ච උපද්දවඤ්ච නිස්සරණඤ්ච දස්සනවසෙන. **පඤ්චන්නං උපාදානක්ඛන්ධානං** පඤ්චවීසතිවිධෙන උදයඤ්ච වයඤ්ච, තෙසු ඡන්දරාගවසෙන අස්සාදඤ්ච, තෙසං විපරිණාමං ආදීනවඤ්ච, නිස්සරණසඞ්ඛාතං නිබ්බානඤ්ච. **චතුන්නං මහාභූතානං** අවිජ්ජාදිසමුදයඤ්ච, අවිජ්ජාදිනිරොධෙ අත්ථඞ්ගමඤ්ච එවමාදිදස්සනවසෙන වුත්තා. එතෙ ධම්මා තත්ථ තත්ථ වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බා.

අමතොගධන්ති නත්ථි එතස්ස මරණසඞ්ඛාතං මතන්ති අමතං. කිලෙසවිසපටිපක්ඛත්තා අගදන්තිපි අමතං. තස්මිං නින්නතාය **අමතොගධං. අමතපරායනන්ති** වුත්තප්පකාරං අමතං පරං අයනං ගති පතිට්ඨා අස්සාති අමතපරායනං. **අමතපරියොසානන්ති** තං අමතං සංසාරස්ස නිට්ඨාභූතත්තා පරියොසානමස්සාති අමතපරියොසානං.

89. **ලාභකම්‍යා න සික්ඛතීති** ලාභපත්ථනාය සුත්තන්තාදීනි න සික්ඛති. **අවිරුද්ධො ච තණ්හාය, රසෙසු නානුගිජ්ඣතීති** විරොධාභාවෙන ච අවිරුද්ධො හුත්වා තණ්හාය මූලරසාදීසු ගෙධං නාපජ්ජති.

කෙන නු ඛොති ලාභපත්ථනාය කාරණචින්තෙන පිහස්ස පරියෙසනෙ නිපාතො. **ලාභාභිනිබ්බත්තියාති** චතුන්නං පච්චයානං විසෙසෙන උප්පත්තියා. **ලාභං පරිපාචෙන්තොති** පච්චයෙ පරිපාචයන්තො.

අත්තදමත්ථායාති විපස්සනාසම්පයුත්තාය පඤ්ඤාය අත්තනො දමනත්ථාය. **අත්තසමත්ථායාති** සමාධිසම්පයුත්තාය පඤ්ඤාය අත්තනො සමාධානත්ථාය. **අත්තපරිනිබ්බාපනත්ථායාති** දුවිධෙනාපි ඤාණෙන අත්තනො අනුපාදාපරිනිබ්බානත්ථාය. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘අනුපාදාපරිනිබ්බානත්ථං ඛො ආවුසො භගවති බ්‍රහ්මචරියං වුස්සතී’’ති (ම. නි. 1.259). **අප්පිච්ඡඤ්ඤෙව නිස්සායාති** එත්ථ පච්චයඅප්පිච්ඡො අධිගමඅප්පිච්ඡො පරියත්තිඅප්පිච්ඡො ධුතඞ්ගඅප්පිච්ඡොති චත්තාරො අප්පිච්ඡා, තෙසං නානත්තං හෙට්ඨා විත්ථාරිතං එව, තං අප්පිච්ඡං අල්ලීයිත්වා. **සන්තුට්ඨිඤ්ඤෙවාති** චතූසු පච්චයෙසු ච තිවිධං සන්තොසං අල්ලීයිත්වා, එතෙසං විභාගො හෙට්ඨා විත්ථාරිතොයෙව. **සල්ලෙඛඤ්ඤෙවාති** කිලෙසසල්ලෙඛනං. **ඉදමත්ථිතඤ්ඤෙවාති** ඉමෙහි කුසලධම්මෙහි අත්ථි ඉදමත්ථි, තස්ස භාවො ඉදමත්ථිතා, තං ඉදමත්ථිතංයෙව නිස්සාය අල්ලීයිත්වා.

රසොති නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. **මූලරසොති** යංකිඤ්චි මූලං පටිච්ච නිබ්බත්තරසො. **ඛන්ධරසාදීසුපි** එසෙව නයො. **අම්බිලන්ති** තක්කම්බිලාදි. **මධුරන්ති** එකන්තතො ගොසප්පිආදි. මධු පන කසාවයුත්තං චිරනික්ඛිත්තං කසාවං හොති, ඵාණිතං ඛාරියුත්තං චිරනික්ඛිත්තං ඛාරියං හොති. සප්පි පන චිරනික්ඛිත්තං වණ්ණගන්ධෙ ජහන්තම්පි රසං න ජහතීති තදෙව එකන්තමධුරං. **තිත්තකන්ති** නිම්බපණ්ණාදි. **කටුකන්ති** සිඞ්ගිවෙරමරිචාදි. **ලොණිකන්ති** සාමුද්දිකලොණාදි. **ඛාරිකන්ති** වාතිඞ්ගණකළීරාදි. **ලම්බිකන්ති** බදරාමලකකපිට්ඨසාළවාදි. **කසාවන්ති** හරීතකාදි. ඉමෙ සබ්බෙපි රසා වත්ථුවසෙන වුත්තා. තංතංවත්ථුකො පනෙත්ථ රසො ච අම්බිලාදීහි නාමෙහි වුත්තොති වෙදිතබ්බො. **සාදූති** ඉට්ඨරසො. **අසාදූති** අනිට්ඨරසො. ඉමිනා පදද්වයෙන සබ්බොපි රසො පරියාදින්නො. **සීතන්ති** සීතරසො. **උණ්හන්ති** උණ්හරසො. එවමයං මූලරසාදිනා භෙදෙන භින්නොපි රසො ලක්ඛණාදීහි අභින්නොයෙව. සබ්බොපි හෙස ජිව්හාපටිහනනලක්ඛණො, ජිව්හාවිඤ්ඤාණස්ස විසයභාවරසො, තස්සෙව ගොචරපච්චුපට්ඨානො. **තෙ ජිව්හග්ගෙන රසග්ගානීති** එතෙ සමණබ්‍රාහ්මණා පසාදජිව්හග්ගෙන උත්තමරසානි. **පරියෙසන්තාති** ගවෙසමානා. **ආහිණ්ඩන්තීති** තත්ථ තත්ථ විචරන්ති. **තෙ අම්බිලං ලභිත්වා අනම්බිලං පරියෙසන්තීති** තක්කාදිඅම්බිලං ලද්ධා අනම්බිලං ගවෙසන්ති. එවං සබ්බං පරිවත්තෙත්වා පරිවත්තෙත්වා යොජිතං.

පටිසඞ්ඛා යොනිසො ආහාරං ආහාරෙතීති පටිසඞ්ඛානපඤ්ඤාය ජානිත්වා උපායෙන ආහාරං ආහාරෙති. ඉදානි උපායං දස්සෙතුං **‘‘නෙව දවායා’’**තිආදි වුත්තං.

තත්ථ **නෙව දවායාති** දවත්ථාය න ආහාරෙති. තත්ථ නටලඞ්ඝකාදයො දවත්ථාය ආහාරෙන්ති නාම. යඤ්හි භොජනං භුත්තස්ස නච්චගීතකබ්බසිලොකසඞ්ඛාතො දවො අතිරෙකතරෙන පටිභාති, තං භොජනං අධම්මෙන විසමෙන පරියෙසිත්වා තෙ ආහාරෙන්ති. අයං පන භික්ඛු න එවමාහාරෙති.

න මදායාති මානමදපුරිසමදානං වඩ්ඪනත්ථාය න ආහාරෙති. තත්ථ රාජරාජමහාමත්තා මදත්ථාය ආහාරෙන්ති නාම. තෙ හි අත්තනො මානමදපුරිසමදානං වඩ්ඪනත්ථාය පිණ්ඩරසභොජනාදීනි පණීතභොජනානි භුඤ්ජන්ති. අයං පන භික්ඛු එවං නාහාරෙති.

න මණ්ඩනායාති සරීරමණ්ඩනත්ථාය න ආහාරෙති. තත්ථ රූපූපජීවිනියො මාතුගාමා අන්තෙපුරිකාදයො ච සප්පිඵාණිතාදීනි පිවන්ති, සිනිද්ධමුදුමද්දවභොජනං ආහාරෙන්ති. එවං නො අඞ්ගලට්ඨි සුසණ්ඨිතා භවිස්සති, සරීරෙ ඡවිවණ්ණො පසන්නො භවිස්සතීති. අයං පන භික්ඛු එවං න ආහාරෙති.

න විභූසනායාති සරීරෙ මංසවිභූසනත්ථාය න ආහාරෙති. තත්ථ නිබ්බුද්ධමල්ලමුට්ඨිකමල්ලචෙටකාදයො සුසිනිද්ධෙහි මච්ඡමංසාදීහි සරීරං පීණෙන්ති ‘‘එවං නො මංසං උස්සදං භවිස්සති පහාරසහනත්ථායා’’ති. අයං පන භික්ඛු එවං සරීරෙ මංසවිභූසනත්ථාය න ආහාරෙති.

යාවදෙවාති ආහාරාහරණපයොජනස්ස පරිච්ඡෙදනියමදස්සනං. **ඉමස්ස කායස්ස ඨිතියාති** ඉමස්ස චතුමහාභූතිකස්ස කරජකායස්ස ඨපනත්ථාය ආහාරෙති, ඉදමස්ස ආහාරාහරණෙ පයොජනන්ති අත්ථො. **යාපනායාති** ජීවිතින්ද්‍රියයාපනත්ථාය ආහාරෙති. **විහිංසූපරතියාති** විහිංසා නාම අභුත්තපච්චයා උප්පජ්ජනකඛුද්දා, තස්සා උපරතියා වූපසමනත්ථාය ආහාරෙති. **බ්‍රහ්මචරියානුග්ගහායාති** බ්‍රහ්මචරියං නාම තිස්සො සික්ඛා සකලසාසනං, තස්ස අනුග්ගණ්හත්ථාය ආහාරෙති.

ඉතීති උපායනිදස්සනං, ඉමිනා උපායෙනාති අත්ථො. **පුරාණඤ්ච වෙදනං පටිහඞ්ඛාමීති** පුරාණවෙදනං නාම අභුත්තපච්චයා උප්පජ්ජනකවෙදනා, තං පටිහනිස්සාමීති ආහාරෙති. **නවඤ්ච වෙදනං න උප්පාදෙස්සාමීති** නවවෙදනා නාම අතිභුත්තපච්චයෙන උප්පජ්ජනකවෙදනා, න තං උප්පාදෙස්සාමීති ආහාරෙති. අථ වා නවවෙදනා නාම භුත්තපච්චයා න උප්පජ්ජනකවෙදනා, තස්සා අනුප්පන්නාය අනුප්පජ්ජනත්ථමෙව ආහාරෙති.

යාත්‍රා ච මෙ භවිස්සතීති යාපනා ච මෙ භවිස්සති. **අනවජ්ජතා චාති** එත්ථ අත්ථි සාවජ්ජං, අත්ථි අනවජ්ජං. තත්ථ අධම්මිකපරියෙසනා අධම්මිකපටිග්ගහණං අධම්මෙන පරිභොගොති ඉදං සාවජ්ජං නාම. ධම්මෙන පන පරියෙසිත්වා ධම්මෙන පටිග්ගහෙත්වා පච්චවෙක්ඛිත්වා පරිභුඤ්ජනං අනවජ්ජං නාම. එකච්චො අනවජ්ජෙයෙව සාවජ්ජං කරොති, ‘‘ලද්ධං මෙ’’ති කත්වා පමාණාතික්කන්තං භුඤ්ජති, තං ජීරාපෙතුං අසක්කොන්තො උද්ධංවිරෙචනඅධොවිරෙචනාදීහි

කිලමති, සකලවිහාරෙ භික්ඛූ තස්ස සරීරපටිජග්ගනභෙසජ්ජපරියෙසනාදීසු උස්සුක්කං ආපජ්ජන්ති, ‘‘කිං ඉද’’න්ති වුත්තෙ ‘‘අසුකස්ස නාම උදරං උද්ධුමාත’’න්තිආදිං වදන්ති. ‘‘එස නිච්චකාලම්පි එවං පකතිකොයෙව, අත්තනො කුච්ඡිප්පමාණං නාම න ජානාතී’’ති නින්දන්ති ගරහන්ති. අයං අනවජ්ජෙයෙව සාවජ්ජං කරොති නාම. එවං අකත්වා ‘‘අනවජ්ජතා ච මෙ භවිස්සතී’’ති ආහාරෙති.

ඵාසුවිහාරො චාති එත්ථාපි අත්ථි ඵාසුවිහාරො, අත්ථි න ඵාසුවිහාරො. තත්ථ ආහරහත්ථකො අලංසාටකො තත්‍රවට්ටකො කාකමාසකො භුත්තවමිතකොති ඉමෙසං පඤ්චන්නං බ්‍රාහ්මණානං භොජනං න ඵාසුවිහාරො නාම. එතෙසු හි **ආහරහත්ථකො** නාම බහුං භුඤ්ජිත්වා අත්තනො ධම්මතාය උට්ඨාතුං අසක්කොන්තො ‘‘ආහර හත්ථ’’න්ති වදති. **අලංසාටකො** නාම අච්චුද්ධුමාතකුච්ඡිතාය උට්ඨිතොපි සාටකං නිවාසෙතුං න සක්කොති. **තත්‍රවට්ටකො** නාම උට්ඨාතුං අසක්කොන්තො තත්‍රෙව පරිවට්ටති. **කාකමාසකො** නාම යථා කාකෙහි ආමසිතුං සක්කොති, එවං යාව මුඛද්වාරා ආහාරෙති. **භුත්තවමිතකො** නාම මුඛෙන සන්ධාරෙතුං අසක්කොන්තො තත්ථෙව වමති. එවං අකත්වා ‘‘ඵාසුවිහාරො ච මෙ භවිස්සතී’’ති ආහාරෙති. ඵාසුවිහාරො නාම චතූහි පඤ්චහි ආලොපෙහි ඌනූදරතා. එත්තකඤ්හි භුඤ්ජිත්වා පානීයං පිවතො චත්තාරො ඉරියාපථා සුඛෙන පවත්තන්ති. තස්මා ධම්මසෙනාපති එවමාහ –

‘‘චත්තාරො පඤ්ච ආලොපෙ, අභුත්වා උදකං පිවෙ;
අලං ඵාසුවිහාරාය, පහිතත්තස්ස භික්ඛුනො’’ති. (ථෙරගා. 983; මි. ප. 6.5.10);

ඉමස්මිං පන ඨානෙ අඞ්ගානි සමොධානෙතබ්බානි. නෙව දවායාති හි එකං අඞ්ගං, න මදායාති එකං, න මණ්ඩනායාති එකං, න විභූසනායාති එකං, යාවදෙව ඉමස්ස කායස්ස ඨිතියා යාපනායාති එකං, විහිංසූපරතියා බ්‍රහ්මචරියානුග්ගහායාති එකං, ඉති පුරාණඤ්ච වෙදනං පටිහඞ්ඛාමි නවඤ්ච වෙදනං න උප්පාදෙස්සාමීති එකං, යාත්‍රා ච මෙ භවිස්සතීති එකං අඞ්ගං, අනවජ්ජතා ච ඵාසුවිහාරො චාති අයමෙත්ථ භොජනානිසංසො.

මහාසිවත්ථෙරො පනාහ – ‘‘හෙට්ඨා චත්තාරි අඞ්ගානි පටික්ඛෙපො නාම, උපරි පන අට්ඨඞ්ගානි සමොධානෙතබ්බානී’’ති. තත්ථ යාවදෙව ඉමස්ස කායස්ස ඨිතියාති එකං අඞ්ගං, යාපනායාති එකං, විහිංසූපරතියාති එකං, බ්‍රහ්මචරියානුග්ගහායාති එකං, ඉති පුරාණඤ්ච වෙදනං පටිහඞ්ඛාමීති එකං, නවඤ්ච වෙදනං න උප්පාදෙස්සාමීති එකං, යාත්‍රා ච මෙ භවිස්සතීති එකං, අනවජ්ජතා චාති එකං, ඵාසුවිහාරො පන භොජනානිසංසොති. එවං අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතං ආහාරං ආහාරෙති.

90. **උපෙක්ඛකොති** ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාය සමන්නාගතො. **සතොති** කායානුපස්සනාදිසතියුත්තො.

උපෙක්ඛකොති ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාය සමන්නාගතොති එත්ථ ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාධම්මො නාම කොති? ඤාණාදයො. ‘‘ඤාණ’’න්ති වුත්තෙ කිරියතො චත්තාරි ඤාණසම්පයුත්තානි ලබ්භන්ති, ‘‘සතතවිහාරො’’ති වුත්තෙ අට්ඨ මහාචිත්තානි ලබ්භන්ති, ‘‘රජ්ජනදුස්සනං නත්ථී’’ති වුත්තෙ දස චිත්තානි ලබ්භන්ති. සොමනස්සං ආසෙවනවසෙන ලබ්භති. **චක්ඛුනා රූපං දිස්වාති** කාරණවසෙන චක්ඛූති ලද්ධවොහාරෙන රූපදස්සනසමත්ථෙන චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන රූපං දිස්වා. පොරාණා පනාහු – චක්ඛු රූපං න පස්සති අචිත්තකත්තා, චිත්තම්පි න පස්සති අචක්ඛුකත්තා. ද්වාරාරම්මණසඞ්ඝට්ටනෙන පන පසාදවත්ථුකෙන චිත්තෙන පස්සති. ඊදිසෙසු පන ඨානෙසු ‘‘ධනුනා විජ්ඣතී’’තිආදීසු විය සසම්භාරකථා නාම හොති. තස්මා චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන රූපං දිස්වාති අයමෙවෙත්ථ අත්ථො.

නෙව සුමනො හොතීති ලොභුප්පත්තිවසෙන ඡන්දරාගුප්පත්තිවසෙන සොමනස්සො න හොති. **න දුම්මනොති** පටිඝුප්පත්තිවසෙන දුට්ඨචිත්තො න හොති. **උපෙක්ඛකොති** උපපත්තිතො ඉක්ඛකො හොති, අපක්ඛපතිතො හුත්වා ඉරියාපථං පවත්තෙති. **සතො සම්පජානොති** සතිමා ඤාණසම්පන්නො. **මනාපං නාභිගිජ්ඣතීති** මනවඩ්ඪනකං ඉට්ඨාරම්මණං නාභිගිජ්ඣති න පත්ථෙති. **නාභිහංසතීති** න තුස්සති. **න රාගං ජනෙතීති** තත්ථ තත්ථ රඤ්ජනං න උප්පාදෙති. **තස්ස ඨිතොව කායො හොතීති** තස්ස ඛීණාසවස්ස චක්ඛාදිකායො කම්පාරහිතත්තා ඨිතො නිච්චලො හොති. **අමනාපන්ති** අනිට්ඨාරම්මණං . **න මඞ්කු හොතීති** දොමනස්සිතො න හොති. **අප්පතිට්ඨිතචිත්තොති** කොධවසෙන ඨිතමනො න හොති. **අලීනමනසොති** අලීනචිත්තො. **අබ්‍යාපන්නචෙතසොති** බ්‍යාපාදරහිතචිත්තො.

රජනීයෙ න රජ්ජතීති රජනීයස්මිං වත්ථුස්මිං න රාගං උප්පාදෙති. **දූසනීයෙ න දූස්සතීති** දොසුප්පාදෙ වත්ථුස්මිං න දොසං උප්පාදෙති. **මොහනීයෙ න මුය්හතීති** මොහනීයස්මිං වත්ථුස්මිං න මොහං උප්පාදෙති. **කොපනීයෙ න කුප්පතීති** කොධනීයස්මිං වත්ථුස්මිං න චලති. **මදනීයෙ න මජ්ජතීති** මදනීයස්මිං වත්ථුස්මිං න සංසීදති. **කිලෙසනීයෙ න කිලිස්සතීති** උපතපනීයස්මිං වත්ථුස්මිං න උපතප්පති. **දිට්ඨෙ දිට්ඨමත්තොති** රූපාරම්මණෙ චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන දිට්ඨෙ දිට්ඨමත්තො. **සුතෙ සුතමත්තොති** සද්දායතනෙ සොතවිඤ්ඤාණෙන සුතෙ සුතමත්තො. **මුතෙ මුතමත්තොති** ඝානජිව්හාකායවිඤ්ඤාණෙන පාපුණිත්වා ගහිතෙ ගහිතමත්තො. **විඤ්ඤාතෙ විඤ්ඤාතමත්තොති** මනොවිඤ්ඤාණෙන ඤාතෙ ඤාතමත්තො. **දිට්ඨෙ න ලිම්පතීති** චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන දිට්ඨෙ රූපාරම්මණෙ තණ්හාදිට්ඨිලෙපෙන න ලිම්පති. **දිට්ඨෙ අනූපයොති** රූපාරම්මණෙ නිත්තණ්හො හොති. **අනපායොති** අපදුට්ඨචිත්තො.

සංවිජ්ජතීති ලබ්භති. **පස්සතීති** ඔලොකෙති. **ඡන්දරාගොති** සිනෙහො. **රූපාරාමන්ති** රූපං ආරාමං අස්සාති රූපාරාමං. රූපෙ රතන්ති **රූපරතං**. රූපෙ සන්තුට්ඨීති **රූපසම්මුදිතං**.

දන්තං නයන්ති සමිතින්ති උය්‍යානකීළාමණ්ඩලාදීසු මහාජනමජ්ඣං ගච්ඡන්තා දන්තමෙව ගොණජාතිං වා අස්සජාතිං වා යානෙ යොජෙත්වා නයන්ති. **රාජාති** තථාරූපානෙව ය්‍යානානි ගච්ඡන්තො රාජාපි දන්තමෙව අභිරූහති. **මනුස්සෙසූති** මනුස්සෙසුපි චතූහි අරියමග්ගෙහි දන්තො නිබ්බිසෙවනොව සෙට්ඨො. **යොතිවාක්‍යන්ති** යො එවරූපං අතික්කමවචනං පුනප්පුනං වුච්චමානම්පි තිතික්ඛති න පටිප්ඵන්දති න විහඤ්ඤති, එවරූපො දන්තො සෙට්ඨොති අත්ථො.

අස්සතරාති වළවාය ගද්‍රභෙන ජාතා. **ආජානීයාති** යං අස්සදම්මසාරථී කාරණං කාරෙති, තස්ස ඛිප්පං ජානනසමත්ථා. **සින්ධවාති** සින්ධවරට්ඨෙ ජාතා අස්සා. **මහානාගාති** කුඤ්ජරසඞ්ඛාතා මහාහත්ථිනො. **අත්තදන්තොති** එතෙ අස්සතරා වා ආජානීයා වා සින්ධවා වා කුඤ්ජරා වා වරා දන්තා, න අදන්තා. යො පන චතුමග්ගසඞ්ඛාතෙන අත්තදන්තෙන දන්තතාය අත්තදන්තො නිබ්බිසෙවනො, අයං තතොපි වරං, සබ්බෙහිපි එතෙහි උත්තරිතරොති අත්ථො.

න හි එතෙහි යානෙහීති යානි එතානි හත්ථියානාදියානානි, න හි එතෙහි යානෙහි කොචි පුග්ගලො සුපිනන්තෙනපි අගතපුබ්බත්තා **"අගත"**න්ති සඞ්ඛාතං නිබ්බානදිසං, තං ය්‍යානං ගච්ඡෙය්‍ය. යථා පුබ්බභාගෙ ඉන්ද්‍රියදමෙන **දන්තෙන** අපරභාගෙ අරියමග්ගභාවනාය **සුදන්තෙන දන්තො** නිබ්බිසෙවනො සප්පඤ්ඤො පුග්ගලො තං අගතපුබ්බං දිසං ගච්ඡති, දන්තභූමිං පාපුණාති. තස්මා අත්තදමනමෙව වරන්ති අත්ථො.

විධාසු න විකම්පන්තීති සෙය්‍යොස්ස සෙය්‍යොහමස්මීතිආදීසු මානවිධාසු න චලන්ති නප්පවෙධන්ති. **විප්පමුත්තා පුනබ්භවාති** පුනබ්භවපටිසන්ධියා පුනප්පුනං උප්පත්තිතො සුට්ඨු මුත්තා මුඤ්චිත්වා ඨිතා. **දන්තභූමිමනුප්පත්තාති** එකන්තදමනං අරහත්තඵලභූමිං පාපුණිත්වා ඨිතා. **තෙ ලොකෙ විජිතාවිනොති** තෙ අරහන්තො සත්තලොකෙ විජිතවිජයා විජිතවන්තො නාම හොන්ති.

යස්මා ච භාවිතින්ද්‍රියො නිබ්භයො නිබ්බිකාරො දන්තො හොති, තස්මා තමත්ථං දස්සෙන්තො **"යස්සින්ද්‍රියානී"**ති ගාථමාහ. තස්සත්ථො – **යස්ස** චක්ඛාදීනි **ඡළින්ද්‍රියානි** ගොචරභාවනාය අනිච්චාදිතිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා වාසනාභාවනාය සතිසම්පජඤ්ඤගන්ධං ගාහාපෙත්වා **භාවිතානි,** තානි ච ඛො **අජ්ඣත්ත**ගොචරභාවනාය, එවං පන **බහිද්ධා ච සබ්බලොකෙති** යත්ථ යත්ථ ඉන්ද්‍රියානං වෙකල්ලතා වෙකල්ලතො වා සම්භවො, තත්ථ නාභිජ්ඣාදිවසෙන **භාවිතානීති** එවං **නිබ්බිජ්ඣ** ඤත්වා පටිවිජ්ඣිත්වා **ඉමං පරඤ්ච ලොකං** සකසන්තතිඛන්ධලොකං පරසන්තතිඛන්ධලොකඤ්ච දන්තමරණං මරිතුකාමො **කාලං කඞ්ඛති,** ජීවිතක්ඛයකාලං ආගමෙති පතිමානෙති, න භායති මරණස්ස. යථාහ –

> ''මරණෙ මෙ භයං නත්ථි, නිකන්ති නත්ථි ජීවිතෙ''. (ථෙරගා. 20);
>
> ''නාභිකඞ්ඛාමි මරණං, නාභිකඞ්ඛාමි ජීවිතං;
> කාලඤ්ච පතිමානෙමි, නිබ්බිසං භතකො යථා''ති. (ථෙරගා. 606, 654, 1002; මි. ප. 2.2.4 ථොකං විසදිසං);

භාවිතො ස දන්තොති එවං භාවිතින්ද්‍රියො සො දන්තො.

91. **නිස්සයතාති** තණ්හාදිට්ඨිනිස්සයා. **ඤත්වා ධම්මන්ති** අනිච්චාදීහි ආකාරෙහි ධම්මං ජානිත්වා. **අනිස්සිතොති** එවං තෙහි නිස්සයෙහි අනිස්සිතො. තෙන අඤ්ඤත්‍ර ධම්මඤාණා නත්ථි නිස්සයානං අභාවොති දීපෙති. **භවාය විභවාය වාති** සස්සතාය උච්ඡෙදාය වා. ඉමිස්සා ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානො.

92. **තං බ්‍රූමි උපසන්තොති** තං එවරූපං එකෙකගාථාය වුත්තං උපසන්තොති කථෙමි. **අතරී සො විසත්තිකන්ති** සො ඉමං විසතාදිභාවෙන විසත්තිකාසඞ්ඛාතං මහාතණ්හං අතරි.

අත්තනො දිට්ඨියා රාගො අභිජ්ඣාකායගන්ථොති සයං ගහිතදිට්ඨියා රඤ්ජනසඞ්ඛාතො රාගො අභිජ්ඣාකායගන්ථො. **පරවාදෙසු ආඝාතො අප්පච්චයොති** පරෙසං වාදපටිවාදෙසු කොපො ච අතුට්ඨාකාරො ච බ්‍යාපාදො කායගන්ථො. **අත්තනො සීලං වා වතං වාති** සයං ගහිතමෙථුනවිරතිසඞ්ඛාතං සීලං වා ගොවතාදිවතං වා. **සීලබ්බතං වාති** තදුභයං වා. **පරාමාසොති** ඉමිනා සුද්ධීතිආදිවසෙන පරතො ආමසති. **අත්තනො දිට්ඨී ඉදංසච්චාභිනිවෙසො කායගන්ථොති** සයං ගහිතදිට්ඨිං ''ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤ''න්ති (උදා. 54; ම. නි. 3.27, 301) අයොනිසො අභිනිවෙසො ඉදංසච්චාභිනිවෙසො කායගන්ථො. **ගන්ථා තස්ස න විජ්ජන්තීති** තස්ස ඛීණාසවස්ස ද්වෙ දිට්ඨිගන්ථා සොතාපත්තිමග්ගෙන න සන්ති. බ්‍යාපාදො කායගන්ථො අනාගාමිමග්ගෙන. අභිජ්ඣාකායගන්ථො අරහත්තමග්ගෙන.

93. ඉදානි තමෙව උපසන්තං පසංසන්තො ආහ **"න තස්ස පුත්තා"**ති එවමාදි. තත්ථ පුත්තා අත්‍රජාදයො චත්තාරො. එත්ථ ච පුත්තපරිග්ගහාදයො පුත්තාදිනාමෙන වුත්තාති වෙදිතබ්බා. තෙ හිස්ස න විජ්ජන්ති, තෙසං වා අභාවෙන පුත්තාදයො න විජ්ජන්තීති. **අත්තාති** "අත්තා අත්ථී"ති ගහිතා සස්සතදිට්ඨි නත්ථි. **නිරත්තාති** "උච්ඡිජ්ජතී"ති ගහිතා උච්ඡෙදදිට්ඨි.

නත්ථීති ගහෙතබ්බං නත්ථි. **මුඤ්චිතබ්බං නත්ථීති** මොචෙතබ්බං නත්ථි. **යස්ස නත්ථි ගහිතන්ති** යස්ස පුග්ගලස්ස තණ්හාදිට්ඨිවසෙන ගහිතං න විජ්ජති. **තස්ස නත්ථි මුඤ්චිතබ්බන්ති** තස්ස පුග්ගලස්ස මුඤ්චිතබ්බං න විජ්ජති. **ගාහමුඤ්චනසමතික්කන්තොති** ගහණඤ්ච මොචනඤ්ච වීතිවත්තො. **වුද්ධිපරිහානිවීතිවත්තොති** වුඩ්ඪිඤ්ච හානිඤ්ච අතික්කන්තො.

94. **යෙන නං වජ්ජුං පුථුජ්ජනා, අථො සමණබ්‍රාහ්මණාති** යෙන තං රාගාදිනා වජ්ජෙන පුථුජ්ජනා සබ්බෙපි දෙවමනුස්සා ඉතොව බහිද්ධා සමණබ්‍රාහ්මණා ච රත්තොති වා දුට්ඨොති වා වදෙය්‍යුං. **තං තස්ස අපුරක්ඛතන්ති** තං රාගාදිවජ්ජං තස්ස අරහතො අපුරක්ඛතං. **තස්මා වාදෙසු නෙජතීති** තංකාරණා නින්දාවචනෙසු න කම්පති.

නෙජතීති නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. **න ඉඤ්ජතීති** චලනං න කරොති. **න චලතීති** න තත්ථ නමති. **න වෙධතීති** කම්පෙතුං අසක්කුණෙය්‍යතාය න එන්දති. **නප්පවෙධතීති** න කම්පති. **න සම්පවෙධතීති** න පරිවත්තති.

95. **න උස්සෙසු වදතෙති** විසිට්ඨෙසු අත්තානං අන්තොකත්වා "අහං විසිට්ඨො"ති අතිමානවසෙන න වදති. එස නයො ඉතරෙසු ද්වීසු. **කප්පං නෙති අකප්පියොති** සො එවරූපො දුවිධම්පි කප්පං න එති. කස්මා? යස්මා අකප්පියො, පහීනකප්පොති වුත්තං හොති. ඉමිස්සාපි ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානොව.

96. **සකන්ති** මය්හන්ති පරිග්ගහිතං. **අසතා ච න සොචතීති** අවිජ්ජමානාදිනා අසතා ච න සොචති. **ධම්මෙසු ච න ගච්ඡතීති** සබ්බධම්මෙසු ඡන්දාදිවසෙන න ගච්ඡති. **ස වෙ සන්තොති වුච්චතීති** සො එවරූපො නරුත්තමො "සන්තො"ති වුච්චති. ඉමිස්සාපි ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානොව. අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි. දෙසනාපරියොසානෙ කොටිසතසහස්සදෙවතානං අරහත්තප්පත්ති අහොසි, සොතාපන්නාදීනං ගණනා නත්ථීති.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

පුරාභෙදසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. කලහවිවාදසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

97. එකාදසමෙ කලහවිවාදසුත්තනිද්දෙසෙ **කුතොපහූතා කලහා විවාදාති** කලහො ච තස්ස පුබ්බභාගො විවාදො චාති ඉමෙ කුතො ජාතා. **පරිදෙවසොකා සහමච්ඡරා චාති** පරිදෙවසොකා ච සහමච්ඡරා ච කුතො පහූතා. **මානාතිමානා සහපෙසුණා චාති** මානා ච අතිමානා ච පෙසුණා ච කුතො පහූතා. **තෙති** තෙ සබ්බෙපි අට්ඨ කිලෙසධම්මා. **තදිඞ්ඝ බ්‍රූහීති** තං මයා පුච්ඡිතමත්ථං බ්‍රූහි, යාචාමි තං අහන්ති. යාචනත්ථො හි **ඉඞ්ඝාති** නිපාතො.

එකෙන ආකාරෙනාති එකෙන කාරණෙන. **අපරෙන ආකාරෙනාති** අපරෙන කාරණෙන. **ආගාරිකා දණ්ඩපසුතාති** ගහපතිනො විහෙසමානා. **පබ්බජිතා ආපත්තිං ආපජ්ජන්තාති** අනගාරිකා සත්තසු ආපත්තික්ඛන්ධෙසු අඤ්ඤතරං ආපජ්ජමානා.

කුතොපහූතාති කුතොභූතා. **කුතොජාතාති** කුතො පටිලද්ධභාවා. **කුතොසඤ්ජාතාති** උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪිතං. **කුතොනිබ්බත්තාති** කුතො නිබ්බත්තලක්ඛණං පත්තා. උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪෙත්වා **"කුතොඅභිනිබ්බත්තා"**ති වුත්තං. **කුතොපාතුභූතාති** කුතොපාකටීභූතා. **කිං නිදානාතිආදීසු** අත්තනො ඵලං නිදෙතීති **නිදානං**. එතස්මා ඵලං සමුදෙතීති **සමුදයො**. එතස්මා ඵලං ජායතීති **ජාති**. එතස්මා ඵලං පභවතීති **පභවො**. **මූලං පුච්ඡතීති** කලහස්ස කාරණං පුච්ඡති. කාරණඤ්හි පතිට්ඨට්ඨෙන මූලං. අත්තනො ඵලනිප්ඵාදනත්ථං හිනොති පවත්තතීති **හෙතු**. ''හන්ද නං ගණ්හථා''ති දස්සෙන්තං විය අත්තනො ඵලං නිදෙතීති **නිදානං**. එතස්මා ඵලං සම්භවතීති **සම්භවො**. පභවති ඵලං එතස්මාති **පභවො**. සමුට්ඨාති එත්ථ ඵලං, එතෙන වා සමුට්ඨාතීති **සමුට්ඨානං**. අත්තනො ඵලං ආහරතීති **ආහාරො**. අපටික්ඛිපිතබ්බට්ඨෙන අත්තනො ඵලං ආරමෙතීති **ආරම්මණං**. එතං පටිච්ච අපටික්ඛිපිත්වා ඵලං එති පවත්තතීති **පච්චයො**. එතස්මා ඵලං සමුදෙතීති **සමුදයොති** එවමෙතෙසං පදානං වචනත්ථො වෙදිතබ්බො. තං සන්ධාය ''කලහස්ස ච විවාදස්ස ච මූලං පුච්ඡතී''තිආදිනා නයෙන දෙසනා වුත්තා.

98. **පියප්පහූතාති** පියවත්ථුතො ජාතා. **මච්ඡෙරයුත්තා කලහා විවාදාති** ඉමිනා කලහවිවාදාදීනං න කෙවලං පියවත්ථුමෙව, මච්ඡරියම්පි පච්චයං දස්සෙති. කලහවිවාදසීසෙන චෙත්ථ සබ්බෙපි තෙ ධම්මා වුත්තාති වෙදිතබ්බා. යථා ච එතෙසං මච්ඡරියං, තථා පෙසුණානඤ්ච විවාදං. තෙනාහ **"විවාදජාතෙසු ච පෙසුණානී"**ති. ඉමිස්සා ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානත්ථොයෙව.

99. **පියා සු ලොකස්මිං කුතොනිදානා, යෙ චාපි ලොභා විචරන්ති ලොකෙති** ''පියප්පහූතා කලහා''ති යෙ එත්ථ වුත්තා, තෙ පියා ලොකස්මිං කුතොනිදානා, න කෙවලඤ්ච පියා, යෙ චාපි ඛත්තියාදයො ලොකෙ විචරන්ති ලොභහෙතු ලොභෙනාභිභූතා විචරන්ති, තෙසං සො ලොභො ච කුතොනිදානොති ද්වෙ අත්ථෙ එකාය පුච්ඡාය පුච්ඡති. **කුතොනිදානාති** චෙත්ථ කිංනිදානා කිංහෙතුකාති පච්චත්තවචනස්ස තොආදෙසො වෙදිතබ්බො, සමාසෙ චස්ස ලොපාභාවො. අථ වා **නිදානාති** ජාතා, උප්පන්නාති අත්ථො. තස්මා කුතො ජාතා කුතො උප්පන්නාති වුත්තං හොති. **ආසා ච නිට්ඨා චාති** ආසා ච තස්සා ආසාය සමිද්ධි ච. **යෙ සම්පරායාය නරස්ස හොන්තීති** යෙ නරස්ස සම්පරායාය හොන්ති, පරායනා හොන්තීති වුත්තං හොති. එකා එවායම්පි පුච්ඡා.

දීපා හොන්තීති පතිට්ඨා භවන්ති. **සරණා හොන්තීති** දුක්ඛනාසනා හොන්ති. **නිට්ඨාපරායනා හොන්තීති** සමිද්ධිපරායනා හොන්ති.

100. **ඡන්දානිදානානීති** කාමච්ඡන්දාදිඡන්දනිදානානි. **යෙ චාපි ලොභා විචරන්තීති** යෙ චාපි ඛත්තියාදයො ලොභා විචරන්ති, තෙසං ලොභොපි ඡන්දනිදානොති ද්වෙපි අත්ථෙ එකතො විස්සජ්ජෙති. **ඉතොනිදානාති** ඡන්දනිදානා එවාති වුත්තං හොති. ''ඉතොනිදානා''ති හි ඡන්දං සන්ධායාහ. ඡන්දනිදානා හි ලොභාදයො. ''ඉතොනිදානා''ති සද්දසිද්ධි චෙත්ථ ''කුතොනිදානා''ති එත්ථ වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බා. ආසාය සමිද්ධි වුච්චති **නිට්ඨාති** අජ්ඣාසයනිබ්බත්තිපටිලාභො කථීයති.

101. **විනිච්ඡයාති** තණ්හාදිට්ඨිවිනිච්ඡයා. **යෙ චාපි ධම්මා සමණෙන වුත්තාති** යෙ ච අඤ්ඤෙපි කොධාදීහි සම්පයුත්තා, තථාරූපා වා අකුසලා ධම්මා බුද්ධසමණෙන වුත්තා, තෙ **කුතොපහූතාති**.

අඤ්ඤජාතිකාති අඤ්ඤසභාවා. **අඤ්ඤවිහිතකාති** අඤ්ඤෙනාකාරෙන ඨිතා. **සමිතපාපෙනාති** නිබ්බාපිතපාපෙන. **බාහිතපාපධම්මෙනාති** පහීනලාමකධම්මෙන. **භින්නකිලෙසමූලෙනාති** කිලෙසමූලානි භින්දිත්වා ඨිතෙන. **සබ්බාකුසලමූලබන්ධනා පමුත්තෙනාති** ද්වාදසඅකුසලබන්ධනං මොචෙත්වා ඨිතෙන. **වුත්තාති** කථිතා. **පවුත්තාති** පකාරෙන කථිතා.

102. **තමූපනිස්සාය පහොති ඡන්දොති** තං සුඛදුක්ඛවෙදනං තදුභයවත්ථුසඞ්ඛාතං සාතාසාතං උපනිස්සාය සංයොගවියොගපත්ථනාවසෙන ඡන්දො පහොති. එත්තාවතා ''ඡන්දො නු ලොකස්මිං කුතොනිදානො''ති අයං

පඤ්හො විස්සජ්ජිතො හොති. **රූපෙසු දිස්වා විභවං භවඤ්චාති** රූපෙසු වයඤ්ච උප්පාදඤ්ච දිස්වා. **විනිච්ඡයං කුබ්බති ජන්තු ලොකෙති** අපායාදිකෙ ලොකෙ අයං ජන්තු භොගාධිගමත්ථං තණ්හාවිනිච්ඡයං ''අත්තා මෙ උප්පන්නො''තිආදිනා නයෙන දිට්ඨිවිනිච්ඡයඤ්ච කුරුතෙ. එත්තාවතා ''විනිච්ඡයා චාපි කුතොපහූතා''ති අයං පඤ්හො විස්සජ්ජිතො හොති.

සාතාසාතං නිස්සායාති මධුරඤ්ච අමධුරඤ්ච උපනිස්සයං කත්වා. **ඉට්ඨානිට්ඨන්ති** ඉට්ඨාරම්මණඤ්ච අනිට්ඨාරම්මණඤ්ච.

සුරාමෙරයමජ්ජප්පමාදට්ඨානානුයොගන්ති එත්ථ **සුරාති** පිට්ඨසුරා පූවසුරා ඔදනසුරා කිණ්ණපක්ඛිත්තා සම්භාරසංයුත්තාති පඤ්ච සුරා. **මෙරයන්ති** පුප්ඵාසවො ඵලාසවො මධ්වාසවො ගුළාසවො සම්භාරසංයුත්තොති පඤ්ච ආසවා. තං සබ්බම්පි මදකරණවසෙන මජ්ජං. **පමාදට්ඨානන්ති** පමාදකාරණං, යාය චෙතනාය තං මජ්ජං පිවති, තස්සෙතං අධිවචනං. **අනුයොගන්ති** තං සුරාමෙරයමජ්ජප්පමාදට්ඨානානුයොගං අනුආයොගං පුනප්පුනං කරණං. යස්මා ච පන තං අනුයුත්තස්ස මෙ උප්පන්නා චෙව භොගා පරිහායන්ති, අනුප්පන්නා ච නුප්පජ්ජන්ති, තස්මා ''මෙ භොගා පරික්ඛයං තීණභාවං ගච්ඡන්ති''ති ජානාති. එවං සබ්බත්ථ. **විකාලවිසිඛාචරියානුයොගන්ති** අවෙලාය විසිඛාසු චරියානුයුත්තං. **සමජ්ජාභිචරණන්ති** නච්චාදිදස්සනවසෙන සමජ්ජාභිගමනං. **ආලස්යානුයොගන්ති** කායාලසියතාය යුත්තපයුත්තතං. **අපායමුඛානි න සෙවතීති** භොගානං විනාසද්වාරානි න සෙවති.

කසියා වාති කසිකම්මෙන වා. **වණිජ්ජාය වාති** ධම්මිකවණිජ්ජකම්මෙන වා. **ගොරක්ඛෙන වාති** ගොපාලකම්මෙන වා. **ඉස්සත්ථෙන වාති** ධනුසිප්පෙන වා. **රාජපොරිසෙන වාති** රාජසෙවකකම්මෙන වා. **සිප්පඤ්ඤතරෙන වාති** කුම්භකාරාදිසිප්පානං අඤ්ඤතරෙන වා. **පටිපජ්ජතීති** පයොගං කරොති. **චක්ඛුස්මිං උප්පන්නෙ ජානාතීති** සසම්භාරචක්ඛුස්මිං උප්පන්නෙ ජානාති. **''අත්තා මෙ උප්පන්නො''**ති දිට්ඨිං ගණ්හාති. **චක්ඛුස්මිං අන්තරහිතෙති** තස්මිං විනට්ඨෙ. **අත්තා මෙ අන්තරහිතොති** ''මම අත්තා විනට්ඨො''ති දිට්ඨිං ගණ්හාති. **විගතො මෙ අත්තාති** වීතික්කන්තො මම අත්තා. **සොතස්මින්තිආදීසුපි** එසෙව නයො.

103. **එතෙපි ධම්මා ද්වයමෙව සන්තෙති** එතෙ කොධාදයො ධම්මා සාතාසාතද්වයෙ සන්තෙ එව හොන්ති උප්පජ්ජන්ති. එත්තාවතා තතියපඤ්හොපි විස්සජ්ජිතො හොති. ඉදානි යො එවං විස්සජ්ජිතෙසු එතෙසු පඤ්හෙසු කථංකථී භවෙය්‍ය, තස්ස කථංකථාපහානුපායං දස්සෙන්තො ආහ **''කථංකථී ඤාණපථාය සික්ඛෙ''**ති, ඤාණදස්සනඤාණාධිගමනත්ථං තිස්සො සික්ඛා සික්ඛෙය්‍යාති වුත්තං හොති. කිංකාරණා? **ඤත්වා පවුත්තා සමණෙන ධම්මා.** බුද්ධසමණෙන හි ඤත්වා ධම්මා වුත්තා, නත්ථි තස්ස ධම්මෙසු අඤ්ඤාණං, අත්තනො පන ඤාණානුභාවෙන තෙ අජානන්තො න ජානෙය්‍ය, න දෙසනාදොසෙන. තස්මා **කථංකථී ඤාණපථාය සික්ඛෙ, ඤත්වා පවුත්තා සමණෙන ධම්මාති.**

පක්ඛෙපබන්ධනෙන වා බද්ධොති නාගරිකබන්ධෙන බද්ධො. **පරික්ඛෙපබන්ධනෙන වාති** වතිපරික්ඛෙපබන්ධනෙන වා. **ගාමබන්ධනෙනාතිආදීසු** තස්මා තස්මා ඨානතො නික්ඛමිතුං අලභන්තො ගාමබන්ධනාදීහි බද්ධො නාම හොති. **තස්ස බන්ධනස්ස මොක්ඛත්ථායාති** එතස්ස වුත්තප්පකාරස්ස බන්ධනස්ස මොචනත්ථං.

ඤාණම්පි ඤාණපථොති පුරෙ උප්පන්නං ඤාණං අපරාපරුප්පන්නස්ස ඤාණම්පි ඤාණස්ස සඤ්චරණමග්ගොති ඤාණම්පි ඤාණපථො. **ඤාණස්ස ආරම්මණම්පි ඤාණපථොති** ඤාණස්ස පච්චයොපි තං ආලම්බිත්වා උප්පජ්ජනතො ඤාණපථො. **ඤාණසහභුනොපි ධම්මා ඤාණපථොති** ඤාණෙන සහුප්පන්නා අවසෙසා චිත්තචෙතසිකා ධම්මාපි ඤාණපථො. ඉදානි උපමාය සාධෙන්තො **''යථා අරියමග්ගො අරියපථො''**තිආදිමාහ.

කථංකථී පුග්ගලොති විචිකිච්ඡාවන්තො පුග්ගලො. **සකඞ්ඛොති** සද්වෙළ්හකො. **සවිලෙඛොති** චිත්තරාජිවන්තො. **සද්වෙළ්හකොති** කඞ්ඛාවන්තො. **සවිචිකිච්ඡොති** සන්දෙහවන්තො. **ඤාණාධිගමායාති** ඤාණපටිලාභත්ථාය. **ඤාණඵුසනායාති** ඤාණපටිවිජ්ඣනත්ථාය. අථ වා ඤාණවින්දනත්ථාය. **ඤාණසච්ඡිකිරියායාති** ඤාණස්ස පච්චක්ඛකරණත්ථාය. **සනිදානාහන්ති** අහං සනිදානං සපච්චයං කත්වා ධම්මදෙසනං කරොමි. **සප්පාටිහාරියන්ති** නිය්‍යානිකං කත්වා. **නො අප්පාටිහාරියන්ති** අනිය්‍යානිකං අකත්වා ධම්මදෙසනං කරොමි.

104. **සාතං අසාතඤ්ච කුතොනිදානාති** එත්ථ සාතාසාතන්ති සුඛදුක්ඛවෙදනා එව අධිප්පෙතා . **න භවන්ති හෙතෙති** න භවන්ති එතෙ. **විභවං භවඤ්චාපි යමෙතමත්ථං, එතං මෙ පබ්රූහි යතොනිදානන්ති** සාතාසාතානං විභවං භවඤ්ච එතම්පි යං අත්ථං. ලිඞ්ගබ්‍යත්තයො එත්ථ කතො. ඉදං පන වුත්තං හොති – සාතාසාතානං විභවො භවො චාති යො එස අත්ථො, එතං මෙ පබ්රූහි යතොනිදානන්ති. එත්ථ ච සාතාසාතානං විභවභවවත්ථුකා විභවභවදිට්ඨියො එව විභවභවාති අත්ථතො වෙදිතබ්බා. තථා හි ඉමස්ස පඤ්හස්ස විස්සජ්ජනපක්ඛෙ ''භවදිට්ඨිපි ඵස්සනිදානා, විභවදිට්ඨිපි ඵස්සනිදානා''ති උපරි නිද්දෙසෙ (මහානි. 105) වක්ඛති. ඉමාය ගාථාය නිද්දෙසෙ වත්තබ්බං නත්ථි.

105. **ඉතොනිදානන්ති** ඵස්සනිදානං. ඉමායපි වත්තබ්බං නත්ථි.

106. **කිස්මිං විභූතෙ න ඵුසන්ති ඵස්සාති** කිස්මිං වීතිවත්තෙ චක්ඛුසම්ඵස්සාදයො පඤ්ච ඵස්සා න ඵුසන්ති. ඉමායපි වත්තබ්බං නත්ථි.

107. **නාමඤ්ච රූපඤ්ච පටිච්චාති** සම්පයුත්තකනාමඤ්ච වත්ථාරම්මණරූපඤ්ච පටිච්ච. **රූපෙ විභූතෙ න ඵුසන්ති ඵස්සාති** රූපෙ වීතිවත්තෙ පඤ්ච ඵස්සා න ඵුසන්ති.

තිණ්ණං සඞ්ගති ඵස්සොති චක්ඛුරූපවිඤ්ඤාණානං තිණ්ණන්නං සඞ්ගතියා ඵස්සො ජායති. **චක්ඛු ච රූපා ච රූපස්මින්ති** පසාදචක්ඛුඤ්ච රූපාරම්මණානි ච රූපභාගෙ රූපකොට්ඨාසෙ කත්වා. **චක්ඛුසම්ඵස්සං ඨපෙත්වාති** තිණ්ණං සඞ්ගතියා උප්පන්නඵස්සං මුඤ්චිත්වා. **සම්පයුත්තකා ධම්මා නාමස්මින්ති** අවසෙසා වෙදනාදයො ඵස්සෙන සහජාතා ධම්මා නාමභාගෙ. **සොතඤ්ච පටිච්චාති**ආදීසුපි එසෙව නයො.

චතූහාකාරෙහි රූපං විභූතං හොතීති චතූහි කාරණෙහි රූපං වීතිවත්තං හොති. **ඤාතවිභූතෙනාති** පාකටං කත්වා වීතිවත්තෙන. **තීරණවිභූතෙනාති** අනිච්චාදිතො තීරයිත්වා වීතිවත්තෙන. **පහානවිභූතෙනාති** ඡන්දරාගපහානතො වීතිවත්තෙන. **සමතික්කමවිභූතෙනාති** චතුන්නං අරූපසමාපත්තීනං පටිලාභවසෙන වීතිවත්තෙන.

108. **කථං සමෙතස්සාති** කථං පටිපන්නස්ස. **විභොති රූපන්ති** රූපං විභවති, න භවෙය්‍ය වා. **සුඛං දුක්ඛඤ්චාති** ඉට්ඨානිට්ඨරූපමෙව පුච්ඡති.

ජානෙය්‍යාමාති ජානිස්සාම. **ආජානෙය්‍යාමාති** විසෙසෙන ජානිස්සාම. **විජානෙය්‍යාමාති** අනෙකවිධෙන ජානිස්සාම. **පටිවිජානෙය්‍යාමාති** සම්මා ජානිස්සාම. **පටිවිජ්ඣෙය්‍යාමාති** චිත්තෙන බුජ්ඣිස්සාම.

109. **න සඤ්ඤසඤ්ඤීති** යථා සමෙතස්ස විභොති රූපං, සො පකතිසඤ්ඤාය සඤ්ඤීපි න හොති. **න විසඤ්ඤසඤ්ඤීති** විසඤ්ඤායපි විරූපාය සඤ්ඤාය විසඤ්ඤී න හොති උම්මත්තකො වා ඛිත්තචිත්තො වා. **නොපි අසඤ්ඤීති** සඤ්ඤාවිරහිතොපි න හොති නිරොධසමාපන්නො වා අසඤ්ඤසත්තො වා. **න විභූතසඤ්ඤීති** ''සබ්බසො රූපසඤ්ඤාන''න්තිආදිනා (විභ. 508) නයෙන සමතික්කන්තසඤ්ඤීපි න හොති අරූපජ්ඣානලාභී. **එවං සමෙතස්ස විභොති රූපන්ති** එතස්මිං සඤ්ඤසඤ්ඤිතාදිභාවෙ අට්ඨත්වා යදෙතං වුත්තං ''සො එවං සමාහිතෙ චිත්තෙ…පෙ…. ආකාසානඤ්චායතනසමාපත්තිපටිලාභත්ථාය චිත්තං අභිනීහරතී''ති, එවං සමෙතස්ස අරූපමග්ගසමඞ්ගිනො විභොති රූපං. **සඤ්ඤානිදානා හි පපඤ්චසඞ්ඛාති** එවං පටිපන්නස්සාපි ච යා සඤ්ඤා, තංනිදානා තණ්හාදිට්ඨිපපඤ්චාස්ස අප්පහීනාව හොන්තීති දස්සෙති.

අසඤ්ඤිනො වුච්චන්ති නිරොධසමාපන්නාති සඤ්ඤාවෙදනා නිරොධෙත්වා නිරොධසමාපන්නා සඤ්ඤාභාවෙන අසඤ්ඤිනොති කථීයන්ති. **අසඤ්ඤසත්තාති** සබ්බෙන සබ්බං සඤ්ඤාභාවෙන අසඤ්ඤභවෙ නිබ්බත්තා.

සො එවං සමාහිතෙ චිත්තෙති තත්ථ **සොති** සො භික්ඛු. **එවන්ති** චතුත්ථජ්ඣානක්කමනිදස්සනමෙතං, ඉමිනා කමෙන චතුත්ථජ්ඣානං පටිලභිත්වාති වුත්තං හොති. **සමාහිතෙති** ඉමිනා චතුත්ථජ්ඣානසමාධිනා සමාහිතෙ. **පරිසුද්ධෙති**ආදීසු පන උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධිභාවෙන පරිසුද්ධෙ. පරිසුද්ධත්තායෙව **පරියොදාතෙ,** පභස්සරෙති වුත්තං හොති. සුඛාදීනං පච්චයානං ඝාතෙන විහතරාගාදිඅඞ්ගණත්තා **අනඞ්ගණෙ.** අනඞ්ගණත්තා එව ච **විගතූපක්කිලෙසෙ.** අඞ්ගණෙන හි චිත්තං උපක්කිලිස්සති. සුභාවිතත්තා **මුදුභූතෙ,** වසීභාවප්පත්තෙති වුත්තං හොති. වසෙ වත්තමානඤ්හි චිත්තං මුදූති වුච්චති. මුදුත්තායෙව ච **කම්මනියෙ,** කම්මක්ඛමෙ කම්මයොග්ගෙති වුත්තං හොති. මුදු හි චිත්තං කම්මනියං හොති සුද්ධන්තමිව සුවණ්ණං. තදුභයම්පි ච සුභාවිතත්තායෙව. යථාහ ''නාහං, භික්ඛවෙ, අඤ්ඤං එකධම්මම්පි සමනුපස්සාමි, යං එවං භාවිතං කම්මනියං හොති යථයිදං, භික්ඛවෙ, චිත්ත''න්ති (අ. නි. 1.22).

එතෙසු හි පරිසුද්ධභාවාදීසු ඨිතත්තා **ඨිතෙ.** ඨිතත්තායෙව **ආනෙඤ්ජප්පත්තෙ** අචලෙ නිරිඤ්ජනෙති වුත්තං හොති. මුදුකම්මඤ්ඤභාවෙන වා අත්තනො වසෙ ඨිතත්තා **ඨිතෙ.** සද්ධාදීහි පරිග්ගහිතත්තා **ආනෙඤ්ජප්පත්තෙ.** සද්ධාපරිග්ගහිතඤ්හි චිත්තං අස්සද්ධියෙන න ඉඤ්ජති, වීරියපරිග්ගහිතං කොසජ්ජෙන න ඉඤ්ජති, සතිපරිග්ගහිතං පමාදෙන න ඉඤ්ජති, සමාධිපරිග්ගහිතං උද්ධච්චෙන න ඉඤ්ජති, පඤ්ඤාපරිග්ගහිතං අවිජ්ජාය න ඉඤ්ජති, ඔභාසගතං කිලෙසන්ධකාරෙන න ඉඤ්ජති. ඉමෙහි ඡහි ධම්මෙහි පරිග්ගහිතං ආනෙඤ්ජප්පත්තං හොති. එවං අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතං චිත්තං අභිනීහාරක්ඛමං හොති ආකාසානඤ්චායතනසමාපත්තිපටිලාභත්ථාය.

අපරො නයො – චතුත්ථජ්ඣානසමාධිනා **සමාහිතෙ.** නීවරණදූරීභාවෙන **පරිසුද්ධෙ.** විතක්කාදිසමතික්කමෙන **පරියොදාතෙ.** ඣානපටිලාභපච්චනිකානං පාපකානං ඉච්ඡාවචරානඤ්ච අභාවෙන **අනඞ්ගණෙ.** ඉච්ඡාවචරානන්ති ඉච්ඡාය අවචරානං, ඉච්ඡාවසෙන ඔතිණ්ණානං පවත්තානං නානප්පකාරානං කොපඅප්පච්චයානන්ති අත්ථො. අභිජ්ඣාදීනං චිත්තුපක්කිලෙසානං විගමෙන **විගතූපක්කිලෙසෙ.** උභයම්පි චෙතං

අඞ්ගණසුත්තවත්ථසුත්තානුසාරෙනෙව (ම. නි. 1.57 ආදයො, 70 ආදයො) වෙදිතබ්බං. වසිප්පත්තියා **මුදුභූතෙ**. ඉද්ධිපාදභාවූපගමනෙන **කම්මනියෙ**. භාවනාපාරිපූරියා පණීතභාවූපගමෙන **ඨිතෙ ආනෙඤ්ජප්පත්තෙ,** යථා ආනෙඤ්ජභාවං ආනෙඤ්ජප්පත්තං හොති, එවං ඨිතෙති අත්ථො. එවම්පි අට්ඨඞ්ගසමන්නාගමෙන චිත්තං අභිනීහාරක්ඛමං හොති ආකාසානඤ්චායතනසමාපත්තිපටිලාභත්ථාය පාදකං පදට්ඨානභූතං.

ආරුප්පමග්ගසමඞ්ගීති අරූපසමාපත්තියා ගමනමග්ගෙන අපරිහීනො. **පපඤ්චායෙව පපඤ්චසඞ්ඛාති** තණ්හාදිපපඤ්චායෙව පපඤ්චසඞ්ඛා.

110. **එත්තාවතග්ගං නු වදන්ති හෙකෙ, යක්ඛස්ස සුද්ධිං ඉධ පණ්ඩිතාසෙ. උදාහු අඤ්ඤම්පි වදන්ති එත්තොති** එත්තාවතා නු ඉධ පණ්ඩිතා සමණබ්‍රාහ්මණා අග්ගං සුද්ධිං සත්තස්ස වදන්ති, උදාහු අඤ්ඤම්පි එත්තො අරූපසමාපත්තිතො අධිකඤ්ච වදන්තීති පුච්ඡති.

එත්තො අරූපසමාපත්තිතොති එතස්මා අරූපසමාපත්තිතො.

111. **එත්තාවතග්ගම්පි වදන්ති හෙකෙති** එකෙ සස්සතවාදා සමණබ්‍රාහ්මණා පණ්ඩිතමානිනො එත්තාවතාපි අග්ගං සුද්ධිං වදන්ති. **තෙසං පනෙකෙ සමයං වදන්තීති** තෙසඤ්ඤෙව එකෙ උච්ඡෙදවාදා සමයං උච්ඡෙදං වදන්ති. **අනුපාදිසෙසෙ කුසලාවදානාති** අනුපාදිසෙසෙ කුසලවාදා සමානා.

භවතජ්ජිතාති භවතො භීතා. **විභවං අභිනන්දන්තීති** උච්ඡෙදං පටිච්ච තුස්සන්ති. **තෙ සත්තස්ස සමන්ති** තෙ උච්ඡෙදවාදිනො පුග්ගලස්ස සමං අනුප්පත්තිං වදන්ති. **උපසමන්ති** අතීව සමං. **වූපසමන්ති** සන්තං. **නිරොධන්ති** අනුප්පාදං. **පටිපස්සද්ධින්ති** අපුනුප්පත්තිං.

112. **එතෙ ච ඤත්වා උපනිස්සිතාති** එතෙ ච දිට්ඨිගතිකෙ සස්සතුච්ඡෙදදිට්ඨියො නිස්සිතාති ඤත්වා. **ඤත්වා මුනී නිස්සයෙ සො වීමංසීති** නිස්සයෙ ච ඤත්වා සො වීමංසී පණ්ඩිතො බුද්ධමුනි. **ඤත්වා විමුත්තොති** දුක්ඛානිච්චාදිතො ධම්මෙ ඤත්වා විමුත්තො. **භවාභවාය න සමෙතීති** පුනප්පුනං උපපත්තියා න සමාගච්ඡති. **අපරාමසන්ති** අපරාමසන්තො. පරාමාසං නාපජ්ජන්තොති අත්ථො.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

කලහවිවාදසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. චූළබ්‍යූහසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

ද්වාදසමෙ චූළබ්‍යූහසුත්තනිද්දෙසෙ **සකංසකංදිට්ඨිපරිබ්බසානාති** ඉදම්පි තස්මිංයෙව මහාසමයෙ ‘‘සබ්බෙපිමෙ දිට්ඨිගතිකා ‘සාධුරූපාම්හා’ති භණන්ති, කිං නු ඛො සාධුරූපාව ඉමෙ අත්තනො එව දිට්ඨියා පතිට්ඨහන්ති, උදාහු අඤ්ඤම්පි දිට්ඨිං ගණ්හන්තී’’ති උප්පන්නචිත්තානං එකච්චානං දෙවතානං තමත්ථං පකාසෙතුං පුරිමනයෙනෙව නිම්මිතබුද්ධෙන අත්තානං පුච්ඡාපෙත්වා වුත්තං.

113. තත්ථ ආදිතො ද්වෙපි ගාථා පුච්ඡාගාථායෙව. තාසු **සකං සකං දිට්ඨිපරිබ්බසානාති** අත්තනො අත්තනො දිට්ඨියා වසමානා. **විග්ගය්හ නානා කුසලා වදන්තීති** තං දිට්ඨිං බලවග්ගාහං ගහෙත්වා ‘‘තත්ථ කුසලාම්හා’’ති පටිජානමානා පුථු පුථු වදන්ති, එකං න වදන්ති. **යො එවං ජානාති ස වෙදි ධම්මං, ඉදං පටික්කොසමකෙවලී සොති** තඤ්ච දිට්ඨිං සන්ධාය යො එවං ජානාති, සො ධම්මං වෙදියි. ඉදං පන පටික්කොසන්තො හීනො හොතීති ච වදන්ති.

නානා වදන්තීති නානාකාරණං භණන්ති. **විවිධං වදන්තීති** නානාවිධං භණන්ති. **අඤ්ඤොඤ්ඤං වදන්තීති** එකං අවත්වා අඤ්ඤං අඤ්ඤං ගහෙත්වා වදන්ති. **අකෙවලී සොති** යො අකුසලො අයං. **අසමත්තොති** න පරිපූරො. **අපරිපුණ්ණොති** න සම්පුණ්ණො.

114. **බාලොති** හීනො. **අක්කුසලොති** අවිද්වා.

115. ඉදානි තිස්සො විස්සජ්ජනගාථා හොන්තීති. තා පුරිමඩ්ඪෙන වුත්තමත්ථං පච්ඡිමඩ්ඪෙන පටිබ්‍යූහිත්වා ඨිතා. තෙන බ්‍යූහෙන උත්තරසුත්තතො ච අප්පකත්තා ඉදං සුත්තං ‘‘චූළබ්‍යූහ’’න්ති නාමං ලභි. තත්ථ පඨමගාථායං තාව **පරස්ස චෙ ධම්මන්ති** පරස්ස දිට්ඨිං. **සබ්බෙව්මෙ බාලාති** එවං සන්තෙ සබ්බෙව ඉමෙ බාලා හොන්තීති අධිප්පායො. කිංකාරණා? **සබ්බෙව්මෙ දිට්ඨිපරිබ්බසානාති**.

116. **සන්දිට්ඨියා චෙව න වීවදාතා, සංසුද්ධපඤ්ඤා කුසලා මුතීමාති** සකාය දිට්ඨියා අනවීවදාතා අවොදාතා සංකිලිට්ඨාව සමානා සංසුද්ධපඤ්ඤා ච කුසලා ච මුතිමන්තො ච තෙ හොන්ති චෙ. අථ වා ‘‘සන්දිට්ඨියා චෙ වදාතා’’ති පාඨො, තස්සත්ථො – සකාය පන දිට්ඨියා වොදාතා සංසුද්ධපඤ්ඤා කුසලා මුතිමන්තො හොන්ති චෙ, **න තෙසං කොචීති** එවං සන්තෙ තෙසං එකොපි නිහීනපඤ්ඤො න හොති, කිංකාරණා? **දිට්ඨී හි තෙසම්පි තථා සමත්තා,** යථා ඉතරෙසන්ති.

117. **න වාහමෙතන්ති** ගාථාය සඞ්ඛෙපත්ථො – **යං** තෙ **මිථු** ද්වෙ ද්වෙ ජනා **අඤ්ඤමඤ්ඤං** ‘‘බාලො’’ති ආහු, අහං **එතං තථියන්ති තච්ඡන්ති නෙව බ්‍රූමි**. කිංකාරණා? යස්මා සබ්බෙව තෙ **සකං සකං දිට්ඨිං** ‘‘ඉදමෙව **සච්චං** මොඝමඤ්ඤ’’න්ති **අකංසු,** තෙන ච කාරණෙන **පරං ‘‘බාලො’’ති දහන්ති**. එත්ථ ච තථියං, තථෙවන්ති (සු. නි. අට්ඨ. 2.889) ද්වෙපි පාඨා.

තච්ඡන්ති අතුච්ඡං. **තථන්ති** අවිපරීතං, **භූතන්ති** සන්තං. **යාථාවන්ති** සංවිජ්ජමානං. **අවිපරීතන්ති** න විසඞ්කෙතං.

118. **යමාහූති** පුච්ඡාගාථාය **‘‘යං දිට්ඨිසච්චං තථිය’’න්ති එකෙ ආහු**.

119. **එකඤ්හි සච්චන්ති** විස්සජ්ජනගාථාය එකං සච්චං නිරොධො මග්ගො වා. **යස්මිං පජා නො විවදෙ පජානන්ති** යම්හි සච්චෙ පජානන්තො පජා නො විවදෙය්‍යුං. **සයං ථුනන්තීති** අත්තනා වදන්ති.

120. **කස්මා නූති** පුච්ඡාගාථාය **පවාදියාසෙති** වාදිනො. **උදාහු තෙ තක්කමනුස්සරන්තීති** තෙ වාදිනො උදාහු අත්තනො තක්කමත්තං අනුගච්ඡන්ති.

තක්කපරියාහතන්ති විතක්කෙන සමන්තතො ආහතං. **වීමංසානුචරිතන්ති** අත්තනො උපට්ඨිතපඤ්ඤාය විචරිතං. **සයංපටිභානන්ති** අත්තනො පටිභානං.

121. න හෙවාති විස්සජ්ජනගාථාය **අඤ්ඤත්‍ර සඤ්ඤාය නිච්චානීති** ඨපෙත්වා සඤ්ඤාමත්තෙන නිච්චන්ති ගහිතග්ගහණානි. **තක්කඤ්ච දිට්ඨීසු පකප්පයිත්වාති** අත්තනො නිච්චසඞ්කප්පමත්තං දිට්ඨීසු ජනෙත්වා.

යස්මා පන දිට්ඨීසු විතක්කං ජනෙන්තා දිට්ඨියො සඤ්ජනෙන්ති, තස්මා වුත්තං ‘‘දිට්ඨිගතානි ජනෙන්ති සඤ්ජනෙන්තී’’තිආදි. **ජනෙන්තීති** උපරූපරි දිට්ඨිං උප්පාදෙන්තා ජනෙන්ති. **සඤ්ජනෙන්තීති**ආදීනි උපසග්ගවසෙන පදං වඩ්ඪෙත්වා වුත්තානි. **මය්හං සච්චන්ති** මම වචනං තච්ඡං.

122. ඉදානි එවං නානාසච්චෙසු අසන්තෙසු තක්කමත්තං අනුස්සරන්තානං දිට්ඨිගතිකානං විප්පටිපත්තිං දස්සෙතුං **''දිට්ඨෙ සුතෙ''**තිආදිකා ගාථායො අභාසි. තත්ථ **දිට්ඨෙ**ති දිට්ඨං, දිට්ඨසුද්ධින්ති අධිප්පායො. එස නයො සුතාදීසු. **එතෙ ච නිස්සාය විමානදස්සී**ති එතෙ දිට්ඨිධම්මෙ නිස්සයිත්වා සුද්ධිභාවසඞ්ඛාතං විමානං අසම්මානං පස්සන්තොපි. **විනිච්ඡයෙ ඨත්වා පහස්සමානො, බාලො පරො අක්කුසලොති චාහා**ති එවං විමානදස්සීපි තස්මිං දිට්ඨිවිනිච්ඡයෙ ඨත්වා තුට්ඨිජාතො හාසජාතො හුත්වා පරො ''හීනො ච අවිද්වා චා''ති එවං වදතියෙව.

න සම්මානෙතීතිපි විමානදස්සීති න බහුමානං කරොතීති එවම්පි විමානදස්සී න බහුමානදස්සී. **දොමනස්සං ජනෙතී**ති පඨමං දිට්ඨිනිස්සයං අල්ලීයිත්වා දොමනස්සං පත්වා පච්ඡා දිට්ඨිවිනිච්ඡයෙ ඨිතකාලෙ සොමනස්සං උප්පාදෙතීති අත්ථො.

විනිච්ඡයදිට්ඨියා ඨත්වාති සන්නිට්ඨානං කත්වා ගහිතදිට්ඨියා ඨත්වා.

123. එවං සන්තෙ **යෙනෙවා**ති ගාථා. තත්ථ **සයමත්තනා**ති සයමෙව අත්තානං. **විමානෙතී**ති ගරහති. **තදෙව පාවා**ති තදෙව වචනං දිට්ඨිං වදති, තං වා පුග්ගලං.

124. **අතිසාරදිට්ඨියා**ති ගාථායත්ථො – **සො** එවං තාය ලක්ඛණාතිසාරිනියා **අතිසාරදිට්ඨියා සමත්තො** පරිපුණ්ණො උද්ධුමාතො, තෙන ච දිට්ඨිමානෙන **මත්තො** ''පරිපුණ්ණො අහං කෙවලී''ති එවං **පරිපුණ්ණමානී. සයමෙව** අත්තානං **මනසා** ''අහං පණ්ඩිතො''ති අභිසිඤ්චති. කිංකාරණා? **දිට්ඨී හි සා තස්ස තථා සමත්තා**ති.

සබ්බා තා දිට්ඨියො ලක්ඛණාතික්කන්තාති තා සබ්බා ද්වාසට්ඨිදිට්ඨියො ලක්ඛණං අතීතා අතිසරන්තීති අතික්කන්තා. **අනොමො**ති අනූනො.

125. **පරස්ස චෙ**ති ගාථාය සම්බන්ධො අත්ථො ච – කිඤ්ච භියො? යො සො විනිච්ඡයෙ ඨත්වා පහස්සමානො ''බාලො පරො අක්කුසලො''ති චාහ, තස්ස **පරස්ස චෙ හි වචසා** සො තෙන වුච්චමානො **නිහීනො** හොති, **තුමො සහා හොති නිහීනපඤ්ඤො,** සොපි තෙනෙව සහ නිහීනපඤ්ඤො හොති. සොපි හි තං ''බාලො''ති වදති. අථ තස්ස වචනං අප්පමාණං, සො පන **සයමෙව වෙදගූ** ච **ධීරො ච හොති**. එවං සන්තෙ **න කොචි බාලො සමණෙසු අත්ථි**. සබ්බෙපි හි තෙ අත්තනො ඉච්ඡාය පණ්ඩිතා.

වාචායාති කථනෙන. **වචනෙනා**ති භාසිතෙන. **නින්දිතකාරණා**ති ගරහහෙතුනා. **ගරහිතකාරණා**ති අවඤ්ඤාතහෙතුනා. **උපවදිතකාරණා**ති උපවාදහෙතුනා.

126. **අඤ්ඤං ඉතො**ති ගාථාය සම්බන්ධො අත්ථො ච – ''අථ චෙ සයං වෙදගූ හොති ධීරො. න කොචි බාලො සමණෙසු අත්ථී''ති එවඤ්හි වුත්තෙපි සියා කස්සචි ''කස්මා''ති. තත්ථ වුච්චතෙ – යස්මා **අඤ්ඤං ඉතො යාභිවදන්ති ධම්මං, අපරද්ධා සුද්ධිමකෙවලී තෙ. එවම්පි තිත්ථ්‍යා පුථුසො වදන්ති,** යෙ ඉතො අඤ්ඤං දිට්ඨිං අභිවදන්ති, තෙ අපරද්ධා විරද්ධා සුද්ධිමග්ගං, අකෙවලිනො ච තෙති එවං පුථුතිත්ථියා යස්මා වදන්තීති වුත්තං හොති. කස්මා පනෙවං වදන්තීති චෙ? **සන්දිට්ඨිරාගෙන හි තෙභිරත්තා,** යස්මා සකෙන දිට්ඨිරාගෙන තෙ අභිරත්තාති වුත්තං හොති.

තෙ සුද්ධිමග්ගන්ති තෙ අඤ්ඤතිත්ථියා අකිලිට්ඨමග්ගං. **විසුද්ධිමග්ගන්ති** නිද්දොසමග්ගං. **පරිසුද්ධිමග්ගන්ති** සුක්කමග්ගං. **වොදාතමග්ගන්ති** පණ්ඩරමග්ගං. **පරියොදාතමග්ගන්ති** පභාවන්තමග්ගං. **විරද්ධා**ති වුත්තවිධිනා මග්ගෙන විරජ්ඣිත්වා ඨිතා. **අපරද්ධා**ති අපරජ්ඣිත්වා ඨිතා. **ඛලිතා**ති පරිහීනා. **ගලිතා**ති තතො භට්ඨා. **අඤ්ඤායා**ති අඤ්ඤාණෙන. **අපරද්ධා**ති පරාජයමාපන්නා. අථ වා ''ඤායාපරද්ධා''තිපි පාඨො. ඤායෙන මග්ගෙන විරද්ධාති අත්ථො.

127. එවං අභිරත්තා ච – **ඉධෙව සුද්ධින්ති** ගාථා. තත්ථ **සකායනෙ**ති සකමග්ගෙ. **දළ්හං වදානා**ති දළ්හවාදා.

ථිරවාදාති සන්නිට්ඨානවාදා. **බලිකවාදා**ති බලවන්තවාදා. **අවට්ඨිතවාදා**ති පතිට්ඨහිත්වා කථිතවාදා.

128. යෙ එවඤ්ච දළ්හවාදා, තෙසු යො කොචි තිත්ථියො සකායනෙ වාපි දළ්හං වදානො **කමෙත්ථ බාලොති පරං දහෙය්‍ය,** සඞ්ඛෙපතො තත්ථ සස්සතුච්ඡෙදසඞ්ඛාතෙ විත්ථාරතො නත්ථිකඉස්සරකාරකනියතිආදිභෙදෙ සකෙ අයනෙ ''ඉදමෙව සච්ච''න්ති දළ්හං වදානො කං පරං එත්ථ දිට්ඨිගතෙ ''බාලො''ති සහ ධම්මෙන පස්සෙය්‍ය, නනු සබ්බොපි තස්ස මතෙන පණ්ඩිතො එව සුප්පටිපන්නො එව ච. එවං සන්තෙ **සයමෙව සො මෙධගමාවහෙය්‍ය, පරං වදං බාලමසුද්ධිධම්මං**. සොපි පරං ''බාලො ච අසුද්ධිධම්මො ච අය''න්ති වදන්තො අත්තනාව කලහං ආවහෙය්‍ය. කස්මා? යස්මා සබ්බොපි තස්ස මතෙන පණ්ඩිතොයෙව සුප්පටිපන්නොයෙව ච.

129. එවං සබ්බථාපි **විනිච්ඡයෙ ඨත්වා සයං පමාය, උද්ධං ස ලොකස්මිං විවාදමෙතීති** දිට්ඨියා ඨත්වා සයඤ්ච සත්ථාරාදිං මිනිත්වා සො භියො විවාදමෙතීති. එවං පන විනිච්ඡයෙසු ආදීනවං ඤත්වා අරියමග්ගෙන **හිත්වාන සබ්බානි විනිච්ඡයානි, න මෙධගං කුබ්බති ජන්තු ලොකෙති** අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි.

සයං පමායාති අත්තනා මිනිත්වා. **පමිනිත්වාති** පමාණං කත්වා. ''පච්නෙත්වා''තිපි පාඨො, තං න සුන්දරං. **උද්ධං වාදෙන සද්ධින්ති** අත්තනො උපරි කථෙන්තෙන සහ. දෙසනාපරියොසානෙ පුරාභෙදසුත්තෙ (මහානි. 83) වුත්තසදිසො එව අභිසමයො අහොසීති.

සද්ධම්මපජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

චූළබ්‍යූහසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

13. මහාබ්‍යූහසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

130. තෙරසමෙ මහාබ්‍යූහසුත්තනිද්දෙසෙ **යෙ කෙචිමෙ දිට්ඨිපරිබ්බසානාති** ඉදම්පි ‘‘කිං නු ඛො ඉමෙ දිට්ඨිපරිබ්බසානා විඤ්ඤූනං සන්තිකා නින්දමෙව ලභන්ති, උදාහු පසංසම්පී’’ති උප්පන්නචිත්තානං එකච්චානං දෙවතානං තමත්ථං ආවිකාතුං පුරිමනයෙනෙව නිම්මිතබුද්ධෙන අත්තානං පුච්ඡාපෙත්වා වුත්තං. තත්ථ **අන්වානයන්තීති** අනු ආනයන්ති පුනප්පුනං ආහරන්ති.

නින්දමෙව අන්වෙන්තීති ගරහමෙව උපගච්ඡන්ති.

131. ඉදානි යස්මා තෙ ‘‘ඉදමෙව සච්ච’’න්ති වදන්තාපි දිට්ඨිගතිකවාදිනො කදාචි කත්ථචි පසංසම්පි ලභන්ති, යං එතං පසංසාසඞ්ඛාතං වාදඵලං, තං අප්පං, රාගාදීනං සමාය සමත්ථං න හොති, කො පන වාදො දුතියෙ නින්දාඵලෙ, තස්මා එතමත්ථං දස්සෙන්තො ඉමං තාව විස්සජ්ජනගාථං ආහ **‘‘අප්පඤ්හි එතං න අලං සමාය, දුවෙ විවාදස්ස ඵලානි බ්‍රූමී’’**ති. තත්ථ **දුවෙ විවාදස්ස ඵලානීති** නින්දා ච පසංසා ච ජයපරාජයාදීනි වා තංසභාගානි. **එතම්පි දිස්වාති** ‘‘නින්දා අනිට්ඨා එව, පසංසා නාලං සමායා’’ති එතම්පි විවාදඵලෙ ආදීනවං දිස්වා. **ඛෙමාභිපස්සං අවිවාදභූමි**න්ති අවිවාදභූමිං නිබ්බානං ඛෙමන්ති පස්සමානො.

අප්පකන්ති මන්දං. **පරිත්තකන්ති** ථොකං. **ඔමකන්ති** හෙට්ඨිමකං. **ලාමකන්ති** පාපකං. **සමායාති** රාගාදීනං සමනත්ථාය. **උපසමායාති** උපරූපරි සමනත්ථාය. **වූපසමායාති** සන්නිසීදාපනත්ථාය. **නිබ්බානායාති** අමතමහානිබ්බානත්ථාය. **පටිනිස්සග්ගායාති** මග්ගෙන කිලෙසානං නිස්සජ්ජනත්ථාය. **පටිපස්සද්ධියාති** ඵලෙන පටිපස්සද්ධානං අනුප්පජ්ජනත්ථාය නාලං.

132. එවඤ්හි අවිවාදමානො – **යා කාචිමාති** ගාථා. තත්ථ **සම්මුතියොති** දිට්ඨියො. **පුථුජ්ජාති** පුථුජ්ජනසම්භවා. **සො උපයං කිමෙය්‍යාති** සො උපගන්තබ්බට්ඨෙන උපයං රූපාදීසු එකම්පි ධම්මං කිං උපෙය්‍ය, කෙන වා කාරණෙන උපෙය්‍ය. **දිට්ඨෙ සුතෙ ඛන්තිමකුබ්බමානොති** දිට්ඨසුතසුද්ධීසු පෙමං අකරොන්තො.

පුථුජ්ජනෙහි ජනිතාති පුථුජ්ජනෙහි උප්පාදිතා. **සම්මුතියොති** දිට්ඨියො. **පුථු නානාජනෙහි ජනිතා වාති** අනෙකවිධෙහි දිට්ඨිගතිකෙහි උප්පාදිතා වා. **නෙතීති** න එති. **න උපෙතීති** සමීපං න එති. **න උපගච්ඡතීති** නිවත්තති. **නාභිනිවිසතීති** පවිසිත්වා නප්පතිට්ඨති.

133. ඉතො බාහිරා පන – **සීලුත්තමාති** ගාථා තස්සත්ථො – සීලංයෙව ‘‘උත්තම’’න්ති මඤ්ඤමානා **සීලුත්තමාති** එකෙ හොන්තො සංයමමත්තෙන **සුද්ධිං** වදන්ති, හත්ථිවතාදිඤ්ච **වතං සමාදාය උපට්ඨිතාසෙ. ඉධෙව** දිට්ඨියං **අස්ස** සත්ථුනො **සුද්ධිං භවූපනීතා** භවජ්ඣොසිතා සමානා වදන්ති, අපි ච තෙ **කුසලාවදානා** ‘‘කුසලා මය’’න්ති එවංවාදා.

134. එවං සීලුත්තමෙසු ච තෙසු තථා පටිපන්නො යො කොචි – **සචෙ චුතොති** ගාථා. තස්සත්ථො – **සචෙ** තතො **සීලවතතො** පරවිච්ඡින්දනෙන වා අනභිසම්භුණන්තො වා **චුතො හොති,** සො තං සීලබ්බතකම්මං පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරාදිකම්මං වා **විරාධයිත්වා වෙධතී.** න කෙවලඤ්ච වෙධති , අපි ච ඛො තං සීලබ්බතසුද්ධිං **පජප්පතී** ච විප්පලපති ච **පත්ථයතී** ච. කිමිව? **සත්ථාව හීනො පවසං ඝරම්හා,** ඝරම්හා පවසන්තො සත්ථතො හීනො යථා තං ඝරං වා සත්ථං වා පත්ථයතීති.

පරවිච්ඡින්දනාය වාති පරෙන වාරියමානො වා. **අනභිසම්භුණන්තො වාති** තං පටිපත්තිං අසම්පාදෙන්තො වා.

අඤ්ඤාය අපරද්ධොති නිබ්බානෙන පරිහීනො මග්ගතො වා. **තං වා සත්ථං අනුබන්ධතීති** තං වා සත්ථං සබ්බත්ථ පච්ඡතො ගච්ඡති.

135. එවං පන සීලුත්තමානං පවෙධනකාරණං අරියසාවකො **සීලබ්බතං වාපි පහාය සබ්බ**න්ති ගාථා. තත්ථ **සාවජ්ජානවජ්ජ**න්ති සබ්බාකුසලං ලොකියකුසලඤ්ච. **එතං සුද්ධිං අසුද්ධින්ති අපත්ථයානොති** පඤ්චකාමගුණාදිභෙදං සුද්ධිං අකුසලාදිභෙදං අසුද්ධිඤ්ච අපත්ථයමානො. **විරතො චරෙති** සුද්ධියා අසුද්ධියා ච විරතො චරෙය්‍ය. **සන්ති මනුග්ගහායාති** දිට්ඨිං අග්ගහෙත්වා.

කණ්හං කණ්හවිපාකන්ති අකුසලකම්මං අකුසලවිපාකදායකං. **සුක්කං සුක්කවිපාකන්ති** ලොකියකුසලං අත්තනා සදිසං සුක්කවිපාකදායකං.

නියාමාවක්කන්තින්ති මග්ගපවිසනං. **සෙක්ඛාති** සත්ත සෙක්ඛා. **අග්ගධම්මන්ති** උත්තමධම්මං, අරහත්තඵලං.

136. එවං ඉතො බාහිරකෙ සීලුත්තමෙ සංයමෙන විසුද්ධිවාදෙ තෙසඤ්ච විපාකං සීලබ්බතපහායිනො අරහතො ච පටිපත්තිං දස්සෙත්වා ඉදානි අඤ්ඤථාපි සුද්ධිවාදෙ බාහිරකෙ දස්සෙන්තො **"තමුපනිස්සායා"**ති ගාථමාහ. තස්සත්ථො – සන්තඤ්ඤෙපි සමණබ්‍රාහ්මණා, තෙ **ජිගුච්ඡිතං** අමරන්තපං වා දිට්ඨසුද්ධිආදීසු වා අඤ්ඤතරඤ්ඤතරං **උපනිස්සාය**අකිරියදිට්ඨියා වා **උද්ධංසරා** හුත්වා **භවාභවෙසු අවීතතණ්හා සුද්ධි'මනුත්ථුනන්ති** වදන්ති කථෙන්තීති.

තපොජිගුච්ඡවාදාති කායපීළනාදිතපෙන පාපහිරීයනවාදා. **තපොජිගුච්ඡසාරාති** තෙනෙව තපෙන හිරීයනසාරවන්තො. **උද්ධංසරාවාදාති** සංසාරෙන සුද්ධිං කථයන්තා.

137. එවං තෙසං අවීතතණ්හානං සුද්ධිං අනුත්ථුනන්තානං යොපි සුද්ධිප්පත්තමෙව අත්තානං මඤ්ඤෙය්‍ය, තස්සාපි අවීතතණ්හත්තා භවාභවෙසු තං තං වත්ථුං **පත්ථයමානස්ස හි ජප්පිතානි** පුනප්පුනං හොන්තියෙවාති අධිප්පායො. තණ්හා හි ආසෙවිතා තණ්හං වඩ්ඪයතෙව, න කෙවලඤ්ච ජප්පිතානි, **පවෙධිතං වාපි පකප්පිතෙසු,** තණ්හාදිට්ඨීහි වස්ස පකප්පිතෙසු වත්ථූසු පවෙධිතම්පි හොතීති වුත්තං හොති. භවාභවෙසු පන වීතතණ්හත්තා ආයතිං **චුතූපපාතො ඉධ යස්ස නත්ථි, ස කෙන වෙධෙය්‍ය කුහිං ච ජප්පෙති** අයමෙතිස්සා ගාථාය සම්බන්ධො.

ආගමනන්ති පුන ආගමනං. **ගමනන්ති** ඉතො අඤ්ඤත්ථ ගමනං . **ගමනාගමනන්ති** ඉතො ගන්ත්වා පුන නිවත්තනං. **කාලන්ති** මරණං. **ගතීති** ගමනවසෙන ගතියා ගන්තබ්බං.

138. **යමාහු ධම්මන්ති** පුච්ඡාගාථා.

139. ඉදානි යස්මා එකොපි එත්ථ වාදො සච්චො නත්ථි, කෙවලං දිට්ඨිමත්තකෙන හි තෙ වදන්ති, තස්මා තමත්ථං දස්සෙන්තො **"සකං හී"**ති ඉමං තාව විස්සජ්ජනගාථමාහ. තත්ථ **සම්මුතින්ති** දිට්ඨිං. **අනොමන්ති** අනූනං.

140. එවමෙතෙසු සකං ධම්මං පරිපුණ්ණං බ්‍රුවන්තෙසු අඤ්ඤස්ස ධම්මං පන හීනන්ති වදන්තෙසු යස්ස කස්සචි – **පරස්ස චෙ වම්භයිතෙන හීනොති** ගාථා. තස්සත්ථො – යදි **පරස්ස** නින්දිතකාරණා **හීනො** භවෙය්‍ය, **න කොචි ධම්මෙසු විසෙසි** අග්ගො භවෙය්‍ය. කිංකාරණා? **පුථූ හි අඤ්ඤස්ස වදන්ති ධම්මං නිහීනතො** සබ්බෙව තෙ **සම්හි දළ්හං වදානා**සකධම්මෙ දළ්හවාදා එව.

වම්භයිතකාරණාති ධංසිතකාරණා. **ගරහිතකාරණාති** ලාමකකතකාරණා. **උපවදිතකාරණාති** අක්කොසිතකාරණා. **සකායනන්ති** සකමග්ගං.

141. කිඤ්ච භියො – **සද්ධම්මපූජාති** ගාථා. තස්සත්ථො – තෙ ච තිත්ථියා **යථා පසංසන්ති සකායනානි, සද්ධම්මපූජාපි නෙසං තථෙව** වත්තති. තෙ හි අතිවිය සත්ථාරාදීනි සක්කරොන්ති. තත්ථ යදි තෙ පමාණා සියුං, එවං සන්තෙ **සබ්බෙව වාදා තථියා භවෙය්‍යුං**. කිංකාරණා ? **සුද්ධී හි නෙසං පච්චත්තමෙව**. න සා අඤ්ඤත්ථ සිජ්ඣති, නාපි පරමත්ථතො. අත්තනි දිට්ඨිගාහමත්තමෙව හි තං තෙසං පරපච්චයනෙය්‍යබුද්ධීනං. **පච්චත්තමෙවාති** පාටෙක්කමෙව.

142. යො පන විපරීතතො බාහිතපාපත්තා බ්‍රාහ්මණො, තස්ස **න බ්‍රාහ්මණස්ස පරනෙය්‍යමත්ථීති** ගාථා. තස්සත්ථො – **බ්‍රාහ්මණස්ස** හි ''සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චා''තිආදිනා නයෙන සුදිට්ඨත්තා පරෙන නෙතබ්බං ඤාණං නත්ථි. දිට්ඨි**ධම්මෙසු** ''ඉදමෙව සච්ච''න්ති නිච්ඡිනිත්වා **සමුග්ගහීතම්**පි නත්ථි. තංකාරණා සො දිට්ඨිකලහානි අතික්කන්තො, **න හි සො සෙට්ඨතො පස්සති ධම්මමඤ්ඤං** අඤ්ඤත්‍ර සතිපට්ඨානාදීහි.

න පරනෙය්‍යොති පරෙන නෙතබ්බො ඤාපෙතබ්බො න හොති. **න පරපත්තියො න පරපච්චයොති** පරෙසං පච්චෙතබ්බො න හොති. **න පරපටිබද්ධගූති** පරෙසං පටිබද්ධගමනො න හොති.

143. **ජානාමීති** ගාථාය සම්බන්ධො අත්ථො ච – එවං තාව පරමත්ථබ්‍රාහ්මණො න හි සෙට්ඨතො පස්සති ධම්මමඤ්ඤං, අඤ්ඤෙ පන තිත්ථියා පරචිත්තඤාණාදීහි ජානන්තාපි පස්සන්තාපි **"ජානාමි පස්සාමි තථෙව එත"**න්ති එවං වදන්තාපි ච **දිට්ඨියා සුද්ධිං පච්චෙන්ති**. කස්මා? යස්මා තෙසු එකොපි අදක්ඛි වෙ අද්දස චෙපි **තෙන** පරචිත්තඤාණාදිනා යථාභූතමත්ථං, **කිඤ්හි තුමස්ස තෙන** තස්ස තෙන දස්සනෙන කිං කතං, කිං දුක්ඛපරිඤ්ඤා සාධිතා, උදාහු සමුදයප්පහානාදීනං අඤ්ඤතරං, යතො සබ්බථාපි අතික්කමිත්වා අරියමග්ගං තෙ තිත්ථියා අඤ්ඤෙනෙව **වදන්ති සුද්ධිං,** අතික්කමිත්වා වා තෙ තිත්ථියෙ බුද්ධාදයො අඤ්ඤෙනෙව වදන්ති සුද්ධින්ති.

144. **පස්සං නරොති** ගාථාය සම්බන්ධො අත්ථො ච – කිඤ්ච භියො? ය්වායං පරචිත්තඤාණාදීහි අද්දක්ඛි, සො **පස්සං නරො දක්ඛති නාමරූපං,** න තතො පරං, **දිස්වාන වා ඤස්සති තානිමෙව** නාමරූපානි නිච්චතො සුඛතො වා, න අඤ්ඤථා; සො එවං පස්සන්තො **කාමං බහුං පස්සතු අප්පකං වා** නාමරූපං නිච්චතො සුඛතො ච අථස්ස එවරූපෙන දස්සනෙන **න හි තෙන සුද්ධිං කුසලා වදන්ති**.

145. **නිවිස්සවාදීති** ගාථාය සම්බන්ධො අත්ථො ච – තෙන ච දස්සනෙන සුද්ධියා අසතියාපි යො ‘‘ජානාමි පස්සාමි තථෙව එත’’න්ති එවං නිවිස්සවාදී, එතං වා දස්සනං පටිච්ච දිට්ඨියා සුද්ධිං පච්චෙන්තො ‘‘ඉදමෙව සච්ච’’න්ති එවං නිවිස්සවාදී, සො **සුබ්බිනයො** න හොති තං තථා **පකප්පිතං** අභිසඞ්ඛතං **දිට්ඨිං පුරක්ඛරානො**. සො හි **යං** සත්ථාරාදිං **නිස්සිතො, තත්ථෙව සුභං වදානො සුද්ධිං වදො,** ‘‘පරිසුද්ධිවාදො පරිසුද්ධිදස්සනො වා අහ’’න්ති අත්තානං මඤ්ඤමානො **තත්ථ තථද්දසා සො,** තත්ථ සකාය දිට්ඨියා අවිපරීතමෙව සො අද්දස. යථා සා දිට්ඨි පවත්තති, තථෙව තං අද්දස, න අඤ්ඤථා පස්සිතුං ඉච්ඡතීති අධිප්පායො.

නිවිස්සවාදීති පතිට්ඨහිත්වා කථෙන්තො. **දුබ්බිනයොති** විනෙතුං දුක්ඛො. **දුප්පඤ්ඤාපයොති** ඤාපෙතුං චිත්තෙන ලබ්භාපෙතුං දුක්ඛො. **දුන්නිජ්ඣාපයොති** චිත්තෙන වීමංසිත්වා ගහණත්ථං පුනප්පුනං නිජ්ඣාපයිතුං දුක්ඛො. **දුප්පෙක්ඛාපයොති** ඉක්ඛාපයිතුං දුක්ඛො. **දුප්පසාදයොති** චිත්තෙ පසාදං උප්පාදෙතුං දුක්ඛො.

අප්පස්සීති ඤාණෙන පටිවෙධං පාපුණි. **පටිවිජ්ඣීති** චිත්තෙන අවබොධං පාපුණි.

146. එවං පකප්පිතං දිට්ඨිං පුරක්ඛරානෙසු තිත්ථියෙසු – **න බ්‍රාහ්මණො කප්පමුපෙති සඞ්ඛාති** ගාථා. තත්ථ **සඞ්ඛාති** සඞ්ඛාය, ජානිත්වාති අත්ථො. **නපි ඤාණබන්ධූති** සමාපත්තිඤාණාදිනා අකතතණ්හාදිට්ඨිබන්ධු. තත්ථ විග්ගහො – නාපි අස්ස ඤාණෙන කතො බන්ධු අත්ථීති නපි ඤාණබන්ධු. **සම්මුතියොති** දිට්ඨිසම්මුතියො. **පුථුජ්ජාති** පුථුජ්ජනසම්භවා. **උග්ගහණන්ති මඤ්ඤෙති** උග්ගහණන්ති අඤ්ඤෙ, අඤ්ඤෙ තා සම්මුතියො උග්ගණ්හන්තීති වුත්තං හොති.

උපෙක්ඛතීති උපපත්තිතො අපක්ඛපතිතො හුත්වා පස්සති.

147. කිඤ්ච භියො – **විස්සජ්ජ ගන්ථානීති** ගාථා. තත්ථ **අනුග්ගහොති** උග්ගහණවිරහිතො, සොපි නාස්ස උග්ගහොති අනුග්ගහො. න වා උග්ගණ්හාතීති අනුග්ගහො.

ගන්ථෙ වොස්සජ්ජිත්වාති අභිජ්ඣාදිකෙ ගන්ථෙ චජිත්වා. **විස්සජ්ජාති** පුන අනාදියනවසෙන ජහිත්වා. **ගධිතෙති** ඝටිතෙ. **ගන්ථිතෙති** සුත්තෙන සඞ්ගහිතෙ විය ගන්ථිතෙ. **බන්ධෙති** සුට්ඨු බන්ධෙ. **විබන්ධෙති** විවිධා බන්ධෙ. **පලිබුද්ධෙති** සමන්තතො බන්ධනෙන බන්ධෙ. **බන්ධනෙති** කිලෙසබන්ධනෙ. **ඵොටයිත්වාති** පප්ඵොටෙත්වා. **සච්චං විස්සජ්ජං කරොන්තීති** විසඞ්ඛරිත්වා අපරිභොගං කරොන්ති. **විකොපෙන්තීති** චුණ්ණවිචුණ්ණං කරොන්ති.

148. කිඤ්ච භියො – සො එවරූපො – **පුබ්බාසවෙති** ගාථා. තත්ථ **පුබ්බාසවෙති** අතීතරූපාදීනි ආරබ්භ උප්පජ්ජනධම්මකිලෙසෙ . **නවෙති** පච්චුප්පන්නරූපාදීනි ආරබ්භ උප්පජ්ජනධම්මෙ. **න ඡන්දගූති** ඡන්දාදිවසෙන න ගච්ඡති. **අනත්තගරහීති** කතාකතවසෙන අත්තානං අගරහන්තො.

149. එවං අනත්තගරහී ච – **ස සබ්බධම්මෙසූති** ගාථා. තත්ථ **සබ්බධම්මෙසූති** ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිධම්මෙසු ‘‘යං කිඤ්චි දිට්ඨං වා’’ති එවංපභෙදෙසු. **පන්නභාරොති** පතිතභාරො. න කප්පෙතීති **න කප්පියො,** දුවිධම්පි කප්පං න කරොතීති අත්ථො. **නූපරතොති** පුථුජ්ජනකල්‍යාණකසෙක්ඛා විය උපරතිසමඞ්ගීපි නො හොති. **න පත්ථියොති** නිත්තණ්හො. තණ්හා හි පත්ථයතීති පත්ථියා, නාස්ස පත්ථියාති න පත්ථියො. ඉතො පරඤ්ච හෙට්ඨා ච තත්ථ තත්ථ වුත්තනයත්තා උත්තානත්ථමෙව. එවං අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසනං නිට්ඨාපෙසි, දෙසනාපරියොසානෙ පුරාභෙදසුත්තෙ (මහානි. 83) වුත්තසදිසො එව අභිසමයො අහොසීති.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

මහාබ්‍යූහසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

14. තුවටකසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

150. චුද්දසමෙ තුවටකසුත්තනිද්දෙසෙ **පුච්ඡාමි** තන්ති ඉදම්පි තස්මිංයෙව මහාසමයෙ ‘‘කා නු ඛො අරහත්තප්පත්තියා පටිපත්ති’’ති උප්පන්නචිත්තානං එකච්චානං දෙවතානං තමත්ථං පකාසෙතුං පුරිමනයෙනෙව නිම්මිතබුද්ධෙන අත්තානං පුච්ඡාපෙත්වා වුත්තං.

තත්ථ ආදිපුච්ඡාගාථාය තාව **පුච්ඡාමී**ති එත්ථ අදිට්ඨජොතනාදිවසෙන පුච්ඡා විභජිතා. **ආදිච්චබන්ධූ**ති ආදිච්චස්ස ගොත්තබන්ධු. **විවෙකං සන්තිපදඤ්චා**ති විවෙකඤ්ච සන්තිපදඤ්ච. **කථං දිස්වා**ති කෙන කාරණෙන දිස්වා, කථං පවත්තදස්සනො හුත්වාති වුත්තං හොති.

තිස්සො පුච්ඡාති ගණනපරිච්ඡෙදො. **අදිට්ඨජොතනා**ති යං න දිට්ඨං න පටිවිද්ධං, තස්ස පාකටකරණත්ථාය පුච්ඡා. **දිට්ඨසංසන්දනා**ති යං ඤාණචක්ඛුනා දිට්ඨං, තස්ස සටනත්ථාය. **විමතිච්ඡෙදනා**ති යා කඞ්ඛා, තස්සාච්ඡෙදනත්ථං. **පකතියා ලක්ඛණං අඤ්ඤාත**න්ති ධම්මානං තථලක්ඛණං පකතියා න ඤාතං. **අදිට්ඨ**න්ති න දිට්ඨං. ‘‘න නිට්ඨ’’න්තිපි පාඨො. **අතුලිත**න්ති තුලාය තුලිතං විය න තුලිතං. **අතීරිත**න්ති තීරණාය න තීරිතං. **අවිභූත**න්ති න පාකටං. **අවිභාවිත**න්ති පඤ්ඤාය න වඩ්ඪිතං. **තස්ස ඤාණායා**ති තස්ස ධම්මස්ස ලක්ඛණජානනත්ථාය. **දස්සනායා**ති දස්සනත්ථාය. **තුලනායා**ති තුලනත්ථාය. **තීරණායා**ති තීරණත්ථාය. **විභාවනායා**ති විභාගකරණත්ථාය. **අඤ්ඤෙහි පණ්ඩිතෙහී**ති අඤ්ඤෙහි බුද්ධිසම්පන්නෙහි. **සංසයපක්ඛන්දො**ති සන්දෙහං පවිට්ඨො.

මනුස්සපුච්ඡාති මනුස්සානං පුච්ඡා. **අමනුස්සපුච්ඡා**ති නාගසුපණ්ණාදීනං පුච්ඡා. **ගහට්ඨා**ති අවසෙසගහට්ඨා. **පබ්බජිතා**ති ලිඞ්ගවසෙන වුත්තා. **නාගා**ති සුඵස්සාදයො නාගා. **සුපණ්ණා**ති සුපණ්ණසංයුත්තවසෙන (සං. නි. 3.392 ආදයො). **යක්ඛා**ති යක්ඛසංයුත්තවසෙන (සං. නි. 10.235 ආදයො) ච වෙදිතබ්බා . **අසුරා**ති පහාරාදාදයො. **ගන්ධබ්බා**ති පඤ්චසිඛගන්ධබ්බපුත්තාදයො . **මහාරාජානො**ති චත්තාරො මහාරාජානො. **අහීනින්ද්‍රිය**න්ති සණ්ඨානවසෙන අවිකලින්ද්‍රියං. **සො නිම්මිතො**ති සො භගවතා නිම්මිතො බුද්ධො.

වොදානත්ථපුච්ඡාති විසෙසධම්මපුච්ඡා. **අතීතපුච්ඡා**ති අතීතෙ ධම්මෙ ආරබ්භ පුච්ඡා. **අනාගතාදීසු**පි එසෙව නයො. **කුසලපුච්ඡා**ති අනවජ්ජධම්මපුච්ඡා. **අකුසලපුච්ඡා**ති සාවජ්ජධම්මපුච්ඡා. **අබ්‍යාකතපුච්ඡා**ති තදුභයවිපරීතධම්මපුච්ඡා.

අජ්ඣෙසාමි තන්ති තං ආණාපෙමි. **කථයස්සු මෙ**ති මය්හං කථෙහි. **ගොත්තඤාතකො**ති ගොත්තෙන ඤාතකො. **ගොත්තබන්ධූ**ති ගොත්තජ්ඣත්තිකො. **එකෙනාකාරෙනා**ති එකෙන කොට්ඨාසෙන.

සන්තිපදන්ති සන්තිසඞ්ඛාතං නිබ්බානපදං. **යෙ ධම්මා සන්තාධිගමායා**ති යෙ සතිපට්ඨානාදයො ධම්මා නිබ්බානපටිලාභත්ථාය. **සන්තිඵුසනායා**ති ඤාණඵස්සෙන නිබ්බානඵුසනත්ථාය. **සච්ඡිකිරියායා**ති පච්චක්ඛකරණත්ථාය. **මහන්තං සීලක්ඛන්ධ**න්ති මහන්තං සීලරාසිං. **සමාධික්ඛන්ධාදීසු**පි එසෙව නයො. සීලක්ඛන්ධාදයො ලොකියලොකුත්තරා, විමුත්තිඤාණදස්සනං ලොකියමෙව.

තමොකායස්ස පදාලනන්ති අවිජ්ජාරාසිස්ස විද්ධංසනං. **විපල්ලාසස්ස භෙදන**න්ති චතුබ්බිධවිපල්ලාසස්ස භෙදනං. **තණ්හාසල්ලස්ස අබ්බුහන**න්ති තණ්හාකණ්ටකස්ස ලුඤ්චනං. **අභිසඞ්ඛාරස්ස වූපසම**න්ති පුඤ්ඤාදිඅභිසඞ්ඛාරස්ස නිබ්බාපනං. **භාරස්ස නික්ඛෙපන**න්ති පඤ්චක්ඛන්ධභාරස්ස ඨපනං. **සංසාරවට්ටස්ස උපච්ඡෙදන**න්ති සංසාරපවත්තස්ස ඡෙදනං. **සන්තාපස්ස නිබ්බාපන**න්ති කිලෙසසන්තාපස්ස නිබ්බුති. **පරිළාහස්ස පටිපස්සද්ධි**න්ති කිලෙසදරථස්ස සන්නිසීදනං. **දෙවදෙවො**ති දෙවානං අතිදෙවො.

151. අථ භගවා යස්මා යථා පස්සන්තො කිලෙසෙ උපරුන්ධති, තථා දිස්වා තථා පවත්තදස්සනො හුත්වා පරිනිබ්බාති, තස්මා තමත්ථං ආවිකරොන්තො නානප්පකාරෙන තං දෙවපරිසං කිලෙසප්පහානෙ නියොජෙන්තො **‘‘මූලං පපඤ්චසඞ්ඛායා’’**ති ආරභිත්වා පඤ්ච ගාථා අභාසි.

තත්ථ ආදිගාථාය තාව සඞ්ඛෙපත්ථො – **පපඤ්චසඞ්ඛා**ති පපඤ්චාති සඞ්ඛාතත්තා පපඤ්චා එව පපඤ්චසඞ්ඛා. තස්සා අවිජ්ජාදයො කිලෙසා මූලං, තං පපඤ්චසඞ්ඛාය මූලං **අස්මී**ති පවත්තමානඤ්ච සබ්බං මන්තාය **උපරුන්ධෙ. යා කාචි අජ්ඣත්තං තණ්හා** උප්පජ්ජෙය්‍යුං. **තාසං විනයාය** පහානාය සදා සතො **සික්ඛෙ** උපට්ඨිතස්සති හුත්වා සික්ඛෙය්‍යාති.

අජ්ඣත්තසමුට්ඨානා වාති චිත්තෙ උප්පන්නා වා. **පුරෙභත්ත**න්ති දිවාභත්තතො පුරෙකාලං. අච්චන්තසංයොගත්ථෙ උපයොගවචනං, අත්ථතො පන භුම්මමෙව පුරෙභත්තෙති, එස නයො පච්ඡාභත්තාදීසු. **පච්ඡාභත්ත**න්ති දිවාභත්තතො පච්ඡාකාලං. **පුරිමං යාම**න්ති රත්තියා පඨමකොට්ඨාසං. **මජ්ඣිමං යාම**න්ති රත්තියා දුතියකොට්ඨාසං. **පච්ඡිමං යාම**න්ති රත්තියා තතියකොට්ඨාසං. **කාළෙ**ති කාළපක්ඛෙ. **ජුණ්හෙ**ති සුක්කපක්ඛෙ.

වස්සෙති චත්තාරො වස්සානමාසෙ. **හෙමන්තෙති** චත්තාරො හෙමන්තමාසෙ. **ගිම්හෙති** චත්තාරො ගිම්හානමාසෙ. **පුරිමෙ වයොඛන්ධෙති** පඨමෙ වයොකොට්ඨාසෙ, පඨමවයෙති අත්ථො. තීසු ච වයෙසු වස්සසතායුකස්ස පුරිසස්ස එකෙකස්මිං වයෙ චතුමාසාධිකානි තෙත්තිංස වස්සානි හොන්ති.

152. එවං පඨමගාථාය තාව තීහි සික්ඛාහි යුත්තං දෙසනං අරහත්තනිකූටෙන දෙසෙත්වා පුන මානප්පහානවසෙන දෙසෙතුං **''යං කිඤ්චී''**ති ගාථමාහ. තත්ථ **යං කිඤ්චි ධම්මමභිජඤ්ඤා අජ්ඣත්තන්**ති යං කිඤ්චි උච්චාකුලීනතාදිකං අත්තනො ගුණං ජානෙය්‍ය. **අථ වාපි බහිද්ධා**ති අථ වා බහිද්ධාපි ආචරියුපජ්ඣායානං වා ගුණං ජානෙය්‍ය. **න තෙන ථාමං කුබ්බෙථා**ති තෙන ගුණෙන මානං න කරෙය්‍ය.

සතානන්ති සන්තගුණවන්තානං. **සන්තානන්ති** නිබ්බුතසන්තානං. **න වුත්තා**ති න කථිතා. **නප්පවුත්තා**ති න විස්සජ්ජිතා.

153. ඉදානිස්ස අකරණවිධිං දස්සෙන්තො **''සෙය්‍යො න තෙනා''**ති ගාථමාහ. තස්සත්ථො – **තෙන** ච මානෙන ''සෙය්‍යොහ''න්ති වා ''නීචොහ''න්ති වා ''සරික්ඛොහ''න්ති වාපි **න මඤ්ඤෙය්‍ය**. තෙහි ච උච්චාකුලීනතාදීහි ගුණෙහි **ඵුට්ඨො අනෙකරූපෙහි** ''අහං උච්චා කුලා පබ්බජිතො''තිආදිනා නයෙන අත්තානං විකප්පෙන්තො න තිට්ඨෙය්‍යාති.

154. එවං මානප්පහානවසෙනපි දෙසෙත්වා ඉදානි සබ්බකිලෙසූපසමවසෙන දෙසෙතුං **''අජ්ඣත්තමෙවා''**ති ගාථමාහ. තත්ථ **අජ්ඣත්තමෙවුපසමෙ**ති අත්තනි එව රාගාදිසබ්බකිලෙසෙ උපසමෙය්‍ය. **න අඤ්ඤතො භික්ඛු සන්තිමෙසෙය්‍යා**ති ඨපෙත්වා ච සතිපට්ඨානාදීනි අඤ්ඤෙන උපායෙන සන්තිං න පරියෙසෙය්‍ය. **කුතො නිරත්තා වා**ති නිරත්තා කුතොයෙව.

න එසෙය්‍යාති සීලබ්බතාදීහි න මග්ගෙය්‍ය. **න ගවෙසෙය්‍යා**ති න ඔලොකෙය්‍ය. **න පරියෙසෙය්‍යා**ති පුනප්පුනං න ඉක්ඛෙය්‍ය.

155. ඉදානි අජ්ඣත්තං උපසන්තස්ස ඛීණාසවස්ස තාදිභාවං දස්සෙන්තො **''මජ්ඣෙ යථා''**ති ගාථමාහ. තස්සත්ථො – **යථා** මහාසමුද්දස්ස උපරිහෙට්ඨිමභාගානං වෙමජ්ඣසඞ්ඛාතෙ චතුයොජනසහස්සප්පමාණෙ **මජ්ඣෙ** පබ්බතන්තරෙ ඨිතස්ස වා මජ්ඣෙ සමුද්දස්ස **ඌමි නො ජායති, ඨිතොව** සො **හොති** අවිකම්පමානො, **එවං** අනෙජො ඛීණාසවො ලාභාදීසු **ඨිතො** අස්ස අවිකම්පමානො, සො තාදිසො රාගාදිඋස්සදං **භික්ඛු න කරෙය්‍ය කුහිඤ්චී**ති.

උබ්බෙධෙනාති හෙට්ඨාභාගෙන. **ගම්භීරො**ති උදකපිට්ඨිතො පට්ඨාය **චතුරාසීතියොජනසහස්සානි** ගම්භීරො. ''උබ්බෙධො''තිපි පාඨො, තං න සුන්දරං. **හෙට්ඨා**ති අන්තොඋදකං. **උපරී**ති උද්ධංඋදකං. **මජ්ඣෙ**ති වෙමජ්ඣෙ. **න කම්පතී**ති ඨිතට්ඨානතො න චලති. **න විකම්පතී**ති ඉතො චිතො ච න චලති. **න චලතී**ති නිච්චලං හොති. **න වෙධතී**ති න එන්දති. **නප්පවෙධතී**ති න පරිවත්තති. **න සම්පවෙධතී**ති න පරිබ්භමති. **අනෙරිතො**ති න එරිතො. **අඝට්ටිතො**ති අක්ඛොභො. **අචලිතො**ති න කම්පිතො. **අලුළිතො**ති න කලලීභූතො. **තත්‍ර ඌමි නො ජායතී**ති තස්මිං ඨානෙ වීචි න උප්පජ්ජති.

සත්තන්නං පබ්බතානං අන්තරිකාසූති යුගන්ධරාදීනං සත්තන්නං පබ්බතානං අන්තරන්තරා. **සීදන්තරා**ති අන්තමසො සිම්බලිතූලම්පි තෙසු පතිතපතිතං සීදතීති සීදා, පබ්බතන්තරෙ ජාතත්තා අන්තරා. ''අන්තරසීදා''තිපි පාඨො.

156. ඉදානි එවං අරහත්තනිකූටෙන දෙසිතං ධම්මදෙසනං අබ්භානුමොදෙන්තො තස්ස ච අරහත්තස්ස ආදිපටිපදං පුච්ඡන්තො නිම්මිතබුද්ධො **''අකිත්තයී''**ති ගාථමාහ. තත්ථ **අකිත්තයී**ති ආචික්ඛි. **විවටචක්ඛූ**ති විවටෙහි අනාවරණෙහි පඤ්චහි චක්ඛූහි සමන්නාගතො. **සක්ඛිධම්මන්ති** සකායත්තං සයං අභිඤ්ඤාතං අත්තපච්චක්ඛධම්මං. **පරිස්සයවිනයන්ති** පරිස්සයවිනයනං. **පටිපදං වදෙහී**ති ඉදානි පටිපත්තිං වදෙහි. **භද්දන්තෙ**ති භද්දං තව අත්ථූති භගවන්තං ආලපන්තො ආහ. අථ වා භද්දං සුන්දරං තව පටිපදං වදෙහීතිපි වුත්තං හොති. **පාතිමොක්ඛං අථ වාපි සමාධින්ති** තමෙව පටිපදං භින්දිත්වා පුච්ඡති. පටිපදන්ති එතෙන වා මග්ගං පුච්ඡති. ඉතරෙහි සීලං සමාධිඤ්ච පුච්ඡති.

මංසචක්ඛුනාපීති සසම්භාරිකමංසචක්ඛුනාපි. **දිබ්බචක්ඛුනාපී**ති දිබ්බසදිසත්තා දිබ්බං. දෙවානඤ්හි සුචරිතකම්මනිබ්බත්තං පිත්තසෙම්හරුහිරාදීහි අපලිබුද්ධං උපක්කිලෙසවිනිමුත්තතාය දූරෙපි ආරම්මණසම්පටිච්ඡනසමත්ථං දිබ්බං පසාදචක්ඛු හොති. ඉදඤ්චාපි වීරියභාවනාබලනිබ්බත්තං ඤාණචක්ඛු තාදිසමෙවාති දිබ්බසදිසත්තා දිබ්බං. දිබ්බවිහාරවසෙන පටිලද්ධත්තා, අත්තනා ච දිබ්බවිහාරසන්නිස්සිතත්තාපි දිබ්බං. ආලොකපරිග්ගහෙන මහාජුතිකත්තාපි දිබ්බං. තිරොකුට්ටාදිගතරූපදස්සනෙන මහාගතිකත්තාපි දිබ්බං. තං සබ්බං සද්දසත්ථානුසාරෙන වෙදිතබ්බං. දස්සනට්ඨෙන චක්ඛු, චක්ඛුකිච්චකරණෙන චක්ඛුමිවාතිපි චක්ඛු, දිබ්බඤ්ච තං චක්ඛු චාති දිබ්බචක්ඛු. තෙන දිබ්බචක්ඛුනාපි විවටචක්ඛු. ඉදානි පඤ්චවිධං චක්ඛුං විත්ථාරෙන කථෙතුං **''කථං භගවා

මංසචක්ඛුනාපි විවටචක්ඛූ''තිආදිමාහ . **මංසචක්ඛුම්හි හගවතො පඤ්චවණ්ණා සංවිජ්ජන්තීති** එත්ථ සසම්භාරාදිකචක්ඛුම්හි බුද්ධස්ස භගවතො පඤ්ච කොට්ඨාසා පච්චෙකං පච්චෙකං උපලබ්භන්ති.

නීලො ච වණ්ණොති උමාපුප්ඵවණ්ණො. **පීතකො ච වණ්ණොති** කණිකාරපුප්ඵවණ්ණො. **ලොහිතකො ච වණ්ණොති** ඉන්දගොපකවණ්ණො. **කණ්හො ච වණ්ණොති** අඤ්ජනවණ්ණො. **ඔදාතො ච වණ්ණොති** ඔසධිතාරකවණ්ණො. **යත්ථ ච අක්ඛිලොමානි පතිට්ඨිතානීති** යස්මිං ඨානෙ අක්ඛිලොමානි පතිට්ඨහිත්වා උට්ඨිතානි. **තං නීලං හොති සුනීලන්ති** එත්ථ **නීලන්ති** සබ්බසඞ්ගාහකවසෙන වුත්තං. **සුනීලන්ති** අන්තරවිරහිතං සුවිසුද්ධං නීලං. **පාසාදිකන්ති** පසාදජනකං. **දස්සනෙය්‍යන්ති** දස්සනීයං. **උමාපුප්ඵසමානන්ති** දකසීතලපුප්ඵසදිසං. **තස්ස පරතොති** තස්ස සමන්තා බාහිරපස්සෙ. **පීතකන්ති** සබ්බසඞ්ගාහකං. **සුපීතකන්ති** අන්තරවිරහිතං සුවිසුද්ධං පීතකං. **උභයතො ච අක්ඛිකූටානීති** ද්වෙ ච අක්ඛිකොටියො. **ලොහිතකානීති** සබ්බසඞ්ගාහකවසෙන වුත්තං. **සුලොහිතකානීති** අපඤ්ඤායමානවිවරානි සුවිසුද්ධලොහිතකානි. **මජ්ඣෙ කණ්හන්ති** අක්ඛීනං මජ්ඣිමට්ඨානං අඤ්ජනසදිසං කණ්හං. **සුකණ්හන්ති** අන්තරවිරහිතං සුවිසුද්ධං කණ්හං. **අලූඛන්ති** පාසාදිකං. **සිනිද්ධන්ති** පණීතං. **භද්දාරිට්ඨකසමානන්ති** අපනීතතචභද්දාරිට්ඨකඵලසදිසං. ''අද්දාරිට්ඨකසමාන''න්තිපි පාළි, තස්සා තින්තකාකසදිසන්ති අත්ථො. **ඔදාතන්ති** සබ්බසඞ්ගාහකවසෙන වුත්තං. **සුඔදාතන්ති** අන්තරවිරහිතං රජතමණ්ඩලසදිසං සුවිසුද්ධං ඔදාතං. **සෙතං පණ්ඩරන්ති** ද්වීහිපි අතිඔදාතතං දස්සෙති. **පාකතිකෙන මංසචක්ඛුනාති** පකතිමංසචක්ඛුනා. **අත්තභාවපරියාපන්නෙනාති** අත්තභාවසන්නිස්සිතෙන. **පුරිමසුචරිතකම්මාභිනිබ්බත්තෙනාති** පුරිමෙසු තත්ථ තත්ථුප්පන්නෙසු අත්තභාවෙසු කායසුචරිතාදිකම්මුනා උප්පාදිතෙන. **සමන්තා යොජනං පස්සතීති** සමන්තතො චතුගාවුතප්පමාණෙ යොජනෙ තිරොකුට්ටාදිගතං රූපං ආවරණවිරහිතං පකතිමංසචක්ඛුනා දක්ඛති.

දිවා චෙව රත්තිඤ්චාති දිවසභාගෙ ච රත්තිභාගෙ ච. **චතුරඞ්ගසමන්නාගතොති** චතූහි අඞ්ගෙහි සමන්නාගතො පරිපුණ්ණඅන්ධකාරො ආලොකවිරහිතො. **සූරියො වා අත්ථඞ්ගතොති** සූරභාවං ජනයන්තො උට්ඨිතො සූරියො විගතො. **කාළපක්ඛො ච උපොසථොති** කාළපක්ඛෙ චාතුද්දසීඋපොසථදිවසො ච. **තිබ්බො ච වනසණ්ඩොති** ගහනො ච රුක්ඛරාසි. **මහා ච කාළමෙඝො අබ්භුට්ඨිතොති** මහන්තො කාළමෙඝො අබ්භපටලො ච උට්ඨිතො හොති. **කුට්ටො වාති** ඉට්ඨකාචයො වා. **කවාටං වාති** ද්වාරවාතපානාදිකවාටං වා. **පාකාරො වාති** මත්තිකාදිපාකාරො වා. **පබ්බතො වාති** පංසුපබ්බතාදිපබ්බතො වා. **ගච්ඡං වාති** තරුණගච්ඡාදිගච්ඡං වා . **ලතා වාති** කරවින්දාදි ලතා වා. **ආවරණං රූපානං දස්සනායාති** රූපාරම්මණානං දස්සනත්ථාය පටිසෙධං නත්ථි. **එකඤ්චෙ තිලඵලං නිමිත්තං කත්වාති** සචෙ එකං තිලබීජං සඤ්ඤාණං කත්වා. **තිලවාහෙ පක්ඛිපෙය්‍යාති** ද්වෙ සකටෙ තිලරාසිම්හි ඛිපෙය්‍ය. කෙචි පන ''වාහො නාම කුම්භාතිරෙකද්වෙසකට''න්ති වදන්ති. **තඤ්ඤෙව තිලඵලං උද්ධරෙය්‍යාති** තංනිමිත්තකතං තිලබීජංයෙව උද්ධරිත්වා ගණ්හෙය්‍ය.

දිබ්බෙන චක්ඛුනාති ඉදං වුත්තත්ථමෙව. **විසුද්ධෙනාති** චුතූපපාතදස්සනෙන දිට්ඨිවිසුද්ධිහෙතුත්තා විසුද්ධෙන. යො හි චුතිමත්තමෙව පස්සති න උපපාතං, සො උච්ඡෙදදිට්ඨිං ගණ්හාති. යො උපපාතමෙව පස්සති න චුතිං, සො නවසත්තපාතුභාවසස්සතදිට්ඨිං ගණ්හාති. යො පන තදුභයං පස්සති, සො යස්මා දුවිධම්පි තං දිට්ඨිගතං අතිවත්තති, තස්මාස්ස තං දස්සනං දිට්ඨිවිසුද්ධිහෙතු හොති, උභයඤ්චෙතං බුද්ධපුත්තා පස්සන්ති. තෙන වුත්තං – ''චුතූපපාතදස්සනෙන දිට්ඨිවිසුද්ධිහෙතුත්තා විසුද්ධ''න්ති. මනුස්සූපචාරං අතික්කමිත්වා රූපදස්සනෙන අතික්කන්තමානුසකං, මානුසකං වා මංසචක්ඛුං අතික්කන්තත්තා අතික්කන්තමානුසකන්ති වෙදිතබ්බං.

තෙන දිබ්බෙන චක්ඛුනා විසුද්ධෙන **අතික්කන්තමානුසකෙන සත්තෙ පස්සතීති** මනුස්සමංසචක්ඛුනා විය සත්තෙ ඔලොකෙති. **චවමානෙ උපපජ්ජමානෙති** එත්ථ චුතික්ඛණෙ උපපත්තික්ඛණෙ වා දිබ්බචක්ඛුනා දට්ඨුං න සක්කා. යෙ පන ආසන්නචුතිකා ඉදානි චවිස්සන්ති, තෙ චවමානා. යෙ ච ගහිතපටිසන්ධිකා සම්පතිනිබ්බත්තාව, තෙ උපපජ්ජමානාති අධිප්පෙතා. තෙ එවරූපෙ චවමානෙ උපපජ්ජමානෙ ච පස්සතීති දස්සෙති. **හීනෙති** මොහනිස්සන්දයුත්තත්තා හීනෙ. තබ්බිපරීතෙ **පණීතෙ. සුවණ්ණෙති** අදොසනිස්සන්දයුත්තත්තා ඉට්ඨකන්තමනාපවණ්ණයුත්තෙ. තබ්බිපරීතෙ **දුබ්බණ්ණෙ,** අභිරූපෙ විරූපෙති අත්ථො. **සුගතෙති** සුගතිගතෙ, අලොභනිස්සන්දයුත්තත්තා වා අඩ්ඪෙ මහද්ධනෙ. **දුග්ගතෙති** දුග්ගතිගතෙ, ලොභනිස්සන්දයුත්තත්තා වා දලිද්දෙ අප්පන්නපානෙ. **යථාකම්මූපගෙති** යං යං කම්මං උපචිතං, තෙන තෙන උපගතෙ . තත්ථ පුරිමෙහි ''චවමානෙ''තිආදීහි දිබ්බචක්ඛුකිච්චං වුත්තං . ඉමිනා පන පදෙන යථාකම්මූපගඤාණකිච්චං.

තස්ස ච ඤාණස්ස අයමුප්පත්තික්කමො – ඉධ භික්ඛු හෙට්ඨානිරයාභිමුඛං ආලොකං වඩ්ඪෙත්වා නෙරයිකෙ සත්තෙ පස්සති මහාදුක්ඛං අනුභවමානෙ, තං දස්සනං දිබ්බචක්ඛුකිච්චමෙව. සො එවං මනසි කරොති ''කිං නු ඛො කම්මං කත්වා ඉමෙ සත්තා එතං දුක්ඛං අනුභවන්තී''ති, අථස්ස ''ඉදං නාම කත්වා''ති තං කම්මාරම්මණං ඤාණං උප්පජ්ජති. තථා උපරිදෙවලොකාභිමුඛං ආලොකං වඩ්ඪෙත්වා නන්දනවන මිස්සකවන ඵාරුසකවනාදීසු සත්තෙ පස්සති මහාසම්පත්තිං අනුභවමානෙ. තම්පි දස්සනං දිබ්බචක්ඛුකිච්චමෙව. සො එවං මනසි කරොති ''කිං නු ඛො කම්මං කත්වා ඉමෙ සත්තා එතං සම්පත්තිං අනුභවන්තී''ති. අථස්ස ''ඉදං නාම කත්වා''ති තං කම්මාරම්මණං ඤාණමුප්පජ්ජති. ඉදං යථාකම්මූපගඤාණං නාම. ඉමස්ස විසුං පරිකම්මං නාම නත්ථි. යථා ච ඉමස්ස, එවං අනාගතංසඤාණස්සාපි. දිබ්බචක්ඛුපාදකානෙව හි ඉමානි දිබ්බචක්ඛුනා සහෙව ඉජ්ඣන්ති.

ඉමෙ වත භොන්තොතිආදීසු **ඉමෙ**ති දිබ්බචක්ඛුනා දිට්ඨානං නිදස්සනවචනං. **වතා**ති අනුසොචනත්ථෙ නිපාතො. **භොන්තො**ති භවන්තො. දුට්ඨු චරිතං, දුට්ඨං වා චරිතං කිලෙසපූතිකත්තාති දුච්චරිතං; කායෙන දුච්චරිතං, කායතො වා උප්පන්නං දුච්චරිතන්ති **කායදුච්චරිතං**. ඉතරෙසුපි එසෙව නයො. **සමන්නාගතා**ති සමඞ්ගීභූතා.

අරියානං උපවාදකාති බුද්ධපච්චෙකබුද්ධබුද්ධසාවකානං අරියානං අන්තමසො ගිහිසොතාපන්නානම්පි අනත්ථකාමා හුත්වා අන්තිමවත්ථුනා වා ගුණපරිධංසනෙන වා උපවාදකා, අක්කොසකා ගරහකාති වුත්තං හොති. තත්ථ ''නත්ථි ඉමෙසං සමණධම්මො, අස්සමණා එතෙ''ති වදන්තො අන්තිමවත්ථුනා උපවදති. ''නත්ථි ඉමෙසං ඣානං වා විමොක්ඛො වා මග්ගො වා ඵලං වා''තිආදීනි වදන්තො ගුණපරිධංසනෙන උපවදතීති වෙදිතබ්බො. සො ච ඣානං වා උපවදෙය්‍ය අඣානං වා, උභයථාපි අරියූපවාදොව හොති; අතිභාරියං කම්මං, අනන්තරියකම්මසදිසං, සග්ගාවරණං මග්ගාවරණඤ්ච, සතෙකිච්ඡං පන හොති. තස්මා යො අරියං උපවදති, තෙන ගන්ත්වා සචෙ අත්තනා වුඩ්ඪතරො හොති , උක්කුටිකං නිසීදිත්වා ''අහං ආයස්මන්තං ඉදඤ්චිදඤ්ච අවචං, තං මෙ ඛමාහී''ති ඛමාපෙතබ්බො. සචෙ පන නවකතරො හොති, වන්දිත්වා උක්කුටිකං නිසීදිත්වා අඤ්ජලිං පග්ගහෙත්වා ''අහං, භන්තෙ, තුම්හෙ ඉදඤ්චිදඤ්ච අවචං, තං මෙ ඛමථා''ති ඛමාපෙතබ්බො. සචෙ සො නක්ඛමති, දිසාපක්කන්තො වා හොති, සයං වා ගන්ත්වා සද්ධිවිහාරිකෙ වා පෙසෙත්වා ඛමාපෙතබ්බො. සචෙ නාපි ගන්තුං න පෙසෙතුං සක්කා හොති, යෙ තස්මිං විහාරෙ භික්ඛූ වසන්ති, තෙසං සන්තිකං ගන්ත්වා සචෙ නවකතරා හොන්ති, උක්කුටිකං නිසීදිත්වා සචෙ වුඩ්ඪතරා, වුඩ්ඪෙ වුත්තනයෙනෙව පටිපජ්ජිත්වා ''අහං, භන්තෙ, අසුකං නාම ආයස්මන්තං ඉදඤ්චිදඤ්ච අවචං, තං ඛමතු මෙ සො ආයස්මා''ති වත්වා ඛමාපෙතබ්බො. සම්මුඛා අඛමන්තෙපි එතදෙව කාතබ්බං. සචෙ එකචාරිකභික්ඛු හොති, නෙව තස්ස වසනට්ඨානං න ගතට්ඨානං පඤ්ඤායති, එකස්ස පණ්ඩිතස්ස භික්ඛුනො සන්තිකං ගන්ත්වා ''අහං, භන්තෙ, අසුකං නාම ආයස්මන්තං ඉදඤ්චිදඤ්ච අවචං, තං මෙ අනුස්සරතො අනුස්සරතො විප්පටිසාරො හොති, කිං කරොමී''ති වත්තබ්බං. සො වක්ඛති ''තුම්හෙ මා චින්තයිත්ථ, ථෙරො තුම්හාකං ඛමති, චිත්තං වූපසමෙථා''ති. තෙනපි අරියස්ස ගතදිසාභිමුඛෙන අඤ්ජලිං පග්ගහෙත්වා ''ඛමථා''ති වත්තබ්බං. යදි සො පරිනිබ්බුතො හොති, පරිනිබ්බුතමඤ්චට්ඨානං ගන්ත්වා යාව සිවථිකං ගන්ත්වාපි ඛමාපෙතබ්බො. එවං කතෙ නෙව සග්ගාවරණං න මග්ගාවරණං හොති, පාකතිකමෙව හොතීති.

මිච්ඡාදිට්ඨිකාති විපරීතදස්සනා. **මිච්ඡාදිට්ඨිකම්මසමාදානා**ති මිච්ඡාදිට්ඨිවසෙන සමාදින්නනානාවිධකම්මා, යෙ ච මිච්ඡාදිට්ඨිමූලකෙසු කායකම්මාදීසු අඤ්ඤෙපි සමාදපෙන්ති. එත්ථ ච වචීදුච්චරිතග්ගහණෙනෙව අරියූපවාදෙ, මනොදුච්චරිතග්ගහණෙන ච මිච්ඡාදිට්ඨියා සඞ්ගහිතායපි ඉමෙසං ද්වින්නං පුනවචනං මහාසාවජ්ජභාවදස්සනත්ථන්ති වෙදිතබ්බං. මහාසාවජ්ජො හි අරියූපවාදො ආනන්තරියසදිසො. වුත්තම්පි චෙතං –

> ''සෙය්‍යථාපි, සාරිපුත්ත, භික්ඛු සීලසම්පන්නො සමාධිසම්පන්නො පඤ්ඤාසම්පන්නො දිට්ඨෙව ධම්මෙ අඤ්ඤං ආරාධෙය්‍ය, එවංසම්පදමිදං, සාරිපුත්ත, වදාමි. තං වාචං අප්පහාය තං චිත්තං අප්පහාය තං දිට්ඨිං අප්පටිනිස්සජ්ජිත්වා යථාභතං නික්ඛිත්තො එවං නිරයෙ''ති (ම. නි. 1.149).

මිච්ඡාදිට්ඨිතො ච මහාසාවජ්ජතරං නාම අඤ්ඤං නත්ථි. යථාහ –

> ''නාහං , භික්ඛවෙ, අඤ්ඤං එකධම්මම්පි සමනුපස්සාමි, යං එවංමහාසාවජ්ජං යථයිදං, භික්ඛවෙ, මිච්ඡාදිට්ඨි. මිච්ඡාදිට්ඨිපරමානි භික්ඛවෙ, මහාසාවජ්ජානී''ති (අ. නි. 1.310).

කායස්ස භෙදාති උපාදින්නක්ඛන්ධපරිච්චාගා. **පරං මරණා**ති තදනන්තරාභිනිබ්බත්තක්ඛන්ධග්ගහණෙ . අථ වා **කායස්ස භෙදා**ති ජීවිතින්ද්‍රියස්සුපච්ඡෙදා. **පරං මරණා**ති චුතිචිත්තතො උද්ධං. **අපායන්ති** එවමාදි සබ්බං නිරයවෙවචනමෙව. නිරයො හි සග්ගමොක්ඛහෙතුභූතා පුඤ්ඤසම්මතා අයා අපෙතත්තා, සුඛානං වා ආයස්ස අභාවා අපායො. දුක්ඛස්ස ගති පටිසරණන්ති **දුග්ගති,** දොසබහුලතාය වා දුට්ඨෙන කම්මුනා නිබ්බත්තා ගතීති **දුග්ගති**. විවසා නිපතන්ති තත්ථ දුක්කටකාරිනොති **විනිපාතො,** විනස්සන්තා වා එත්ථ නිපතන්ති සම්භිජ්ජමානඞ්ගපච්චඞ්ගාතිපි **විනිපාතො**. නත්ථි එත්ථ අස්සාදසඤ්ඤිතො අයොති **නිරයො.**

අථ වා අපායග්ගහණෙන තිරච්ඡානයොනිං දීපෙති, තිරච්ඡානයොනි හි අපායො සුගතිතො අපෙතත්තා. න දුග්ගති, මහෙසක්ඛානං නාගරාජාදීනං සම්භවතො. දුග්ගතිග්ගහණෙන පෙත්තිවිසයං දීපෙති, සො හි අපායො චෙව දුග්ගති ච සුඛතො අපෙතත්තා දුක්ඛස්ස ච ගතිභූතත්තා, න තු විනිපාතො, අසුරකායසදිසං අවිනිපතිතත්තා. විනිපාතග්ගහණෙන අසුරකායං දීපෙති. සො හි යථාවුත්තෙන අත්ථෙන අපායො චෙව දුග්ගති ච සබ්බසමුස්සයෙහි ච විනිපතිතත්තා විනිපාතොති වුච්චති. නිරයග්ගහණෙන අවීචිආදිඅනෙකප්පකාරං නිරයමෙව දීපෙතීති. **උපපන්නා**ති උපගතා, තත්ථ අභිනිබ්බත්තාති අධිප්පායො. වුත්තවිපරියායෙන සුක්කපක්ඛො වෙදිතබ්බො. අයං පන විසෙසො – තත්ථ සුගතිග්ගහණෙන මනුස්සගතිපි සඞ්ගය්හති. සග්ගග්ගහණෙන දෙවගතියෙව. තත්ථ සුන්දරා ගතීති **සුගති.** රූපාදීහි විසයෙහි සුට්ඨු අග්ගොති **සග්ගො**. සො සබ්බොපි ලුජ්ජනපලුජ්ජනට්ඨෙන **ලොකො**ති අයං වචනත්ථො. **ඉති දිබ්බෙන චක්ඛුනා**තිආදි සබ්බං නිගමනවචනං.

එවං දිබ්බෙන චක්ඛුනා පස්සතීති අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො – දිබ්බචක්ඛුඤාණං පරිත්තපච්චුප්පන්නඅජ්ඣත්තබහිද්ධාරම්මණවසෙන චතූසු ආරම්මණෙසු පවත්තති . යථාකම්මූපගඤාණං පරිත්තමහග්ගතාතීතඅජ්ඣත්තබහිද්ධාරම්මණවසෙන පඤ්චසු ආරම්මණෙසු පවත්තති. අනාගතංසඤාණං පරිත්තමහග්ගතඅප්පමාණමග්ගඅනාගතඅජ්ඣත්තබහිද්ධානවත්තබ්බාරම්මණවසෙන අට්ඨසු ආරම්මණෙසු පවත්තතීති.

ආකඞ්ඛමානො ච භගවාති භගවා ඉච්ඡමානො. **එකම්පි ලොකධාතුං පස්සෙය්‍යාති** එකං චක්කවාළං ඔලොකෙය්‍ය. **සහස්සිම්පි චූළනිකන්ති** එත්ථ යාවතා චන්දිමසූරියා පරිහරන්ති, දිසා භන්ති විරොචමානා, තාව සහස්සධා ලොකො, එසා සහස්සිචූළනිකා නාම. **චූළනිකන්ති** ඛුද්දකං. **ද්විසහස්සිම්පි මජ්ඣිමිකං ලොකධාතුන්ති** එත්ථ සහස්සචක්කවාළානං සහස්සභාගෙන ගණෙත්වා දසසතසහස්සචක්කවාළපරිමාණා ද්විසහස්සී මජ්ඣිමිකා ලොකධාතු නාම. එත්තකෙන බුද්ධානං ජාතික්ඛෙත්තං නාම දස්සිතං. බොධිසත්තානඤ්හි පච්ඡිමභවෙ දෙවලොකතො චවිත්වා මාතුකුච්ඡියං පටිසන්ධිග්ගහණදිවසෙ ච මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමනදිවසෙ ච මහාභිනික්ඛමනදිවසෙ ච සම්බොධිධම්මචක්කපවත්තනආයුසඞ්ඛාරොස්සජ්ජනපරිනිබ්බානදිවසෙසු ච එත්තකං ඨානං කම්පති.

තිසහස්සිම්පි. මහාසහස්සිම්පි ලොකධාතුන්ති සහස්සිතො පට්ඨාය තතියාති තිසහස්සී, පඨමසහස්සිං සහස්සධා කත්වා ගණිතං මජ්ඣිමිකං සහස්සධා කත්වා ගණිතත්තා මහන්තෙහි සහස්සෙහි ගණිතාති මහාසහස්සී. එත්තාවතා කොටිසතසහස්සචක්කවාළපරිමාණො ලොකො දස්සිතො හොති. ගණකපුත්තතිස්සත්ථෙරො පන එවමාහ – ''න හි තිසහස්සිමහාසහස්සිලොකධාතුයා එතං පරිමාණං . ඉදඤ්හි ආචරියානං සජ්ඣායමූලකං වාචාය පරිහීනට්ඨානං, දසකොටිසතසහස්සචක්කවාළපරිමාණං පන ඨානං තිසහස්සිමහාසහස්සිලොකධාතු නාමා''ති. එත්තාවතා හි භගවතො ආණාක්ඛෙත්තං නාම දස්සිතං. එතස්මිඤ්හි අන්තරෙ ආටානාටියපරිත්ත- (දී. නි. 3.275 ආදයො) ඉසිගිලිපරිත්ත- (ම. නි. 3.133 ආදයො) ධජග්ගපරිත්ත- (සං. නි. 1.249) බොජ්ඣඞ්ගපරිත්තඛන්ධපරිත්ත- (අ. නි. 4.67) මොරපරිත්ත- (ජා. 1.2.17-18) මෙත්තපරිත්ත- (ඛු. පා. 9.1 ආදයො; සු. නි. 143 ආදයො) රතනපරිත්තානං (ඛු. පා. 6.1 ආදයො; සු. නි. 224 ආදයො) ආණා එරති.

යාවතකං වා පන ආකඞ්ඛෙය්‍යාති යත්තකං වා ඉච්ඡෙය්‍ය. ඉමිනා විසයක්ඛෙත්තං දස්සිතං. බුද්ධානඤ්හි විසයක්ඛෙත්තස්ස පමාණපරිච්ඡෙදො නාම නත්ථි , නත්ථිකභාවෙ චස්ස ඉමං උපමං ආහරන්ති – කොටිසතසහස්සචක්කවාළම්හි යාව බ්‍රහ්මලොකා සාසපෙහි පූරෙත්වා සචෙ කොචි පුරත්ථිමාය දිසාය එකචක්කවාළෙ එකං සාසපං පක්ඛිපන්තො ආගච්ඡෙය්‍ය, සබ්බෙපි තෙ සාසපා පරික්ඛයං ගච්ඡෙය්‍යුං. න ත්වෙව පුරත්ථිමාය දිසාය චක්කවාළානි. දක්ඛිණාදීසුපි එසෙව නයො. තත්ථ බුද්ධානං අවිසයො නාම නත්ථි. **තාවතකං පස්සෙය්‍යාති** තත්තකං ඔලොකෙය්‍ය. එවං පරිසුද්ධං භගවතො දිබ්බචක්ඛූති දිබ්බචක්ඛුකථං නිට්ඨාපෙසි.

කථං භගවා පඤ්ඤාචක්ඛුනාපි විවටචක්ඛූති කෙනප්පකාරෙන පඤ්ඤාචක්ඛුනා අපිහිතචක්ඛු? **මහාපඤ්ඤො පුථුපඤ්ඤොති**ආදිකං **තත්ථ අතිරොචති යදිදං පඤ්ඤායාති** පරියොසානං හෙට්ඨා වුත්තත්ථමෙව.

බුද්ධචක්ඛුනාති ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තඤාණෙන ච ආසයානුසයඤාණෙන ච. ඉමෙසං ද්වින්නං ඤාණානං බුද්ධචක්ඛූති නාමං, සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස සමන්තචක්ඛූති, තිණ්ණං මග්ගඤාණානං ධම්මචක්ඛූති . **ලොකං වොලොකෙන්තො අද්දස සත්තෙති** සත්තෙ අද්දක්ඛි. **අප්පරජක්ඛෙති**ආදීසු යෙසං වුත්තනයෙනෙව පඤ්ඤාචක්ඛුම්හි රාගාදිරජං අප්පං, තෙ **අප්පරජක්ඛා**. යෙසං තං මහන්තං, තෙ **මහාරජක්ඛා**. යෙසං සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි තික්ඛානි, තෙ **තික්ඛින්ද්‍රියා**. යෙසං තානි මුදූනි, තෙ **මුදින්ද්‍රියා**. යෙසං තෙයෙව සද්ධාදයො ආකාරා සුන්දරා, තෙ **ස්වාකාරා**. යෙ කථිතකාරණං සල්ලක්ඛෙන්ති, සුඛෙන සක්කා හොන්ති විඤ්ඤාපෙතුං තෙ **සුවිඤ්ඤාපයා**. යෙ පරලොකඤ්චෙව වජ්ජඤ්ච භයතො පස්සන්ති, තෙ **පරලොකවජ්ජභයදස්සාවිනො** නාම.

උප්පලිනියන්ති උප්පලවනෙ. ඉතරෙසුපි එසෙව නයො. **අන්තොනිමුග්ගපොසීනීති** යානි අන්තොනිමුග්ගානෙව පොසියන්ති. **උදකං අච්චුග්ගම්ම තිට්ඨන්තීති** උදකං අතික්කමිත්වා තිට්ඨන්ති. තත්ථ යානි යානි අච්චුග්ගම්ම ඨිතානි, තානි තානි සූරියරස්මිසම්ඵස්සං ආගමයමානානි ඨිතානි අජ්ජ පුප්ඵනකානි. යානි සමොදකං ඨිතානි, තානි ස්වෙ පුප්ඵනකානි. යානි උදකා අනුග්ගතානි අන්තොනිමුග්ගපොසීනි, තානි තතියදිවසෙව පුප්ඵනකානි. උදකා පන අනුග්ගතානි අඤ්ඤානිපි සරොගඋප්පලානි නාම අත්ථි, යානි නෙව පුප්ඵිස්සන්ති, මච්ඡකච්ඡපභක්ඛානෙව භවිස්සන්ති, තානි පාළිං නාරුළ්හානි, ආහරිත්වා පන දීපෙතබ්බානීති දීපිතානි.

යථෙව හි තානි චතුබ්බිධපුප්ඵානි, එවමෙව උග්ඝටිතඤ්ඤූ විපඤ්චිතඤ්ඤූ නෙය්‍යො පදපරමොති චත්තාරො පුග්ගලා. යස්ස පුග්ගලස්ස උදාහටවෙලාය ධම්මාභිසමයො හොති, අයං වුච්චති පුග්ගලො **උග්ඝටිතඤ්ඤූ**. යස්ස පුග්ගලස්ස සංඛිත්තෙන භාසිතස්ස විත්ථාරෙන අත්ථෙ විභජියමානෙ ධම්මාභිසමයො හොති, අයං වුච්චති පුග්ගලො **විපඤ්චිතඤ්ඤූ**. යස්ස පුග්ගලස්ස උද්දෙසතො පරිපුච්ඡතො යොනිසො මනසිකරොතො කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවතො භජතො පයිරුපාසතො ධම්මාභිසමයො හොති, අයං වුච්චති පුග්ගලො **නෙය්‍යො**. යස්ස පුග්ගලස්ස බහුම්පි සුණතො බහුම්පි භණතො බහුම්පි ධාරයතො බහුම්පි වාචතො න තාය ජාතියා ධම්මාභිසමයො හොති, අයං වුච්චති පුග්ගලො **පදපරමො**. තත්ථ භගවා උප්පලවනාදිසදිසං දසසහස්සිලොකධාතුං ඔලොකෙන්තො අජ්ජ පුප්ඵනකානි උග්ඝටිතඤ්ඤූ,

ස්වෙ පුප්ඵනකානි විපඤ්චිතඤ්ඤූති එවං සබ්බාකාරතො ච අද්දස. තත්ථ තිණ්ණං පුග්ගලානං ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ භගවතො ධම්මදෙසනා අත්ථං සාධෙති, පදපරමානං අනාගතත්ථාය වාසනා හොති.

රාගචරිතොතිආදීසු රජ්ජනවසෙන ආරම්මණෙ චරණං එතස්ස අත්ථීති රාගචරිතො. දුස්සනවසෙන ආරම්මණෙ චරණං එතස්ස අත්ථීති **දොසචරිතො.** මුය්හනවසෙන ආරම්මණෙ චරණං එතස්ස අත්ථීති **මොහචරිතො.** විතක්කනවසෙන ඌහනවසෙන ආරම්මණෙ චරණං එතස්ස අත්ථීති **විතක්කචරිතො** . ඔකප්පනසද්ධාවසෙන ආරම්මණෙ චරණං එතස්ස අත්ථීති **සද්ධාචරිතො.** ඤාණමෙව චරණං, ඤාණෙන වා චරණං, ඤාණස්ස වා චරණං, ඤාණතො වා චරණං එතස්ස අත්ථීති **ඤාණචරිතො. රාගචරිතස්සාති** රාගුස්සදස්ස රාගබහුලස්ස. පරතොපි එසෙව නයො.

අසුභකථං කථෙතීති උද්ධුමාතකාදිදසවිධං අසුභපටිසංයුත්තකථං ආචික්ඛති. වුත්තඤ්හෙතං – ''අසුභා භාවෙතබ්බා රාගස්ස පහානාය''ති (අ. නි. 9.1). **මෙත්තාභාවනං ආචික්ඛතීති** මෙත්තාභාවනං චිත්තසිනෙහනං කථෙති. වුත්තඤ්හෙතං – ''මෙත්තා භාවෙතබ්බා බ්‍යාපාදස්ස පහානාය''ති. **උද්දෙසෙති** සජ්ඣායනෙ. **පරිපුච්ඡායාති** අට්ඨකථාය. **කාලෙන ධම්මස්සවනෙති** යුත්තපත්තකාලෙ උත්තරි පරියත්තිධම්මස්සවනෙ. **ධම්මසාකච්ඡායාති** අඤ්ඤෙහි සද්ධිං සාකච්ඡාය. **ගරුසංවාසෙති** ගරූනං පයිරුපාසනෙ. **නිවෙසෙතීති** ආචරියානං සන්තිකෙ පතිට්ඨාපෙති. **ආනාපානස්සතිං ආචික්ඛතීති** ආනාපානස්සතිසම්පයුත්තකම්මට්ඨානං කථෙති. වුත්තඤ්හෙතං – ''ආනාපානස්සති භාවෙතබ්බා විතක්කුපච්ඡෙදාය''ති (අ. නි. 9.1). **පසාදනීයං නිමිත්තං ආචික්ඛතීති** චූළවෙදල්ල- (ම. නි. 1.460 ආදයො) මහාවෙදල්ලා- (ම. නි. 1.449 ආදයො) දිපසාදජනකං සුත්තං කථෙති. **බුද්ධසුබොධින්ති** බුද්ධස්ස භගවතො බුද්ධත්තපටිවෙධං. **ධම්මසුධම්මතන්ති** නවවිධලොකුත්තරධම්මස්ස ස්වාක්ඛාතතං. **සඞ්ඝසුප්පටිපත්තින්ති** අට්ඨවිධඅරියසඞ්ඝස්ස සුප්පටිපන්නතාදිසුට්ඨුපටිපත්තිං. **සීලානි ච අත්තනොති** අත්තනො සන්තකසීලානි ච. **ආචික්ඛති විපස්සනානිමිත්තන්ති** උදයබ්බයාදිපටිසංයුත්තං කථෙති. **අනිච්චාකාරන්ති** හුත්වා අභාවාකාරං. **දුක්ඛාකාරන්ති** උදයබ්බයපටිපීළනාකාරං. **අනත්තාකාරන්ති** අවසවත්තනාකාරං.

සෙලෙ යථා පබ්බතමුද්ධනිට්ඨිතොති සෙලමයෙ එකග්ඝනෙ පබ්බතමුද්ධනි ඨිතොව, න හි තත්ථ ඨිතස්ස දස්සනත්ථං අභිමුඛෙ ගීවුක්ඛිපනපසාරණාදිකිච්චං අත්ථි. **තථූපමන්ති** තප්පටිභාගං සෙලපබ්බතූපමං. අයං පනෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො – යථා සෙලපබ්බතමුද්ධන්ති ඨිතොව චක්ඛුනා පුරිසො **සමන්තතො ජනතං** පස්සෙය්‍ය. **සුමෙධ** සුන්දරපඤ්ඤ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන **සමන්තචක්ඛු** භගවා **ධම්මමයං** පඤ්ඤාමයං **පාසාදමාරුය්හ** සයං **අපෙතසොකො සොකාවතිණ්ණං ජාතිජරාභිභූතඤ්ච ජනතං අවෙක්ඛස්සු** උපධාරයතු උපපරික්ඛතු.

අයං පනෙත්ථ අධිප්පායො – යථා හි පබ්බතපාදසාමන්තා මහන්තං ඛෙත්තං කත්වා තත්ථ කෙදාරපාළීසු කුටියො කත්වා රත්තිං අග්ගිං ජාලෙය්‍ය, චතුරඞ්ගසමන්නාගතඤ්ච අන්ධකාරං අස්ස, අථ තස්ස පබ්බතස්ස මත්ථකෙ ඨත්වා චක්ඛුමතො පුරිසස්ස භූමිං ඔලොකයතො නෙව ඛෙත්තං න කෙදාරපාළියො න කුටියො න තත්ථ සයිතමනුස්සා පඤ්ඤායෙය්‍යුං, කුටිකාසු පන අග්ගිජාලමත්තමෙව පඤ්ඤායෙය්‍ය. එවං ධම්මපාසාදං ආරුය්හ සත්තකායං ඔලොකයතො තථාගතස්ස යෙ තෙ අකතකල්‍යාණා සත්තා, තෙ එකවිහාරෙ දක්ඛිණජාණුපස්සෙ නිසින්නාපි බුද්ධචක්ඛුස්ස ආපාථං නාගච්ඡන්ති, රත්තිං ඛිත්තසරා විය හොන්ති. යෙ පන කතකල්‍යාණා වෙනෙය්‍යපුග්ගලා, තෙ එවස්ස දූරෙපි ඨිතා ආපාථං ගච්ඡන්ති, තෙ එව අග්ගි විය හිමවන්තපබ්බතො විය ච. වුත්තම්පි චෙතං –

> ''දූරෙ සන්තො පකාසෙන්ති, හිමවන්තොව පබ්බතො;
> අසන්තෙත්ථ න දිස්සන්ති, රත්තිං ඛිත්තා යථා සරා''ති. (ධ. ප. 304; නෙත්ති. 11);

සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණන්ති එත්ථ පඤ්චනෙය්‍යපථප්පභෙදං සබ්බං අඤ්ඤාසීති සබ්බඤ්ඤූ. සඞ්ඛතාසඞ්ඛතාදිභෙදා සබ්බධම්මා හි සඞ්ඛාරො විකාරො ලක්ඛණං නිබ්බානං පඤ්ඤත්තීති පඤ්චෙව නෙය්‍යපථා හොන්ති. සබ්බඤ්ඤුස්ස භාවො සබ්බඤ්ඤුතා, සබ්බඤ්ඤුතා එව ඤාණං ''සබ්බඤ්ඤුතාඤාණ''න්ති වත්තබ්බෙ ''සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණ''න්ති වුත්තං. සබ්බඤ්ඤූති ච කමසබ්බඤ්ඤූ සකිංසබ්බඤ්ඤූ සතතසබ්බඤ්ඤූ සත්තිසබ්බඤ්ඤූ ඤාතසබ්බඤ්ඤූති පඤ්චවිධා සබ්බඤ්ඤුනො සියුං. තෙසු කමෙන සබ්බජානනකාලාසම්භවතො කමසබ්බඤ්ඤුතා න හොති, සකිං සබ්බාරම්මණග්ගහණාභාවතො සකිංසබ්බඤ්ඤුතා න හොති, චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරම්මණචිත්තසම්භවතො භවඞ්ගචිත්තවිරොධතො යුත්තිඅභාවතො ච සතතසබ්බඤ්ඤුතා න හොති, පරිසෙසතො සබ්බජානනසමත්ථතාය සත්තිසබ්බඤ්ඤුතා වා සියා, විදිතසබ්බධම්මත්තා ඤාතසබ්බඤ්ඤුතා වා, සත්තිසබ්බඤ්ඤුනො සබ්බජානනත්තං නත්ථීති තම්පි න යුජ්ජති, ''න තස්ස අදිට්ඨමිධත්ථි කිඤ්චි…පෙ…. සමන්තචක්ඛූ''ති වුත්තත්තා ඤාතසබ්බඤ්ඤුතා එව යුජ්ජති. එවඤ්හි සති කිච්චතො අසම්මොහතො කාරණසිද්ධිතො ආවජ්ජනපටිබද්ධතො සබ්බඤ්ඤුතමෙව හොතීති. **තෙන ඤාණෙනාති** තෙන සබ්බජානනඤාණෙන.

පුන අපරෙන පරියායෙන සබ්බඤ්ඤුභාවසාධනත්ථං **''න තස්සා''**ති ගාථමාහ. තත්ථ **න තස්ස අද්දිට්ඨමිධත්ථි කිඤ්චීති** තස්ස තථාගතස්ස ඉධ ඉමස්මිං තෙධාතුකෙ ලොකෙ ඉමස්මිං පච්චුප්පන්නකාලෙ වා පඤ්ඤාචක්ඛුනා අදිට්ඨං නාම කිඤ්චි අප්පමත්තකම්පි න අත්ථි න සංවිජ්ජති. **අත්ථීති** ඉදං වත්තමානකාලිකං ආඛ්‍යාතපදං, ඉමිනා පච්චුප්පන්නකාලිකස්ස සබ්බධම්මස්ස ඤාතභාවං දස්සෙති. ගාථාබන්ධසුඛත්ථං පනෙත්ථ ද-කාරො පයුත්තො. **අථො**

අවිඤ්ඤාතන්ති එත්ථ **අ**ඓොති වචනොපාදානෙ නිපාතො. **අවිඤ්ඤාතන්ති** අතීතකාලිකං අවිඤ්ඤාතං නාම කිඤ්චි ධම්මජාතං නාහොසීති පාඨසෙසො. අබ්‍යයභූතස්ස **අත්ථි**-සද්දස්ස ගහණෙ පාඨසෙසං විනාපි යුජ්ජතියෙව. ඉමිනා අතීතකාලිකස්ස සබ්බධම්මස්ස ඤාතභාවං දස්සෙති. **අජානිතබ්බන්ති** අනාගතකාලිකං අජානිතබ්බං නාම ධම්මජාතං න භවිස්සති නත්ථීති. ඉමිනා අනාගතකාලිකස්ස සබ්බධම්මස්ස ඤාතභාවං දස්සෙති. ජානනකිරියාවිසෙසමත්තමෙව වා එත්ථ අ-කාරො. **සබ්බං අභිඤ්ඤාසි යදත්ථි නෙය්‍යන්ති** එත්ථ යං තෙකාලිකං වා කාලවිනිමුත්තං වා නෙය්‍යං ජානිතබ්බං කිඤ්චි ධම්මජාතං අත්ථි, තං සබ්බං තථාගතො අභිඤ්ඤාසි අධිකෙන සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන ජානි පටිවිජ්ඣි, එත්ථ **අත්ථි**-සද්දෙන තෙකාලිකස්ස කාලවිමුත්තස්ස ච ගහණං **අත්ථි**-සද්දො අබ්‍යයභූතොයෙව දට්ඨබ්බො. **තථාගතො තෙන සමන්තචක්ඛූති** කාලවසෙන ඔකාසවසෙන ච නිප්පදෙසත්තා සමන්තා සබ්බතො පවත්තං ඤාණචක්ඛු අස්සාති සමන්තචක්ඛු, තෙන යථාවුත්තෙන කාරණෙන තථාගතො සමන්තචක්ඛු සබ්බඤ්ඤූති වුත්තං හොති . ඉමිස්සා ගාථාය පුග්ගලාධිට්ඨානාය දෙසනාය සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං සාධිතං.

න ඉතිහිතිහන්ති ‘‘එවං කිර ආසි, එවං කිර ආසී’’ති න හොති. **න ඉතිකිරායාති** ‘‘එවං කිර එත’’න්ති න හොති. **න පරම්පරායාති** පරම්පරකථායාපි න හොති. **න පිටකසම්පදායාති** අම්හාකං පිටකතන්තියා සද්ධිං සමෙතීති න හොති. **න තක්කහෙතූති** තක්කග්ගාහෙනපි න හොති. **න ආකාරපරිවිතක්කෙනාති** ‘‘සුන්දරමිදං කාරණ’’න්ති එවං කාරණපරිවිතක්කෙනපි න හොති. **න දිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්තියාති** අම්හාකං නිජ්ඣායිත්වා ඛමිත්වා ගහිතදිට්ඨියා සද්ධිං සමෙතීතිපි න හොති.

අථ වාපි සමාධින්ති එත්ථ **සමාධින්ති** කුසලචිත්තෙකග්ගතා සමාධි. කෙනට්ඨෙන සමාධීති? සමාධානට්ඨෙන. කිමිදං සමාධානං නාම? එකාරම්මණෙ චිත්තචෙතසිකානං සමං සම්මා ච ආධානං, ඨපනන්ති වුත්තං හොති. තස්මා යස්ස ධම්මස්ස ආනුභාවෙන එකාරම්මණෙ චිත්තචෙතසිකා සමං සම්මා ච අවික්ඛිප්පමානා අවිප්පකිණ්ණා ච හුත්වා තිට්ඨන්ති, ඉදං සමාධානන්ති වෙදිතබ්බං. තස්ස ඛො පන සමාධිස්ස –

> ‘‘ලක්ඛණං තු අවික්ඛෙපො, වික්ඛෙපද්ධංසනං රසො;
> අකම්පනමුපට්ඨානං, පදට්ඨානං සුඛං පන’’. (පටි. ම. අට්ඨ. 1.1.3);

සමාධි අනාවිලඅචලභාවෙන ආරම්මණෙ තිට්ඨතීති **ඨිති**. පරතො පදද්වයං උපසග්ගවසෙන වඩ්ඪිතං. අපි ච සම්පයුත්තධම්මෙ ආරම්මණම්හි සම්පිණ්ඩෙත්වා තිට්ඨතීති **සණ්ඨිති**. ආරම්මණං ඔගාහෙත්වා අනුපවිසිත්වා තිට්ඨතීති **අවට්ඨිති**. කුසලපක්ඛස්මිඤ්හි චත්තාරොව ධම්මා ආරම්මණං ඔගාහන්ති සද්ධා සති සමාධි පඤ්ඤාති. තෙනෙව සද්ධා ‘‘ඔකප්පනා’’ති වුත්තා, සති ‘‘අපිලාපනතා’’ති, සමාධි ‘‘අවට්ඨිති’’ති, පඤ්ඤා ‘‘පරියොගාහනා’’ති. අකුසලපක්ඛෙ පන තයො ධම්මා ආරම්මණං ඔගාහන්ති තණ්හා දිට්ඨි අවිජ්ජාති. තෙනෙවෙතෙ ‘‘ඔඝා’’ති වුත්තා. චිත්තෙකග්ගතා පනෙත්ථ න බලවතී හොති. යථා හි රජුට්ඨානට්ඨානෙ උදකෙන සිඤ්චිත්වා සම්මට්ඨෙ ථොකමෙව කාලං රජො සන්නිසීදති, සුක්ඛන්තෙ සුක්ඛන්තෙ පුන පකතිභාවෙනෙව වුට්ඨාති, එවමෙව අකුසලපක්ඛෙ චිත්තෙකග්ගතා න බලවතී හොති.

උද්ධච්චවිචිකිච්ඡාවසෙන පවත්තස්ස විසාහාරස්ස පටිපක්ඛතො **අවිසාහාරො**. උද්ධච්චවිචිකිච්ඡාවසෙනෙව ගච්ඡන්තං චිත්තං වික්ඛිපති නාම. අයං පන තථාවිධො වික්ඛෙපො න හොතීති **අවික්ඛෙපො.** උද්ධච්චවිචිකිච්ඡාවසෙනෙව චිත්තං විසාහටං නාම හොති, ඉතො චිතො ච හරීයති, අයං පන එවං අවිසාහටමානසස්ස භාවොති **අවිසාහටමානසතා. සමථොති** තිවිධො සමථො චිත්තසමථො අධිකරණසමථො සබ්බසඞ්ඛාරසමථොති. තත්ථ අට්ඨසු සමාපත්තීසු චිත්තෙකග්ගතා **චිත්තසමථො** නාම. තඤ්හි ආගම්ම චිත්තචලනං චිත්තවිප්ඵන්දිතං සම්මති වූපසම්මති, තස්මා සො ‘‘චිත්තසමථො’’ති වුච්චති. සම්මුඛාවිනයාදිසත්තවිධො සමථො **අධිකරණසමථො** නාම. තඤ්හි ආගම්ම තානි තානි අධිකරණානි සම්මන්ති වූපසම්මන්ති, තස්මා සො ‘‘අධිකරණසමථො’’ති වුච්චති. යස්මා පන සබ්බෙ සඞ්ඛාරා නිබ්බානං ආගම්ම සම්මන්ති වූපසම්මන්ති වූපසම්මන්ති, තස්මා තං ‘‘සබ්බසඞ්ඛාරසමථො’’ති වුච්චති. ඉමස්මිං අත්ථෙ චිත්තසමථො අධිප්පෙතො. සමාධිලක්ඛණෙ ඉන්දට්ඨං කාරෙතීති **සමාධින්ද්‍රියං**. උද්ධච්චෙ න කම්පතීති **සමාධිබලං. සම්මාසමාධීති** යාථාවසමාධි නිය්‍යානිකසමාධි.

157. අථස්ස භගවා යස්මා ඉන්ද්‍රියසංවරො සීලස්ස රක්ඛා, යස්මා වා ඉමිනානුක්කමෙන දෙසියමානා අයං දෙසනා තාසං දෙවතානං සප්පායා, තස්මා ඉන්ද්‍රියසංවරතො පභුති පටිපදං දස්සෙන්තො **‘‘චක්ඛූහී’’**තිආදි ආරද්ධො. තත්ථ **චක්ඛූහි නෙව ලොලස්සාති** අදිට්ඨදක්ඛිතබ්බාදිවසෙන චක්ඛූහි ලොලො නෙව අස්ස. **ගාමකථාය ආවරයෙ සොතන්ති** තිරච්ඡානකථාය සොතං ආවරෙය්‍ය.

චක්ඛුලොලියෙනාති චක්ඛුද්වාරෙ උප්පන්නලොලවසෙන චක්ඛුලොලියෙන. **අදිට්ඨං දක්ඛිතබ්බන්ති** අදිට්ඨපුබ්බං රූපාරම්මණං පස්සිතුං යුත්තං. **දිට්ඨං සමතික්කමිතබ්බන්ති** දිට්ඨපුබ්බරූපාරම්මණං අතික්කමිතුං යුත්තං. **ආරාමෙන ආරාමන්ති** පුප්ඵාරාමාදිආරාමෙන එලාරාමාදිං වා පුප්ඵාරාමාදිං වා. **දීඝචාරිකන්ති** දීඝචරණං. **අනවට්ඨිතචාරිකන්ති** අසන්නිට්ඨානචරණං. **අනුයුත්තො හොති රූපදස්සනායාති** රූපාරම්මණදස්සනත්ථාය පුනප්පුනං යුත්තො හොති.

අන්තරඝරං පවිට්ඨොති උම්මාරබ්භන්තරං පවිට්ඨො. **වීථිං පටිපන්නොති** අන්තරවීථිං ඔතිණ්ණො. **ඝරමුඛානි ඔලොකෙන්තොති** ඝරද්වාරානි අවලොකෙන්තො. **උද්ධං උල්ලොකෙන්තොති** උපරිදිසං උද්ධංමුඛො හුත්වා විලොකෙන්තො.

චක්ඛුනා රූපං දිස්වාති කාරණවසෙන චක්ඛූති ලද්ධවොහාරෙන රූපදස්සනසමත්ථෙන චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන රූපං දිස්වා. පොරාණා පනාහු – ‘‘චක්ඛු රූපං න පස්සති අචිත්තකත්තා, චිත්තං න පස්සති අචක්ඛුකත්තා. ද්වාරාරම්මණසඞ්ඝට්ටෙ පන පසාදවත්ථුකෙන චිත්තෙන පස්සති. ඊදිසී පනෙසා ‘ධනුනා විජ්ඣතී’තිආදීසු විය සසම්භාරකථා නාම හොති. තස්මා චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන රූපං දිස්වාති අයමෙත්ථ අත්ථො’’ති. **නිමිත්තග්ගාහීති** ඉත්ථිපුරිසනිමිත්තං වා සුභනිමිත්තාදිකං වා කිලෙසවත්ථුභූතං නිමිත්තං ඡන්දරාගවසෙන ගණ්හාති, දිට්ඨමත්තෙයෙව න සණ්ඨාති. **අනුබ්‍යඤ්ජනග්ගාහීති** කිලෙසානං අනුඅනුබ්‍යඤ්ජනතො පාකටභාවකරණතො අනුබ්‍යඤ්ජනන්ති ලද්ධවොහාරං හත්ථපාදසිතහසිතකථිතආලොකිතවිලොකිතාදිභෙදං ආකාරං ගණ්හාති. **යත්වාධිකරණමෙනන්ති**ආදිම්හි යංකාරණා යස්ස චක්ඛුන්ද්‍රියාසංවරස්ස හෙතු එතං පුග්ගලං සතිකවාටෙන චක්ඛුන්ද්‍රියං **අසංවුතං** අපිහිතචක්ඛුද්වාරං හුත්වා විහරන්තං එතෙ අභිජ්ඣාදයො ධම්මා **අන්වාස්සවෙය්‍යුං** අනුප්පබන්ධෙය්‍යුං අජ්ඣොත්ථරෙය්‍යුං. **තස්ස සංවරාය න පටිපජ්ජතීති** තස්ස චක්ඛුන්ද්‍රියස්ස සතිකවාටෙන පිදහනත්ථාය න පටිපජ්ජති. එවංභූතොයෙව ච **න රක්ඛති චක්ඛුන්ද්‍රියං. න චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරං ආපජ්ජතීති**පි වුච්චති. තත්ථ කිඤ්චාපි චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරො වා අසංවරො වා නත්ථි. න හි චක්ඛුපසාදං නිස්සාය සති වා මුට්ඨස්සච්චං වා උප්පජ්ජති. අපිච යදා රූපාරම්මණං චක්ඛුස්ස ආපාථං ආගච්ඡති, තදා භවඞ්ගෙ ද්වික්ඛත්තුං උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධෙ කිරියාමනොධාතු ආවජ්ජනකිච්චං සාධයමානා උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣති, තතො චක්ඛුවිඤ්ඤාණං දස්සනකිච්චං, තතො මනොධාතු සම්පටිච්ඡනකිච්චං, තතො විපාකාහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතු සන්තීරණකිච්චං, තතො කිරියාහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතු වොට්ඨබ්බනකිච්චං සාධයමානා උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣති, තදනන්තරං ජවනං ජවති.

තත්‍රාපි නෙව භවඞ්ගසමයෙ න ආවජ්ජනාදීනං අඤ්ඤතරසමයෙ සංවරො වා අසංවරො වා අත්ථි. ජවනක්ඛණෙ පන සචෙ දුස්සීල්‍යං වා මුට්ඨස්සච්චං වා අඤ්ඤාණං වා අක්ඛන්ති වා කොසජ්ජං වා උප්පජ්ජති, අසංවරො හොති. එවං හොන්තො පන සො ‘‘චක්ඛුන්ද්‍රියෙ අසංවරො’’ති වුච්චති. කස්මා? යස්මා තස්මිං අසංවරෙ සති ද්වාරම්පි අගුත්තං හොති, භවඞ්ගම්පි ආවජ්ජනාදීනිපි වීථිචිත්තානි. යථා කිං? යථා නගරෙ චතූසු ද්වාරෙසු අසංවුතෙසු කිඤ්චාපි අන්තොඝරද්වාරකොට්ඨකගබ්භාදයො සංවුතා, තථාපි අන්තොනගරෙ සබ්බං භණ්ඩං අරක්ඛිතං අගොපිතමෙව හොති. නගරද්වාරෙන හි පවිසිත්වා චොරා යදිච්ඡන්ති තං කරෙය්‍යුං, එවමෙව ජවනෙ දුස්සීල්‍යාදීසු උප්පන්නෙසු තස්මිං අසංවරෙ සති ද්වාරම්පි අගුත්තං හොති භවඞ්ගම්පි ආවජ්ජනාදීනිපි වීථිචිත්තානි.

සද්ධාදෙය්‍යානීති කම්මඤ්ච ඵලඤ්ච ඉධලොකඤ්ච පරලොකඤ්ච සද්දහිත්වා දින්නානි. ‘‘අයං මෙ ඤාතීති වා, මිත්තොති වා, ඉදං වා පටිකරිස්සති, ඉදං වානෙන කතපුබ්බ’’න්ති වා එවං න දින්නානීති අත්ථො. එවං දින්නානි හි න සද්ධාදෙය්‍යානි නාම හොන්ති. **භොජනානීති** ච දෙසනාසීසමත්තමෙතං, අත්ථතො පන සද්ධාදෙය්‍යානි භොජනානි භුඤ්ජිත්වා චීවරානි පාරුපිත්වා සෙනාසනානි සෙවමානා ගිලානපච්චයභෙසජ්ජං පරිභුඤ්ජමානාති සබ්බමෙතං වුත්තමෙව හොති.

සෙය්‍යථිදන්ති නිපාතො. තස්සත්ථො, කතමො හොති. **නච්චං** නාම යංකිඤ්චි නච්චං, තං මග්ගං ගච්ඡන්තෙනාපි ගීවං පසාරෙත්වා දට්ඨුං න වට්ටති. **ගීතන්ති** යංකිඤ්චි ගීතං. **වාදිතන්ති** යංකිඤ්චි වාදිතං. **පෙක්ඛන්ති** නටසමජ්ජං. **අක්ඛානන්ති** භාරතරාමායනාදිකං. යස්මිං ඨානෙ කථීයති, තත්ථ ගන්තුම්පි න වට්ටති. **පාණිස්සරන්ති** කංසතාළං, ‘‘පාණිතාළ’’න්තිපි වදන්ති. **වෙතාළන්ති** ඝනතාළං, ‘‘මන්තෙන මතසරීරුට්ඨාපන’’න්තිපි එකෙ. **කුම්භථූණන්ති** චතුරස්සඅම්බණකතාළං , ‘‘කුම්භසද්ද’’න්තිපි එකෙ. **සොභනකන්ති** නටානං අබ්භොක්කිරණං; සොභනකරං වා, පටිභානචිත්තන්ති වුත්තං හොති. **චණ්ඩාලන්ති** අයොගුළකීළා, ‘‘චණ්ඩාලානං සාණධොවනකීළා’’තිපි වදන්ති. **වංසන්ති** වෙණුං උස්සාපෙත්වා කීළනං.

ධොවනන්ති අට්ඨිධොවනං, එකච්චෙසු කිර ජනපදෙසු කාලඞ්කතෙ ඤාතකෙ න ඣාපෙන්ති, නිඛණිත්වා ඨපෙන්ති. අථ නෙසං පූතිභූතං කායං ඤත්වා නීහරිත්වා අට්ඨීනි ධොවිත්වා ගන්ධෙහි මක්ඛෙත්වා ඨපෙන්ති. තෙ නක්ඛත්තකාලෙ එකස්මිං ඨානෙ අට්ඨීනි ඨපෙත්වා එකස්මිං ඨානෙ සුරාදීනි ඨපෙත්වා රොදන්තා පරිදෙවන්තා සුරං පිවන්ති. වුත්තම්පි චෙතං ‘‘අත්ථි භික්ඛවෙ දක්ඛිණෙසු ජනපදෙසු ධොවනං නාම, තත්ථ හොති අන්නම්පි පානම්පි ඛජ්ජම්පි භොජ්ජම්පි ලෙය්‍යම්පි පෙය්‍යම්පි නච්චම්පි ගීතම්පි වාදිතම්පි. අත්ථෙතං භික්ඛවෙ ධොවනං, නෙතං නත්ථීති වදාමී’’ති (අ. නි. 10.107). එකච්චෙ පන ‘‘ඉන්දජාලෙන අට්ඨිධොවනං ධොවන’’න්ති වදන්ති. **හත්ථියුද්ධාදීසු** භික්ඛුනො නෙව හත්ථිආදීහි සද්ධිං යුජ්ඣිතුං, න තෙ යුජ්ඣාපෙතුං, න යුජ්ඣන්තෙ දට්ඨුං වට්ටති. **නිබ්බුද්ධන්ති** මල්ලයුද්ධං. **උය්‍යොධිකන්ති** යත්ථ සම්පහාරො දිය්‍යති. **බලග්ගන්ති** බලගණනට්ඨානං. **සෙනාබ්‍යූහන්ති** සෙනානිවෙසො, සකටබ්‍යූහාදිවසෙන සෙනාය නිවෙසනං. **අනීකදස්සනන්ති** ‘‘තයො හත්ථී පච්ඡිමං හත්ථානීක’’න්තිආදිනා (පාචි. 324) නයෙන වුත්තස්ස අනීකස්ස දස්සනං.

න නිමිත්තග්ගාහී හොතීති ඡන්දරාගවසෙන වුත්තප්පකාරං නිමිත්තං න ගණ්හාති. එවං සෙසපදානිපි වුත්තපටිපක්ඛනයෙන වෙදිතබ්බානි. යථා ච හෙට්ඨා ජවනෙ දුස්සීල්‍යාදීසු උප්පන්නෙසු තස්මිං අසංවරෙ සති ද්වාරම්පි අගුත්තං හොති, භවඞ්ගම්පි ආවජ්ජනාදීනිපි වීථිචිත්තානීති වුත්තං, එවමිධ තස්මිං සීලාදීසු උප්පන්නෙසු ද්වාරම්පි ගුත්තං හොති, භවඞ්ගම්පි ආවජ්ජනාදීනිපි වීථිචිත්තානි. යථා කිං? යථා නගරද්වාරෙසු සංවුතෙසු කිඤ්චාපි අන්තොඝරාදයො අසංවුතා හොන්ති, තථාපි අන්තොනගරෙ සබ්බං භණ්ඩං සුරක්ඛිතං සුගොපිතමෙව හොති, නගරද්වාරෙසු පිහිතෙසු චොරානං පවෙසො නත්ථි. එවමෙව ජවනෙ සීලාදීසු උප්පන්නෙසු ද්වාරම්පි ගුත්තං හොති, භවඞ්ගම්පි ආවජ්ජනාදීනිපි වීථිචිත්තානි. තස්මා ජවනක්ඛණෙ උප්පජ්ජමානොපි ''චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරො''ති වුත්තො. ඉතො පරං හෙට්ඨා ච උපරි ච වුත්තපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

විසූකදස්සනාති පටාණීදස්සනතො. **ගාමකථාති** ගාමවාසීනං කථා. **බාත්තිංසාති** ද්වත්තිංස. අනියයානිකත්තා සග්ගමොක්ඛමග්ගානං තිරච්ඡානභූතා කථාති **තිරච්ඡානකථා.** තත්ථ රාජානං ආරබ්භ ''මහාසම්මතො මන්ධාතා ධම්මාසොකො එවං මහානුභාවො''තිආදිනා නයෙන පවත්තා කථා **රාජකථා.** එස නයො **චොරකථාදීසු.** තෙසු ''අසුකො රාජා අභිරූපො දස්සනීයො''තිආදිනා නයෙන ගෙහස්සිතකථාව තිරච්ඡානකථා හොති. ''සොපි නාම එවං මහානුභාවො ඛයං ගතො''ති එවං පවත්තා පන කම්මට්ඨානභාවෙ තිට්ඨති. චොරෙසුපි ''මූලදෙවො එවං මහානුභාවො, මෙඝමාලො එවං මහානුභාවො''ති තෙසං කම්මං පටිච්ච ''අහො සූරා''ති ගෙහස්සිතකථාව තිරච්ඡානකථා. යුද්ධෙපි භාරතයුද්ධාදීසු ''අසුකෙන අසුකො එවං මාරිතො එවං විද්ධො''ති කාමස්සාදවසෙනෙව කථා තිරච්ඡානකථා. ''තෙපි නාම ඛයං ගතා''ති එවං පවත්තා පන සබ්බත්ථ කම්මට්ඨානමෙව හොති.

අපි ච අන්නාදීසු ''එවං වණ්ණවන්තං ගන්ධවන්තං රසවන්තං ඵස්සසම්පන්නං ඛාදිම්හ භුඤ්ජිම්හ පිවිම්හ පරිභුඤ්ජිම්හා''ති කාමස්සාදවසෙන කථෙතුං න වට්ටති, සාත්ථකං පන කත්වා ''පුබ්බෙ එවං වණ්ණාදිසම්පන්නං අන්නං පානං වත්ථං සයනං මාලං ගන්ධං සීලවන්තානං අදම්හ, චෙතියපූජං අකරිම්හා''ති කථෙතුං වට්ටති. **ඤාතිකථාදීසු** පන ''අම්හාකං ඤාතකා සූරා සමත්ථා''ති වා, ''පුබ්බෙ මයං එවං විචිත්‍රෙහි යානෙහි විචරිම්හා''ති වා අස්සාදවසෙන වත්තුං න වට්ටති, සාත්ථකං පන කත්වා ''තෙපි නො ඤාතකා ඛයං ගතා''ති වා, ''පුබ්බෙ මයං එවරූපා උපාහනා සඞ්ඝස්ස අදම්හා''ති වා කථෙතුං වට්ටති. ගාමකථාපි සුනිවිට්ඨදුන්නිවිට්ඨසුභික්ඛදුබ්භික්ඛාදිවසෙන ''අසුකගාමවාසිනො සූරා සමත්ථා''ති වා එවං අස්සාදවසෙන වත්තුං න වට්ටති, සාත්ථකං පන කත්වා ''සද්ධා පසන්නා''ති වා, ''ඛයවයං ගතා''ති වා වත්තුං වට්ටති.

නිගමනගරජනපදකථාසුපි එසෙව නයො. ඉත්ථිකථාපි වණ්ණසණ්ඨානාදීනි පටිච්ච අස්සාදවසෙන න වට්ටති, ''සද්ධා පසන්නා, ඛයවයං ගතා''ති එවමෙව වට්ටති. **සූරකථාපි** ''නන්දිමිත්තො නාම යොධො සූරො අහොසී''ති අස්සාදවසෙන න වට්ටති. ''සද්ධො අහොසි, ඛයවයං ගතො''ති එවමෙව වට්ටති. **විසිඛාකථාපි** ''අසුකා විසිඛා සුනිවිට්ඨා දුන්නිවිට්ඨා සූරා සමත්ථා''ති අස්සාදවසෙන න වට්ටති. ''සද්ධා පසන්නා, ඛයවයං ගතා''ඉච්චෙව වට්ටති.

කුම්භට්ඨානකථාති උදකට්ඨානකථා, ''උදකතිත්ථකථා''තිපි වුච්චති, කුම්භදාසිකථා වා. සාපි ''පාසාදිකා, නච්චිතුං ගායිතුං ඡෙකා''ති අස්සාදවසෙන න වට්ටති, ''සද්ධා පසන්නා''තිආදිනා නයෙන වට්ටති. **පුබ්බපෙතකථාති** අතීතඤාතිකථා. තත්ථ වත්තමානඤාතිකථාසදිසොව විනිච්ඡයො.

නානත්තකථාති පුරිමපච්ඡිමකථාහි විමුත්තා අවසෙසා නානාසභාවා නිරත්ථකකථා. **ලොකක්ඛායිකාති** ''අයං ලොකො කෙන නිම්මිතො? අසුකෙන නාම නිම්මිතො. කාකො සෙතො අට්ඨීනං සෙතත්තා, බලාකා රත්තා ලොහිතස්ස රත්තත්තා''ති එවමාදිකා ලොකායතවිතණ්ඩසල්ලාපකථා.

සමුද්දක්ඛායිකා නාම කස්මා සමුද්දො සාගරො? සාගරදෙවෙන ඛතත්තා සාගරො, ''ඛතො මෙ''ති හත්ථමුද්දාය සයං නිවෙදිතත්තා සමුද්දොති එවමාදිකා නිරත්ථකා සමුද්දක්ඛානකථා. **භවොති** වුද්ධි. **අභවොති** හානි. ඉති භවො ඉති අභවොති යං වා තං වා නිරත්ථකකාරණං වත්වා පවත්තිතකථා **ඉතිභවාභවකථා.**

ආවරෙය්‍යාති ආවරණං කරෙය්‍ය. **නිවාරෙය්‍යාති** ආරම්මණතො වාරෙය්‍ය. **සංවරෙය්‍යාති** සම්මා නිස්සෙසං කත්වා වාරෙය්‍ය. **රක්ඛෙය්‍යාති** රක්ඛං කරෙය්‍ය. **ගොපෙය්‍යාති** සංගොපෙය්‍ය. **පිදහෙය්‍යාති** පිදහනං කරෙය්‍ය. **පච්ඡින්දෙය්‍යාති** සොතං ඡින්දෙය්‍ය.

තෙන තෙන න තුස්සන්තීති තෙන තෙන අම්බිලාදිනා රසෙන න සන්තොසං ආපජ්ජන්ති. **අපරාපරං පරියෙසන්තීති** උපරූපරි ගවෙසන්ති.

158. ඵස්සෙනාති රොගඵස්සෙන. **භවඤ්ච නාභිජප්පෙය්‍යාති** තස්ස ඵස්සස්ස විනොදනත්ථාය කාමභවාදිභවඤ්ච න පත්ථෙය්‍ය. **භෙරවෙසු ච න සම්පවෙධෙය්‍යාති** තස්ස ඵස්සස්ස පච්චයභූතෙසු සීහබ්‍යග්ඝාදීසු භෙරවෙසු ච න සම්පවෙධෙය්‍ය, අවසෙසෙසු වා සානින්ද්‍රියමනින්ද්‍රියවිසයෙසු න සම්පවෙධෙය්‍ය. එවං පරිපූරො ඉන්ද්‍රියසංවරො ච වුත්තො හොති. පුරිමෙහි වා ඉන්ද්‍රියසංවරං දස්සෙත්වා ඉමිනා ''අරඤ්ඤෙ වසතා භෙරවං දිස්වා වා සුත්වා වා නප්පවෙධිතබ්බ''න්ති දස්සෙති.

එකෙනාකාරෙනාති එකෙන කාරණෙන. **භයම්පි භෙරවම්පි තඤ්ඤෙවා**ති භයන්ති ච භෙරවන්ති ච බුද්දකම්පි මහන්තම්පි උත්තාසනිමිත්තමෙව. තමෙවත්ථං දස්සෙතුං **''වුත්තං හෙත''**න්තිආදිමාහ. **භයන්ති** තප්පච්චයා උප්පන්නභයං. **භයානකන්ති** ආකාරනිද්දෙසො. **ඡම්භිතත්තන්ති** භයවසෙන ගත්තචලනං. **ලොමහංසොති** ලොමානං හංසනං උද්ධග්ගභාවො. ඉමිනා පදද්වයෙන කිච්චතො භයං දස්සෙත්වා පුන **''චෙතසො උබ්බෙගො උත්‍රාසො''**ති සභාවතො දස්සෙති. **උබ්බෙග්ගොති** හීරුකො, **උත්‍රාසොති** චිත්තක්ඛොභො. **ජාතිභයන්ති** ජාතිං පටිච්ච උප්පන්නභයං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. රාජතො උප්පන්නභයං **රාජභයං**. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. **අත්තානුවාදභයන්ති** පාපකම්මිනො අත්තානං අනුවදන්තස්ස උප්පජ්ජනකභයං. **පරානුවාදභයන්ති** පරස්ස අනුවාදතො උප්පජ්ජනකභයං.

දණ්ඩභයන්ති ආගාරිකස්ස රඤ්ඤා පවත්තිතදණ්ඩං, අනාගාරිකස්ස විනයදණ්ඩං පටිච්ච උප්පජ්ජනකභයං. **දුග්ගතිභයන්ති** චත්තාරො අපායෙ පටිච්ච උප්පජ්ජනකභයං. **ඌමිභයන්ති** මහාසමුද්දෙ උදකං ඔරොහන්තස්ස පවත්තභයං. මහාසමුද්දෙ කිර මහින්දවීචි නාම සට්ඨි යොජනානි උග්ගච්ඡති, තරඞ්ගවීචි නාම පණ්ණාස යොජනානි, රොහණවීචි නාම චත්තාලීස යොජනානි උග්ගච්ඡති. එවරූපා ඌමියො පටිච්ච පවත්තං ඌමිභයං . කුම්භීලතො පවත්තං භයං **කුම්භීලභයං**. උදකාවට්ටතො භයං **ආවට්ටභයං**. සුසුකා වුච්චති චණ්ඩමච්ඡො, තතො භයං **සුසුකාභයං. ආජීවිකභයන්ති** ජීවිතවුත්තිතො භයං ආජීවිකභයං. **අසිලොකභයන්ති** ගරහතො භයං.

159. **ලද්ධා න සන්නිධිං කයිරා**ති එතෙසං අන්නාදීනං යංකිඤ්චි ධම්මෙන ලභිත්වා ''අරඤ්ඤෙ ච සෙනාසනෙ වසතා දුල්ලභ''න්ති චින්තෙත්වා සන්නිධිං න කරෙය්‍ය.

ඔදනොති සාලි වීහි යවො ගොධුමො කඞ්ගු වරකො කුද්‍රූසකොති සත්තන්නං ධඤ්ඤානං ධඤ්ඤානුලොමානඤ්ච තණ්ඩුලෙහි නිබ්බත්තො. **කුම්මාසොති** යවෙහි නිබ්බත්තො. **සත්තූති** සාලිආදීහි කතසත්තු. **මච්ඡො** දකසම්භවො. **මංසං** පාකටමෙව. **අම්බපානන්ති** ආමෙහි වා පක්කෙහි වා අම්බෙහි කතපානං. තත්ථ ආමෙහි කරොන්තෙන අම්බතරුණානි භින්දිත්වා උදකෙ පක්ඛිපිත්වා ආතපෙ ආදිච්චපාකෙන පචිත්වා පරිස්සාවෙත්වා තදහු පටිග්ගහිතෙහි මධුසක්කරකප්පූරාදීහි යොජෙත්වා කාතබ්බං. **ජම්බුපානන්ති** ජම්බුඵලෙහි කතපානං. **චොචපානන්ති** අට්ඨිකෙහි කදලිඵලෙහි කතපානං. **මොචපානන්ති** අනට්ඨිකෙහි කදලිඵලෙහි කතපානං. **මධුකපානන්ති** මධුකානං ජාතිරසෙන කතපානං. තං පන උදකසම්භින්නං වට්ටති, සුද්ධං න වට්ටති. **මුද්දිකපානන්ති** මුද්දිකා උදකෙ මද්දිත්වා අම්බපානං විය කතපානං. **සාලූකපානන්ති** රත්තුප්පලනීලුප්පලාදීනං සාලූකෙ මද්දිත්වා කතපානං. **ඵාරුසකපානන්ති** ඵාරුසකෙහි අම්බපානං විය කතපානං. **කොසම්බපානන්ති** කොසම්බඵලෙහි කතපානං. **කොලපානන්ති** කොලඵලෙහි කතපානං. **බදරපානන්ති** මහාකොලඵලෙහි අම්බපානං විය කතපානං. ඉමානි එකාදස පානානි, තානිපි ආදිච්චපාකානි වට්ටන්ති.

සතපානන්ති සප්පිපානං. **තෙලපානන්ති** තිලතෙලාදීනං පානං. **පයොපානන්ති** ඛීරපානං. **යාගුපානන්ති** සීතලාදියාගුපානං. **රසපානන්ති** සාකාදිරසපානං. **පිට්ඨඛජ්ජකන්ති** සත්තන්නං තාව ධඤ්ඤානං ධඤ්ඤානුලොමානං අපරණ්ණානඤ්ච පිට්ඨං පනසපිට්ඨං ලබුජපිට්ඨං අම්බාටකපිට්ඨං සාලපිට්ඨං ඛීරවල්ලිපිට්ඨඤ්චාති එවමාදීනං පිට්ඨෙහි කතං පිට්ඨඛජ්ජකං. **පූවඛජ්ජකම්පි** එතෙහියෙව කතං. **මූලඛජ්ජකන්ති** මූලකමූලං ඛාරකමූලං චුච්චුමූලන්ති එවමාදි. **තචඛජ්ජකන්ති** උච්ඡුතචාදයො. **පත්තඛජ්ජකන්ති** නිම්බපණ්ණකුටජපණ්ණපටොලපණ්ණසුලසපණ්ණාදයො. **පුප්ඵඛජ්ජකන්ති** මූලකපුප්ඵඛාරකපුප්ඵසෙතවරණසිග්ගුඋප්පලපදුමකාදයො. **ඵලඛජ්ජකන්ති** පනසලබුජතාලනාළිකෙරඅම්බාටකතින්තිණිකමාතුලුඞ්ගකපිට්ඨඵලඅලාබුකුම්භණ්ඩපුස්ස-ඵලතිම්බරූසකතිලවාතිඞ්ගණචොචමොචමධුකාදීනං ඵලානං ඛජ්ජකං.

න කුහනායාති න විම්හාපනාය. **න ලපනායා**ති පච්චයත්ථං න ලපනාය. විහාරං ආගතෙ මනුස්සෙ දිස්වා ''කිමත්ථාය භොන්තො ආගතා''ති භික්ඛූ නිමන්තෙතුන්ති. ''යදි එවං ගච්ඡථ, අහං පච්ඡතො ගහෙත්වා ආගච්ඡාමී''ති එවං න ලපනාය. අථ වා අත්තානං උපනෙත්වා ''අහං තිස්සො, මයි රාජා පසන්නො, මයි අසුකො රාජා අසුකො ච රාජමහාමත්තො පසන්නො''ති එවං න ලපනාය. **න නෙමිත්තිකතායා**ති යෙන කෙනචි පරෙසං පච්චයදානසඤ්ඤාජනකෙන කායවචීකම්මෙන න නෙමිත්තිකතාය. **න නිප්පෙසිකතායා**ති යා පරෙසං අක්කොසනාදිකිරියා යස්මා වෙළුපෙසිකා විය අබ්භඞ්ගං පරස්ස ගුණං නිප්පෙසෙති නිපුඤ්ඡති, යස්මා වා ගන්ධජාතං නිපිසිත්වා ගන්ධමග්ගනා විය පරගුණෙ නිපිසිත්වා විචුණ්ණෙත්වා එසා ලාභමග්ගනා හොති, තස්මා ''නිප්පෙසිකතා''ති වුච්චති. න එවරූපාය නිප්පෙසිකතාය. **න ලාභෙන ලාභං නිජිගීසනතායා**ති එත්ථ **නිජිගීසනතා**ති මග්ගනා, අඤ්ඤතො ලද්ධඤ්හි අඤ්ඤත්ථ හරණවසෙන ලාභෙන ලාභමග්ගනා නාම හොති. න එවරූපාය ලාභෙන ලාභමග්ගනාය.

න දාරුදානෙනාති න පච්චයහෙතුකෙන දාරුදානෙන විහාරෙ උට්ඨිතඤ්හි අරඤ්ඤතො වා ආහරිත්වා රක්ඛිතගොපිතදාරුං ''එවං මෙ පච්චයං දස්සන්තී''ති උපට්ඨාකානං දාතුං න වට්ටති. එවඤ්හි ජීවිකං කප්පෙන්තො අනෙසනාය මිච්ඡාජීවෙන ජීවති, සො දිට්ඨෙව ධම්මෙ ගරහං පාපුණාති, සම්පරායෙ ච අපායපරිපූරකො හොති. අත්තනො පුග්ගලිකං දාරුං කුසලඞ්ගහත්ථාය දදන්තො කුලදූසකදුක්කටං ආපජ්ජති, පරපුග්ගලිකං ථෙය්‍යචිත්තෙන දදන්තො භණ්ඩග්ඝෙන කාරෙතබ්බො. සඞ්ඝිකෙපි එසෙව නයො. සචෙ පන තං ඉස්සරතාය දෙති, ගරුභණ්ඩවිස්සජ්ජනං ආපජ්ජති. කතරං පන දාරු ගරුභණ්ඩං හොති, කතරං න හොතීති? යං තාව අරොපිමං සයංජාතං, තං සඞ්ඝෙන පරිච්ඡින්නට්ඨානෙයෙව ගරුභණ්ඩං, තතො පරං න ගරුභණ්ඩං. රොපිමට්ඨානෙ ච සබ්බෙන සබ්බං ගරුභණ්ඩං, පමාණතො සූචිදණ්ඩකප්පමාණං ගරුභණ්ඩං.

න වෙළුදානෙනාතිආදීසුපි න වෙළුදානෙනාති න පච්චයහෙතුකෙන වෙළුදානෙනාතිආදි සබ්බං න දාරුදානෙනාති එත්ථ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. වෙළු පන පමාණතො තෙලනාළිප්පමාණො ගරුභණ්ඩං, න තතො හෙට්ඨා. මනුස්සා විහාරං ගන්ත්වා වෙළුං යාචන්ති, භික්ඛූ ''සඞ්ඝිකො''ති දාතුං න විසහන්ති, මනුස්සා පුනප්පුනං යාචන්ති වා තජ්ජෙන්ති වා, තදා භික්ඛූහි ''දණ්ඩකම්මං කත්වා ගණ්හථා''ති වත්තුං වට්ටති, වෙළුදානං නාම න හොති. සචෙ තෙ දණ්ඩකම්මත්ථාය වාසිඵරසුආදීනි වා ඛාදනීයං වා භොජනීයං වා දෙන්ති, ගහෙතුං න වට්ටති.

විනයට්ඨකථායං පන ''දඩ්ඪගෙහා මනුස්සා ගණ්හිත්වා ගච්ඡන්තා න වාරෙතබ්බා''ති වුත්තං. සචෙ සඞ්ඝස්ස වෙළුගුම්බෙ වෙළුදූසිකා උප්පජ්ජති, තං අකොට්ටාපෙන්තානං වෙළු නස්සති. ''කිං කාතබ්බ''න්ති භික්ඛාචාරෙ මනුස්සානං ආචික්ඛිතබ්බං. සචෙ කොට්ටෙතුං න ඉච්ඡන්ති, ''සමං භාගං ලභිස්සථා''ති වත්තබ්බා. න ඉච්ඡන්තියෙව, ''ද්වෙ කොට්ඨාසෙ ලභිස්සථා''ති වත්තබ්බා. එවම්පි අනිච්ඡන්තෙසු නට්ඨෙන අත්ථො නත්ථි, ''තුම්හාකං ඛණෙ සති දණ්ඩකම්මං කරිස්සථ, කොට්ටෙත්වා ගණ්හථා''ති වත්තබ්බා, වෙළුදානං නාම න හොති. වෙළුගුම්බෙ අග්ගිම්හි උට්ඨිතෙපි උදකෙන වුය්හමානවෙළූසුපි එසෙව නයො.

පත්තදානෙ ගරුභණ්ඩතාය අයං විනිච්ඡයො – පත්තම්පි හි යත්ථ වික්කායති, ගන්ධකාරාදයො ගන්ධපලිවෙඨනාදීනං අත්ථාය ගණ්හන්ති, තාදිසෙ දුල්ලභට්ඨානෙයෙව ගරුභණ්ඩං හොති. එස තාව කිංසුකපත්තකණ්ණපිළන්ධනතාලපත්තාදීසු විනිච්ඡයො. තාලපණ්ණම්පි ඉමස්මිංයෙව ඨානෙ කථෙතබ්බං – තාලපණ්ණම්පි හි සයංජාතෙ තාලවනෙ සඞ්ඝෙන පරිච්ඡින්නට්ඨානෙයෙව ගරුභණ්ඩං, න තතො පරං, රොපිමතාලෙසු සබ්බම්පි ගරුභණ්ඩං, තස්ස පමාණං හෙට්ඨිමකොටියා අට්ඨඞ්ගුලප්පමාණොපි රිත්තපොත්ථකො. තිණම්පි එත්ථෙව පක්ඛිපිත්වා කථෙතබ්බං. යත්ථ පන තිණං නත්ථි, තත්ථ තාලනාළිකෙරපණ්ණාදීහිපි ඡාදෙන්ති. තස්මා තානිපි තිණෙනෙව සඞ්ගහිතානි. ඉති මුඤ්ජපබ්බජාදීසු යංකිඤ්චි මුට්ඨිප්පමාණං තිණං. නාළිකෙරපණ්ණාදීසු ච එකපණ්ණම්පි සඞ්ඝස්ස දින්නං වා තත්ථ ජාතං වා බහිආරාමෙ සඞ්ඝස්ස තිණවත්ථුම්හි ජාතතිණං වා රක්ඛිතගොපිතං වා ගරුභණ්ඩං හොති. තං පන සඞ්ඝකම්මෙ ච චෙතියකම්මෙ ච කතෙ අතිරෙකං පුග්ගලිකකම්මෙ දාතුං වට්ටති. හෙට්ඨා වුත්තදාරුවෙළූසුපි එසෙව නයො.

පුප්ඵදානෙ ''එත්තකෙසු රුක්ඛෙසු පුප්ඵානි විස්සජ්ජෙත්වා යාගුභත්තත්ථාය උපනෙන්තු, එත්තකෙසු සෙනාසනපටිසඞ්ඛරණෙ උපනෙන්තූ''ති එවං නියමිතට්ඨානෙයෙව පුප්ඵානි ගරුභණ්ඩානි හොන්ති. යදි සාමණෙරා පුප්ඵානි ඔචිනිත්වා රාසිං කරොන්ති, පඤ්චඞ්ගසමන්නාගතො පුප්ඵභාජකො භික්ඛු භික්ඛුසඞ්ඝං ගණෙත්වා කොට්ඨාසෙ කරොති. සො සම්පත්තපරිසාය සඞ්ඝං අනාපුච්ඡිත්වාව දාතුං ලභති. අසම්මතෙන පන ආපුච්ඡිත්වා දාතබ්බං. භික්ඛුනො පන කස්ස පුප්ඵානි දාතුං ලබ්භති, කස්ස න ලබ්භතීති? මාතාපිතූනං ගෙහං හරිත්වාපි ගෙහතො පක්කොසාපෙත්වාපි ''වත්ථුපූජං කරොථා''ති දාතුං ලබ්භති, පිළන්ධනත්ථාය න ලබ්භති. සෙසඤාතීනං පන හරිත්වා න දාතබ්බං, පක්කොසාපෙත්වා පූජනත්ථාය දාතබ්බං. සෙසජනස්ස පූජනට්ඨානං සම්පත්තස්ස අපච්චාසීසන්තෙන දාතබ්බං, පුප්ඵදානං නාම න හොති.

විහාරෙ බහූනි පුප්ඵානි පුප්ඵන්ති, භික්ඛුනා පිණ්ඩාය චරන්තෙන මනුස්සෙ දිස්වා ''විහාරෙ බහූනි පුප්ඵානි පූජෙථා''ති වත්තබ්බං, වචනමත්තෙ දොසො නත්ථි, ''මනුස්සා ඛාදනීයභොජනීයං ආදාය ආගමිස්සන්තී''ති චිත්තෙන පන න වත්තබ්බං. සචෙ වදති, ඛාදනීයභොජනීයං න පරිභුඤ්ජිතබ්බං. මනුස්සා අත්තනො ධම්මතාය ''විහාරෙ පුප්ඵානි අත්ථී''ති පුච්ඡිත්වා ''අසුකදිවසෙ විහාරං ආගමිස්සාම, සාමණෙරානං පුප්ඵානි ඔචිනිතුං මා දෙථා''ති වදන්ති. භික්ඛු සාමණෙරානං කථෙතුං පමුට්ඨො, සාමණෙරෙහි පුප්ඵානි ඔචිතානි, මනුස්සා භික්ඛුං උපසඞ්කමිත්වා මයං තුම්හාකං අසුකදිවසෙ එවං ආරොචයිම්හ ''සාමණෙරානං පුප්ඵානි ඔචිනිතුං මා දෙථා''ති, කස්මා න වාරයිත්ථාති? ''සති මෙ පමුට්ඨා, පුප්ඵානි ඔචිනිතමත්තානෙව, න තාව පූජා කතා''ති වත්තබ්බං, ''ගණ්හථ පූජෙථා''ති න වත්තබ්බං. සචෙ වදති, ආමිසං න පරිභුඤ්ජිතබ්බං. අපරො භික්ඛු සාමණෙරානං ආචික්ඛති ''අසුකගාමවාසිනො 'පුප්ඵානි මා ඔචිනිත්ථා'ති ආහංසූ''ති මනුස්සාපි ආමිසං ආහරිත්වා දානං දත්වා වදන්ති ''අම්හාකං මනුස්සා න බහුකා, සාමණෙරෙ අම්හෙහි සහ පුප්ඵානි ඔචිනිතුං ආණාපෙථා''ති. ''සාමණෙරෙහි භික්ඛා ලද්ධා. යෙ භික්ඛාචාරං න ගච්ඡන්ති, තෙ සයමෙව ජානිස්සන්ති උපාසකා''ති වත්තබ්බං. එත්තකං නයං ලභිත්වා සාමණෙරෙ පුත්තෙ වා භාතිකෙ වා කත්වා පුප්ඵානි ඔචිනාපෙතුං දොසො නත්ථි, පුප්ඵදානං නාම න හොති.

ඵලදානෙ ඵලම්පි පුප්ඵං විය නියමිතමෙව ගරුභණ්ඩං හොති. විහාරෙ බහුකස්මිං ඵලාඵලෙ සති අඵාසුකමනුස්සා ආගන්ත්වා යාචන්ති, භික්ඛූ ''සඞ්ඝික''න්ති දාතුං න උස්සහන්ති, මනුස්සා විප්පටිසාරිනො අක්කොසන්ති පරිභාසන්ති, තත්ථ කිං කාතබ්බන්ති? ඵලෙහි වා රුක්ඛෙහි වා පරිච්ඡින්දිත්වා කතිකා කාතබ්බා ''අසුකෙ ච රුක්ඛෙ අසුකෙ ච රුක්ඛෙ එත්තකානි ඵලානි ගණ්හන්තා, එත්තකෙසු වා රුක්ඛෙසු ඵලානි ගණ්හන්තා න වාරෙතබ්බා''ති. චොරා වා ඉස්සරා වා බලක්කාරෙන ගණ්හන්තා න වාරෙතබ්බා. කුද්ධා හි තෙ සකලවිහාරම්පි නාසෙය්‍යුං, ආදීනවො පන කථෙතබ්බොති.

සිනානදානෙ සිනානචුණ්ණානි කොට්ටිතානි න ගරුභණ්ඩානි, අකොට්ටිතො රුක්ඛෙ ඨිතොව රුක්ඛතචො ගරුභණ්ඩං, චුණ්ණං පන අගිලානස්ස රජනනිපක්කං වට්ටති. ගිලානස්ස යංකිඤ්චි චුණ්ණං දාතුං වට්ටතියෙව.

න චුණ්ණදානෙනාති චුත්තනයෙන සිරීසචුණ්ණාදීනං දානෙන. **මත්තිකාදානෙ**මත්තිකා හි යත්ථ දුල්ලභා හොති, තත්ථෙව ගරුභණ්ඩං. සාපි හෙට්ඨිමකොටියා තිංසපලගුළපිණ්ඩප්පමාණාව, තතො හෙට්ඨා න ගරුභණ්ඩන්ති.

දන්තකට්ඨදානෙ දන්තකට්ඨං අච්ඡින්නකමෙව ගරුභණ්ඩං. යෙසං සාමණෙරානං සඞ්ඝතො දන්තකට්ඨවාරො පාපුණාති, තෙ අත්තනො ආචරියුපජ්ඣායානං පාටියෙක්කං දාතුං න ලභන්ති. යෙහි පන ''එත්තකානි දන්තකට්ඨානි ආහරිතබ්බානී''ති පරිච්ඡින්දිත්වා වාරා ගහිතා, තෙ අතිරෙකානි ආචරියුපජ්ඣායානං දාතුං ලභන්ති. එකෙන භික්ඛුනා දන්තකට්ඨමාළකතො බහූනි දන්තකට්ඨානි න ගහෙතබ්බානි, දෙවසිකං එකෙකමෙව ගහෙතබ්බං. පාටියෙක්කං වසන්තෙනාපි භික්ඛුසඞ්ඝං ගණයිත්වා යත්තකානි අත්තනො පාපුණන්ති, තත්තකානෙව ගහෙත්වා ගන්තබ්බං. අන්තරා ආගන්තුකෙසු වා ආගතෙසු දිසං වා පක්කමන්තෙසු ආහරිත්වා ගහිතට්ඨානෙයෙව ඨපෙතබ්බානි. **න මුඛොදකදානෙනාති** න මුඛධොවනඋදකදානෙන.

න චාටුකම්යතායාතිආදීසු චාටුකම්යතා වුච්චති අත්තානං දාසං විය නීචට්ඨානෙ ඨපෙත්වා පරස්ස ඛලිතවචනම්පි සණ්ඨපෙත්වා පියකාමතාය පග්ගය්හවචනං. **න මුග්ගසූප්‍යතායාති** න මුග්ගසූපසමානතාය. මුග්ගසූපසමානතාති සච්චාලිකෙන ජීවිකං කප්පනතාය එතං අධිවචනං. යථා හි මුග්ගසූපෙ පච්චන්තෙ බහූ මුග්ගා පාකං ගච්ඡන්ති ථොකා න ගච්ඡන්ති, එවමෙව සච්චාලිකෙන ජීවිකකප්පකෙ පුග්ගලෙ බහු අලිකං හොති, අප්පකං සච්චං. යථා වා මුග්ගසූපස්ස අපවිසනට්ඨානං නාම නත්ථි, එවමෙව සච්චාලිකවුත්තිනො පුග්ගලස්ස අප්පතිට්ඨානං නාම නත්ථි. සිඞ්ඝාටකං විය ඉච්ඡිතිච්ඡිතට්ඨානස්ස පතිට්ඨාති. තෙනස්ස සා මුසාවාදිතා ''මුග්ගසූප්‍යතා''ති වුත්තා. **න පාරිභට්‍යතායාති** න පරිභටකම්මභාවෙන. පරිභටස්ස හි කම්මං පාරිභට්‍යං, තස්ස භාවො පාරිභට්‍යතා, අලඞ්කාරකරණාදීහි දාරකකීළාපනස්සෙතං අධිවචනං. **න පීඨමද්දිකතායාති** න සහසා ඝරං පවිසිත්වා පීඨකෙ නිසීදනකතාය.

න වත්ථුවිජ්ජායාතිආදීසු **වත්ථුවිජ්ජා** නාම ගාමනිගමනගරාදීනං සුනිවිට්ඨදුන්නිවිට්ඨජානනසත්ථං. **තිරච්ඡානවිජ්ජා** නාම අනිය්‍යානිකත්තා සග්ගමොක්ඛමග්ගානං තිරච්ඡානභූතා අඞ්ගසත්ථනිමිත්තාදිකා අවසෙසවිජ්ජා. **අඞ්ගවිජ්ජා** නාම ඉත්ථිපුරිසානං සුභගදුබ්භගලක්ඛණජානනං. **නක්ඛත්තවිජ්ජා** නාම නක්ඛත්තානං යොගජානනසත්ථං.

න දූතගමනෙනාති න දූතෙය්‍යං කත්වා ගමනෙන. **න පහිණගමනෙනාති** න ගිහීනං සාසනං ගහෙත්වා ඝරා ඝරං පහිතස්ස ගමනෙන. **න ජඞ්ඝපෙසනියෙනාති** ගාමන්තරදෙසන්තරාදීසු තෙසං තෙසං ගිහීනං සාසනපටිසාසනං හරණෙන. ඉදඤ්හි ජඞ්ඝපෙසනියං නාම අත්තනො මාතාපිතූනං, යෙ චාස්ස මාතාපිතරො උපට්ඨහන්ති, තෙසං සාසනං ගහෙත්වා කත්ථචි ගමනවසෙන වට්ටති. චෙතියස්ස වා සඞ්ඝස්ස වා අත්තනො වා කම්මං කරොන්තානං වඩ්ඪකීනම්පි සාසනං හරිතුං වට්ටති. මනුස්සා ''දානං දස්සාම, පූජං කරිස්සාම, භික්ඛුසඞ්ඝස්ස ආචික්ඛථා''ති ච වදන්ති; ''අසුකත්ථෙරස්ස නාම දෙථා''ති පිණ්ඩපාතං වා භෙසජ්ජං වා චීවරං වා දෙන්ති, ''විහාරෙ පූජං කරොථා''ති මාලාගන්ධවිලෙපනාදීනි වා ධජපටාකාදීනි වා නිය්‍යාතෙන්ති. සබ්බං හරිතුං වට්ටති, ජඞ්ඝපෙසනියං නාම න හොති. සෙසසාසනං ගහෙත්වා ගච්ඡන්තස්ස පදවාරෙ පදවාරෙ දොසො.

න වෙජ්ජකම්මෙනාති න වෙජ්ජෙන හුත්වා කායතිකිච්ඡනාදිභෙසජ්ජකරණෙන. භෙසජ්ජං පන පඤ්චන්නං සහධම්මිකානං කාතබ්බං භික්ඛුස්ස භික්ඛුනියා සික්ඛමානාය සාමණෙරස්ස සාමණෙරියා. සමසීලසද්ධාපඤ්ඤානඤ්හි එතෙසං තීසු සික්ඛාසු යුත්තානං භෙසජ්ජං අකාතුං න ලබ්භති. මාතාපිතූනං තදුපට්ඨාකානං අත්තනො වෙය්‍යාවච්චකරස්ස පණ්ඩුපලාසස්සාති එතෙසං පඤ්චන්නම්පි කාතුං වට්ටති. ජෙට්ඨභාතු, කනිට්ඨභාතු, ජෙට්ඨභගිනියා, කනිට්ඨභගිනියා, චූළමාතුයා, මහාමාතුයා, චූළපිතුනො, මහාපිතුනො, පිතුච්ඡාය, මාතුච්ඡායාති එතෙසං පන දසන්නම්පි කරොන්තෙන තෙසංයෙව සන්තකං භෙසජ්ජං ගහෙත්වා කෙවලං යොජෙත්වා දාතබ්බං. සචෙ නප්පහොති, අත්තනො සන්තකං තාවකාලිකං දාතබ්බං. එතෙසං පුත්තපරම්පරා යාව සත්තමා කුලපරිවට්ටා, තාව චත්තාරො පච්චයෙ ආහරාපෙන්තස්ස අකතවිඤ්ඤත්ති වා, භෙසජ්ජං කරොන්තස්ස වෙජ්ජකම්මං වා, කුලදූසකාපත්ති වා න හොති.

න පිණ්ඩපටිපිණ්ඩකෙනාති එත්ථ පිණ්ඩපාතො කස්ස දාතබ්බො, කස්ස න දාතබ්බො? මාතාපිතූනං තදුපට්ඨාකානං වෙය්‍යාවච්චකරස්ස පණ්ඩුපලාසස්ස සම්පත්තස්ස දාමරිකචොරස්ස ඉස්සරස්සාපි දාතබ්බො. එතෙසං දත්වා පච්ඡා ලද්ධම්පි පිණ්ඩපටිපිණ්ඩං නාම න හොති. **න දානානුප්පදානෙනාති** අත්තනො දින්නකානං න පුන දානෙන. **ධම්මෙනාති** ධම්මෙන උප්පන්නං. **සමෙනාති** කායසුචරිතාදිනා. **ලද්ධාති** කායෙන ලද්ධා. **ලභිත්වාති** චිත්තෙන පාපුණිත්වා. **අධිගන්ත්වාති** සම්පාපුණිත්වා. **වින්දිත්වාති** ඤාණෙන වින්දිත්වා. **පටිලභිත්වාති** පුනප්පුනං ලභිත්වා.

අන්නසන්නිධින්ති එත්ථ දුවිධා අන්නකථා විනයවසෙන ච සල්ලෙඛවසෙන ච. විනයවසෙන තාව යංකිඤ්චි අන්නං අජ්ජ පටිග්ගහිතං අපරජ්ජු සන්නිධිකාරකං හොති, තස්ස පරිභොගෙ පාචිත්තියං. අත්තනා ලද්ධං පන සාමණෙරානං දත්වා තෙහි ලද්ධං ඨපාපෙත්වා දුතියදිවසෙ භුඤ්ජිතුං වට්ටති, සල්ලෙඛො පන න හොති.

පානසන්නිධිම්හිපි එසෙව නයො. එත්ථ පානං නාම අම්බපානාදීනි අට්ඨ පානානි, යානි වෙ තෙසං අනුලොමානි.

වත්ථසන්නිධින්තිආදිම්හි අනධිට්ඨිතාවිකප්පිතං සන්නිධි ච හොති සල්ලෙඛඤ්ච කොපෙති. අයං පරියාය කථාව, නිප්පරියායතො පන තිචීවරසන්තුට්ඨෙන භවිතබ්බං, චතුත්ථං ලභිත්වා අඤ්ඤස්ස දාතබ්බං. සචෙ යස්ස කස්සචි දාතුං න සක්කොති, යස්ස පන දාතුකාමො හොති, සො උද්දෙසත්ථාය වා පරිපුච්ඡත්ථාය වා ගතො, ආගතමත්තෙ දාතබ්බං, අදාතුං න වට්ටති. චීවරෙ පන අප්පහොන්තෙ සතියා පච්චාසාය අනුඤ්ඤාතකාලං ඨපෙතුං වට්ටති. සූචිසුත්තචීවරකාරකානං අලාභෙන තතො පරම්පි විනයකම්මං කත්වා ඨපෙතුං වට්ටති. ''ඉමස්මිං ජිණ්ණෙ පුන ඊදිසං කුතො ලභිස්සාමී''ති පන ඨපෙතුං න වට්ටති, සන්නිධි ච හොති, සල්ලෙඛඤ්ච විකොපෙති.

යානසන්නිධිම්හි යානං නාම වය්හං රථො සකටං සන්දමානිකා සිවිකා පාටඞ්කීති නෙතං පබ්බජිතස්ස යානං. උපාහනා පන පබ්බජිතස්ස යානංයෙව. එකභික්ඛුස්ස හි එකො අරඤ්ඤත්ථාය, එකා ධොතපාදකත්ථායාති උක්කංසතො ද්වෙ උපාහනසඞ්ඝාටා වට්ටන්ති, තතියං ලභිත්වා අඤ්ඤස්ස දාතබ්බො, ''ඉමස්මිං ජිණ්ණෙ අඤ්ඤං කුතො ලභිස්සාමී''ති හි ඨපෙතුං න වට්ටති, සන්නිධි ච හොති, සල්ලෙඛඤ්ච විකොපෙති.

සයනසන්නිධිම්හි සයනන්ති මඤ්චො. එකස්ස භික්ඛුනො එකො ගබ්භෙ එකො දිවාට්ඨානෙති උක්කංසතො ද්වෙ මඤ්චා වට්ටන්ති, තතො උත්තරි ලභිත්වා අඤ්ඤස්ස භික්ඛුනො වා ගණස්ස වා දාතබ්බො, අදාතුං න වට්ටති, සන්නිධි චෙව හොති, සල්ලෙඛඤ්ච කොපෙති.

ගන්ධසන්නිධිම්හි භික්ඛුනො කණ්ඩුකච්ඡුඡවිදොසාදිආබාධෙ සති ගන්ධො වට්ටති. තෙන ගන්ධෙන තස්මිං රොගෙ වූපසන්තෙ අඤ්ඤෙසං වා ආබාධිකානං දාතබ්බො. ද්වාරෙ පඤ්චඞ්ගුලඝරධූපනාදීසු වා උපනෙතබ්බො. ''පුන රොගෙ සති භවිස්සතී''ති ඨපෙතුං න වට්ටති, ගන්ධසන්නිධි ච හොති, සල්ලෙඛඤ්ච කොපෙති.

ආමිසන්ති අන්නාදිවුත්තාවසෙසංව දට්ඨබ්බං. සෙය්‍යථිදං – ඉධෙකච්චො භික්ඛු ''තථාරූපෙ කාලෙ උපකාරාය භවිස්සන්තී''ති තිලතණ්ඩුලමුග්ගමාසනාළිකෙරලොණමච්ඡමංසවල්ලූරසප්පිතෙලගුළ- භාජනාදීනි ආහරාපෙත්වා ඨපෙති. සො වස්සකාලෙ කාලස්සෙව සාමණෙරෙහි යාගුං පචාපෙත්වා භුඤ්ජිත්වා ''සාමණෙර උදකකද්දමෙ දුක්ඛං ගාමං පවිසිතුං, ගච්ඡ අසුකකුලං ගන්ත්වා මය්හං විහාරෙ නිසින්නභාවං ආරොචෙහි, අසුකකුලතො දධිආදීනි ආහරා''ති පෙසෙති. භික්ඛූහි ''කිං, භන්තෙ, ගාමං පවිසථා''ති වුත්තෙපි ''දුප්පවෙසො ආවුසො ඉදානි ගාමො''ති වදති. තෙ ''හොතු, භන්තෙ, අච්ඡථ තුම්හෙ, මයං භික්ඛං පරියෙසිත්වා ආහරිස්සාමා''ති ගච්ඡන්ති. අථ සාමණෙරොපි දධිආදීනි ආහරිත්වා භත්තඤ්ච බ්‍යඤ්ජනඤ්ච සම්පාදෙත්වා උපනෙති, තං භුඤ්ජන්තස්සෙව උපට්ඨාකා භත්තං පහිණන්ති, තතොපි මනාපං මනාපං භුඤ්ජති. අථ භික්ඛූ පිණ්ඩපාතං ගහෙත්වා ආගච්ඡන්ති, තතොපි මනාපං මනාපං ගීවායාමකං භුඤ්ජතියෙව. එවං චතුමාසම්පි වීතිනාමෙති. අයං වුච්චති භික්ඛු ''මුණ්ඩකුටුම්බිකජීවිකං ජීවති, න සමණජීවික''න්ති. එවරූපො ආමිසසන්නිධි නාම හොති.

භික්ඛුනො පන වසනට්ඨානෙ එකා තණ්ඩුලනාළි එකො ගුළපිණ්ඩො චතුභාගමත්තං සප්පීති එත්තකං නිධෙතුං වට්ටති අකාලෙ සම්පත්තචොරානං අත්ථාය. තෙ හි එත්තකම්පි ආමිසපටිසන්ථාරං අලභන්තා ජීවිතාපි වොරොපෙය්‍යුං, තස්මා සචෙපි එත්තකං නත්ථි, ආහරාපෙත්වාපි ඨපෙතුං වට්ටති. අඵාසුකකාලෙ ච යදෙත්ථ කප්පියං, තං අත්තනාපි පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටති. කප්පියකුටියං පන බහුං ඨපෙන්තස්සාපි සන්නිධි නාම නත්ථි.

160. **ඣායී න පාදලොලස්සා**ති ඣානාභිරතො ච න ච පාදලොලො අස්ස. **විරමෙ කුක්කුච්චා නප්පමජ්ජෙය්‍යා**ති හත්ථකුක්කුච්චාදිකුක්කුච්චං විනොදෙය්‍ය, සක්කච්චකාරිතාය චෙත්ථ නප්පමජ්ජෙය්‍ය.

එකත්තමනුයුත්තොති එකීභාවං අනුයුත්තො. **පරමත්ථගරුකො**ති උත්තමත්ථගරුකො. ''සකත්ථගරුකො''ති වා පාඨො.

පටිසල්ලානාරාමොති ආරමණං ආරාමො, තතො තතො ආරම්මණතො පටිසංහරිත්වා එකීභාවෙ පටිසල්ලානෙ ආරාමො යස්ස සො පටිසල්ලානාරාමො. **අස්සා**ති භවෙය්‍ය. තස්මිං රතොති **පටිසල්ලානරතො**. එතෙහි සීලෙසු පරිපූරකාරිතං දස්සෙති. තං කිස්ස හෙතු? සීලවිපන්නස්ස එකග්ගතාපි න සම්පජ්ජති. **අජ්ඣත්තං චෙතොසමථමනුයුත්තො**ති අත්තනො චිත්තසමථෙ යුත්තො. එත්ථ හි අජ්ඣත්තන්ති වා අත්තනොති වා එතං එකත්ථං, බ්‍යඤ්ජනමෙව නානං. භුම්මත්ථෙ පනෙතං උපයොගවචනං. **අනූ**ති ඉමිනා උපසග්ගෙන යොගෙ සිද්ධං.

අනිරාකතජ්ඣානොති බහි අනීහතජ්ඣානො අවිනාසිතජ්ඣානො වා. නීහරණවිනාසත්ථඤ්හි ඉදං නිරාකරණං නාම. ''ථම්භං නිරංකත්වා නිවාතවුත්තී''තිආදීසු (සු. නි. 328) චස්ස පයොගො දට්ඨබ්බො. **විපස්සනාය සමන්නාගතො**ති සත්තවිධාය අනුපස්සනාය යුත්තො. සත්තවිධා අනුපස්සනා නාම අනිච්චානුපස්සනා දුක්ඛානුපස්සනා අනත්තානුපස්සනා නිබ්බිදානුපස්සනා විරාගානුපස්සනා නිරොධානුපස්සනා පටිනිස්සග්ගානුපස්සනාති. තා විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 2.741 ආදයො, 849 ආදයො) විත්ථාරිතා . **බ්‍රූහෙතා සුඤ්ඤාගාරාන**න්ති වඩ්ඪෙතා සුඤ්ඤාගාරානං. එත්ථ ච සමථවිපස්සනාවසෙන කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා රත්තින්දිවං සුඤ්ඤාගාරං පවිසිත්වා නිසීදමානො භික්ඛු ''බ්‍රූහෙතා සුඤ්ඤාගාරාන''න්ති වෙදිතබ්බො. එකභූමකාදිපාසාදෙ කුරුමානොපි සුඤ්ඤාගාරානං බ්‍රූහෙතාති දට්ඨබ්බො.

සක්කච්චකාරීතිආදීසු දානාදීනං කුසලධම්මානං භාවනාය පුග්ගලස්ස වා දෙය්‍යධම්මස්ස වා සක්කච්චකාරිතාවසෙන සක්කච්චකාරී. **අස්සාති** භවෙය්‍ය. සතතභාවො සාතච්චං, සාතච්චකාරිතාවසෙන **සාතච්චකාරී.** නිරන්තරකාරිතාය **අට්ඨිතකාරී.** යථා නාම කකණ්ටකො ථොකං ගන්ත්වා ථොකං තිට්ඨති, න නිරන්තරං ගච්ඡති, එවමෙව යො පුග්ගලො එකදිවසං දානං දත්වා පූජං වා කත්වා ධම්මං වා සුත්වා සමණධම්මං වා කත්වා පුන චිරස්සං කරොති, තං න නිරන්තරං පවත්තෙති. සො ''අසාතච්චකාරී, ඨිතකාරී''ති වුච්චති. යො පන එවං න හොති, සො අට්ඨිතකාරී. **අනොලීනවුත්තිකොති** නිරන්තරකරණසඞ්ඛාතස්ස විප්ඵාරස්ස අත්ථිතාය න ඔලීනවුත්තිකො. **අනික්ඛිත්තච්ඡන්දොති** කුසලකිරියාය වීරියච්ඡන්දස්ස අනික්ඛිත්තභාවෙන අනික්ඛිත්තච්ඡන්දො. **අනික්ඛිත්තධුරොති** වීරියධුරස්ස අනොරොපකො, අනොසක්කිතමානසොති අත්ථො.

අප්පටිවානීති අනිවත්තනං. **අධිට්ඨානන්ති** කුසලකරණෙ පතිට්ඨාභාවො. **අනුයොගොති** අනුයුඤ්ජනං. **අප්පමාදොති** සතියා අවිප්පවාසො.

161. **තන්දිං මායං හස්සං ඛිඩ්ඩන්ති** ආලසියඤ්ච මායඤ්ච හස්සඤ්ච කායිකං වාචසිකං ඛිඩ්ඩඤ්ච. **සවිභූසන්ති** සද්ධිං විභූසාය.

රත්තින්දිවං ඡකොට්ඨාසං කරිත්වාති පුරිමයාමමජ්ඣිමයාමපච්ඡිමයාමවසෙන රත්තිං තයො තථා දිවාති ඡබ්බිධං කොට්ඨාසං කත්වා. **පඤ්චකොට්ඨාසං පටිජග්ගෙය්‍යාති** රත්තිං මජ්ඣිමයාමං විස්සජ්ජෙත්වා අවසෙසපඤ්චකොට්ඨාසෙසු න නිද්දං ඔක්කමෙය්‍ය. **එකකොට්ඨාසං නිපජ්ජෙය්‍යාති** එකං මජ්ඣිමයාමකොට්ඨාසං සතො සම්පජානො නිපජ්ජිත්වා නිද්දං ඔක්කමෙය්‍ය.

ඉධ භික්ඛු දිවසම්පි පුබ්බණ්හෙ මජ්ඣන්හෙ සායන්හෙති තයොපි දිවසකොට්ඨාසා ගහිතා. **චඞ්කමෙන නිසජ්ජායාති** සකලං දිවසං ඉමිනා ඉරියාපථද්වයෙනෙව විහරන්තො චිත්තස්ස ආවරණතො **ආවරණීයෙහි ධම්මෙහි** පඤ්චහි නීවරණෙහි සබ්බාකුසලධම්මෙහි වා. **චිත්තං පරිසොධෙය්‍යාති** තෙහි ධම්මෙහි චිත්තං විසොධෙය්‍ය. ඨානං පනෙත්ථ කිඤ්චාපි න ගහිතං, චඞ්කමනිසජ්ජාසන්නිස්සිතං පන කත්වා ගහෙතබ්බමෙව. **පඨමං යාමන්ති** සකලස්මිම්පි පඨමයාමෙ.

සෙය්‍යන්ති එත්ථ කාමභොගීසෙය්‍යා පෙතසෙය්‍යා සීහසෙය්‍යා තථාගතසෙය්‍යාති චතස්සො සෙය්‍යා. තත්ථ ''යෙභුය්‍යෙන, භික්ඛවෙ, කාමභොගී වාමෙන පස්සෙන සෙන්තී''ති (අ. නි. 1.4246) අයං **කාමභොගීසෙය්‍යා.** තෙසු හි යෙභුය්‍යෙන දක්ඛිණපස්සෙන සයානො නාම නත්ථි. ''යෙභුය්‍යෙන, භික්ඛවෙ, පෙතා උත්තානා සෙන්තී''ති (අ. නි. 4.246) අයං **පෙතසෙය්‍යා.** අප්පමංසලොහිතත්තා හි අට්ඨිසඞ්ඝාටසට්ඨිතා එකෙන පස්සෙන සයිතුං න සක්කොන්ති, උත්තානාව සෙන්ති. ''සීහො, භික්ඛවෙ, මිගරාජා දක්ඛිණෙන පස්සෙන සෙය්‍යං කප්පෙති…පෙ…. අත්තමනො හොතී''ති (අ. නි. 4.246) අයං **සීහසෙය්‍යා.** තෙජුස්සදත්තා හි සීහො මිගරාජා ද්වෙ පුරිමපාදෙ එකස්මිං පච්ඡිමපාදෙ එකස්මිං ඨානෙ ඨපෙත්වා නඞ්ගුට්ඨං අන්තරසත්ථිම්හි පක්ඛිපිත්වා පුරිමපාදපච්ඡිමපාදනඞ්ගුට්ඨානං ඨිතොකාසං සල්ලක්ඛෙත්වා ද්වින්නං පුරිමපාදානං මත්ථකෙ සීසං ඨපෙත්වා සයති. දිවසම්පි සයිත්වා පබුජ්ඣමානො න උත්‍රස්තො පබුජ්ඣති, සීසං පන උක්ඛිපිත්වා පුරිමපාදාදීනං ඨිතොකාසං සල්ලක්ඛෙති. සචෙ කිඤ්චි ඨානං විජහිත්වා ඨිතං හොති, ''නයිදං තුය්හං ජාතියා, න සූරභාවස්ස අනුරූප''න්ති අනත්තමනො හුත්වා තත්ථෙව සයති, න ගොචරාය පක්කමති. අවිජහිත්වා ඨිතෙ පන ''තුය්හං ජාතියා ච සූරභාවස්ස ච අනුරූපමිද''න්ති හට්ඨතුට්ඨො උට්ඨාය සීහවිජම්භිතං විජම්භිත්වා කෙසරභාරං විධුනිත්වා තික්ඛත්තුං සීහනාදං නදිත්වා ගොචරාය පක්කමති. චතුත්ථජ්ඣානසෙය්‍යා පන **තථාගතසෙය්‍යාති** වුච්චති. තාසු ඉධ සීහසෙය්‍යා ආගතා. අයඤ්හි තෙජුස්සදඉරියාපථත්තා උත්තමසෙය්‍යා නාම.

පාදෙ පාදන්ති දක්ඛිණපාදෙ වාමපාදං. **අච්චාධායාති** අතිආධාය ඊසකං අතික්කම්ම ඨපෙත්වා. ගොප්ඵකෙන හි ගොප්ඵකෙ, ජාණුනා වා ජාණුම්හි සඞ්ඝට්ටියමානෙ අභිණ්හං වෙදනා උප්පජ්ජති, චිත්තං එකග්ගං න හොති, සෙය්‍යා අඵාසු හොති. යථා පන න සඞ්ඝට්ටෙති, එවං අතික්කම්ම ඨපිතෙ වෙදනා නුප්පජ්ජති, චිත්තං එකග්ගං හොති, සෙය්‍යා ඵාසු හොති. තෙන වුත්තං – ''පාදෙ පාදං අච්චාධාය''ති. **සතො සම්පජානොති** සතියා චෙව සම්පජානපඤ්ඤාය ච සමන්නාගතො හුත්වා. ඉමිනා සුපරිග්ගාහකං සතිසම්පජඤ්ඤං කථිතං. **උට්ඨානසඤ්ඤං මනසිකරිත්වාති** ''අසුකවෙලාය නාම උට්ඨහිස්සාමී''ති එවං උට්ඨානවෙලාපරිච්ඡෙදකං උට්ඨානසඤ්ඤං චිත්තෙ ඨපෙත්වා. එවං කත්වා නිපන්නො හි යථාපරිච්ඡින්නකාලෙයෙව උට්ඨාති.

වීරියින්ද්‍රියනිද්දෙසෙ **චෙතසිකොති** ඉදං වීරියස්ස නියමතො චෙතසිකභාවදීපනත්ථං වුත්තං, ඉදඤ්හි වීරියං ''යදපි, භික්ඛවෙ, කායිකං වීරියං, තදපි වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගො, යදපි චෙතසිකං වීරියං, තදපි වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගොති. ඉතිහිදං උද්දෙසං ගච්ඡතී''ති එවමාදීසු සුත්තෙසු (සං. නි. 5.233) චඞ්කමාදීනි කරොන්තස්ස උප්පජ්ජනතාය කායිකන්ති වුච්චමානම්පි කායවිඤ්ඤාණං විය කායිකං නාම නත්ථි, චෙතසිකමෙව පනෙතන්ති දීපෙතුං ''චෙතසිකො''ති වුත්තං. **වීරියාරම්භොති** වීරියසඞ්ඛාතො ආරම්භො. අයඤ්හි ආරම්භසද්දො කම්මෙ ආපත්තියං කිරියායං වීරියෙ හිංසායං විකොපනෙති අනෙකෙසු අත්ථෙසු ආගතො.

''යං කිඤ්චි දුක්ඛං සම්භොති, සබ්බං ආරම්භපච්චයා;

ආරම්භානං නිරොධෙන, නත්ථි දුක්ඛස්ස සම්භවො’’ති. (සු. නි. 749) –

එත්ථ හි කම්මං ආරම්භොති ආගතං. ‘‘ආරම්භති ච විප්පටිසාරී ච හොතී’’ති (අ. නි. 5.142; පු. ප. 191) එත්ථ ආපත්ති. ‘‘මහායඤ්ඤා මහාරම්භා, න තෙ හොන්ති මහප්ඵලා’’ති (අ. නි. 4.39; සං. නි. 1.120) එත්ථ යූපුස්සාපනාදිකිරියා. ‘‘ආරම්භථ නික්කමථ, යුඤ්ජථ බුද්ධසාසනෙ’’ති (සං. නි. 1.185; කථා. 333; නෙත්ති. 29; පෙටකො. 38; මි. ප. 5.1.4) එත්ථ වීරියං. ‘‘සමණං ගොතමං උද්දිස්ස පාණං ආරම්භන්තී’’ති (ම. නි. 2.51) එත්ථ හිංසා. ‘‘බීජගාමභූතගාමසමාරම්භා පටිවිරතො හොතී’’ති (දී. නි. 1.10; ම. නි. 1.293) එත්ථ ඡෙදනභඤ්ජනාදිකං විකොපනං. ඉධ පන වීරියමෙව අධිප්පෙතං. තෙනාහ ‘‘වීරියාරම්භොති වීරියසඞ්ඛාතො ආරම්භො’’ති. වීරියඤ්හි ආරම්භනවසෙන ආරම්භොති වුච්චති. ඉදමස්ස සභාවපදං. කොසජ්ජතො නික්ඛමනවසෙන **නික්කමො.** පරං පරං ඨානං අක්කමනවසෙන **පරක්කමො.** උග්ගන්ත්වා යමනවසෙන **උය්යාමො.** වායමනවසෙන **වායාමො.** උස්සහනවසෙන **උස්සාහො.** අධිමත්තුස්සහනවසෙන **උස්සොළ්හී.** ථිරභාවට්ඨෙන **ථාමො.** චිත්තචෙතසිකානං ධාරණවසෙන අවිච්ඡෙදතො වා පවත්තනවසෙන කුසලසන්තානං ධාරෙතීති **ධිති.**

අපරො නයො – **නික්කමො** චෙසො කාමානං පනුදනාය. **පරක්කමො** චෙසො බන්ධනච්ඡෙදාය. **උය්යාමො** චෙසො ඔඝස්ස නිත්ථරණාය. **වායාමො** චෙසො පාරං ගමනට්ඨෙන. **උස්සාහො** චෙසො පුබ්බඞ්ගමට්ඨෙන. **උස්සොළ්හී** චෙසො අධිමත්තට්ඨෙන. **ථාමො** චෙසො පලිඝුග්ඝාටනතාය. **ධිති** චෙසො අට්ඨිතකාරිතායාති.

‘‘කාමං තචො ච න්හාරු ච, අට්ඨි ච අවසිස්සතූ’’ති (අ. නි. 2.5) එවං පවත්තිකාලෙ අසිථිලපරක්කමවසෙන **අසිථිලපරක්කමතා,** ථිරපරක්කමො දළ්හපරක්කමොති අත්ථො. යස්මා පනෙතං වීරියං කුසලකම්මකරණට්ඨානෙ ඡන්දං න නික්ඛිපති, ධුරං න නික්ඛිපති, න ඔතාරෙති න විස්සජ්ජෙති, අනොසක්කිතමානසතං ආවහති, තස්මා **‘‘අනික්ඛිත්තඡන්දතා අනික්ඛිත්තධුරතා’’**ති වුත්තං. යථා පන තජ්ජාතිකෙ උදකසම්භින්නට්ඨානෙ ධුරවාහගොණං ‘‘ගණ්හථ’’ති වදන්ති, සො ජාණුනා භූමිං උප්පීළෙත්වාපි ධුරං වහති, භූමියං පතිතුං න දෙති, එවමෙව වීරියං කුසලකම්මකරණට්ඨානෙ ධුරං න නික්ඛිපති පග්ගණ්හාති, තස්මා **‘‘ධුරසම්පග්ගාහො’’**ති වුත්තං. පග්ගහලක්ඛණෙ ඉන්දට්ඨං කාරෙතීති **වීරියින්ද්‍රියං.** කොසජ්ජෙ න කම්පතීති **වීරියබලං.** යාථාවනියྻානිකකුසලවායාමතාය **සම්මාවායාමො.**

තන්දීති ජාතිආලසියං. **තන්දියනාති** තන්දියනාකාරො. **තන්දිමනකතාති** තන්දියා අභිභූතචිත්තතා. අලසස්ස භාවො **ආලස්‍යං,** ආලස්‍යායනාකාරො **ආලස්‍යායනා.** ආලස්‍යායිතස්ස භාවො **ආලස්‍යායිතත්තං.** ඉති සබ්බෙහි ඉමෙහි පදෙහි කිලෙසවසෙන කායාලසියං කථිතං.

වඤ්චනිකා චරියාති වඤ්චනිකා කිරියා. **මා මං ජඤ්ඤාති වාචං භාසතීති** ජානංයෙව පණ්ණත්තිං වීතික්කමන්තො භික්ඛු භාරියං කරොති, අම්හාකං පන වීතික්කමට්ඨානං නාම නත්ථීති උපසන්තො විය භාසති. **කායෙන පරක්කමතීති** ‘‘මයා කතං ඉදං පාපකම්මං මා කෙචි ජානිංසූ’’ති කායෙන වත්තං කරොති. විජ්ජමානදොසපටිච්ඡාදනතො චක්ඛුමොහනමායා වියාති මායා, මායාවිනො භාවො **මායාවිතා.** කත්වා පාපං පුන පටිච්ඡාදනතො අති අස්සරන්ති එතාය සත්තොති **අච්චසරා.** කායවාචාකිරියාහි අඤ්ඤථා දස්සනතො වඤ්චෙතීති **වඤ්චනා.** එතාය සත්තා නිකරොන්තීති **නිකති,** මිච්ඡා කරොන්තීති අත්ථො. ‘‘නාහං එවං කරොමී’’ති පාපානං නික්ඛිපනතො **නිකිරණා.** ‘‘නාහං එවං කරොමී’’ති පරිවජ්ජනතො **පරිහරණා.** කායාදීහි සංවරණතො **ගූහනා.** සබ්බතො භාගෙන ගූහනා **පරිගූහනා.** තිණපණ්ණෙහි විය ගූථං කායවචීකම්මෙහි පාපං ඡාදියතීති **ඡාදනා.** සබ්බතො භාගෙන ඡාදනා **පරිච්ඡාදනා.** න උත්තානං කත්වා දස්සෙතීති **අනුත්තානීකම්මං.** න පාකටං කත්වා දස්සෙතීති **අනාවිකම්මං.** සුට්ඨු ඡාදනා **වොච්ඡාදනා.** කතපාපපටිච්ඡාදනවසෙන පුනපි පාපස්ස කරණතො **පාපකිරියා. අයං වුච්චතීති** අයං කතපටිච්ඡාදනලක්ඛණා මායා නාම වුච්චති. යාය සමන්නාගතො පුග්ගලො භස්මාපටිච්ඡන්නො විය අඞ්ගාරො, උදකපටිච්ඡන්නො විය ඛාණු, පිලොතිකාය පලිවෙඨිතං විය ච සත්ථං හොති. **අතිවෙලං දන්තවිදංසකං හසතීති** පමාණාතික්කන්තං දන්තං විවරිත්වා පරෙසං දස්සෙත්වා හාසං සොමනස්සං උප්පාදෙත්වා හසති.

කායිකා ච ඛිඩ්ඩාති කායෙන පවත්තා කීළා. එසෙව නයො **වාචසිකායපි. හත්ථීහිපි කීළන්තීති** හත්ථීහි කීළිතත්ථාය පුරතො ධාවනආධාවනපිට්ඨිනිසීදනාදිකීට්ඨාය කීළන්ති. එසෙව නයො **අස්සරථෙසුපි. අට්ඨපදෙපි කීළන්තීති** එකෙකාය පන්තියා අට්ඨ අට්ඨ පදානි අස්සාති අට්ඨපදං, තස්මිං අට්ඨපදෙ. **දසපදෙපි** එසෙව නයො. **ආකාසෙපීති** අට්ඨපදදසපදෙසු විය ආකාසෙයෙව කීළන්ති. **පරිහාරපථෙපීති** භූමියං නානාපථමණ්ඩලං කත්වා තත්ථ පරිහරිතබ්බපථං පරිහරන්තා කීළන්ති. **සන්තිකායපි කීළන්තීති** සන්තිකකීළාය කීළන්ති, එකජ්ඣං ඨපිතා සාරියො වා පාසාණසක්ඛරායො වා අචාලෙන්තා නඛෙනෙව අපනෙන්ති ච උපනෙන්ති ච. සචෙ තත්ථ කාචි චලති, පරාජයො හොතීති.

ඛලිකායාති ජූතඵලකෙ පාසකකීළාය කීළන්ති. **ඝටිකායාති** ඝටිකා වුච්චති දීඝදණ්ඩකෙන රස්සදණ්ඩකං පහරණකීළා, තාය කීළන්ති. **සලාකහත්ථෙනාති** ලාඛාය වා මඤ්ජට්ඨියා වා පිට්ඨොදකෙන වා සලාකහත්ථං තෙමෙත්වා ‘‘කිං හොතූ’’ති භූමියං වා භිත්තියං වා තං පහරිත්වා හත්ථිඅස්සාදිරූපානි දස්සෙන්තා කීළන්ති. **අක්ඛෙනාති**

ගුළෙන. **පඞ්කචීරෙනාති** පඞ්කචීරං වුච්චති පණ්ණනාළිකා, තං ධමන්තා කීළන්ති. **වඞ්කකෙනාති** ගාමදාරකානං කීළනකෙන ඛුද්දකනඞ්ගලෙන. **මොක්ඛචිකායාති** සම්පරිවත්තකකීළාය, ආකාසෙ වා දණ්ඩං ගහෙත්වා භූමියං වා සීසං ඨපෙත්වා හෙට්ඨුපරියභාවෙන පරිවත්තන්තා කීළන්තීති වුත්තං හොති. **චිඞ්ගුලකෙනාති** චිඞ්ගුලකං වුච්චති තාලපණ්ණාදීහි කතං වාතප්පහාරෙන පරිබ්භමනචක්කං, තෙන කීළන්ති. **පත්තාළ්හකෙනාති** පත්තාළ්හකං වුච්චති පණ්ණනාළි, තාය වාලිකාදීනි මිනන්තා කීළන්ති. **රථකෙනාති** ඛුද්දකරථෙන. **ධනුකෙනාති** ඛුද්දකධනුනා. **අක්ඛරිකායාති** අක්ඛරිකා වුච්චති ආකාසෙ වා පිට්ඨියං වා අක්ඛරජානනකීළා, තාය කීළන්ති. **මනෙසිකායාති** මනෙසිකා වුච්චති මනසා චින්තිතජානනකීළා, තාය කීළන්ති. **යථාවජ්ජෙනාති** යථාවජ්ජං වුච්චති කාණකුණිඛුජ්ජාදීනං යං යං වජ්ජං, තං තං පයොජෙත්වා දස්සනකීළා, තාය කීළන්ති. **මුඛභෙරිකන්ති** මුඛසද්දෙන භෙරී විය වාදනං. **මුඛාලම්බරන්ති** මුඛානුලිත්තභෙරිසද්දකරණං. **මුඛඩිණ්ඩිමකන්ති** මුඛෙන පහතභෙරිසද්දකරණං. **මුඛවලිමකන්ති** ඔට්ඨමංසං ජිම්හං කත්වා සද්දකරණං. "මුඛතලික"න්තිපි පාඨො, මුඛං පරිවත්තෙත්වා ධමනං . **මුඛභෙරුළකන්ති** මුඛෙන භෙරිවාදනං. **නාටකන්ති** අභිනයං දස්සෙත්වා උග්ගණ්හාපනං. "නට්ටක"න්තිපි පාඨො. **ලාපන්ති** උක්කුට්ඨිකරණං. **ගීතන්ති** ගායනං. **දවකම්මන්ති** හස්සකීළාකරණං. **අයං වාචසිකා ඛිඩ්ඩාති** අයං කීළා වාචාය ජාතා වචීද්වාරෙ උප්පන්නා.

කෙසා ච මස්සු චාතිආදීසු කෙසානං කත්තරිකාය ඨානාතිරිත්තානි අකත්වා කත්තරිකාය ඡෙදනං මස්සූනං දායිකං ඨපෙත්වා කප්පාසනඤ්ච එකතොවණ්ඩිකාදි**මාලා** ච මූලගන්ධාදි**ගන්ධා** ච ඡවිකරණ**විලෙපනා** ච. ගීවාදීසු පිළන්ධන**ආභරණා** ච සීසෙ පටිමුඤ්චනපසාධන**පිළන්ධනා** ච සරීරනිවාසනවිචිත්‍ර**වත්ථා** ච සංවෙල්ලියබන්ධනපසාධනඤ්ච. "පරාසන"න්තිපි පාඨො. සීසවෙඨනපටසඞ්ඛාත**වෙඨනඤ්ච**.

උච්ඡාදනාදීසු මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛන්තදාරකානං සරීරගන්ධො ද්වාදසමත්තවස්සකාලෙ නස්සති, තෙසං සරීරගන්ධහරණත්ථාය ගන්ධචුණ්ණාදීහි උච්ඡාදෙන්ති, එවරූපං **උච්ඡාදනං** න වට්ටති. පුඤ්ඤවන්තෙ පන දාරකෙ ඌරූසු නිපජ්ජාපෙත්වා තෙලෙන මක්ඛෙත්වා හත්ථපාදඌරුනාභිආදීනං සණ්ඨානසම්පාදනත්ථං පරිමද්දන්ති, එවරූපං **පරිමද්දනං** න වට්ටති.

න්හාපනන්ති තෙසංයෙව දාරකානං ගන්ධාදීහි න්හාපනං. **සම්බාහනන්ති** මහාමල්ලානං විය හත්ථපාදෙ මුග්ගරාදීහි පහරිත්වා බාහුවඩ්ඪනං. **ආදාසන්ති** යංකිඤ්චි ආදාසං පරිහරිතුං න වට්ටති. **අඤ්ජනං** අලඞ්කාරඤ්ජනමෙව. **මාලාති** බද්ධමාලා වා අබද්ධමාලා වා. **විලෙපනන්ති** යංකිඤ්චි ඡවිරාගකරණං. **මුඛචුණ්ණකං මුඛලෙපනන්ති** මුඛෙ කාළපීළකාදීනං හරණත්ථාය මත්තිකාකක්කං දෙන්ති. තෙන ලොහිතෙ චලිතෙ සාසපකක්කං දෙන්ති, තෙන දොසෙ ඛාදිතෙ තිලකක්කං දෙන්ති, තෙන ලොහිතෙ සන්නිසින්නෙ හලිද්දිකක්කං දෙන්ති, තෙන ඡවිවණ්ණෙ ආරුළ්හෙ මුඛචුණ්ණකෙන මුඛං චුණ්ණෙන්ති, තං සබ්බං න වට්ටති.

හත්ථබන්ධාදීසු හත්ථෙ විචිත්‍රසඞ්ඛකපාලාදීනි බන්ධිත්වා විචරන්ති, තං වා අඤ්ඤං වා සබ්බම්පි හත්ථාභරණං න වට්ටති. අපරෙ සිඛං බන්ධිත්වා විචරන්ති, සුවණ්ණචීරකමුත්තාවළිආදීහි ච තං පරික්ඛිපන්ති, තං සබ්බං න වට්ටති. අපරෙ චතුහත්ථදණ්ඩං වා අඤ්ඤං වා පන අලඞ්කතදණ්ඩකං ගහෙත්වා විචරන්ති , තථා ඉත්ථිපුරිසරූපාදිවිචිත්තං භෙසජ්ජනාළිකං සුපරික්ඛිත්තං වාමපස්සෙ ඔලග්ගෙන්ති, අපරෙ අනෙකචිත්‍රකොසං අතිතිඛිණං අසිං, පඤ්චවණ්ණසුත්තසිබ්බිතං මකරදන්තකාදිවිචිත්තං ඡත්තං, සුවණ්ණරජතාදිවිචිත්‍රා මොරපිඤ්ඡාදිපරික්ඛිත්තා උපාහනා, කෙචි රතනමත්තායාමං චතුරඞ්ගුලවිත්ථතං කෙසන්තපරිච්ඡෙදං දස්සෙත්වා මෙඝමුඛෙ විජ්ජුලතං විය නලාටෙ උණ්හීසපට්ටං බන්ධිත්වා චූළාමණිං ධාරෙන්ති, චාමරවාලබීජනිං ධාරෙන්ති, තං සබ්බං න වට්ටති.

ඉමස්ස වා පූතිකායස්සාති ඉමස්ස චාතුමහාභූතමයස්ස කුණපසරීරස්ස. **කෙළනාති** කීළාපනා . **පරිකෙළනාති** සබ්බතො භාගෙන කීළාපනා. **ගෙධිතතාති** අභිකඞ්ඛිතතා. **ගෙධිතත්තන්ති** ගිද්ධභාවො අභිකඞ්ඛිතභාවො. **චපලතාති** අලඞ්කාරකරණං. **චාපල්‍යන්ති** චපලභාවං.

සවිභූසන්තිආදීසු විභූසාය සහ සවිභූසං. ඡවිරාගකරණසඞ්ඛාතෙන පරිවාරෙන සහ **සපරිවාරං**. පරිභණ්ඩෙන සහ **සපරිභණ්ඩං**. පරික්ඛාරෙන සහ **සපරික්ඛාරං**.

162. **ආථබ්බණන්ති** ආථබ්බණිකමන්තප්පයොගං. **සුපිනන්ති** සුපිනසත්ථං. **ලක්ඛණන්ති** මණිලක්ඛණාදිං. **නො විදහෙති** නප්පයොජෙය්‍ය. **විරුතඤ්චාති** මිගාදීනං වට්ටෙත්වා වස්සිතං.

ආථබ්බණිකාති පරූපඝාතමන්තජානනකා. **ආථබ්බණං පයොජෙන්තීති** ආථබ්බණිකා කිර සත්තාහං අලොණකං භුඤ්ජිත්වා දබ්බෙ අත්ථරිත්වා පථවියං සයමානා තපං චරිත්වා සත්තමෙ දිවසෙ සුසානභූමිං සජ්ජෙත්වා සත්තමෙ පදෙ ඨත්වා හත්ථං වට්ටෙත්වා වට්ටෙත්වා මුඛෙන විජ්ජං පරිජප්පන්ති, අථ තෙසං කම්මං සමිජ්ඣති. එවරූපං සන්ධාය **"ආථබ්බණං පයොජෙන්ති"**ති ආහ. තත්ථ **පයොජෙන්තීති** යුත්තපයුත්තා හොන්ති. **නගරෙ වා රුද්ධෙති** නගරෙ සමන්තතො රුන්ධිත්වා ආවරිත්වා ගහිතෙ. **සඞ්ගාමෙ වා පච්චුපට්ඨිතෙති** රණෙ උපගන්ත්වා ඨිතෙ. **පච්චත්ථිකෙසු පච්චාමිත්තෙසූති** පටාණීභූතෙසු වෙරීසු. **ඊතිං උප්පාදෙන්තීති** සරීරචලනං කම්පනං, තස්ස උප්පාදනං කරොන්ති.

උපද්දවන්ති කායපීළනං කරොන්ති. **රොගන්ති** බ්‍යාධිං. **පජ්ජරකන්ති** ජරං. **සූලන්ති** උද්ධුමාතකං. **විසූචිකන්ති** විජ්ඣනං. **පක්ඛන්දිකන්ති** ලොහිතපක්ඛන්දිකං. **කරොන්තීති** උප්පාදෙන්ති.

සුපිනපාඨකාති සුපිනබ්‍යාකරණකා. **ආදිසන්තීති** බ්‍යාකරොන්ති. **යො පුබ්බණ්හසමයං සුපිනං පස්සතීති**ආදීසු අච්චන්තසංයොගෙ උපයොගවචනං, පුබ්බණ්හසමයෙති අත්ථො. **එවං විපාකො හොතීති** ඉට්ඨානිට්ඨවසෙන එවරූපො විපාකො හොති. **අවකුජ්ජ නිපන්නොති** අධොමුඛො හුත්වා නිපන්නො පස්සති. එවං සුපිනපාඨකා සුපිනං ආදිසන්ති.

තඤ්ච පන සුපිනං පස්සන්තො චතූහි කාරණෙහි පස්සති ධාතුක්ඛොභතො වා අනුභූතපුබ්බතො වා දෙවතොපසංහාරතො වා පුබ්බනිමිත්තතො වාති. තත්ථ පිත්තාදීනං ඛොභකරණපච්චයයොගෙන ඛුභිතධාතුකො **ධාතුක්ඛොභතො** සුපිනං පස්සති, පස්සන්තො ච නානාවිධං සුපිනං පස්සති. **අනුභූතපුබ්බතො** පස්සන්තො පුබ්බෙ අනුභූතපුබ්බං ආරම්මණං පස්සති. **දෙවතොපසංහාරතො** පස්සන්තො දෙවතානං ආනුභාවෙන ආරම්මණානි පස්සති. **පුබ්බනිමිත්තතො** පස්සන්තො පුඤ්ඤාපුඤ්ඤවසෙන උප්පජ්ජිතුකාමස්ස අත්ථස්ස වා අනත්ථස්ස වා පුබ්බනිමිත්තභූතං සුපිනං පස්සති . තත්ථ යං ධාතුක්ඛොභතො අනුභූතපුබ්බතො ච සුපිනං පස්සති, න තං සච්චං හොති. යං දෙවතොපසංහාරතො පස්සති, තං සච්චං වා හොති අලිකං වා. කුද්ධා හි දෙවතා උපායෙන විනාසෙතුකාමා විපරීතම්පි කත්වා දස්සෙන්ති. යං පන පුබ්බනිමිත්තතො පස්සති, තං එකන්තසච්චමෙව හොති. එතෙසං චතුන්නං මූලකාරණානං සංසග්ගභෙදතොපි සුපිනභෙදො හොතියෙව. තඤ්ච පනෙතං චතුබ්බිධං සුපිනං සෙක්ඛපුථුජ්ජනාව පස්සන්ති අප්පහීනවිපල්ලාසත්තා. අසෙක්ඛා න පස්සන්ති පහීනවිපල්ලාසත්තා.

කිං පනෙතං පස්සන්තො සුත්තො පස්සති, උදාහු පටිබුද්ධො, උදාහු නෙව සුත්තො න පටිබුද්ධොති? කිඤ්චෙත්ථ – යදි තාව සුත්තො පස්සති, අභිධම්මවිරොධො ආපජ්ජති. භවඞ්ගචිත්තෙන හි සුපති, තං රූපනිමිත්තාදිආරම්මණං රාගාදිසම්පයුත්තං වා න හොති, සුපිනං පස්සන්තස්ස ච ඊදිසානි චිත්තානි උප්පජ්ජන්ති. අථ පටිබුද්ධො පස්සති, විනයවිරොධො ආපජ්ජති. යඤ්හි පටිබුද්ධො පස්සති, තං සබ්බොහාරිකචිත්තෙන පස්සති, සබ්බොහාරිකචිත්තෙන ච කතෙ වීතික්කමෙ අනාපත්ති නාම නත්ථි, සුපිනං පස්සන්තෙන පන කතෙ වීතික්කමෙ එකන්තං අනාපත්ති එව. අථ නෙව සුත්තො න පටිබුද්ධො පස්සති, කො නාම පස්සති. එවඤ්ච සති සුපිනස්ස අභාවොව ආපජ්ජති, න අභාවො. කස්මා? යස්මා කපිනිද්දාපරෙතො පස්සති. වුත්තඤ්හෙතං – ''මක්කටනිද්දා... ''මජ්ඣූපගතො, මහාරාජ, කපිනිද්දාපරෙතො සුපිනං පස්සතී''ති (මි. ප. 5.3.5).

කපිනිද්දාපරෙතොති මක්කටනිද්දාය යුත්තො. යථා හි මක්කටස්ස නිද්දා ලහුපරිවත්තා හොති, එවං යා නිද්දා පුනප්පුනං කුසලාදිචිත්තවොකිණ්ණත්තා ලහුපරිවත්තා. යස්සා පවත්තියං පුනප්පුනං භවඞ්ගතො උත්තරණං හොති, තාය යුත්තො සුපිනං පස්සති. තෙනායං සුපිනො කුසලොපි හොති අකුසලොපි අබ්‍යාකතොපි. තත්ථ සුපිනන්තෙ චෙතියවන්දනධම්මස්සවනධම්මදෙසනාදීනි කරොන්තස්ස කුසලො, පාණාතිපාතාදීනි කරොන්තස්ස අකුසලො, ද්වීහි අන්තෙහි මුත්තො ආවජ්ජනතදාරම්මණක්ඛණෙ අබ්‍යාකතොති වෙදිතබ්බො. ස්වායං දුබ්බලවත්ථුකත්තා චෙතනාය පටිසන්ධිං ආකඩ්ඪිතුං අසමත්ථො, පවත්තෙ පන අඤ්ඤෙහි කුසලාකුසලෙහි උපත්ථම්භිතො විපාකං දෙති.

මණිලක්ඛණාදීසු එවරූපො මණි පසත්ථො, එවරූපො අපසත්ථො, සාමිනො ආරොග්‍යඉස්සරියාදීනං හෙතු හොති, න හොතීති එවං වණ්ණසණ්ඨානාදිවසෙන මණිආදීනං ලක්ඛණං ආදිසන්තීති අත්ථො. තත්ථ **ආවුධලක්ඛණන්ති** ඨපෙත්වා අසිආදීනි අවසෙසං ආවුධං . **ඉත්ථිලක්ඛණාදීනිපි** යම්හි කුලෙ ඉත්ථිපුරිසාදයො වසන්ති, තස්ස වුද්ධිහානිවසෙනෙව වෙදිතබ්බානි. **අජලක්ඛණාදීසු** පන ''එවරූපානං අජාදීනං මංසං ඛාදිතබ්බං, එවරූපානං න ඛාදිතබ්බ''න්ති අයම්පි විසෙසො වෙදිතබ්බො.

අපි චෙත්ථ ගොධාය ලක්ඛණෙ චිත්තකම්මපිළන්ධනාදීසුපි ''එවරූපාය ගොධාය සති ඉදං නාම හොතී''ති අයම්පි විසෙසො වෙදිතබ්බො. **කණ්ණිකාලක්ඛණං** පිළන්ධනකණ්ණිකායපි ගෙහකණ්ණිකායපි වසෙන වෙදිතබ්බං. **කච්ඡපලක්ඛණම්පි** ගොධලක්ඛණසදිසමෙව. **මිගලක්ඛණං** සබ්බසඞ්ගාහිකං සබ්බචතුප්පදානං ලක්ඛණවසෙන වුත්තං. **එවං ලක්ඛණපාඨකා ලක්ඛණං ආදිසන්තීති** එවං ලක්ඛණසත්ථවාචකා ලක්ඛණං ආදිසන්ති කථෙන්ති.

නක්ඛත්තානීති කත්තිකාදීනි අට්ඨවීසති නක්ඛත්තානි. **ඉමිනා නක්ඛත්තෙන සරප්පවෙසො කාතබ්බොති** ගෙහප්පවෙසමඞ්ගලං කාතබ්බං. **මකුටං බන්ධිතබ්බන්ති** පසාධනමඞ්ගලං කාතබ්බං. **වාරෙය්‍යන්ති** ''ඉමස්ස දාරකස්ස අසුකකුලතො අසුකනක්ඛත්තෙන දාරිකං ආනෙථා''ති ආවාහකරණඤ්ච ''ඉමං දාරිකං අසුකස්ස නාම දාරකස්ස අසුකනක්ඛත්තෙන දෙථ, එවං එතෙසං වුඩ්ඪි භවිස්සතී''ති විවාහකරණඤ්ච වත්වා වාරෙය්‍යසඞ්ඛාතං ආවාහවිවාහමඞ්ගලං කාතබ්බන්ති ආදිසන්ති. **බීජනීහාරොති** බීජානං වප්පත්ථාය බහි නීහරණං. ''නිහරො''තිපි පාළි. **මිගවාක්කන්ති** ඉදං සබ්බසඞ්ගාහිකනාමං, සබ්බසකුණචතුප්පදානං රුතඤාණවසෙනෙව වුත්තං. **මිගවාක්කපාඨකාති** සකුන්තචතුප්පදානං සද්දබ්‍යාකරණකා. **මිගවාක්කං ආදිසන්තීති** තෙසං සද්දං සුත්වා බ්‍යාකරොන්ති. **රුතන්ති** සද්දං. ''රුද''න්ති වා පාළි. **වස්සිතන්ති** වාචං. **ගබ්භකරණීයාති** විනස්සමානස්ස ගබ්භස්ස පුන අවිනාසාය ඔසධදානෙන ගබ්භසණ්ඨානකාරකා. ගබ්භො හි වාතෙන පාණකෙහි කම්මුනා චාති තීහි කාරණෙහි විනස්සති. තත්ථ වාතෙන විනස්සන්තෙ වාතවිනාසනං සීතලං භෙසජ්ජං දෙති. පාණකෙහි විනස්සන්තෙ පාණකානං පටිකම්මං කරොති. කම්මුනා විනස්සන්තෙ පන බුද්ධාපි පටිබාහිතුං න සක්කොන්ති. තස්මා න තං ඉධ ගහිතං. **සාලාකියන්ති** සලාකවෙජ්ජකම්මං.

සල්ලකත්තියන්ති සල්ලකත්තවෙජ්ජකම්මං. **කායතිකිච්ඡන්ති** මූලභෙසජ්ජාදීනි යොජෙත්වා කායතිකිච්ඡවෙජ්ජකම්මං. **භූතියන්ති** භූතවෙජ්ජකම්මං. **කොමාරභච්චන්ති** කොමාරකවෙජ්ජකම්මං. **කුහාති** විම්හාපකා. **ථද්ධාති** දාරුක්ඛන්ධං විය ථද්ධසරීරා. **ලපාති** පච්චයපටිබද්ධවචනකා. **සිඞ්ගීති** මණ්ඩනපකතිකා. **උන්නළාති** උග්ගතමානනළා. **අසමාහිතාති** උපචාරප්පනාසමාධිවිරහිතා.

න ගණ්හෙයයාතිආදීසු උද්දෙසග්ගහණවසෙන **න ගණ්හෙයය.** සජ්ඣායවසෙන **න උග්ගණ්හෙයය.** චිත්තෙ ඨපනවසෙන **න ධාරෙයය.** සමීපං කත්වා ඨපනවසෙන **න උපධාරෙයය.** උපපරික්ඛාවසෙන **න උපලක්ඛෙයය.** අඤ්ඤෙසං වාචනවසෙන **නප්පයොජෙයය.**

163. පෙසුණියන්ති පෙසුඤ්ඤං. සෙසනිද්දෙසො ච වුත්තත්ථොයෙව.

164. කයවික්කයෙති පඤ්චහි සහධම්මිකෙහි සද්ධිං වඤ්චනවසෙන වා උදයපත්ථනාවසෙන වා න තිට්ඨෙයය. **උපවාදං භික්ඛු න කරෙයයාති** උපවාදකරෙ කිලෙසෙ අනිබ්බත්තෙන්තො අත්තනි පරෙහි සමණබ්‍රාහ්මණෙහි උපවාදං න ජනෙයය. **ගාමෙ ච නාභිසජ්ජෙයයාති** ගාමෙ ච ගිහිසංසග්ගාදීහි නාභිසජ්ජෙයය. **ලාභකමයා ජනං න ලපයෙයයාති** ලාභකාමතාය ජනං න ලපයෙයය.

යෙ කයවික්කයා විනයෙ පටික්ඛිත්තාති යෙ දානපටිග්ගහණවසෙන කයවික්කයසික්ඛාපදෙ (පාරා. 593 ආදයො) න වට්ටතීති පටික්ඛිත්තා, ඉධාධිප්පෙතං කයවික්කයං දස්සෙතුං **"පඤ්චන්නං සද්ධිං පත්තං වා චීවරං වා"**තිආදිමාහ. තත්ථ **පඤ්චන්නං සද්ධින්ති** පඤ්චහි සහධම්මිකෙහි සහ. පඤ්ච සහධම්මිකා නාම භික්ඛුභික්ඛුනීසික්ඛමානසාමණෙරසාමණෙරියො. **වඤ්චනියං වාති** පටිරූපකං දස්සෙත්වා වඤ්චනියං වා. **උදයං වා පත්ථයන්තොති** වුඩ්ඪිං පත්ථෙන්තො වා. **පරිවත්තෙතීති** පරිවත්තනං කරොති.

ඉද්ධිමන්තොති ඉජ්ඣනපභාවවන්තො. **දිබ්බචක්ඛුකාති** දිබ්බසදිසඤාණචක්ඛුකා. අථ වා දිබ්බවිහාරසන්නිස්සයෙන ලද්ධඤාණචක්ඛුකා. **පරචිත්තවිදූනොති** අත්තනො චිත්තෙන පරෙසං චිත්තජානනකා. **තෙ දූරතොපි පස්සන්තීති** එකයොජනතොපි යොජනසතතොපි යොජනසහස්සතොපි යොජනසතසහස්සතොපි චක්කවාළතොපි ද්වෙතිණිචත්තාරිපඤ්චදසවීසතිචත්තාලීසසහස්සතොපි තතො අතිරෙකතොපි චක්කවාළතො පස්සන්ති දක්ඛන්ති. **ආසන්නාපි න දිස්සන්තීති** සමීපෙ ඨිතාපි නිසින්නාපි න පඤ්ඤායන්ති. **චෙතසාපි චිත්තං පජානන්තීති** අත්තනො චිත්තෙනාපි පරෙසං චිත්තං පජානන්ති. **දෙවතාපි ඛො සන්ති ඉද්ධිමන්තිනියොති** දෙවතාපි එවං සංවිජ්ජන්ති ඉජ්ඣනපභාවවන්තිනියො. **පරචිත්තවිදූනියොති** පරෙසං චිත්තං ජානන්තියො. **ඔළාරිකෙහි වා කිලෙසෙහීති** කායදුච්චරිතාදිකෙහි වා උපතාපෙහි. **මජ්ඣිමෙහි වාති** කාමවිතක්කාදිකෙහි වා. **සුඛුමෙහි වාති** ඤාතිවිතක්කාදිකෙහි වා. කායදුච්චරිතාදයො කම්මපථවසෙන , කාමවිතක්කාදයො වට්ටමූලකකිලෙසවසෙන වෙදිතබ්බා.

ඤාතිවිතක්කාදීසු ''මය්හං ඤාතයො සුඛජීවිනො සම්පත්තියුත්තා''ති එවං පඤ්චකාමගුණසන්නිස්සිතෙන ගෙහසන්නිස්සිතපෙමෙන ඤාතකෙ ආරබ්භ උප්පන්නවිතක්කො **ඤාතිවිතක්කො.** ''මය්හං ඤාතයො ඛයං ගතා වයං ගතා සද්ධා පසන්නා''ති එවං පවත්තො පන ඤාතිවිතක්කො නාම න හොති.

''අම්හාකං ජනපදො සුභික්ඛො සම්පන්නසස්සො''ති තුට්ඨමානසස්ස ගෙහස්සිතපෙමවසෙන උප්පන්නවිතක්කො **ජනපදවිතක්කො.** ''අම්හාකං ජනපදෙ මනුස්සා සද්ධා පසන්නා ඛයං ගතා වයං ගතා''ති එවං පවත්තො පන ජනපදවිතක්කො නාම න හොති.

අමරත්තාය විතක්කො, අමරො වා විතක්කොති **අමරවිතක්කො.** තත්ථ උක්කුටිකප්පධානාදීහි දුක්ඛෙ නිජ්ජිණ්ණෙ සම්පරායෙ අත්තා සුඛී හොති. **අමරොති** දුක්කරකාරිකං කරොන්තස්ස තාය දුක්කරකාරිකාය පටිසංයුත්තො විතක්කො අමරත්තාය විතක්කො නාම. දිට්ඨිගතිකො පන ''සස්සතං වදෙසී''තිආදීනි පුට්ඨො ''එවන්තිපි මෙ නො, තථාතිපි මෙ නො, අඤ්ඤථාතිපි මෙ නො, නොතිපි මෙ නො, නො නොතිපි මෙ නො''ති වික්ඛෙපං ආපජ්ජති, තස්ස සො දිට්ඨිගතපටිසංයුත්තො විතක්කො, යථා අමරො නාම මච්ඡො උදකෙ ගහෙත්වා මාරෙතුං න සක්කා, ඉතො චිතො ච ධාවති ගාහං න ගච්ඡති, එවමෙව එකස්මිං පක්ඛෙ අසණ්ඨහනතො න මරතීති අමරො නාම හොති, තං දුවිධම්පි එකතො කත්වා ''අමරවිතක්කො''ති වුත්තං.

පරානුද්දයතාපටිසඤ්ඤුත්තොති අනුද්දයතාපටිරූපකෙන ගෙහස්සිතපෙමෙන පටිසංයුත්තො. උපට්ඨාකෙසු නන්දකෙසු සොචන්තෙසු ච තෙහි සද්ධිං දිගුණං නන්දති දිගුණං සොචති, තෙසු සුඛිතෙසු දිගුණං සුඛිතො හොති, දුක්ඛිතෙසු දිගුණං දුක්ඛිතො හොති. උප්පන්නෙසු කිච්චකරණීයෙසු අත්තනා වොයොගං ආපජ්ජති. තානි තානි කිච්චානි සාධෙන්තො පඤ්ඤත්තිං වීතික්කමති, සල්ලෙඛං කොපෙති. යො තස්මිං සංසට්ඨවිහාරෙ තස්මිං වා වොයොගාපජ්ජනෙ ගෙහස්සිතො විතක්කො, අයං පරානුද්දයතාපටිසඤ්ඤුත්තො විතක්කො නාම.

ලාභසක්කාරසිලොකපටිසඤ්ඤුත්තොති චීවරාදිලාභෙන චෙව සක්කාරෙන ච කිත්තිසද්දෙන ච සද්ධිං ආරම්මණකරණවසෙන පටිසඤ්ඤුත්තො. **අනවඤ්ඤත්තිපටිසඤ්ඤුත්තොති** ''අහො වත මං පරෙ න අවජානෙය්‍යුං, න සොධෙත්වා විසොධෙත්වා කථෙය්‍යු''න්ති එවං අනවඤ්ඤාතභාවපත්ථනාය සද්ධිං උප්පජ්ජනකවිතක්කො . සො තස්මිං ''මා මං පරෙ අවජානිංසූ''ති උප්පන්නෙ විතක්කෙ පඤ්චකාමගුණසඞ්ඛාතගෙහනිස්සිතො හුත්වා උප්පන්නවිතක්කො අනවඤ්ඤත්තිපටිසඤ්ඤුත්තො විතක්කො.

තත්‍ර තත්‍ර සජ්ජතීති තෙසු තෙසු ආරම්මණෙසු ලග්ගති. **තත්‍ර තත්‍ර ගණ්හාතීති** වුත්තප්පකාරං ආරම්මණං පවිසති. **බජ්ඣතීති** තෙහි තෙහි ආරම්මණෙහි සද්ධිං බජ්ඣති එකීභවති. **අනයබ්‍යසනන්ති** තත්ථ තත්ථ අවඩ්ඪිං විනාසං. **ආපජ්ජතීති** පාපුණාති.

ආමිසචක්ඛුකස්සාති චීවරාදිආමිසලොලස්ස. **ලොකධම්මගරුකස්සාති** ලොකුත්තරධම්මං මුඤ්චිත්වා රූපාදිලොකධම්මමෙව ගරුං කත්වා චරන්තස්ස. **ආලපනාති** විහාරං ආගතමනුස්සෙ දිස්වා ''කිමත්ථාය භොන්තො ආගතා, කිං භික්ඛූ නිමන්තෙතුං, යදි එවං ගච්ඡථ, අහං පච්ඡතො භික්ඛූ ගහෙත්වා ආගච්ඡාමී''ති එවං ආදිතොව ලපනා. අථ වා අත්තානං උපනෙත්වා ''අහං තිස්සො, මයි රාජා පසන්නො, මයි අසුකො ච අසුකො ච රාජමහාමත්තො පසන්නො''ති එවං අත්තුපනායිකා ලපනාති **ආලපනා. ලපනාති** පුට්ඨස්ස සතො වුත්තප්පකාරමෙව ලපනං.

සල්ලපනාති ගහපතිකානං උක්කණ්ඨනෙ භීතස්ස ඔකාසං දත්වා සුට්ඨු ලපනා. **උල්ලපනාති** ''මහාකුටුම්බිකො මහානාවිකො මහාදානපතී''ති එවං උද්ධං කත්වා ලපනා. **සමුල්ලපනාති** සබ්බතො භාගෙන උද්ධං කත්වා ලපනා. **උන්නහනාති** ''උපාසකා පුබ්බෙ ඊදිසෙ කාලෙ නවදානං දෙථ, ඉදානි කිං න දෙථා''ති එවං යාව ''දස්සාම භන්තෙ, ඔකාසං න ලභාමා''තිආදීනි වදන්ති, තාව උද්ධං උද්ධං නහනා, වෙඨනාති වුත්තං හොති. අථ වා උච්ඡුහත්ථං දිස්වා ''කුතො ආභතං උපාසකා''ති පුච්ඡති. උච්ඡුඛෙත්තතො භන්තෙති. කිං තත්ථ උච්ඡු මධුරන්ති. ඛාදිත්වා භන්තෙ ජානිතබ්බන්ති. න උපාසකා ''භික්ඛුස්ස උච්ඡුං දෙථා''ති වත්තුං වට්ටතීති යා එවරූපා නිබ්බෙඨෙන්තස්සපි නිවෙඨනකකථා, සා **උන්නහනා**. සබ්බතො භාගෙන පුනප්පුනං උන්නහනා **සමුන්නහනා. උක්කාචනාති** ''එතං කුලං මංයෙව ජානාති, සචෙ එත්ථ දෙය්‍යධම්මො උප්පජ්ජති, මය්හංයෙව දෙතී''ති එවං උක්ඛිපිත්වා කාචනා උක්කාචනා, උද්දීපනාති වුත්තං හොති. සබ්බතො භාගෙන පන පුනප්පුනං උක්කාචනා **සමුක්කාචනා. අනුප්පියභාණිතාති** පච්චයවසෙන පුනප්පුනං පියවචනභණනා. **සණ්හවාචතාති** මුදුවචනතා. **සඛිලවාචතාති** මන්දපමාණයුත්තවචනතා සිථිලවචනතා වා. **සිථිලවාචතාති** අල්ලීයවචනතා. **අඵරුසවාචතාති** මධුරවචනතා.

පුරාණං මාතාපෙත්තිකන්ති පුරෙ උප්පන්නං මාතාපිතූනං සන්තකං. **අන්තරහිතන්ති** පටිච්ඡන්නං තිරොභූතං . **ඤායාමීති** පාකටො හොමි. **අසුකස්ස කුලූපකොති** අසුකස්ස අමච්චස්ස කුලපයිරුපාසකො. **අසුකායාති** අසුකාය උපාසිකාය. **මං උජ්ඣිත්වාති** මං විස්සජ්ජිත්වා.

165. **පයුත්තන්ති** චීවරාදීහි සම්පයුත්තං, තදත්ථං වා පයොජිතං. **ඉමිස්සා ගාථාය නිද්දෙසො සබ්බො හෙට්ඨා වුත්තනයොව.**

166. මොසවජ්ජෙ න නියොථාති **මුසාවාදෙ න නියොථ.ජීවිතෙනාති ජීවිකාය.**

සඨොති අසන්තගුණදීපනතො න සම්මා භාසිතා. සබ්බතො භාගෙන සඨො **පරිසඨො. යං තත්ථාති** යං තස්මිං පුග්ගලෙ. **සඨන්ති** අසන්තගුණදීපනං කෙරාටියං. **සඨතාති** සඨාකාරො. **සාඨෙය්‍යන්ති** සඨභාවො. **කක්කරතාති** පදුමනාළස්ස විය අපරාමසනක්ඛමො ඵරුසභාවො. **කක්කරියන්තිපි** තස්සෙව වෙවචනං. **පරික්ඛත්තතා පාරික්ඛත්තියන්ති** පදද්වයෙන නිඛණිත්වා ඨපිතං විය දළ්හකෙරාටියං වුත්තං. කෙචි පන **''කක්කරතාති** සම්භාවයිත්වා වචනං. **කක්කරියන්ති** සම්භාවයිත්වා වචනභාවො. **පරික්ඛත්තතාති** අලඞ්කරණාකාරො. **පාරික්ඛත්තියන්ති** අලඞ්කරණභාවො''ති අත්ථං වණ්ණයන්ති. **ඉදං වුච්චතීති** ඉදං අත්තනො අවිජ්ජමානගුණප්පකාසනලක්ඛණං සාඨෙය්‍යං නාම වුච්චති. යෙන සමන්නාගතස්ස පුග්ගලස්ස කුච්ඡිං වා පිට්ඨිං වා ජානිතුං න සක්කා.

> ''වාමෙන සූකරො හොති, දක්ඛිණෙන අජාමිගො;
> සරෙන නෙලකො හොති, විසාණෙන ජරග්ගවො''ති. (දී. නි. අට්ඨ. 2.296; විභ. අට්ඨ. 894) –

එවං වුත්තයක්ඛසූකරසදිසො හොති. **අතිමඤ්ඤතීති** අතික්කමිත්වා මඤ්ඤති.

කිං පනායං බහුලාජීවොති අයං පන පුග්ගලො කො නාම බහුලාජීවකො. **සබ්බං සංභක්ඛෙතීති** ලද්ධං සබ්බං ඛාදති. **අප්පපුඤ්ඤොති** මන්දපුඤ්ඤො. **අප්පෙසක්ඛොති** පරිවාරවිරහිතො. **පඤ්ඤාසම්පන්නොති** සම්පන්නපඤ්ඤො පරිපුණ්ණපඤ්ඤො. **පඤ්හං විස්සජ්ජෙතීති** පඤ්හං කථෙති බ්‍යාකරොති.

167. **සුත්වා රුසිතො බහුං වාචං, සමණානං වා පුථුජනානන්ති** රුසිතො ඝට්ටිතො පරෙහි තෙසං සමණානං වා ඛත්තියාදිභෙදානං වා අඤ්ඤෙසං පුථුජනානං බහුම්පි අනිට්ඨං වාචං සුත්වා. **න පටිවජ්ජාති** න පටිවදෙය්‍ය. කිං කාරණා? **න හි සන්තො පටිසෙනිං කරොන්ති.**

කක්ඛළෙනාති දාරුණෙන. **සන්තොති** නිබ්බුතකිලෙසා. **පටිසෙනින්ති** පටිසත්තුං. **පටිමල්ලන්ති** පටියොධං. **පටිකණ්ටකන්ති** පටිවෙරිං. **පටිපක්ඛන්ති** කිලෙසපටිපක්ඛං, කිලෙසවසෙන සඞ්ගං න කරොන්තීති අත්ථො.

168. **එතඤ්ච ධම්මමඤ්ඤායාති** සබ්බමෙතං යථාවුත්තං ධම්මං ඤත්වා. **විචිනන්ති** විචිනන්තො. **සන්තීති නිබ්බුතිං ඤත්වාති** නිබ්බුතිං රාගාදීනං සන්තීති ඤත්වා.

සමඤ්චාති කායසුචරිතාදිං. **විසමඤ්චාති** කායදුච්චරිතාදිං. **පථඤ්චාති** දසකුසලකම්මපථං. **විපථඤ්චාති** දසඅකුසලකම්මපථං. **සාවජ්ජඤ්චාති** අකුසලඤ්ච. **අනවජ්ජඤ්චාති** කුසලඤ්ච. **හීනපණීතකණ්හසුක්කවිඤ්ඤුගරහිතවිඤ්ඤුපසත්ථන්ති** ඉදම්පි කුසලාකුසලමෙව. තත්ථ කායසුචරිතාදි සමකරණතො **සමං**. කායදුච්චරිතාදි විසමකරණතො **විසමං**. දසකුසලකම්මපථා සුගතිගමනපථත්තා **පථං**. දසඅකුසලකම්මපථා සුගතිගමනපටිපක්ඛත්තා අපායගමනපථත්තා **විපථං**. අකුසලං සදොසත්තා **සාවජ්ජං**. කුසලං නිද්දොසත්තා **අනවජ්ජං**. තථා මොහෙන වා දොසමොහෙන වා ලොභමොහෙන වා සම්පයුත්තත්තා **හීනං** . අලොභඅදොසඅමොහසම්පයුත්තත්තා **පණීතං**. කණ්හවිපාකත්තා **කණ්හං**. සුක්කවිපාකත්තා **සුක්කං**. බුද්ධාදීහි විඤ්ඤූහි ගරහිතත්තා **විඤ්ඤුගරහිතං**. තෙහි එව ථොමිතත්තා **විඤ්ඤුපසත්ථන්ති** ඤාතබ්බං.

169. කිං කාරණා නප්පමජ්ජෙය්‍ය ඉති චෙ – **අභිභූ හි සොති** ගාථා. තත්ථ **අභිභූති** රූපාදීනං අභිභවිතා. **අනභිභූතොති** තෙහි අනභිභූතො. **සක්ඛිධම්මමනීතිහමද්දසීති** පච්චක්ඛමෙව අනීතිහං ධම්මං අද්දක්ඛි. **සදා නමස්ස’මනුසික්ඛෙති** සදා නමස්සන්තො තිස්සො සික්ඛායො සික්ඛෙය්‍ය.

කෙහිචි කිලෙසෙහීති කෙහිචි රාගාදිඋපතාපකරෙහි කිලෙසෙහි. **අභිභොසි නෙති** තෙ කිලෙසෙ අභිභවි. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව.

කෙවලං පන එත්ථ ‘‘චක්ඛූහි නෙව ලොලො’’තිආදීහි ඉන්ද්‍රියසංවරො, ‘‘අන්නානමථො පානාන’’න්තිආදීහි සන්නිධිපටික්ඛෙපමුඛෙන පච්චයපටිසෙවනසීලං, මෙථුනමොසවජ්ජපෙසුණියාදීහි පාතිමොක්ඛසංවරසීලං , ‘‘ආථබ්බණං සුපිනං ලක්ඛණ’’න්තිආදීහි ආජීවපාරිසුද්ධිසීලං, ‘‘ඣායී න පාදලොලස්සා’’ති ඉමිනා සමාධි, ‘‘විචිනං භික්ඛූ’’ති ඉමිනා පඤ්ඤා, ‘‘සදා සතො සික්ඛෙ’’ති ඉමිනා පුන සඞ්ඛෙපතො තිස්සොපි සික්ඛා, ‘‘අථ ආසනෙසු සයනෙසු, අප්පසද්දෙසු භික්ඛු විහරෙය්‍ය, නිද්දං න බහුලීකරෙය්‍යා’’තිආදීහි සීලසමාධිපඤ්ඤානං උපකාරානුපකාරසඞ්ගණ්හනවිනොදනානි වුත්තානීති. එවං භගවා නිම්මිතස්ස පරිපුණ්ණපටිපදං වත්වා අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි, දෙසනාපරියොසානෙ පුරාභෙදසුත්තෙ (මහානි. 83 ආදයො) වුත්තසදිසොයෙවාභිසමයො අහොසීති.

සද්ධම්මපජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

තුවටකසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

15. අත්තදණ්ඩසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

170. පන්නරසමෙ අත්තදණ්ඩසුත්තනිද්දෙසෙ **අත්තදණ්ඩා භයං ජාතන්ති** පඨමගාථාය අත්ථො – යං ලොකස්ස දිට්ඨධම්මිකං වා සම්පරායිකං වා භයං ජාතං, තං සබ්බං **අත්තදණ්ඩා භයං ජාතං** අත්තනො දුච්චරිතකාරණා ජාතං, එවං සන්තෙපි **ජනං පස්සථ මෙධගං,** ඉමං සාකියාදිජනං පස්සථ අඤ්ඤමඤ්ඤං මෙධගං හිංසකං බාධකන්ති. එවං තං පටිවිරුද්ධං විප්පටිපන්නං ජනං පරිභාසිත්වා අත්තනො සම්මා පටිපත්තිදස්සනෙන තස්ස සංවෙගං ජනෙතුං ආහ **"සංවෙගං කිත්තයිස්සාමි, යථා සංවිජිතං මයා"**ති. පුබ්බෙ බොධිසත්තෙනෙව සතාති අධිප්පායො.

තයොති ගණනපරිච්ඡෙදො. **දණ්ඩාති** දුච්චරිතා. **කායදණ්ඩොති** කායදුච්චරිතං. **වචීදණ්ඩාදීසුපි** එසෙව නයො. **තිවිධං කායදුච්චරිතන්ති** පාණාතිපාතාදිකායතො පවත්තං දුට්ඨුං චරිතං, කිලෙසපූතිකත්තා වා දුට්ඨු චරිතන්ති ලද්ධනාමං තිවිධං දුච්චරිතං කායදුච්චරිතං. **චතුබ්බිධන්ති** මුසාවාදාදිචතුබ්බිධං. **තිවිධන්ති** අභිජ්ඣාදිතිවිධං. **දිට්ඨධම්මිකන්ති** දිට්ඨෙව ධම්මෙ ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ පටිසංවෙදනීයං. **සම්පරායිකන්ති** අනාගතෙ අත්තභාවෙ පටිසංවෙදනීයං. **ආගුචාරීති** පාපකාරී අපරාධකාරී. **තමෙනං රාජා පරිභාසතීති** පාපකාරිං රාජා පරිභාසති, භයං උප්පාදෙති. **දුක්ඛං දොමනස්සං පටිසංවෙදෙතීති** කායිකං දුක්ඛං චෙතසිකං දොමනස්සං වින්දති. **එතං භයං දුක්ඛං දොමනස්සන්ති** එවරූපං භයඤ්ච දුක්ඛඤ්ච දොමනස්සඤ්ච. **කුතො තස්සාති** තස්ස චොරස්ස කුතො උප්පන්නං. **අත්තදණ්ඩතො ජාතන්ති** අත්තනා කතදුච්චරිතතො උප්පන්නං.

අන්තමසොති හෙට්ඨිමතො. **සවචනීයම්පි කරොති "න තෙ ලබ්භා ඉතො පක්කමිතු"**න්ති ඉතො ඉමම්හා ගාමාදිනා ගන්තුං න ලබ්භා. න සක්කා බහි නික්ඛමිතුන්ති පලිබොධං සඞ්ගං කරොති. **ධනජානිපච්චයාපීති** ධනපරිහානිකාරණාපි. රාජා තස්ස විවිධා කම්මකාරණා කාරාපෙති. **කසාහිපි තාළෙතීති** කසාදණ්ඩකෙහි පොථෙති. **වෙත්තෙහිපි තාළෙතීති** සකණ්ටකවෙත්තලතාහි පොථෙති. **අඩ්ඪදණ්ඩකෙහීති**ආදයො හෙට්ඨා වුත්තනයායෙව. **සුනඛෙහිපි ඛාදාපෙතීති** කතිපයානි දිවසානි ආහාරෙ අදත්වා ජාතසුනඛෙහි ඛාදාපෙති. තෙ මුහුත්තෙන අට්ඨිකසඞ්ඛලිකමෙව කරොති. **සූලෙ උත්තාසෙතීති** සූලං ආරොපෙති. **රාජා ඉමෙසං චතුන්නං දණ්ඩානං ඉස්සරොති** ඉමාසං චතුන්නං ආණානං කාතුං රාජා සමත්ථො.

සකෙන කම්මෙනාති සයංකතෙන කම්මෙන. **තමෙනං නිරයපාලාති** එත්ථ එකච්චෙ ථෙරා "නිරයපාලා නාම නත්ථි, යන්තරූපං විය කම්මමෙව කාරණං කාරෙතී"ති වදන්ති. තෙසං තං "අත්ථි නිරයෙසු නිරයපාලාති, ආමන්තා. අත්ථි ච කාරණිකා"තිආදිනා නයෙන අභිධම්මෙ (කථා. 866 ආදයො) පටිසෙධිතමෙව. යථා හි මනුස්සලොකෙ කම්මකාරණකාරකා අත්ථි, එවමෙව නිරයෙසු නිරයපාලා අත්ථීති. **තත්තං අයොඛිලන්ති** තිගාවුතං අත්තභාවං සම්පජ්ජලිතාය ලොහපථවියා උත්තානකං නිපජ්ජාපෙත්වා දක්ඛිණහත්ථෙ තාලප්පමාණං අයසූලං පවෙසෙන්ති, තථා වාමහත්ථාදීසු. යථා ච උත්තානකං නිපජ්ජාපෙත්වා එවං උරෙනපි වාමපස්සෙනපි දක්ඛිණපස්සෙනපි නිපජ්ජාපෙත්වා තං කම්මකාරණං කරොන්තියෙව.

සංවෙසෙත්වාති ජලිතාය ලොහපථවියා තිගාවුතං අත්තභාවං නිපජ්ජාපෙත්වා. **කුඨාරීහීති** මහතීහි ගෙහච්ඡාදනස්ස එකපක්ඛමත්තාහි කුඨාරීහි තච්ඡෙන්ති, ලොහිතං නදී හුත්වා සන්දති, ලොහපථවිතො ජාලා උට්ඨහිත්වා තච්ඡිතට්ඨානං ගණ්හාති, මහාදුක්ඛං උප්පජ්ජති, තච්ඡන්තා පන සුත්තාහතං කරිත්වා දාරු විය අට්ඨංසම්පි ඡළංසම්පි කරොන්ති. **වාසීහීති** මහාසුප්පපමාණාහි වාසීහි. **රථෙ යොජෙත්වාති** සද්ධිං යුගයොත්තඋපක්ඛරචක්කකුබ්බරපාජනෙහි සබ්බතො පජ්ජලිතෙ රථෙ යොජෙත්වා. **මහන්තන්ති** මහාකූටාගාරප්පමාණං. **ආරොපෙන්තීති** සම්පජ්ජලිතෙහි අයමුග්ගරෙහි පොථෙන්තා ආරොපෙන්ති. **සකිම්පි උද්ධන්ති** සුපක්කුත්ථිතාය උක්ඛලියා පක්ඛිත්තතණ්ඩුලං විය උද්ධං අධො තිරියඤ්ච ගච්ඡති. **මහානිරයෙති** අවීචිමහානිරයම්හි.

චතුක්කණ්ණොති චතුරස්සමඤ්ජූසාසදිසො. **විභත්තොති** චතුද්වාරවසෙන විභත්තො. **භාගසො මිතොති** ද්වාරවීථීනං වසෙන භාගෙ ඨපෙත්වා ඨපෙත්වා විභත්තො. **පරියන්තොති** පරික්ඛිත්තො. **අයසාති** උපරි නවයොජනිකෙන අයපත්තෙන ඡාදිතො. **සමන්තා යොජනසතං ඵරිත්වා තිට්ඨතීති** එවං ඵරිත්වා තිට්ඨති, යථා සමන්තා යොජනසතෙ ඨත්වා ඔලොකෙන්තස්ස අක්ඛීනි යමකගොළකා විය නික්ඛමන්ති. **කදරියාතපනාති** සබ්බෙපි තෙ උස්සදෙහි සද්ධිං අට්ඨ මහානිරයා කදරියා නිච්චං තපන්තීති කදරියාතපනා. බලවදුක්ඛතාය **ඝොරා**. කප්පට්ඨියානං අච්චීනං අත්ථිතාය **අච්චිමන්තො**. ආසාදෙතුං සට්ටෙතුං දුක්කරතාය **දුරාසදා**. දිට්ඨමත්තා වා සුතමත්තා වා ලොමානි හංසෙන්තීති **ලොමහංසනරූපා**. භීසනතාය **භිස්මා**. භයජනනතාය **පටිභයා**. සුඛාභාවෙන **දුඛා**.

පුරත්ථිමාය භිත්තියාතිආදිගාථානං එවං අවීචිනිරයොති පරියන්තං කත්වා අයං සඞ්ඛෙපත්ථො – අග්ගිජාලානං වා පන සත්තානං වා තෙසං දුක්ඛස්ස වා වීචි අන්තරං නත්ථි එත්ථාති අවීචි. තත්‍ර හි පුරත්ථිමාදීහි භිත්තීහි ජාලාරාසි උට්ඨහිත්වා පාපකම්මිනො පුග්ගලෙ ඣාපෙන්තො පච්ඡිමාදීසු භිත්තීසු පටිහඤ්ඤති පහරති, තා ච භිත්තියො විනිවිජ්ඣිත්වා පරතො යොජනසතං ගණ්හාති, හෙට්ඨා උට්ඨිතා උපරි පටිහඤ්ඤති, උපරි උට්ඨිතා හෙට්ඨා පටිහඤ්ඤති. එවං තාවෙත්ථ ජාලානං වීචි නාම නත්ථි. තස්ස පන අන්තො යොජනසතට්ඨානං ඛීරවල්ලිපිට්ඨස්ස

පූරිතනාළි විය සත්තෙහි නිරන්තරං පූරිතං චතූහි ඉරියාපථෙහි පච්චන්තානං සත්තානං පමාණං නත්ථි, න ච අඤ්ඤමඤ්ඤං බ්‍යාබාධෙන්ති, සකසකට්ඨානෙයෙව පච්චන්ති. එවමෙත්ථ සත්තානං වීචි නාම නත්ථි. යථා පන ජිව්හග්ගෙ ඡ මධුබින්දූනි සත්තමස්ස තම්බලොහබින්දුනො අනුදහනබලවතාය අබ්බොහාරිකානි හොන්ති, තථා තත්ථ අනුදහනබලවතාය සෙසා ඡ අකුසලවිපාකුපෙක්ඛා අබ්බොහාරිකා හොන්ති, දුක්ඛමෙව නිරන්තරං පඤ්ඤායති. එවමෙත්ථ දුක්ඛස්ස වීචි නාම නත්ථි. නිරස්සාදට්ඨෙන **නිරයො.**

තත්ථ සත්තා මහාලුද්දාති තස්මිං නිබ්බත්තා සත්තා මහන්තා ලුද්දා. **මහාකිබ්බිසකාරිනොති** මහන්තදාරුණකම්මකාරිනො. **අච්චන්තපාපකම්මන්තාති** එකංසෙන පාපකම්මිනො. **පච්චන්ති න ච මීයරෙති** ඡන්නං ජාලානමන්තරෙ පච්චන්ති, න ච මීයන්ති. **ජාතවෙදසමො කායොති** තෙසං සරීරං අග්ගිසදිසං. **තෙසං නිරයවාසිනන්ති** තෙසං පාපකම්මානං නිරයවාසීනං. **පස්ස කම්මානං දළ්හත්තන්ති** පාපකම්මානං ථිරභාවං ඔලොකෙහි. **න භස්මා හොති නපි මසීති** ඡාරිකාපි න හොති අඞ්ගාරොපි. **පුරත්ථිමෙනාති** යදා තං ද්වාරං අපාරුතං හොති, අථ තදභිමුඛා ධාවන්ති, තෙසං තත්ථ ඡවිආදීනි ඣායන්ති. ද්වාරසමීපං පත්තානඤ්ච තෙසං තං පිධීයති, පච්ඡිමං අපාරුතං විය ඛායති. එස නයො සබ්බත්ථ. **අභිනික්ඛමිතාසා** තෙති නිරයා නික්ඛමිතුං ආසා එතෙසන්ති නික්ඛමිතාසා. **මොක්ඛගවෙසිනොති** මුඤ්චනූපායං එසන්තා ගවෙසන්තාපි. **න තෙ තතො නික්ඛමිතුං, ලභන්ති කම්මපච්චයාති** තෙ සත්තා නිරයතො නික්ඛමනද්වාරං පාපකම්මපච්චයා නාධිගච්ඡන්ති. **තෙසඤ්ච පාපකම්මන්තං, අවිපක්කං කතං බහුන්ති** තෙසඤ්ච සත්තානං ලාමකං දාරුණකම්මං අවිපාකං බහුවිධං නානප්පකාරං අදින්නවිපාකං කතං උපචිතං අත්ථි.

සංවෙගන්ති විනිලනං. **උබ්බෙගන්ති** ඨිතට්ඨානතො ගමනං. **උත්‍රාසන්ති** උබ්බෙජනං අසන්නිට්ඨානං. **භයන්ති** චිත්තුත්‍රාසනං. **පීළනන්ති** ඝට්ටනං. **ඝට්ටනන්ති** පීළාකරණං. **උපද්දවන්ති** ඊතිං. **උපසග්ගන්ති** රුන්ධනං.

171. ඉදානි යථානෙන සංවිජිතං, තං පකාරං දස්සෙන්තො “**ඵන්දමාන**”න්තිආදිමාහ. තත්ථ **ඵන්දමානන්ති** තණ්හාදිට්ඨීහි කම්පමානං. **අප්පොදකෙති** අප්පෙ උදකෙ. **අඤ්ඤමඤ්ඤෙහි බ්‍යාරුද්ධෙ දිස්වාති** නානාසත්තෙ ච අඤ්ඤමඤ්ඤෙහි සද්ධිං විරුද්ධෙ දිස්වා. **මං භයමාවිසීති** මං භයං පවිට්ඨං.

කිලෙසඵන්දනාය ඵන්දමානන්ති රාගාදිකිලෙසචලනාය චලමානං. **පයොගොති** කායවචීමනොපයොගො.

විරුද්ධාති විරොධමාපන්නා. **පටිවිරුද්ධාති** පටිමුඛං හුත්වා විරොධමාපන්නා, සුට්ඨු විරුද්ධා වා. **ආහතාති** කොධෙන ආහතා පහතා. **පච්චාහතාති** පටිමල්ලා හුත්වා ආහතා. **ආඝාතිතාති** ඝට්ටිතා. **පච්චාඝාතිතාති** විසෙසෙන ඝට්ටිතා. **පාණීහිපි උපක්කමන්තීති** හත්ථෙහිපි පහරන්ති.

172. **සමන්තමසාරො ලොකොති** නිරයං ආදිං කත්වා සමන්තතො ලොකො අසාරො නිච්චසාරාදිරහිතො. **දිසා සබ්බා සමෙරිතාති** සබ්බා දිසා අනිච්චතාය කම්පිතා. **ඉච්ඡං භවනමත්තනොති** අත්තනො තාණං ඉච්ඡන්තො. **නාද්දසාසිං අනොසිතන්ති** කිඤ්චි ඨානං ජරාදීහි අනජ්ඣාවුට්ඨං නාද්දක්ඛින්ති.

අසාරොති න සාරො, සාරවිරහිතො වා. **නිස්සාරොති** සබ්බෙන සබ්බං සාරවිරහිතො. **සාරාපගතොති** සාරතො අපගතො. **නිච්චසාරසාරෙන වාති** සතතසාරසඞ්ඛාතෙන සාරෙන වා. උපරිපදද්වයෙපි එසෙව නයො. **යෙ පුරත්ථිමාය දිසාය සඞ්ඛාරාති** යෙ පුරත්ථිමාය දිසාය පච්චයෙහි සඞ්ගම්ම සමාගම්ම කතා සඞ්ඛාරා. **තෙපි එරිතාති** තෙපි සඞ්ඛාරා කම්පිතා. **සමෙරිතාති** සම්මා කම්පිතා. **චලිතාති** චලනං ගතා. **ඝට්ටිතාති** උදයබ්බයෙන පීළිතා. **අනිච්චතායාති** හුත්වා අභාවතාය. **ජාතියා අනුගතාති** නිබ්බත්තියා අනුපවිට්ඨා. **ජරාය අනුසටාති** පරිපක්කතාය අනුපත්ථටා. **බ්‍යාධිනා අභිභූතාති** ධාතුවිසමෙන උප්පන්නබ්‍යාධිනා අජ්ඣොත්ථටා. **මරණෙන අබ්භාහතාති** මච්චුනා අභිආහතා පහතා. **අතාණාති** රක්ඛවිරහිතා. **අලෙණාති** ලෙණවිරහිතා. **අසරණාති** නත්ථි එතෙසං සරණන්ති අසරණා. **අසරණීභූතාති** සයං සරණකිච්චං න කරොන්තීති අසරණීභූතා.

අත්තනො භවනන්ති නිද්දෙසපදස්ස උද්දෙසපදං. **තාණන්ති** පාලනං. **ලෙණන්ති** ලෙණට්ඨානං. **සරණන්ති** දුක්ඛනාසනං. **ගතින්ති** පතිට්ඨං. **පරායනන්ති** පරං අයනං. **අජ්ඣොසිතංයෙව අද්දසන්ති** ජරාදීහි මද්දිතංයෙව අද්දක්ඛිං. **සබ්බං යොබ්බඤ්ඤන්ති** යොබ්බනභාවො යොබ්බඤ්ඤං, සචෙතනානං සබ්බං යොබ්බඤ්ඤං. **ජරාය ඔසිතන්ති** පරිපාකාය ජරාය අවසිතං මද්දිතං. එවං සබ්බත්ථ.

173. **ඔසානෙ ත්වෙව බ්‍යාරුද්ධෙ, දිස්වා මෙ අරතී අහූති** යොබ්බඤ්ඤාදීනං ඔසානෙයෙව අන්තගමකෙ එව විනාසකෙ එව ජරාදීහි බ්‍යාරුද්ධෙ ආහතචිත්තෙ සත්තෙ දිස්වා අරති මෙ අහොසි. **අථෙත්ථ සල්ලන්ති** අථ එතෙසු සත්තෙසු රාගාදිසල්ලං. **හදයස්සිතන්ති** චිත්තනිස්සිතං.

යොබ්බඤ්ඤං ජරා ඔසාපෙතීති ජරා අත්ථඞ්ගමෙති විනාසෙති. එවං සබ්බත්ථ.

174. ''කථං ආනුභාවං සල්ල''න්ති චෙ? **යෙන සල්ලෙන ඔතිණ්ණොති** ගාථා. තත්ථ **දිසා සබ්බා විධාවතීති** සබ්බා දුච්චරිතදිසාපි පුරත්ථිමාදිදිසාපි විදිසාපි ධාවති. **තමෙව සල්ලමබ්බුය්හ, න ධාවති න සීදතීති** තමෙව සල්ලං උද්ධරිත්වා තා ච දිසා න ධාවති, චතුරොඝෙ ච න සීදති.

අඤ්ඤාණන්තිආදීසු ඤාණදස්සනපටිපක්ඛතො අඤ්ඤාණං අදස්සනං. අභිමුඛො හුත්වා ධම්මෙන න සමෙති න සමාගච්ඡතීති **අනභිසමයො**. අනුරූපතො ධම්මෙ බුජ්ඣතීති **අනුබොධො**. තප්පටිපක්ඛතාය **අනනුබොධො**. අනිච්චාදීහි සද්ධිං යොජෙත්වා න බුජ්ඣතීති **අසම්බොධො**. අසන්තං අසමඤ්ච බුජ්ඣතීතිපි **අසම්බොධො**. චතුසච්චධම්මං න පටිවිජ්ඣතීති **අප්පටිවෙධො**. රූපාදීසු එකධම්මම්පි අනිච්චාදිසාමඤ්ඤතො න සඞ්ගණ්හාතීති **අසඞ්ගාහණා**. තමෙව ධම්මං න පරියොගාහතීති **අපරියොගාහණා**. න සමං පෙක්ඛතීති **අසමපෙක්ඛනා**. ධම්මානං සභාවං පති න අපෙක්ඛතීති **අපච්චවෙක්ඛණා**.

කුසලාකුසලකම්මෙසු විපරීතවුත්තියා සභාවගහණාභාවෙන වා එකම්පි කම්මං එතස්ස පච්චක්ඛං නත්ථි, සයං වා කස්සචි ධම්මස්ස පච්චක්ඛකරණං නාම න හොතීති **අපච්චක්ඛකම්මං**. යං එතස්මිං අනුප්පජ්ජමානෙ චිත්තසන්තානං මෙජ්ඣං භවෙය්‍ය සුචි වොදානං, තං දූට්ඨුං මෙජ්ඣං ඉමිනාති **දුම්මෙජ්ඣං**. බාලානං භාවො **බාල්‍යං**. මුය්හතීති **මොහො**. බලවතරො මොහො **පමොහො**. සමන්තතො මුය්හතීති **සම්මොහො**. විජ්ජාය පටිපක්ඛභාවතො න විජ්ජාති **අවිජ්ජා. ඔඝයොග**ත්ථො වුත්තොයෙව. ථාමගතට්ඨෙන අනුසෙතීති **අනුසයො**. චිත්තං පරියුට්ඨාති අභිභවතීති **පරියුට්ඨානං**. හිතග්ගහණාභාවෙන හිතාභිමුඛං ගන්තුං න සක්කොති අඤ්ඤදත්ථු ලඞ්ගතියෙවාති **ලඞ්ගී**, බඥ්ජතීති අත්ථො. දුරුග්ඝාටනට්ඨෙන වා **ලඞ්ගී**. යථා හි මහාපලිඝසඞ්ඛාතා ලඞ්ගී දුරුග්ඝාටා හොති, එවමයම්පි ලඞ්ගී වියාති **ලඞ්ගී**. සෙසං උත්තානත්ථමෙව.

යා එවරූපා කඞ්ඛාති එත්ථ කඞ්ඛනවසෙන **කඞ්ඛා**. කඞ්ඛං ආනයතීති **කඞ්ඛායනා**. පුරිමකඞ්ඛා හි උත්තරකඞ්ඛං ආනයති නාම. ආකාරවසෙන වා එතං වුත්තං. කඞ්ඛාසමඞ්ගිචිත්තං කඞ්ඛාය ආයිතත්තා කඞ්ඛායිතං නාම. තස්ස භාවො **කඞ්ඛායිතත්තං. විමතීති** විගතා මති විමති. **විචිකිච්ඡාති** විගතා චිකිච්ඡා විචිකිච්ඡා, සභාවං වා විචිනන්තො කිච්ඡති කිලමති එතායාති **විචිකිච්ඡා**. සා සංසයලක්ඛණා, කම්පනරසා, අනිච්ඡයපච්චුපට්ඨානා, අනෙකංසග්ගාහපච්චුපට්ඨානා වා, අයොනිසොමනසිකාරපදට්ඨානා, පටිපත්තියා අන්තරායකරාති දට්ඨබ්බා.

කම්පනට්ඨෙන ද්විධා එළයතීති **ද්වෙළ්හකං**. පටිපත්තිනිවාරණෙන ද්විධාපථො වියාති **ද්වෙධාපථො**. ''නිච්චං වා ඉදං අනිච්චං වා''තිආදිපවත්තියා එකස්මිං ආකාරෙ සණ්ඨාතුං අසමත්ථතාය සමන්තතො සෙතීති **සංසයො**. එකංසං ගහෙතුං අසමත්ථතාය න එකංසග්ගාහොති **අනෙකංසග්ගාහො**. නිච්ඡෙතුං අසක්කොන්තී ආරම්මණතො ඔසක්කතීති **ආසප්පනා**. ඔගාහිතුං අසක්කොන්තී පරිසමන්තතො සප්පතීති **පරිසප්පනා**. පරියොගාහිතුං අසමත්ථතාය **අපරියොගාහණා**. නිච්ඡයවසෙන ආරම්මණෙ පවත්තිතුං අසමත්ථතාය **ඡම්භිතත්තං චිත්තස්ස**, ථද්ධභාවොති අත්ථො. විචිකිච්ඡා හි උප්පජ්ජිත්වා චිත්තං ථද්ධං කරොති, යස්මා පන සා උප්පජ්ජමානා ආරම්මණං ගහෙත්වා මනං විලිඛන්තී විය, තස්මා **මනොවිලෙඛොති** වුත්තා.

විද්ධොති සල්ලෙන ලද්ධප්පහාරො. **ඵුට්ඨොති** ඝට්ටිතො. **පරෙතොති** පීළිතො. **ධාවතීති** පුරතො ගච්ඡති. **විධාවතීති** අනෙකවිධෙන ගච්ඡති. **සන්ධාවතීති** වෙගෙන ධාවති. **සංසරතීති** ඉතො චිතො ච චරති.

අචෙලකොති නිච්චොලො, නග්ගොති අත්ථො. **මුත්තාචාරොති** විසට්ඨාචාරො, උච්චාරකම්මාදීසු ලොකියකුලපුත්තාචාරෙන විරහිතො ඨිතකොව උච්චාරං කරොති, පස්සාවං කරොති, ඛාදති භුඤ්ජති. **හත්ථාපලෙඛනොති** හත්ථෙ පිණ්ඩම්හි ඨිතෙ ජිව්හාය හත්ථං අපලිඛති, උච්චාරං වා කත්වා හත්ථම්හියෙව දණ්ඩකසඤ්ඤී හුත්වා හත්ථෙන අපලිඛති. තෙ කිර දණ්ඩකං ''සත්තො''ති පඤ්ඤපෙන්ති. භික්ඛාගහණත්ථං ''එහි භදන්තෙ''ති වුත්තො න එතීති **න එහිභදන්තිකො**. තෙන හි ''තිට්ඨ භදන්තෙ''ති වුත්තොපි න තිට්ඨතීති **න තිට්ඨභදන්තිකො**. තදුභයම්පි කිර සො ''එතස්ස වචනං කතං භවිස්සතී''ති න කරොති.

අභිහටන්ති පුරෙතරං ගහෙත්වා ආහටං භික්ඛං. **උද්දිස්සකතන්ති** ''ඉදං තුම්හෙ උද්දිස්ස කත''න්ති එවං ආරොචිතං භික්ඛං. **න නිමන්තනන්ති** ''අසුකං නාම කුලං වා වීථිං වා ගාමං වා පවිසෙය්‍යාථා''ති එවං නිමන්තිතභික්ඛම්පි න සාදියති න ගණ්හාති. **න කුම්භිමුඛාති** කුම්භිතො උද්ධරිත්වා දියමානං භික්ඛං න ගණ්හාති. **න කළොපිමුඛාති** කළොපීති උක්ඛලි වා පච්ඡි වා, තතොපි න ගණ්හාති. කස්මා? කුම්භිකළොපියො මං නිස්සාය කටච්ඡුනා පහාරං ලභන්තීති. **න එළකමන්තරන්ති** උම්මාරං අන්තරං කරිත්වා දියමානං න ගණ්හාති. කස්මා? අයං මං නිස්සාය අන්තරකරණං ලභතීති. **දණ්ඩමුසලෙසුපි** එසෙව නයො.

න ද්වින්නන්ති ද්වීසු භුඤ්ජමානෙසු එකස්මිං උට්ඨාය දෙන්තෙ න ගණ්හාති. කස්මා? කබළන්තරායො හොතීති. **න ගබ්භිනියාති**ආදීසු පන ''ගබ්භිනියා කුච්ඡියං දාරකො කිලමතී''ති, පායන්තියා දාරකස්ස ඛීරන්තරායො හොතී''ති, ''පුරිසන්තරගතාය රතිඅන්තරායො හොතී''ති න ගණ්හාති. **න සංකිත්තීසූති** සංකිත්තෙත්වා කතභත්තෙසු. දුබ්භික්ඛසමයෙ කිර අචෙලකසාවකා අචෙලකානමත්ථාය තතො තතො තණ්ඩුලාදීනි සමාදපෙත්වා භත්තං පචන්ති,

උක්කට්ඨො අවෙලකො තතොපි න පටිග්ගණ්හාති. **න යත්ථ සාති** යත්ථ සුනඛො ''පිණ්ඩං ලභිස්සාමී''ති උපට්ඨිතො හොති, තත්ථ තස්ස අදත්වා ආහටං න ගණ්හාති. කස්මා? එතස්ස පිණ්ඩන්තරායො හොතීති. **සණ්ඩසණ්ඩචාරිනීති** සමූහසමූහචාරිනී . සචෙ හි අවෙලකං දිස්වා ''ඉමස්ස භික්ඛං දස්සාමා''ති මනුස්සා භත්තගෙහං පවිසන්ති, තෙසු ච පවිසන්තෙසු කළොපිමුඛාදීසු නිලීනා මක්ඛිකා උප්පතිත්වා සණ්ඩසණ්ඩා චරන්ති. තතො ආහටං භික්ඛං න ගණ්හාති. කස්මා? මං නිස්සාය මක්ඛිකානං ගොචරන්තරායො ජාතොති. **ථුසොදකන්ති** සබ්බසස්සසම්භාරෙහි කතං සොවීරකං. එත්ථ ච සුරාපානමෙව සාවජ්ජං, අයං පන සබ්බෙසුපි සාවජ්ජසඤ්ඤී.

එකාගාරිකොති යො එකස්මිංයෙව ගෙහෙ භික්ඛං ලභිත්වා නිවත්තති. **එකාලොපිකොති** යො එකෙනෙව ආලොපෙන යාපෙති. **ද්වාගාරිකාදීසුපි** එසෙව නයො. **එකිස්සාපි දත්තියාති** එකාය දත්තියා. දත්ති නාම එකා ඛුද්දකපාති හොති, යත්ථ අග්ගභික්ඛං පක්ඛිපිත්වා ඨපෙන්ති. **එකාහිකන්ති** එකදිවසන්තරිකං. **අඩ්ඪමාසිකන්ති** අඩ්ඪමාසන්තරිකං. **පරියායභත්තභොජනන්ති** වාරභත්තභොජනං , එකාහවාරෙන ද්වීහවාරෙන සත්තාහවාරෙන අඩ්ඪමාසවාරෙනාති එවං දිවසවාරෙන ආභතං භත්තභොජනං.

සාකභක්ඛොතිආදීනි වුත්තත්ථානෙව. **උබ්භට්ඨකොති** උද්ධං ඨිතකො. **උක්කුටිකප්පධානමනුයුත්තොති** උක්කුටිකං වීරියං අනුයුත්තො. ගච්ඡන්තොපි උක්කුටිකොව හුත්වා උප්පතිත්වා උප්පතිත්වා ගච්ඡති. **කණ්ටකාපස්සයිකොති** අයකණ්ටකෙ වා පකතිකණ්ටකෙ වා භූමියං කොට්ටෙත්වා තත්ථ චම්මං අත්ථරිත්වා ඨානචඞ්කමාදීනි කරොති. **සෙය්‍යන්ති** සයන්තොපි තත්ථෙව සෙය්‍යං කප්පෙති. **ඵලකසෙය්‍යන්ති** රුක්ඛඵලකෙ සෙය්‍යං. **ථණ්ඩිලසෙය්‍යන්ති** ථණ්ඩිලෙ උච්චෙ භූමිට්ඨානෙ සෙය්‍යං. **එකපස්සයිකොති** එකපස්සෙනෙව සයති. **රජොජල්ලධරොති** සරීරං තෙලෙන මක්ඛෙත්වා රජුට්ඨානට්ඨානෙ තිට්ඨති, අථස්ස සරීරෙ රජොජල්ලං ලග්ගති, තං ධාරෙති. **යථාසන්ථිකොති** ලද්ධං ආසනං අකොපෙත්වා යදෙව ලභති, තත්ථෙව නිසීදනසීලො. **වෙකටිකොති** විකටඛාදනසීලො, විකටන්ති ගූථං වුච්චති. **අපානකොති** පටික්ඛිත්තසීතුදකපානො. සායං තතියං අස්සාති **සායතතියකං.** පාතො මජ්ඣන්හිකෙ සායන්ති දිවසස්ස තික්ඛත්තුං ''පාපං පවාහෙස්සාමී''ති **උදකොරොහනානුයොගං අනුයුත්තො විහරති.**

තෙ සල්ලෙ අභිසඞ්ඛරොතීති තෙ රාගාදිසත්තසල්ලෙ අභිනිබ්බත්තෙති. **අභිසඞ්ඛරොන්තොති** අභිනිබ්බත්තෙන්තො. **සල්ලාභිසඞ්ඛාරවසෙනාති** සල්ලාභිනිබ්බත්තාපනකාරණා. **පුරත්ථිමං දිසං ධාවතීති** පුරිමං දිසං ගච්ඡති. **තෙ සල්ලාභිසඞ්ඛාරා අප්පහීනාති** එතෙ රාගාදිසල්ලා පයොගා නප්පහීනා. **සල්ලාභිසඞ්ඛාරානං අප්පහීනත්තාති** සල්ලපයොගානං අප්පහීනභාවෙන. **ගතියා ධාවතීති** ගතියං ධාවති. **ගතියා ගතින්ති** ගතිතො ගතිං.

න සීදතීති න නිමුජ්ජති. **න සංසීදතීති** න සමන්තතො මුජ්ජති. **න ඔසීදතීති** න ඔසක්කති. **න අවසීදතීති** න පච්චොසක්කති. **න අවගච්ඡතීති** න හෙට්ඨා ගච්ඡති.

175. එවං මහානුභාවෙන සල්ලෙන ඔතිණ්ණෙසු ච සත්තෙසු – **තත්ථ සික්ඛානුගීයන්ති, යානි ලොකෙ ගධිතානීති** ගාථා. තස්සත්ථො – යෙ **ලොකෙ** පඤ්ච කාමගුණා පටිලාභාය ගිජ්ඣන්තීති කත්වා ''ගධිතානී''ති වුච්චන්ති, චිරකාලසෙවිතත්තා වා ''ගධිතානී''ති වුච්චන්ති. **තත්ථ** තං නිමිත්තං හත්ථිසික්ඛාදිකා අනෙකා **සික්ඛා** කථීයන්ති, උග්ගය්හන්ති වා. පස්සථ යාව සමත්ථො වායං ලොකො, යතො පණ්ඩිතො කුලපුත්තො **තෙසු** වා ගධිතෙසු තාසු වා සික්ඛාසු අධිමුත්තො **න සියා,** අඤ්ඤදත්ථු අනිච්චාදිදස්සනෙන **නිබ්බිජ්ඣ සබ්බසො කාමෙ. අත්තනො නිබ්බානමෙව සික්ඛෙති.**

පටිවිජ්ඣිත්වාති ඤාණෙන නික්ඛමෙත්වා වා නිබ්බිජ්ඣිත්වා වා.

176. ඉදානි යථා නිබ්බානාය සික්ඛිතබ්බං, තං දස්සෙන්තො **''සච්චො සියා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **සච්චොති** වාචාසච්චෙන ඤාණසච්චෙන මග්ගසච්චෙන ච සමන්නාගතො. **රිත්තපෙසුණොති** පහීනපෙසුණො. **වෙවිච්ඡන්ති** මච්ඡරියං.

177. නිද්දං තන්දිං සහෙ ථීනන්ති පචලායිකඤ්ච කායාලසියඤ්ච චිත්තාලසියඤ්චාති ඉමෙ තයො ධම්මෙ අභිභවෙය්‍ය. **නිබ්බානමානසොති** නිබ්බානනින්නචිත්තො.

කායස්ස අකල්‍යතාති ඛන්ධත්තයසඞ්ඛාතස්ස නාමකායස්ස ගිලානභාවො. ගිලානො හි අකල්ලකොති වුච්චති. විනයෙපි (පාරා. 151) වුත්තං – ''නාහං, භන්තෙ, අකල්ලකො''ති. **අකම්මඤ්ඤතාති** කායගෙලඤ්ඤසඞ්ඛාතො අකම්මඤ්ඤතාකාරො. මෙඝො විය ආකාසං කායං ඔනය්හතීති **ඔනාහො.** සබ්බතො භාගෙන ඔනාහො **පරියොනාහො.** අබ්භන්තරෙ සමොරුන්ධතීති **අන්තොසමොරොධො.** මෙධතීති **මිද්ධං,** අකම්මඤ්ඤභාවෙන විහිංසතීති අත්ථො. සුපන්ති තෙනාති **සුප්පං.** අක්ඛිදලාදීනං පචලභාවං කරොතීති **පචලායිකා. සුප්පනා සුප්පිතත්තන්ති** ආකාරභාවනිද්දෙසා. **ඔලීයනාති** ඔලීයනාකාරො. දුතියං උපසග්ගවසෙන වඩ්ඪිතං. **ලීනන්ති** අවිප්ඵාරිකතාය පටිකුටිතං.

ඉතරෙ ද්වෙ ආකාරභාවනිද්දෙසා. **පීනන්ති** සප්පිපිණ්ඩො විය අවිප්ඵාරිකතාය ඝනභාවෙන ඨිතං. **පීයනාති** ආකාරනිද්දෙසො. පීයිතස්ස භාවො **පීයිතත්තං,** අවිප්ඵාරවසෙන ථද්ධතාති අත්ථො.

සබ්බසඞ්ඛාරධාතුයාති නිබ්බානනින්නමානසො සබ්බතෙභූමිකසඞ්ඛාතධාතුයා. **චිත්තං පටිවාපෙත්වාති** චිත්තං නිවත්තාපෙත්වා. **එතං සන්තන්ති** එතං නිබ්බානං. කිලෙසසන්තතාය **සන්තං**. අතප්පකට්ඨෙන **පණීතං**.

න පණ්ඩිතා උපධිසුඛස්ස හෙතූති දබ්බජාතිකා කාමසුඛස්ස කාරණා දානානි න දෙන්ති. **කාමඤ්ච තෙ උපධිපරික්ඛයායාති** එකංසෙන තෙ පණ්ඩිතා කාමක්ඛයාය කාමක්ඛෙපනත්ථං දානානි දෙන්ති . **අපුනබ්භවායාති** නිබ්බානත්ථාය. **ඣානානි භාවෙන්තීති** පඨමජ්ඣානාදීනි වඩ්ඪෙන්ති. **පුනබ්භවායාති** පුනබ්භවකාරණා. **තෙ පණ්ඩිතා** නිබ්බානං අභිමුඛං හුත්වා දානං දදන්ති.

178. **සාහසාති** රත්තස්ස රාගචරිතාදිභෙදා සාහසාකාරණා. නිද්දෙසො උත්තානත්ථොයෙව.

179. **පුරාණං නාභිනන්දෙය්‍යාති** අතීතං රූපාදිං නාභිනන්දෙය්‍ය. **නවෙති** පච්චුප්පන්නෙ. **හීයමානෙති** විනස්සමානෙ. **ආකාසං න සිතො සියාති** තණ්හානිස්සිතො න භවෙය්‍ය. තණ්හා හි රූපාදීනං ආකාසනතො ‘‘ආකාසො’’ති වුච්චති.

වෙමානෙති අභවමානෙ. **විගච්ඡමානෙති** අපගච්ඡමානෙ.

‘‘ආකාසතී’’ති ‘‘ආකස්සතී’’ති ච දුවිධො පාඨො.

180. කිං කාරණා ආකාසං න සිතො සියාති චෙ? **ගෙධං බ්‍රූමීති** ගාථා. තස්සත්ථො – අහඤ්හි ඉමං ආකාසසඞ්ඛාතං තණ්හං රූපාදීසු ගිජ්ඣනතො **ගෙධං බ්‍රූමි** ‘‘ගෙධො’’ති වදාමි. කිඤ්ච භිය්‍යො – අවහනනට්ඨෙන **‘‘ඔඝො’’**ති ච ආජවනට්ඨෙන **‘‘ආජව’’**න්ති ච ‘‘ඉදං මය්හං, ඉදං මය්හ’’න්ති ජප්පකාරණතො **‘‘ජප්පන’’**න්ති ච දුම්මුඤ්චනට්ඨෙන **‘‘ආරම්මණ’’**න්ති ච කම්පකරණට්ඨෙන **‘‘කම්පන’’**න්ති ච බ්‍රූමි, එසාව ලොකස්ස පලිබොධට්ඨෙන දුරතික්කමනීයට්ඨෙන ච **‘‘කාමපඞ්කො දුරච්චයො’’**ති.

ආජවන්ති ආපටිසන්ධිතො ජවති ධාවතීති ආජවං, වට්ටමූලතාය පුනබ්භවෙ පටිසන්ධිදානතණ්හායෙතං අධිවචනං. **ජප්පනන්ති** පත්ථනා, තණ්හායෙතං අධිවචනං. **ආරම්මණම්පි වුච්චති තණ්හාති** රූපාදීසු ආරම්මණෙසු උප්පන්නතණ්හා මුච්චිතුං අසක්කුණෙය්‍යට්ඨෙන ආරම්මණාති කථීයති. **කාමපඞ්කොති** ඔසීදනට්ඨෙන කලලං. **කද්දමොති** සඞ්ගට්ඨෙන කද්දමො. තාපනට්ඨෙන **කිලෙසො** . නිය්‍යාසං විය ලග්ගාපනට්ඨෙන **පලිපො**. රුන්ධිත්වා ධාරණට්ඨෙන **පලිරොධො**. එවමෙතං ගෙධාදිපරියායං ආකාසං අනිස්සිතො.

181. **සච්චා අවොක්කමන්ති** ගාථා. තස්සත්ථො – පුබ්බෙ වුත්තා තිවිධාපි සච්චා අවොක්කමං මොනෙය්‍යපත්තියා **මුනීති** සඞ්ඛං ගතො නිබ්බානථලෙ **තිට්ඨති බ්‍රාහ්මණො, ස** වෙඑවරූපො සබ්බානි ආයතනානි නිස්සජ්ජිත්වා **‘‘සන්තො’’**ති වුච්චති. නිද්දෙසෙ වත්තබ්බං නත්ථි.

182. කිඤ්ච භිය්‍යො – **ස වෙ විද්වාති** ගාථා. තත්ථ **ඤත්වා ධම්මන්ති** අනිච්චාදිනයෙන සඞ්ඛතධම්මං අඤ්ඤාය. **සම්මා සො ලොකෙ ඉරියානොති** අසම්මාඉරියනකරානං කිලෙසානං පහානා සම්මා සො ලොකෙ ඉරියමානො.

183. එවං අපිහෙන්තො ච – **යොධ කාමෙති** ගාථා. තත්ථ **සඞ්ගන්ති** සත්තවිධං සඞ්ගං යො අච්චතරි. **නාජ්ඣෙතීති** න අභිජ්ඣායති.

184. තස්මා තුම්හෙසුපි යො එවරූපො හොතුං ඉච්ඡති, තං වදාමි – **යං පුබ්බෙති** ගාථා. තත්ථ **යං පුබ්බෙති** අතීතෙ සඞ්ඛාරෙ ආරබ්භ උප්පජ්ජනධම්මං කිලෙසජාතං අතීතං කම්මඤ්ච. **පච්ඡා තෙ මාහු කිඤ්චනන්ති** අනාගතෙපි සඞ්ඛාරෙ ආරබ්භ උප්පජ්ජනධම්මං රාගාදිකිඤ්චනං මා අහු. **මජ්ඣෙ චෙ නො ගහෙස්සසීති** පච්චුප්පන්නරූපාදිධම්මෙපි න ගහෙස්සසි චෙ. එවං උපසන්තො චරිස්සසි.

අබීජං කරොහීති මග්ගඤාණෙන න බීජං කරොහි. **රාගකිඤ්චනන්ති** රාගඑන්දනං. **දොසකිඤ්චනාදීසුපි** එසෙව නයො.

185. එවං අරහත්තප්පත්තිං දස්සෙත්වා ඉදානි අරහතො ථුතිවසෙන ඉතො පරා ගාථායො අභාසි. තත්ථ **සබ්බසොති** ගාථාය **මමායිතන්ති** මමත්තකරණං. ‘‘මම ඉද’’න්ති ගහිතං වා වත්ථු. **අසතා ච න සොචතීති** අවිජ්ජමානකාරණා අසන්තකාරණා න සොචති. **න ජීයතීති** ජානිං නාධිගච්ඡති.

අහු වත මෙති මය්හං අහොසි වත. **තං වත මෙ නත්ථීති** යං අතීතෙ අහොසි, තං මය්හං ඉදානි න සන්ති. **සියා වත මෙති** යං මය්හං භවිස්සති, **තං වතාහං න ලභාමීති** ඉදානි අහං එකංසෙන න පාපුණාමි.

186. කිඤ්ච භියො‍යා – **යස්ස නත්ථීති** ගාථා. තත්ථ **කිඤ්චනන්ති** කිඤ්චි රූපාදිධම්මජාතං.

අභිසඞ්ඛතන්ති කම්මෙන සඞ්ඛරිතං. **අභිසඤ්චෙතයිතන්ති** චිත්තෙන රාසිකතං. **අවිජ්ජාය ත්වෙවාති** අවිජ්ජාය තු එව. **අසෙසවිරාගනිරොධාති** විරාගසඞ්ඛාතෙන මග්ගෙන නිරවසෙසනිරොධා.

සුඤ්ඤතො ලොකං අවෙක්ඛස්සූති අවසවත්තිසල්ලක්ඛණවසෙන වා තුච්ඡසඞ්ඛාරසමනුපස්සනවසෙන වාති ද්විහාකාරෙහි සුඤ්ඤතො ලොකං පස්ස. **අත්තානුදිට්ඨිං ඌහච්චාති** සක්කායදිට්ඨිං උද්ධරිත්වා. **එවං මච්චුතරො සියාති** එවං මරණස්ස තරණො භවෙය්‍ය. **එවං ලොකං අවෙක්ඛන්තන්ති** එවං ඛන්ධලොකං පස්සන්තං. **මච්චුරාජා න පස්සතීති** මරණරාජා න ඔලොකෙති න දක්ඛති.

නාඤ්ඤං පත්ථයතෙ කිඤ්චීති අඤ්ඤං අප්පමත්තකම්පි න පත්ථයති න පිහයති. **අඤ්ඤත්‍ර අප්පටිසන්ධියාති** නිබ්බානං ඨපෙත්වා. ''අඤ්ඤත්‍රප්පටිසන්ධියා''ති එකපදං කත්වාපි පඨන්ති.

187. කිඤ්ච භියො‍යා – **අනිට්ඨුරීති** ගාථා. තත්ථ **අනිට්ඨුරීති** අනිස්සුකී. ''අනිට්ඨරී''තිපි කෙචි පඨන්ති. **සබ්බධී සමොති** සබ්බත්ථ සමො, උපෙක්ඛකොති අධිප්පායො. කිං වුත්තං හොති? යො සො ''නත්ථී මෙ''ති න සොචති, තමහං අවිකම්පිනං පුග්ගලං පුට්ඨො සමානො අනිට්ඨුරී අනනුගිද්ධො, අනෙජො **සබ්බධී සමොති** ඉමං තස්මිං පුග්ගලෙ චතුබ්බිධං ආනිසංසං බ්‍රූමීති.

නිට්ඨුරියොති ඉස්සුකී. නිට්ඨුරභාවො **නිට්ඨුරියං,** තං නිස්සාය එත්තකම්පි නත්ථීති ඛෙළපාතන්ති අත්ථො. **නිට්ඨුරියකම්මන්ති** නිට්ඨුරියකරණං. ගහට්ඨො වා හි ගහට්ඨං භික්ඛු වා භික්ඛුං නිස්සාය වසන්තො අප්පමත්තකෙනෙව කුජ්ඣිත්වා තං නිස්සාය එත්තකම්පි නත්ථීති ඛෙළං පාතෙත්වා පාදෙන මද්දන්තො විය නිට්ඨුරියං නාම කරොති. තස්ස තං කම්මං ''නිට්ඨුරියකම්ම''න්ති වුච්චති. **ඉස්සාති** සභාවනිද්දෙසො . තතො පරා ද්වෙ ආකාරභාවනිද්දෙසා. ඉතරත්තයං පරියායවචනං. ලක්ඛණාදිතො පනෙසා පරසම්පත්තීනං උසූයනලක්ඛණා ඉස්සා; තත්ථ ච අනභිරතිරසා; තතො විමුඛභාවපච්චුපට්ඨානා; පරසම්පත්තිපදට්ඨානා.

ලාභෙපි න ඉඤ්ජතීති පච්චයලාභෙ න චලති. **අලාභෙපීති** පච්චයානං අලාභෙපි.

188. කිඤ්ච භියො‍යා – **අනෙජස්සාති** ගාථා. තත්ථ **නිසඞ්ඛතීති** පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරාදීසු යො කොචි සඞ්ඛාරො. සො හි යස්මා නිසඞ්ඛරියති, නිසඞ්ඛරොති වා, තස්මා ''නිසඞ්ඛතී''ති වුච්චති. **වියාරම්භාති** විවිධා පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරාදිකා ආරම්භා. **ඛෙමං පස්සති සබ්බධීති** සබ්බත්ථ අභයමෙව පස්සති.

ආරම්භාති කම්මානං පඨමාරම්භා. **වියාරම්භාති** උපරූපරි විවිධආරම්භනවසෙන වීරියාරම්භා. තීසු භවෙසු පටිසන්ධිජනකකම්මානං එතං අධිවචනං. තස්මා වියාරම්භා ආරතො.

189. එවං පස්සන්තො **න සමෙසූති** ගාථා. තත්ථ **න වදතෙති** ''සදිසොහමස්මී''තිආදිනා මානවසෙන සමෙසුපි අත්තානං න වදති ඔමෙසුපි උස්සෙසුපි. **නාදෙති න නිරස්සතීති** රූපාදීසු කඤ්චි ධම්මං න ගණ්හාති න නිස්සජ්ජති. සෙසං සබ්බත්ථ තත්ථ තත්ථ වුත්තනයත්තා පාකටමෙව. එවං අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසනං නිට්ඨාපෙසීති.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

අත්තදණ්ඩසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

16. සාරිපුත්තසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

190. සොළසමෙ **න මෙ දිට්ඨොති** සාරිපුත්තසුත්තනිද්දෙසො. තත්ථ **ඉතො පුබ්බෙති** ඉතො සඞ්කස්සනගරෙ ඔතරණතො පුබ්බෙ. **වග්ගුවදොති** සුන්දරවදො. **තුසිතා ගණිමාගතොති** තුසිතකායා චවිත්වා මාතුකුච්ඡිං ආගතත්තා තුසිතා ආගතො. ගණාචරියත්තා **ගණී** . සන්තුට්ඨට්ඨෙන වා තුසිතසඞ්ඛාතා දෙවලොකා ගණිං ආගතො, තුසිතානං වා අරහන්තානං ගණිං ආගතොති.

ඉමිනා චක්ඛුනාති ඉමිනා අත්තභාවපරියාපන්නෙන පකතිමංසචක්ඛුනා. **ඉමිනා අත්තභාවෙනාති** ඉමිනා පච්ඡිමෙන අත්තභාවෙන. **තාවතිංසභවනෙති** තාවතිංසදෙවලොකෙ. **පාරිච්ඡත්තකමූලෙති** කොවිළාරරුක්ඛස්ස හෙට්ඨා. **පණ්ඩුකම්බලසිලායන්ති** රත්තකම්බලසදිසපාසාණපිට්ඨෙ. **වස්සං වුට්ඨොති** වුට්ඨවස්සො. **දෙවගණපරිවුතොති** දෙවසඞ්ඝෙන පරිවාරිතො. **ඔතිණ්ණොති** අවතිණ්ණො. **ඉමං දස්සනං පුබ්බෙති** අඤ්ඤත්‍ර ඉමම්හා දස්සනා පුබ්බෙ. **න දිට්ඨොති** අඤ්ඤදා න දිට්ඨපුබ්බො.

ඛත්තියස්ස වාති ඛත්තියස්ස වදන්තස්ස න සුතො. **බ්‍රාහ්මණාදීසුපි** එසෙව නයො.

මධුරවදොතිආදීසු බ්‍යඤ්ජනසම්පන්නං මධුරං වදතීති **මධුරවදො.** පෙමජනකං පෙමාරහං වදතීති **පෙමනීයවදො.** හදයඞ්ගමචිත්තෙ ඨපනයොග්‍යං වදතීති **හදයඞ්ගමවදො.** කරවීකසකුණසද්දො විය මධුරසොසො අස්සාති **කරවීකරුතමඤ්ජුසොසො. විස්සට්ඨො චාති** අපලිබුද්ධො තත්ථ තත්ථ අපක්ඛලනො. **විඤ්ඤෙය්‍යො චාති** සුවිජානෙය්‍යො ච. **මඤ්ජු චාති** මධුරො ච. **සවනීයො චාති** කණ්ණසුඛො ච. **බින්දු චාති** ඝනො ච. **අවිසාරී චාති** න පත්ථටො ච. **ගම්භීරො චාති** න උත්තානො ච. **නින්නාදී චාති** ඝොසවන්තො ච. **අස්සාති** අස්ස සත්ථුනො. **බහිද්ධා පරිසායාති** පරිසතො බහි. **න නිච්ඡරතීති** න නික්ඛමති. කිංකාරණා? එවරූපො මධුරසද්දො නික්කාරණා මා විනස්සතූති. **බ්‍රහ්මස්සරොති** අඤ්ඤෙ ඡින්නස්සරාපි භින්නස්සරාපි කාකස්සරාපි හොන්ති, අයං පන මහාබ්‍රහ්මුනො සරසදිසෙන සරෙන සමන්නාගතො. මහාබ්‍රහ්මුනො හි පිත්තසෙම්හෙහි අපලිබුද්ධත්තා සරො විසුද්ධො හොති, භගවතාපි කතකම්මං වත්ථුං සොධෙති, වත්ථුනො සුද්ධත්තා නාභිතො පට්ඨාය සමුට්ඨහන්තො සරො විසුද්ධො අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතොව සමුට්ඨාති. කරවීකො විය භණතීති **කරවීකභාණී,** මත්තකරවීකරුතමඤ්ජුසොසොති අත්ථො.

තාරෙතීති අඛෙමන්තට්ඨානං අතික්කාමෙති. **උත්තාරෙතීති** ඛෙමන්තභූමිං උපනෙන්තො තාරෙති. **නිත්තාරෙතීති** අඛෙමන්තට්ඨානතො නික්ඛාමෙන්තො තාරෙති . **පතාරෙතීති** පරිග්ගහෙත්වා තාරෙති, හත්ථෙන පරිග්ගහෙත්වා විය තාරෙතීති අත්ථො. සබ්බම්පෙතං තාරණුත්තාරණාදිඛෙමන්තට්ඨානෙ ඨපනමෙවාති ආහ – **"ඛෙමන්තභූමිං සම්පාපෙතී"**ති. **සත්තෙති** වෙනෙය්‍යසත්තෙ. මහාගහනතාය මහානත්ථතාය දුන්නිත්තරියතාය ච ජාතියෙව කන්තාරො ජාතිකන්තාරො, තං **ජාතිකන්තාරං.**

ගණස්ස සුස්සූසතීති ගණො අස්ස වචනං සුස්සූසති සුණාති උපලක්ඛෙති. **සොතං ඔදහතීති** සොතුකාමතාය සොතං අවදහති පතිට්ඨාපෙති. **අඤ්ඤා චිත්තං උපට්ඨපෙතීති** ඤාතුකාමං චිත්තං පණිදහති. **ගණං අකුසලා වුට්ඨාපෙත්වාති** ජනසමූහං අකොසල්ලසම්භූතා අකුසලා උට්ඨාපෙත්වා. **කුසලෙ පතිට්ඨාපෙතීති** කොසල්ලසම්භූතෙ කුසලෙ ඨපෙති. **සඞ්ඝීති** රාසිවසෙන සඞ්ඝො අස්ස අත්ථීති සඞ්ඝී. පරිසවසෙන ගණො අස්ස අත්ථීති **ගණී.** ගණස්ස ආචරියොති **ගණාචරියො.**

191. දුතියගාථාය **සදෙවකස්ස ලොකස්ස, යථා දිස්සතීති** සදෙවකස්ස ලොකස්ස විය මනුස්සානම්පි දිස්සති. යථා වා දිස්සතීති තච්ඡතො අවිපරීතතො දිස්සති. **චක්ඛුමාති** උත්තමචක්ඛුමා. **එකොති** පබ්බජ්ජාසඞ්ඛාතාදීහි එකො. **රතින්ති** නෙක්ඛම්මරතිආදිං.

පතිරූපකොති සුවණ්ණපතිරූපකො කුණ්ඩලො. **මත්තිකාකුණ්ඩලොවාති** මත්තිකාය කතකුණ්ඩලො විය. **ලොහඩ්ඪමාසොව සුවණ්ණඡන්නොති** සුවණ්ණෙන පටිච්ඡන්නො ලොහමාසකො විය. **පරිවාරඡන්නාති** පරිවාරෙන ඡාදිතා. **අන්තො අසුද්ධාති** අබ්භන්තරතො රාගාදීහි අපරිසුද්ධා. **බහි සොභමානාති** චීවරාදීහි බාහිරතො සුන්දරා.

අකප්පිතඉරියාපථා චාති අසජ්ජිතඉරියාපථා. **පණිධිසම්පන්නාති** පරිපුණ්ණපත්ථනා.

විසුද්ධසද්දොති පරිසුද්ධකිත්තිසද්දො, යථාභූතථුතිඝොසොති අත්ථො. **ගතකිත්තිසද්දසිලොකොති** කිත්තිසද්දඤ්ච සිලොකඤ්ච ගහෙත්වා චරණසීලො. කත්ථ විසුද්ධසද්දොති චෙ? **"නාගභවනෙ ච සුපණ්ණභවනෙ චා"**තිආදිනා නයෙන විත්ථාරෙත්වා වුත්තට්ඨානෙ. **තතො ච භිය්‍යොති** තතො වුත්තප්පකාරතො ච වෙනෙය්‍යවසෙන අතිරෙකතරොපි දිස්සති.

සබ්බං රාගතමන්ති සකලං රාගන්ධකාරං. **දොසතමාදීසුපි** එසෙව නයො. **අන්ධකරණන්ති** පඤ්ඤාලොකනිවාරණකරණං. **අචක්ඛුකරණන්ති** පඤ්ඤාචක්ඛුනො අකරණං. **අඤ්ඤාණකරණන්ති** ඤාණෙන අජානනකරණං. **පඤ්ඤානිරොධිකන්ති** පඤ්ඤානයනනාසකං. **විඝාතපක්ඛිකන්ති** පීළාකොට්ඨාසිකං. **අනිබ්බානසංවත්තනිකන්ති** අපච්චයඅමතනිබ්බානත්ථාය න සංවත්තනිකං.

සබ්බං තං තෙන බොධිඤාණෙන බුජ්ඣීති තං සකලං තෙන චතුමග්ගඤාණවසෙන බුජ්ඣි. පඨමමග්ගවසෙන ජානි **අනුබුජ්ඣි.** දුතියමග්ගවසෙන පුන අඤ්ඤාසි **පටිවිජ්ඣි.** තතියමග්ගවසෙන පටිවෙධං පාපුණි **සම්බුජ්ඣි.** චතුත්ථමග්ගවසෙන නිස්සෙසපටිවෙධෙන **සම්මාබුජ්ඣි. අධිගච්ඡි ඵස්සෙසි සච්ඡාකාසීති** එතං තයං ඵලවසෙන යොජෙතබ්බං. පඨමදුතියවසෙන පටිලභි. තතියවසෙන ඤාණඵස්සෙන ඵුසි. චතුත්ථවසෙන පච්චක්ඛං අකාසි. අථ වා එකෙකඵලස්ස තයොපි ලබ්භන්ති එව.

නෙක්ඛම්මරතින්ති පබ්බජ්ජාදීනි නිස්සාය උප්පන්නරතිං. **විවෙකරතින්ති** කායවිවෙකාදිම්හි උප්පන්නරතිං. **උපසමරතින්ති** කිලෙසවූපසමෙ රතිං. **සම්බොධිරතින්ති** මග්ගං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස උප්පන්නරතිං.

192. තතියගාථාය **බහුනමිධ බද්ධානන්ති** ඉධ බහූනං ඛත්තියාදීනං සිස්සානං. සිස්සා හි ආචරියපටිබද්ධවුත්තිත්තා ''බද්ධා''ති වුච්චන්ති. **අත්ථී පඤ්හෙන ආගමන්ති** අත්ථිකො පඤ්හෙන ආගතොම්හි , අත්ථිකානං වා පඤ්හෙන ආගමනං, පඤ්හෙන අත්ථී ආගමනං වාති.

බුද්ධොති පදස්ස අභාවෙපි **තං බුද්ධන්ති** පදෙ යො සො බුද්ධො, තං නිද්දිසිතුකාමෙන **''බුද්ධො''**ති වුත්තං. **සයම්භූති** උපදෙසං විනා සයමෙව භූතො. **අනාචරියකොති** සයම්භූපදස්ස අත්ථවිවරණං. යො හි ආචරියං විනා සච්චානි පටිවිජ්ඣති, සො සයම්භූ නාම හොතීති. **පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසූති**ආදි අනාචරියකභාවස්ස අත්ථප්පකාසනං. **අනනුස්සුතෙසූති** ආචරියතො අනනුස්සුතෙසු. **සාමන්ති** සයමෙව. **අභිසම්බුජ්ඣීති** භුසං සම්මා පටිවිජ්ඣි. **තත්ථ ච සබ්බඤ්ඤුතං පාපුණීති** තෙසු ච සච්චෙසු සබ්බඤ්ඤුභාවං පාපුණි. යථා සච්චානි පටිවිජ්ඣන්තා සබ්බඤ්ඤුනො හොන්ති , තථා සච්චානං පටිවිද්ධත්තා එවං වුත්තං. ''සබ්බඤ්ඤුතං පත්තො''තිපි පාඨො. **බලෙසු ච වසීභාවන්ති** දසසු ච තථාගතබලෙසු ඉස්සරභාවං පාපුණි. යො සො එවං භූතො, සො බුද්ධොති වුත්තං හොති. තත්ථ සබ්බධම්මෙසු අප්පටිහතඤාණනිමිත්තානුත්තරවිමොක්ඛාධිගමපරිභාවිතඛන්ධසන්තානං උපාදාය පණ්ණත්තිකො, සබ්බඤ්ඤුතපදට්ඨානං වා සච්චාභිසම්බොධිමුපාදාය පණ්ණත්තිකො සත්තවිසෙසො බුද්ධො. එත්තාවතා අත්ථතො බුද්ධවිභාවනා කතා හොති.

ඉදානි බ්‍යඤ්ජනතො විභාවෙන්තො **''බුද්ධොති කෙනට්ඨෙන බුද්ධො''**තිආදිමාහ. තත්ථ යථා ලොකෙ අවගන්තා ''අවගතො''ති වුච්චති, එවං **බුජ්ඣිතා සච්චානීති බුද්ධො.** යථා පණ්ණසොසා වාතා ''පණ්ණසුසා''ති වුච්චන්ති, එවං **බොධෙතා පජායාති බුද්ධො. සබ්බඤ්ඤුතාය බුද්ධොති** සබ්බධම්මබුජ්ඣනසමත්ථාය බුද්ධියා බුද්ධොති වුත්තං හොති. **සබ්බදස්සාවිතාය බුද්ධොති** සබ්බධම්මානං ඤාණචක්ඛුනා දිට්ඨත්තා බුද්ධොති වුත්තං හොති. **අනඤ්ඤනෙය්‍යතාය බුද්ධොති** අඤ්ඤෙන අබොධනීයතො සයමෙව බුද්ධත්තා බුද්ධොති වුත්තං හොති. **විසවිතාය බුද්ධොති** නානාගුණවිකසනතො පදුමමිව විකසනට්ඨෙන බුද්ධොති වුත්තං හොති. **ඛීණාසවසඞ්ඛාතෙන බුද්ධොති**ආදීහි ඡහි පරියායෙහි චිත්තසඞ්කොචකරධම්මප්පහානෙන නිද්දාය විබුද්ධො පුරිසො විය සබ්බකිලෙසනිද්දාය විබුද්ධත්තා බුද්ධොති වුත්තං හොති. සඞ්ඛා සඞ්ඛාතන්ති අත්ථතො එකත්තා **සඞ්ඛාතෙනාති** වචනස්ස කොට්ඨාසෙනාති අත්ථො. තණ්හාලෙපදිට්ඨිලෙපාභාවෙන නිරුපලෙපසඞ්ඛාතෙන සවාසනානං සබ්බකිලෙසානං පහීනත්තා එකන්තවචනෙන විසෙසෙත්වා වුත්තං. **එකන්තනික්කිලෙසොති** රාගදොසමොහාවසෙසෙහි සබ්බකිලෙසෙහි නික්කිලෙසො.

එකායනමග්ගං ගතොති බුද්ධොති ගමනත්ථානං ධාතූනං බුජ්ඣනත්ථත්තා බුජ්ඣනත්ථාපි ධාතුයො ගමනත්ථා හොන්තෙව, තස්මා එකායනමග්ගං ගතත්තා බුද්ධොති වුත්තං හොති. එකායනමග්ගො චෙත්ථ –

> ''මග්ගො පන්ථො පථො පජ්ජො, අඤ්ජසං වටුමායනං;
> නාවා උත්තරසෙතු ච, කුල්ලො ච භිසි සඞ්කමො''ති. (චූළනි. පාරායනත්ථුතිගාථානිද්දෙස 101) –

මග්ගස්ස බහූසු නාමෙසු අයනනාමෙන වුත්තමග්ගනාමෙන වුත්තො. තස්මා එකමග්ගභූතො මග්ගො, න ද්වෙධාපථභූතොති අත්ථො. අථ වා එකෙන අයිතබ්බො මග්ගොති එකායනමග්ගො. එකෙනාති ගණසඞ්ගණිකං පහාය පවිවිත්තෙන. අයිතබ්බොති පටිපජ්ජිතබ්බො, අයන්ති වා එතෙනාති අයනො, සංසාරතො නිබ්බානං ගච්ඡන්තීති අත්ථො. එකෙසං අයනොති එකායනො. **එකෙසන්ති** සෙට්ඨානං. සබ්බසත්තසෙට්ඨා ච සම්මාසම්බුද්ධා, තස්මා එකෙසං මග්ගභූතො සම්මාසම්බුද්ධානං අයනභූතො මග්ගොති වුත්තං හොති. අයතීති වා අයනො, ගච්ඡති පවත්තතීති අත්ථො. එකස්මිං අයනො මග්ගොති එකායනමග්ගො. එකස්මිංයෙව බුද්ධසාසනෙ පවත්තමානො මග්ගො, න අඤ්ඤත්ථාති වුත්තං හොති. අපි ච එකං අයතීති එකායනො. පුබ්බභාගෙ නානාමුඛභාවනානයප්පවත්තොපි අපරභාගෙ එකං නිබ්බානමෙව ගච්ඡතීති වුත්තං හොති, තස්මා **එකායනමග්ගොති** එකනිබ්බානගමනමග්ගොති අත්ථො.

එකො අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධොති න පරෙහි බුද්ධත්තා බුද්ධො, කින්තු සයමෙව අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධත්තා බුද්ධොති වුත්තං හොති. **අබුද්ධිවිහතත්තා බුද්ධිපටිලාභත්තා බුද්ධොති** බුද්ධි බුද්ධං බොධොති පරියායවචනමෙතං. තත්ථ යථා ''නීලරත්තගුණයොගා නීලො පටො, රත්තො පටො''ති වුච්චති, එවං බුද්ධගුණයොගා ''බුද්ධො''ති ඤාපෙතුං වුත්තං.

තතො පරං **බුද්ධොති නෙතං නාම**න්තිආදි ''අත්ථමනුගතා අයං පඤ්ඤත්ති''ති ඤාපනත්ථං වුත්තං. තත්ථ **මිත්තා** සහායා. **අමච්චා** භච්චා. **ඤාති** පිතුපක්ඛිකා. **සාලොහිතා** මාතුපක්ඛිකා. **සමණා** පබ්බජ්ජුපගතා. **බ්‍රාහ්මණා** භොවාදිනො, සමිතපාපබාහිතපාපා වා. **දෙවතා** සක්කාදයො බ්‍රහ්මානො ච. **විමොක්ඛන්තික**න්ති විමොක්ඛො අරහත්තමග්ගො, විමොක්ඛස්ස අන්තො අරහත්තඵලං, තස්මිං විමොක්ඛන්තෙ භවං විමොක්ඛන්තිකං නාමං. සබ්බඤ්ඤුභාවො හි අරහත්තමග්ගෙන සිජ්ඣති, අරහත්තඵලොදයෙ සිද්ධං හොති. තස්මා සබ්බඤ්ඤුභාවො විමොක්ඛන්තෙ භවො හොති. තං නෙමිත්තිකම්පි නාමං විමොක්ඛන්තෙ භවං නාම හොති. තෙන වුත්තං – ''විමොක්ඛන්තිකමෙතං බුද්ධානං භගවන්තාන''න්ති. **බොධියා මූලෙ සහ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස පටිලාභා**ති මහාබොධිරුක්ඛමූලෙ යථාවුත්තක්ඛණෙ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස පටිලාභෙන සහ. **සච්ඡිකා පඤ්ඤත්තී**ති අරහත්තඵලසච්ඡිකිරියාය සබ්බධම්මසච්ඡිකිරියාය වා ජාතා පඤ්ඤත්ති. **යදිදං බුද්ධොති** පඤ්ඤත්ති. අයං බ්‍යඤ්ජනතො බුද්ධවිභාවනා. ඉතො පරං **වහස්සෙතං භාර**න්ති පරියොසානං තත්ථ තත්ථ වුත්තනයත්තා යථාපාළිමෙව නියාති.

193. චතුත්ථගාථාය **විජිගුච්ඡතො**ති ජාතිආදීහි අට්ටීයතො. **රිත්තමාසන**න්ති විවිත්තං මඤ්චපීඨං. **පබ්බතානං ගුහාසු වා**ති පබ්බතගුහාසු වා රිත්තමාසනං භජතොති සම්බන්ධිතබ්බං.

ජාතියා විජිගුච්ඡතොති ජාතිං විජිගුච්ඡතො. **ජරාය. බ්‍යාධිනා**තිආදීසුපි එසෙව නයො. **භජතො**ති එවමාදීසු **භජතො**ති භජන්තස්ස. **සෙවතො**ති සෙවන්තස්ස. **නිසෙවතො**ති සම්මා සෙවන්තස්ස . **සංසෙවතො**ති පුනප්පුනං සෙවන්තස්ස. **පටිසෙවතො**ති උපගන්ත්වා සෙවන්තස්ස. **පබ්බතපබ්භාරා**ති පබ්බතකුච්ඡියො.

194. පඤ්චමගාථාය **උච්චාවචෙසූ**ති හීනපණීතෙසු. **සයනෙසූ**ති විහාරාදීසු සෙනාසනෙසු. **කීවන්තො තත්ථ භෙරවා**ති කිත්තකා තත්ථ භයකාරණා. ''කුවන්තො''තිපි පාඨො, කූජන්තොති වස්ස අත්ථො.

කුවන්තොති සද්දායන්තො. **කූජන්තො**ති අබ්‍යත්තසද්දං කරොන්තො. **නදන්තො**ති උක්කුට්ඨිං කරොන්තො. **සද්දං කරොන්තො**ති වාචං භාසන්තො. **කතී**ති පුච්ඡා. **කිත්තකා**ති පමාණපුච්ඡා. **කීවතකා**ති පරිච්ඡෙදපුච්ඡා. **කීවබහුකා**ති පමාණපරිච්ඡෙදපුච්ඡා. **තෙ භෙරවා**ති එතෙ භයජනනුපද්දවා භයාරම්මණා. **කීවබහුකා**ති පුච්ඡිතෙ ආරම්මණෙ දස්සෙතුං **''සීහා බ්‍යග්ඝා දීපී''**තිආදීහි විස්සජ්ජෙති.

195. ඡට්ඨගාථාය **කති පරිස්සයා**ති කිත්තකා උපද්දවා. **අගතං දිස**න්ති නිබ්බානං. තඤ්හි අගතපුබ්බත්තා අගතං, නිද්දිසිතබ්බතො දිසා චාති. තෙන වුත්තං – ''අගතං දිස''න්ති. අමතං දිස''න්තිපි පාඨො. **අභිසම්භවෙ**ති අභිසම්භවෙය්‍ය. **පන්තම්හී**ති පරියන්තෙ.

අගතපුබ්බා සා දිසාති යා දිසා සුපිනන්තෙනපි න ගතපුබ්බා. **න සා දිසා ගතපුබ්බා**ති එසා දිසා වුත්තනයෙන න ගතපුබ්බා. **ඉමිනා දීඝෙන අද්ධුනා**ති අනෙන දීඝකාලෙන.

සමතිත්තිකන්ති අන්තොමුඛවට්ටිලෙඛං පාපෙත්වා සමභරිතං. **අනවසෙක**න්ති අනවසිඤ්චනකං අපරිසිඤ්චනකං කත්වා. **තෙලපත්ත**න්ති පක්ඛිත්තතෙලං තෙලපත්තං. **පරිහරෙය්‍යා**ති හරෙය්‍ය ආදාය ගච්ඡෙය්‍ය. **එවං සචිත්තමනුරක්ඛෙ**ති තං තෙලභරිතං පත්තං විය අත්තනො චිත්තං කායගතාය සතියා ගොචරෙ චෙව සම්පයුත්තසතියා චාති උභින්නං අන්තරෙ පක්ඛිපිත්වා යථා මුහුත්තම්පි බහිද්ධා ගොචරෙ න වික්ඛිපති, තථා පණ්ඩිතො යොගාවචරො රක්ඛෙය්‍ය ගොපයෙය්‍ය. කිංකාරණා? එතස්ස හි –

''දුන්නිග්ගහස්ස ලහුනො, යත්ථකාමනිපාතිනො;
චිත්තස්ස දමථො සාධු, චිත්තං දන්තං සුඛාවහං''. (ධ. ප. 35);

තස්මා –

''සුදුද්දසං සුනිපුණං, යත්ථකාමනිපාතිනං;
චිත්තං රක්ඛෙථ මෙධාවී, චිත්තං ගුත්තං සුඛාවහං''. (ධ. ප. 36);

ඉදඤ්හි –

''දූරඞ්ගමං එකචරං, අසරීරං ගුහාසයං;

යෙ චිත්තං සංයමෙස්සන්ති, මොක්ඛන්ති මාරබන්ධනා''. (ධ. ප. 37);

ඉතරස්ස පන –

''අනවට්ඨිතචිත්තස්ස , සද්ධම්මං අවිජානතො;
පරිප්ලවපසාදස්ස, පඤ්ඤා න පරිපූරති''. (ධ. ප. 38);

ථිරකම්මට්ඨානසහායස්ස පන –

''අනවස්සුතචිත්තස්ස, අනන්වාහතචෙතසො;
පුඤ්ඤපාපපහීනස්ස, නත්ථි ජාගරතො භයං''. (ධ. ප. 39);

තස්මා එතං –

''ඵන්දනං චපලං චිත්තං, දූරක්ඛං දුන්නිවාරයං;
උජුං කරොති මෙධාවී, උසුකාරොව තෙජනං''. (ධ. ප. 33);

එවං උජුං කරොන්තො සචිත්තමනුරක්ඛෙ.

පත්ථයානො දිසං අගතපුබ්බන්ති ඉමස්මිං කායගතාසතිකම්මට්ඨානෙ කම්මං ආරභිත්වා අනමතග්ගෙ සංසාරෙ අගතපුබ්බං දිසං පත්ථෙන්තො වුත්තනයෙන සකං චිත්තං රක්ඛෙය්‍යාති අත්ථො. කා පනෙසා දිසා නාම –

''මාතාපිතා දිසා පුබ්බා, ආචරියා දක්ඛිණා දිසා;
පුත්තදාරා දිසා පච්ඡා, මිත්තාමච්චා ච උත්තරා.

''දාසකම්මකරා හෙට්ඨා, උද්ධං සමණබ්‍රාහ්මණා;
එතා දිසා නමස්සෙය්‍ය, අලමත්තො කුලෙ ගිහී''ති. (දී. නි. 3.273) –

එත්ථ තාව මාතාපිතාදයො ''දිසා''ති වුත්තා.

''දිසා චතස්සො විදිසා චතස්සො, උද්ධං අධො දස දිසා ඉමායො;
කතමං දිසං තිට්ඨති නාගරාජා, යමද්දසා සුපිනෙ ඡබ්බිසාණ''න්ති. (ජා. 1.16.104) –

එත්ථ පුරත්ථිමාදිභෙදා දිසාව ''දිසා''ති වුත්තා.

''අගාරිනො අන්නදපානවත්ථදා, අව්හායිකා තම්පි දිසං වදන්ති;
එසා දිසා පරමා සෙතකෙතු, යං පත්වා දුක්ඛී සුඛිනො භවන්ති''ති . (ජා. 1.6.9) –

එත්ථ නිබ්බානං ''දිස''න්ති වුත්තං. ඉධාපි තදෙව අධිප්පෙතං. තණ්හක්ඛයං විරාගන්තිආදීහි දිස්සති අපදිස්සති තස්මා ''දිසා''ති වුච්චති. අනමතග්ගෙ පන සංසාරෙ කෙනචි බාලපුථුජ්ජනෙන සුපිනෙනපි අගතපුබ්බතාය ''අගතපුබ්බා දිසා නාමා''ති වුච්චති. තං පත්ථයන්තෙන කායගතාසතියා යොගො කරණීයොති. **වජතොති**ආදීසු එත්ථ මග්ගුප්පාදතො සමීපං වජතො. ඨිතික්ඛණෙ **ගච්ඡතො.** ඵලොදයතො **අතික්කමතො.**

අන්තෙති අන්තම්හි ඨිතෙ. **පන්තෙති** වනගහනගම්භීරෙ ඨිතෙ. **පරියන්තෙති** දූරභාවෙන පරියන්තෙ ඨිතෙ. **සෙලන්තෙති** පබ්බතානං අන්තෙ. **වනන්තෙති** වනසණ්ඩානං අන්තෙ. **නදන්තෙති** නදීනං අන්තෙ. **උදකන්තෙති** උදකානං පරියන්තෙ. **යත්ථ න කසීයති න වපීයතීති** යස්මිං කසනඤ්ච වපනඤ්ච න කරීයති. **ජනන්තං අතික්කමිත්වා** ඨිතෙ. **මනුස්සානං අනුපචාරෙති** කසනවපනවසෙන මනුස්සෙහි අනුපචරිතබ්බෙ සෙනාසනෙ.

196. සත්තමගාථාය **ක්‍යාස්ස බ්‍යප්පථයො අස්සූති** කිදිසානි තස්ස වචනානි අස්සු.

මුසාවාදං පහායාති එත්ථ මුසාති විසංවාදනපුරෙක්ඛාරස්ස අත්ථභඤ්ජනකො වචීපයොගො කායපයොගො වා. විසංවාදනාධිප්පායෙන පනස්ස පරවිසංවාදකකායවචීපයොගසමුට්ඨාපිකා චෙතනා **මුසාවාදො.** අපරො නයො – **මුසාති** අභූතං අතච්ඡං වත්ථු, **වාදොති** තස්ස භූතතො තච්ඡතො විඤ්ඤාපනං. ලක්ඛණතො පන අතථං වත්ථුං තථතො පරං විඤ්ඤාපෙතුකාමස්ස තථාවිඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපිකා චෙතනා **මුසාවාදො.** සො යමත්ථං භඤ්ජති, තස්ස අප්පතාය අප්පසාවජ්ජො, මහන්තතාය මහාසාවජ්ජො. අපි ච ගහට්ඨානං අත්තනො සන්තකං අදාතුකාමතාය ''නත්ථී''තිආදිනයප්පවත්තො අප්පසාවජ්ජො, සක්ඛිනා හුත්වා අත්ථභඤ්ජනත්ථං වුත්තො මහාසාවජ්ජො.

පබ්බජිතානං අප්පකම්පි තෙලං වා සප්පිං වා ලභිත්වා හසාධිප්පායෙන ''අජ්ජ ගාමෙ තෙලං නදී මඤ්ඤෙ සන්දතී''ති පූරණකථානයෙන පවත්තො අප්පසාවජ්ජො, අදිට්ඨංයෙව පන දිට්ඨන්තිආදිනා නයෙන වදන්තානං මහාසාවජ්ජො.

තස්ස චත්තාරො සම්භාරා හොන්ති – අතථං වත්ථු විසංවාදනචිත්තං තජ්ජො වායාමො පරස්ස තදත්ථවිජානනන්ති. එකො පයොගො සාහත්ථිකොව. සො ච කායෙන වා කායපටිබද්ධෙන වා වාචාය වා පරවිසංවාදකකිරියාකරණෙ දට්ඨබ්බො. තාය චෙ කිරියාය පරො තමත්ථං ජානාති, අයං කිරියසමුට්ඨාපිකා චෙතනාක්ඛණෙයෙව මුසාවාදකම්මුනා බජ්ඣති.

සච්චං වදතීති **සච්චවාදී**. සච්චෙන සච්චං සන්දහති ඝටෙතීති **සච්චසන්ධො,** න අන්තරන්තරා මුසා වදතීති අත්ථො. යො හි පුරිසො කදාචි මුසා වදති, කදාචි සච්චං, තස්ස මුසාවාදෙන අන්තරිකතාය සච්චං සච්චෙන න ඝටීයති, තස්මා න සො සච්චසන්ධො. අයං පන න තාදිසො, ජීවිතහෙතුපි මුසා අවත්වා සච්චෙන සච්චං සන්දහතියෙවාති සච්චසන්ධො.

ථෙතොති ථිරො, ථිරකථොති අත්ථො. එකො හි පුග්ගලො හලිද්දිරාගො විය ථුසරාසිම්හි නිඛාතඛාණු විය අස්සපිට්ඨෙ ඨපිතකුම්භණ්ඩමිව ච න ථිරකථො හොති. එකො පාසාණලෙඛා විය ඉන්දඛීලො විය ච ථිරකථො හොති, අසිනා සීසං ඡින්දන්තෙපි ද්වෙකථා න කථෙති. අයං වුච්චති ථෙතො.

පච්චයිකොති පත්තියායිතබ්බො, සද්ධායිතබ්බකොති අත්ථො. එකච්චො හි පුග්ගලො න පච්චයිකො හොති, ''ඉදං කෙන වුත්තං, අසුකෙනා''ති වුත්තෙ ''මා තස්ස වචනං සද්දහථා''ති වත්තබ්බතං ආපජ්ජති. එකො පච්චයිකො හොති, ''ඉදං කෙන වුත්තං, අසුකෙනා''ති වුත්තෙ ''යදි තෙන වුත්තං, ඉදමෙව පමාණං, ඉදානි උපපරික්ඛිතබ්බං නත්ථි, එවමෙව ඉද''න්ති වත්තබ්බතං ආපජ්ජති, අයං වුච්චති පච්චයිකො. **අවිසංවාදකො ලොකස්සාති** තාය සච්චවාදිතාය ලොකං න විසංවාදෙතීති අත්ථො.

පිසුණං වාචං පහායාතිආදීසු යාය වාචාය යස්ස තං වාචං භාසති, තස්ස හදයෙ අත්තනො පියභාවං පරස්ස ච සුඤ්ඤභාවං කරොති, සා පිසුණවාචා. යාය පන අත්තානම්පි පරම්පි ඵරුසං කරොති, යා වාචා සයම්පි ඵරුසා, නෙව කණ්ණසුඛා න හදයඞ්ගමා, අයං **ඵරුසවාචා**. යෙන සම්ඵං පලපති නිරත්ථකං, සො **සම්ඵප්පලාපො**. තෙසං මූලභූතාපි චෙතනා පිසුණවාචාදිනාමමෙව ලභති, සා එව ඉධ අධිප්පෙතාති.

තත්ථ සංකිලිට්ඨචිත්තස්ස පරෙසං වා භෙදාය අත්තනො පියකම්‍යතාය වා කායවචීපයොගසමුට්ඨාපිකා චෙතනා **පිසුණවාචා**. සා යස්ස භෙදං කරොති, තස්ස අප්පගුණතාය අප්පසාවජ්ජා, මහාගුණතාය මහාසාවජ්ජා.

තස්සා චත්තාරො සම්භාරා හොන්ති – භින්දිතබ්බො පරො, ''ඉති ඉමෙ නානා භවිස්සන්ති විනා භවිස්සන්තී''ති භෙදපුරෙක්ඛාරතා වා, ''ඉති අහං පියො භවිස්සාමි විස්සාසිකො''ති පියකම්‍යතා වා, තජ්ජො වායාමො, තස්ස තදත්ථවිජානනන්ති.

ඉමෙසං භෙදායාති යෙසං ඉතොති වුත්තානං සන්තිකෙ සුතං, තෙසං භෙදාය. **භින්නානං වා සන්ධාතාති** ද්වින්නං මිත්තානං වා සමානුපජ්ඣායකාදීනං වා කෙනචිදෙව කාරණෙන භින්නානං එකමෙකං උපසඞ්කමිත්වා ''තුම්හාකං ඊදිසෙ කුලෙ ජාතානං එවං බහුස්සුතානං ඉදං න යුත්ත''න්තිආදීනි වත්වා සන්ධානං කත්තා. **අනුප්පදාතාති** සන්ධානානුප්පදාතා, ද්වෙ ජනෙ සමග්ගෙ දිස්වා ''තුම්හාකං එවරූපෙ කුලෙ ජාතානං එවරූපෙහි ගුණෙහි සමන්නාගතානං අනුච්ඡවිකමෙත''න්තිආදීනි වත්වා දළ්හීකම්මං කත්තාති අත්ථො.

සමග්ගො ආරාමො අස්සාති **සමග්ගාරාමො,** යත්ථ සමග්ගා නත්ථි, තත්ථ වසිතුම්පි න ඉච්ඡතීති අත්ථො. ''සමග්ගරාමො''තිපි පාළි, අයමෙවත්ථො. **සමග්ගරතොති** සමග්ගෙසු රතො, තෙ පහාය අඤ්ඤත්‍ර ගන්තුම්පි න ඉච්ඡතීති අත්ථො. සමග්ගෙ දිස්වාපි සුත්වාපි නන්දතීති **සමග්ගනන්දී** . **සමග්ගකරණිං වාචං භාසිතාති** යා වාචා සත්තෙ සමග්ගෙයෙව කරොති, තං සාමග්ගිගුණපරිදීපකමෙව වාචං භාසති, න ඉතරන්ති.

පරස්ස මම්මච්ඡෙදකකායවචීපයොගසමුට්ඨාපිකා එකන්තඵරුසචෙතනා **ඵරුසවාචා**. මම්මච්ඡෙදකොපි පයොගො චිත්තසණ්හතාය ඵරුසවාචා න හොති. මාතාපිතරො හි කදාචි පුත්තකෙ එවම්පි වදන්ති ''චොරා වො ඛණ්ඩාඛණ්ඩිකං කරොන්තූ''ති, උප්පලපත්තම්පි ච නෙසං උපරි පතන්තං න ඉච්ඡන්ති. ආචරියුපජ්ඣායා ච කදාචි නිස්සිතකෙ එවං වදන්ති ''කිං ඉමෙ අහිරිකා අනොත්තප්පිනො චරන්ති, නිද්ධමථ නෙ''ති. අථ ච නෙසං ආගමාධිගමසම්පත්තිං ඉච්ඡන්ති. යථා ච චිත්තසණ්හතාය ඵරුසවාචා න හොති, එවං වචනසණ්හතාය අඵරුසවාචාපි න හොති. න හි මාරාපෙතුකාමස්ස ''ඉමං සුඛං සයාපෙථා''ති වචනං අඵරුසවාචා හොති, චිත්තඵරුසතාය පනෙසා ඵරුසවාචාව, සා යං සන්ධාය පවත්තිතා. තස්ස අප්පගුණතාය අප්පසාවජ්ජා, මහාගුණතාය මහාසාවජ්ජා. තස්සා තයො සම්භාරා – අක්කොසිතබ්බො පරො කුපිතචිත්තං අක්කොසනාති.

නෙලාති එලං වුච්චති දොසො, නාස්සා එලන්ති නෙලා, නිද්දොසාති අත්ථො. ''නෙලඞ්ගො සෙතපච්ඡාදො''ති (උදා. 65; පෙටකො. 25) එත්ථ වුත්තනෙලං විය. **කණ්ණසුඛාති** බ්‍යඤ්ජනමධුරතාය කණ්ණානං සුඛා, සූචිවිජ්ඣනං

විය කණ්ණසූලං න ජනෙති. අත්ථමධුරතාය සකලසරීරෙ කොපං අජනෙත්වා පෙමං ජනෙතීති **පෙමනියා**. හදයං ගච්ඡති අපටිහඤ්ඤමානා සුඛෙන චිත්තං පවිසතීති **හදයඞ්ගමා**. ගුණපරිපුණ්ණතාය පුරෙ භවාති **පොරී**. පුරෙ සංවද්ධනාරී විය සුකුමාරාතිපි **පොරී**. පුරස්ස එසාතිපි **පොරී,** නගරවාසීනං කථාති අත්ථො. නගරවාසිනො හි යුත්තකථා හොන්ති, පිතිමත්තං පිතාති භාතිමත්තං භාතාති වදන්ති. එවරූපී කථා බහුනො ජනස්ස කන්තා හොතීති **බහුජනකන්තා**. කන්තභාවෙනෙව බහුනො ජනස්ස මනාපා චිත්තවුඩ්ඪිකරාති **බහුජනමනාපා**.

අනත්ථවිඤ්ඤාපිකා කායවචීපයොගසමුට්ඨාපිකා අකුසලචෙතනා **සම්ඵප්පලාපො**. සො ආසෙවනමන්දතාය අප්පසාවජ්ජො, ආසෙවනමහන්තතාය මහාසාවජ්ජො. තස්ස ද්වෙ සම්භාරා – භාරතයුද්ධසීතාහරණාදිනිරත්ථකකථාපුරෙක්ඛාරතා, තථාරූපීකථාකථනඤ්ච.

කාලෙන වදතීති **කාලවාදී,** වත්තබ්බයුත්තකාලං සල්ලක්ඛෙත්වා වදතීති අත්ථො. භූතං තච්ඡං සභාවමෙව වදතීති **භූතවාදී**. දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකත්ථසන්නිස්සිතමෙව කත්වා වදතීති **අත්ථවාදී** . නවලොකුත්තරධම්මසන්නිස්සිතං කත්වා වදතීති **ධම්මවාදී**. සංවරවිනයපහානවිනයසන්නිස්සිතං කත්වා වදතීති **විනයවාදී**. නිධානං වුච්චති ඨපනොකාසො, නිධානමස්සා අත්ථීති **නිධානවතී,** හදයෙ නිධාතබ්බයුත්තං වාචං භාසිතාති අත්ථො. **කාලෙනාති** එවරූපිං භාසමානොපි ච ''අහං නිධානවතිං වාචං භාසිස්සාමී''ති න අකාලෙන භාසති, යුත්තකාලං පන අපෙක්ඛිත්වාව භාසතීති අත්ථො. **සාපදෙසන්ති** සඋපමං, සකාරණන්ති අත්ථො. **පරියන්තවතින්ති** පරිච්ඡෙදං දස්සෙත්වා යථාස්සා පරිච්ඡෙදො පඤ්ඤායති, එවං භාසතීති අත්ථො. **අත්ථසංහිතන්ති** අනෙකෙහි නයෙහි විභජන්තෙන පරියාදාතුං අසක්කුණෙය්‍යතාය අත්ථසම්පන්නං. යං වා සො අත්ථවාදී අත්ථං වදති, තෙන අත්ථෙන සහිතත්තා අත්ථසංහිතං වාචං භාසති, න අඤ්ඤං නික්ඛිපිත්වා අඤ්ඤං භාසතීති වුත්තං හොති.

චතූහි වචීසුචරිතෙහීති ''මුසාවාදං පහායා''තිආදිනා නයෙන වුත්තෙහි චතූහි වාචාහි යුත්තෙහි සුට්ඨු චරිතෙහි. **සමන්නාගතොති** අපරිහීනො. **චතුදොසාපගතං වාචං භාසතීති** අප්පියාදීහි චතූහි දොසෙහි අපගතං පරිහීනං වාචං භාසති.

අත්ථි අගොචරොති කිඤ්චාපි ථෙරො සමණාචාරං සමණගොචරං කථෙතුකාමො ''අත්ථි අගොචරො, අත්ථි ගොචරො''ති පදං උද්ධරි, යථා පන මග්ගකුසලො පුරිසො මග්ගං ආචික්ඛන්තො ''වාමං මුඤ්ච, දක්ඛිණං ගණ්හා''ති පඨමං මුඤ්චිතබ්බං සභයමග්ගං උප්පථමග්ගං ආචික්ඛති, පච්ඡා ගහෙතබ්බං ඛෙමමග්ගං උජුමග්ගං, එවමෙව මග්ගකුසලපුරිසසදිසො ධම්මසෙනාපති පඨමං පහාතබ්බං බුද්ධපටිකුට්ඨං අගොචරං ආචික්ඛිත්වා පච්ඡා ගොචරං ආචික්ඛිතුකාමො **''කතමො අගොචරො''**තිආදිමාහ. පුරිසෙන හි ආචික්ඛිතමග්ගො සම්පජ්ජෙය්‍ය වා න වා, තථාගතෙන ආචික්ඛිතමග්ගො අපණ්ණකො ඉන්දවිස්සට්ඨං වජිරං විය අවිරජ්ඣනකො නිබ්බානනගරංයෙව සමොසරති. තෙන වුත්තං – ''පුරිසො මග්ගකුසලොති ඛො තිස්ස තථාගතස්සෙතං අධිවචනං අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්සා''ති (සං. නි. 3.84).

යස්මා වා සසීසං න්හානෙන පහීනසෙදමලජල්ලිකස්ස පුරිසස්ස මාලාගන්ධවිලෙපනාදිවිභූසනවිධානං විය පහීනපාපධම්මස්ස කල්‍යාණධම්මසමායොගො සම්පන්නරූපො හොති, තස්මා සෙදමලජල්ලිකං විය පහාතබ්බං පඨමං අගොචරං ආචික්ඛිත්වා පහීනසෙදමලජල්ලිකස්ස මාලාගන්ධවිලෙපනාදිවිභූසනවිධානං විය පච්ඡා ගොචරං ආචික්ඛිතුකාමොපි **''කතමො අගොචරො''**තිආදිමාහ.

තත්ථ **ගොචරොති** පිණ්ඩපාතාදීනං අත්ථාය උපසඞ්කමිතුං යුත්තට්ඨානං. අයුත්තට්ඨානං **අගොචරො**. වෙසියා ගොචරො අස්සාති **වෙසියාගොචරො,** මිත්තසන්ථවවසෙන උපසඞ්කමිතබ්බට්ඨානන්ති අත්ථො. තත්ථ වෙසියා නාම රූපූපජීවිනියො යෙන කෙනචිදෙව සුලභජ්ඣාචාරතා මිත්තසන්ථවසිනෙහවසෙන උපසඞ්කමන්තො වෙසියාගොචරො නාම හොති. තස්මා එවං උපසඞ්කමිතුං න වට්ටති. කිංකාරණා? ආරක්ඛවිපත්තිතො. එවං උපසඞ්කමන්තස්ස හි චිරරක්ඛිතගොපිතොපි සමණධම්මො කතිපාහෙනෙව නස්සති. සචෙපි න නස්සති, ගරහං ලභති. දක්ඛිණාවසෙන පන උපසඞ්කමන්තෙන සතිං උපට්ඨපෙත්වා උපසඞ්කමිතබ්බං.

විධවා වුච්චන්ති මතපතිකා වා පවුට්ඨපතිකා වා. **ථුල්ලකුමාරියොති** මහල්ලිකා අනිබ්බිද්ධකුමාරියො. **පණ්ඩකාති** ලොකාමිසනිස්සිතකථාබහුලා උස්සන්නකිලෙසා අවූපසන්තපරිළාහා නපුංසකා. තෙසං සබ්බෙසම්පි උපසඞ්කමනෙ ආදීනවො වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. **භික්ඛුනීසුපි** එසෙව නයො. අපි ච භික්ඛූ නාම උස්සන්නබ්‍රහ්මචරියා හොන්ති, තථා භික්ඛුනියො. තෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං සන්ථවවසෙන කතිපාහෙනෙව රක්ඛිතගොපිතසමණධම්මං නාසෙන්ති. ගිලානපුච්ඡකෙන පන ගන්තුං වට්ටති. භික්ඛුනා පුප්ඵානි ලභිත්වා පූජනත්ථායපි ඔවාදදානත්ථායපි ගන්තුං වට්ටතියෙව.

පානාගාරන්ති සුරාපානඝරං, තං බ්‍රහ්මචරියන්තරායකරෙහි සුරාසොණ්ඩෙහි අවිවිත්තං හොති. තත්ථ තෙහි සද්ධිං සහසොණ්ඩවසෙන උපසඞ්කමිතුං න වට්ටති, බ්‍රහ්මචරියන්තරායො හොති. **සංසට්ඨො විහරති රාජූහීති**ආදීසු **රාජානොති** අභිසිත්තා වා හොන්තු අනභිසිත්තා වා, යෙ රජ්ජමනුසාසන්ති. **රාජමහාමත්තාති** රාජූනං ඉස්සරියසදිසාය මහතියා ඉස්සරියමත්තාය සමන්නාගතා. **තිත්ථියාති** විපරීතදස්සනා බාහිරපරිබ්බාජකා. **තිත්ථියසාවකාති** භත්තිවසෙන තෙසං පච්චයදායකා, එතෙහි සද්ධිං සංසග්ගජාතො හොතීති අත්ථො.

අනනුලොමිකෙන සංසග්ගෙනාති අනනුලොමිකසංසග්ගො නාම තිස්සන්නං සික්ඛානං අනනුලොමො පච්චනීකසංසග්ගො. යෙන බ්‍රහ්මචරියන්තරායං පඤ්ඤත්තිවීතික්කමං සල්ලෙඛපරිහානිඤ්ච පාපුණාති. සෙය්‍යථිදං? රාජරාජමහාමත්තෙහි සද්ධිං සහසොකිතා සහනන්දිතා සමසුඛදුක්ඛතා උප්පන්නෙසු කිච්චකරණීයෙසු අත්තනා යොගං ආපජ්ජනතා තිත්ථියතිත්ථියසාවකෙහි සද්ධිං එකච්ඡන්දරුචිසමාචාරතා එකච්ඡන්දරුචිසමාචාරභාවාවහො වා සිනෙහබහුමානසන්ථවො. තත්ථ රාජරාජමහාමත්තෙහි සද්ධිං සංසග්ගො බ්‍රහ්මචරියන්තරායකරො, ඉතරෙහි තිත්ථියසාවකෙහි තෙසං ලද්ධිග්ගහණං . තෙසං පන වාදං භින්දිත්වා අත්තනො ලද්ධිං ගණ්හාපෙතුං සමත්ථෙන උපසඞ්කමිතුං වට්ටති.

ඉදානි අපරෙනපි පරියායෙන අගොචරං දස්සෙතුං **''යානි වා පන තානි කුලානී''**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ **අස්සද්ධානීති** බුද්ධාදීසු සද්ධාවිරහිතානි. තානි ''බුද්ධො සබ්බඤ්ඤූ, ධම්මො නිය්‍යානිකො, සඞ්ඝො සුප්පටිපන්නො''ති න සද්දහන්ති. **අප්පසන්නානීති** චිත්තං පසන්නං අනාවිලං කාතුං න සක්කොන්ති. **අක්කොසකපරිභාසකානීති** අක්කොසකානි චෙව පරිභාසකානි ච. ''චොරොසි, බාලොසි, මූළ්හොසි, ඔට්ඨොසි, ගොණොසි, ගද්‍රභොසි, ආපායිකොසි, නෙරයිකොසි, තිරච්ඡානගතොසි, නත්ථි තුය්හං සුගති, දුග්ගතියෙව තුය්හං පාටිකඞ්ඛා''ති එවං දසහි අක්කොසවත්ථූහි අක්කොසන්ති. ''හොතු, ඉදානි තං පහරිස්සාම, බන්ධිස්සාම, වධිස්සාමා''ති එවං භයදස්සනෙන පරිභාසන්ති වාති අත්ථො.

අනත්ථකාමානීති අත්ථං න ඉච්ඡන්ති, අනත්ථමෙව ඉච්ඡන්ති. **අහිතකාමානීති** අහිතමෙව ඉච්ඡන්ති, හිතං න ඉච්ඡන්ති. **අඵාසුකාමානීති** ඵාසුකං න ඉච්ඡන්ති, අඵාසුකමෙව ඉච්ඡන්ති. **අයොගක්ඛෙමකාමානීති** චතූහි යොගෙහි ඛෙමං නිබ්භයං න ඉච්ඡන්ති, සභයමෙව ඉච්ඡන්ති. **භික්ඛූනන්ති** එත්ථ සාමණෙරාපි සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති. **භික්ඛුනීනන්ති** එත්ථ සික්ඛමානාසාමණෙරියොපි. සබ්බෙසම්පි හි භගවන්තං උද්දිස්ස පබ්බජිතානඤ්චෙව සරණගතානඤ්ච චතුන්නම්පි පරිසානං තානි අනත්ථකාමානියෙව. **තථාරූපානි කුලානීති** එවරූපානි ඛත්තියකුලාදීනි කුලානි. **සෙවතීති** නිස්සාය ජීවති. **භජතීති** උපසඞ්කමති. **පයිරුපාසතීති** පුනප්පුනං උපසඞ්කමති. **අයං වුච්චතීති** අයං වෙසියාදිගොචරස්ස වෙසියාදිකො රාජාදිසංසට්ඨස්ස රාජාදිකො අස්සද්ධකුලාදිසෙවකස්ස අස්සද්ධකුලාදිකො වාති තිප්පකාරොපි අයුත්තගොචරො ''අගොචරො''ති වෙදිතබ්බො.

තස්ස ඉමිනාපි පරියායෙන අගොචරතා වෙදිතබ්බා – වෙසියාදිකො තාව පඤ්චකාමගුණනිස්සයතො අගොචරො වෙදිතබ්බො. යථාහ – ''කො ච, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො අගොචරො පරවිසයො, යදිදං පඤ්ච කාමගුණා''ති . රාජාදිකො ඣානානුයොගස්ස අනුපනිස්සයතො ලාභසක්කාරාසනිචක්කනිප්ඵාදනතො දිට්ඨිවිපත්තිහෙතුතො ච, අස්සද්ධකුලාදිකො සද්ධාහානිචිත්තපදොසාවහනතො අගොචරො.

අන්තරඝරප්පවෙසාදිකො ච චක්ඛුනා රූපං දිස්වා නිමිත්තග්ගාහාදිකො ච සද්ධාදෙය්‍යානි භොජනානි භුඤ්ජිත්වා විසූකදස්සනානුයොගො ච පඤ්ච කාමගුණා වාති චතුබ්බිධොපි පන කිලෙසුප්පත්තිවසෙන අගොචරොති වෙදිතබ්බො.

මා භික්ඛවෙ අගොචරෙ චරථාති චරිතුං අයුත්තට්ඨානෙ මා චරථ. **පරවිසයෙති** සත්තුවිසයෙ. **අගොචරෙ භික්ඛවෙ චරතන්ති** අයුත්තට්ඨානෙ චරන්තානං. ''චර''න්තිපි පාඨො. **ලච්ඡතීති** ලභිස්සති පස්සිස්සති. **මාරොති** දෙවපුත්තමාරොපි මච්චුමාරොපි. **ඔතාරන්ති** රන්ධං ඡිද්දං විවරං.

ගොචරනිද්දෙසෙ **න වෙසියාගොචරො හොතීති**ආදීනි වුත්තපටිපක්ඛවසෙන වෙදිතබ්බානි. අයං පන විසෙසො – **චත්තාරො සතිපට්ඨානා ගොචරොති** චරිතුං යුත්තට්ඨානවසෙන චතුසතිපට්ඨානා ගොචරො. **සකෙති** අත්තනො සන්තකෙ. **පෙත්තිකෙ විසයෙති** පිතිතො ආගතවිසයෙ.

ආරද්ධවීරියස්සාති සම්මාඋපට්ඨිතචතුසම්මප්පධානවීරියවන්තස්ස. **ථාමගතස්සාති** බලප්පත්තස්ස. **දළ්හපරක්කමස්සාති** ථිරවීරියස්ස. **යස්සත්ථාය පෙසිතොති** යෙන අරහත්තත්ථාය අත්තභාවො පරිච්චත්තො. **අත්තත්ථෙ වාති** අත්තනො අත්ථෙ අරහත්තඵලෙ ච. **ඤායෙ වාති** අරියෙ අට්ඨඞ්ගිකෙ මග්ගෙ ච. **ලක්ඛණෙ වාති** අනිච්චාදිලක්ඛණපටිවෙධෙ ච. **කාරණෙ වාති** හෙතුම්හි ච. **ඨානාඨානෙ වාති** ඨානෙ ච අට්ඨානෙ ච, කාරණාකාරණෙ වාති අත්ථො. ඉදානි විත්ථාරෙත්වා දස්සෙතුං **''සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චා''**තිආදිමාහ.

197. අට්ඨමගාථාය **එකොදි නිපකොති** එකග්ගචිත්තො පණ්ඩිතො.

ජාතරූපස්ස ඔළාරිකම්පි මලං ධමතීති සුවණ්ණස්ස ථූලං ජල්ලං අග්ගිසංයොගෙන නීහරති. **සන්ධමතීති** සම්මා නීහරති. **නිද්ධමතීති** අපුනබ්භවප්පත්තිකං කත්වා නීහරති. ''ඣාපෙතී''ති කෙචි වදන්ති. **මජ්ඣිමකම්පීති** තතො සුඛුමතරම්පි. **සුඛුමකම්පීති** අතිසුඛුමතරම්පි. **එවමෙවාති** ඔපම්මසම්පටිපාදනං. **අත්තනො ඔළාරිකෙපි කිලෙසෙ ධමතීති** කායදුච්චරිතාදිකෙ ථූලකිලෙසෙ වීරියාතපෙන නීහරති. **මජ්ඣිමකෙපි කිලෙසෙති** කාමවිතක්කාදිකෙ ඔළාරිකසුඛුමානං මජ්ඣිමකෙපි. **සුඛුමකෙපීති** ඤාතිවිතක්කාදිකෙ අතිසණ්හකෙපි කිලෙසෙ. **සම්මාදිට්ඨියා මිච්ඡාදිට්ඨිං ධමතීති** සහ විපස්සනාය මග්ගසම්පයුත්තාය සම්මාදිට්ඨියා විපරීතසඞ්ඛාතං මිච්ඡාදිට්ඨිං නීහරති. **සම්මාසඞ්කප්පාදීසුපි** එසෙව නයො.

198. එවං ආයස්මතා සාරිපුත්තෙන තීහි ගාථාහි භගවන්තං ථොමෙත්වා පඤ්චහි ගාථාහි පඤ්චසතානං සිස්සානමත්ථාය ච සෙනාසනගොචරසීලවතාදීනි පුච්ඡිතො තමත්ථං පකාසෙතුං **''විජිගුච්ඡමානස්සා''**තිආදිනා නයෙන විස්සජ්ජනමාරද්ධං. තත්ථ පඨමගාථාය තාවත්ථො – ජාතිආදීහි **ජිගුච්ඡමානස්ස රිත්තාසනං සයනං සෙවතො වෙ සම්බොධිකාමස්ස** සාරිපුත්ත භික්ඛුනො **යදිදං ඵාසු** යො ඵාසුවිහාරො **යථානුධම්මං** යො ච අනුධම්මො, **තං තෙ පවක්ඛාමි යථා පජානං** යථා පජානන්තො වදෙය්‍ය, එවං වදාමීති. **යං ඵාසුවිහාරන්ති** යං සුඛවිහාරං. **අසප්පායරූපදස්සනෙනාති** ඉත්ථිරූපාදිසමණාසප්පායරූපදස්සනෙන. **තං බොධිං බුජ්ඣිතුකාමස්සාති** තං චතුමග්ගඤාණසඞ්ඛාතං බොධිං බුජ්ඣිතුං ඉච්ඡන්තස්ස. **අනුබුජ්ඣිතුකාමස්සාති** අනුරූපාය පටිපත්තියා බුජ්ඣිතුකාමස්ස. **පටිවිජ්ඣිතුකාමස්සාති** අභිමුඛෙ කත්වා නිබ්බිජ්ඣිතුකාමස්ස. **සම්බුජ්ඣිතුකාමස්සාති** පහීනකිලෙසෙ අපච්චාගමනවසෙන සම්මා බුජ්ඣිතුං ඉච්ඡන්තස්ස. **අධිගන්තුකාමස්සාති** පාපුණිතුකාමස්ස. **සච්ඡිකාතුකාමස්සාති** පටිලාභසච්ඡිකිරියාය පත්තුකාමස්ස. අථ වා **බුජ්ඣිතුකාමස්සාති** සොතාපත්තිමග්ගඤාණං ඤාතුකාමස්ස. **අනුබුජ්ඣිතුකාමස්සාති** සකදාගාමිමග්ගඤාණං පුන ඤාතුකාමස්ස. **පටිවිජ්ඣිතුකාමස්සාති** අනාගාමිමග්ගඤාණං පටිවෙධවසෙන ඤාතුකාමස්ස. **සම්බුජ්ඣිතුකාමස්සාති** අරහත්තමග්ගඤාණං සම්මා ඤාතුකාමස්ස. **අධිගන්තුකාමස්සාති** චතුබ්බිධම්පි අධිගන්තුකාමස්ස. **ඵස්සිතුකාමස්සාති** ඤාණඵුසනාය ඵුසිතුකාමස්ස. **සච්ඡිකාතුකාමස්සාති** පච්චවෙක්ඛණාය පච්චක්ඛං කත්තුකාමස්ස.

චතුන්නං මග්ගානං පුබ්බභාගෙ විපස්සනාති චතුන්නං අරියමග්ගානං පුරිමකොට්ඨාසෙ උප්පන්නඋදයබ්බයාදිවිපස්සනාඤාණානි.

199. දුතියගාථාය **සපරියන්තචාරීති** සීලාදීසු චතූසු පරියන්තෙසු චරමානො. **ඩංසාධිපාතානන්ති** පිඞ්ගලමක්ඛිකානඤ්ච සෙසමක්ඛිකානඤ්ච. තෙ හි තතො තතො අධිපතිත්වා ඛාදන්ති, තස්මා ''අධිපාතා''ති වුච්චන්ති. **මනුස්සඵස්සානන්ති** චොරාදිඵස්සානං.

චත්තාරො පරියන්තාති චත්තාරො මරියාදා පරිච්ඡෙදා. **අන්තොපූතිභාවං පච්චවෙක්ඛමානොති** අබ්භන්තරෙ කුච්ඡිතභාවං සීලවිරහිතභාවං ඔලොකයමානො. **අන්තො සීලසංවරපරියන්තෙ චරතීති** සීලසංවරපරිච්ඡෙදබ්භන්තරෙ චරති විචරති. **මරියාදං න භින්දතීති** සීලමරියාදං සීලපරිච්ඡෙදං න කොපෙති.

ආදිත්තපරියායං පච්චවෙක්ඛමානොති ආදිත්තදෙසනං (මහාව. 54; සං. නි. 3.61; 4.28) ඔලොකෙන්තො. **අක්ඛබ්භඤ්ජනවණපටිච්ඡාදනපුත්තමංසූපමං පච්චවෙක්ඛමානොති** සාකටිකස්ස අක්ඛබ්භඤ්ජනඋපමඤ්ච, කුට්ඨබ්‍යාධිනො වණානං පටිච්ඡාදනතෙලපිලොතිකඋපමඤ්ච, කන්තාරපටිපන්නානං ජායම්පතිකානං පුත්තමංසඛාදනඋපමඤ්ච (සං. නි. 2.63; මි. ප. 6.1.2) ඔලොකෙන්තො. **භද්දෙකරත්තවිහාරං පච්චවෙක්ඛමානොති** –

> ''අතීතං නාන්වාගමෙය්‍ය, නප්පටිකඞ්ඛෙ අනාගතං;
> තං වෙ 'භද්දෙකරත්තො'ති, සන්තො ආචික්ඛතෙ මුනී''ති. (ම. නි. 3.280; නෙත්ති. 103) –

එවං වුත්තං භද්දෙකරත්තවිහාරං ඔලොකෙන්තො. **තා උප්පතිත්වා උප්පතිත්වා ඛාදන්තීති** නිප්පතිත්වා නිප්පතිත්වා ඛාදන්ති.

200. තතියගාථාය **පරධම්මිකා** නාම සත්තසහධම්මිකවජ්ජා සබ්බෙපි තෙ බාහිරකා. **කුසලානුඑසීති** කුසලධම්මෙ අන්වෙසමානො.

සත්ත සහධම්මිකෙ ඨපෙත්වාති භික්ඛුභික්ඛුනීසික්ඛමානාසාමණෙරසාමණෙරීඋපාසකඋපාසිකායො වජ්ජෙත්වා. **අථාපරානිපි අත්ථි අභිසම්භොතබ්බානීති** අපරානිපි මද්දිතබ්බානි අත්ථි සංවිජ්ජන්ති.

201. චතුත්ථගාථාය **ආතඞ්කඵස්සෙනාති** රොගඵස්සෙන. **සීතං අච්චුණ්හන්ති** සීතඤ්ච උණ්හඤ්ච. **සො තෙහි ඵුට්ඨො බහුධාති** සො තෙහි ආතඞ්කාදීහි අනෙකෙහි ආකාරෙහි ඵුට්ඨො සමානො. **අනොකොති** අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණාදීනං අනොකාසභූතො. **අබ්භන්තරධාතුපකොපවසෙන වාති** සරීරබ්භන්තරෙ ආපොධාතුක්ඛොභවසෙන වා අඤ්ඤධාතුක්ඛොභවසෙන වා. **උණ්හන්ති** සරීරබ්භන්තරෙ තෙජොධාතුක්ඛොභවසෙන උණ්හං භවති. **අභිසඞ්ඛාරසහගතවිඤ්ඤාණස්සාති** කුසලාකුසලචෙතනාසම්පයුත්තචිත්තස්ස. **ඔකාසං න කරොතීති** අවකාසං පතිට්ඨං න කරොති. **අවත්ථිතසමාදානොති** ඔතරිත්වා ගාහකො.

202. එවං ''භික්ඛුනො විජිගුච්ඡතො''තිආදීහි තීහි ගාථාහි පුට්ඨමත්ථං විස්සජ්ජෙත්වා ඉදානි ''ක්‍යාස්ස බ්‍යප්පථයො''තිආදිනා නයෙන පුට්ඨං විස්සජ්ජෙන්තො **''ථෙය්‍යං න කාරෙ''**තිආදිමාහ. තත්ථ **ඵස්සෙති** ඵුසෙය්‍ය. **යදාවිලත්තං මනසො විජඤ්ඤාති** යං චිත්තස්ස ආවිලත්තං විජානෙය්‍ය, තං සබ්බං **''කණ්හස්ස පක්ඛො''**ති විනොදයෙය්‍ය.

අදින්නාදානං පහායාති එත්ථ අදින්නස්ස ආදානං අදින්නාදානං, පරසංහරණං, ථෙය්‍යං චොරිකාති වුත්තං හොති. තත්ථ **අදින්නන්ති** පරපරිග්ගහිතං, යත්ථ පරො යථාකාමකාරිතං ආපජ්ජන්තො අදණ්ඩාරහො අනුපවජ්ජො ච හොති; තස්මිං පරපරිග්ගහිතෙ පරපරිග්ගහිතසඤ්ඤිනො තදාදායකඋපක්කමසමුට්ඨාපිකා ථෙය්‍යචෙතනා අදින්නාදානං. තං හීනෙ පරස්ස සන්තකෙ අප්පසාවජ්ජං, පණීතෙ මහාසාවජ්ජං. කස්මා? වත්ථුපණීතතාය. වත්ථුසමත්තෙ සති ගුණාධිකානං සන්තකෙ වත්ථුස්මිං මහාසාවජ්ජං, තං තං ගුණාධිකං උපාදාය තතො තතො හීනගුණස්ස සන්තකෙ වත්ථුස්මිං අප්පසාවජ්ජං.

තස්ස පඤ්ච සම්භාරා හොන්ති – පරපරිග්ගහිතං, පරපරිග්ගහිතසඤ්ඤිතා, ථෙය්‍යචිත්තං, උපක්කමො, තෙන හරණන්ති. **පහායාති** ඉමං අදින්නාදානචෙතනාසඞ්ඛාතං දුස්සීල්‍යං පජහිත්වා. **පටිවිරතොති** පහීනකාලතො පට්ඨාය තතො දුස්සීල්‍යතො ඔරතො විරතොව. දින්නමෙව ආදියතීති **දින්නාදායී**. චිත්තෙනපි දින්නමෙව පටිකඞ්ඛතීති **දින්නපාටිකඞ්ඛී**. ථෙනෙතීති ථෙනො, න ථෙනෙන **අථෙනෙන**. අථෙනත්තායෙව **සුචිභූතෙන. අත්තනාති** අත්තභාවෙන, අථෙනං සුචිභූතං අත්තභාවං කත්වා විහරතීති වුත්තං හොති. ඉතො පරං වුත්තනයමෙව.

මෙත්තායනවසෙන **මෙත්ති**. මෙත්තාකාරො **මෙත්තායනා**. මෙත්තාය අයිතස්ස මෙත්තාසමඞ්ගිනො චිත්තස්ස භාවො **මෙත්තායිතත්තං**. අනුදයතීති **අනුදයා,** රක්ඛතීති අත්ථො. අනුදයාකාරො **අනුදයනා**. අනුදයිතස්ස භාවො **අනුදයිතත්තං**. හිතස්ස එසනවසෙන **හිතෙසිතා**. අනුකම්පනවසෙන **අනුකම්පා**. සබ්බෙහිපි ඉමෙහි පදෙහි උපචාරප්පනාප්පත්තාව මෙත්තා වුත්තා. **විපුලෙනාති** එත්ථ ඵරණවසෙන විපුලතා දට්ඨබ්බා. භූමිවසෙන පන තං **මහග්ගතං**. පගුණවසෙන **අප්පමාණං**. සත්තාරම්මණවසෙන ච **අප්පමාණං**. බ්‍යාපාදපච්චත්ථිකප්පහානෙන **අවෙරං**. දොමනස්සප්පහානතො **අබ්‍යාපජ්ජං,** නිද්දුක්ඛන්ති වුත්තං හොති.

ආවිලන්ති අප්පසන්නං. **ලුළිතන්ති** කලලං. **එරිතන්ති** අසන්නිට්ඨානං. **සට්ටිතන්ති** ආරම්මණෙන සට්ටනමාපාදිතං. **චලිතන්ති** කම්පමානං. **භන්තන්ති** විබ්භන්තං. **අවූපසන්තන්ති** අනිබ්බුතං.

යො සො මාරොති එවමාදීසු මහාජනං අනත්ථෙ නියොජෙත්වා මාරෙතීති **මාරො**. කණ්හකම්මත්තා **කණ්හො**. කාමාවචරිස්සරත්තා **අධිපති**. මරණං පාපනතො **අන්තගූ**. මුඤ්චිතුං අප්පදානට්ඨෙන **නමුචි**. මාරස්ස බළිසන්ති **මාරබළිසං**. වට්ටසන්නිස්සිතට්ඨෙන මාරස්ස ආමිසන්ති **මාරාමිසං**. වසවත්තනට්ඨෙන මාරස්ස විසයොති **මාරවිසයො**. ගොචරට්ඨෙන මාරස්ස නිවාසොති **මාරනිවාසො** . කාමචාරං චරට්ඨෙන මාරස්ස ගොචරොති **මාරගොචරො**. දුප්පමුඤ්චනට්ඨෙන මාරස්ස බන්ධනන්ති **මාරබන්ධනං. දුක්ඛුද්දයොති** දුක්ඛබන්ධනො.

203. **මූලම්පි තෙසං පලිඛඤ්ඤ තිට්ඨෙති** තෙසං කොධාතිමානානං යං අවිජ්ජාදිකං මූලං, තම්පි පලිඛණිත්වා තිට්ඨෙය්‍ය. **අද්ධා භවන්තො අභිසම්භවෙය්‍යාති** එතං පියාපියං අභිභවන්තො එකංසෙනෙව අභිභවෙය්‍ය, න තත්ථ සිථිලං පරක්කමෙය්‍යාති අධිප්පායො.

අවිජ්ජා මූලන්තිආදයො අවිජ්ජා කොධස්ස උපනිස්සයසහජාතාදිවසෙන මූලං හොති. අනුපායමනසිකාරො ච අස්මිමානො ච ඉමෙ ද්වෙ උපනිස්සයවසෙනෙව. අහිරිකඅනොත්තප්පඋද්ධච්චා ඉමෙ තයො උපනිස්සයසහජාතාදිවසෙන මූලානි හොන්ති, තථා අතිමානස්සාපි.

204. **පඤ්ඤං පුරක්ඛත්වාති** පඤ්ඤං පුබ්බඞ්ගමං කත්වා. **කල්‍යාණපීතීති** කල්‍යාණපීතියා සමන්නාගතො. **චතුරො සභෙථ පරිදෙවධම්මෙති** අනන්තරගාථාය වුච්චමානෙ පරිදෙවනීයධම්මෙ සහෙය්‍ය.

විචයබහුලොති පරිවීමංසනබහුලො. **පවිචයබහුලොති** විසෙසෙන වීමංසනබහුලො. **පෙක්ඛායනබහුලොති** ඉක්ඛණබහුලො. **සමෙක්ඛායනබහුලොති** එසනබහුලො. **විභූතවිහාරීති** පාකටං කත්වා ඤාතවිහාරී.

අභික්කන්තෙ පටික්කන්තෙති එත්ථ තාව අභික්කන්තං වුච්චති ගමනං. පටික්කන්තං නිවත්තනං. තදුභයම්පි චතූසු ඉරියාපථෙසු ලබ්භති. ගමනෙ තාව පුරතො කායං අභිහරන්තො අභික්කමති නාම. පටිනිවත්තෙන්තො පටික්කමති නාම. ඨානෙපි ඨිතකොව කායං පුරතො ඔනමෙන්තො අභික්කමති නාම. පච්ඡතො අපනාමෙන්තො පටික්කමති නාම. නිසජ්ජායපි නිසින්නකොව ආසනස්ස පුරිමඅඞ්ගාභිමුඛො සංසරන්තො අභික්කමති නාම. පච්ඡිමඅඞ්ගප්පදෙසං පච්ඡා සංසරන්තො පටික්කමති නාම. නිපජ්ජායපි එසෙව නයො.

සම්පජානකාරී හොතීති සම්පජඤ්ඤෙන සබ්බකිච්චකාරී, සම්පජඤ්ඤමෙව වා කාරී හොති. සො හි අභික්කන්තාදීසු සම්පජඤ්ඤං කරොතෙව, න කත්ථචි සම්පජඤ්ඤවිරහිතො හොති. **ආලොකිතෙ විලොකිතෙති** එත්ථ පන ආලොකිතං නාම පුරතො පෙක්ඛනං. විලොකිතං නාම අනුදිසාපෙක්ඛනං. අඤ්ඤානිපි හෙට්ඨා උපරි පච්ඡතො පෙක්ඛනවසෙන ඔලොකිතඋල්ලොකිතඅපලොකිතානි නාම හොන්ති. තානි ඉධ න ගහිතානි. සාරුප්පවසෙන පන ඉමානෙව ද්වෙ ගහිතානි, ඉමිනා වා මුඛෙන සබ්බානි ගහිතානෙවාති.

සමිඤ්ජිතෙ පසාරිතෙති පබ්බානං සමිඤ්ජනපසාරණෙ. **සඞ්ඝාටිපත්තචීවරධාරණෙති** එත්ථ සඞ්ඝාටිචීවරානං නිවාසනපාරුපනවසෙන , පත්තස්ස භික්ඛාපටිග්ගහණාදිවසෙන පරිභොගො ධාරණං නාම. **අසිතාදීසු අසිතෙති** පිණ්ඩපාතභොජනෙ. **පීතෙති** යාගුආදිපානෙ. **ඛායිතෙති** පිට්ඨඛජ්ජකාදිඛාදනෙ. **සායිතෙති** මධුඵාණිතාදිසායනෙ. **උච්චාරපස්සාවකම්මෙති** උච්චාරස්ස ච පස්සාවස්ස ච කරණෙ. **ගතාදීසු ගතෙති** ගමනෙ. **ඨිතෙති** ඨානෙ. **නිසින්නෙති** නිසජ්ජාය.

සුත්තෙති සයනෙ. **ජාගරිතෙති** ජාගරණෙ. **භාසිතෙති** කථනෙ. තත්ථ උපාදාරූපස්ස සද්දායතනස්ස අප්පවත්තෙ සති භාසිතා නාම න හොති, තස්මිං පවත්තන්තෙ හොතීති පරිග්ගාහකො භික්ඛු භාසිතෙ සම්පජානකාරී නාම හොති. විමුත්තායතනසීසෙන ධම්මං දෙසෙන්තොපි බාත්තිංසතිරච්ඡානකථං පහාය දසකථාවත්ථුනිස්සිතං කථං කථෙන්තොපි භාසිතෙ සම්පජානකාරී නාම. **තුණ්හීභාවෙති** අකථනෙ. තත්ථ උපාදාරූපස්ස සද්දායතනස්ස පවත්තියං තුණ්හීභාවො නාම නත්ථි, අප්පවත්තියං හොතීති පරිග්ගාහකො භික්ඛු තුණ්හීභාවෙ සම්පජානකාරී නාම හොති. අට්ඨතිංසආරම්මණෙසු චිත්තරුචියං කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා නිසින්නොපි දුතියජ්ඣානං සමාපන්නොපි තුණ්හීභාවෙ සම්පජානකාරී නාම. එත්ථ ච එකො ඉරියාපථො ද්වීසු ඨානෙසු ආගතො. සො හෙට්ඨා අභික්කන්තෙ පටික්කන්තෙති එත්ථ භික්ඛාචාරගාමං ගච්ඡතො ආගච්ඡතො ච අද්ධානගමනවසෙන කථිතො. ගතෙ ඨිතෙති එත්ථ විහාරෙ චුණ්ණිකපාදුද්ධාරවසෙන කථිතොති වෙදිතබ්බො. **බුද්ධානුස්සතිවසෙනාති**ආදයො හෙට්ඨා තත්ථ තත්ථ පකාසිතා එව.

අරතීති රතිපටික්ඛෙපො. **අරතිතාති** අරමනාකාරො. **අනභිරතීති** අනභිරතභාවො. **අනභිරමනාති** අනභිරමනාකාරො. **උක්කණ්ඨිතාති** උක්කණ්ඨනාකාරො. **පරිතස්සිතාති** උක්කණ්ඨනවසෙනෙව පරිතස්සනා.

205. **කිං සු අසිස්සන්ති** කිං භුඤ්ජිස්සාමි. **කුව වා අසිස්සන්ති** කුහිං වා අසිස්සාමි. **දුක්ඛං වත සෙත්ථ කුවජ්ජ සෙස්සන්ති** ඉමං රත්තිං දුක්ඛං සයිං, අජ්ජ ආගමනරත්තිං කත්ථ සයිස්සං. **එතෙ විතක්කෙති** එතෙ පිණ්ඩපාතනිස්සිතෙ ද්වෙ, සෙනාසනනිස්සිතෙ ද්වෙති චත්තාරො විතක්කෙ. **අනිකෙතචාරීති** අපලිබොධචාරී නිත්තණ්හචාරී.

ඵලකෙ වාති වඞ්කාදිඵලකපීඨෙ ච. **ආගාමිරත්තින්ති** ආගමනිරත්තියං. **ආදෙවනෙය්‍යොති** විසෙසෙන දෙවනියො. **පරිදෙවනෙය්‍යොති** සමන්තතො දෙවනියො.

206. **කාලෙති** පිණ්ඩපාතකාලෙ පිණ්ඩපාතසඞ්ඛාතං අන්නං වා, චීවරකාලෙ චීවරසඞ්ඛාතං වසනං වා ලද්ධා ධම්මෙන සමෙනාති අධිප්පායො. **මත්තං ස ජඤ්ඤාති** පරිග්ගහෙ ච පරිභොගෙ ච සො පමාණං ජානෙය්‍ය. **ඉධාති** සාසනෙ, නිපාතමත්තමෙව වා එතං. **තොසනත්ථන්ති** සන්තොසත්ථං, එතදත්ථං මත්තං ජානෙය්‍යාති වුත්තං හොති. **සො තෙසු ගුත්තොති** සො භික්ඛු තෙසු පච්චයෙසු ගුත්තො. **යතචාරීති** සඤ්ඤතවිහාරො, රක්ඛිතඉරියාපථො රක්ඛිතකායවචීමනොද්වාරො චාති වුත්තං හොති. ''යතිචාරී''තිපි පාඨො, එසොයෙවත්ථො. **රුසිතොති** රොසිතො. ඝට්ටිතොති වුත්තං හොති.

ද්වීහි කාරණෙහි මත්තං ජානෙය්‍යාති ද්වීහි භාගෙහි පමාණං ජානෙය්‍ය. **පටිග්ගහණතො වාති** පරෙහි දිය්‍යමානග්ගහණකාලතො වා. **පරිභොගතො වාති** පරිභුඤ්ජනකාලතො වා. **ථොකෙපි දිය්‍යමානෙති** අප්පකෙපි දිය්‍යමානෙ. **කුලානුදයායාති** කුලානං අනුදයතාය. **කුලානුරක්ඛායාති** කුලානං අනුරක්ඛණත්ථාය. **පටිග්ගණ්හාතීති** ථොකම්පි ගණ්හාති. **බහුකෙපි දිය්‍යමානෙති** අනප්පකෙපි දිය්‍යමානෙ. **කායපරිහාරිකං චීවරං පටිග්ගණ්හාතීති** එත්ථ කායං පරිහරති පොසෙතීති කායපරිහාරිකං. **කුච්ඡිපරිහාරිකන්ති** කුච්ඡිං පරිහරති පොසෙතීති කුච්ඡිපරිහාරිකං. ඉතරීතරපච්චයසන්තොසෙන සමන්නාගතස්ස භික්ඛුනො අට්ඨ පරික්ඛාරා වට්ටන්ති තීණි චීවරානි පත්තො දන්තකට්ඨච්ඡෙදනවාසි එකා සූචි කායබන්ධනං පරිස්සාවනන්ති. වුත්තම්පි චෙතං –

> ''තිචීවරඤ්ච පත්තො ච, වාසි සූචි ච බන්ධනං;
> පරිස්සාවනෙන අට්ඨෙතෙ, යුත්තයොගස්ස භික්ඛුනො''ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.215; ම. නි. අට්ඨ. 1.294; 2.349; අ. නි. අට්ඨ. 2.4.198);

තෙ සබ්බෙ කායපරිහාරිකාපි හොන්ති කුච්ඡිපරිහාරිකාපි. කථං? තිචීවරං තාව නිවාසෙත්වා ච පාරුපිත්වා ච විචරණකාලෙ කායං පරිහරති පොසෙතීති කායපරිහාරිකං හොති. චීවරකණ්ණෙන උදකං පරිස්සාවෙත්වා පිවනකාලෙ ඛාදිතබ්බඵලාඵලග්ගහණකාලෙ ච කුච්ඡිං පරිහරති පොසෙතීති කුච්ඡිපරිහාරිකං හොති.

පත්තොපි තෙන උදකං උද්ධරිත්වා න්හානකාලෙ කුටිපරිභණ්ඩකරණකාලෙ ච කායපරිහාරිකො හොති . ආහාරං ගහෙත්වා භුඤ්ජනකාලෙ කුච්ඡිපරිහාරිකො. වාසිපි තාය දන්තකට්ඨච්ඡෙදනකාලෙ මඤ්චපීඨානං අඞ්ගපාදචීවරකුටිදණ්ඩකසජ්ජනකාලෙ ච කායපරිහාරිකා හොති. උච්ඡුච්ඡෙදනනාළිකෙරාදිතච්ඡනකාලෙ කුච්ඡිපරිහාරිකා. සූචි චීවරසිබ්බනකාලෙ කායපරිහාරිකා හොති. පූවං වා ඵලං වා විජ්ඣිත්වා ඛාදනකාලෙ කුච්ඡිපරිහාරිකා. කායබන්ධනං බන්ධිත්වා විචරණකාලෙ කායපරිහාරිකං. උච්ඡුආදීනි බන්ධිත්වා ගහණකාලෙ කුච්ඡිපරිහාරිකං. පරිස්සාවනං තෙන උදකං පරිස්සාවෙත්වා න්හානකාලෙ සෙනාසනපරිභණ්ඩකරණකාලෙ ච

කායපරිහාරිකං, පානීයපාණකපරිස්සාවනකාලෙ තෙනෙව තිලතණ්ඩුලපුථුකාදීනි ගහෙත්වා ඛාදනකාලෙ ච කුච්ඡිපරිහාරිකං.

පටිසඞ්ඛායොනිසොති උපායෙන පථෙන පටිසඞ්ඛාය ඤත්වා, පච්චවෙක්ඛිත්වාති අත්ථො. එත්ථ ච ''සීතස්ස පටිඝාතායා''තිආදිනා නයෙන වුත්තපච්චවෙක්ඛණමෙව යොනිසො පටිසඞ්ඛාති වෙදිතබ්බං. තත්ථ **චීවරන්ති** අන්තරවාසකාදීසු යංකිඤ්චි. **පටිසෙවතීති** පරිභුඤ්ජති නිවාසෙති වා පාරුපති වා. **යාවදෙවාති** පයොජනාවධිපරිච්ඡෙදනියමවචනං. එත්තකමෙව හි යොගිනො චීවරපටිසෙවනෙ පයොජනං, යදිදං සීතස්ස පටිඝාතායාතිආදි, න ඉතො භියොයා. **සීතස්සාති** අජ්ඣත්තධාතුක්ඛොභවසෙන වා බහිද්ධා උතුපරිණාමනවසෙන වා උප්පන්නස්ස යස්ස කස්සචි සීතස්ස.

පටිඝාතායාති පටිහනනත්ථං. යථා සරීරෙ ආබාධං න උප්පාදෙති, එවං තස්ස විනොදනත්ථං. සීතබ්භාහතෙ හි සරීරෙ වික්ඛිත්තචිත්තො යොනිසො පදහිතුං න සක්කොති. තස්මා සීතස්ස පටිඝාතාය චීවරං සෙවිතබ්බන්ති භගවා අනුඤ්ඤාසි. එස නයො සබ්බත්ථ. කෙවලඤ්හෙත්ථ **උණ්හස්සාති** අග්ගිසන්තාපස්ස, තස්ස වනදාහාදීසු සම්භවො වෙදිතබ්බො. **ඩංසමකසවාතාතපසරීසපසම්ඵස්සානන්ති** එත්ථ පන **ඩංසාති** ඩංසනමක්ඛිකා. ''අන්ධමක්ඛිකා''තිපි වුච්චන්ති. **මකසාති** මකසා එව. **වාතාති** සරජඅරජාදිභෙදා . **ආතපොති** සූරියාතපො. **සරීසපාති** යෙ කෙචි සරන්තා ගච්ඡන්ති දීඝජාතිකා සප්පාදයො, තෙසං දට්ඨසම්ඵස්සො ච ඵුට්ඨසම්ඵස්සො චාති දුවිධො සම්ඵස්සො; සොපි චීවරං පාරුපිත්වා නිසින්නං න බාධති. තස්මා තාදිසෙසු ඨානෙසු තෙසං පටිඝාතත්ථාය පටිසෙවති. **යාවදෙවාති** පුන එතස්ස වචනං නියතපයොජනාවධිපරිච්ඡෙදදස්සනත්ථං. **හිරිකොපීනපටිච්ඡාදනත්ථ**න්ති නියතපයොජනං, ඉතරානි කදාචි හොන්ති. තත්ථ **හිරිකොපීනන්ති** තං තං සම්බාධට්ඨානං. යස්මිං යස්මිඤ්හි අඞ්ගෙ විවරියමානෙ හිරී කුප්පති විනස්සති, තං තං හිරිං කොපනතො හිරිකොපීනන්ති වුච්චති. තස්ස ච හිරිකොපීනස්ස පටිච්ඡාදනත්ථන්ති හිරිකොපීනපටිච්ඡාදනත්ථං. ''හිරිකොපීනං පටිච්ඡාදනත්ථ''න්තිපි පාඨො.

පිණ්ඩපාතන්ති යංකිඤ්චි ආහාරං. යො හි කොචි ආහාරො භික්ඛුනො පිණ්ඩොල්‍යෙන පත්තෙ පතිතත්තා ''පිණ්ඩපාතො''ති වුච්චති. පිණ්ඩානං වා පාතො පිණ්ඩපාතො, තත්ථ තත්ථ ලද්ධානං භික්ඛානං සන්නිපාතො, සමූහොති වුත්තං හොති. සෙසං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව.

සෙනාසනන්ති සයනඤ්ච ආසනඤ්ච. යත්ථ යත්ථ හි සෙති විහාරෙ වා අඩ්ඪයොගාදිම්හි වා, තං සෙනං. යත්ථ යත්ථ ආසති නිසීදති, තං ආසනං, තං එකතො කත්වා ''සෙනාසන''න්ති වුච්චති. **උතුපරිස්සයවිනොදනපටිසල්ලානාරාමත්ථ**න්ති පරිසහනට්ඨෙන උතුයෙව උතුපරිස්සයො. උතුපරිස්සයස්ස විනොදනත්ථඤ්ච පටිසල්ලානාරාමත්ථඤ්ච. යො සරීරාබාධචිත්තවික්ඛෙපකරො අසප්පායො උතු සෙනාසනපටිසෙවනෙන විනොදෙතබ්බො හොති, තස්ස විනොදනත්ථං එකීභාවසුඛත්ථඤ්චාති වුත්තං හොති. කාමඤ්ච සීතපටිඝාතාදිනාව උතුපරිස්සයවිනොදනං වුත්තමෙව. යථා පන චීවරපටිසෙවනෙ ''හිරිකොපීනපටිච්ඡාදනං නියතපයොජනං, ඉතරානි කදාචි කදාචි භවන්තී''ති වුත්තං, එවමිධාපි නියතඋතුපරිස්සයවිනොදනං සන්ධාය ඉදං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. අථ වා අයං වුත්තප්පකාරො උතු උතුයෙව. පරිස්සයො පන දුවිධො පාකටපරිස්සයො ච පටිච්ඡන්නපරිස්සයො ච. තත්ථ **පාකටපරිස්සයො** සීහබ්‍යග්ඝාදයො, **පටිච්ඡන්නපරිස්සයො** රාගදොසාදයො. තෙ යත්ථ අපරිගුත්තියා ච අසප්පායරූපදස්සනාදිනා ච ආබාධං න කරොන්ති, තං සෙනාසනං එවං ජානිත්වා පච්චවෙක්ඛිත්වා පටිසෙවන්තො භික්ඛු පටිසඞ්ඛා යොනිසො සෙනාසනං උතුපරිස්සයවිනොදනත්ථං පටිසෙවතීති වෙදිතබ්බො.

ගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරන්ති එත්ථ රොගස්ස පටිඅයනට්ඨෙන පච්චයො, පච්චනීකගමනට්ඨෙනාති අත්ථො. යස්ස කස්සචි සප්පායස්සෙතං අධිවචනං. භිසක්කස්ස කම්මං තෙන අනුඤ්ඤාතත්තාති භෙසජ්ජං. ගිලානපච්චයොව භෙසජ්ජං ගිලානපච්චයභෙසජ්ජං, යං කිඤ්චි ගිලානස්ස සප්පායං භිසක්කකම්මං තෙලමධුඵාණිතාදීති වුත්තං හොති. පරික්ඛාරොති පන ''සත්තහි නගරපරික්ඛාරෙහි සුපරික්ඛතං හොතී''තිආදීසු (අ. නි. 7.67) පරිවාරො වුච්චති. ''රථො සීලපරික්ඛාරො, ඣානක්ඛො චක්කවීරියො''තිආදීසු (සං. නි. 5.4) අලඞ්කාරො. ''යෙ ච ඛො ඉමෙ පබ්බජිතෙන ජීවිතපරික්ඛාරා සමුදානෙතබ්බා''තිආදීසු (ම. නි. 1.191-192) සම්භාරො. ඉධ පන සම්භාරොපි පරිවාරොපි වට්ටති. තඤ්හි ගිලානපච්චයභෙසජ්ජං ජීවිතස්ස පරිවාරොපි හොති, ජීවිතනාසකාබාධුප්පත්තියා අන්තරං අදත්වා රක්ඛණතො සම්භාරොපි. යථාචිරං පවත්තති, එවමස්ස කාරණභාවතො; තස්මා ''පරික්ඛාරො''ති වුච්චති. එවං ගිලානපච්චයභෙසජ්ජඤ්ච තං පරික්ඛාරො චාති ගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරො, තං ගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරං. ගිලානස්ස යං කිඤ්චි සප්පායං භිසක්කානුඤ්ඤාතං තෙලමධුඵාණිතාදිජීවිතපරික්ඛාරන්ති වුත්තං හොති.

උප්පන්නානන්ති ජාතානං භූතානං නිබ්බත්තානං. **වෙය්‍යාබාධිකානන්ති** එත්ථ බ්‍යාබාධොති ධාතුක්ඛොභො තංසමුට්ඨානා ච කුට්ඨගණ්ඩපීළකාදයො, බ්‍යාබාධතො උප්පන්නත්තා වෙය්‍යාබාධිකා. **වෙදනානන්ති** දුක්ඛවෙදනා, අකුසලවිපාකවෙදනා, තාසං වෙය්‍යාබාධිකානං වෙදනානං. **අබ්‍යාබජ්ඣපරමතායාති** නිද්දුක්ඛපරමතාය. යාව තං දුක්ඛං සබ්බං පහීනං හොති, තාවාති අත්ථො.

සන්තුට්ඨො හොතීති පච්චයසන්තොසෙන සන්තුට්ඨො හොති. **ඉතරීතරෙන චීවරෙනාති** ථූලසුඛුමලූඛපණීතථිරජිණ්ණානං යෙන කෙනචි. අථ ඛො යථාලද්ධාදීනං ඉතරීතරෙන යෙන කෙනචි සන්තුට්ඨො හොතීති අත්ථො. චීවරස්මිඤ්හි තයො සන්තොසා යථාලාභසන්තොසො යථාබලසන්තොසො යථාසාරුප්පසන්තොසොති. පිණ්ඩපාතාදීසුපි එසෙව නයො.

වණ්ණවාදීති එකො සන්තුට්ඨො හොති, සන්තොසස්ස වණ්ණං න කථෙති, එකො න සන්තුට්ඨො හොති, සන්තොසස්ස වණ්ණං කථෙති, එකො නෙව සන්තුට්ඨො හොති, න සන්තොසස්ස වණ්ණං කථෙති, එකො සන්තුට්ඨො ච හොති, සන්තොසස්ස වණ්ණං කථෙති, තං දස්සෙතුං **''ඉතරීතරචීවරසන්තුට්ඨියා ච වණ්ණවාදී''**ති වුත්තං. **අනෙසනන්ති** දූතෙය්‍යපහීනගමනානුයොගප්පභෙදං නානප්පකාරං අනෙසනං. **අප්පතිරූපන්ති** අයුත්තං. **අලද්ධා චාති** අලභිත්වා. යථා එකච්චො ''කථං නු ඛො චීවරං ලභිස්සාමී''ති පුඤ්ඤවන්තෙහි භික්ඛූහි සද්ධිං එකතො හුත්වා කොහඤ්ඤං කරොන්තො උත්තසති පරිතස්සති, සන්තුට්ඨො භික්ඛු එවං **අලද්ධා ච චීවරං න පරිතස්සති. ලද්ධා චාති** ධම්මෙන සමෙන ලභිත්වා. **අගධිතොති** විගතලොභගන්ථො. **අමුච්ඡිතොති** අධිමත්තතණ්හාය මුච්ඡං අනාපන්නො. **අනජ්ඣාපන්නොති** තණ්හාය අනොත්ථටො අපරියොනද්ධො. **ආදීනවදස්සාවීති** අනෙසනාපත්තියඤ්ච ගධිතපරිභොගෙ ච ආදීනවං පස්සමානො. **නිස්සරණපඤ්ඤොති** ''යාවදෙව සීතස්ස පටිඝාතායා''ති (ම. නි. 1.23) වුත්තං නිස්සරණං එව පජානන්තො. **ඉතරීතරචීවරසන්තුට්ඨියාති** යෙන කෙනචි චීවරෙන සන්තුට්ඨියා. **නෙවත්තානුක්කංසෙතීති** ''අහං පංසුකූලිකො, මයා උපසම්පදමාළෙයෙව පංසුකූලිකඞ්ගං ගහිතං, කො මයා සදිසො අත්ථී''ති අත්තුක්කංසනං න කරොති. **න පරං වම්භෙතීති** ''ඉමෙ පනඤ්ඤෙ භික්ඛූ න පංසුකූලිකා''ති වා ''පංසුකූලිකමත්තම්පි එතෙසං නත්ථී''ති වා එවං පරං න වම්භෙති.

යො හි තත්ථ දක්ඛොති යො තස්මිං චීවරසන්තොසෙ වණ්ණවාදී, තාසු වා දක්ඛො ඡෙකො බ්‍යත්තො. **අනලසොති** සාතච්චකිරියාය ආලසියවිරහිතො. **සම්පජානො පටිස්සතොති** සම්පජානපඤ්ඤාය චෙව සතියා ච යුත්තො. **පොරාණෙති** න අධුනුප්පත්තිකෙ. **අග්ගඤ්ඤෙති** ''අග්ගො''ති ජානිතබ්බෙ. **අරියවංසෙ ඨිතොති** අරියානං වංසෙ පතිට්ඨිතො. අරියවංසොති ච යථා හි ඛත්තියවංසො බ්‍රාහ්මණවංසො වෙස්සවංසො සුද්දවංසො සමණවංසො කුලවංසො රාජවංසො, එවං අයම්පි අට්ඨමො අරියවංසො අරියතන්ති අරියපවෙණී නාම හොති. සො ඛො පනායං අරියවංසො ඉමෙසං වංසානං මූලගන්ධාදීනං කාළානුසාරිගන්ධාදයො විය අග්ගමක්ඛායති. කෙ පන තෙ අරියා යෙසං එසො වංසොති? අරියා වුච්චන්ති බුද්ධා ච පච්චෙකබුද්ධා ච තථාගතසාවකා ච, එතෙසං අරියානං වංසොති අරියවංසො. ඉතො පුබ්බෙ හි සතසහස්සකප්පාධිකානං චතුන්නං අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානං මත්ථකෙ තණ්හඞ්කරො මෙධඞ්කරො සරණඞ්කරො දීපඞ්කරොති චත්තාරො බුද්ධා උප්පන්නා, තෙ අරියා, තෙසං අරියානං වංසොති අරියවංසො. තෙසං බුද්ධානං පරිනිබ්බානතො අපරභාගෙ එකං අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යං අතික්කමිත්වා කොණ්ඩඤ්ඤො නාම බුද්ධො උප්පන්නො…පෙ.… ඉමස්මිං කප්පෙ කකුසන්ධො කොණාගමනො කස්සපො අම්හාකං භගවා ගොතමොති චත්තාරො බුද්ධා උප්පන්නා, තෙසං අරියානං වංසොති අරියවංසො. අපි ච අතීතානාගතපච්චුප්පන්නානං සබ්බබුද්ධපච්චෙකබුද්ධසාවකානං අරියානං වංසොති අරියවංසො, තස්මිං අරියවංසෙ පතිට්ඨිතො.

ඉතරීතරෙන පිණ්ඩපාතෙනාති යෙන කෙනචි පිණ්ඩපාතෙන. **සෙනාසනාදීසුපි** එසෙව නයො. **ආයතනෙසූති** චක්ඛාදීසු ආයතනෙසු.

යතොති සඤ්ඤතො. **යත්තොති** යත්තවා. **පටියත්තොති** අතිවිය යත්තවා. **ගුත්තොති** රක්ඛිතො. **ගොපිතොති** මඤ්ජූසාය විය පට්ඨපිතො. **රක්ඛිතොති** පටිසාමිතො. **සංවුතොති** ද්වාරසංවරණෙන පිහිතො. **ඛුංසිතොති** ගරහිතො. **වම්භිතොති** අපසාදිතො. **ඝට්ටිතොති** ඝට්ටනමාපාදිතො. **ගරහිතොති** අවමඤ්ඤිතො. **උපවදිතොති** අක්කොසිතො.

ඵරුසෙනාති මම්මච්ඡෙදනවචනෙන. **කක්ඛළෙනාති** දාරුණෙන. **නප්පටිවජ්ජාති** පටිප්ඵරිත්වා න කථෙය්‍ය.

207. **ඣානානුයුත්තොති** අනුප්පන්නුප්පාදනෙන උප්පන්නසෙවනෙන ච ඣානෙන අනුයුත්තො. **උපෙක්ඛමාරබ්භ සමාහිතත්තොති** චතුත්ථජ්ඣානුපෙක්ඛං උප්පාදෙත්වා සමාහිතචිත්තො. **තක්කාසයං කුක්කුච්චඤ්චුපච්ඡින්දෙති** කාමවිතක්කාදිවිතක්කඤ්ච කාමසඤ්ඤාදිකං විතක්කස්ස ආසයඤ්ච හත්ථකුක්කුච්චාදිකුක්කුච්චඤ්ච උපච්ඡින්දෙය්‍ය.

අනුප්පන්නස්ස වා පඨමස්ස ඣානස්ස උප්පාදායාති තස්මිං අත්තභාවෙ අනුප්පන්නස්ස වා උප්පජ්ජිත්වා පරිහීනස්ස වා පඨමජ්ඣානස්ස උප්පාදනත්ථං අත්තනො සන්තානෙ පටිලාභත්ථං. **උප්පන්නං වා පඨමං ඣානං ආසෙවතීති**ආදීසු එත්ථ ආදරෙන සෙවති පගුණං කරොති **භාවෙති** වඩ්ඪෙති **බහුලීකරොති** පුනප්පුනං කරොති.

උපෙක්ඛාති චතුත්ථජ්ඣානෙ උප්පන්නා තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛා. **උපෙක්ඛාති** සභාවපදං. **උපෙක්ඛනාති** උපපත්තිතො ඉක්ඛනාකාරො. **අජ්ඣුපෙක්ඛනාති** අධිකා හුත්වා ඉක්ඛනා. **චිත්තසමතාති** චිත්තස්ස සමතා චිත්තස්ස ඌනාතිරිත්තතං වජ්ජෙත්වා සමභාවො. **චිත්තප්පස්සද්ධතාති** චිත්තස්ස අප්පගබ්භතා, අථද්ධභාවොති අත්ථො. **මජ්ඣත්තතා චිත්තස්සාති** න සත්තස්ස න පොසස්ස, චිත්තස්ස මජ්ඣත්තභාවොති අත්ථො. **චතුත්ථෙ ඣානෙ**

උපෙක්ඛං ආරබ්භාති චතුත්ථජ්ඣානස්මිං උප්පන්නං තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛං පටිච්ච. **එකග්ගචිත්තොති** එකාරම්මණෙ පවත්තචිත්තො. **අවික්ඛිත්තචිත්තොති** උද්ධච්චවිරහිතො න වික්ඛිත්තචිත්තො.

නව විතක්කා වුත්තනයා එව. **කාමවිතක්කානං කාමසඤ්ඤාසයොති** කාමවිතක්කං විතක්කෙන්තස්ස උප්පන්නා කාමසඤ්ඤා තෙසං විතක්කානං ආසයො වසනොකාසොති කාමසඤ්ඤාසයො. **බ්‍යාපාදවිතක්කාදීසුපි** එසෙව නයො.

208. **චුදිතො වචීභි සතිමාභිනන්දෙති** උපජ්ඣායාදීහි වාචාහි චොදිතො සමානො සතිමා හුත්වා තං චොදනං අභිනන්දෙය්‍ය. **වාචං පමුඤ්චෙ කුසලන්ති** ඤාණසමුට්ඨිතං වාචං පමුඤ්චෙය්‍ය. **නාතිවෙලන්ති** අතිවෙලං පන වාචං කාලවෙලඤ්ච සීලවෙලඤ්ච අතික්කන්තං නප්පමුඤ්චෙය්‍ය. **ජනවාදධම්මායාති** ජනපරිවාදකථාය. **න චෙතයෙය්‍යාති** චෙතනං න උප්පාදෙය්‍ය.

ඉදං තෙ අප්පත්තන්ති ඉදං තව න පත්තං. **අසාරුප්පන්ති** තව පයොගං අසාරුප්පං. **අසීලට්ඨන්ති** තව පයොගං න සීලෙ පතිට්ඨන්ති අසීලට්ඨං, සීලෙ ඨිතස්ස පයොගං න හොතීති වුත්තං හොති. කෙචි ‘‘අසිලිට්ඨ’’න්ති පඨන්ති, අමට්ඨවචනන්ති අත්ථං වණ්ණයන්ති.

නිධීනන්ති තත්ථ තත්ථ නිදහිත්වා ඨපිතානං හිරඤ්ඤසුවණ්ණාදිපූරානං නිධිකුම්භීනං. **පවත්තාරන්ති** කිච්ඡජීවිකෙ දුග්ගතමනුස්සෙ අනුකම්පං කත්වා ‘‘එහි සුඛෙන තෙ ජීවනුපායං දස්සෙස්සාමී’’ති නිධිට්ඨානං නෙත්වා හත්ථං පසාරෙත්වා ‘‘ඉමං ගහෙත්වා සුඛං ජීවා’’ති ආචික්ඛිතාරං විය. **වජ්ජදස්සිනන්ති** ද්වෙ වජ්ජදස්සිනො ‘‘ඉමිනා නං අසාරුප්පෙන වා ඛලිතෙන වා සඞ්ඝමජ්ඣෙ නිග්ගණ්හිස්සාමී’’ති රන්ධගවෙසකො ච අඤ්ඤාතං ඤාපනත්ථාය ඤාතං අනුග්ගණ්හත්ථාය සීලාදිනා චස්ස වුද්ධිකාමතාය තං තං වජ්ජං ඔලොකනෙන උල්ලපනසභාවසණ්ඨිතො ච. අයං ඉධ අධිප්පෙතො. යථා හි දුග්ගතමනුස්සො ‘‘ඉමං ගණ්හාහී’’ති තජ්ජෙත්වා පොථෙත්වාපි නිධිං දස්සෙන්තෙ කොපං න කරොති, පමුදිතොව හොති, එවමෙව එවරූපෙ පුග්ගලෙ අසාරුප්පං වා ඛලිතං වා දිස්වා ආචික්ඛන්තෙ කොපො න කාතබ්බො, තුට්ඨෙනෙව භවිතබ්බං. ‘‘භන්තෙ මහන්තං වො කතං කම්මං, මය්හං ආචරියුපජ්ඣායට්ඨානෙ ඨත්වා ඔවදන්තෙහි පුනපි මං වදෙය්‍යාථා’’ති පවාරෙතබ්බමෙව. **නිග්ගය්හවාදින්ති** එකච්චො හි සද්ධිවිහාරිකාදීනං අසාරුප්පං වා ඛලිතං වා දිස්වා ‘‘අයං මෙ මුඛොදකදානාදීහි සක්කච්චං උපට්ඨහති, සචෙ නං වක්ඛාමි, න මං උපට්ඨහිස්සති, එවං මම පරිහානි භවිස්සතී’’ති වත්තුං අවිසහන්තො න නිග්ගය්හවාදී නාම හොති, සො ඉමස්මිං සාසනෙ කචවරං ආකිරති. යො පන තථාරූපං වජ්ජං දිස්වා වජ්ජානුරූපං තජ්ජෙත්වා පණාමෙන්තො දණ්ඩකම්මං කරොන්තො විහාරා නීහරන්තො සික්ඛාපෙති, අයං නිග්ගය්හවාදී නාම සෙය්‍යථාපි සම්මාසම්බුද්ධො. වුත්තඤ්හෙතං – ‘‘නිග්ගය්හ නිග්ගය්හාහං, ආනන්ද, වක්ඛාමි, පවය්හ පවය්හාහං, ආනන්ද, වක්ඛාමි, යො සාරො සො ඨස්සතී’’ති (ම. නි. 3.196). **මෙධාවින්ති** ධම්මොජපඤ්ඤාය සමන්නාගතං. **තාදිසන්ති** එවරූපං පණ්ඩිතං භජෙය්‍ය පයිරුපාසෙය්‍ය. තාදිසඤ්හි ආචරියං භජමානස්ස අන්තෙවාසිකස්ස සෙය්‍යොව හොති, න පාපියො, වුඩ්ඪියෙව හොති, නො පරිහානීති.

ඔවදෙය්‍යාති උප්පන්නෙ වත්ථුස්මිං වදන්තො ඔවදති නාම, අනුප්පන්නෙ ‘‘අයසොපි තෙ සියා’’තිආදිවසෙන අනාගතං දස්සෙන්තො අනුසාසති නාම. සම්මුඛා වදන්තොපි ඔවදති නාම, පරම්මුඛා දූතං වා සාසනං වා පෙසෙන්තො අනුසාසති නාම. සකිං වදන්තොපි ඔවදති නාම, පුනප්පුනං වදන්තො අනුසාසති නාම. ඔවදන්තො එව වා අනුසාසති නාමාති එවං ඔවදෙය්‍ය අනුසාසෙය්‍ය. **අසබ්භාති** අකුසලධම්මා නිවාරෙය්‍ය, කුසලධම්මෙ පතිට්ඨපෙය්‍යාති අත්ථො. **සතඤ්හි සො පියො හොතීති** සො එවරූපො පුග්ගලො බුද්ධාදීනං සප්පුරිසානං පියො හොති. යෙ පන අදිට්ඨධම්මා අවිතිණ්ණපරලොකා ආමිසචක්ඛුකා ජීවිකත්ථාය පබ්බජිතා, තෙසං අසතං සො ඔවාදකො අනුසාසකො ‘‘න ත්වං අම්හාකං උපජ්ඣායො, න ආචරියො, කස්මා අම්හාකං ඔවදසී’’ති එවං මුඛසත්තීහි විජ්ඣන්තානං අප්පියො හොතීති.

එකකම්මන්ති අපලොකනකම්මාදිකං එකකම්මං. **එකුද්දෙසොති** නිදානුද්දෙසාදිකො එකුද්දෙසො. **සමසික්ඛතාති** සමානසික්ඛතා. **ආහතචිත්තතන්ති** කොධෙන පහතචිත්තභාවං. **ඛිලජාතතන්ති** ථද්ධභාවං. **පඤ්චපි චෙතොඛිලෙති** බුද්ධධම්මසඞ්ඝසික්ඛාසබ්‍රහ්මචාරීසු පඤ්චසුපි චිත්තස්ස ථද්ධභාවෙ.

ඤාණසමුට්ඨිතං වාචන්ති ඤාණසම්පයුත්තචිත්තෙන උප්පාදිතං වාක්‍යං. **මුඤ්චෙය්‍යාති** විස්සජ්ජෙය්‍ය. **අත්ථූපසංහිතන්ති** අත්ථසහිතං කාරණසහිතං. **ධම්මූපසංහිතන්ති** ධම්මෙන යුත්තං. **කාලාතික්කන්තං වාචං න භාසෙය්‍යාති** කාලාතීතං වාචං න කථෙය්‍ය තස්ස කාලස්ස අතික්කන්තත්තා. **වෙලාතික්කන්තන්ති** මරියාදාතීතං වචනං න භණෙය්‍ය වචනමරියාදස්ස අතික්කන්තත්තා. උභයවසෙන කාලවෙලා.

යො වෙ කාලෙ අසම්පත්තෙති අත්තනො වචනකාලෙ අසම්පත්තෙ. **අතිවෙලන්ති** වෙලාතික්කන්තං කත්වා අතිරෙකප්පමාණං භාසති. **නිහතො සෙතීති** නිග්ගහිතො සයති. **කොකිලායෙව අත්‍රජොති** කාකියා පටිජග්ගිතො කොකිලාය අබ්භන්තරෙ ජාතො කොකිලපොතකො විය.

209. **අථාපරන්ති** අථ ඉදානි ඉතො පරම්පි. **පඤ්ච රජානීති** රූපරාගාදීනි පඤ්ච රජානි. **යෙසං සතීමා විනයාය සික්ඛෙති** යෙසං උපට්ඨිතස්සති හුත්වාව විනයනත්ථං තිස්සො සික්ඛා සික්ඛෙය්‍ය. එවං සික්ඛන්තො හි **රූපෙසු…පෙ. … ඵස්සෙසු සහෙථ රාගං,** න අඤ්ඤෙති.

රූපරජොති රූපාරම්මණං පටිච්ච උප්පන්නො රාගාදිරජො. **සද්දරජාදීසුපි** එසෙව නයො.

210. තතො සො තෙසං විනයාය සික්ඛන්තො අනුක්කමෙන – **එතෙසු ධම්මෙසූති** ගාථා. තත්ථ **එතෙසූති** රූපාදීසු. **කාලෙන සො සම්මා ධම්මං පරිවීමංසමානොති** සො භික්ඛු ය්වායං ''උද්ධතෙ චිත්තෙ සමථස්ස කාලො''තිආදිනා (සං. නි. 5.234) නයෙන කාලො වුත්තො, තෙන කාලෙන සබ්බං සඞ්ඛතධම්මං අනිච්චාදිනයෙන පරිවීමංසමානො. **එකොදිභූතො විහනෙ තමං සොති** සො එකග්ගචිත්තො සබ්බං මොහාදිතමං විහනෙය්‍ය, නත්ථි එත්ථ සංසයො.

උද්ධතෙ චිත්තෙති වීරියින්ද්‍රියවසෙන චිත්තෙ අවූපසන්තෙ. බලවවීරියඤ්හි මන්දසමාධිං වීරියස්ස උද්ධච්චපක්ඛත්තා උද්ධච්චං අභිභවති. එවං උද්ධතෙ චිත්තෙ. **සමථස්ස කාලොති** සමාධිස්ස භාවනාය කාලො. **සමාහිතෙ චිත්තෙති** උපචාරප්පනාහි චිත්තෙ සමාහිතෙ. බලවසමාධි හි මන්දවීරියං සමාධිස්ස කොසජ්ජපක්ඛත්තා කොසජ්ජං අභිභවති. සමාධි වීරියෙන සඤ්ඤොජිතො කොසජ්ජෙ පතිතුං න ලභති. වීරියං සමාධිනා සඤ්ඤොජිතං උද්ධච්චෙ පතිතුං න ලභති . තස්මා තදුභයං සමං කාතබ්බං. උභයසමතාය හි අප්පනා හොති. **විපස්සනාය කාලොති** එවං සමාහිතෙ අනිච්චාදිවසෙන විවිධාය පස්සනාය කාලො, සමාධිකම්මිකස්ස බලවතීපි සද්ධා වට්ටති. එවං සද්දහන්තො ඔකප්පෙන්තො අප්පනං පාපුණාති. සමාධිපඤ්ඤාසු පන සමාධිකම්මිකස්ස බලවතී එකග්ගතා වට්ටති. එවඤ්හි සො අප්පනං පාපුණාති. විපස්සනාකම්මිකස්ස පන පඤ්ඤා බලවතී වට්ටති. එවඤ්හි සො ලක්ඛණප්පටිවෙධං පාපුණාති. උභින්නං පන සමත්තෙපි අප්පනා හොති එව.

කාලෙ පග්ගණ්හති චිත්තන්ති යස්මිං සමයෙ අතිසිථිලවීරියතාදීහි ලීනං චිත්තං හොති, තස්මිං සමයෙ ධම්මවිචයවීරියපීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගසමුට්ඨාපනෙන තං චිත්තං පග්ගණ්හාති. **නිග්ගණ්හතීති** යස්මිං සමයෙ අච්චාරද්ධවීරියතාදීහි උද්ධතං චිත්තං හොති, තස්මිං සමයෙ පස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගසමුට්ඨාපනෙන තං චිත්තං නිග්ගණ්හාති. **සම්පහංසති කාලෙනාති** යස්මිං සමයෙ චිත්තං පඤ්ඤාපයොගමන්දතාය වා උපසමසුඛානං විගමෙන වා නිරස්සාදං හොති , තස්මිං සමයෙ අට්ඨසංවෙගවත්ථුපච්චවෙක්ඛණෙන සංවෙජෙති. අට්ඨ සංවෙගවත්ථූනි නාම – ජාතිජරාබ්‍යාධිමරණානි චත්තාරි, අපායදුක්ඛං පඤ්චමං, අතීතෙ වට්ටමූලකං දුක්ඛං අනාගතෙ වට්ටමූලකං දුක්ඛං, පච්චුප්පන්නෙ ආහාරපරියෙට්ඨිමූලකං දුක්ඛන්ති. රතනත්තයගුණානුස්සරණෙනාස්ස පසාදං ජනෙති. අයං වුච්චති ''සම්පහංසති කාලෙනා''ති. **කාලෙ චිත්තං සමාදහෙති** යස්මිං සමයෙ සද්ධාපඤ්ඤානං සමාධිවීරියානඤ්ච සමභාවො, තස්මිං කාලෙ චිත්තං සමාදහෙය්‍ය.

අජ්ඣුපෙක්ඛති කාලෙනාති යස්මිං සමයෙ සම්මා පටිපත්තිං ආගම්ම අලීනං අනුද්ධතං අනිරස්සාදං ආරම්මණෙ සමප්පවත්තං සමථවීථිපටිපන්නං චිත්තං හොති, තදාස්ස පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු න බ්‍යාපාරං ආපජ්ජති සාරථී විය සමප්පවත්තෙසු අස්සෙසු. අයං වුච්චති ''අජ්ඣුපෙක්ඛති කාලෙනා''ති. **සො යොගී කාලකොවිදොති** එසො වුත්තප්පකාරො කම්මට්ඨානයොගෙ නියුත්තො පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනසමාදහනඅජ්ඣුපෙක්ඛනකාලෙසු ඡෙකො බ්‍යත්තො. **කිම්හි කාලම්හීති**ආදිනා පග්ගහාදිකාලං පුච්ඡති.

ඉදානි පග්ගහාදිකාලං විස්සජ්ජෙන්තො **''ලීනෙ චිත්තම්හී''**තිආදිමාහ. අතිසිථිලවීරියතාදීහි චිත්තෙ ලීනභාවං ගතෙ ධම්මවිචයවීරියපීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගසමුට්ඨාපනෙන පග්ගහො. **උද්ධතස්මිං විනිග්ගහොති** අච්චාරද්ධවීරියතාදීහි උද්ධතෙ චිත්තෙ පස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගසමුට්ඨාපනෙන නිග්ගහො. **නිරස්සාදගතං චිත්තං, සම්පහංසෙය්‍ය තාවදෙති** පඤ්ඤාපයොගමන්දතාය වා උපසමසුඛානං විගමෙන වා අස්සාදවිරහිතං ගතං අට්ඨසංවෙගවත්ථුපච්චවෙක්ඛණෙන වා රතනත්තයගුණානුස්සරණෙන වා තස්මිං ඛණෙ චිත්තං සම්පහංසෙය්‍ය.

සම්පහට්ඨං යදා චිත්තන්ති යස්මිං කාලෙ වුත්තනයෙනෙව සම්පහංසිතං චිත්තං හොති. **අලීනං භවති නුද්ධතන්ති** වීරියසමාධීහි සඤ්ඤොජිතත්තා ලීනුද්ධච්චවිරහිතඤ්ච හොති. **සමථනිමිත්තස්සාති** සමථො ච නිමිත්තඤ්ච සමථනිමිත්තං, තස්ස සමථනිමිත්තස්ස. **සො කාලොති** යො සො ලීනුද්ධච්චවිරහිතකාලො වුත්තො, සො කාලො. **අජ්ඣත්තං රමයෙ මනොති** ඣානසම්පයුත්තං චිත්තං කසිණාදිගොචරජ්ඣත්තෙ තොසෙය්‍ය අභිරමාපෙය්‍ය.

එතෙන මෙවුපායෙනාති එතෙන වුත්තඋපායෙන එව. ම-කාරො පදසන්ධිවසෙන වුත්තො. **අජ්ඣුපෙක්ඛෙය්‍ය තාවදෙති** යදා උපචාරප්පනාහි තං චිත්තං සමාහිතං, තදා ''සමාහිතං චිත්ත''න්ති ජානිත්වා පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු බ්‍යාපාරං අකත්වා තස්මිං ඛණෙ අජ්ඣුපෙක්ඛනමෙව කරෙය්‍ය.

ඉදානි ''කිම්හි කාලම්හි පග්ගාහො''ති පුට්ඨගාථං නිගමෙන්තො **''එවං කාලවිදූ ධීරො''**තිආදිමාහ. **කාලෙන කාලං චිත්තස්ස, නිමිත්තමුපලක්ඛයෙති** කාලානුකාලං සමාධිසම්පයුත්තචිත්තස්ස ආරම්මණං සල්ලක්ඛෙය්‍ය, උපපරික්ඛෙය්‍යාති අත්ථො. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව. එවං අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසීති.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

සාරිපුත්තසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අට්ඨකවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකා නාම මහානිද්දෙස-අට්ඨකථා නිට්ඨිතා.